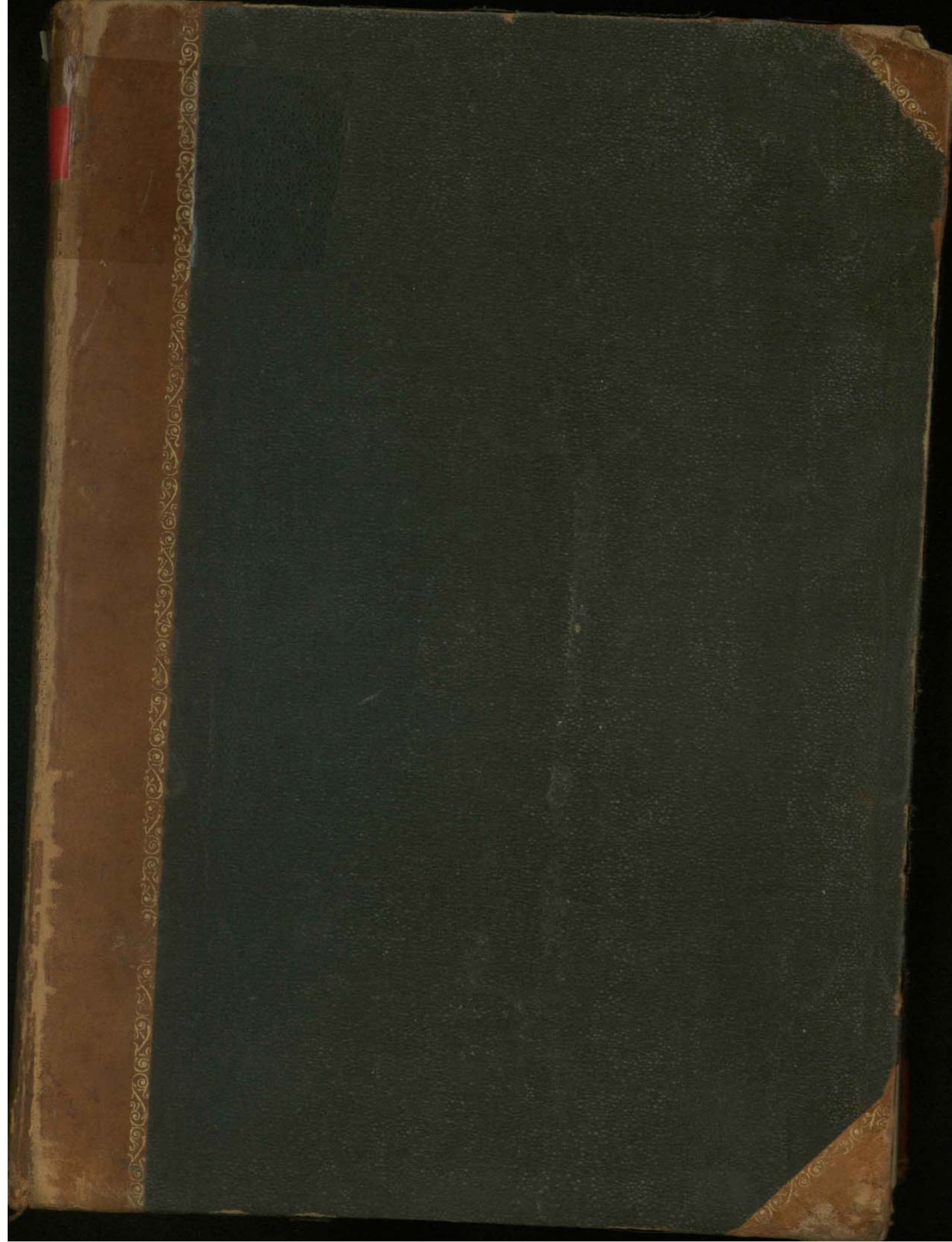

۳۳

۱. بکسر بر

کتابخانه مجلس شورای ملی	
کتاب	کد ۲۱۰۲
مؤلف	فرصت سرخاوی
موضوع	شماره قفسه
شماره ثبت کتاب	۷۳۹۴۲

ت
۷۶۲

غلط نامه) است عازما لکان کتابی که اعلاط مسطورہ دین اقبل از مطالعہ بنجامہ محنت اصلاح فرمایند

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۲	۹	مذکورہ	مذکورہ
۲۱	۳	مشی یضع العمامہ	مشی یضع العمامہ
۳۱	۱۴	قدم برآہ طریقت ز خود نموده سفر	قدم برآہ طریقت ز خود نموده سفر
۴۳	۱۱	تعطیش	تعطیش
۵۹	۱۳	حیف باشد سخن دل بازی	حیف باشد سخن دل بازی
۷۱	۱۵	ذکریا	ذکریا
۱۲۰	۱۱۲۰	در بیانها	در بیانها
۱۲۷	۲	در بیانها	در بیانها
۱۷۴	۹	ارضیہ	ارضیہ
۳۳	حاشیہ	فوت سفیان در سنہ یکمزار و شصت	فوت سفیان در سنہ یکصد و شصت
۲۶۲	۱۶۲	فریاد	فریاد
۳۱۱	۶	شک سوکت	شک سوکت
۳۵۴	۱۰	سلطان طلیل رحمن بیک که از آنکه آق قویونلو بوده	سلطان طلیل حاکم از جانب شاه جمعیل بوده
۳۷۷	حاشیہ	سفیان و فاش در سنہ یکمزار و شصت	در سنہ یکصد و شصت

دستور شماره ۱۳۲۵
مجلس شورای ملی

فرست ۱۳۱۲

فرست ۱۳۱۲

فرست مطالبی که از جمله اول و ثانی کتاب آثار عجم نوشته میشود

(م) که بعد از عدد نوشته شده علامت تنقین است یعنی این مطلب در متن مذکور است (ح) علامت حاشیه است یعنی این مطلب حاشیه است (م ح) علامت تنقین حاشیه است یعنی این مطلب هم در متن و هم در حاشیه مطبوعات مخفی نیست که اگر مطلبی در دو جای از کتاب یا بیشتر ذکر شده باشد علاوه بر عدد مقابل آن گردد یا در زیر عدد سه نخ داده می شود

فهرست بعض بلوکات و تقسیمه جات فارس و بعض منازل

آباد ۴۱۵ م	جینا ۳۳۶ م	قلار ۵۲۲ م	سویستان ۴۸۱ م	خلیان ۴۱۵ م	گوار ۱۵ م
اسدی ۳۶۸ م	سنگ گاو ۳۱۱ م	سج ۴۱۵ م	سیکان ۱۰۹ م	فیروز آباد ۱۱۱ م	کودره ۳۶۲ م
ارجان ۴۱۰ م	سنگ کرم ۸۵ م	خواجه ۱۱۵ م	شاپور ۲۸۰ م	قالت ۳۳۵ م	لار ۴۱۵ م
ارستان ۲۴۱ م	چرم ۱۰۴ م	داربزد ۹۲ م	۲۸۲	قوام آباد ۲۲۷ م	مروست ۱۳۲ م
اصطبلان ۳۱۲ م	خار راه دار ۲۷۳ م	دارا کویر ۹۱ م	کازرون ۲۷۹ م	شده ۹۱ م	مشهد کرمان ۲۲۸ م
افز ۴۱۵ م	خازن تان ایضا ۱۲۸ م	دریت ۲۸۱ م	شول ۵۲۳ م	کابل ۲۵۰ م	مید ۱۰۹ م
بازجان ۳۶۶ م	شت ۳۶۵ م	دست خضر ۱۲ م	شولستان ۲۹۹ م	کابل ۳۳۳ م	نوبختان ۳۳۳ م
لبیان ۳۲۵ م	خضر ۱۷ م	دشت ارینه ۲۷۵ م	سپهان ۲۲۵ م	کابل ۳۶۵ م	نوبختان ۴۰ م
بوانات ۴۹۴ م	۳۳۴ م	دیوان ۳۹ م	عبدولی ۳۳۴ م	کین ۲۲۷ م	نودان ۲۹۱ م
سپهان ۴۱۰ م	خزک ۲۲۵ م	زرکان ۱۳۰ م	۸۲ م	کن رخت ۳۶۵ م	هندیان ۱۱ م

بعض از بلاد و بخشهای متفرقه که نامی از آنها در کتب آمده شده است

آذربایجان ۵۹ م	بهره ۳۷۵ م	طب ۲۲ م	قاراب ۳۱ م	اکادین ۳ م
آسیا ۱۳۹ م	قرازم ۴۵ م	فرغانه ۳۹ م	جوتان ۷۴ م	مکات ۴۴ م
آستیان ۴۹ م	بند عباس ۳۷۲ م	زید ۷۸ م	قطیفیه ۵۰ م	مصر ۴۵ م
ابورد ۴۵ م	بوخسره ۳۶۹ م	روس ۱۵۳ م	قوتیه ۲۲ م	نجی ۳۷۱ م
اسن ۴۵ م	کرت ۴۰۹ م	ریشتر ۳۷۰ م	کجر ۳۳۴ م	بذرا ۴۱۱ م
ایطالیه ۱۲ م	جرجان ۴۵ م	ساحرا ۵۲۵ م	کرمان ۲۶ م	نور ۵۰۷ م
بارفروش ۴۹۴ م	خضر ۴۹ م	صور ۳۸ م	کیلان ۶۹ م	نناوند ۶۷ م
اسروشنه ۶۷ م	جینی ۳۷۱ م	رویه الکبری ۳۹ م	قوتیه ۹ م	مراغه ۶۹ م

بعض از جبال فارس و غیره و قلاع آن

کوه البرز ۳۵۲ م	کوه دماوند ۲۴۲ م	قلعه آبداده ۴۱۵ م	قلعه دیزداری ۹۲ م	قلعه شمشیر ۴۱۵ م
کوه الوند ۳۵۴ م	کوه رحمت مرود ۱۳۳ م	قلعه استخر ۲۲۱ م	قلعه فیروز آباد ۱۲۳ م	قلعه طوس ۳۱۵ م
کوه تویج ۸۵ م	کسل برزن ۲۷۶ م	قلعه سنگون ۲۲۲ م	قلعه شمشیری ۳۲ م	قلعه فرامرز ۴۱۵ م
کوه چال قاش ۴۷۹ م	کسل دختر ۲۷۸ م	قلعه بندر ۴۱۶ م	قلعه شاپور کا زنگ ۲۸۷ م	قلعه گلکاب ۴۱۱ م
کوه نرین کوه ۸۵ م	کسل کو ۳۶۵ م	قلعه تیر ۳۴۶ م	قلعه شسته ۲۲۱ م	قلعه زنگان ۴۱۵ م

دریا و دریاچه و بعض رودخانه و چشمه و دریا و غیره

دریا فارس ۳۷۲ م	بند سیر ۲۵۱ م	رود شاپور و پنهان ۱۸۳ م	آب قوی شیراز ۵۲۳ م
دریا خزر ۴۰ م	پل شادروان رود کاو ۳۸۶ م	رود شولستان ۲۹۹ م	آب حدی شیراز ۴۲۶ م
دریا چنگ شیراز ۸۱ م	خرات ۱۳۸ م	رود قراچ (قوه اطاق) ۱۶ م	آب کجی باد شیراز ۴۲۵ م
دریا چشمت شیراز ۲۷۸ م	رود چنگ شیراز ۴۲۸ م	چوشت نهر شیراز ۵۲۲ م	آب کنای شیراز ۴۱۴ م
پل قراچ رودخانه آن در مرودشت	رود سیوند ۲۲۸ م	مقیم اعلی آب خیرات شیراز	چشمه چار و مرغاب کوه بون شیراز
۱۲ م	۵۲۳ م	۴۲۶ م	

ابنیه و ائمه و آثار قدیمه و اشکال در شهرها			
تکلیف نامه شیراز	۱۳۰	ح	ترجمه بلای سحر خیزه ۱۶۱ م ۲۲۷
و جیه تکیه الله	۱۳۲	ح	حیوان بیب در حرکت ۱۷۲ م ۲۳۸
چهار طاق در شیراز	۱۳۶	م	صورت فروهر ۱۷۷ م ۲۳۹
قصر ابو نصر در شیراز	۱۳۳	م	افسانه جنج الماس در حرکت ۱۸۱ م ۲۳۹
برسم و لکت در شیراز	۱۳۳	م	آلات حربی ظروف انجا ۱۸۲ م ۲۳۹
بنده من در گوار و آمار و کجای	۱۵	م	نقش رجب در گوه رحمت ۱۹۵ م ۲۳۹
مقبیره جانا ب در خفر	۱۷	م	ترجمه خط در نقش رجب ۱۹۸ م ۲۳۹
آمار قدیمه در کبک و رنگ سولک (سروک)		م	نقش رستم در مردودشت ۱۹۹ م ۲۳۹
آمار دورایج و طبقات	۲۱۰	م	نقوش دیگر انجا ۲۴۰ م ۲۴۰
آمار دوان خفر	۲۱۳	م	مجلس شاپور و غیره در انجا ۲۴۰ م ۲۴۰
چهار طاق سروستان	۲۸۱	م	کعبه زرد دشت ۲۴۵ م ۲۴۵
آشکده تنگ کرم فاش	۲۸۵	م	آمار در مشهد و آمار انجا ۲۴۸ م ۲۴۸
نقش داراب	۲۹۵	م	شکفت تنگال در سنجان ۲۴۲ م ۲۴۲
مسجد سکی داراب	۲۹۷	م	قدکاه در جلودر و توابع انجا ۲۴۵ م ۲۴۵
آشکده اندر در داراب	۱۰۱	م	آمار در تبرستان ۲۴۵ م ۲۴۵
منار فیروز آباد و آمار دیگر	۱۱۳	م	شکفت در تنگ جویان شاپور ۲۴۱ م ۲۴۱
نقشای سنگ فیروز آباد	۱۲۰	م	سکان قدیم در غار شولستان ۲۴۸ م ۲۴۸
در حرکت جمعی و عرصه آن	۱۳۳	م	آشکده میان کانی و غبدونی ۲۳۵ م ۲۳۵
جمعه ای سر به تخت جمشید	۱۵۹	م	آمار در شیر و خورشید ۲۷۰ م ۲۷۰
	۲۳۷	م	دایره طاق کسری ۳۸۱ م ۳۸۱
		م	آمار شوش و در فخر و قهر و انبال ۳۸۵ م ۳۸۵
در ذکر شیراز و متعلقات آن ملک جنت طراز			
بنای شیراز و ساحت آن و جنت	۵۰۹	م	بقاع و مزارات شیراز ۴۹۸ م ۴۹۸
وزارت و موقوف و اوصاف آن	۴۳۳	م	بازارهای شیراز ۴۹۹ م ۴۹۹
از صفح ۴۳۳		م	کاروانسرای شیراز ۵۰۱ م ۵۰۱
در افاغ و مکانات آن از	۴۶۶	م	حمامات شیراز ۵۰۴ م ۵۰۴
صفح ۴۳۳		م	دره ای شیراز ۴۹۴ م ۴۹۴
بعضی از سلاطین قدیمه قبل از اسلام			
طبقات سلاطین	۱۵۵	ح	اسکندر رومی ۱۱۱ م ۱۱۱
تاریخ طوس	۱۵۴	ح	سرسید ۳۹۳ م ۳۹۳
اردشیر ابجان	۱۱۱	ح	فیروز شاه جده و شیراز ۱۱۱ م ۱۱۱
بعضی از سلاطین متقدمین و متاخرین که بعد از اسلام بودند و مستند			
عبد الملک	۴۷	ح	ابو نوار السید ۵۰ م ۵۰
		ح	مأمون ۳۸۴ م ۳۸۴

معاون

۵			
صفاریان	۴۳۵	ح	آل سلجوق ۴۱۸ م ۴۱۸
المقدّر	۴۴۴	ح	انکبوت قزاق ۵۱۳ م ۵۱۳
سیف الدوله بهلانی	۴۴۹	ح	غیاث الدین محمد سلجوقی ۴۲۲ م ۴۲۲
رکن الدوله	۴۲۵	ح	ان صردین لاند ۴۹۸ م ۴۹۸
خسرو الدوله	۴۱۳	ح	چنگیز ۴۲۲ م ۴۲۲
الطایف	۴۵۱	ح	جلال الدین خوارزمی ۴۲۳ م ۴۲۳
شمس الدوله دیلمی	۴۴۵	ح	ابنکمان فارس ۴۹۷ م ۴۹۷
علامه الاول	۴۱۲	ح	سعد بن ابوبکر سعد ۴۹۹ م ۴۹۹
شهابخوار	۴۱۲	ح	ابا قحان ۴۲۸ م ۴۲۸
فهرست بعضی از وقایع مرقومه در کتاب			
بنای کبک بهرام	۴۰۹	ح	بنک احمد ۷۴ م ۷۴
ولادت فتح	۱۳۸	ح	نور ابو سیله کذاب ۷۵ م ۷۵
قصه قوم عاد	۲۸۰	ح	بنک جبل ۴۹ م ۴۹
نور زرد دشت	۱۰۲	م	بنک صفین ۶۱ م ۶۱
عقد بدست گرفتن سلاطین و معاهده و تاج بخشی	۷۳	ح	نقش و نظام فارس از حضرت مستطاب ۷۳ م ۷۳
آفریدن اسکندر استخر	۱۸۸	م	حمیری خواجه عبداللین وزیر ۲۲۳ م ۲۲۳
ولادت رسول خدا صلعم	۴۲	ح	قتل امام کلینانی فارس ۴۹۵ م ۴۹۵
ذکر احوال بعضی از صحابه رضی الله عنهم			
ابودردا	۳۷۷	ح	بلال ۷۶ م ۷۶
ابوزراره	۷۷	م	دیه کبی ۹۲ م ۹۲
اندرین ملک	۳۷۷	ح	جابر ۷۳ م ۷۳
عرفای متقدمین و متاخرین که در آن زمان ایشان شده و در این کتاب مرقوم است			
سید کبک و سید ابوالوفا	۴۵۷	م	عبدالله مبارک ۴۵۸ م ۴۵۸
شیخ حدی	۴۶۷	م	خواجه حافظ ۴۶۹ م ۴۶۹
شیخ فلق	۴۸۹	م	شیخ ابوالحسن شیخ دینال شیخ شهاب شیخ علی بن شیخ ۴۹۲ م ۴۹۲
آقای خواجه	۴۷۳	م	ابوعلی دقاق ۳۷۶ م ۳۷۶
آقا باشم دهبی	۳۲۶	م	امیرالدین شیرازی ۳۲۶ م ۳۲۶
ابو الحسن کازرونی	۳۲۶	م	امیرالدین شیرازی ۳۲۶ م ۳۲۶
ابو الحسن سبیل	۳۳۷	م	بابا کبیری شیرازی ۳۳۷ م ۳۳۷
ابوالقاسم کازرونی	۳۲۷	م	جمال الدین محمود افندی ۳۷۶ م ۳۷۶
ابو سعید سادی	۴۵۸	م	جنید بغدادی ۴۶۷ م ۴۶۷

شاهان پادشاهان

بروزن پادشاهان
بروزن پادشاهان
و بعضی تقدیر ترا کرده است

بدان معنی
عناصر را بداند
فی اللغة

بروزن پادشاهان
و بعضی تقدیر ترا کرده است

قطع اول و دوم
معنی ضحاک

معنی وراثت
که ذاتی باشد
عزیز بی نورالانوار

معنی وراثت
که ذاتی باشد
عزیز بی نورالانوار

معنی وراثت
که ذاتی باشد
عزیز بی نورالانوار

معنی وراثت
که ذاتی باشد
عزیز بی نورالانوار

معنی وراثت
که ذاتی باشد
عزیز بی نورالانوار

معنی وراثت
که ذاتی باشد
عزیز بی نورالانوار

معنی وراثت
که ذاتی باشد
عزیز بی نورالانوار

اشترجم

بسم الله الرحمن الرحيم

پاس پادشاهان و پادشاهان
توانای درختین روزی اندیشه گیتی را بدیدار نمود
چهره جهانیان را کنارش فرمود
جان ایشان وانش گذشت
و ده اک تخت افسر از استانش بی نیازند
سکر درگاهش کردن فراز
و پیر جسد و مندا که در آسمان سروری مهر نور بخش جهانست
پشت واره ناوران نمود
پارس را خاموش ساخت
انداخت بعد که بدایع دولت جاوید مدت علیه ایران صاننا سه
عن الحثان اقل السادات و الطلاب بن حجت فرصت شیرازی غفرلها
که در چند مدت قبل یکی از صاحبان دولت بنی انجلیس توسط شخصی زاپارستان

تاجیکان

ما بختی نام که از انسانی شورای دار انخلاده بود دستور العملی نوشته از انجا فرستاد
که فقیر بعضی از آثار قدسیه فارس را نقشه برداشته و پاره از مرافعات را مهندسی
نموده و بر سر از اراضی را مساحت کرده بحجت مشارالیه بفرستم
پی سپردشت و بیابان شده این خدمت مرجوعه را با انجام رسانیدم پس
از فرستادن نقشه با مع کتابچه که در تفصیل آنها نوشته بودم بجان دار انخلاده
خبر رسید که آن شخص پاری بدرود چهارا گفت و آن نقوش در ضمن ترک آن
ضبط شد از این مطلب افسوس میداشتم که پنج فقیر بحد درود و اجر حنا
کرد و یعنی حسن و بطبع رسیده از میان برود همواره در این خیال بودم
که این نقشه های مذکوره را از روی اصل آنجا تجدید نمایم و تفصیل آنها را دوباره
بخارم و بطبع رسانم تا کتابی شود مدون و از فیض خاص و عام را بجهه کامل
حاصل کرد و در
عبارت از سنه چهار و سیصد و ده هجری و سال چهل و ششم قمری از جلوس
میمت خانوس سلطان عصر و قهرمان دهر خرد و جوان رفعت بگرام صولت
خدیو جم ششم شهریار کسری خدم جمشید خورشید مند دارای اسکنه خرد و کسر
کش کاوس تخت دشمن کش فریدون تخت وارث ملوک اشکانیان دارای
اقایم جهان مروج ملت تازی ابوالمظفر سلطان ناصرالدین پادشاه غازی
علی الله الممدود و سنی الارضین ابد الله انوار رافقه علی العالمین که تمیذ قواعد
ملکت و تسدیه قوانین سلطنت کف کفایت و زیری است صافی ضمیر و غیر
باتمیز صدر قلاطون کیاست بدر بر بخت حکمت شخص اول ایران شامی

تاجیکان

مهندسی

باصطلاح حاصل نمودن
اشکال و مقادیر اشکال
و هندسی یکی از علوم ریاضی
چون حکمت ریاضی است
بر علمیات و هندسه و حساب

مساحت
کسر هم چنانچه
کسر است

بروزن پادشاهان
مرد است

نام ستاره
و نیز نام پادشاهی است
مردف که عادل و بی

کسری
بجز کاف و صفت
خبر و است و آن

نقش شیروان
است

کسر اندین و یکو کردن
استوار نمودن

تاجیکان
بجز اول و آخر
و زیری است

منه

10

256

卷之四

و اسکول مفتی میرا

٢٢

سرحد را بنده از اهالی سرحد
از دست طغیان اربابان و دهقانان
باید بشنید و محال است که سرحد را
اقتضای دگر و دار که اینجا محال است

36

و عرض را از شرق مغرب متجاوزا صد فرسخ (۱۰۰) شغل بر محلات کر میری
 و سر و سیری یعنی آن را دو قسم کرده اند جهت شمال را سر و سیر گویند و جهت جنوب را
 از شیراز کر میر نامند حرارت کر میرش سالم است و برودت سر و سیرش
 ملایم و در این قرون دار الملک فارس شیراز بخت طراز است که معظم ترین این
 ملک است

الحال شروع نمایم در ذکر مسافت سابق خود یعنی سفری که از جانب شخص
 انگلیس مامور بودم که بیان شد و تفصیل انگلیس که در بعضی اماکن فارس
 منقوش بر اجار است چو که سلاطین ایران را رسم بوده که منقشات امور تاریخیه
 و رسومات بنیه را بتوسط صورت آثار بر صورت روزگار می نگاشتند **شعر**

ان آثار نامدل علیا	فانظر و ابقه تا الی الان
از نقش و نگار در دیوار شکسته	آثار پیدا است ضلایع عجم

روزی به دیدم شهر صفر المظفر نه چیز را و سپید و بهفت هجری مطابق کیمزار و
 بهشت و هشتاد و نه میخی از شهر شیراز حرکت نمود از دروازه شور تقصا
 که در سمت جنوب شرقی شیراز واقع است چون آمده قریب بیکر شک رفتم
 بقصر (نصر) (قصر ابونصر) یکی از اکنه است که مامور بودم بجهت برداشتن نقشه
 آن و این آثار بنا در سمت مشرق شیراز است بر بالای کوهی که چندان
 ارتفاع ندارد و سوار به سولت میتوان بالا برد در اینجا محوطه ایست بمقدار پست
 ذرع طول و پست ذرع عرض در آن محوطه پارچه سنگهای عظیم بر زمین افتاده
 همه شکسته و در هم ریخته و معلوم است که در شکستن آنها تعد کرده اند

عکس
 صاحب این اثر
 استخر منکو مدینه
 استخر منکو مدینه
 در این کوه بعد از آن
 در این کوه بعد از آن
 یکصد و بیست و هفت
 منقش اول جمعه صد و
 یعنی متران و بزرگان
 منقش
 از جانب قنصل
 قصد کردن و شکست
 نمودن آن

و از غریب اینکه تمام آن سنگها سیاه است بخلاف آن کوه معلوم میشود که سنگهای
 این عمارت را از جای دیگر حمل و نقل نموده در این مکان آورده و بکار برده اند
 از وضع و محاذات چنین پستبندی شود که اینجا عاریت بوده بسیار عالی تمام
 سنگ سیاه براق و آن عمارت چهار در داشته بچار سمت از آن درب جنوب
 دو اسطوانه بر پاست ارتفاع هر اسطوانه تقریباً پنج ذرع و عرض آن درگاه سه ذرع است
 و بچارچه سنگ نیز بر سر آن دو اسطوانه است و بر روی دو سنگ اسطوانه از دو
 طرف صورت دو شخص نقش نموده اند یعنی مجاری کرده اند که آن صورتها ایستاده
 لباس بلند پرا چین در دارند و تاجی بر سر آنهاست و در دستشان ظرفیت
 و در سه درب دیگر اسطوانه آنها بر زمین افتاده و شکسته نیز همان صورت وضع
 مذکور یعنی مجاری شده با همان لباس و تاج و ظرف در دست و در سایر سنگهای
 دیگر که در آن عرصه بر زمین افتاده نیز تصویر منقوش است از آنکه سنگ بسیار
 برزبکی است که بر روی آن صورت بهفت نفر نقش کرده اند همه بالباسای بلند
 پر چین مثل صورتی که بر اسطوانه ها نقش اند که مذکور شد و در دست هر یک از
 از آن صورتهای مذکوره ظرفیت کرا نیکه در دست یک آدم دست ایست
 باین طور که دست ایست را گرفته از زمین بلند نموده و بر دوشش نهاده ولی آن نقش
 از اثر باران و آفتاب برود و دور نمیشد و انداخته چهره آنها که چیزی و نابود
 گردیده و قریب باین مکان بر بالای بلندی سده بسته اند و در عقب آن
 مزارکے ریاض چون معلوم شد از این مزارک در عمارت مذکوری آمده و آثار
 عمارات دیگر نیز در آن جوالی موجود است که بکلی منهدم و مخروبه است اما و جیه

اسطوانه
 مغرب مشرق
 در این کتاب هر کجا که
 نام ذرع میآوریم ذرع
 متداول در این زمان است
 که شازده کرده می باشد
 یعنی پاک شده
 و مخروبه

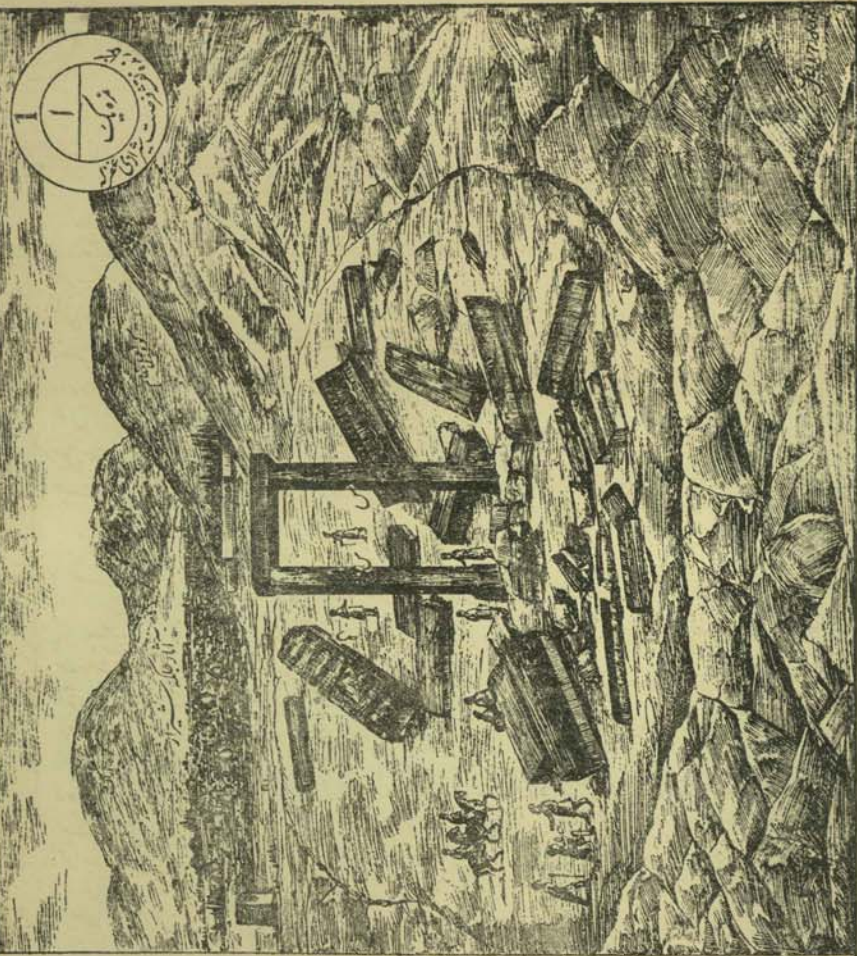
اطالی
معرب ایتالیاست
ملکی است وسیع از
متصل است بحر مدیترانه
و اوریانگ از دریای کونیند
طول آن سیصد و پنجاه
میل است و عرضش صد و
پست میل است

پستجات
بسیارند و بعضی در آن
است

در دست خضر
آرام است و در آن
و خرد و غار و سکون
و دال و معین و بعضی کل سیاه
تجره ای است شایسته
جنت است و در آن خرد
کویند و لی آن معنی که
در قن شده ظاهر است
صحیح تر باشد و در آن
درست نباشد

و بعضی
بمعنی سرد است
که پارسیان بر آن
خود را در آن میخوانند

این مکان بقصر ابنصر معلوم بر این بنده نیست که چه مناسبت است با این اسم میخوانند هاناکه
این نام را در این سنوات نماده اند و بنا پستی چند ماه قبل از این که فقیر در این مکان بایم
در یکی از کتا بهای تاریخ انگریزی دیدم شخص ایتالیائی نوشته بود که هنگام سیاحت
در مکانی رسیدیم که کهنه سنگ نشهر شرافت است استعجارا دست خضر میامید
و قریب آن بر بالای کوه آمارکاری بود تمام از سنگ سیاه و ابله ای استعجارا مکان را
مسجد سلیمان میگفتند و آتی تاریخ سیاحت آن شخص است سال قبل از این بود و مرا در آن مسجد
سلیمان همین قصر ابنصر مذکور است پس معلوم میشود که در دو بیت سال قبل از این که
افواه عوام مسجد سلیمان بوده بحال قصر ابنصر است و بر این تئیه اینک که نام غمناکی
منیت زیرا که در این شبهه خواهد بود که این مکان از آثار سلاطین عجمت مثل کیان و غیره
احتمال آنکه سلیمان نامی بچنین ابنصر اسمی در اینجا آمده مرتبی نموده یا ممکن کرده بجز حال آن
دو اسم از مستحبات است باجمه قریب این مکان فاصله میدان ارجی جایی خوش آب
هوائیست که استعجارا دست خضر گویند چو که دست معرب است یعنی صحرای بزرگ
و آنجا بقعه ایست اطرافش اشجار بسیار و چشمه چند جاریست و بسافت نیمه سنگ سیاه
دور تر از این مکان جایی است که آنرا آب مرغان نامند و آنجا نیز بقعه کوچکیست و در
جنب آن چشمه باریکی و آن بقعه در میان تپه و اقصی در آن کوه و چشمه پاریسان است
علی البطله نقشه آن مکان منی بقصر ابنصر را در ورقه بزرگ بکمت (۱) برداشتم و در
کنار ورقه نقشه صورت نقشه بر آن اشجار را بجهت وضوح روشن تر کشیدم و بجز
تجملی پهلوی آن صورت علامتی نهادم و آن علامت را در ورقه نقشه نیز کشیدم و در آن علامت
آن صورت در آن اشجار که در نقشه است بر ماطرین معلوم کرد

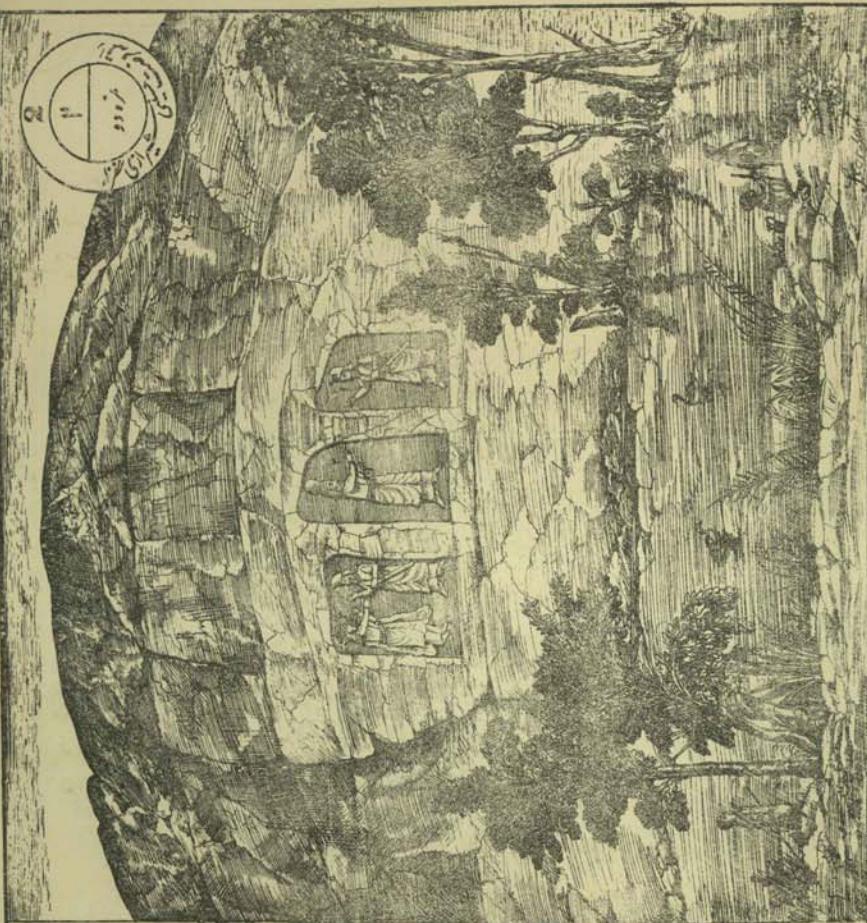
بعضی اول گوی کرستان
و معروفت است که بجای
تا دال است شمال
کنند قطب است

یونان
بعضی یا خطی در آن
و دال و دال و دال
ساکن خطی از گوی است
بعضی فرمیتان باشد
و صورت آن خط
از گوی این صورت
(EUROPE)

کشور
و کشور است
در آن شمال صبح است
و آن پادشاهی بوده
هراسب که سیدین
زردش اختیار نموده
بوده
نشد

دو دست یکی را میخوابد بچرخد و در دست چپ شخصی که کل دارد نیز نگارده است
و کلاه و کمر شخص چهارم نیز صبح بجا هر است و کفشهای آنها همه مانند آنها
نمک دارند این زمانست و شخص دوم که نخ بخت گرفته کریان لباسش مانند لباسها
لب بر گردان این عصر است همانا که این وضع لباس و کفش و کمر و غیره که این
زمان را واجی دارد و اقتباس از این قبل صورتها و آثاری است که از قدیم هست
بسیاری از صنایع در این زمانست که نشان از آن در تحت جمشید و جابای دیگر
و دیده ام که ذکر آن بعد از این در این کتاب خواهد آمد (اما تفصیل ارتفاع طاقهای مذکوره
از زمین و صورتهای آن) ارتفاع از زمین تا پای آن صورتها تقریباً چهار فرسخ
و بلندی قامت صورت اول دو فرسخ الایکچار یک است صورت دوم
دو فرسخ و یکچار یک و صورت سیم دو فرسخ و صورت چهارم نیز دو فرسخ الایکچار
و در نزدیکی این مکان آبادی چندانی نیست مگر کاهی بعضی از صحرا نشینان آنجا
سکنی دارند و زراعت می نمایند و اهالی آن سرزمین آن نقشه را نقش رستم می نامند
و این رسم اهل د بات و مردمان صحرائیت که هر یک بصورتی برپسند از آثار
قدیمه پندنایه از خود اختراع کرده استعمال می نمایند و آنچه بنظر فقیر رسید آنرا
که صورتهای سلاطین عجم را در بعضی از نقشهای یونانی دیده ام و سکه آنها را مطالعه
نموده ام می نماید که صورت دوم از آن صورتها سبب باشد آنکه علم باجمه
نقشه قطعه از آن گوه و اشجار و آن صورت را بر دواشتم بنمونه (۲) و در
حاشیه آن و در قدیم نقشه آن چهار صورت را بر زکتر از جهت وضوح ضم نموده
و در جنب آن صورت عدد یک و دو و سه و چهار بنظر هند نهاده ام

نادر

این صورت

دیگر از جمله آثار قدیمه در فارس بند بهمن است که در بلوک کوار واقع است هست
اراضی از شیراز تا کوار بدین تفصیل است که ذکر می شود از شیراز حرکت نمود
سفر شک آمده بلی رسیدم که آن را بل فسامی نامند از این بل راه منقسم شود
به دو راه یک راه میرود به سمت فسا و وجه تسمیه آن بل فسا از بهمن جهت است و یک
راه دیگر میرود به سمت کوار از بل مذکور گذشته رسیدیم بکاروانسرای که آن را کارد
بابا حاجی میخوانند در اینجا چند خانه و ابرهم هست از بل مذکور تا اینجا دو فرسخ میباشد
از کاردانسرایی منور چهار فرسنگ گذشته رسیدیم بلوک کوار پس مجموع
فراخ از شیراز تا کوار نه است بلوک کوار در سمت جنوب شیراز واقع است
و آن بلوک است خوب و غرقم فوایه بسیار دارد و سابقین شمار میباشند از
کمال و فرچندان بجائی نیست و هندان آن معروف و مشهور است باداشتن نموده
آبش از رودخانه قرآقاچ است که بعد از این مذکور خواهد شد باینکه از خود کوار تا
بهمن یک فرسنگ است و آن بند در سمت غربی کوار واقع شده و آن را
بهمن پیراسفند یا بر روی کوهی بسته از شک و کج طول آن بند پست فرخ ذرع است
تقریباً یعنی از آنجا که در نقشه علامت (ط) میباشد تا (ط) دیگر
و عرض آن سه ذرع و نیم است یعنی از آنجا که علامت (ع) است تا (ع) دیگر
و ارتفاع بند از کف رودخانه تا بالاتر تفاوت است و بواسطه مرتفعی است که
بر روی رود و هوایم شده است پستی و بلندی پیدا نموده است چنانکه بعضی جاها
پنج ذرع و بعضی جاها چهار ذرع بعضی جاها کمتر بعضی جاها بیشتر و اکثر از بدین بل
بند خراب شده و شکاف پیدا نموده است بطوری که آب از آنها مترشح و برود

بند

نام پادشاهی است
معروف و مشهور است
پیراسفند یا است
کوار
فراخ کاف تازی و در
را بهمن است آن را کوار
برای دانی و در آخر
خاسته
فراخی
جمع ناحیه است که طر
و جانب ملک باشد کما
قبضه و ده رانیز نامیده
قرآقاچ
این اسم ترکی است

دیگر از جمله آثار قدیمه در فارس بقبره جاساس حکیم است پس از فراغت از نقشه بنده بنی از بلوک کو حرکت نمود بحجت بلوک خرم بقبره دار شکست از کواردور شده بهی رسیدیم که آن را دولت آباد میگویند این ده آخر بلوک کواردور شکست از آنجا نیز گذشتیم بجای فروه آمدیم که اسمعیل آباد نام داشت واسم اصلی آن چمن سوسن است و این ده اول بلوک خرم است شب را در آنجا توقف نمودم یکی شاهزادگان نادر می نهایت پذیرائی را نمود و شرایط میزبانی را بعمل آورد و چنان بود که وقتی از اوقات فقیر را در شیراز در مجلس درس عالم ربانی و عارف صدائی شیخ الاجل السعید ابوعبدالله السی البقید مشی الله المصلین بطول بقائه ملاقات نموده بود و مشارالیه جناب شیخ مذکور را در ادنی غایبانه می ورزید در آنجا مجالیله دیده از حالات آن بزرگوار پر پیش می نمود بعضی از اوصاف او را بیان کردم و چند بیت از قصیده که مدح جنابش در عرض راه سفر برشته نظم کشیده بودم و هنوز تمام نبود خواندم از فقره خواهرش فرمود که شطری از حالات شیخ را بآن چند بیت در طی خطری مرقوم دارم و بایشان بپارم چون آن شب راخته بودم و روزانه دیگر را غم حرکت داشتم بعلاوه قصیده مذکوره نامقام بود معذرت خواستم و کفتم زمان مراجعت چنانچه دولت ملاقات دست دهد و قصیده هم با تمام رسیده باشد رفته مسئلت شما را بکردن ملاقات در آورم متبول فرمود فقیر هم در مراجعت بهمد خود وفا نمودم چنانچه تقصیر غفریب خواهد آمد باینکه متدیری از شب که گذشت در برهم خورد شخصی معتمد شد بر صدر نشست معلوم بود که با صاحب منزل سابقه داشت آغاز سخن نمود و آن شب تا دیری مولانا بجز خود و پستانی و اطهار فضیلت کاری نداشت فقیر در

بسم الله

بلوک است در فارس
بلوک جنوب شهر است
معتدل است مرکب است
لا محضی است

نادر می
محبوبت بناور شاه
اقشار

نفع اول و سپکون
ثانی بعضی بجز و باره از
چیزی است و بعضی
تصفیه و نیمه

بسم الله
بالکسر یعنی رسین
و بعضی غلط است

فما علم انصوب
منه انصوب
و منصفه انصوب
در علم نحو الفاظ را

[illegible]

3

جنوب شرقی آن بقعه خراب است و بر بالای آن سابقا کنگر بدی بهشت ترک بوده
که از قرین معلوم شود ولی امکان نابود است و در سمت شمال غربی آن بقعه از
مقطع انجهرش ماندن کوه آثار راه و پستی است و در دو طرف آن راه دیوار است
که از این راه بپای بقعه آمد و شد نموده اند و این بقعه تمام از سنگ و کج ساخته شده
سنگهای آن همه تراشیده و صاف و هموار است هر سنگی یک ذرع و نیم ذرع
و کمتر و بیشتر عرض و طول و لاجرا برده شده و آید از هر یک طرف از آن بقعه
آثار درسی و مدتی مینت همانا که از روز اول در بے برای آن قرار نداده
و بر بام آن نیز پیسج را بی و منفذی مینت بعضی از آن سنگها را برداشته و عمدا
خراب نموده اند و در آن نیافت اند معلوم است که این بقعه مصمت و منجبت
از ابا ایلی آنجا شنیدم که قریب باین بقعه قلعه بوده که آن قلعه و این بقعه را
حکیم مذکور خود در حیات خود ساخته و از آن قلعه تا زیر این بقعه فقی قرار داده
که پس از فوت جسدش را بوضعیت خود از آن مقب بردارد در زیر آن بقعه
نهاده اند اکنون راه نقب نابود است فخریه آن قلعه رفت جری حیز
دیگر دیده نشد بلی بعضی از آنجا را آنجا بود که دلالت میکرد بر اینکه آنجا بنای برده
و در دامنه کوهی که بقعه بر آن است رودخانه قرقاج است که مذکور شد
بقعه مذکور را جاساب حکیم جانی ساخته که از آفت سیل و باران شدیدان
باشد و آنجا تخریب گاه خوبی است در سمت شمال غربی بقعه چند پارچه سنگ
بطور کشیده نصب کرده اند که پاره از آن سنگها بر زمین افتاده و خطی قریب خط
قش بر آنها نقش نموده اند و در پسم الخط آن بسیار غریب است که خواندنش

مصلحت
محل افادن شکست
اصطلاح رخ دیوار یا مکتبی
که چون پستی از سران افند
بدانجا رسد
محل
فتح اول محل منزل است
مصلحت
بعضی میم و مسکن را
دفع میگویند و اما شاه
نوشانه که میان برها
گرفته اند
فت
فتح اول یعنی سواران است
کشته
بروزن شعله در لغت
یعنی شکر و گرد و آسان
و محاسن خطوط طبع را که در
عازرت و سر از خطهای
بزرگ نویسد میگویند
بناباست از خطهای
انموده از سر که در
چون شکر و آب
استند
مصلحت
فت
بعضی شعله و آسان
در شعله و آسان
قریب خطی که در
واضع آن بر وجه است
خفاش الفی که در
قریب آن قرار گرفته

ساخته است چنانچه اهل پسر این مطلب را نداشته اند و فقیر آنچه از سر کرایتم باید این
 حسام الملک وزیر یی یا حاکمی بوده از جانب غیاث الدین کجیخر و کی از جمله سلاطین
 می باشد فرمان روائی آن ناحیه را داشته

(اجالی از تفصیل حال غیاث الدین کجیخر)

سلاجقه سه شعبه بودند شعبه در تمام ایران حکم را می نمودند شعبه در کرمان و شعبه
 در روم غیاث الدین کجیخر بن عزالدین از جمله آنها بود که در شهر توتیه روم بجا
 پدر رسید پانصد و هشتاد و هشت هجری فرمانروا گردید پس از چند بی
 برادرش رکن الدین باو جنگی کرد کجیخر و بمقت طلب فرار کرد و سلطنت بر کن الدین
 مستقل شد پس از رکن کجیخر الدین طبع ارسلان که پسرش بود و طفل بود پادشاه
 رسید از عده سلطنت بر نیامد امر از فرستاد غیاث الدین کجیخر را آوردند
 پادشاهی را با و تفویض کردند بر مقرر سلطنت نشست و ممالک بسیار را تصرف نمود
 پس از تمام مقاصد و وصول مرادات در جنگی او را شمشیر کردند و شهادت در
 سنه شصت و نه بود با کجیخر و نامی که بر اجماع بقعه جاماسب نوشته شده
 می بایست همین باشد اگر چه آن مقرر سلطنتش در روم بوده بسا که در فارس هم
 یا اینکه حسام الملک در این ناحیه کار کرده او بوده و بقعه را مرمت نموده العلم علیه
 مخفی نماید اینکه در کلمات منقوشه بر اجمار مذکور بعض از اغلاط نحو می
 اینکه بعض جا مثل اینکه کلمه مخدوف باشد یا اینکه بعض از عبارات خارج از قصه
 بعد و قائل و کاتب آن خواهد بود این فقیر آن کلمات را بعینه نقل نمودم که
 دیگر اینکه در آن عبارت که قریه خانی نوشته اند چنین استنباط نمودم که چون

کسر اول و فتح ثانی
 در لغت جمع سیرت است
 یعنی عادت و طریق و علم
 و تاریخ و احوال که مستحکم
 سلاجقه
 جمع سلجوقی است سلجوق
 نام مردی بوده پدر رکن
 پادشاهان سلجوقی
 توتیه
 یعنی تافت و کسرون
 و تنقیف یا شهریت
 در ملک روم
 رکن
 یعنی تفتین نام شهریت
 در شاه آن شهریت
 بعض از اغلاط خانی
 مثل اینکه در اجماع الملک
 کلمه مخدوف
 مثل اینکه کلمات منقوشه
 اجماع را باید باشد
 افضل اجماع الحقیقین
 یا کجیخر

انجام دهنی است موسوم بکایدان شاید خای معرب کای باشد و مقصود از قره
 خانی همان کایدان است که در آن زمان معموره بوده اند بموالعین

در مکر اینکه معروف و مشهور است بلکه در بعض از کتب دیده ام که مسطورا
 هر سلطان یا حاکمی که از پیش بمقبره جاماسب حکیم عبور نماید چنانچه سوار باشد باید
 پیاده کرد و در آنجا بکند و الا صد متی با و خواهد رسید بموالعین و بالسر و انجمن است
 (از جمله مطالبی که نسبت بان بقعه میدهند) اما انجا میقتند در شهرهای جمعه از آن
 بقعه شنیده می شود که کسی فرماید میکند بریز بریز کرزا از اتفاقات کیش را فقیر
 پای آن بقعه می توتیه کردم بعنیر از آواز شصدهای بگویم بخور و از حسن اتفاق
 شب جمعه هم بود فردای آن شب بقعه را یکی از آن ابا میله کفتم جواب داد
 که هرگاه کسی انجا باشد آن آواز بر نیاید کفتم اگر کسی نباشد پس که آن آواز
 می شنود که برای شما نقل کند سکوت کرد و چیزی بای غریب دیگر از آن بقعه نیز نقل
 میکند من المهمات والا باطلیل که قابل ذکر نیست

جاماسب حکیم برادر کشتاسب بن لهراسب است از اجله حکمای غم بوده گویند
 معارف نزد دزدان داشت نموده و روز کاری شاکردی چکر گناه بپند می کرد
 که آن نیز معتقد یکیش زردشت گردیده بود و باز دشت مکالمها نمود که در
 تاریخ مسطور است و جاماسب را کتانی است که نام آن
 فرمتک ملوک و اسرار غم است احوال بجاماسب نامه مشهور شده و آن کتاب
 بنام کشتاسب برادر خود عنوان کرده و در آن کتاب از چند هزار سال
 بر مخر دوده بعض از آنها مطابق با واقعیت بعض دیگر را مردم بتالیات و

را حله
 یعنی در حالتی که پیاده
 باشد
 باطلیل
 جمع باطل است که یعنی
 نام بر خند حق باشد
 بریز کرزا
 امر برین است مخفی
 از آن مطلب این است که
 عوام میگویند جاماسب از اجله
 و تاشکر که آب داشت که بر
 عقرب خوابده مردی روئی نقیب
 کرد و شاکردی از خود او
 گفت زمان که حضرت مرا کرد
 آن روغن را بوضع عقرب
 زده بر زرد ساحت میسوا
 بر اسب شد در میان رودخانه
 زلف که آن قضا از او مکند
 تا که معطر از اسرار او آید و آواز
 کند در آن حال فریاد کرد
 بشاکرد خود که بر زمین ریخته
 بر موضع عقرب خیزد و بر
 بنوز روغن با و نرسیده
 جان داد از آن بعد از قبرش
 این آواز می آید از اینگونه
 باطلیل میگویند
 چکر گناه
 تخم فارسی دوتن و کاف
 و در آنجا دوتن و کاف و کاف
 و الف و جیم نامی نوشته اند
 ولی حرکت حروف را ضبط
 نموده اند
 بتاویل
 باصطلاح کرمانند کلام است
 از ظاهر مسموی حتی که تبال
 داشته باشد

تکلفات شاقه تطبیق با مورات معطیه میکنند و غده مفتاح الغیب لایعلها الامور
 و جاماسب را نیز کتابی است که کلمات حکمای علم را شرح نموده و همچنان
 که با عقل درست نیاید تاویل نموده از جمله کویا نیکه حکما غنی بسم گفته اند یکی را
 دو صانع است یکی یزدان و دیگری اهرمن مراد از اهرمنی بدین عنصری است و
 مراد از یزدان روح است و مقصود از اهرمن طبیعت است و اینکه گفته اند اهرمن
 شر و فساد است و اینجاست که از طبیعت است بر روح و کویا نیکه گفته اند یزدان
 ملائکه را بیا فریتا لکرا و با اهرمن مصاف دهند اشارت بصفت
 حمیده انسانی و نیز کویا نیکه اهرمن اشارت بصفت ذمیه است نیز کویا نیکه
 صفات ذمیه و چسبندگی بدرا اهرمن اقرید و صفات حسنه و اشیار نیکه یزدان
 کنایه از آن است که آن صفات ردیله همه از طبیعت عنصری است و آن صفات
 نیک و نیکو بیاتام از روح با جمله ظهور جاماسب چهار هزار و نه صد و نود و چهار
 سال بعد از هبوط آدم علیه السلام بوده است ○
از سخنان جاماسب است که بدترین خصال کرم ترک کرم است و نیکوترین
 کرم ترک دناست و خاست نیز کویا نیکه عظیم تر عذاب است که کرمی از
 حاجت خواهد دور و اگر دوری است که دوا می آن قوت و اناست
 با جمله بقعه جاماسب در سمت غربی جلایه خضر است و تاخو و شهر خضر
 فرسپ کی کمتر دور است و قبر کشتاسب را نیز در خضر نوشته اند و لیکن این
 در اینجا چند نکته تفحص و تجسس نمودم از این مطلب اثری نیافتم نه بقعه بود و نه غده
 بقعه جاماسب را در و قد بر داشتیم به نر و پیا (ع)

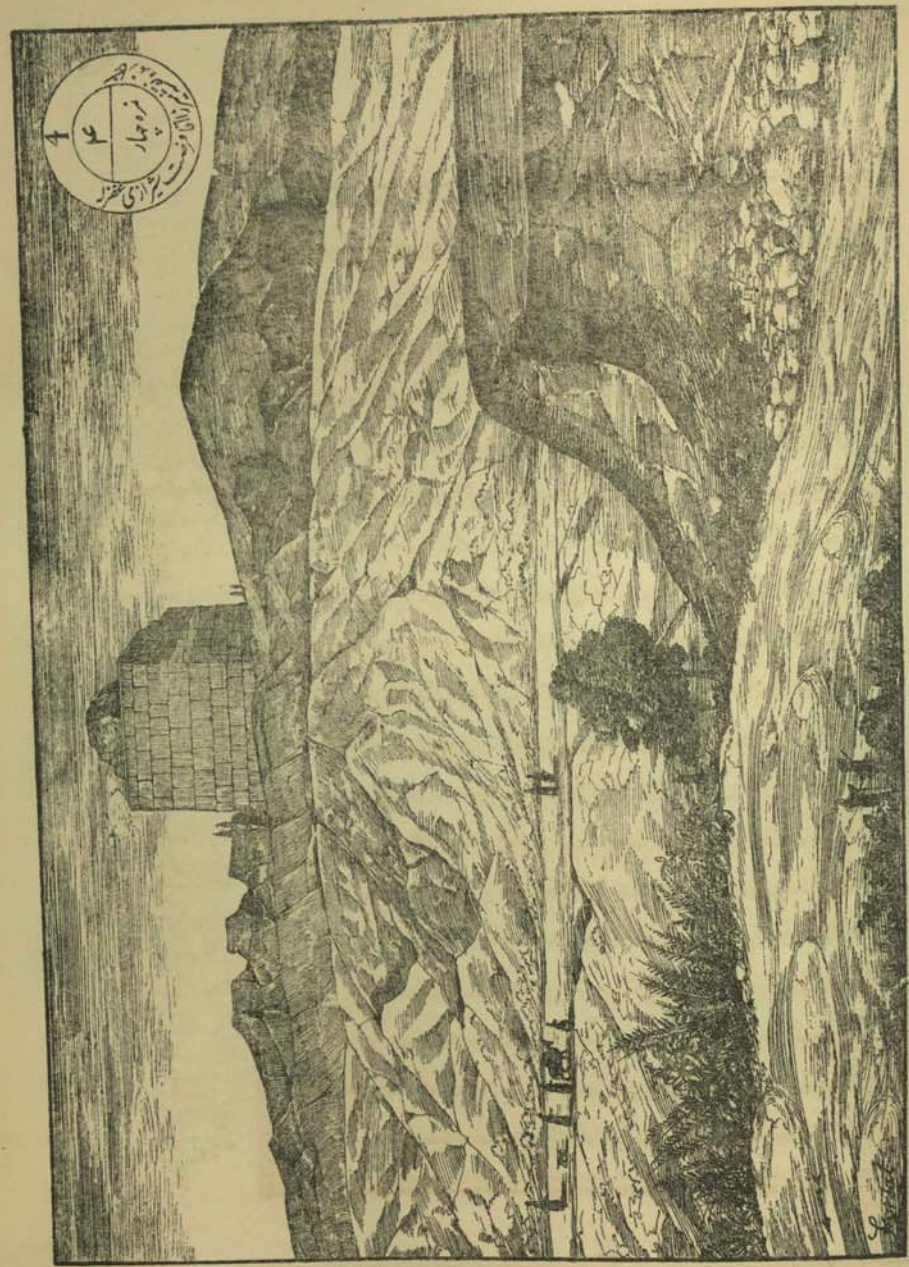
یزدان
 نام خدای تعالی است
 زبان فارسی و پیش
 از این مذکور شده
 که آن اهرمن ذات
 مثل الله در عربی
 است

اهرمین
 نیز با کلام است
 که معنی دیو و شیطان است
 و در اوستا می یابیم
 بخلاف یزدان
 است

کرم
 ناکر است گفته اند
 که بخیل است که خود
 می خورد و امید دیگری
 و دیگر است که نه خود
 و نه کسی

دناست
 کبر اول زبونی
 و پس فطرتی است
 است

از

از جمله آثار قدیمه دیگر که نامور بودم ببرد داشتن نقشه آنها آثاری است که در سر و ستون
 و قنبا و دار آب جرد و قنبر و آباد است بهنگامی که در بلوک خضر بودم اما در قنبر
 ظاهر شد اگر چه این مرض از قدیم داشتم در اینجا شدت نمود مصمم شدم که بشیر از بلوک
 چند روزی مداوم و تحقیقی از آن مرض حاصل شده باماکن مذکوره بروم لهذا از راهی
 که رفته بودم مراجعت نموده با سمیع آباد مذکور رسیدم در منزل صاحب آن ملک
 که سابقا ذکر می از ایشان بوقت فرود آمدن سبب مرض مزبور دوروزی اینجا توقف
 داشتم مشا را لیه از پانی که پیسته بودم در نوشتن حالات عالم عامل و عارف حاصل
 جناب شیخ مفید سلمه الله تعالی و دادن تقصیده که در عرض راه بدمح آن جناب
 بودم متذکر نموده و وفای بان محمد را اشارت فرمود

فد یا یهو و د یا لایمان لا پسینا
 عقد و قنبر بن اعظم العرب
 انکشت قبول بدیده نهادم و شمه از حالات آن بزرگوار را بجز تحریر در آوردم در این
 قصیده مذکوره را که موشح و مرین بود بدمح آن معدن اسرار ربانی و منبع انوار پسینا
 و میخواستیم پس از مراجعت از سپهر بختش ارغمان ببریم نیز نگذاشتیم انکشاف فرمود
 خوب است ذکر احوال شیخ طویل و مولای طویل را که در این سرزمین پان کردیم
 و قصیده را که در عرض این راه سرودیم در ضمن مطالب مسافرت نامه خود درج
 نمائیم ازین قریب یاد و بچهارمات زیر میبرد شعر

خوشتر آن باشد که سر دلبران
 کفیه در حدیث دیگران
 از این تقریری که نمودیم بهتر از در ملک وجودم وزیدن گرفت و آتش شوقم
 زبانه کشید مصرع کرب القلب بمن جواه یذوب پس آن تعضیل را

بعضی

بکسر فون و سکون قاف
 و در اصل کسور و سکن
 نام دردی است که خاص
 بالکشتان است که خون
 حشر می برد و بعضی
 با کشتن
 با کشتن
 در فعل امر است از دلی می داند
 آن برای سکت است و لا
 بختیست بار است قرب
 و زن تهر و جمع قریه است یعنی
 شعرا این است که دعا کن بپند
 و بماند و شمه خاص صاحب
 و قاف نمون بان از بزرگوار
 ارغمان
 بر وزن معلول و بعضی
 هم نوشته اند یعنی
 بکسر
 بر وزن فعل ماضی و زک
 دانا و بیکو کار است
 بکسر
 یعنی شعر و قصیده است
 و مجازا آمده و کتاب این
 کوشه
 یعنی جنس کردن خوشی
 نمودن است
 بکسر
 کرب القلب
 جوی بر وزن تفعیل
 و جداست از عشق و شوق
 رابع قلب است یعنی
 است دل اینکه بگذارد از
 شوق خود

بالبعض الواثق دیگر در ضمن شرح مسافرت بیلوک خفراند کور ساختم و آن مقصید را

نیز در ذیل آن بنحارشش آوردم

(این است شرح حالات استقامت العبد الرشید جناب شیخ مفید که در خضر نوشته)

يَا سَامِي عَنْهُ مَا حَبِطَ ثَمَرُهُ
وَالَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ سَاعَةٌ وَالْأَرْضُ فِي يَدِهِ

هو مفید بن الیرزا محمد بن الیرزا محمد کاظم بن شیخ عبد اللہ الشریف المجتہد امام المکتبۃ
والجامعۃ فی الشیخ از ابن ایشع محمد مفید الفاضل الماہر ابن الشیخ حسین الشیرازون
را و ایل حال تحصیل علوم صوریہ و معنویہ مشغول گردیدہ اسپتید فنون عربیہ و ادب
و علوم ریاضیہ و اصحاب فقہ و اصول و عرفا و اہل ریاضت را ملاقات نمود
و مصاحبت فرمودہ پس از آن چند ہی اشغال بامانت جماعت داشتہ
و مردم را معظمت میکرد و در ضمن شغول ریاضات بودہ خلوت با الخیر را
جمع فرمودہ بکہ در الخیر خلوت نمودہ تا اینکه از انجا علوم و مقامات عظمی
بقدری کہ خدا خواستہ حاصل کردہ و چون در وطن مآلوف آن قسم خلوتی کہ
میخواستہ از بارش میر می شدہ لہذا غم سفر نمودہ تا خلوتی تمام بدست آورد
باشد از میان ملاذ کرمان را اختیار کردہ کہ ہم سیاحت انجا را نمودہ باشد
و ہم اگر خدا خواستہ باشد از انجا مشرف بر اضی اقدس رضوی گردد پس
سمت کرمان رفتہ و کرمان از مقدش رسم دارالامان گرفتہ در انجا نیز خلوتی تا
اختیار نمودہ و مشغول بمقام و اکمال ریاضات باطنیہ گردیدہ تا انہا را
بچشم اربعین رسانیدہ در ملک جان و شہر روان و مقام روحانی و عالم

باسم اعظمه
 یمنی اگری بری از نال
 آن مرد را چون آنی که سوال
 از او فانی آگاه باش که آن
 مردی است که خال و عاری
 از غار و ننگ و عیب است
 آنکه رفت بودی مثل او را نبه
 می دیدی صفات تمام مرد را
 در یک مرد و در کار او در یک
 و تمام زمین را در یک خانه

جمع خواست یعنی طورها و اقسامها
و معنی اقسام نیز آمده

سکران
فتح اول نام شهرت سکران
و مشهور مثل بر عهد ابو
و قصبه گویند در زمان که
کرمان نام داشته است
نبارده شال شنبه ممتاز
سازند آب و هوایش معتدل
مردمانش فقر شرب اند

چهل راسین
چهل روز است که مرا
برای ذکر و فکر و طاعت و عبادت
خلوت گرفته و آن را چله
نیز گویند

عقلانی سیر کرده در زمان اندک که رود بهر پیغمبر و در آنی آید و او را گواری طے نمود
مصرع بروزی کند مرطبی جهان چندان ریاضات شاکه کشیده که اگر خدا
 عالمی بای دانش و خالق نبی ادش بانی گذاشتی بقایای بدن شرفش باطل متصل بناسر
 چهار کانه شدی و ملکش تمام فانی گشتی و روح اقدسش رشته تعلقی از عالم
 ناموس گشتی و ملکات اعلیٰ پیوستی **بالحکم** بعد از سیاحت اتمه الهی انجام دادی و
 و شریف و عای و عالم بقصد زیارت و اسپستان بوسی حضرت امام رضا علیه
 الاف الحیة و الشنا بارضل قدس و مشهد مقدس مشرف شده باز مر اجبش از
 نموده مدت سه سال لب از سخن گفتن بسته و بایچشم تکلم نکرده الا بقدر وجوب
 که از آن ناچار بوده و در مدت مذکور رشته موانعت را از مردم بریده و گوشه نشین
 از مسیده محذورانہ اوقاتی سکندارنده

از اسوی ریده بادوست آرمیده | نشینده و نذیده بشنیده و بیده

و این اوقات اول زمانی بود که این فقیر را شرف ملاقات و خدمتش دست داد پس
بالتاس و اصرا را بل تحصیل نامی تدریس را گذارد و از اقسام علوم از ادبیات و
حکمت کلام و فقه و اصول و تفسیر مباحثات کرد و فقیر در اکثر از دورهای درس
آن جناب حاضر میشدم و از شش شعبه ضمیر غیرش اقباس افوار کلمات مینوادم
(مخلص) تا بحین هم در کار است و لیکن بجای ترک معاشرت عادت ناس را کرده
در گوشه از او بمرسب در اوقات چنگانه با بصرا جماعتی کثیره بصلوة عجمت
در بقعه حضرت سید میراجین موسی الکاظم شاه چراغ علیهما السلام قیام می نماید
و با این حال چه قدر صدمات که از جمال اهل زمان بوجود مبارکش رسیده و میرسد

عالم ارواح است
و بعضی عالم غیب نیز گفته اند

مراد کشنده شده بسوی حق است
حکمت
با صطلاح نام علمی است که
در آن بحث می شود باحوال
اشیا موجودات خارجیه
چنانکه در تفصیل الامر مستفاد
طایفه مشی

نام علی است که در آن سائل
نقلی را بدلائل عقلی ثابت کند
و این حکمت اهل شرع است

شرعیات است
اصول
مراد اصول فقہ است و آن
علم با حکام شرعیہ فرعیہ است
از ادله تفصیلیہ

تفسیر
علی است که بحث می شود
در آن از کیفیت نطق باط
قرآن و مولوات و احکام
و معانی آن

۳
شدمیم یعنی خواستین
و قصد کردن است

بروزن ز پر نام شخصی است
از صفا حضرت اسرار مبین علی
علیه السلام که از آن حضرت
سؤال کرد و گفت: الحقیقه
حضرت چرا با فرمودند
تفصیل آنرا کتب بسیار مستورا
منته

۵
آتم نزع
زنی بوده در زمان خمیر صلی الله علیه و آله

صحیح بخاری
کتابی است از محمد بن اسماعیل
بخاری و آثار از محمد بن اسماعیل

شاعری است کہ آفصہ شعری

عرب بوده
بزرگوار

بر وزن و معنی خزینه است
 نهج المسترشدين
 کتاب است در علم کلام و فقه

حق و شرح آن از فاضل مقداد
است

ایرین

ذالکتاب باغ
یعنی این کتابی است که حقیقت
ظاهر و آشکار شده است
ای رفیق من از شیخ زرکان کتاب
از برای این کتاب نظیر و شبیه
پس نگاه کن چشم عبرت
مشاهده

بصیغه مفعول است
منه
 $\frac{3}{2}$
قدوة

نصفه او از بعضی است

برجم نهاده و برشته
منشود

کشیده است
عنه
شایگان

بسی لای و سر اوار
و هر چیز خوب بی عیب است
منه
۷

بضغه فاعل است
یعنی پراکنده

اربعین در شرح چهل حدیث که هر حدیثی از آن احادیث مثل بلفظ اربعین است
 منها دو کتاب از مسودات آن جناب و لدا عادت مندش شیخ عبدالحی
 متخلص بواقی جمع نموده یکی مستفی بجمع المسائل که جواب از مسائل فقهیه و غیره است
 و فارسی است دیگر کتاب اساس الکمال در متفرقات مثل بر چهار جلد بفارسی
 منصف شرح زیارت عاشورا مصنفه آنکه که این فقیر در تاریخ تمام آن
 این اشعار را برشته نظم کشیده و در طهر آن نوشته شده است و سبب
 هـ

ذالکتاب قدبایاصلاح من شیخ اکبر
 لوحش الله برچین شرحی که آمد شتر
 جذبر خاد کاین نامه را برز در تسم
 و او را آن خلق معنی خسته دین شیخ
 مادی راه طریقت قدوة اهل وصول
 قطب چرخ دین به برج کرامت آنکه
 آنکه باشد هر کلامش را بدین شی
 نظم او چون که بر منضود و کیمر شایگان
 در اصول و حکمت و تفسیر مشهور همان
 پس دفاتر از تصانیفش که باشد شتر
 از این نسخه کامل که نیک آمد بطبع
 در عباراتش نهان صد کج حکمت پیر

نامتزی شمله فاضله بعین الاغنیاء
 بارک الله بر جان شایخ که دارد آشتا
 مر جابر فاضلی کاین فضل را کرد آشتا
 سالک را یقین بدوام صدر کب
 منقر ایل ادب شایخ ناصح فخر
 آسمان شرح را بر مرکز جلش در
 آنکه باشد هر بیانش را معانی بی شما
 ترا چون لؤلؤ منظوم کیمر شایگان
 در نجوم و دیات و منطق شهر رود
 پس صحافت زان کیش که دارد آشتا
 بود چون مطبوع طبع مردم کامل عبار
 از مقالاتش عیان صد کج معنی

از برای خداوند که کلماتی است
در زیر عرش که کلماتی است
که کلماتی است که کلماتی است
این کلماتی است که کلماتی است
یعنی بر سر سبک بعضی
از شعر کلماتی است و بعضی
بعضی میان سبک زبان آوری
فصحی و سبکی است که فرموده
دلماست و شعر کلماتی است
که حلال است و سبکی است
خوشگوار است
در اصل داد و داده
دال ثانی را بجهت تخفیف
حذف کرده اند و آن یعنی
حاکم و صاحب داد است
یعنی اول کسر یا ریشه
یعنی صاحب و نه بر است
یعنی اول کسر است
فارسی است یعنی
موجع و وضیعت

زیب و راقش صنایع مجوز از بخت هم	درج الفاظش معانی چون لایه در کجا
بنده فرصت کز ویم تعلیم باشد در کجا	وز دل و جانم بگش بند خد شکدا

از هر دو چون خواستم این کلماتی گفت
امین شش مفید ازین داور یاد کار

و چون کاه کاهی نظم اشعار حکیمان و ابیات عارفانه و عاشقانه پرداخته و فصل کلماتی
خرانه نیکو ز تحت العرش مفتاحها است الشعراء نموده و چندین هزار بیت
فرموده من الفارسیه و العربیه که آن من الشعر حکمه و آن من البیان الحجه
اشعار انجید هو الشعر الخلال و العذب الزلال قدری از آن اشعار را نیز در ولد سعاده
مذکورش جمع آوری نموده و یوانی ترتیب داده در اشعار فارسی و داور و بعضی
نیاید و در عربی با پس و در این اوان کلماتی بالیف می نماید مثل ابیات و احقا
که لفظ شش در آن واقع است و آن را پسید الکتب نام نهاده بالعربیه
و کتابی دیگر سبکی بجز انجوسه در احوال فی ذل بقاریه و شرعی زیاده
ناجیه از حضرت صاحب الامر حجه الله علیه و آله تعالی فرجه نیز در دست بایست
و کتابی دیگر مثل بر ذکر شعری شیر از و توابع آن مسمی بمرات الفصاحه
و از عمر شریفش الحال که سپنه بکیمز او میصد و هفت هجری است بجاه شش
سال گذشته (این بود شرح حالات آن بزرگوار) اما قصیده که در ضمن
در عرض راه سپنه خورشید نظم کشیده شد که در مراجعت بختش عرض نماید
ز اهل فضل و هنر و زو همتدگان جز
شیده همه اندر زبانی لقمان را
شیده همه و صاف اهل فضل و هنر
که گفته است حکیمان جمله را بر

بمکه

شیده و خفانی که گفت جاماسب
شیده کلماتی که مازده از سقراط
شیده که فلاطون خم نشین زینش
شیده که ارسطو معلم است و حکیم
شیده که چه تحریر کرده اقلیدیس
شیده که تئوسته است جالینوس
شیده که مجطی است قول بطلمیوس
شیده سخنان بزرگوار حکیم
شیده که ابو نصر بوده از فاراب
شیده همه و صاف و بعلی سینا
شیده ز ادیان بے بدوران نام
لبید و اخل و اعشی معتمدی و شتا
خلیل و دعل و بوالاسود بن حجر و جر
شیده که کر و سیس نهاده اند بصد
جنید و شبلی و کرخی و یازید و شبلی
شیده که بقوه و زبده بودند
عدی و جابر و عمار و ثابت و سلمان
کنون با و پس از آنکه راشیدی
جناب شیخ مفید افتخار اهل زمان

ز وضع دور فلک داده از زمانه
بویژه بوده کی فیلفوف دانشور
کشیده از غم حکمت بر آری با ساعز
کلام اوست بگفت چو شد اسپند
کشوده هفتاد فصل مشکلات در
معضلات طبعی ز روی رای و فکر
سفر آمده ملک یا ضیئیه
بر و کار انوشیروان عدل سیر
نوده ثانی او از معلقان دیگر
و راجعت و قانون علم بوده نظر
که بوده اند با تسلیم فضل نام آور
ابو فراس و حریری کسائی و اشعر
ابونواس و زبیر و فرزدق و اشعر
قدم برادر طریقت ز خود نموده و غز
دیگر عرانی و عطار و طب دین حید
بسی ز جمله اصحاب خاص سیمیه
بلال و خالد و مقداد و ارثم و بوز
عیان بقدرت داور حضرت داور
معین شرع میرا من دین پرور

چون
از برای خداوند که کلماتی است
در زیر عرش که کلماتی است
که کلماتی است که کلماتی است
این کلماتی است که کلماتی است
یعنی بر سر سبک بعضی
از شعر کلماتی است و بعضی
بعضی میان سبک زبان آوری
فصحی و سبکی است که فرموده
دلماست و شعر کلماتی است
که حلال است و سبکی است
خوشگوار است
در اصل داد و داده
دال ثانی را بجهت تخفیف
حذف کرده اند و آن یعنی
حاکم و صاحب داد است
یعنی اول کسر یا ریشه
یعنی صاحب و نه بر است
یعنی اول کسر است
فارسی است یعنی
موجع و وضیعت

این سده اسکندر
ذو القربن سبب دارد
چار صد و شصت سال
بعد از سوط آدم علیه السلام
در باب الاواب که سرحد
کلماتی است و آن
در میان دو کوه است
ذکر آن در تواریخ
سلطنت
فتح اول معرب انداخت
و آن علی است که از آن
اشغال و مقادیر اشیاء را
حاصل نماید
محیطی کسر اول نام کتابی
در علم ریاضی که سابقا مذکور
راستی
اصول علم ریاضی چهار است
علم عدد که از آن انواع عدد
بر نوع و حال نسبت بعضی اعداد
از بعضی معلوم شود و در هندسه
که از آن انواع خطوط و اشکال
و سطح و حجم و کثرت معلوم شود
که مذکور شد سه سبک است که
از آن احوال افراد عالم و اشکال
آن چنین مقدار اجسام کروی و
خیزه را حاصل نمایند چهارم
سویسی که از آن احوال زمین
و تالیفات امکان دانسته شود
شهری است از ترکستان نزدیک
باب سیحون و آن شهر از
فاریاب است که از تواریخ
مذکور است

کبر اول و فتح سوم صیغه
اسم است در لغت یعنی شربت
که حرج و دلا ب بدان میگردند
اصطلاح ریاضی خط موهومی است
که کبر آن قطب شمال و دگر
دیگر آن قطب جنوب باشد
کبر اول مراد منطقه آبروج
و آن دایره است که دوازده
بروج بر آن واقع شده اند
و این دایره نیز که بر قطب
است لهذا آن را منطقه
کونیندند
علی است معروف که عرب
کلام عرب از آن دانسته
میشودند
کبر اول یعنی کلیم است
و جامه شش و طلق جامه
نیز مجازا گویند و اصل آن
بوده و او را قطب میگویند
لغزاک را هم در جامه
پلاس
فتح بار سه نقطه پاره
پیشینه و طبر و بی باریا
گویند

بر آن صفت که زهر کس شنیده بجان
مدر پش چو فراطون هزار کس شاکر
زخاغن فضلش لقمان گرفت لقمه باز
ابوعلی ارشینه کوی می شود چو کلیم
کند چو هند سه قرقر کرد دافقیدس
بیایست از بخند نیکیش بطیموس
لب از بخوشد کسای و دقار
شود چو بر فرس منکر گاه نظم سپوا
به پیش دفتر ترشش بود حریری را
جنید در دم ارشاد او شود فانی
بزه اگر که چو پهلان و بوذرش غلام
ز صد هزاران اوصاف او چمن کینس
یکی حسد برد از آنکه حق چر ادا ده است
یکی بر شکست که گاه نماز از چه کشند
یکی عین که چر کرده در جهان تصنیف
نقود با ندرین زمره حسود شش بر
از این حسد چم است از آن حسود چپا
کمال او را باشد کفایت این بران
فشانده دست بملک قباد و پای زده

تمام راجحه دار است بکله افزون تر
بمهرش چو ارسطو بر ارتن چاکر
ز خاک پایش بفضیر جسته کحل بصر
شود اگر که بپیشانی حکمتش رهبر
بکر و کلکش کردان جو صرخ بر جور
فلک ز منطقه بر کردنش خنجر
کتاب فضل و همن را بر دون کند زبر
ابوفا پیش باشد غلام بسته
متاع فضل بقیمت ملاس را کمتر
چو قطره که شود و محو جسد همن او
رواست ز آنکه بزهاست شهره در
که در جهان شده محمود زمره زبشر
بیک تن این همه علم و کمال و فضل و زور
خلایق از عجب او صفوف چو در
به نثر و نظم زهر کون علم صد دفتر
که از حسد میب بر جان خود فرزند شر
مسلم اینکه حرف نشکند بهای حسر
که هر که بر قدش سوده از ادا دست
به تخت و افر خاقان و ملک قصیر

نهاده
کبر اول و فتح سوم صیغه
اسم است در لغت یعنی شربت
که حرج و دلا ب بدان میگردند
اصطلاح ریاضی خط موهومی است
که کبر آن قطب شمال و دگر
دیگر آن قطب جنوب باشد
کبر اول مراد منطقه آبروج
و آن دایره است که دوازده
بروج بر آن واقع شده اند
و این دایره نیز که بر قطب
است لهذا آن را منطقه
کونیندند
علی است معروف که عرب
کلام عرب از آن دانسته
میشودند
کبر اول یعنی کلیم است
و جامه شش و طلق جامه
نیز مجازا گویند و اصل آن
بوده و او را قطب میگویند
لغزاک را هم در جامه
پلاس
فتح بار سه نقطه پاره
پیشینه و طبر و بی باریا
گویند

نهاده هر که بشکر دیش قدم روزی
یکی ز جمله آنهاست حضرت قدسی
در این قصیده سه پست او رسم زان
جمال حضرت حق را بر زک است
که طاعت ازلی دیده اند از آن مرات
نذیده دیده کس غیر بر کزیده حق
الاسعید و شتی تا که از ثواب عذاب

مقام دوست او با دجنت الماوی
مکان دشمن او با دجا و دان بپتیر

فصل پنجم از مراجعت از بلوک خضر بعض از لغات قصیده مذکوره را در حوا
ان مرقوم داشتم ولی چون ذکر احوال حکما و عرفا و ادباء و شعرا فی که در قصیده مندر
بو اسطه عدم وسعت حاشیه ترک شده بود باین خیال اقدام که از حالات آنها مختصر
ذکر می شود تا هم رفع ابهام از مضامین قصیده مذکوره گردد و هم تفتنی در مطا
کتاب بود که طبع را از مطالع ان کسای حاصل نباشد و خواطر را از ملا
اش ملاتی بهم ز سپید و هم حکم لایذکر کله لایکر کله ذکر احوال بعض از
حکما و فضلا نموده شود لهذا آنچه در این فصل نوشته می شود فقط در حضرت از
مراجعته از سفر نوشته شد در حالتی که مطالعه و سیر بعض از کتب را نمودم مطا
که اکثر اهل تاریخ و راجع اتفاق دارند و شش آراشان کمتر و شش بیشتر است و تمام
داشتم و آنچه که عربی بود ترجمه کرده خلاصه آن را ذکر نمودم اسامی سبکی

جمع قدسی است و در
منسوب تقدیر تقدس
بعضی معتقدین میگویند
کاست و مراد از قد
سیان فرخکان
ایضا تخلص مرا است
و معنی آن صاحب دانت
که کز کشت
کبر عزه معنی می شود
دو پشیده کز شش
در لغت معنی گویند
شدن از شانی بنگا
دقت است و تقنین
در عبارات کلی
از هر نوع سخن آید
و از هر طبعی
کساست
نویسند
فصل پنجم
از باب فضل معنی
پراگنده شدن
پلاس
بدین رای است
معنی عفا و پنا
دل

آن را خدای تعالی در کتابت
از جهت حساب
نه

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰

۱۹

منافره
بفتح حرف چهارم
نمودن در حقیقت
چیزی و با هم بحث نمودن
و گفتگو کردن
منه

七五.

بن حکمت علیہ میا شد
منہ

وہابی

نامون الرشید
بسم الله الرحمن الرحیم
خلافتش در سنه صد و
نود و یک بوده است سال
خلافت کرد
نامون الرشید
نامون الرشید
بسم الله الرحمن الرحیم
اول و کسر الی
از این مذکور شد و آن
معنی کلید هند است
بسم الله الرحمن الرحیم
بسم الله الرحمن الرحیم
بسم الله الرحمن الرحیم
بسم الله الرحمن الرحیم

و در آنجا مدفون گردید و مدت شصت و هشت سال زندگانی نمود بعضی قریب بصد
عمرش را نوشتند و از یکصد جلد کتاب بیشتر تصانیف دارد نامون الرشید در
زمان حکومتش نزد ملک و دم فرستاد و خواست تصنیفات ارسطو را بنمود ملک روم
فرستاد و از ارض یونان کتب او را آورده نزد نامون فرستاد و بی جاعتی را کاشت تا آنکه
ترجمه نمودند بزبان عربی و مصنفات ارسطو چهار است کتب بسیاری در منطق
دارد و دیگر در الهیات و دیگر در طبیعیات و دیگر در خلیقات که مجموع متجا و از یکصد
جلد است و اسامی آن کتب در تواریخ و غیره مطبوع است طهور ارسطو پنجاه و سه
جست و پنج سال بعد از مبطوادم علیه السلام بوده از کلمات اوست که فرموده بکار
که قس از کتاب آن منع نمایی دیگر را عقاب کن و فرمود و غیبت بصحت یک
تو اعراض کند موجب ذلت است و اعراض از صحبت یک که با تو غیبت کند از قصو
جهت و فرموده راحت یابی و لذت و راک برابند

اقلیدس از حکمای عالی مقدار شهر صور است و او را اقلیدس بخار گویند
علم ریاضی را وی فتنه ساخت و کتب چند در آن علم مدون فرمود بعضی گفته اند آن
کسی است که اول در ریاضی سخن گفت بمر حال کتابی که در هند سه نوشته و نام او
بر آن نهاده و از اهل این فن شروعی چند بر آن نوشته اند الحال موجود و متداول است
و مصنفات دیگر مثل کتاب تالیف اللجون و کتاب مناظر و کتاب نقل و خفت
و غیر ذلک دارد که اکثر آنها را بزبان عربی در زمان نامون الرشید ترجمه نموده اند و بسیار
از تالیفاتش بزبان انگریزی دیده شد که ترجمه نموده اند و شروعی بر آنها نوشته اند بجهت ظهور
چون بر او و دست پانزده سال بعد از مبطوادم گفته اند از کلمات اقلیدس است انخطیته

انخطیته
معنی خط و کتابت هندسه
روانی است انخطیته
آن هندسه باقی که
که بنان و قلم باشد مراد است
که خط صورتی در نفس دارد
که با آن است و در خارج
بدان کند

و نامون الرشید
بسم الله الرحمن الرحیم
خلافتش در سنه صد و
نود و یک بوده است سال
خلافت کرد
نامون الرشید
نامون الرشید
بسم الله الرحمن الرحیم
اول و کسر الی
از این مذکور شد و آن
معنی کلید هند است
بسم الله الرحمن الرحیم
بسم الله الرحمن الرحیم
بسم الله الرحمن الرحیم
بسم الله الرحمن الرحیم

رو حائیه طهرت بالرجعیه و فرمود در میان دو کس دشمنی میکنی که ایشان چون صلح کنند
تو دو میانه شمر سار مانی نیز فرمود دنیا را چون آتش خیال کن و چنانکه بجست سر انجام
قدری آتش کفایت کند چنان بقدری از نعمت دنیا قناعت نما گویند شخصی با گفت
من جلد میکنم تا رشته حیات تو را منقطع سازم جواب فرمود من هم جلد میکنم که آتش
غضب تو را فرو تشام

جالینوس معرب کالینوس است از حکمای یونان بوده و از اهل ماکدونی
بعضی مولدش را ابله فرغانه دانند و گویند و صغیرن بسیاری از علوم را کمال
داشته پس از آن از ماکدونی برومیه الکبری رفته چندی اقامت کرد و بعد
مصر و اسکندریه ساکن و تحصیل حکمت مشغول شده تا از مشایخ حکما کشته در
فن طب نیز مرجع اهل زمان خود بوده چنانکه او را خاتم الاطباء نامیده اند و در
چهار صد جلد کتاب در علم طب تالیف نموده که اسامی همه آنها در تواریخ مطبوع
و در مداوی اشیا تا تجربه بنی نموده تجویز نیکو کرده با جلد گویند او را از جمله فلاسفه
فقط طبیبش خوانند و در اینکه مشهور است که او را طبیعت عالمی معتقد نبوده خیلی مقام حیر
الکلم الا ان افقری فی حق ما یقال فی حق مولوی در شنبی اشاره باین مطلب فرموده

آن چنان که گفت جالینوس را	از هوای این جهان و از مراد
راضیم کز من باید نیم جان	که ز کون پستری نم جان
کریم می بیند بر خود قطار	مرغش آتش کشته بوده چنان
یا عدم دیده است غیر این جهان	در عدم ندیده او خشن جهان
چون چنینش میکشد پروان	میکرزد او پس سوی شکم

الکلم الا ان
کلمه الکلم در این مقام قصید
است و این امر را در کتب
در کتب طیب برای این معنی
آورده اند قول فقر بنی
در اینجا استغاثت
است و اینک جالینوس را
طیبی نامند بسا که
در حق او گویند
افقری بنده
الکلم
نامیده است
و این معنی است
نه انوس
عقل
ضعیفی پریدن
است
چنین
عقل در دم را گویند

اصطرب
معرب اصطرب است
و آن آلتی است معروف
که از آن ارتفاع افتاد
و کوکب و جارات را
معلوم می نمایند که
اصطربان یونانی
یعنی ترا زو است
و اباب یعنی افا
پس یعنی کیش
یعنی ترا زو
افاب

۱۰۵

هر که بوقایع دیگران نپند بخیرد و دیگران بوقایع او نپند گیرند و فرموده اعمال نیکو در دنیا تجارت عجبی است و اجل دروازه آخرت و فرموده چنانکه بدن او سیه رادر حالت مرض از خرد و طعام و شراب سود نباشد هر دل که بر مرض غفلت مبتلاست از شربت موعظت و پسند سود نبرد

بزرگمهر بوزرجمهر و بوزرجمهر و بزرگ مهر و زمره همه نامهای پسر سوخر است و گویند پسر تنس بطوس بن و زمره پسر سوخر را در عهد قباد کشته شد و بوزرجمهر را ابن بختگان نیز گویند چه که بختگان لقب سوخر بوده باجمعه بزرجمهر حکمی است بزرگوار جلالت معروف و بتدبیر مشهور در زمان انوشیروان عادل ابتدا از چندین ملوک او بوده و در آن اوقات بهبود نامی وزارت پادشاه را داشته بوزرجمهر سفری بکاتب خراسان رفته آنجا که بهبود بسبب تهمتی بختجهرت پادشاه خان شده کشته گردید و بوزرجمهر بدین باز آمده کارش بالا گرفته منصب وزارت یافته و هفتگی که در مقام مؤبدان و دانیان در مجلس پادشاه مجتمع شده سخنان حکیم را استماع حکیم را استماع می نمودند و از کلماتش بهره می یافتند و مزدک که در زمان قباد پسر انوشیروان و سخوی پیمبری نمود پس از قباد انوشیروان او را کشت بوزرجمهر در آن آن ساعی شد و در زمان بوزرجمهر شطرنج را از مملکت هند و پستان بایران آوردند و در حضرت کسری بوزرجمهر آن بازی را بی آنکه کسی بوی بیاموزد بی برود با آورنده آن بازی کرده او را مات ساخت و در برابر شطرنج زرد را انتر اع کرد و بهند فرستاد و حکیمان آنجا ره بازی نزد نبردند و ذکر این مطالب را مفصلا و مشروحاً این فقیر در کتابی از مؤلفات خود که مسمی بضرر نجیه است مکرر نموده ام

نسخه

٥٦

المقدّم بابتدای پدید آمدن عربی را آنجا آموخته و در نزد شیخ کبیر ابو بشر بن
 محصل بوده پس از آنجا مدینه عراق رفته نزد یحیی بن عیسی حکیم نصرانی اخذ علم نمود
 باز بغداد مراجعت کرده علوم حکمت اشتغال فرموده اکثرت اسطوار حفظ داشت
 وقتی از او پرسیدند در حکمت تو دانایتری یا اسطور فرمود اگر من درک خدمت او را
 کرده بودم از او بزرگتر تلامذۀ او بودم (مخلص) از بغداد به دمشق رفته در محضر پادشاه
 با فضلا تکلّم نموده از هر علمی که با وی گفتگو میکردند بر همه فایده که همه را متحرّک
 شرح فواید قانون را در آن مجلس پادشاه اهل تاریخ نوشته اند که مشهور است تحت
 بیان نیست و اکثر مصنفاتش را در پاره کاغذ با دیده اند غیر بدون و گویند او
 مردم بوده در دنیا و لباس از آن می گشته و در سنه سیصد و چهل و چهار هجری در شام
 سفر حج قطع الطريق او را شمشیر کردند در حالتی که از عمرش بهشتا و سال گذشته بود
 و بعضی مصنفین را در حق نوشته اند از کلمات آن جناب است که اموات اولاد را
 میباشند و امراض اولاد اخلاط و اخلاط اولاد اغذیه و اغذیه اولاد نباتات و نباتات
 اولاد زمین پس هر چه پس از زمین بر می آید بر زمین می رود و فرمود هر کس در حکمت شروع
 کند باید بنیان او صحیح المزاج باشد و متادب با ادب و عالم بقرآن مجید و عارف بقفا
 عرب و نیز باید عیفت النفس بود و از فقر و فقر تبری جوید این دور باغی فارسی از آن جناب
 که در تذکره مرقوم شده

اسرار وجود حبله بنفقه باشد	و آن کوهر پس شریف باشد
هر کس بدلیل عقل چسبیده گشت	آن کس که اصل بود کافه باشد
ای که تاسیر و جوان دیدارید	از ترقی پوشان این کمن دیوارید

المقدّم
 پسر معتقد است بحدیثی
 از خلفای یثرب است
 بیت و خیال خلافت نمود
 در سنه سیصد و چهل و
 کشته و منصور علاج در زن
 او کشته شد
 حران
 بر وزن شاد و نام
 شهرت بنام
 قاتون
 نام سازای است
 معروف
 دمشق
 کبر اول و ثانی با کبر اول
 دفع ثانی شهرت یافت
 پای تخت ملک
 شام است
 ای که شادمانی
 خطاب با ملک است
 اندر
 تقدیم را بر همه برادر
 محمل یعنی که بود و نگارند
 و سرانجامه

طی

طی زشمار بر ما محو نیست
 او را بخلص بنی بکارید
بوعلی سینا و ابو الریس ابوعلی الحسین بن عبدالله بن الملقب شریف الملک
 از مشاهیر حکمای اسلام است پدرش از اهل نجف بوده از آنجا بخارا آمده در قریه
 که از قرا بخارا است متاهل شده ابوعلی در آنجا متولد گردیده و همانجا تحصیل علم
 عربی و ادبی و غیره را مشغول گشته گویند بن ده سالگی پستیغی از بسیاری از علوم شد
 پس از آن اصول دین و حساب و هندسه و هیات و منطق را آموخته بعد از آن در
 رنجبار بوده در سن پست سالگی از جمیع علوم و فنون فارغ التحصیل گردیده و مدتی در
 کرمانج که قصبه ایست از خوارزم توقف فرموده روزگاری هم در امور دولتی
 اوقات گذرانیده بعد از آن به خراسان رفته و در آنجا کتابها تصنیف نموده پس برمی آید
 از آنجا بقرقین عبور نموده و از آنجا بهمدان رختا قامت کشیده متولی وزارت
 شمس الدوله گشته در شاهی وزارت او را خائن دولت نمود از بهمدان که کینه
 چندی متواری شده پس از آنکه شمس الدوله وفات کرد تاج الدوله پسر شمس الدوله
 الریس را بهتایب چهار ماه محبوس داشت بعد از خلاصی متوجه اصفهان شد علاءالدوله
 قدوم شیخ را غنیمت دانسته وی را نیکو نیا نموده شیخ در آنجا بمرض قوی گرایده
 در آن حال علاءالدوله غنیمت بهمدان کرد و شیخ را با اتفاق برد و در عرض راه
 صریح نیز او را حادث شد تا بهمدان رسیدند در آنجا شیخ مشغول مبادا گردیدند
 حدودان درد وای او حتی ریختند از آن رنجور شد و وفات یافت در سنه سیصد و
 پست و هشت هجری از عمرش نجاه و هشت سال گذشته بود مصنفات شیخ
 ابوعلی بسیار است از جمله کتاب شفا در حکمت و کتاب اشارات و کتاب نبات

طی زشمار بر ما محو نیست
 او را بخلص بنی بکارید
 بوعلی سینا
 از مشاهیر حکمای اسلام است
 پدرش از اهل نجف بوده
 از آنجا بخارا آمده
 در قریه که از قرا بخارا است
 متاهل شده ابوعلی
 در آنجا متولد گردیده
 و همانجا تحصیل علم
 عربی و ادبی و غیره را
 مشغول گشته گویند بن ده
 سالگی پستیغی از بسیاری
 از علوم شد پس از آن
 اصول دین و حساب و هندسه
 و هیات و منطق را آموخته
 بعد از آن در رنجبار بوده
 در سن پست سالگی از جمیع
 علوم و فنون فارغ التحصیل
 گردیده و مدتی در کرمانج
 که قصبه ایست از خوارزم
 توقف فرموده روزگاری هم
 در امور دولتی اوقات
 گذرانیده بعد از آن به
 خراسان رفته و در آنجا
 کتابها تصنیف نموده پس
 برمی آید از آنجا بقرقین
 عبور نموده و از آنجا به
 مدان رختا قامت کشیده
 متولی وزارت شمس الدوله
 گشته در شاهی وزارت او
 را خائن دولت نمود از
 بهمدان که کینه چندی
 متواری شده پس از آنکه
 شمس الدوله وفات کرد
 تاج الدوله پسر شمس الدوله
 الریس را بهتایب چهار ماه
 محبوس داشت بعد از خلاصی
 متوجه اصفهان شد علاءالدوله
 قدوم شیخ را غنیمت دانسته
 وی را نیکو نیا نموده شیخ
 در آنجا بمرض قوی گرایده
 در آن حال علاءالدوله
 غنیمت بهمدان کرد و شیخ
 را با اتفاق برد و در عرض
 راه صریح نیز او را حادث
 شد تا بهمدان رسیدند در
 آنجا شیخ مشغول مبادا
 گردیدند حدودان درد وای
 او حتی ریختند از آن رنجور
 شد و وفات یافت در سنه
 سیصد و پست و هشت هجری
 از عمرش نجاه و هشت سال
 گذشته بود مصنفات شیخ
 ابوعلی بسیار است از جمله
 کتاب شفا در حکمت و کتاب
 اشارات و کتاب نبات

طی زشمار بر ما محو نیست
 او را بخلص بنی بکارید
 بوعلی سینا
 از مشاهیر حکمای اسلام است
 پدرش از اهل نجف بوده
 از آنجا بخارا آمده
 در قریه که از قرا بخارا است
 متاهل شده ابوعلی
 در آنجا متولد گردیده
 و همانجا تحصیل علم
 عربی و ادبی و غیره را
 مشغول گشته گویند بن ده
 سالگی پستیغی از بسیاری
 از علوم شد پس از آن
 اصول دین و حساب و هندسه
 و هیات و منطق را آموخته
 بعد از آن در رنجبار بوده
 در سن پست سالگی از جمیع
 علوم و فنون فارغ التحصیل
 گردیده و مدتی در کرمانج
 که قصبه ایست از خوارزم
 توقف فرموده روزگاری هم
 در امور دولتی اوقات
 گذرانیده بعد از آن به
 خراسان رفته و در آنجا
 کتابها تصنیف نموده پس
 برمی آید از آنجا بقرقین
 عبور نموده و از آنجا به
 مدان رختا قامت کشیده
 متولی وزارت شمس الدوله
 گشته در شاهی وزارت او
 را خائن دولت نمود از
 بهمدان که کینه چندی
 متواری شده پس از آنکه
 شمس الدوله وفات کرد
 تاج الدوله پسر شمس الدوله
 الریس را بهتایب چهار ماه
 محبوس داشت بعد از خلاصی
 متوجه اصفهان شد علاءالدوله
 قدوم شیخ را غنیمت دانسته
 وی را نیکو نیا نموده شیخ
 در آنجا بمرض قوی گرایده
 در آن حال علاءالدوله
 غنیمت بهمدان کرد و شیخ
 را با اتفاق برد و در عرض
 راه صریح نیز او را حادث
 شد تا بهمدان رسیدند در
 آنجا شیخ مشغول مبادا
 گردیدند حدودان درد وای
 او حتی ریختند از آن رنجور
 شد و وفات یافت در سنه
 سیصد و پست و هشت هجری
 از عمرش نجاه و هشت سال
 گذشته بود مصنفات شیخ
 ابوعلی بسیار است از جمله
 کتاب شفا در حکمت و کتاب
 اشارات و کتاب نبات

طی زشمار بر ما محو نیست
 او را بخلص بنی بکارید
 بوعلی سینا
 از مشاهیر حکمای اسلام است
 پدرش از اهل نجف بوده
 از آنجا بخارا آمده
 در قریه که از قرا بخارا است
 متاهل شده ابوعلی
 در آنجا متولد گردیده
 و همانجا تحصیل علم
 عربی و ادبی و غیره را
 مشغول گشته گویند بن ده
 سالگی پستیغی از بسیاری
 از علوم شد پس از آن
 اصول دین و حساب و هندسه
 و هیات و منطق را آموخته
 بعد از آن در رنجبار بوده
 در سن پست سالگی از جمیع
 علوم و فنون فارغ التحصیل
 گردیده و مدتی در کرمانج
 که قصبه ایست از خوارزم
 توقف فرموده روزگاری هم
 در امور دولتی اوقات
 گذرانیده بعد از آن به
 خراسان رفته و در آنجا
 کتابها تصنیف نموده پس
 برمی آید از آنجا بقرقین
 عبور نموده و از آنجا به
 مدان رختا قامت کشیده
 متولی وزارت شمس الدوله
 گشته در شاهی وزارت او
 را خائن دولت نمود از
 بهمدان که کینه چندی
 متواری شده پس از آنکه
 شمس الدوله وفات کرد
 تاج الدوله پسر شمس الدوله
 الریس را بهتایب چهار ماه
 محبوس داشت بعد از خلاصی
 متوجه اصفهان شد علاءالدوله
 قدوم شیخ را غنیمت دانسته
 وی را نیکو نیا نموده شیخ
 در آنجا بمرض قوی گرایده
 در آن حال علاءالدوله
 غنیمت بهمدان کرد و شیخ
 را با اتفاق برد و در عرض
 راه صریح نیز او را حادث
 شد تا بهمدان رسیدند در
 آنجا شیخ مشغول مبادا
 گردیدند حدودان درد وای
 او حتی ریختند از آن رنجور
 شد و وفات یافت در سنه
 سیصد و پست و هشت هجری
 از عمرش نجاه و هشت سال
 گذشته بود مصنفات شیخ
 ابوعلی بسیار است از جمله
 کتاب شفا در حکمت و کتاب
 اشارات و کتاب نبات

این کتاب در سالهای که گذشت
 حاصل و تمام آن بی آنکه بهای تمام
 و حاصل یعنی دو هزاره ماه

92

ناغشی اتمات الشفاء الاثانی کویند اعشی مذہب قدری داشته که منکر قدر خدا
تعالی بوده بالجمله اعشی لقب در اعراب بسیار بوده اند چون اعشای بابلی که عامر نام
داشته و اعشای دیگر که اسود اسپم بوده و اعشی بن ربیعہ وغیر ذلک ہندو
اعشی بوده اند مقصود ما در اینجا اعشای معروف بود کہ ذکر شد

مصرعی و هو ابو العلاء احمد بن عبد الله بن سليمان التميمي المعري مولد مشرق
بوده که بمده ایت بشام از شرای مشهور و فضلائی معروف است و تصانیف
بسیار دارد در هفتاد سالگی کور شده بعضی نوشته اند در لطفی پانیا کردید ولی
چون بعضی تصانیف از او دیده شده یکمیل که قول اول صحیح تر باشد در سنه چهار
صد و پنجاه و نه هجری در مصره وفات یافت گویند از خضال دی این بوده که گوشت
حیوان مغنوخه مثل بعضی هندو که این دأب را دارند

حسن بن ثابت بن المنذر کفیت او ابو الولید است از شعرائی مخضری بود
که ادراک حاجت و اسلام هر دو را نموده در اویل اکثر سفر شام میکرده و لکن
بنی عثمان را مدح میکرده و جایزه میگرفته و وطن در یثرب داشته چون پیغمبر صلی
علیه وآله ایمان آورد آن حضرت را مدح می گفت و بعضی از قریش را همچا وقتی شخص
بر رسول خدا عرض کرد یا رسول الله امیر المؤمنین علیه السلام را بغیر نامی تا مشرکین را همچا
پاسخ گوید فرمود آن که رسول خدا را بتیغ و پستان نصرت کند معنی نیت اگر
بزبان نصرت نمایند حسن حاضر بود عرض کرد یا رسول الله من از بجهان کارم هست
فرمود بنزدیکت ابو بکر شود تا حسب و نسب هر یک را بتو کشف دارد و حسن نزد
ابو بکر شد دوست را از دشمن شناخته دشمن را همچا گفت و در حدیث است که رسول

این طایفه قدرتی میگویند
هر بنده خالق فعل خود است
یعنی مصیبت و کمزیری بقدر
خدا نیست و شست خدا را
در آینه غفلتی نباشد و آن
طایفه همان منقری هستند که
مقابل اشرفی اند و جهت اینکه
آنها را قدری میگویند این است
که اسناد افعال خود را بقدر
خود میهند

بقع میم و شد است

طایفه بوده اند درین
بعضی از آنها در هر ات
مکن داشتند

حسن
بر وزن عرشان است
والف و نون آن
زائد است

بصیغه مفعول یعنی آن گذشت

بنی عساکان
 طایفه بوده اند و قبیلۀ در
 مین و لوکر و عساکان از آن
 قبیلۀ اند

بفتح اول و کسر سیم مدینه
منوره است

صلی اللہ

صلی اللہ علیہ و آلہ میفرمود شعر حسان را نتوان شعر نیمه حکمت است در روح پیغمبر گفت

وَشَقَّ لَهُ مِنْ اِسْمِهِ كَمَا يُحْبِلُو
يَحْيٰى اَنَا بَعْدَ يَاسٍ وَفَقَرٍ
فَانْتَسَبَ رَجُلًا شَرِيفًا وَاُمَامًا
فَدُو الْعَرَبِ شَيْخًا مَعْرُوفًا

گویند در روز خلافت امیر المؤمنین علی علیه السلام حسان در بیعت تقاعد ورزید و بعضی
نخستین از بیعت کرد ولی در جنگ جبل طریق مخالفت سپرد و در عزیمت سردار محمد بن
ابو فراس الحارث بن ابی العلاء یحیی بن عثمان فارس میدان عقل و فرست
سوار زعفران ریاست و کیاست فرید و دهر و حید عصر خود بوده در فضل و علم و ادب
و مجد و شجاعت مشهور و اشعارش در کتب معروفست گویند پسر عم شیف الدین
عمالی بوده و صاحب بن عباد گوید بدی الشعر ملک و ختم ملک یعنی ابتدا شد شعرا
پادشاهی که امر القیس باشد و ختم شد پادشاهی که ابو فراس باشد و وی آل حمیری
مذاحی مینوده و در مع اهل بیت علیهم السلام نیز مناقب بسیار دارد گویند وقتی روم و کربلا
چند سال در حبس بود سیف الدوله که مذکور او را بنیاد فرید و خلاص در مع آل عمر گفته

الْحَيُّ مُنْقَضٌ وَالْأَمْرُ مُنْقَضٌ
 إِلَى آيَاتٍ قِيلَ التَّوْحِيدُ أَتَشْفِي
 يَا لَإِلْجَالِ أَمَانَةِ مُنْقَضٍ
 بِنُوعِي رَغَايَايَ فِي دِيَارِهِ
 قَامَ الرَّبُّ بِهَا يَوْمَ الْقَدَرِ لَنَهُم

نقصیده مطولست اینقامرکنجاش مشیر از این بیت تولد ابو فراس در پست قصیده

۶۷۵

ابو فراس
کفیت شیرین است
و عارش را از جهت عفت
ابو فراس گفته و ابو فراس
کفیت فرزدق هم بوده
چنانکه مذکور میگرد

نفق حار محمل و سکن مسر قدید
 بود که آن را مهدون نیز گویند
 و هفتاد آن را بنی قحان یا مهدون
 بر او دال آن همان بنی قحان
 اینها از قبیل رجبیه اند
 سیف الدوله
 از آن قحان مذکور راست بر
 ملا دشم اسپیلداشته
 با فتحنام فرنگ دروم بختیار
 در سیصد و پنجاه و شش
 فوت شده

الحی متهم
یعنی اهل حق است کرده شده
و این صغیر از رخ بر کنده شده
مال اهل بیت نه خندان صفت
برده شده است اهل بیت
یعنی بر سر سجد کن شب بر سر
آدم در حالتی که خوابیده
و است مراد از که خستگی
و تعب و خستگی است

ان کم و بیشها را با کمال جان و
کریه و مردمان آیینی شیرین
خدا را می کنند از سر
نشان خیرتاری من خدا که خشنود
حق تعالی را یعنی اولاد علی خست
شدند مردمان خود و خلق خدا
لکست با مشند تان و خدایا
قامت را بجای منی بر پا کردی
خبر روز خدایم را می بوی الله
و خدا شاهد است
و ملائکه مردم

صاحب این عباد
امیر اسماعیل بوده وزیر
نظام الدوله و علی بوده و عباد
بروزین خدا است

شرح تجرید است که قاضی عبد الجبار معتزلی داخل شد در خانه صاحب بن عباد
انست از ابو اسحق اسفرائینی انجا بود قاضی گفت سبحان من منزله عن القضاة ابو اسحق
فوزا گفت سبحان من لا یجری فی ملک الا ما یشاء قدوة الحکما المتأملین حاجی ملا بد
سبزواری نیز این حکایت را در اسرار الحکام آورده دیگران هم نوشته اند
چون یانی از این دو مذهب نموده آمد میگویم که در مسئله جبر و اختیار بدست
دیگر است که امامیه و اکثر حکما بر آن طریقه رفته اند و آن مذهب این است که بر
ابطال مذهبین مذکورین متشکک بقول الله می باشد که فرموده اند لا تجبر ولا تقو
بل اکثرین الاثرین خلاصه تحقیق در مسئله این است که گویند فعل بنده مخلوق بنده است
بی واسطه و مخلوق خداست بواسطه و خاتم الحکما خواجہ نصیر الدین را در معنی
من الامرین رساله ایست و حکیم سبزواری قدس الله سره نیز در اسرار الحکام بیان
در امر من الامرین فرموده بشرح و بسطی تمام و دیگران نیز تحقیقاتی دارند مبسوط
و مشروح و مفصل همانکه تمام خوشه صنی از خرمن کلام معجز نظام امیر المؤمنین علیه
السلام اند که فرموده لا تقولوا و کلّم الله علی انفسهم فتوبوه و لا تقولوا انهم یمنعون
المنعاصی فظلموه و لکن قولوا انهم یستوفق الله و الشریح لا ان الله و کل سابق فی علم الله
یعنی بخوبی خداوند و اگذاشت مردم را با اختیار خودشان چنانکه مذهب معتزله است
تا توین قدرت و احاطت و التفات خدای تعالی را کرده باشید و همچنین بخوبی
خداوند اختیار را از مردم باز گرفت بر معاصی مجبور داشت چنانکه مذهب اشعری
می باشد تا خدای را بطعم و ستم نسبت کرده باشید لکن گویند خیر توفیق خداست
و شر تبرک یاری خداست خلاصه مطلب این است که حق تعالی بندگان را بکار

صاحب این عباد
امیر اسماعیل بوده وزیر
نظام الدوله و علی بوده و عباد
بروزین خدا است
اسفرائینی
مختلف و معتزلی است
و آن قصیده است از قاضی
سبحان را
یعنی بجا که یاد میکند و میگوید
خدا را است که در حق او
از بهر اشیاء باریان بود و فعال
بد و شر را از خدا نیست چنانکه
مختار را فعال خود هستند
سبحان را
یعنی تسبیح میگویم خدا را تسبیح
کردی که بود و تو حق تعالی را
نکست او را که او را تو را
باین بود که فعال بندگان بود
خدا می تواند که است
عالمی قادی
درست که بکار رود و دست و
دوازده مرتبه شده و در دست
هزار و دو دست و خود دعا
در سبزه و دست
مقدان
از خدای تعالی این است
که چون شده و خواستند
خدای تعالی او را نصرت بکنند
و ترک یاری او را بکنند
بنام و بنده او را بکنند
بگوید او را بکنند و بکنند
حق از معصیت فرموده و

نیکو امر فرمود و مختار داشت و از کارهای بدی نمود و مجبور ساخت و حکیم مذکور قدس
سره طایفه مفوضه را را عور فاقد العین یعنی خوانده و طایفه جبریه را فاقد العین البصری و
فرقه سیم را ذو العینین گفت این فقیر مؤلف و حتی در غزلی گفته ام
اختیار را بر نبود جبر هم البته که نیست
پس از آنکه مختصر بانی از مذبح جبر و اختیار و امر من الامرین شد بخاطر رسید
که بیانی دیگر در این مقام بنمایم تا بتصره باشد اهل غفلت را
بدانکه اشخاصی که دعوی اسلام میکنند بحسب مذهب و مشرب منقسم میشوند
قسم قسمی عالمند یعنی نعمت کشیده و رنج برده و تحصیل علوم کرده و کسب معارف
نموده اند تا چیزی یافته اند که آن معتقد ایشان است قسمی دیگر نی اجماع رحمت کشند
تحصیلی کرده ولی چیزی نفهمیده مرود در امور است مذبحه بیابانند قسمی دیگر چنانچه
و اینها بر چند صنفند **صنف** عامی بحث بسط که ابتدا تحصیل نکرده و درسی خوانده
بلکه کتاب انسانیت و اخلاق هم نموده اند و هیچ ندانند و در بنده اینک هر انانند
هم نباشند شغل و غلشان این است که چون صبح شود از خانه برآیند و گمان بکنند
و همت بجلب منافع و نوی بکارند اگر مشکا کمی نزد آنها حدیثی بخوبی یا شعری بخواند
یا سخن از مطلب عرفانی کند ابد کوشند بندگان تمام متوجه باشند که کالایشان را
مشتري آید تا کلاه بی از سرش برآیند بنگام عروب بخانه رفته غذای خورده و
خواجده تا صبح دیگر مانند بهائم بخر خواب و خوردن نمی دارند و از حفظ علم و ادب
بکلی بی بهره اند کما قال الله تعالی انکم کما لا تعلمون انهم فاضل سبیل نهایت تقدیر
این صنف فرائض بچانه را با عتاف قیام نمایند صنفی دیگر نیز عامی تحصیل کرده و

راغب اصفهانی
یعنی یکی که در کتب است او
گور باشد

فاقد العین البصری
یعنی آنکه در جبر او کور باشد

ذو العینین
یعنی صاحب دو چشم است

صنف
اینجا معنی شناس است

صنف
یعنی معقول اعتقاد
و تفکر شده است

عجت خردا دل
یعنی ساده و فاضل بسط
نیز معنی آنکه در معنی
عجز مرکب دارند که عامی بسط

کوتاه معنی ساده از علم و دان
است

معنی شاع و اسباب است
چنانچه

اعتنا
یعنی کرامت و شرفی
و در این کار و دانستن

داشتن
جمع بهیست است که چهار یا

انهم کما لا تعلمون
اینهمه که کالایم

انهم کما لا تعلمون
نعم است معنی کوسند و کمتر

و غیر ذلک معنی نیستند آنها
که چهار یا بنگاهها که

از چهار یا باشند و در
است

در سن خوانده بصفا که در صنف قبل مذکور شد نهایت درس فارسی ناقصی خوانده
و کتابهای فارسی و رساله شرعی را و رزیده اند اینها نیز بهجت بکلیب منافع کاشته اند
و در ضمن کوشش بکلمات اهل شرع و عرفان و حکمت میدهند و بخوانند اشعار هم اهل
گاه کاهی خوشه از خرمن اهل فضل می چینند و لیکن اقرار بنا دانی خود دارند و بدست
نیک و عار خود ندانند این صنف در زمره بدعوب شوند و اکثر اهل انجمن البتة
باین تنی کشت معتم صنف دیگر نیز غایبی و بی سواد درس خوانده و تحصیل کرده اند
الا چند کلمه فارسی بقریری که در صنف پیش از این گذشت و لیکن نادانی را نیک خود
دانند و حال خود را بر مردم میخوانند مشبه سازند چنین جلوه میدهند که ما از
علم و فضیلت مثل اگر مردک عامی را بیند در تحقیق را باز زوده چند کلمه از هر کس شنیده
باشند باطلی بآن افزوده بخرج مقام دهند آن مردک اگر آنها را شناسد باو
میگوید ما در فلان سپنه در فلان مدرسه نزد فلان طلبه فلان کتاب را خواند ایم
و در خزینه خاطر جواهر فضایل اندوخته ایم و اگر مردک عامی مذکور آنها را شناسد
اظهار میدارد که ما ریاضات کشیده ایم و از اهل شهود گردیده ایم علمی را
که طالب تحصیل و تدریس درمی یابند باینکه نفس و اشراق و صفای باطن یافته ایم
مثلا اگر در محضری دارد و شوند که انجمن اهل فضل و ادب حاضر باشند تا بتوانند
نمذارند که از علم سخنی در میان آید و اگر نتوانند بهر حیل که باشد از آن محضر بگریزند
و اگر هیچکدام از آن دو صورت میسر نگردد ساکت نشسته کاهی سری جنبانند
بساکه لایق نمی گویند و دشان تفرزل است که مبادا نهنی ایشان
چون احوال قسام و اصناف مذکوره مبین شد میگویم صنف آخر که خبری

بضم اول جمع ابد است
که معنی حق و بی شائبه
و انبیا جمع ابد را بجا آورده
فقط است
اکثر اهل این
یعنی مردمان بهشت گز
بد و با تیر زنی که تیر
در اسباب دنیا هستند
ولی در امر آخرت اشتهار دارند
و انبیا را ابد خوانده اند
یعنی سوده دل اند
با تکیه
در حاشیه ای قبل مذکور
شد که معنی باطل است
البته
کسانی را گویند که از این
کثرت و موهوم گذشتند
و بتمام توجه عیانی رسید
باشند
بزرگ نفس
و اشراق را در حاشیه
احوال افاطون مرقوم
داشتیم
صفای باطن
با ک شدن دل و در آنجا
آنکه در صورت هر آیه ای
و دوا و سبب طایفه
است

مفرد اند

مذهب اند و مشرب اشاعره را دارند اگر چه معنی جبر و اختیار و معنی اشعری و معتزلی را
نمی فهمند ولی این مشرب آنها را طبعی شده و بان خوش دارند و سترش این است که
میخواهند در تنگ هر گونه معصیتی شوند آنگاه گویند با اختیار ما نیست همچنین از
طایفه و مناهب اجتناب ننمایند و ارتکابش را باراده و تقدیر خدای تعالی حجت
کند تعالی الله عن ذلک علو اکبر و گاه شود که شعری از شاعری شایسته بر
مدعای خود آورند که رایحه جبر را دهد و حال اینکه آن شعر با ازل حل و جهت نباشد
یا اگر باشد معنی آن را نمی فهمند یا اگر بر فرض آن شعر از شاعری باشد که از اهل
علم بوده و جبری مذهب آن قدر نمی دانند که آن شعر بر بان قاطع بر اثبات جبر
نخواهد بود خصوصا اشعاری که در غزل گفته شود بر معنی مضمونی است و هر شعری
بخجالی چون که شعر مکتف است از خیالات و در کتب منطقیه مذکور و مسطور است
که آن قضایائیت که نفس از عیان و اعتقاد با آنها ندارد و وسیله نفس متاثر شود
از آنها از محبت ترغیب و ترهیب ادبار گفته اند لاخیر فی شئی اخره گفته اند شعر

در شعر مع و در فن او	اگر اکتب اوست احسن او

و ما میخواهیم نفی مطلق شعر را کنیم و میگوئیم که همه اشعار شعر امر و دواست بسا اشعار
که حکمت محض و محض حکمت است از این تقریرات میگذریم و باین یک کلام ضم
نیما نیم و شبهه را قوی گرفته سخنی میگوئیم که شخص عامی مغزنی از آن مذاشته باشد
و آن این است که سلفا مذهب جبر یا مذهب تفویض درست باشد اشعاری هم که
دال بر آن و مذهب است از شاعری باشد که از اهل علم و فضل و دارای حل عقد
بود اما شخص عامی بچا که نمیداند لفظ جبر اسم است یا فعل همچنین لفظ تفویض از باب

تخصیص

باینکه
کسانی که
در این
صنف
مذکور
است
بسیار
اند
و این
مذاهب
در
این
صنف
مذکور
است
بسیار
اند
و این
مذاهب
در
این
صنف
مذکور
است
بسیار
اند

ادعان
بکسر زده فرمان برداری
کردن و اقرار نمودن است
شاعر
بصیغه فاعل قبل از کند
است
ترغیب
راغب کردن و مایل
ساختن کسی را به چیزی
خواندن کردن و آید گفت
ترهیب
به حال شدن و مبین
ترسانیدن است
لاخیر فی شئی
در چیزی ختم و بگوئی
در چیزی که بگوئی
در و غیر آن است
که آن شعر باشد
یعنی هر چه در
و از آن است
بیشتر است
است

تفصیل است یا تفصل تا چه رسد بمعنی آنکه تا چه رسد بحقیقت آنها *
وقتی از اوقات یکی از دوستان خواش کرد که در امانت مجاز پیشان نافر و مندو
کوبش مردمان عامی خود پسند که جانمند و علم را بر خود می بندند و شونت می پرستند
اشعاری شایسته نظم کشم چون از گفتش ناگزیر بودم در عرض دو شب و روزی دو بیت
دو بیت عاجلاً سرودم (بطریق ترکیب بند مرثع) که نقاد و دیوان اشعار
فقیروم و ثبت است خیلی مناسب با مطالبی است که قبل از این گذشت قدر
از آن اشعار را عرضه میدارم حق تعالی که او هست که عرضه داشتن آن از باب
المنافضیت نیست چو که از عرض آن عرض خود را میسر م ولی میگویم لعل اشخاص
مذکور را تنبیهی باشد و موقعی اگر چه این فحسیر هیچ مدان و اعطای غیر متعظم
(این است)

ای دل بوالهوس بر جا	ای عجب شیوه توشید ای	پیشات خودمسی و	نیت اندیشه ات رسوا
چند اندر پی رنگت و	گرد به الهوسی هر پست	محترم نیت کس الهی	
پای بند کن هر	مات و میران رخ نیلو	پای بند کن هر	
لوهر پای و از عالم پاک	چند روزی شد که خاک	باش آزاد و منه اند	مانده در دایره حادثه نا
خوش از چه نداری	پاک شو پاک از الکس	بسته عشق مجازت کی	همچو طفلان سوی بازی
سوی او در تنای	سوی میدا جان است	کاین بود باعث فزا	و آن بود موجب صفت
عمر خود را چندی صرف	دوستی پیشه کن بجای		
دل بگردن سپار از خا			

امانت
 حقیر و سنگ داشتند و حق
 نوزاد است
 مکتوب است
 سرزادش و سلامت
 مکتوب است
 بکسر یعنی با سحر و جادو است
 مکتوب است
 قتل
 فتح اول و شدت عالم
 یعنی اجداد است
 مکتوب است
 واقعه
 غرض شط است
 که چند دیگران میداد
 و خود بدینی پذیرد
 مکتوب است
 بالوکس
 یعنی نامزد همسر بود
 صحیح است نه بهوس است
 از در بیان لغت نرفته است
 که چه ضرورت نیست
 مکتوب است
 تیره جهان
 در باره عالم
 نیز در دنیا از زبان عالم
 جهان است
 مکتوب است
 طراری
 مکتوب بطور است که
 در شهرهای ترکستان است
 که مکتوبهای خوب
 دارد و مکتوب

چند روزی که بزمین صحبت کرد نامرد به پسروده کرد	عایت عقل بود که کوه کوه	خرد کردی و غلغله بآل
باخردمند منزه نشین	یار هر عامی بازار مبین	پیش او کاشف اسرار مبین
که گفتن انشوی با عوام	که عوامند برتر از انعام	در رخسار این که در آسایش
خبر جمیع علم و زعم	خالی از نکست و دام	در کین اقیانوس غلغله
که علممند و کی عارف	که راه صوفی و کی زاهد	میان آید که بحث و جدال
لب به لب بیز قائل و فاضل	همه ساکت به نجات	یعنی از بحث شایم آگاه
حرکت داده سر خود که	بگشایند دهن را بکلام	بر چه از سر که شنیده اند
میرسانند که مایه حکیم	بود و در درسیه بچشم	میدهند آن همه را بخرج
منکر علم شوند و ایمین	همه را طبع شعر و عین	سخن از سپاسی را بپندین
علم گویند سر راست	خوش بود و عیش و طرب	که گفتن شکی نیست عین
همه جبر است از روی و زبان	شده اند اشعری و حنبل	حق چنین خواسته ما نمود
پس بگویند که ما مجبور	لاف تقوی سر باز	شب در خانه بخار نهند
زردوان را بخار نهند	ز آب و دود نمی بختند	تا سحر که همه بخوابند
روی آرد بموی باز	بجه در کفش را بدو	متحرک لبشان را بپا
یعنی از روی نیا آید	شده فارغ ز نماز و دعا	

کبر اول و سکون ثانی
 فرو ما و ما کی است
 این سر و کوشش
 کنیا - از کار بی فایده و حاصل
 فزون
 محفل
 محو که کاشکیان و دیگر
 و تباکی کار است
 سر کینه و کجای
 مراد این است که نکست و
 عرفان و تصوف و زهد را
 بخود پی بسته اند
 اشعری
 با این امر می است که این
 کدشت
 مغلوب و مضطر
 بخت
 کبابی است موقوف کرد
 حرم نیز فرو نهد که کرم شاه
 داخ است و آن کی را راد
 علان گذار و یکست بعض
 اوقات می خورد و استکمال
 چنین و پی و اچ و آ و اطهار
 نوشته اند خط عرق و در
 چون است لهذا در هیچ
 حرمش وارد است
 بضم
 بضم اول هر آن که
 بخت شود
 نرسد

این

کتابخانه عمومی
مکتبہ اسلامیہ
بازار

طالوت
بکسر اول دراز کردن
رطب اللسان
یعنی تر زبان
قبیلہ ہستند از آذوقہ
و این قبیلہ از آذوقہ
درین اند
عروض
بفتح اول نام علی است
که بدان اوزان بگویند
در یاقوت مشہود
نام علی است معروف
در سرود و نغمہ و آوازین
علم از جو علم ریاضی است
یعنی شاکری
کردن است و این شاید از
باب تعقل باشد و بودن
تبار او اصلی احوال دارد که
کرامت بخار دارد
بکسر اول و سوم است
عراقی
بفتح اول منسوب
بجراعه قبیلہ از آذوقہ
بکسر اول و دوم است
شہرت بر فرت

این ترکیب از هفتاد و پنج و ناست ترقیم تمام آنها موجب طالت خواهد بود و از آنجا
گفته آمد حضرت یحیی و کتبه دانان پوزش پذیر را عذر میگویم که العذر بخند کرام التماس
قلم رطب اللسان بود مرکب در جریان شب بی پایان شده از آن کتبتنا تطهر نمودم و بعضی
دل را بخری نمودم احوال باید رجوع نمود به حالات بیتہ از فصاحت و ادب و بار که مستم
احوال آنها هستم
خلیل ابو عبد الرحمن بن عمرو بن تیم الفراء بیدی البصری از اولاد ملک بن عمر بوده است
اجدادش را از نو شیردان بن فرساده و خلیل بن شوی المہ نخو و عروض است بلکه بعضی
گویند علم عروض را وی واضح بوده علم موسیقی نیز نمیدانسته و سیبویه در خدمت آن
نموده و در بصرہ خانه داشته و از جمله شیعیان است و زاهدترین مردم در عصر خود
بوده تصانیف بسیار دارد از جمله کتاب العین در لغت این فقیر آن را دیده ام
و دیگر کتاب العروض و دیگر کتاب النقط و الشکل و دیگر کتاب التغم و کتاب فی العلل
باجله تولدش در سپنته یکصد و هجری بوده پس از هفتاد و پنج سال که از عمرش گذشته
شد یکصد و هفتاد و پنج در بصرہ وفات یافت رحمة اللہ علیہ
عجل ابو علی بن علی بن رزین بن سلیمان الخزاعی شاعری است مشہور اصلش از کوفہ
بعضی گویند از اہل قریظا بوده روزگاری در بصرہ اقامت میداد و در زمان آن
الرشید نوشته آمد همراه حضرت رضا علیہ الاف التحیۃ و الثناء بجزاسان قتیہ
بعض دیگر گویند همراه نبوده بلکه پس از شریف بودن آن حضرت در آن دیار عجل
متوجه آنجا شد چون بخدمت آن حضرت رسید مرثیہ کہ در حق امام موسی کاظم علیہ السلام
گفته بود بعضی رسانیدند آن کو از شاعرش را بجمع مبارک صفای میفرمودند تا کہ سید بن
سبحان

بکسر اول و دوم است
عراقی
بفتح اول منسوب
بجراعه قبیلہ از آذوقہ
بکسر اول و دوم است
شہرت بر فرت

و قبر بغداد و بنفس زکیتہ
تقصیبا الرحمن بالغفر است
امام علیہ السلام فرمود یک بیت ہم سخن بگویند یعنی عرض کرد بفرمایند فرمودند
و قبر بطوس یا لہما من مصیبت
تو قدت الاشرار من عرفات
و عجل عرض کرد این قبر کہ خواهد بود فرمودند این قبر من است زود باشد کہ در طوس قبر من
مقصد شیعیان من باشد و عجل کبریت باجملہ دیوانی دارد مثل بر قصاید و حاشائے
دیوان را فقیر دیده ام و گویند برض نقل سامعہ گرفتار بوده تولدش منسوب
چهل و شت است و فاقش منہ و دست و چهل و شت جبری در بلد طیب میان
عراق و شوشتر است علیہ و علی سریرتہ الرحمۃ
ابو الاسود غلام بن عمرو بن یحییان بن جندل از اہل بصرہ است و آن را دو
بجی گفتند از جمله شیعیان خاص امیر المؤمنین علی علیہ السلام است و علم نحو از آن
حضرت آموخته و در عرب صفین ملازم شاعری است شیرین کلام و حاضر جواب
و نادره کوی گویند و قتی در قبیلہ بنی قریظہ و آذوقہ چون آن قبیلہ باصبی و بصری مذہب
بودند منک بجانب او می انداختند وی سگهارا رد نموده کہ بخت روز و دیگر کہ کا
بصلح انجامید ابو الاسود ایشان را ملامت کرد و گفتند ما زنتان آن اندر ما
یعنی ما بر تو سنگ نیندازیم لکن خدا انداخت ابو الاسود گفت لا یکنہ یو اعلی اللہ
فلو ان اللہ زانی لما اخطانی یعنی دروغ بخدای تعالی ننهد کہ خدا من سنگ انداختی
نگردی ما چار سنگ بر من میخورد و وفات وی در بصرہ سنہ شصت و نہ ہجری بود
مدت عمرش را شصت و پنج سال نوشته اند بقول اصح و گویند برض طاعون درگذشت
ابن حجر امر و القیتس است ظہورش شش و یکصد و شش سال بعد از ربیع

بکسر اول و دوم است
عراقی
بفتح اول منسوب
بجراعه قبیلہ از آذوقہ
بکسر اول و دوم است
شہرت بر فرت

و قبر بغداد و بنفس زکیتہ
تقصیبا الرحمن بالغفر است
امام علیہ السلام فرمود یک بیت ہم سخن بگویند یعنی عرض کرد بفرمایند فرمودند
و قبر بطوس یا لہما من مصیبت
تو قدت الاشرار من عرفات
و عجل عرض کرد این قبر کہ خواهد بود فرمودند این قبر من است زود باشد کہ در طوس قبر من
مقصد شیعیان من باشد و عجل کبریت باجملہ دیوانی دارد مثل بر قصاید و حاشائے
دیوان را فقیر دیده ام و گویند برض نقل سامعہ گرفتار بوده تولدش منسوب
چهل و شت است و فاقش منہ و دست و چهل و شت جبری در بلد طیب میان
عراق و شوشتر است علیہ و علی سریرتہ الرحمۃ
ابو الاسود غلام بن عمرو بن یحییان بن جندل از اہل بصرہ است و آن را دو
بجی گفتند از جمله شیعیان خاص امیر المؤمنین علی علیہ السلام است و علم نحو از آن
حضرت آموخته و در عرب صفین ملازم شاعری است شیرین کلام و حاضر جواب
و نادره کوی گویند و قتی در قبیلہ بنی قریظہ و آذوقہ چون آن قبیلہ باصبی و بصری مذہب
بودند منک بجانب او می انداختند وی سگهارا رد نموده کہ بخت روز و دیگر کہ کا
بصلح انجامید ابو الاسود ایشان را ملامت کرد و گفتند ما زنتان آن اندر ما
یعنی ما بر تو سنگ نیندازیم لکن خدا انداخت ابو الاسود گفت لا یکنہ یو اعلی اللہ
فلو ان اللہ زانی لما اخطانی یعنی دروغ بخدای تعالی ننهد کہ خدا من سنگ انداختی
نگردی ما چار سنگ بر من میخورد و وفات وی در بصرہ سنہ شصت و نہ ہجری بود
مدت عمرش را شصت و پنج سال نوشته اند بقول اصح و گویند برض طاعون درگذشت
ابن حجر امر و القیتس است ظہورش شش و یکصد و شش سال بعد از ربیع

44

دران

(FY)

11

وزار

تولدش در کسان که
 سید مرتضی
 از احوال ابراهیم است
 و وفاتش در زمان که
 سید محمد موسی و چهار
 عظام و صاحب مقام است
 شرح حالش در کتب مشهور
 است
 سید محمد موسی
 تولدش در کسان که
 سید مرتضی
 از احوال ابراهیم است
 و وفاتش در زمان که
 سید محمد موسی و چهار
 عظام و صاحب مقام است
 شرح حالش در کتب مشهور
 است

ابو محفوظ است از بنده کان حضرت علی بن موسی علیه السلام پدر و مادرش نصرانی بود
 و شرف اسلام مشرف گردیده اند گویند معروف در زمان طفولیت معلم بوی کتب
 ثابث ثعلبیه معروف گفت و ما بنی الاله واحد معلم خواست ازین گذر کثرت بخت
 آن حضرت آمده اسلام آورده ابوانش نیز آمده مسلم گردیدند باجمعه سری قطعی که از
 مشایخ معتزله است برید معروف بوده و فاش سند و دیت وی و چهار جری و
 در بغداد است این فقیر مؤلف مقبره او را مفصل دیده چند ساعتی آنجا توقف داشتم
 و اهل عات میگویند قبر معروف کرمی تریاق مجرب است و استشفاء از آن میکند (مجموعه)
 سلسله از سلاسل صوفیه که بمعرفه اند یعنی نسبت خود را بمعرف کرمی مینند
 و سوسکی خویش را با نام من حضرت رضا علیه السلام میدانند چند شعبه شده اند
 شعبه نعمت الهی بنام سید نعمه الله ولی قدس سره شعبه نور بخشی بنام سید محمد نور
 بخش شعبه نقش بندی بنام خواجه نقشبند شعبه سقطیان بنام سرری قطعی شعبه
 جنیدیان منسوب بجنید بغدادی و شعبه دیگر نیز هستند که برخی از آنها عقایدشان
 با بعضی یکی است ولی بعضی هم باهم اختلاف در طریقه دارند باجمعه بسبب تعدد
 شعب این سلسله معروفه با نام السلاسل معروف شده اند و شعبه از آن شعبه
 شیراز در این اوقات هستند
بایزید اسمش طیفور بن عیسی از اهل بطنام بوده شفا فی خانه حضرت امام جعفر صادق
 علیه السلام را یافته و در خدمت آن حضرت نیز استفاده علوم میسر کرده و بحقائق
 و معارف ارجح رسیده مراجعت به بطنام فرموده گویند امام علیه السلام جبه خود
 بجلعت وی و پشانیده در تاریخ ظهورش و فاش اختلافات بسیار نموده اند فاضله میان

فان
 سید مرتضی
 از احوال ابراهیم است
 و وفاتش در زمان که
 سید محمد موسی و چهار
 عظام و صاحب مقام است
 شرح حالش در کتب مشهور
 است

وفات حضرت امام جعفر صادق علیه السلام را با بایزید از صد سال متجاوز دیده اند لهذا
 هر کس در مقام توحی برانده حتی اینکه بعضی احتمال در دوازده طیفور نام بطای المولد داده
 و لیکن آنچه این فقیر بدقت تتبع و تحقیق کردم این است که بایزید بطای یکصد و پانزده سال
 عمر یافته بن قریب به پست بخت امام علیه السلام مشرف شده چند سالی تمکّن نموده این
 امام جعفر صادق علیه السلام که در سنه یکصد و چهل و هشت فاش فرمود متجاوز از ششاد
 بایزید زندگانی کرده پس در سنه دویست و سی و چهار هجری وفات نمود این رباعی از او است

ای عشق تو کشته عارف عامی را	سودای تو کم کرده گونایم را
ذوق لب لیکن تو آورده بر لب	از صومعه بایزید بطنامی را
خواهی که رسی بکام بردار و دو کام	یکت کام زد و دنیا و دیگر کام ز کام
نیکو مشی شنور بطنام	از دانه طبع بسنه که رستی از دام

شهاب الدین چند نفر بوده اند صاحبان تاریخ و تذکره احوال و مولدونه
 وفات آنها را خلط نموده با شتاب نوشته اند که در بعضی از کتب معتبره که اشتهار شده و
 غیر مؤلف مولد و وفات حالات هر یک را بتبعی نظر در اقوال اشخاصی که اعتماد بآنها میکنند
 شهاب الدین یکی بنام میر کتمی بابو الفتح و مشهور بشیخ اشراق و شیخ مقبول
 سرور دی است از اکابر مشایخ و حکمای راسخ بوده فقه و اصول و حکمت را در آن
 که از احوال آذربایجان است نزدیک الدین حلی تحصیل نموده در علوم عربیه و ادویه
 طاق کشته و در حکمت مشهور آفاق چندی در دمشق زیسته و روزگاری در حلیان
 بسیار است از جمله توحیات حکمت اشراق بسیار کثرت مطارحات در آن

فان
 سید مرتضی
 از احوال ابراهیم است
 و وفاتش در زمان که
 سید محمد موسی و چهار
 عظام و صاحب مقام است
 شرح حالش در کتب مشهور
 است

صومعه
 صادره میوه
 هر سه مفتوحه مطلق
 عبادت گاه است

بکاف فارسی
 میان دو قدم است
 وقت راه رفتی

بکاف عربی
 مقصود است در کاف
 شهاب

بکسر اول است در غا
 قطع اول در هم است
 مراد

بکسر اول نام شهری است
 با دریا بجان می افتد
 بلا کوهان آنجا بوده و
 آن نیز آنجا است

معرب آذربایجان است
 از ممالک ایران است
 محد و دولتک روسی
 تحت آن ترب است

منسوب بکاف است
 که آن معرب کفان باشد
 دلائی است که کتب
 در آنجا

فان
 سید مرتضی
 از احوال ابراهیم است
 و وفاتش در زمان که
 سید محمد موسی و چهار
 عظام و صاحب مقام است
 شرح حالش در کتب مشهور
 است

یعنی هر دو اندیشه دل
در صورت و یک مذهب است
نمی میکنند آن طایفه می دانند
آنکه در جانب طهارت است
خانه است که قدم بگذرانند
در آنجا قوی گردانند و حرکت
بر تنهای تارکت اند و در
در ملکوت آسمانها و عالم اروا
پس وجودی که گردان کرد آن
و حال آنکه تو بطن خدا و توحید
یعنی سراپای تو آراسته از
تعظیم است و یاد کن خدا را
و حال آنکه از لباسهای پاک
آن پنج ملکوت السموات
برهنه هستی یعنی عاری از
عالم که باشی خدا را یا در فکر
بود در عالم وجود و آفاق
و حقیقت برایت نبود و صفی
می شد از کان و اصول عالم
و اما بکنند نظام آنکه باشد
عزیز از آنچه باشد یعنی مقصود
نظام عالم این است که غرض از
که هست نباشد که هر چیزی جای
خوبش نیگوست محبت خانه
که لفظ او نیست شاید مصنف بگوید
باشد یعنی الهام است

محمود
فتح جاد و مذهب است
بکافه و آن شهرت شام
مولد با قوت انجاست

سبأ و معاد فارسی بستان القلوب طوارق الانوار نفحات در اصول بارگاه الهی
نفحات السماویة لوامع الانوار کتاب البصر رسالة العشق رسالة المعراج شرح
و غیر ذلک که قریب بشت جلد میشود باجمه مذهب مشرب حکما متقدمین داشته
فقهایی حلیب سبب اعتقادش گرفته مقبولش ساختند و قتل او در سنه پانصد و شصت
و هفت هجری بوده و از عمرش هشتاد و هشت سال یکصد و شصت و هفتش شهر حلب در
باجا مد فونست از کلمات اوست **الکفر فی صورة قدسية يتلف بها طائفة**
الاولیة و نواحي القدس دار لا یطاف بالقوم النجاة یلون و عرا علی الاخوان المطیلة
ان تلج ملکوت السموات فوجد الله و انت تطیبه طمان و ذکره و انت من طایف
الاکوان غریان و لو کان فی الوجوه و ثمنان لا نظمت الا لیکان و آسب الطام ان یون
غیر الیکان اشعار عربی نیز بسیار دارد که مدقونست این رباعی را بفارسی گوید

ان تا سر رشته خردم کنی	خود را ز برای نیت بد کنی
رهر و تویی راه توئی منزل تو	هشدار که راه خود بخودم کنی

شهاب الدین یحیی قوت بن عبد الله الرومی الحنوی کنیش ابو عبد الله سپاس
بغداد بوده و تحصیل علوم نموده پس از بغداد بدمشق رفته و از آنجا بخراسان و از آنجا
بجلب گویند شیعی مذهب است کتب بسیار تصنیف کرده از جمله ارشاد الالهیانی
معرفه الادبار و معجم البلدان و معجم الشعراء و معجم الادبار و کتاب المشرک کتاب
المبدأ و المال فی التاریخ و کتاب الذول و نچاه و یکحال عمر کرده و وفاتش سنه
شصت و هشت و شش است قبرش در شهر حلب
شهاب الدین محمد بن محمد بن عبد الله سهروردی کنیش ابوجحض در بخت داد سلسله

ایل

این چهار مذهب است
بازند و مذهب است

ایل تصوف بوده و مجلس و عطف مخصوصی داشته شیخ صالح و بادریع بوده گویند در
خدمت علم خود شیخ نجیب الدین سهروردی ارادت میورزیده و مرید او بوده و در
مدت عمر ریاضات شاقه میکشیده و تصنیفات بسیار دارد از جمله عوارض
که مشهور است و رشف الصایح و اعلام التقی و اعلام الهدی و غیر ذلک و
سعدی شیرازی بادی ارادت داشته که در بوستان نامی از او برده گوید

مرا شیخ دانی مرشد شهاب	دو اندرز فرمود بر روی
یکی آنکه در نفس خود مینماید	دگر آنکه در جمع بدین مینماید

باجله شهاب الدین مذکور بود و سه سال زندگانی کرده و در سنه شصت و هشت و هشت
وفات نمود قبرش در وردیه بغداد است و وردیه قبرستانی است در آنجا
از آنجا که شمس عیوب را و آنجا را دیدم این رباعی از شهاب الدین نوشته اند

ای دوست وجود و عدل	سر مایه شادی و غمت اوست
تو دیده گذاری که بیستی او را	در نذر سرت مقدمت اوست

عراقی نامش ابراهیم لقبش فرید الدین مولدش بمان بوده عارفی است کامل و
ساکی روشن دل در بلده مذکور تحصیل علوم نموده گویند شمس الدین تبریزی در حقیقت
ریاضات میکشیده اند و عراقی ارادت شیخ بهاء الدین کرمانی داشته و خلیفه او
بوده نوشته اند قرآن اتمام حافظ و بلخی میخوانده که اهل بهمان فرقیته بودند و وفاتش
سنه شصت و هشتاد و هشت هجری است قبرش در دمشق نزدیک مقبره محمدی الدین
عربی اتفاق افتاده دیوان اشعار دارد و کتب لطافت از تصنیفات است
عطار نامش محمد لقبش فرید الدین کنیش ابوطالب مولدش شهر نیشابور

رفعت
شیخ اول مذهب سنی
و فقه سنی است
بر روی است
در سفر و با و گفتی
در رویه
و جرت سیه آنکه در آنجا
باین کل در این است
عراقی
منه سبب عراقی
عجم مقصود است چونکه
که مولد عراقی است از شهر
عراقی است
عراقی
ساقا مذکور
شد که آن جای است
که مریضان برای در
و کمال روضی در آنجا
خلوت گزینند
محمدی الدین
محمد بن علی از اهل اندلس
داود را شکر
گویند

رتبه اش عالی مشرب صافی جامع فضایل حاوی خصایل ارادش شیخ مجد الدین
 بغدادی صاحب ثروت و کثرت بوده گویند و او خانه مخصوص ساخته پسران را
 هر روز دو امیداده ظاهر خود معالج میکرد که از علم نیز بهره داشتند در
 یکی از ثنومات خود فرموده بدار و خانه پانصد شخصند که در هر روز بنظم میخوانند
 در فضیلت همین پس است که مولوی جلال الدین وی در حق او اشعار گویا در آن جمله است

بخت شمع عشق را عطا فرست
 ما بس نور از دگر یک کجایم

شیخ محمود شبستری در گلشن راز فرموده
 مرا از شاعری خود عار ناید که در صد قرن چون عطار ناید
 اشعار شیخ عطار را زیاده از صد هزار بیت دیده اند و عدد کتبی که ترا و نظایر
 و اشعار فرموده یکصد و چهارده جلد است قاضی نور الله شوشتری در مجالس المؤمنین

آورده جهان خریطه کش در وی عطا
 مقابل عدد سون کلام ثروت
 که نظم او در شفا بخش عاشقان زمین
 سفینه ای عزیز و گنایهای کرین

اسامی بعضی از کتبش این است اسرار نامه منطق الطیر الهی نامه جوهر حیات
 تذکره الاولیاء منظر العجائب وصیت نامه لسان الغیب مختار نامه مفتاح
 الفسوح مصیبت نامه خسرو نامه اکثر آنها را این فقیر دیده ام و بعضی را حاضر دادم
 گویند مولوی مذکور در طفولیت با اتفاق والد خود در نیشابور بصحبت شیخ عطار رسید
 و شیخ عطارش مولوی ابوالد او کرده با جمله شیخ یکصد و چهارده سال عمر نموده در قفسه
 چنگیزی نه شصت و بیست یک فصل صحیح بدست کی شهید دید قبرش در نیشابور است
 این رباعی از او است

مجد الدین
 بهر او بعد شرف بن
 مؤید در سینه ششصد
 شش شهید شده است
 ثروت
 بالغ بسیار مال
 و توانگری
 کثرت
 بالغ هم ایضا توانگری
 و معنی قدرت آمده
 خریطه
 بردن پیچیده معنی
 کینه و عیب یا است
 که در آن چیز بند
 مراد کلام و سادگت که
 عدد سونای آن یکصد و
 چهارده است بنابر کتب
 سوره فیل و سوره قمرش
 دو سوره باشد خاتمه
 رسم در مصاحف است
 پادشاهی است جبار بود
 از سلاطین متول که در دست
 با صد و فود و نه بخت خاقان
 شصت و نه شصت و شصت
 چهار و فود نمود

ی پنداری که جان توانی دیدن
 اسرار چه جهان توانی دیدن
 هرگاه که پیش تو کرد و بجا
 کور حق خود آن زمان توانی دیدن

قطب الدین حیدر مولدش قرن است سیدی است جلیل القدر
 و عظیم الشان سری پر شور و دلی پر نور داشته و در تشیخ کس را مجال گفتگو نیست
 شریف بخند واسطه بام موسی کاظم علیه السلام میرسد روزگاری در ملک تبریز افتاد
 فرموده جماعت کثیری بسبک را داشتند و مذهب اشاعری را ترجیح میداد
 و جماعت مشهور بحدیث را وی سرسپه است و گویند صاحب خارق عادت

بوده و فاش شده شصت و هجده هجریست قبرش در تبریز مشهور و معروفست
عبدی از اصحاب پیغمبر صلی الله علیه و آله چندین تن بوده اند چون عدی بن قیس
 و عدی بن قحط و عدی بن مرثه و عدی بن الزغباء و عیز ذک و لی اعراف آنهاست

بن حاتم بن عبد الله الطائی لقبش با طریف بوده و بخات و جود معروف و مسلک
 اجمالا اینکه در سال نهم هجری حضرت امیر المؤمنین علیه السلام در قبیله طی رفقه تجار بنی
 عراب نموده چند تن را اسیر فرموده بدمیند آورد از جمله آنها خواهر عدی بود پیغمبر ترتم
 فرمود آن کن را ازین مرتضی داد چون بقبیله خود پیوست برادر خود عدی گفت خدمت
 رسول خدا صلی الله علیه و آله شتاب کن و بغیر از این در قبیله طی رفقه تجار بنی
 شافت و از آنحضرت مسلمانی گرفت گویند بعد از آن حضرت در جنگ جمل و صفین
 لازم کباب امیر المؤمنین علیه السلام بوده و در سال شصت و هجده هجری در کوفه وفات یافت
جابر از اصحاب رسول الله صلی الله علیه و آله اشخاصی چند بوده اند چون جابر بن خلد
 و جابر بن سفیان و جابر بن نعمان و جابر بن غیر و غیر هم ولی اقدم همه آنها

بن
 چشم اول شهرست
 از خراسان و معروفست
 عدی
 بر وزن عفاست
 تمام بدین حد است
 از عوب که سبک است
 نسب و جملان میرسد
 بنزدان
 این جنگ در سال هجری
 هجری واقع شده با خواهر
 و جنگ جمل و صفین و جمل
 قبل مذکور شد
 جابر
 بصند قضیه است

گمراشته در دماش اختلافی است که بعضی در خلافت عمر و برخی در خلافت عثمان و جمعی در ابتدا خلافت حضرت امیر المؤمنین علیه السلام نوشته اند و قول اخیر را صحیح دانسته اند که در سال سی و ششم هجری است در مدائن حکومت داشته و در همانجا درگذشت قبرش را اینجای زیارت نمودم بقعه دارد و همچنین اختلافی در مولد آن جناب است صاحب تاریخ بخاری و مؤلف قطب راوندی و بعضی دیگر او را از نوای اصفهان میدانند و بعضی نوشته ازابیل بوده و علامه مجلسی علیه الرحمه حدیثی نقل میکند که ازابیل شیراز و دهقان زاده بوده است و غیر از مجلسی اشخاص دیگر نیز او را شیرازی نوشته اند جمیع میان اقوال را توان نمود باینکه شاید اصلاً ازابیل اصفهان باشد و مولدش شیراز از اینها گذشته میگویم تصدیق نیست شایع نقل هر جا که میرود یک است ازابیل هر کجا که بوده دارای نفس زکیه و حساب لطیف مرصیته بوده رحمة الله تعالی علیه

بلال بن رباح گفتش ابو عبد الله جلیبی ابو بکر اورا خریدہ آزاد کردہ ہو دی خدمت
پس خبر صلی اللہ علیہ وآلہ آئمہ از بطلہ خادین آن حضرت کرید و مؤذن نیز شد و یک
اقل اذان گفت بلال بود در عزوات ملازم خدمت می بوده پس از وفات آن حضرت
با ابو بکر بیعت نکرد و بانگ نماز برای او سخت ابو بکر تحلیف نمود کہ خدمت مرا ملازم
باش بلال گفت اگر مرا برای خود آزاد کردی مجبورم کن و اگر برای خدا آزاد نمودی
مکنز تا براء خدا روم اورا بماندہ بہمت شام سفر نمود در سال ہجرت و یکم ہجری
کہ از عمرش بمقاد سال گذشتہ بود در دمشق وفات یافت

خاله بن سید بن العاص قرشی اموی کینش ابوسعید است و او چهارم کس بوده که اسلام آورده و از اشخاصی است که بجهت هجرت نمود و گویند از جانب حضرت

شهر گزنی است
نزدیک بغداد
نام شهری است از
بنای همرز بادشاه
در حوالی شوشتر

بروز شنبه ۳
رباع

برابر هجده و بار موحده
والف و حار هجده و بار
سحاب است

۵
اموی
غروب است باریه
که قضیه ارائه است
منه

ختمی ماب عاملین گردیده و از جمله کتاب آن حضرت نیز بوده در زمان خلافت علی

غزوہ شہید شدہ بسال سنہ دہم چوی

مقداد بن عمرو بن اسود کوفی ابو الاسود است و از قبیل کندی بوده و شجاعت و
دین داری و از ان افزون است که تخریر درآید و او از اشخاص قدیم الاسلام است
گویند یکی از بنات عاتق پیغمبر صلی الله علیه و آله در عقد وی بوده در جمیع غزوات
در خدمت آن حضرت مجاهد نموده در سال سی و نهم هجری در ارض مصر وفات
یافت بمریقا و پس از جسدش را حبل نموده بمیدانه آورده و خاک سپردند

الرحم بن عبد مناف بن اسد مخزومی کنیت ابو عبد اللہ است و او ہشتمین از اسلام آوردند اکابر است و از مهاجرین است کہ در مہرتیغ ص ۱۲۰

مشت در خانه او پنهان بودند و نهانی بعضی را با اسلام دعوت میفرمودند و گویند

خانه ارقم در موضع صفابود در سال پنجاه و پنجم هجری بمهرشتاد و اندی قمری
ابودر اسن خذیب بن جنادة بن قیس الغفاری اویسم کرامت که امان رسول

قد اُصلی اللہ علیہ وآلہ و آلہ و پس از مسلمانی باراضی خود مر اجبت نمود بهدایت و ارشاد
قوام شریعت داشتند پس از آنکه مر اجبت نمود بهدایت و ارشاد قوام شریعت

فوام خویش استعال داشت پس از چند می در مدینه مجدستان حضرت آمد و ملاز
داشت در صداقت ابوذر کافیا است که پیغمبر صلی الله علیه و آله در باره او فرمود

أَطْلَقْتُ الْخَضْرَاءُ وَلَا أَقْلْتُ الْغُبَارُ مِنْ ذِي تَجِيهٍ أَصْدَقُ مِنْ أَبِي ذَرٍّ يَنْزِعُ مَوْدَهُ لَا
أَصْدَقُ مِنْ أَبِي ذَرٍّ بِأَجْمَلِهِ أَوْ ذَرٍّ إِذَا سَخَّاهُ دَامَ وَنَبِي شَرَعَ عِنْفِي دَاسْتُ نَزْدِ كَرَسِي مَوْدِ

آن حق را بر زبان جاری نمود و اصفیایم را در دلش راه نمود و وزیرش عثمان بن عفان

۱
میں
مفتخرین از بلاد
عربست و معروف

بر وزن رمان جمع کاتب

کبر مع است
مقداد
نه

کنده
لکس در قیله است

یله هستند از قریش

صفا
فتح اول کو ہی است
در کہ معروف
نہ

هم جیم وقع ان نیز
ند و در ال آن هم

عقاری

از کثبان
۹

ت الحضر اراج
یه نیکنده آسمان
شته است زمین
اگر راستگو تراز

[illegible]

مغرب خاتمه است
در لوت بین کوه و تنای
که بجست وقت درویشان
و قرا و عسا سازند و جان
عبادت گاه را گویند
و اینجا همین مقصود است

نظم اول
بغیرم داد یعنی کردن
کشی و کبر و کنایه یعنی
ظلم بقدری است که حال
شده

بضم بار منو خده کوف
دوم است

بفتح دال یعنی نوشته
و یعنی پیچیدن پیزی را
در چیزی و درویش

بمعنی نوشتن است
نظم

حکم و استوار

عجب مدار که ره سوی خاقانیت	ز آب یکده خاک مرا سرشته اند
بغیر دوست که اندیشه از کنا نیست	بقول زاهد خود من زباده چون گذرم
خراشک سرخ و رخ زرد گواهیست	بجست یار که در عشق من کواهیست
چهر روی تو دیدم نظر باحس نیست	مرا که دیده بهر خطبه بود با بایست
که غیر او بچنین روز داد خواهم نیست	به پیر یکده روارم از تطاول غم
بروز خشم از ناله سپاس نیست	مرا که صبح سپید است دل ز مهر علی
که وصل او طلبم کچه مال جای نیست	بلند بهمت قدیسه براه عشق بین

تو با خبری ز خلیش از او خبری	دل ز نری زهر و دو عالم قدیسه
آنکه شوی که اگر که ز خود در کدی	شرمت باد که نام آن یار بری

این خوب سخن ز فکر قدی	دریست که به ز ملک هستی
اندر دو وجهان بکار ناید	جز از پستی و خدا پرستی

منت خدای بی آغاز و انجام را که نهایت بوم و بجاقت آدم شرح حالات بعضی از کجا
و عرفا و صفا و صباه که نام آنها درج بود در قصیده مذکوره که از منظومات خاطر این
چگونگی چون بهر سر مطلب آیم و شروع نمایم بر تحریر و تفسیر سفر ثانی که از دارالعلم شیراز است
اما کنی چند نظم بجست داشته نشانی دیگر از آثار قدید سلاطین عجم که ما مور بودم برای کار
چون در این روز یکم نیز مکتوبی از جانب دارالخلافه طهران رسید بنا که اید که خدا
مرجعه را با انجام رسانم لهذا سفر ثانی را مصمم شدم تفصیلی که خواهد آمد

نظم

بسم الله الرحمن الرحيم

تبارخ غره شمس ریح الاغرنه بکرا و پید و هفت جبری از شیراز عقیقین طراز
حرکت نمودم از دروازه مشهور بقصا بجانته که در جنوب شرقی شهر است بیرون
آمد و متجا و از هفت فرسنگ راه پیوده رسیدم بآبویه در این زمان مهالو
میگویند و می نویسند بجان دبی است در دامنه کوهی تقریباً دویست خانه دارد
قریب این مکان تخریه ایست آن را دریای نمک نامند و این دریاچه شور است
از کنارش نمک آورده بصرف رسانند در زمستان سیلاب شیراز و نواحی آن
در آنجای افتد و این دریاچه پهن شیراز و سر و ستانت دورش را تقریباً دوازده
فرسنگ نوشته اند باجملا از هزار و نوزده فرسنگ که شته سر و ستان رسیدم
سر و ستان در سمت شرقی شیراز است بواسطه میان هوای سرحد و کره
مشکل بر بسیاری از دوبات آبش از قنات حاصلش غله و تنباکو و میوه اش
و انکور و غیر ذلک در خود قصبه سر و ستان قلی از دکان است گویند به قصبه
دارد تقریباً پنج آب و القاسم عبدالرحیم بن محمد سر و ستانی که از جمله فاضل و مشایخ
خود است و آنجا که ابوبکر محقق قدس بوده از اهل آنجا است بجا بکلمه در سمت شرقی
آن بلوک دبی است موسوم به نیلان قریب بان ده عاریتی است از آثار قدیمه که
از اچار طاق گویند در آنجا رفته اطراف و داخل آن عمارت اگر دیش و سیر و عمارت
سختی است بس موقوف و حکم ساخته اند لوح و تاریخی در آن دیده نشد ولی از قرآن بنا شده
سابقاً از سیر کتب یافتیم باین بنا از کتاست باشد و وضع آن باین طور است که عظم
عمارت یوانیت مربع که هر یک از عرض و طول اند و نش نشانده اند در جهت

و تنص

بکون عرف سیر که با
و ضم و او زده و قیام
نمنا تخمینه
بنا کرد
بفتح سیر است
بضم اول مصغر جبریت
بین دریاچه
شیراز و القاسم
و فاش درسته ششده
بیت جبری بوده در دار
السلام شیراز و قون
بکسر بزه در اول
بنا کرد
باشند زیرا که و تاریخ
اکثری دیدم نوشته بود
کتابت چندین انگیزه
در پاس نشانداده اند
یکی در سمت شرقی شیراز
بمسافت بازده فرسنگ
شاید مقصود همین
باشد

بعضی اول و شد حرف
سیم بعضی منقول سطح یعنی
کره که محرف باشد

مهرکس
بالکسر یعنی بالاخانه است
و یعنی در بار و جلو خانه نیز
آمده و پس مراد است

مسططح
میش از این گذشت که
معلی افادین سنگ است

مراوغ و در است که
برگاه پستی از بام
بشد انجا قرار
نمیرد

سه است بین
کمان به ارتفاع کردن و
سرعت نمودن در راه

تفاوت
بعضی را در هفت
والف و جزء در آخر
اد از بوم را گویند

بوم
بعضی بار مرده و بعضی
مردود که از جند گویند

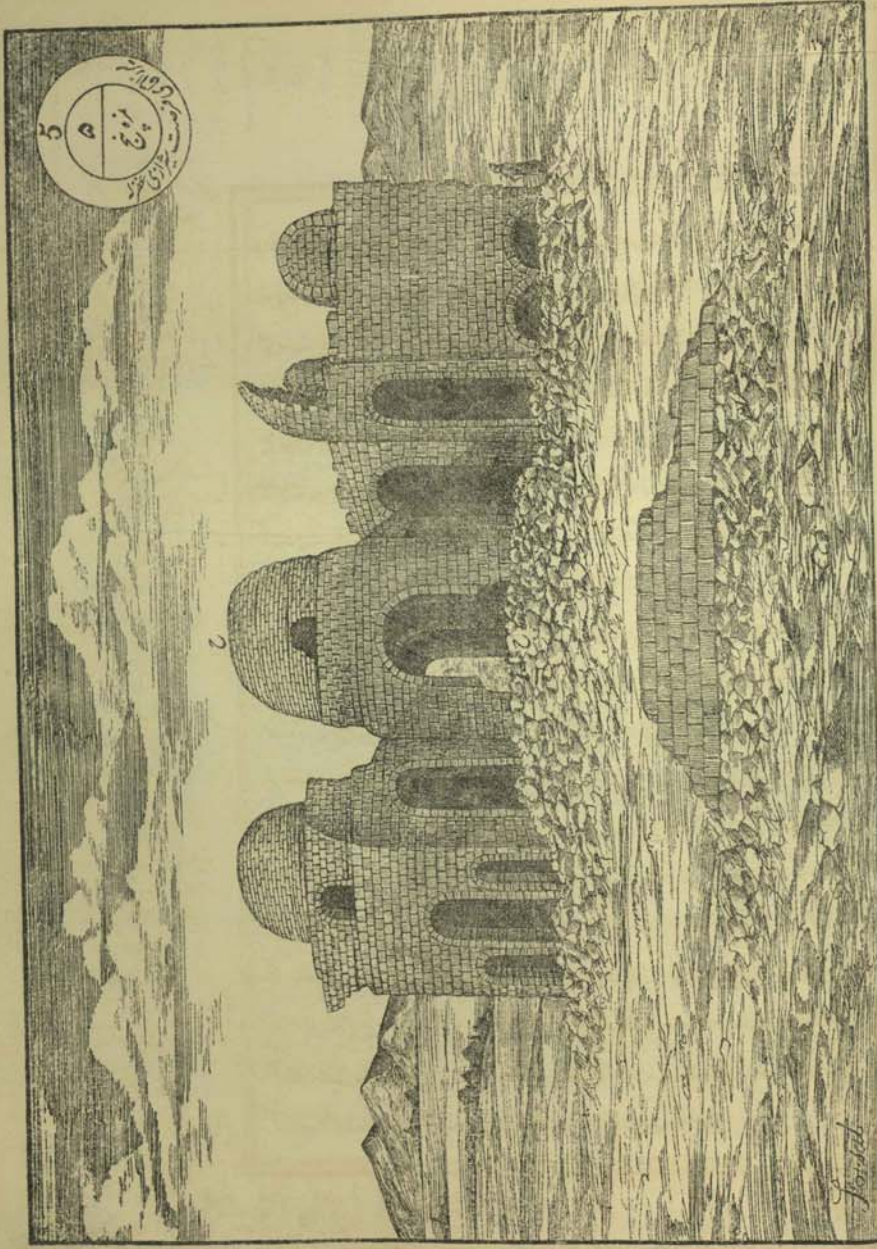
نصب
بر وزن مثل صد
کلاغ است

و مستقیم آن طاق مانند و مستقیم است ارتفاع آن از زمین بحسب مساحتی که در خارج عمارت
نمودم که مذکور خواهد شد میاید تقریباً سیمیده ذرع ۸۰ باشد و در سمت جنوب این
عمارت مزبور عمارت دیگر است بهمان وضع اکتم مستقیم است اما فضای درون آن
فی الجمله کوچکتر از ایوان سابق الذکر است و در سمت شمال آن نیز عمارتی است قریب
بهمان وضعها ولیکن نقش کلی منهدم است که اثری از آن باقی نیست و منازل دیگر نیز
اطراف آنهاست که تمام در یکد راه داشته و همه متصل یکدیگر بوده در جلوی ایوان
که اقل ذکر شد و کفیر اعظم از همه است که وسط واقع شده که باقی است مربع که در حقیقت
این کرایس میان دو ایوان کوچکتر مذکوره است از اینجا داخل در هر سه عمارت میشوند
هر یک از عرض و طول آن پانزده ذرع است و ارتفاع عمارت بزرگ از طرف شرق
یعنی از آنجا که علامت ح است و مستقیم ح است تا ح دیگر که سطح بام است
نوزده ذرع تقریباً میشود و تمام این عمارت از کوچک و بزرگ از سنگ و گچ ساخته شده
که مستقیم آنها که از پشت پنجه است و قطر هر آجری بمقدار یک کره بعضی بیشتر از چنان
سختی که بابت رشتگی نمی شود و سنگهای عمارت بر حسب طول و عرض مختلفند بعضی بعضی
و طول یکجاریک بعضی بیشتر بعضی کمتر است در بعضی که در آن عمارت گردش میکردم
خواستم چیزی بیابم و داشتم انجا بنگارم این دو بیت بنظم آمد بر دیواری بخلافی نوشتم لموا لقه
سکینه دو دیده عبرت بجای طاق افکن
رقار بوم و غیث کلاغی شنو

سه آسبه که در شتابی بسوی سروستان
بجای نغمه زارغ و نوا سیر و ستان
باجمله نقشه چار طاق مذکور را بر داشتم در ورقه مزبور ح و علامتی که کاسه
از آنها رفت در نقشه نیز خفا داده شد و الحمد لله تعالی

تاریخ روز شنبه
ماه رجب سنه ۱۰۰۰

از کورستان

بنام خداوند
 عز و جل
 در شهر کهنه
 در روز شنبه
 در ماه رجب
 در سال ۸۲۰
 در وقت غایت
 در شهر کهنه
 در روز شنبه
 در ماه رجب
 در سال ۸۲۰
 در وقت غایت

از سر و پستان حرکت کردم بحجت رفیق شهر فسا مقدارش فرسنگ است راه موجوده بکار و
 رسیدم که آنجا را میان جنگل میکشند و کاروانسرای از قدیم بوده مرحوم میرزا عبدالله
 معز الملک آن را مرمت کرده و از آنجا نیز گذشته مقدارش فرسنگ دیگر شهر فسا
 که مجموع فراخ از سر و پستان تا فسا و از ده است و فاصله فراخ از شیراز تا فسا
 هفت است فسا شهر است آباد سابقا آنرا پار سا کردیم و از ده اندک بدین حد
 پاشیده و فسا معرب است و فسا بآن را فسانی و فنی میگویند بعضی گفته
 این شهر را پسر پارس پسر تورکس بنا نهاده که در اقل کتاب اشاره بآن شده بعضی
 گویند بنای آن از بنین پسر اسفندیار است بعضی بر آنند که پسر آن شهر را بنی نهاده ولی
 بهین تجدید عمارت نموده بهر حال هوایش کر میر است و آبش از قنات و چشمه است
 میوه کر میری و سر دسیری آن موجود و نخل بسیار نواحی و اعمال بسیار دارد و حال
 آن غله و پنبه و قند و غیره است و خود شهر فسا سابقا حصار محکم داشته قراب شده
 اکنون گویند کهنه را و پانصد خانه و از تخمینا در خود شهر است
 از این شهر بوده است شیخ روزبهان ابو محمد بن ابی نصر معروف بفتح شطاح و ابو
 فارسی نخوی صاحب تصانیف کثیره و حاج میرزا ابراهیم مجتهد و میرزا ابوالحسن
 خان جامع علوم معقول و منقول و فاضل فصیح محمد شیخ بن اسمعیل معروف بمسحون
 از شهر فسا است فخر الحکام و الاطباء الحاج میرزا حسن بن میرزا حسن بن محمد الدین بن کسبه
 علیخان بن نظام الدین و محمد امیر سپاه مجتهد و اسطه میر غیاث الدین منصور بن
 صدر الدین سپید الحکام که در مدرسه مشهور منصوریه شیراز مدفون گردیده اند و جناب
 معظم الیه اکنون در شیراز سکونت دارند در فنون عربیه و ادبیه و حکمت الهی و ریاضیه

حاج میرزا ابراهیم
 در سنه کهنه از دو و سیست
 پنجاه و چهار وفات
 یافته
 میرزا ابوالحسن
 در سنه کهنه از دو و سیست
 پنجاه و نه وفات یافته در
 محفل شرف
 مدفون گردیده
 از تلامذه آقا حسین
 خوانساری بوده و از
 علای عصر شاه سلیمان
 و شاه سلطان
 حسین صفوی
 الکلی میرزا حسن
 حفظه الله تعالی انکه
 معاصرین اند
 سید علیخان
 مولدش مدینه طیب بوده
 مسافرت به هند و شیراز
 نموده در کهنه از دو و سیست
 بیست و نه وفات یافته
 در محرم مطهر سنه
 ابراهیم شاه
 چراغ مدون
 است
 میرزا حسن الدین
 مولدش شیراز است و وفاتش
 در سال نهصد و هشتاد
 و هشت است

در سال نهصد و هشتاد و هشت
 در شهر کهنه
 در روز شنبه
 در ماه رجب
 در سال ۸۲۰
 در وقت غایت

کپی

نصفه شش خضار
آن چنان است که
شلا بر زمین نصب نمایند
که مال بطرفی نباشد و مستقیم
باشد سایه که بسبب آفتاب
و غیره از آن چوب بر زمین نیفتد
نسبت آن سایه بسوی آن
چوب مثل شل نسبت سایه بر زمین
بالتجربه بسوی خود مستقیم
باشد و اگر در آن طایفه
همین را فرموده اند و شش خضار
و آن شش خضار است که در زمین
نصب شود و آنست که در
از شش خضار است که بر
زمین نصب کنند

نصفه شش خضار
آن چنان است که
شلا بر زمین نصب نمایند
که مال بطرفی نباشد و مستقیم
باشد سایه که بسبب آفتاب
و غیره از آن چوب بر زمین نیفتد
نسبت آن سایه بسوی آن
چوب مثل شل نسبت سایه بر زمین
بالتجربه بسوی خود مستقیم
باشد و اگر در آن طایفه
همین را فرموده اند و شش خضار
و آن شش خضار است که در زمین
نصب شود و آنست که در
از شش خضار است که بر
زمین نصب کنند

و طبعی کوی سبقت از شمال و اقرا ن بوده اند که می موسوم بفارس نامه ناصری مثل
ذکر احوال سلاطین و دوزار و حکما و علما شیراز و دیگر بلوکات و قرای فارس را بنموده
اند از شد او لاد ایشان جناب میرزا سپید علی در مدرسه مذکوره با فاده و آن
علوم اشتغال دارند و خلاصه بجهت قریب شهر فاسر و سیت که گویند پارسیان بان
اعتقاد است قطر باین آن زیاده از دو ذراع است و بسیار مرتفع و آن را سر
دری گویند و بهر سیمه اینکه دهی است در آنجا از دری که چون سر مذکور قریب بان
ده است لهذا بنشین را بان داده اند فقیر در آنجا دو ساعت استراحت نمودم و فایده
که تمیضا شصت نفر بودند در سایه آن سر و غنوده بودند در آن حال چند نفر از ایشان
که حاضر بودند خواش بودند که ارتفاع سر و رابالت مهندسی تعیین نمایم و چون نزدیک
بودم که بعضی نوشته اند طول آن سر و سی ذراع است باسباب مهندسی که همراه دارم
در بار مضبوط بود و پیرون او در نش و شوار زیر که همان صین میخوانم حرکت نمایم بر آیه
تکنت کرم که سه فرسخت تا شهر فاسر و آنجا آنسکده است که تفصیلش خواهد آمد چند نفر
عذر آوردند و اصرار نمودند بر حسب طفره بطریق دیگر پیش آمدیم یعنی بطریق نصب شاخص
بر ابراقاب و تعیین مرتفع از سایه و این را قدام مذکور ده اند اگر چه است آنجا خطیست
با آنکه شاخصی بر زمین نصب نمودم و سایه را مساحت کردم و نسبت آنرا با سایه سر و
سنجیده که تقیم این سر و تقریبا پست و بهشت ذراع است در این شمار و پیری از راه رسد
مذکور نمود که وقتی خواب والا حاجی محمد الدوله فرما میدزد از آنجا عبور فرمود شخصی را با
این سر و فرستاد و با رسیانی ارتفاعش را معین نمود سی ذراع بود این فقیر گمان کردم که یا
این سر و قدری تحلیل رفته باشد یا اینکه تعیین این خطا بوده آنجا از شهر فاسر که در آنجا کرم

استاد سایه شد و بهر ذراع
نصفه شش خضار
آن چنان است که
شلا بر زمین نصب نمایند
که مال بطرفی نباشد و مستقیم
باشد سایه که بسبب آفتاب
و غیره از آن چوب بر زمین نیفتد
نسبت آن سایه بسوی آن
چوب مثل شل نسبت سایه بر زمین
بالتجربه بسوی خود مستقیم
باشد و اگر در آن طایفه
همین را فرموده اند و شش خضار
و آن شش خضار است که در زمین
نصب شود و آنست که در
از شش خضار است که بر
زمین نصب کنند

تکنت کرم

تکنت کرم در سه فرسختی شهر فاسر است بطرف شمال شهر مذکور و آنجا شل
آنسکده است که عوام الناس اهل د بات از آن متب می نمایند و بعضی دیگر میگویند
و این شل آنسکده میان دو کوه واقع است یکی که تودج که ابتدای آن از چوبین
و آخر آن قریب به بندر خنایس کونیدان که خیلی ممتد و طولانیست و منقطع بسیار
میباشد از هر کوه که فاصله در بعضی از جای آن مرتب است بعل میاید بسیار
و آنها در شل لاقه و لاقصی است و هر نوع حیوان از قبیل بز که می آید و گوزن دارد و
بز بائی که در این کوه است همه فاد زهر دارند با آنکه کوه دیگر خرمن کوه است و وجه
تیمه اش ظاهر است که این کوه شمشیر بخرمنی است که از کدم شلا انباشته شده با
دور تا بد و در این خرمن کوه و دانه فرسخت و بحسب ارتفاع از آن کوه که بهای این
تراست ابا ای آنجا میگویند که بر بالای این کوه شهر شیراز از طرف دیگر شهر مذکور
و از طرف دیگر شهر بخرم پیداست یعنی سواد آنها را بد و دورین خوب میتوان دید
عرض اینکه در وسط آن دو کوه مذکور یعنی کوه تودج و خرمن کوه چوبین آنسکده است
تفصیلش این است که آنجا غدریست عتیق شکل میسید که فی آنجا مستطیل باشد و در
آن پس صدم قدم است و عمقش شش ذراع تعیین عتیق او را بدین طریق نمودم که بنده
بلندی آورده یکم آن را بدست شخصی دادم یکم دیگرش را بدست شخصی دیگر آنجا
رسیانی که بر سر آن شاقول ایستاده بود میان بند مذکور که دوم پس آن دو شخص را بجا
آن غدر عبور دادم بطوری که محاذی یکدیگر ایستادند در حالی که رسیان باشاقول در
وسط حقیق شل اخل در آب شد آنجا بختم تا آن دو نفر دست خود را زیر و بالا نمودند
تا اینکه شاقول در میان شل بنتهای عتیق آن رسید پس رسیان مذکور را از آنجا

نصفه شش خضار

نصفه شش خضار
آن چنان است که
شلا بر زمین نصب نمایند
که مال بطرفی نباشد و مستقیم
باشد سایه که بسبب آفتاب
و غیره از آن چوب بر زمین نیفتد
نسبت آن سایه بسوی آن
چوب مثل شل نسبت سایه بر زمین
بالتجربه بسوی خود مستقیم
باشد و اگر در آن طایفه
همین را فرموده اند و شش خضار
و آن شش خضار است که در زمین
نصب شود و آنست که در
از شش خضار است که بر
زمین نصب کنند

نصفه شش خضار
آن چنان است که
شلا بر زمین نصب نمایند
که مال بطرفی نباشد و مستقیم
باشد سایه که بسبب آفتاب
و غیره از آن چوب بر زمین نیفتد
نسبت آن سایه بسوی آن
چوب مثل شل نسبت سایه بر زمین
بالتجربه بسوی خود مستقیم
باشد و اگر در آن طایفه
همین را فرموده اند و شش خضار
و آن شش خضار است که در زمین
نصب شود و آنست که در
از شش خضار است که بر
زمین نصب کنند

نصفه شش خضار
آن چنان است که
شلا بر زمین نصب نمایند
که مال بطرفی نباشد و مستقیم
باشد سایه که بسبب آفتاب
و غیره از آن چوب بر زمین نیفتد
نسبت آن سایه بسوی آن
چوب مثل شل نسبت سایه بر زمین
بالتجربه بسوی خود مستقیم
باشد و اگر در آن طایفه
همین را فرموده اند و شش خضار
و آن شش خضار است که در زمین
نصب شود و آنست که در
از شش خضار است که بر
زمین نصب کنند

نصفه شش خضار
آن چنان است که
شلا بر زمین نصب نمایند
که مال بطرفی نباشد و مستقیم
باشد سایه که بسبب آفتاب
و غیره از آن چوب بر زمین نیفتد
نسبت آن سایه بسوی آن
چوب مثل شل نسبت سایه بر زمین
بالتجربه بسوی خود مستقیم
باشد و اگر در آن طایفه
همین را فرموده اند و شش خضار
و آن شش خضار است که در زمین
نصب شود و آنست که در
از شش خضار است که بر
زمین نصب کنند

نصفه شش خضار
آن چنان است که
شلا بر زمین نصب نمایند
که مال بطرفی نباشد و مستقیم
باشد سایه که بسبب آفتاب
و غیره از آن چوب بر زمین نیفتد
نسبت آن سایه بسوی آن
چوب مثل شل نسبت سایه بر زمین
بالتجربه بسوی خود مستقیم
باشد و اگر در آن طایفه
همین را فرموده اند و شش خضار
و آن شش خضار است که در زمین
نصب شود و آنست که در
از شش خضار است که بر
زمین نصب کنند

نصفه شش خضار
آن چنان است که
شلا بر زمین نصب نمایند
که مال بطرفی نباشد و مستقیم
باشد سایه که بسبب آفتاب
و غیره از آن چوب بر زمین نیفتد
نسبت آن سایه بسوی آن
چوب مثل شل نسبت سایه بر زمین
بالتجربه بسوی خود مستقیم
باشد و اگر در آن طایفه
همین را فرموده اند و شش خضار
و آن شش خضار است که در زمین
نصب شود و آنست که در
از شش خضار است که بر
زمین نصب کنند

نصفه شش خضار
آن چنان است که
شلا بر زمین نصب نمایند
که مال بطرفی نباشد و مستقیم
باشد سایه که بسبب آفتاب
و غیره از آن چوب بر زمین نیفتد
نسبت آن سایه بسوی آن
چوب مثل شل نسبت سایه بر زمین
بالتجربه بسوی خود مستقیم
باشد و اگر در آن طایفه
همین را فرموده اند و شش خضار
و آن شش خضار است که در زمین
نصب شود و آنست که در
از شش خضار است که بر
زمین نصب کنند

در لغت با کتب کرون
شیر است و مطلق بکند
و فرایدار نیز گویند
سراشیب
یعنی سر ازیر
سکت
بضم اول بنده منقول
جم چهار کشته را گویند
نه

در لغت استخوان بهوت
با صطلح هر طرف از جرم
ضلع گویند
نه

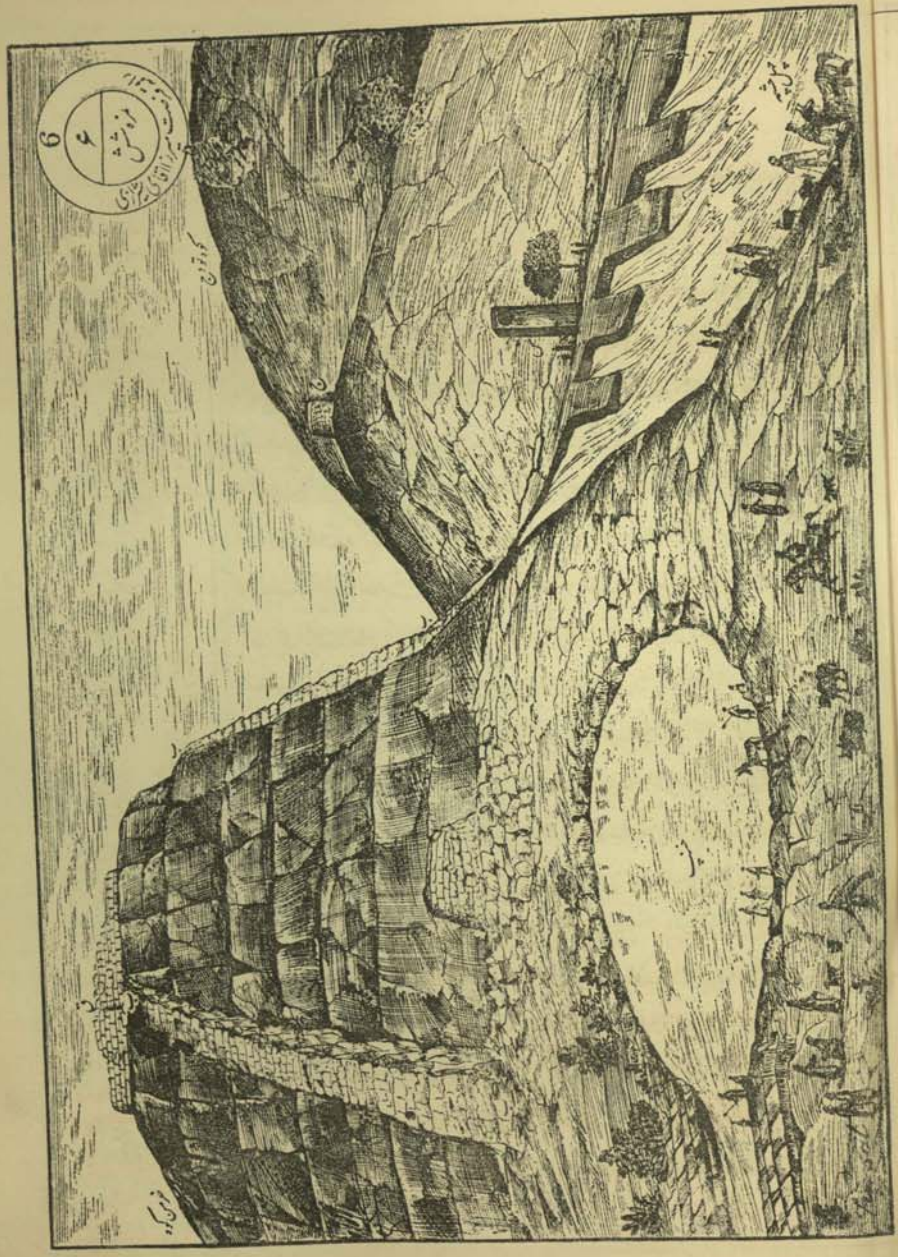
مراد ایشان از
قبر نظام شاه مرد
علی علیه السلام
است
نه

جبل
ترج اول با صطلح
خل نمودن چیزی است
که در او دعوی است
کنند و اصل مدعی
باشد
نه

یعنی اینجا که علامت
جنگ است در دامنش

که از آب خارج بودند آن کرم و کفتم بکار آوردند آنچه از میان که در آب داخل شده
بود ذرع نمودم و غرض آنست که در سطح آن خنب است همه طایفه و هویدا است بطریق
شخص گان میکنند کدز علق دارد از یک طرف آن خنب جدولی بریده اند که متصل است
جاری است و علی الاصل در جوشش و بر آمدن میاشد و ابی که داخل جدول میشود
انوه صدا میکند و همه دارد کوی که بر بالای سر خنب مذکور است قطعه از خرمن کوه
در آن کوه آثار قلعه است یعنی اینجا که در نقشه علامت خرق است بادورین لحظه
نمودم از سنگ و کج ساخته اند همه خراب در هم ریخته و در دو طرف آن خنب از بالای
کوه تا بدامن یعنی از علامت ^جب تا ^جب ^جب که یک متر در جاز پسنگ و یک پد ساجیه
برای اینکه هرگاه از بالای کوه بخواهند سر اشیب شوند یا بالا بروند باسانی عبور نمود
وسط کوه بالای سر خنب نیز آثاری بنایی هست و بر بالای کوه توج چشمهای بسیار است
از آنها متصل جاری است از اهل چشمه نامند و این آب چهل چشمه با آب خنب یکی شود
میرود تا شهر فسا و بالاتر آن زراعت نیانند و بر بالای سر چهل چشمه یعنی در دامنه کوه توج
سنگی کعبه بر پاست اینجا که علامت ^جس است هر ضلعی از آن سنگ یک ذرع است
و ارتفاعش سه ذرع و نیم از آن سنگ قبر میگویند و در وجه تسمیه آن سخانیه جعل
نموده و دایستان طویلی بیان میکنند که قابل ذکر نیست ولی معلوم است که آن
سنگ پاینده دیوار یا طاق بوده و در دو طرف آن سنگ در دایره خطوطی نقش شده
که بکلی محو شده خلاصه نقش آن خنب را با چهل چشمه و قطعه از خرمن کوه و قطعه از کوه
توج برداشتم در ورقه پنجمش ^جع
بسم الله تعالی التوفیق

انکار کم

در لغت با کتب کرون
شیر است و مطلق بکند
و فرایدار نیز گویند
سراشیب
یعنی سر ازیر
سکت
بضم اول بنده منقول
جم چهار کشته را گویند
نه

از تنگ کرم مراجعت کردم بشرفنا که از آنجا بروم بسمت دارا بجز بعض از خوانین آن
 سرزمین که با آنها سابقه داشتم مانع از حرکت شده و روز و شب بضای فتنه محنت
 بردیدی از آنها جناب میرزا محمود خان مختص به **الغمت** بود شخصی است خوش خلق
 کثیر الوفاق صاحب مقامات عالیله دارای کالات صورتیه و معنویه اباعن قید کرا
 شهر فسا و مضافات آنرا داشته اند و سلسله نشان بر حرم سید علی خان مذکور رسد
 نهایت از صحبتشان تنفیض بودم دیوان اشعاری ترتیب داده اند ملاحظه کرده مخطوط
 شدم و چون علی الرسم هر شب شرح مسافرت خود را میخواندم ضحاک که نامی از مشایخ
 برده شد و دیوانشان حاضر بود این غزل و رباعی را بسیار داشت در این مسافرت نامه درج
 نمودم این است

در روی تو واله است و حیران	در وصف بان نوشخندان
تخت مجال بر پسنخندان	بوسیدن پایت ارد و بدست
سهل است گذشتن از سر جان	کی قدر وصال داند آنکو
هرگز نکشیده بار حیران	در کیش من است زنده آنکس
کاذب زره دوست کشته قربان	خود و جلوه در چه سود و داد
چون تشنه ببرد در بیابان	با آن چه کوشش میکند
شد بجزه خضر آب حیوان	مشی مطلب که رفت بر باد
تخت جم و پسند پلیمان	در باغ باه و ناله یکفست
باباد صبا هزار دستان	خوشن بود زمان صحبت کل
در داکه بقا داشت چندان	با در و پاز نعمت آخر
چون دست میزد بدردمان	

بکسر و او سازگاری
 کردن و منی محبت نیز
 آمده است
 بکسر عار و عیبت
 حیوانی که از آن آفتاب
 پرست گویند و در پیکر
 چلباسه و کربس نیز
 نام دارد
 بفتح اول و کسر آن
 رودخانه را
 گویند
 هزار دستان
 مرغی معروف از جنس بلبل است
 که از کثرت صفای نگو
 از هزار دستان
 گویند و بلبل را
 هم هزار دستان
 گویند
 گویند

باشند و بایل جراحی نمایند که خلاف قانونی از آن طایفه بر سپارین واقع نشود
داراب مجرد از بناهای داراب پسر بن است صحاری و عرصه اش با حصار
 و لکسات و اراضی اطرافش با صفا شهر قدیم آن که از بناهای داراب بوده مدور است
 و حصاری داشته اطرافش را خندق عمیقی است اکنون آن شهر خراب است و ذکر آن
 خواهد آمد قصبه حالیه که آباد است تقریباً یک فرسنگ دور از شهر قدیم است و داراب
 اگر چه کر میسر است ولی بواسطه در کمال اعتدال است هم میوه کر میسری دارد هم سرسبز
 مرکباتش نیز بسیار است آبش از رودخانه رودبال و چشمه و قنات حاصلش قند و
 ونبه و غرما معدن مومیا و نمک و مس دارد شکارگاهش متعدد و قصبه حالیه
 آن تقریباً چهار هزار در خانه دارد و در آنجا محرم میرزا علی محمد خان قوام الملک طایفه
 قلعه و عمارت و باغی احداث نموده و لکسات از خند برین فقیر در آنجا مسکن نمود و ما
 چند در آنجا است که نامور بودم بر داشتن نقشه آنها بتفصیلی که مرقوم خواهد شد (از جمله)
قلعه و حومه است که آنرا داراب شاه بنیاد نهاده جهت اینکه از اقله و حید
 گویند این است که قریب بآن قلعه مدفن و حید کلکی است که مصاحب پیر صلی الله
 علیه و آله بوده بقعه دارد و سرائی زیارتگاه آن اهالی است بواسطه قرب قلعه
 بآن بقعه متعلق بن اسپم گردیده وضع آن قلعه این است که بشکل مستطیل حصارهای
 دور تا دورش یک فرسخ تمام است و آن شهر را چهار دروازه بوده کرد و اگر و ش
 خندق عمیقی است که اکنون هم آب دارد که بعضی از بناهای آن که خشکیده و اطراف
 آن خندق فی زار است عرضش شش ذراع و بهفت ذراع و کتر و بیشتر است بتفاوت
 حصاری که بر دور آن بوده از میان رفته ولی آثار آن قل خاست که دور تا دور آن

داراب مجرد
 معرب داراب مجرد
 و کرد و کمر کاغذ فارسی بنی
 شهر است پس داراب مجرد
 یعنی شهر داراب
 حضرت
 بنم اول منی بنیست
 بکر اول و بنی آن بنیست
 نام پسر خلیفه بن خرویه بن فضال
 است از زکاتن صحابه بود
 گویند جبریل بیشتر وقت بصورت
 او بر رسول خدای فرود می آمده
 و بسیار خوش صورت بوده است
 طایفه بنی هاشم
 از بن
 بن

شهر است ارتفاع آن قل از طرف پرون یعنی رو بخندق مذکور پنذرع است بعض
 جا با کتر و ارتفاعش از طرف داخل سه ذراع و کتر و بیشتر است و در وسط حقیقی آن جلگه
 قلعه کوچکی واقع شده که در آن غار و شکتهای خیابانی است و چاه آب نیز در آن کوه
 خفرونده اند و این قلعه مستطیل است که کوهی که در وسط دارد شیبیه است مجموعه که کله
 قندی در میان آن باشد و در دامنه آن کوه اکثر درجا های دیگرش نیز آثار بناها و خانه ها
 عمارتهای عالیه آجرهای درست و شکته بسیار سخت در آنجا انبوه است و شکما
 کلان بهر گوشه افتاده کجای خرد شد خرمن خرمن موجود ظرفهای سفالین از قیل خرده و سوسو
 و کوزه و کاسه ریز ریز شده و خوار و خوار افتاده آقاگاه باشد که طرف درست ازین جا
 پرون آمد چنانچه چنگلی تازه از آنجا سپرون آورده بودند در دهی که نزدیک آن قلعه است
 موسوم به غنشی این فقیر دیدم شکل غریبی داشت و آثار حوض و برکه نیز در آن قلعه دیده شود
 در این اوقات بعضی نیلات در آنجا چادر زده مسکن دارند با جمله مساحت عرصه آن
 قلعه بنا بر آنکه دور تا دورش یک فرسنگ است که نه هزار ذراع باشد برار باب خبر نیست
 که نسبت دایره بر قطر آن نسبت بیست و دو است (۲۲) بر هفت (۷) تقریباً فایده
 محسوب نمایند که این قلعه در سمت قبله قصبه حالیه واقع گردیده مسافت یک فرسنگ
 مذکور شد و چون از قصبه خواهند باین قلعه بایند در عرض راه دو کوه واقع شده
 یکی در طرف دست راست یکی در طرف دست چپ (آنکه در دست راست است)
 آنرا کوه قدح نامند چو که در دامنه آن کوه عمارت کجک و اشجار چندی اطراف
 است که گویند در اینجا حضرت امام حسن علیه السلام تشریف آورده ولی این مطلب
 اصلی ندارد و این فقیر ندیده ام کسی نوشته باشد که آنحضرت بفارس آمده بی وقتی

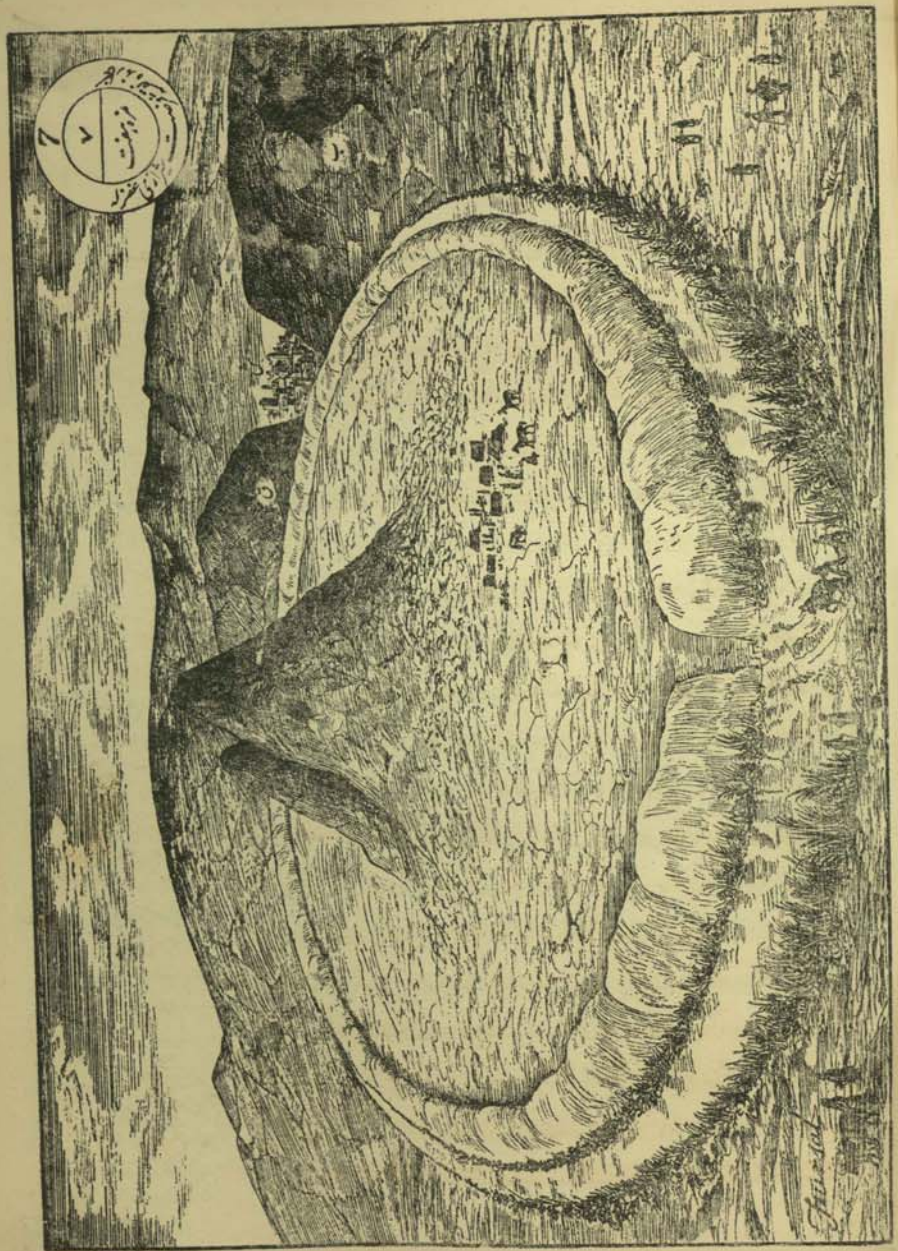
سپید
 پیش از این که شست
 که کرده و در آن کوبید
 کلان
 پنج کاغذ عربی بنی بزرگ
 و کبر است
 شکست
 بنم اول خرده کجک است
 فایده
 بیان تقسیم این مطلب بپس
 اجالی بن است که در علم هند
 معتر است که هرگاه میدانیم
 قطر محیط چه قدر باشد محیط را
 معلوم نموده آنجا محیط را بر خط
 و پس قسمت کنیم تا خارج
 قطر خواهد بود مثلاً هرگاه محیط
 هزار ذراع باشد قطر دو هزار و
 هشتصد و شصت و سه ذراع
 است تقریباً زیاده بر این
 اینجا امکان تفصیل نیست
 بن

از استاد خود جناب شیخ مفید سله الله تعالی شنیدم که حضرت امام حسن علیه السلام
از مصاحبه با معویه بن ابی سفیان شهر داراب مجرد در معویان بزرگوار و اکرانود
(آن کوه که در دست چپ واقع است) از کوه پنهان کوه پنهان را اینک بین و منبسط
که ذکر آن خواهد آمد و در این کوه صورت داراب شاه است (مخلص) نقشه قلعه بود
در حالتی که بر بالای حصار خراب سمت جنوب آن نشسته بودم برداشتم و در وقت نقشه
که علامت (ب) نهاده شده آن کوه پنهان است آنجا که علامت (ق) گذارده شده است
بقدمگاه است آنجا که علامت (ن) مرقوم شده اما شهر داراب مجرد است یعنی قصبه
حالی است که از دور نمایان است **من الغرائب** بعضی از جایی خندق مذکور
در سمت آن گیاهی میروید مثل لبلاط و چچک و انبوه میگرد و از آب سرد بر می آید
هرگاه کسی در آن افتد آن گیاه بوی چچیده میشود و خلاصی از آن دشوار افتد آنکس بر دست
و پا زنجیر کرده و در آنجا که او را فرو برد و هلاک کند و این بواسطه تشویک و تشبیه آن
گیاه است و آن گیاه را انالی آنجا پا چچک گویند و از آن خیلی احترام کنند
منها نکت پشته در آن خندق بسیار است از جمله این فقیر پست پستی را دیدم
که از آب پروان آمده بود در کنار میکشت جبهه آن بقدر که سفند کوچکی بود که از دیدن
شخص وحشت میکرد چندین صداد که چنان صدائی شنیده بودم که در کشی و دویدی
از لوله آهنی آوازی که بواسطه خروج بخار بر می آید و این شیور بها زاست که بهنگام حرکت
بجهت اخبار میزنند خیلی صدای آن نکت پشته شبیه با و از آن شیور بود و
آن صدایم فرسنگ راه میرفت **ان فی الشیء عجب** باجمعه و در وقت قلعه
و حیه بنزه هفت است (۷)

آن حضرت پس از شنیدن
که خود خلافت فرموده است
و هشت سال پس از آن
شنید که در تاریخ خلافت
آن حضرت بعد از پدر بزرگوار
ست چهره جری است منته
لبلاط
بکسر اول گیاهی است که
بر دست سجد و معویان را
عشقه گویند
منته
تشویک
بعضی خاندان شدن و سیر
شدن بچ میوه است یعنی
بر آوردن آن و سیر سگون
فاد است و گیاه مذکور غار
خیلی نازک است و نرم که خند
محسوس نیست که علامت آن
و چون کسی که فاد را شنود علامت
آن است که دست و پا زنده
و حرکت و جنبش نماید تا خود را
کیا که کم از چرخ افتد و باز کرد
و آدمی خلاصی یابد
کذا فی
منته
در آن پشته
در آن پشته جری
دزدان را گویند
منته

نفس داراب

نقش داراب نیز یکی از جمله آثار قدیمه دارا بجزواست که در سمت جنوب قصبه عالیّه واقع است بمقدار یک فرسنگ دور از قصبه و آن نقش در کوچه مشهور بکوه پنهانست که سابقا نامی از آن برده شد و این کوه منبسط و پهن است که سوا با اسب سهولت میتواند بر بالا رود و فرود آید در طرف رو بقبله آن کوه صورت دارا بشاه منقوش بر سنگست (تفصیلش این است) در دامن وسط کوه مذکور غدریست که از رخ وریشه آن کوه آب جوشیده بیرون میآید و در آن غدر جمع میشود جدولی از آن بریده اند تا آن آب برود باراضی آن حد و از جهت زراعت این غدر هم مثل جنب آسکده سنگ کرم آبش صاف یکجای نقش نمایان است مساحت دوران دوتی قدم میشود اطرافش همه فی زار است و آن غدر بکوه اتصال دارد از سطح آب بمقدار شش ذرع ارتفاع قطعه از کوه را طاقچه مانند صاف و هموار نموده اند و در آن صورتها تجاری کرده اند و آن سطح مرتفع مستطیل میباشد ارتفاعش چهار ذرع است و درش چند ذرع (اما تفصیل آن صورتها) در وسط صورت دارا بشاه است که سوار بر اسبی از طرف راست رو بجهت یک زنجیر از اسب او نیخته که بر سر آن کپله ایست و پادشاه کلاه بی است که پری بر آن نصبست و گردن بندی بگردن دارد و ریش مختصرا کیموش بسیار انبوه و دو پارچه از پس سر او نیخته که با دانتها را حرکت میدهد و دامن لباس منجی و نابود شده و در طرف دست چپ پادشاه شخصی بر زمین افتاده که با نیخواه سم اسبش را پیوسته و آن شخص کلاه مرتفعی بر سر دارد معلوم است که شاه یا شاهزاده است در پیش روی دارا بشاه پست و پنج نفر همه سر با بر سینه ایستاده اند و نفر از آنهاست عجز نبوی پادشاه برده اند ظاهرا اینها اسرای یونان باشند و دارا بشاه در دست چپ

نمود

منبسط
بصیغه فاعل کرده
و کشاده و پهن است
منقوش
فرشته شده بر
سنگ و نقش
شده بر آن
مرتفع مستطیل
چهار گوشه کشیده را
کوئیند باین شکل
منبسط
بصیغه مفعول موی پیچیده و
نمودار را گویند
دو پارچه که از سر بر
او نیخته اختصاص به این نقش
غار در اکثر از صورتها که بعد
از این دامن کتاب باید که
پارچه از پشت سرشان او را
ظاهرا وصل کلاه باشد در این
از منبسط یعنی در جای بی
که منبسطه و قاع که کار را
اشخاص اشخاص را به در کلاه
رشته بسته و دو شاخه است
او بر آن است معلوم است
که این هم اقتباس از همین
است که سابقا بر کتان
و سر کرده باین کار را
می نموده اند

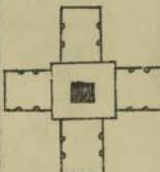

مسجد سکنی نیز از جمله آثار قدیمه و غیره در این شهر است این مسجد و معبد در میان
 کوهی است که نقش داراب مذکور در آن است که آنرا کوه پنهان میگویند ولی در موضع
 دیگر از آن کوه است بعبارة آخری نقش داراب در سمت قبله آن کوه اتفاق افتاد
 و مسجد پسکی در سمت جنوب آن واقع است
 از قبضه حالیه تا این مسجد یک فرسخت (میان مسجد پسکی) چنین است که در جنوب
 کوه مکانی ساخته اند یعنی کوه را بریده و نقش زده اند بوضعی که بعد از این مذکور خواهد
 و از آن معبد قرار داده اند از بعضی استماع شد که آن را دختر داراب شاه ساخته اند
 اعلم بهر حال آنجا معبد آتش پرستی بوده پس از قرنهای آنجا ن فارس از آن مرتبت نموده
 و عرابیه بر آن افزوده و بعضی خطوط بر آنجا ریش نقش کرده آن را مسجد مسلمانان قرار
 داده اند لهذا موسوم به مسجد پسکی شده (وضع آن مسجد) ابتداء در آن است که داخل
 آنجا گریاسی است در طرف دست راست و طرف دست چپ آن گریاسی طاق
 عرصه و فضایی هر طاق چهار ذرع در چهار ذرع است از گریاسی که میگذرند داخل
 آن معبد میشوند و آنجا ایوانی است مرتفع و فضایی است و وسیع در چهار سمت آن فضا
 یعنی در طرف دست راست و دست چپ و در طرف جلو و عقب چهار رصعه است
 بطور شاه نشین که نیز کوه را بریده اند و در هر دو طرف از هر یک از آن چهار
 چهار شاه نشین و دو در ب اطاق است که از آن در داخل میشوند در اطاقهای دیگر
 که در حقیقت شانزده اطاق در همه اطراف آن معبد است و بعضی از آن اطاقها در
 یکدیگر راه دارند (سطح عرصه مسجد با صفت های چهارگانه بشکلی است که در حاشیه کشیده
 شده) در صنعت استادش این تعریف پس است که تمام آن معبد را از سقف تا دیوار

نقش
 فتح اول و سکون
 طاقی سوراخ کردن در دیوار
 و راه در کوه و بعضی اول نیز
 آمده است
 دختر داراب شاه
 و قتی از شخص پستی
 شنیده ام ناشنایدند
 ولی در جای مذکور که نوشته
 باشند
 آنجا ن
 فارس از آن
 سلف نامی یا پستی خواهد
 بنا بر اختلاف روایات
 بهر حال آنجا ن
 معبد مسلمانان
 بعضی از آنجا ن
 رفته باشد یا شاید
 و آنجا ن
 تاریخ سطور
 بعضی در وقت یعنی جلو
 دالان و غیره است
 با صطلح این زبان
 که فی الجمله از زمین مرتفع
 که آنجا ن
 کوه
 سطح عرصه مسجد
 باین شکل است

وزمین و دالان و اطراف را همه یک پارچه ساخته و پس نکت از خارج و کج در آن بکار نبرد
 که آنکه بعضی از جا که شکافی داشته یا اینکه ناقص بوده قطعه سنگی با اندازه شکاف ترا
 و در آن فرو برده و اطراف دیوار و سقف آن معبد را با سنگ بنا ده چنان هموار نمود
 که صورت در آن هویدا است (پیش عرصه مسجد) از علامت هر (و) تا
 (و) دیگر که در نقشه مرقوم است چهار ذرع و یک چارک است طول هر یک از آن چهار
 شاه نشین شش ذرع و عرض هر یک از آنها از چهار ذرع یک چارک کمتر است
 اما ارتفاع در ب اقل که رو بصر است یعنی (ص) تا (ح) دیگر چار ذرع
 و ارتفاع در ی که داخل دالان است یعنی از علامت (ح) تا (ج) دیگر چهار
 ذرع می باشد و سقف میان مسجد را مرتقا سوراخ کرده اند بطوریکه که آسمان
 پدید است و در وسط آن مسجد محاذی سوراخ سقف حوضی است نیز مربع ولی عمق
 چندانی ندارد و طایفه این حوض برای این است که هرگاه باران از سقف باریده شود
 آن حوض جمع گردد و از کنار حوض جدول باریکی بریده اند تا سرون مسجد برای آنکه
 زیادتی آب از آنجا بصحرارود در نیکی از آن چهار صفت
 یعنی آنکه در سمت قبله است محرابی قرار داده اند و پیش از این گفته که این محراب را
 آنجا بن فارس قرار داده اند و بر اطراف آن محراب خطوطی نقش شده بعضی از اسماء
 الهه و غیره ولی درست خوانده می شود زیرا که ریزش نموده و محو گشته این کلمه خوانده
 می شود (نا صر لد) همچنین این کلمه (امیر المؤمنین) کمان فقیر این است که
 این نا صر لدین الله باشد که یکی از خلفای بنی عباس است که آنها را امیر المؤمنین خطاب
 میکردند و این خلیفه تاسنه ششصد و پست و دو هجری خلافت کرده با جمعه

سند اول سکونانی و فتح
 بنیم سنی است که بدان
 و کار و اوائل آن را می کنند
 و کجایان بنیان را بدان بر می زنند
 و حلا و هند و سبایان و عرب
 است که سینه تا فخر این است
 سندن می باشد که بنی سورا
 مکرر است
 انصر لدین الله
 اسحق احمد بوده و آن پسر
 السعفی بنو راعه است
 مدت خلافتش هشت
 سال بوده که نیکو کارش
 بسیار منظم و شبها غفیه
 کوچه و محله های بغداد می گشته
 مدار پس و مساجد بسیار بنا
 نهاده و ظهور حکمران در
 عصر خلافت این خلیفه
 بوده است

داخل که می شوند بالای سر دو نیم نیز خطوطی بر پس نکت منقوش است بخط ثلث حلی بهمان
 وضعی که در نقشه نوشته شده همه درست خوانده می شود الا اینکه بعضی از کلماتش باقی است
 مثل (آتابک) همچنین مثل (بکر) کلام این است که آن آتابک ابوبکر بن سعد بن
 زکی باشد که در فارس سلطنت داشته و در جوار آنجا بن دیگری عالی تر بوده است
 و مدارس فرا بس شده شیراز را مرتت کرده و در ششصد و پنجاه و نه دولتش سپری شد
 شیخ مصلح الدین سعدی شیرازی علیه الرحمه در عصر او نیز بوده و اراجح گفته است
 (غرض) بر دیوار کرباس آن مسجد بطرف دست چپ نیز بخط حلی تاریخ می است نوشته
 که در حاشیه مرقوم افتاده و این تاریخ زمان مرگ است آنجا است که سینه ششصد و پنجاه
 و دو هجری بوده است
 پس چنین است بنا بر میکرد که معبد مذکور را بعضی آنجا بن فارس مثل سعد بن زکی در
 زمان خلافت ناصر لدین الله مرتت نموده و محرابی بر آن افزوده و نام خلیفه را در
 آنجا نقش کرده باشد چو که اکثر این سلاطین خلفا را اطاعت داشته اند و پس از چند
 نیا ابوبکر بن سعد آن را عمارت و مرتت کرده باشد تا ریگی که مذکور و مسطور گردید
 الله بنو العالم بحقایق الامم
تتبع
 مطلبی در باب مسجد پسندی مذکور است که ذکر آن بحجت رفع اشتباه
 عوام خالی از فائده نیست (فحق و سطور نماند) که بر بالای کوه یعنی بر پشت بام مسجد
 قریب سوراخ سقف مسجد سنگی کعبه بسیار بزرگ عظیم ایستاده افتاده و عند العوام مشهور
 و معروف است که سقف مسجد را مرتقا سوراخ نموده اند و کعبه پسندی مذکور را پسرون آورده
 اند و بر پشت بام آن مسجد افکنده اند این مطلب خیلی شهرت دارد و حال آنکه غلط

تاریخی که بر دیوار است
 باین رقم نوشته شده
فی مضافه
تتبع
 سندن زکی
 بنی از آنجا بن است
 مسجد جامع جدیدش را
 او بنا کرده در سینه ششصد
 چهارده هجری با سلطان
 جلال الدین خوارزمشاه
 محراب نموده شش صدی
 شیرازی تحمل را نسبت
 با داده مدت حکمرانی
 هشت و نه سال بوده
 و فاخته ششصد و
 هشت و نه
 ابوبکر بن سعد
 سی و شش سال سلطنت
 در سینه ششصد و پنجاه
 نه و نهات یافت
 کعبه
 مذکور است که کعبه
 چهار گوشه را
 چو کوبند

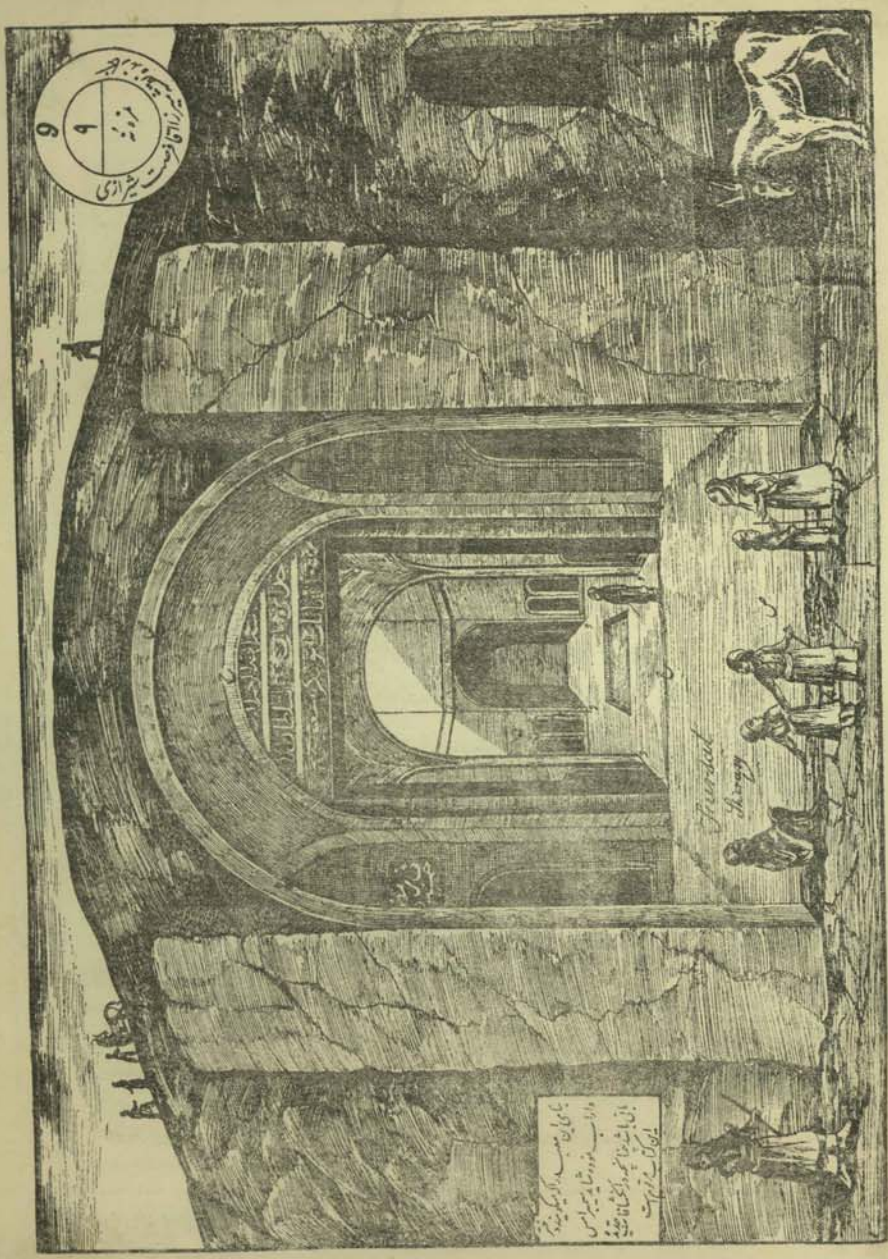

و محض غلط است اولاً اینکه کسی که این معبد را ساخته و راجه افتاده که مخارجی از
اندازه بدر نماید با اسباب جرقه قلیل بعد هزار شقت و رحمت سنگ بی مصرف
باین عظمی را از سوراخ مذکور در اینجا افکند چرا سنگ را بنجام سوراخ نمودن سقف است
سولت خرد و خرد نموده باشد از اینها گذشته میگوئیم در کذب این مطلب همین
بس که طول و عرض سنگ مذکور از طول و عرض دهن سوراخ اندکی بیشتر است
این فقیر نزد جماعتی از اذرع نمودم و کذب آن معنی را اظهار داشتم اما کافران این است که
آن سنگ در محلی که افتاده و در بن آن بسوز متصل بوده باشد یعنی هنوز از کوه قطع نشده
و احتمال است که خواسته اند آن را تیرا شد که بر سر سوراخ افکند بصلحتی که بوده پس
این کار بتجویق افتاده بهر حال سنگ مذکور را از دهن آن سوراخ بیرون نیاورده اند کسی
که آن را به بنید باندک تا بنی این معنی معلومش خواهد شد
در جنب آن مسجد نیز طاقی یک دربی کوچک است که از راهم از کوه بریده اند
و در چند قدم دورتر از مسجد مذکور اسپتایی است که آن را نیز در کوه بریدن سنگ ساخته
این اسپتیا هم از داراب شاه است پس از قرون بسیار که خراب افتاده بود
اما بجان فارس مرتعی نموده و ایرشش کرده بودند بعد از این خراب شده تا درین
از منجانب جلالت ماب آقای قوام الملک سابق الذکر از آباد نموده و آبش را از راه
دور بر نعمت بسیار آورده اسپتیا را دایر نموده بسبب این آبادی اسباب امنیت در
آن حوالی موجود است (مخلص) نقشه مسجد پسکی را در ورقه برداشتم به نمره نه
(۹) و ارقام هندسه را که اشارت بان باشد در آن
ورقه مخصوص مبنی و توفیق

بر قلیل
بماند و علی است
که در آن قواعد و قانون
برداشتن ایشان بر کران
و حرکت دادن بارهای
سنگین را دانند و اسباب
آن از قلیل مرغ و جوی میل
و غیر ذلک است
تعلق
بطبع اول معنی
بر کینه
احتیاج
سنگی بود است که بدان
قد را خرد کنند و آن
باسب که دانده میشود
اسپتیا مختلف آن است
دان هم صحیح است و اگر آن
سنگ با کوه دانده شود
اسپتیا نمکوند بکجا با
خواهند

افکند

۹

این معبد را از کوه بریده اند
و در چند قدم دورتر از مسجد مذکور
اسپتایی است که آن را نیز در کوه
بریدن سنگ ساخته

اشکده اذر جو نیز از آثار قدیمه داراب برداشت بمقدار دو فرنگ

دوازده قصبه در سمت شمال آن واقع است اراضی اطراف این اشکده حفره سیاه نام دارد
(و کشت سیاه نیز گویند) در آنجا که بسیار بزرگی است که از ریشه آن آب جوشیده و در آنکه
در غدیری جمع گردد آن غدیر کشیده طولانی است بمقدار دویست قدم در سمت غربی
آن غدیر جردولی بریده اند که آب از آن عبور کرده باراضی آنجا رود و در جلوان غدیر خوب
اشکده بدون فاصله قلی است بر بالای آن تل عمارتی است منهدم و خراب وضع آن
عمارت مربع است ارتفاعش از طرف پرون سه ذرع و نیم است یعنی از آنجا که نقشه
علامت (ع) است تا (ع) دیگر و ضلع هر یک از چهار طرفش دوازده ذرع است
یعنی از آنجا که علامت (ص) است تا (ص) دیگر و تمام این بنیان مربع از سنگ است
که ساخته شده است و بر بالای آن بنایی است که بنا نموده اند که تمام آن از آجر است
ارتفاعش دوازده ذرع است تقریباً و آن دور است و دور تا بدو درش می توان کرد
و نصف آن که بنا از طرف طول نقش شده و بر زمین افتاده و اسباب تماشا می کردید و بخت
آنکه مانند کفنه فاشتی است که بر زمین نهاده باشند از شدت استحکام و مخفی کردن
بنای همه عظمت آجرهایش از یکدیگر متمایز نشده و آب باران در آن جمع می شود و چنین
که آب میگرد و در چهار سمت عمارت مربع مذکور که گفتیم از سنگ است و
کج است چهار دلب بوده امثال خراب شده و کشته گردیده

(اما ندرون آن بنیان) چهارطاق چهار طرف زده اند مقش همان کند مذکور
ارتفاع درون آن ایوان از زمین تا سقف تقریبا پنجاه ذراع است اما ابرای آن کشید
مختلف است بعضی از آنها عرض و طولش هفت کره بعضی شش کره بعضی پنج کره و بعضی

۵۰۰

بضم حرف چهارم
عقرب در حق کتاب
مستور میداریم که در بعضی
از مسودات ما داشت
کرده ام که این نگاشته را آن
خدا میداند و در میان مسوده
بزرگم است که آن در بعضی
اثر خود است

بعضی اول یعنی کند و مفتاح
در لغت و چون زمین انجا
کو دو پست واقع شده
شاید بدین جهت اسمی این
اسم شده باشد

بگویند حرف دوم است
و حرف اول کاف تاریک است
باستعمال ایاتی است
کاف پارس بوده و در اصل
هم گور بوده چه که گور یعنی گشت
و صحرانده است
الله اعلم
ساز

بعضی اول معروف است
و مقدار آن بحسب حشا
سه وجب و نیم در عرض است
و سه وجب و نیم در طول و
سه وجب و نیم در عرض
و بحسب وزن شارب را
او زان بر مبدی مختلف
است اما شارب سنگ
شیراز مقدار یک سده
سیر زده من و سه چارک
از آب را

میرزا محمد علی

بریکت از یکت کرده و نیم تکیت کرده است باز نه سخت است که با این شکسته نمی شود
 با کجای خاطر دارم که وقتی در کتاب مروج الذهب مسعودی دیدم نوشته بود اشکده که
 در داراب جرد است کتابت بنام زردشت بنا کرده است نیز در بعضی از
 مشهورات یاد داشت کرده ام که اشکده داراب جرد نامش از جرد بوده که مذکور شد
 ولی الحال بظن من ندارم که از چه کتاب بوده

(اجالی از تفصیل ظهور زردشت و بنای اشکده)

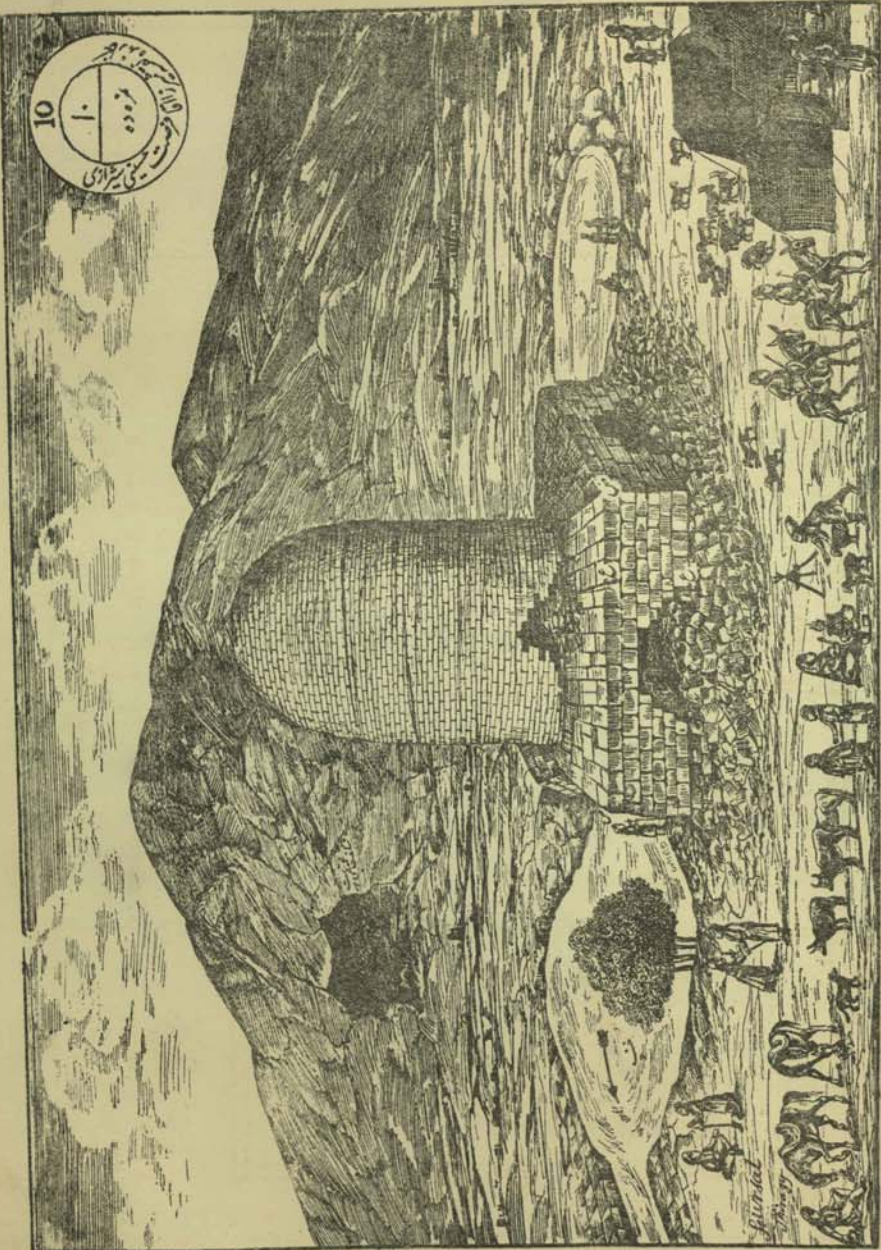
زردشت مردی بوده که نسبتش به پسر بن ایچ میر سپیده چهار و بیست و سه سال بعد از
 بسوط آدم علیه السلام ظهور نموده بعقیده پارسیان پیغمبری بزرگوار و حکیمی ریاضت شعار
 بوده کتاب زند و پازند معروف را مبعود خود آورده در پسال چهارم از سلطنت گشتا
 بنزد آن رفته پس از امتحانات بسیار و اظهار معجزات که از زردشت بطور پیوسته گشتا
 بدو ایمان آورده و دین او را رواج داده اسفند یار پسر گشتا سب نیز معتقد وی شد
 که بترویج و تعیین اشکده پا پرداخته در ازربایجان مرغ و ارض ارمن و بعضی از نعلت
 یروپ و هند و روم و عربستان و فارس حتی در ناحیه چین اشکده با ساخته پس از
 سی پسال که از سلطنت گشتا سب گذشت ارجاسب بنیره افراسیاب از گشتا
 مبلغ تاخته لهراسب پدر گشتا سب را که در آن وقت در آنجا بود گرفت و بکشت و تو بکشت
 نامی که سیکه از پهلوانان توران بود زردشت را نیز بر جمعی از پادشاهان آورد و زردشت
 در این حال از عیش و سرور هفتاد سال گذشته بود پس از این مقدمه اسفند یار بنیره
 پدر رفت ارجاسب را مقتول ساخت با کجای نقشه اشکده را بر داشتیم به نمره

ده (۱۰) بعون الله تعالی

مروج الذهب
 بعقیده نام کتابی است از
 علی بن الحسین مسعودی
 مرد جلیل القدری بوده دارا
 فضایل و کمالات و علایق
 او را از رجال خزینده
 و فاش در سینه بسطد
 چهل و شش بوده

مترجم
 پسر ایچ میر سپیده بن است
 جلوس وی در ایران بعد از
 بسوط آدم چهار هزار و چهار
 هزار و نه سال بوده

است
 زند
 کتابی است که پازند
 شرح آن است و هر دو
 از زردشت است
 و پیش از این گذشت
 بنیره
 یعنی اول بنیره فرزند
 زاده است

در صفحه اول از کتاب
نسخه اول
از کتاب در خط

چنانچه
در صفحه اول از کتاب
شرح الحوالا از سر و دست
نوشته بودند و تصویر آن بدست
نیاورده که ملحق نماید در صفحه نزد
همین جی بر جوی بیتاء عکاس یا زبی
بودنجه یا داشت عکس را نداشت
و در عقب رفته نقشه افکند و نموده
ده کزاده شد و الله اعلم

تذکره

از داراب جرد اهل علم و فضل بسیار برخاسته چند نفری که بنظر است بسبک
 تحریر درآورده و از احوال ایشان آنچه بدست آمده بخوارم
 جناب سید جعفر معروف بجهتی قدوه علمای عصر و زبده فضلای دهر است در اجتهاد
 و فتاوی شیعیه و در علم تفسیر و حدیث بی نظیر کتاب تحفه الملوک که معروف است از
 تصنیفات آن جناب است و تصانیف دیگر نیز دارد
 جناب حاجی میرزا سلطان علی ^{رحمته} و الله جناب قدسی سابق الذکر از
 سادات کرام و علمای عظام است مروی نماض و در تفسیر و حدیث ربطی تمام داشته
 در سخن گفتن دلیله و حاضر جواب بوده و هم کابی شعری میفرموده در سن جناب از داراب
 با جناب سید جعفر مذکور حرکت بسوی عبات عالیات نموده پس در شیراز متوطن گشته
 بهما را امش میرزا محمد علی پسر میرزا اسحق شیخ الاسلام از فضلای آنجا است خود نیز منصب
 شیخ الاسلامی را داشته و بقضاوت مشغول بوده
 عالمی از شعرای عالیه در است در غزل سرایی طبع خوشی داشته و در علوم عربیه و
 و ادبیه نیز بر ارباب عالییه رسیده اشعارش را وقتی دیده ام ولی بخاطر غنیت
 جناب حاجی ملا صدق اعلی الله مقامه عالمی است عامل و فاضلی است
 و اصل از پراهل زمان و در تقوی ثانی سلمان کابی بنظم اشعار می پرداخته و تخلص عذیب
 داشته و از جمله معاصرین بوده ولی این فقیه را در کفایت خدش دست نداده
 جناب میرزا اجناس حکیم از معارف حکما متاثرین است خدمت مرحوم
 حاجی ملا بادی پسر زاری بلند کرده و سالها در شیراز خود بیاخته حکمت اشتغال داشت
 فقیر کابی بحضورش حضور داشته در حسن اخلاق مشهور آفاق بود

ارجاع

جناب سید جعفر
 در سنه یک هزار و دویست و شصت و هشت در و جهده
 وفات یافته و در هجده سالگی
 مدفون است
 جناب حاجی میرزا سلطان علی
 وفاتش در سنه یک هزار و دویست و شصت و هشت
 بوده و مدفون در
 السلام شیراز است
 جناب
 در سنه یک هزار و دویست و شصت و هشت
 وفات یافته و در هجده سالگی
 مدفون است
 در سنه یک هزار و دویست و شصت و هشت
 وفاتش روی نموده
 جناب حاجی ملا صدق
 در سنه یک هزار و دویست و شصت و هشت
 وفات یافته و در هجده سالگی
 مدفون است
 جناب میرزا اجناس
 در سنه یک هزار و دویست و شصت و هشت
 وفات یافته و در هجده سالگی
 مدفون است
 حاجی ملا بادی
 در سنه یک هزار و دویست و شصت و هشت
 وفات یافته و در هجده سالگی
 مدفون است

الحال از دارا بجز باید برویم بسمت فیروز آباد امکان دارد که از دارا بجز
 شخص برود بجز و از آنجا برود بغیر و آباد ولی چون این راه آبادی ندارد و مأمون نیست
 لهذا از دارا بجز امر اجتناب نموده که از راه فسا برویم (تفصیل این است) پس از
 مراجعت بشهر فسا از آنجا بقدر سه فرسنگ گذشته اند بمقصد شکویه یکی از قوای فسا
 است جناب حاجی ملا محمد تقی که در قون اذین و فقه و اصول صاحب مقامات
 و دارای کالات است و اکنون در شیراز در مدرسه خان مدرس و بتدریس اشتغال
 دارد از اهل آنجا است با کمال اندیشه شکویه فرسنگ گذشته اند تا بشهر جهرم رسیدیم
 بسبب خشکی راه و سوء مزاج چند روز آنجا ماندیم
تجهرم در سمت جنوب شرقی شیراز واقع است بسافت پست و بیشترین درختان
 شهر نیست آباد در دامنه کوهی واقع شده است بدارا که آن کوه را اهل آنجا البرکوه
 نامند و جهرم که سیر است اما آب و هوایش بخوبی تخمینا شش هزار خانه دارد و
 جمیعش را تقریباً چهل هزار کس میگویند اکثر از چشمه سار با قنات حاصلش غله و میوه
 و غزالی بسیار ممتاز است در میان شهر و خانه های آن اکثر نخوتان است مردانش
 اغلب با بضاعت و عیاش اند چهار بازاری دارد و نهایت آراسته و آن شبیه است
 ببازار وکیل شیراز الا اینکه کوچکتر است مساجد سبک و کاروانسراهای خوب نیز
 دارد و در آنجا حصیر را در کمال امتسیاز بافند و مشهور ایران است که در عی آن حصیر
 جهرمیه گویند شکارگاهش هم بسیار است شکار گبک و تیغ و دراج و اسپوش بسیار
 گویند این شهر را بمن بن اسفندیار بناناده است و در زمان اردشیر بابکان
 مهرک نامی که در آنجا فرمان روا بوده بار و شیر راه مخالفت سپرده لهذا کشته شده

قد شکر
 بکسر فاروق الهمد
 روشن زده و منم کاف
 و سکون داد و فخر با شانه
 تحاشیه و در آخر با
 جهرم
 فتح اول و سکون با دور
 همد مفتوحه و در آخر هم برودن
 جهرم صبح است
 البرز
 فتح جهرم و سکون لام
 و منم بار و موحده و راه همد
 ساکنه بزاده همد
 جهرم
 حصیر معروف را گویند
 و نوعی از جامه را که در آنجا
 بافند در آنجا جهرمیه
 نامند

دروغکاری آن ملک بدست اردشیر بوده
 از خاک جهرم علما و فضلا بسیار نیز برخاسته اند (بعض از آنها در اینجا نام میریم)
میرزا فیض بدو واسطه جد این فقیر است (بدین ترتیب) من بنده فیض
 متخلص بفرصت ابن میرزا جعفر متخلص بجهت ابن میرزا کاظم عقب بشرفا ابن میرزا
 نصیر مولدش جهرم فارس بوده سبب احوال در اصفهان نشو و نما یافته لهذا معروف باصفهان
 گردیده شرح احوالش را اکثر اهل تذکره مذکور داشته اند و این فقیر نیز در کتاب
 کسیر متخلص نگاشته ام (مجموعه) مدتی در اصفهان تحصیل علوم عربیه و ادبیه و حکمت الهی
 و طبیعی و ریاضی نموده در طبابت بجای برسانیده که در زمان خود و جید و هر و عجمیر
 کشته وقتی از والد خود و از جمعی دیگر شنیدم که روزی پنجام درس کفین از شت فاشه
 او از منی از کسی برای فروختن متاعی برآمد یکی از شکار کردان خود فرمود خود را با کس نشاند
 امرش بقصد فدا کردن تا ساعتی دیگر او را مرضی عارض کرد و در بیکار شد آن شکار کرد
 وی رفته قضیه را با زلفت آن مرد اعلا نموده روزانه دیگر سیراغان رفته یا قند که بیهوش
 عالم را در دایره گفته ایضا از مرحوم والد شنیدم روزی زبان طبابت زنی با استقلال
 مرضی بخندش آمد و منض آن زن را گرفته از جهت مداوای آن فورا دست را از نبضش با
 فرمود که الحال رفته بعد از یک هفته باز آمده تا معا بجات غایم پس غیبت آن زن مردان حاضر
 جهت را پرسیدند گفت در حین نبضش در دستم بود حایض شد بعضی از آنها که آن زن را
 میشناختند امتحان کس فرستاده حقیقت حال را معلوم نمودند چنان بود که فرموده بود
 با کمال در زمان مرحوم کریم خان زند معزز و محترم میرزا سیده و حضرت پادشاه و احکیم
 و ندیم خاص بوده طرح مسجد وکیل شیراز را تعیین قبله آنرا آن جناب فرموده

میرزا جعفر بخت
 بفرصت و بختی بخت
 از دی سوست مدقش در
 دار السلام شازا است غیر
 در تاریخ خوش شادمانی
 گفته ام بعضی آنها این
 ای کشیده رفته و در اسلام
 بنم شرفتی فی ذلک
 بهجت باب کرامی یکیت
 فی بخت از برای غرض عام
 بی کلام و کلمات بخت
 از اسف که ندهد ما کلام
 در بخت است و چون بود
 با من بخت و کرام
 جعفر صادق تو را با شفت
 ای مذهب صادق و جعفر صادق
 فرصت خوین حکم فرزند تو
 کز زلفت در جهان بودم
 خواست تاریخ و فاشه
 بهجت زده بافت و دار السلام
 کیمزار و دوست
 زود و شش جهری
 است
 میرزا کاظم
 نوش کیمزار و دوست
 سی و پنج است مدقش در
 جهرم با دو کس در تاریخ بود
 به چند لال
 جهرم
 با فتح بخت
 است

همزه محدوده و زار معنی نام
 با و شمش روی است و
 اینکه بعضی بدل نوشته اند
 غلط است و اساسی مشهور
 است این است
 سترین الاول شترین الاخر
 کانون الاول کانون الاخر
 شطاب انکار خسان امار
 جزیران قوز آفت الجول
 و ابتدای سال را از شترین
 الاول که در اول آن در سال
 اوایل میزان و در سالی اول
 و در سالی او آخر آن و از آن
 بسبب اختلاف سنوات
 پس از آن ماه در بعضی از آیات
 فصل بهار و وقوع میاید و باقی
 کونیم که تقریباً الجول و در
 تابستانی خزانند و در کانون
 و شطاب ماههای نسبت سال
 از آن و خسان و یا بهای
 بهار و جزیران و قوز و آفت
 ماههای تابستان و آنکه گفته
 که این بطور تقریب است
 نه از روی تحقیق
 منته
 فتح اول کونیم که است
 صحرائی شبیه جزیران با بر
 میلی دارد
 منته
 خاندن کسی را
 بجهت کار یا غیر آن
 منته

(معروف است) وقتی چند نفر از نوایان هستند با اشاره بعضی حکای آن مملکت بخت
 کرخیان معروفند داشتند که یک کرد و پیشش بناییم که میرزا ضحیر حکیم را به بندستان
 و او را با و اگذاری گویند که میرزا خان محمد فکر نموده پس جواب داد که یک کرد و برای خودنا
 و حکیمت ما برای خودمان عرض آن جناب را تا لیفات بسیار است منها جام کسبی فنا
 بنامی در حکمت منها مرات الحقیقه بالعزیه نیز در حکمت الهی و غیره منها عل التوفیق لعلنا
 در نجوم منها اساس الصلحه بالعزیه در طب منها رساله در مشکلات کتاب قانون فی الجحش
 منها رساله در موسیقی و نسبتی که میان آن و علم طب است منها شوی بیایه
 که معروف است و اوایلش این است

شبی با تو جوانی گفت پری	کمن در روی کشی صانیت ضحیری
چرخ صاحب بدلی روشن روی	در این دیر کمن پیسه مغایه
که با تو بهار از ابراز آرا	شدیم خمیه ز در طرف کز آرا
بهر کلبن هزاری ساز برداشت	به سر روی نذر و آواز برداشت
صلای یوسف کل شد جهان	زینبای جوان شد عالم پیر
سحر کایان نیم بسته خیزد	چنان که ز کربل کل شبنم نرزد
ترشهای ابراز هر کناریه	چنان خیزد که نشاند خباریه

و دیوانی از آن جناب بدست نیفتاد ولی اشعار بسیار در اوراق متفرقه بخط خودش از
 غزلیات و قصاید در مع الله الهام علیه السلام بنامی و عربی و رجوم و الدم و پسیده
 که پاره از میان رفته و پاره موجود است همچنین بعضی از کتب مذکوره نیز حاضر است
 با بجهت در پسند یکزار و یکصد و نود و یک در شیراز و فایده جسدش را بجهت

نقل داده اند صاحبی که معاصروی بوده در تاریخش گفته اه از مرکب نصیر ثانی آه
 عیانی نیز از اهل جهرم است اسمش احمد خان تندیب اخلاق و تصفیه و تزکیه نفس
 معروف جهان گویند اکثر اوقات در کتب از او بریاضات شاقه مشغول بوده است
سید عبد الغفور از حکمای مجذوب بوده بشف ارادت مرحوم حاجی
 ملا با دی سپه نزاری اختصاص داشته در یک دوره از درس حاجی مذکور چند نفر با دی
 خودی را قطع کرده خویش را ملاک ساختند از آن جمله آن سید است که از سبزوار را
 به جهرم نمود آتش افروخت و خویش را بسوخت تفصیل از این فقیر در دیباچه که
 دیوان مرحوم حاجی ملا با دی نوشته ام بیان کرده ام
جناب میرزا آقا حکیمی است بلند پایه و طبعی که انایه جامع کالات صورت
 و معنوی است حاوی حکمت علمی و عملی در این اوقات در دارالعلم شیراز تدریس و تحقیق
 علوم الهیه مشغول است و از کلمات حکمت ایاتش جماعتی منتفع و از استفاده کالاتش خلقی بهره رند
فیاض اسم سپید علی در شهر جهرم مشغول عطاری مشغول است در او این کیفیت
 آنجا بودم بر اهتشت شخصی بدینم قدم رنجبه فرمود قدری صحبت نمود پس رزنده دل نظر
 روزی بجهت خویشم خواند کتاب کیمیا شیم نهاد مشق بر جسد هزار پت تیار رخ از علمدم
 علیه السلام الی زمانها بنابر آنچه تار ب منظم فرموده بود و مجالس تصویر از این فرمود
 صورتگری نموده بود اظهار داشت که این کتاب را مطالعنا بعضی اشعارش را
 اصلاح فرما کهنم مولانا در این سرزمین دور و زنی پیش نخواهم بود و بدت قلیل کل آن
 کثیر نتوانم نمود پس برخاست صفحهای که خود بخانه صنعت کشیده بود آورد و دست از
 هر گونه رنگی که نقش و نگار را بکار آید شیم نهاد و قلی که لازمه صورتگری است بدستم

بیایان و صحرارا
 کونیم
 ظریف
 اینجا خوش طبع و شوق
 مراد است
 بحر تقارب
 مراد ما بحر تقارب
 شمن مخصوص است که
 مصرعی بر وزن
 فعلی فعلی فعلی فعلی
 باشد

که یکبار این مثال را جاده تعلیمی در پوشان سوس را مضایقت نمودم کمری نچیت
بستم قلمی بصنعت کشودم ریکی اینهمه طری ریتم نقشی نکاشتم نزدش گذاشتم پس گفت چه باشد
که غزلی مناسب از گفته های خود در اطراف این صورت بنگاری و بیا و کارش بگذاری
چون اصرار از حد گذرانید از گفتنهای پیش غزلی نوشتم پس بساط صحبت در نوشتم و ارباب
گذشتم این بود آن غزل

مثال دو زلف و رخ آن یار کشیدم
اول شدم آشفته ز نقش سپهر نقش
آغوش و کنارم همه شد غیرت تا آمار
در تیرگی زلف کشیدم رخسار
اندیشه نمودم که کشم ابروی آن شو
بر خامه ام از تر فلک بابت زده آمد
سحر مسلم من که کشیدم چو دو چشمش
نوک مرده اش را یکی خامه دلدوز
نقش خدنا رسته بنور نقش خط مشکین
آن سبز عجباری که فراز لب او بود
شوری ز کس خاست بر آن صفحه مثال
یار دلم بر زنجش کرد ادا شارت
اشوب قیامت همه شد در نظم رات
در نقش میانش شدم از کفر چو موی

در نوشتن
یعنی در فرود دیدم
و چندی
نام و لایحه است
قریب بچشم و آن را
تبار و تفریق بچشم
انجا معروف است
بکسر زار و بجه
کل است که در مقام
تحسین گویند مثل این
و معنی زه کان نیز آمده
ولی معنی اول مقصود
است
نقش اول و تشبیه
حرف ثانی یعنی زخار
است و در فارسی
در فارسی که استعجال
شود حرف دوم را
تخفیف میدهند
بگذار
بکسر اول یعنی فکر
و خیال است
نقد

در آوازه منکرتم افکند سریش
ناچار بیکت کردمش بر کار کشیدم
فرصت چه کشیدی بر سرش جانم نیکین
کلناریش از خون دل زار کشیدم

از شهر جرم حرکت نمودم از برای بیکان (بیکان از توابع جرم است بسافت پنج فرسخ)
در آنجا سده است یکی را قلات نامند حاصلش بیشتر قباکوست که مشهور آفاق است
از بیکان نیز پنجاه پستک آدم تا ببلوک بیکان رسیدم
سیمکان بلوک است از فارس مایل بجنوب شرقی شیراز بسافت پست و سه فرسخ
دور از آن کوئند در قدیم کان سیم بوده هوایش معتدل است در میان آن رودخانه میگذرد
و بر آن بی حکم بسته اند در یکطرف آن رودخانه میوه های گرمسیری و در طرف دیگر میوه های
سردسیری مثل آیدوان از غرایب است (بالجمله) حاصلش غله و برنج و خرما و لیمو و
و نارنج و پنبه است در آنجا فقیر قبرستانی دیدم که قبور بسیار از فضلا و مشایخ بود که
کلان بر قبرشان افتاده

زمانی که بسیمکان رسیدم حاج میرزا عبد الله خان و حاج میرزا جعفر خان و لدان حاج
میرزا محمد تقی که از جمله اعیان اشراف شیرازند و بجلالت شان از اقران ممتاز خصوص حاج
میرزا عبد الله خان مذکور که بجلالت صوری و معنوی بی انباز است و در آن بلوک
فرمان روانی دارد و خود نیز صاحب مزارع و بساتین است از رود فقیر مطلع گردیده
بجاری که در آنجا بنیاد نهاده و دعوت فرمود نهایت نعمت را در پذیرائی قلم نمود بخدمت ایشان
روزی شب و شبی بر و زار و دم پس از آنجا نیز پنج فرسخ آمدیم
میمند قصبه ایست نیز از فارس میان شرق و جنوب شیراز واقع است بسافت

بیکان
بهار بود و حاوی
هر دو نویسنده
سیمکان
بر حسب معنی درست
این است که حرف د
و سوم هر دو ساکن باشد
ولی اکنون با ستاره حرف
حرف سیم را
نقد و مذهب و سیمکان
حاج میرزا عبد الله خان
با درش برادر زاده مرحوم
حاج میرزا ابو الحسن خان
میرزا ملک است
میمنده
نقش اول و نیم ثانی که
در وسط دو سیم یا رسا
است

یجده فرسپنک حاصلش غله و برنج و میوه های بسیار نیکو و انکورش موافق راست
خصوص با دام و گل پسرخ و کلابش با عالم مشهور استجارا تاشی خواتون مادرش ابواسحق
محمود شاه که مالک بوده وقت نموده بر بقعه قبر حضرت سید امیر احمد بن موسی علیها

شاه ابواسحق همان است که خواجه حافظ شیرازی او را گفته و در غزلی گوید
راستی خاتم فیروزه ابواسحایتی خوش درخشید ولی دولت مستعجل بود
در سینه مقتصد و چهل و چهار بگری در شیراز مقرر سلطنت نشست و مدت چهار ده سال
حکمران بود پس مقتول گردید تفصیلش در تواریخ مسطور است با جمعه گویند راز منته بعینه
بغصب متصرف شدند تا در زمان صفویه میرزا حبیب الله نامی که منصب وزارت
داشت قدری از زمین را بقویت پادشاه باز پس گرفته و قدری را خود خریده و همه را ثانی
وقف نموده الحال استجارا متعلق با دام زاده مذکور است وقتی این فقیر وارد و میبندم
بنجام غروب بود و باران بشدت میبارید ملا محمد شفیع نامی که دعوی که خدائی استجارا داد
چون خبر و روم را شنید مکان کرد اسباب زحمتش خواهم شد بخانه رفته در برابر وی خود مد
نمود فقیر خواستم اسب خود را در اصطبل وی پناه دهم ممانعت کرد و لمؤلفه

چون شب اندر میان خانه او	پیم آن داشت کاشا کردم
چون شب اندر میان خانه او	پانهم صبح که خدا کردم

در آن آساخواجه محمد امین که اباعن جید کلاتری میمند دارند خبر شده باصراری از آمد
پیش برای خویشم برد در توقف شرایط میزبانی را بجای آورد زمان حکم شایست
گرد پس از میمند از کردنه مشهور بشی که راه بسیار صعبی است بنجر سنک آمد فقیر و زاباد

این نام ظاهر است که
باشد و این در خبر جلد
بوده و در وصف مطهره امام زاده
علیه السلام را عارت کرده
و بر آن قتی عالی بر آورده و
در جوار آن مدرسه بنیاد
نهاده
ظاهر شاه از پیشین
ماضی بوده که جلوس در
حدود مقتصد و سه بگری
بوده و پسر سلطان جید
است و بخند شست میرزا
بشع
که خدا
چند معنی دارد و یکی
از آنها ردی را
گویند که زن و داشته
باشد و با اصطلاح که خدا
شدن کنایه از نزدیکی
کردن با او است

مؤلفه

فیروز آباد بگویت که مسیر از فارس در سمت جنوب شرقی شیراز مسافت هجده
فرسخ تقریباً حاصلش غله و حبوبات و برنج و منبه و غنای میوه های نیکو و مرکبات تمام از آن
رودخانه صحاریش همیشه سبز و قهرم تخمیر کاهش بسیار شکارش تیه و کبک و اسب و غیره
در قدیم الا یام استجارا شهر جزینا میسند بنای شهر قدیمش تا قصبه جالیه نیم فرسنگ
مسافت دارد ولی آن شهر کجی خراب و نابود است گویند بانی اقل آن شهر کشت است
پس از آن اسکندر رومی بدان آب بسته و آنرا خراب نموده بعد با اردو شیر با بجان
شهر را آباد ساخته و فیروز شاه جده افو شیروان نیز بر آن عمارت افزوده و آن شهر را
بوده حصاری عظیم و خندق عتیق داشته و مناری در وسط شهر بر پا و عمارت عالی
در اطراف آن منار ساخته بوده که ذکر آنها خواهد آمد (تفصیل خراب شدن آن شهر بکند)
اهل تاریخ و سیر شرح این مطلب را خوب ذکر نموده و درست تشریح کرده اند همانا چون
نمیده اند بخیاال خود قصوری کرده چیزی نوشته اند که در شهر مذکور اسکندر آب افکند
بجیره نمود و اردو شیر آب را خارج ساخت بتفصیلی که در گنبدان مرقوم است و این
مطلب را فقیر درست بدقت ملاحظه نموده یافته که چگونه بخیره شده و چنان آب خالی بود
اینجا بجای ذکر میشود (ابتدا گوئیم) دور تا بدور جلگه فیروز آباد بسیاری از کوچه ها است که
حصارند و راه های بسیار هست که جلگه فیروز آباد عبور می نمایند اما همه از سر کوه است
که یکت راه که در تنگ واقع شده و آنرا انتخاب نامند و این انتخاب در سمت شمال
است که از آنجا میلوک خواجه میر وند طول این تنگ زیاده از دو فرسنگست خوانده
از میان انتخاب عبور نمایند و جلگه فیروز آباد میرود (همچنین) کراه دیگر دارد که آن نیز در
دیگر است در سمت قبله جلگه فی الجمله مایل بخوب و این تنگ را چرخ فلک خوانند و در

جمع صحاری
جمع صحار است
بضم اول است
که جمع باشد
کشت
جلوس جاز هزار و
نهند و در سال بعد
ببوط آدم علیه السلام بوده
است
اسکندر رومی
استیلاش از ابرار
دوست و شاد
یکسال بعد از ببوط آدم
علیه السلام بوده
اردو شیر با بجان
نظورش بخیر و مقتصد
و شصت و یکسال پس
ببوط بوده
فرورد شاه
سلطنتش ششصد و پنجاه
و یکسال بعد از ببوط آدم
علیه السلام
بوده
منار
بضم ص صح است
تخت
حرف س کاف فارسی
بر وزن کتاب

مؤلفه

مذکور از جلگه در این تنگ آمده و از آنجا میگذرد (یعنی فغانا) که زمین تنگ است مذکور
 سر از بر است بطوری که سطح آن زمین مسادی است باغچه کوچکی که در تنگ چرخ فلک است
 که چرخ است (پس از این مقدمات) گوئیم اسکندر روی پس از آن که در ایران استیلا یافت
 بلجایتی که بایرانیان داشت در جلورودخانه در تنگ چرخ فلک مذکور سده بست
 که اول آب رودخانه را از تنگ بگردانید به سمت صحرائی خوابیده و طرف میمند برده و جز
 در جلگه و تنگ چرخ فلک نشکیده آن گاه در میان دو کوچه چرخ فلک از زمین تا بقله و پناه
 محکم کشیده این غیر آثار آن سده را دیدیم که هنوز بعضی از جای آن پاره از سنگ و چرخ
 که بکار رفته بر جای مانده پس از کشیدن سده دوباره آب رودخانه را از صحرائی خوابیده کرد
 به تنگ عبور داده آب آمده تا پشت آن سده و چون بواسطه کوههای اطراف راه برود
 شدن نداشته از پشت سده کم کم بالا آمده و تمام جلگه بجزیره گردیده و عمارات و آثار آنجا
 غرق آب گشته و متجاوز از سیصد سال آنجا دریاچه بوده بعد از آنکه زمان اردشیر
 با بکان رسیده خواسته آنجا را آباد نماید نخست از جهت خشک شدن آن بحیره و زنجیرهای بسیار
 محکم ساخته و نیمهای قوی بر بالای آن سده فرو برده و زنجیر را با بان نیمها نصب کرد پس
 زنجیری عظیم از چرم و زنجیر با پسته کارکنانی چند در آن زنجیر نشانیدند از بالا به پشت آن
 سده پایین نموده تا آنکه ریشه آن سده را سوراخ کنند و چون فی الجمله رخنه در آن سده
 پیدا کرد کارکنان را یک تبه بلا کشند تا در جلواب نشاندند آب آنها را برود و آب را بشویند
 بسورن کردن سده شد و بعضی اینکه فی الجمله رخنه در آن سده راه یافته آب یکدفعه
 زور آورده سده را فتن ساخته و زنجیر را میکشاند و آب اشخاص را لاک میزند
 بهر حال آب بحیره تمام شده رفته رفته آن جلگه خشک میگردد اردشیر دوباره

عظیم اول و بشه عرف
 ثانی بلا و سر کوه را
 گویند و گذشت
 بطرف میمند
 که رودخانه را گردانیده
 آب از آنجا که رفته در
 رودخانه سبکان افتاده
 و پسته
 و زنجیر
 بصید تغییر گشته شد
 که دریاچه را
 گویند
 مته

پهلوی

شهری بنیادینماید و آن شهر باروی معتبر و چهار دروازه داشته تفصیلی که مرقوم افتاد
 (بعد از آن) فیروز شاه مذکور در ایام سلطنت خود آنجا را مرتت نموده و عمارت افزود
 که آن نیز مرقوم شد (وجه تسمیه فیروز آباد) بعضی نوشته اند که چون فیروز شاه آنجا را
 عمارت کرد نام خود را از آن شهر برداشته با هم خود فیروز آبادش خواند بعضی دیگر
 گویند که امیر عضد الدوله ولی اکثر شاهان و تفریح آن سپهر زمین میرفته وی آنجا را فیروز آباد
 نام نهاد الله اعلم بختی الامور
 از جمله آثار غریبه فیروز آباد منار مذکور است که در شهر قدیم بوده در سمت شمال غربی
 قصه حالیه واقع است و آن تمام منهدم و محروبه است و در نامبدوران شهر یک منار
 بوده اکنون علامت حصار و خندق دور آن شهر معلوم است در وسط شهر مناری
 بوده که الحال بر پا است آن منار مرتفع است تمام از کج و پیسنگ بعضی
 اطراف آن درست و بعضی آن ریخته و قطری پائین منار بیشتر از بالای آن است یعنی
 عرض پائین آن که نزدیک مبسوط النجار است هر ضلعی یازده ذراع است از آنجا که
 نقشه علامت (ض) است تا (ض) دیگر و آن اضلاع کم کم که رو به بالا میروند
 باریک میشود (آما ارتفاع منار) بآلت هندسه معلوم ساختیم سی و دو ذراع فی الجمله
 بیشتر است و در دو طرف منار یعنی سمت شرقی و غربی آن آثار طاق و دروازه است
 که نقش منار است و معلوم است که از پشت بام آنجا بر بالای منار میرفته اند یعنی
 باریج تله یا بر اطراف منار ساخته بوده اند از جهت بالا رفتن و هنوز آثار آن تله یا باریج
 باقیست جناب حاجی قاسم معروف بجای آنکه در فیروز آباد شیخ الاسلام و بعضی
 مشغول است مذکور داشت که چند سال قبل شخصی با شققت بسیار بالای منار نمودیم بر

پهلوی
 یعنی قلعه و حصارت
 و آنجا باره نیز گویند
 امیر عضد الدوله
 از مسالطین دیالمت
 سی و چهار سال در فارس
 سلطنت کرده و فاش
 بقول در سینه سپرد
 سفا و دود و اتفاقی افتاد
 قهرش در بخت شرف
 میاشند
 نقش
 بصید معقول
 یعنی چسبیده شده
 است
 مته

چ

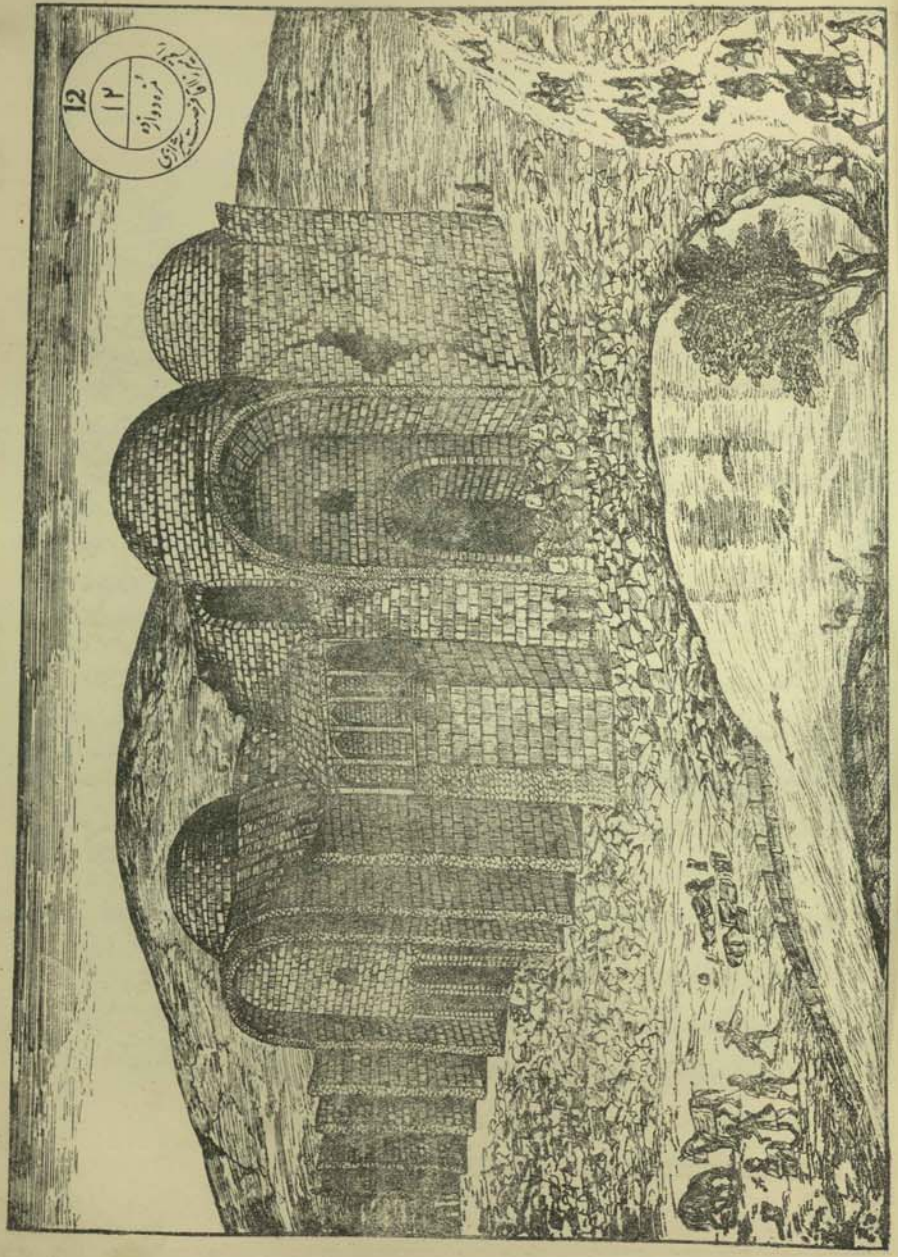
از جمله آثار غیر و زاباد اسکندره است که آنرا اسکندره اعظم نامند زیرا که در فارس
 اسکندره بزرگتر از آن نیست گویند آنرا در شیر با بکان نیز بنا نهاده و آن در سمت
 شمال قصبه حالیه واقع است بمسافت یک فرسنگ دور از آن تقریباً اربع فسان عجمیه
 و آنرا غری است عقل از مشاهد اش حیرانست عمارات این اسکندره همه تو بزرگ
 غدیری که اکنون آب از آن میجوشد و بجدولی که در کنارش بریده اند جاری میگردد
 قریب با اسکندره است دور تا دور آن جنب اسکندره یکصد و پنجاه قدم است
 خدا و اناست خیلی عین تراز جنب تنگ کرم و جنب دارا بجز و است که مذکور شد
 (وضع آن عمارات) اعظم از همه عمارت نیست مرتفع که هر یک از طول و عرض درون آن عمارت
 پانزده ذراع است و سقف آن طاق بلند است که ارتفاعش تقریباً پست پنج ذراع است
 و از هر چهار سمت این بقعه دری بزرگ بلالی مانند است که از آن در با عمارات دیگر میروند
 (نادره) هنوز از کج کاری که بدو اندرون آن ایوان نموده اند باقیست بلکه بعضی از کج کاریها
 که بطور کلی در کت ساخته اند برقرار است و جلوه عمارت بزرگ مذکور ایوانی بوده است که
 پیش طاقش خراب شده است طول و عرض آن ایوان دوازده (۱۲) ذراع در ده (۱۰)
 ذراع است یعنی از آنجا که علامت (ط) است در نقشه تا (ط) دیگر دوازده ذراع و از
 علامت (ع) تا (ع) دیگر ده ذراع است و در اطرافش عمارات غیر عجمیه است
 تمام آن عمارات سراپا از سنگ و گچ ساخته شده اند از کج کار زرقه و سنگهای آن مختلفاً
 از نیم ذراع تا یک چارک و کمتر میباشد و در سمت جنوب شرقی آن اسکندره نیز در جلوه
 ایوانی است که قدری از طاق آن خراب گردیده طول و عرض این ایوان هم دوازده (۱۲)
 ذراع در ده (۱۰) ذراع است و در این ایوان نیز در بهای بلالی است یعنی آنجا که در نقشه

جنب
 پیش از این در این کتاب
 چند جا مذکور شده
 که جنب با هر دو بار دیده
 و با سه نقطه و کتب
 و هر دو بار مذکورین
 و همچنین هم بدون آن
 همه صحیح است
 تنگ کرم
 از توابع فسات
 که ذکر آن کنه
 شد

علامت (ه) نهاده شده از این در به داخل در عمارت بزرگ مذکور میشوند و در
طرف ایوان چندین طاق بر دیف بوده که اکنون سقف بای آنها فرو آمده و با بجمله این
در کنار شاه راهی واقع شده که از آن راه میر و مذمت بندر بو شهر
زمانی که در آنجا نشسته و نقشه آن بنا را بر داشته مشغول نگاشتن این اوراق بودم ناگاه
سوار ی چند از آن راه میگذشتند یکی از آن جمله جناب معالی ایاب ملاذ الحکما معاذ
الاطباء میرزا محمد طیب متخلص بر بنور بود که ایشان را بعد از یکی از بزرگان عرب برده بود
از آنجا که سالها رفته بود و رفته الفت را با این فقیر محکم و مبرم دار و بعضی ملاقات
بی اختیار از اسب فرو داده لطمه خورد و در حضور موفور السور و رشتن شکست خامه ام
بر تقیم نام نایش میدان این نامه را بجا پونود شرمه از احوالش بخارش رفت و بی مزه
جناب میرزا محمد این میرزا کاظم ابن حاجی محمد مولد شیراز جنت طراز جنابش در
قون عریه وادیه بی انبار بکلیت علیه و علیه از امثال و اقرا نمتاز حکمی است عسوی
دم و طبعی مبارک قدم اوقاتی بر چاره جوئی ایقام علیل المزاجان صرف ینماید و قان
شیخ الرئیس را در پرس میفرماید از جمله تلامیذ آن برادر کبر بلند اخترش جناب میرزا محمد
است که در جراحی پای بلند و رتبه ارجمند دارد و با بجمله میرزا محمد را کت پست مستی بر شحات
الفنون در ادبیه که از مؤلفات وی است و حواشی بر بعض از مکتب طبیه نیز دارد
خلاصه نقشه آنسکده اعظم مذکوره را برداشتم در ورقه بنره و دوازده (۱۲)
دیگر در خود بکلیه فیروز آباد آناری نیست کرد و اقل کتاب و در وسط آن که بعد نگارش
خدا بد یافت یعنی پس از ذکر باغ مشاه که آن هم در بکلیه فیروز آباد است و خالی از
غراست و تعجبی نیست

سرور
بمنشین بر وزن
غور و تخلص دارد
صحن کاخ این عمارت
یکت رباعی از آن جناب
بنظر آمده نوشته شد
این است
ای نامه بر و دامن آن شایسته
وی که بر او تنگ سراغی
ای آه دل سوخته از شیشه
چون ابر سیاه بر آن آینه
بکسر شین معجزه سکون
همه و کسر ذال معجزه کرده
اندک و پاره از هر چیز را
کویند
نام کتابی است در طب
از شیخ مذکور دان
معروف و مشهور در
الطبا ی روزگار
است

باغ شاه در جلگه فیروز آباد اگر چه نه از سلاطین عجم و نه از قباصل عمارت و صورت است
و نه از اماکنی است که مأمور بر داشتن نقشه آن باشند و لیکن تفصیل آن خالی از لافی نخواهد بود
زمانی که در فیروز آباد متوقف بودم یکی از اعیان آنجا مذکور داشت که خوب است در این
سرزمین سیاحت باغ شاه را به هم بمانی بر غایتی چند مجبورم ساخت بر رفتن آنجا لهذا یکروز
اوقات را صرف تماشا می انجامودم این مکان در سمت شمال قصبه جالیه
است قطعه زمینی است در آن متجاوز از سی درخت نارنج است تا بحال چنین
اشجاری ندیده بلکه نشینده بودم درختهای بسیار بزرگ و بلند و با تنه اند بعضی از
آنها کنده اشش چنان قطور است که هرگاه مردی طویل الید بغل بکشد کند را در بغل
آرد سرد و انخست و مسطای آن یکدیگر را ملاقات نمایند زمانی که این فقیه آنجا قدمش
گذاشت از حضرت روی بصفت آورده بود با وجود کمی هنوز نارسیده بود از نارنجها
متعارف و متداول در فارس خیلی بزرگتر بود یکدو دانه از آن را اجتناف نمودم یکی را پاره
کرده فشردم یک فنجان چای خوری را پر نمود و در اطراف و جوانب آن اشجار
جویهای جاری بود و با وجود اینکه هر درختی تا درختی چندین قدم فاصله دارد چنان که
در سر یکدیگر گذارده اند که روی آسمان را پوشیده اند عجب هوایی دارد شخصی که
آنجا استراحت کند نهایت محظوظ میگردد و چنان تعریف پیدا نماید که مافوق ندارد
با وجود اینکه باغ نظر کا زرون مشهور افاق است و این فقیر سه روز و سه شب در آن
باغ مسکن داشتم و از درختهای نارنجش محظوظ بودم مع پندیدن این باغ شاه باغ نظر
کا زرون از نظر من محو شد چند ساعتی در آنجا اطراق نموده نامار خودم و قدری از کاشا
نامه را که علی الرستم همه روزی نوشتم در آن زمین بهشت ایمن نیز نگاشتم حین نگارش آن

باغ شاه
اگر چه قطعه زمینی است
که در آن چندین درخت
نارنج است که در بین
مردم شده و لیکن آرا
اطراف آنرا بهر که عزت
نمایند باغ شاه گویند
این ملک از مملکت سلطانی
جانب میرزا خاں الله
سیح الملک شیرازی است
که اکنون در دروازه خلان
از اطباء حضور بکار
پادشاه است
طویل الید
یعنی بلند دست
بعضی و او سکون بین
بروزن بشری کشت
میانی است
چندین سوره را گویند
از درخت

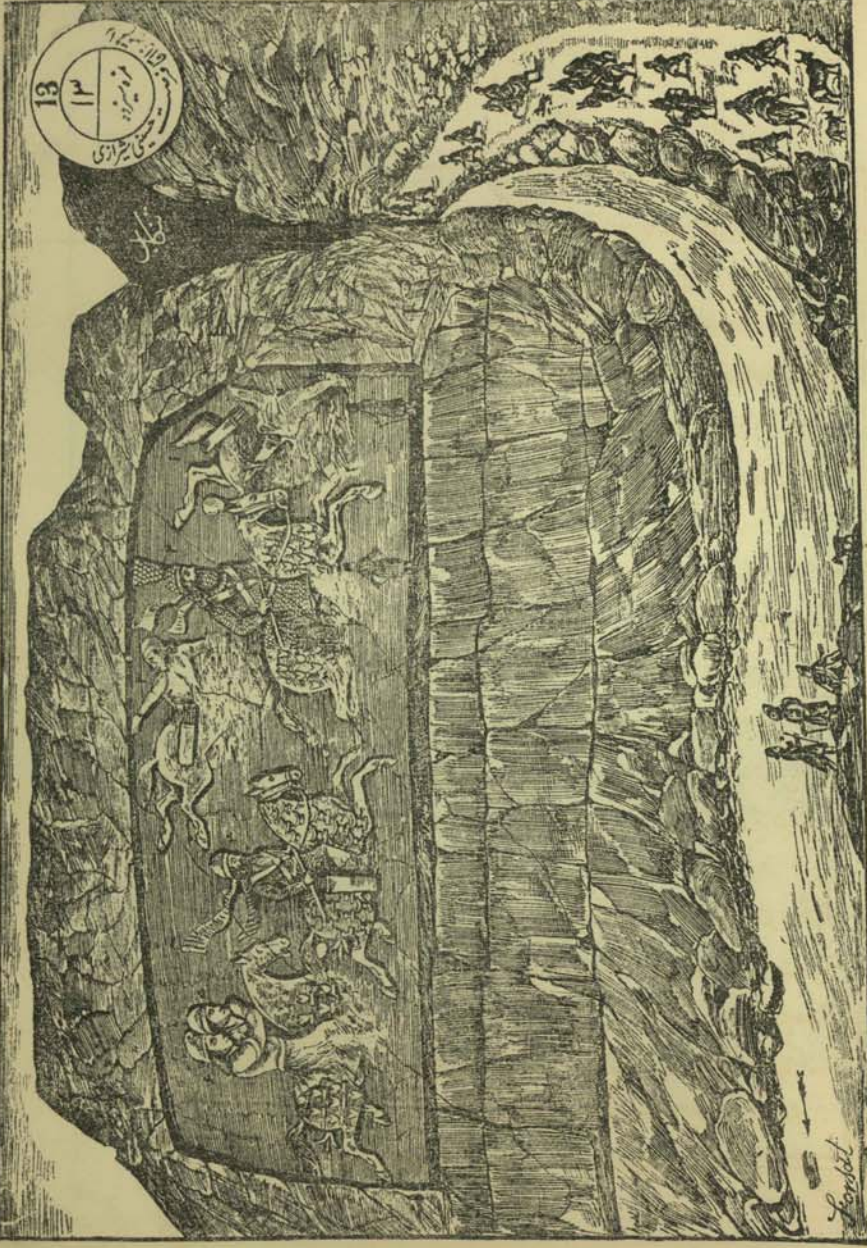

۲۲

فیروز آباد که میروند بجانب تنخاب مذکور هنوز داخل تنک نشده طرف دست چپ
 کوهی است مرتفع بر بالای آن کوه محوطه بسیار کوچکی است که آنجا میتوان کردش
 نمود در بدنه آن کوه قدری از کوه را تراشیده صاف و هموار نموده اند و چند صفت
 در آن سطحه منقوش نموده در پس تنک تجاری کرده اند ولی آن قدر خراب و نابود
 شده است که هر کس آن اشکال را بنید با وضاعش ره نیابد مگر آنکه از فون صورتی
 با اطلاع باشد غرض سطحه که صورتها بر آن است ارتفاعش شش ذراع و عرض
 آن دوازده ذراع است (تفصیل صورتها) در آن عرض شش نفر آدم است
 صورت دوم که عدد (۲) در نقشه بر آن نهاده شده پادشاهی است سوار بر آب
 وزره در بر و نیزه در دست دارد و آن نیزه رازده است بصورت اول (۱) که گاه
 سوار بر اسب میباشد ولی اسبش از طعن نیزه بسر در آمده و پایش بهوارفته و راکش نیز
 سرنگون شده اما صورت سیم (۳) و صورت چهارم (۴) نیز بحالت
 صورت اول و دوم است بهمان وضع و طعن الا اینکه فی الحقیقه تغییر در لباس و اسب
 آنهاست بعلاوه صورت چهارم ترکیبی از طرف راست خود و نتیجه که تیر در آن است
 اما صورت ششم (۶) شخصی است نیز سوار بر اسب که دست چپ خود را در گردن
 صورت پنجم (۵) در انداخته و با دست راست که اگر از قد مثل اینکه دستگیرش
 و او را می برد و بر اعضای اسبها بعضی از علامات است که یا آن بر پستان باشد
 که با آنها پوشانیده اند و در پشت سرین اسبها دو شاخه ایست که میلی در دست
 است ظاهر این فعل و بند بر پستان باشد و در پائین کوه رودخانه تنخاب میگذرد
 نقشه آن صورتها و رودخانه را بر دایره ششم نموده میرزده (۱۳)

طعن
 فتح اول ندان نیزه
 است و تخصیص آن نیزه
 نیزه نیست چنانچه ضرب
 مخصوص بشیر است
 بر پستان
 بر وزن سرکش یعنی
 تیردان است و آن
 محقق تیرکش میباشد
 بر پستان
 فتح اول و سکون ثانی و
 ضم ثالث که کاف عجمی
 پرششی بوده که رو چنگ
 بر اسب یا بر تن خود میخیزد
 اند برای حفظه آن را
 بر پستان نیز
 میگویند

از جمله آثار غریبه دیگر صورتهای داخل کتاب است بمقدار ربع فرسنگی که از آن
 نقشهای مذکوره اول کتاب میگذرند در طرف دست چپ در مسطحه از کوه چند
 صورت است ولی بجای خراب و نابود و محوشده اند که خبر یکی چیزی مشاهد
 نفوش چشم و ابرو و دنان و چین لباس آنها نامانگی کرده بهین قدر استنباط میشود
 که صورت اول (۱) از طرف یسار پادشاهی است تاج بلندی بر سر دارد و با صورت
 دوم (۲) که آن نیز پادشاهی است یا ولیعهدی حلقه در دست دارند که گویا با هم
 معاهده میکنند در امر سلطنت و غیره و صورت سیم (۳) بقامت از همه کوچکتر
 است و نیزه در دست دارد و صورت چهارم (۴) و پنجم (۵) و ششم (۶)
 دست راست خود را بالا گرفته اند و معلوم است که آنها تابع و خدمتگذارند و جزو
 اول و دوم که پادشاهانند زیرا که صورت اول تاج بر سر نهاده و صورت دوم پر
 بر کلاه نصب کرده (کیفیت معاهده نمودن با حلقه)
 این معاهده با حلقه معروف نزد اهل خبر است بعضی از مردم از عدم بصیرت چنین گمان
 نموده اند که حلقه گرفتن دو نفر در دست مثل این مکان که مذکور شد و مثل جابهای
 دیگر از امان فارس که بدین وضع صورتهای بر سنگ نقش نموده اند مسئله زور آزار
 باشد یعنی خیال کرده اند که دو نفر حلقه از آیین در دست گرفته هر یک بطرف خود
 از آن میکشند تا آن حلقه شکسته شود یا اینکه از دست یکی رها کرد پس قوت و زور هر کدام
 که بیشتر است معلوم آید این فکر و خیال بسی ناصواب و برخاست
 سابقا در تواریخ اهل سپهر ایران و اهل یورپ دیده ام نوشته اند از عهد قدیم
 زمانا بعد از آن خبر داده اند که حلقه گرفتن دو پادشاه با هم علامت معاهده و تین

معااهده
 بنظر اول دفع چهارم
 با هم عهد و پیمان بن
 که بدست گرفته بای
 معاهده نموده اند یکی
 در یک آن را قیصر در سیاه
 از آنکه که منقوب
 سنگ بوده در
 دیده ام بدین
 شکل است

شخصی که مطلع بوده
 در حلقه را میگویند
 و آنکه مطلع بوده
 قوس آن را

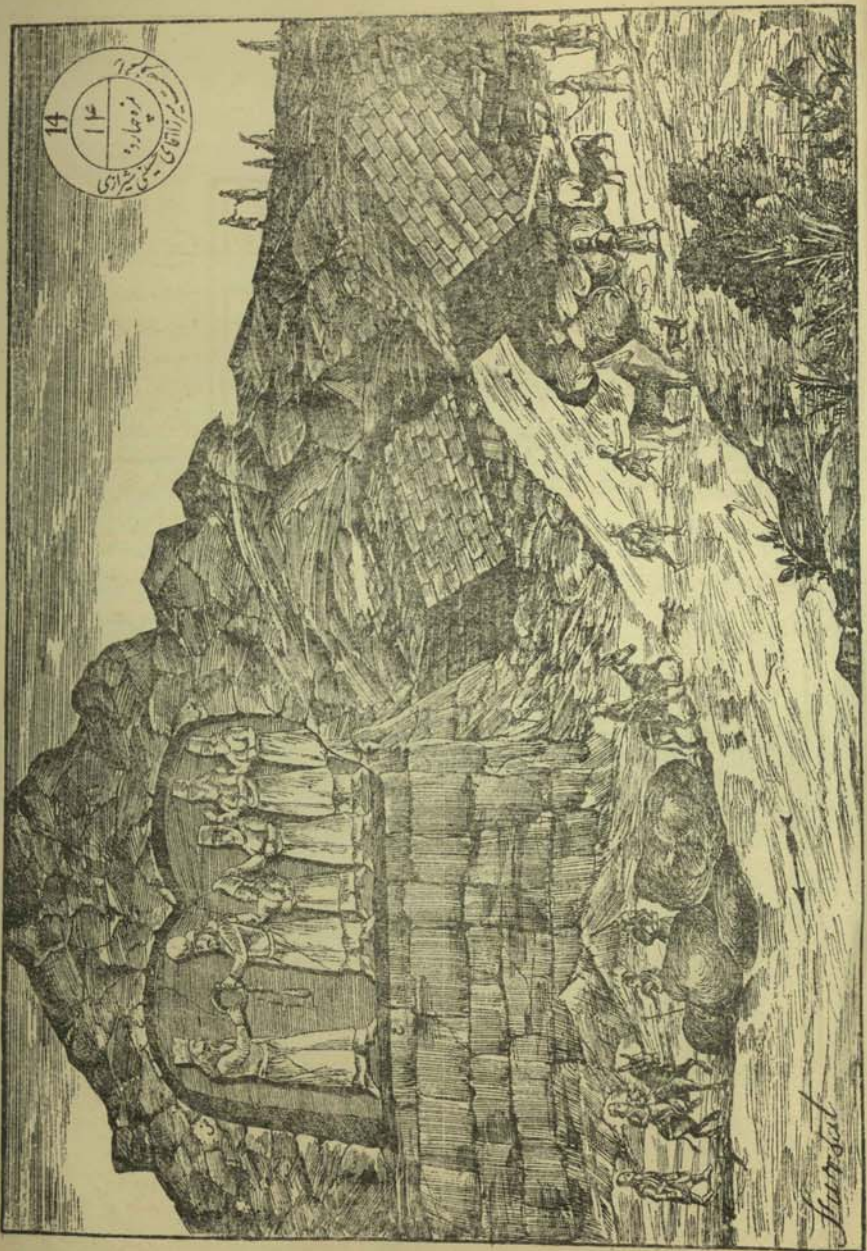
روخته خوان
کسی را گویند که کتاب
روخته الشهدا در بر
نحوه اند در این لغت بعضی
خراسانی اند دست و پا
کنند کنج در دره که حرف
سیم زار سمیه است پیدافز
بجنگی از آن معنی کرده روزه
خوان نرسند و حال اینک
علی القلی کتابی که در منزل
نوشته شد روخته شد
بود در این آن را میخواند
لذا آثار روخته خوان
گفته تاکنون هم همین
میرودند
با هم بر سر حدیث
در امثال عرب است
که هم کا حلقه الهیة یعنی
ایشان مثل حلقه رکنه
شده الهی بی با هم
متفقند و مخالفت
ندارند
این بحر متجاوز از سی قسم است
و تقسیمش در علم و صنایع
و ادیان ربانی را از این
بحر منجز اختر کرده اند
و برای آن اودان دو
شجره قرار داده یکی را
آفرین نامیده اند
تا بهین
بحر تقارب
پیش از این مذکور
شده

و غیره است و آن حلقه ایست که در معابد اسکندریه ای و نیجه اند و از احرامت داشته
هرگاه پادشاهی را پادشاه دیگر مصاحبه دولتی بوده یا اینکه کسی به پیغمبر و مؤیدی ایمان داشته
با هم حلقه مذکور را بدست میگیرند که آن علامت صلح یا ایمان باشد
زمانی که در میان مذکور برکنار رود خانه تنخاب نشسته بودم چند نفر از روخته خوانها
فیروز آباد که رفیق راه شده ایشان نیز پیاده گردیده در یکی نمودن یکی از آنها رسید
که گرفتن دو پادشاه حلقه را با هم چه علامت است کیفیت معاهده را بیان بسیار خندید
و گفت صدق این مطلب وقتی معلوم کرد که فردوسی در اشعار شاهانه اشعار می
کرده باشد چنانچه راست میگوئی شعری از او بخوان بدون فکر بدینته این دو مظهر
زبان جاری شد

کویند کجای عهدشان عجم	در دست گرفتن حلقه هم
یعنی که چه حلقه جمع میآید	با هم همیشه متحد است با هم

با اینکه این بحر قسمی از منجز است و اشعار شاهانه بحر تقارب ملققت نشده فردوسی
ستود با جمله ارتفاع عرصه که صورتها بر آن منقوش است از سه ذرع متجاوز است
از علامت (ع) تا (ع) دیگر عرض آن پنج ذرع است از علامت (ض)
تا (ض) دیگر که در نقشه مرقوم افتاده و در آن حوالی ملی بوده است که الحال
بسبب طغیان آب رودخانه منهدم گردیده و قطعه از آن برکنار رودخانه افتاده اند
است که آن پل در زمانی بسته شده که صورتهای مذکوره را نقش نموده اند گمان
که پل مذکور و صورتها قبل از اردشیر با بکان ساخته شده العلم عند الله
نقشه مذکورات را بارودخانه برداشتم در وقت بفره چهارده (۱۳)

قدح

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران
۱۴
۱۵

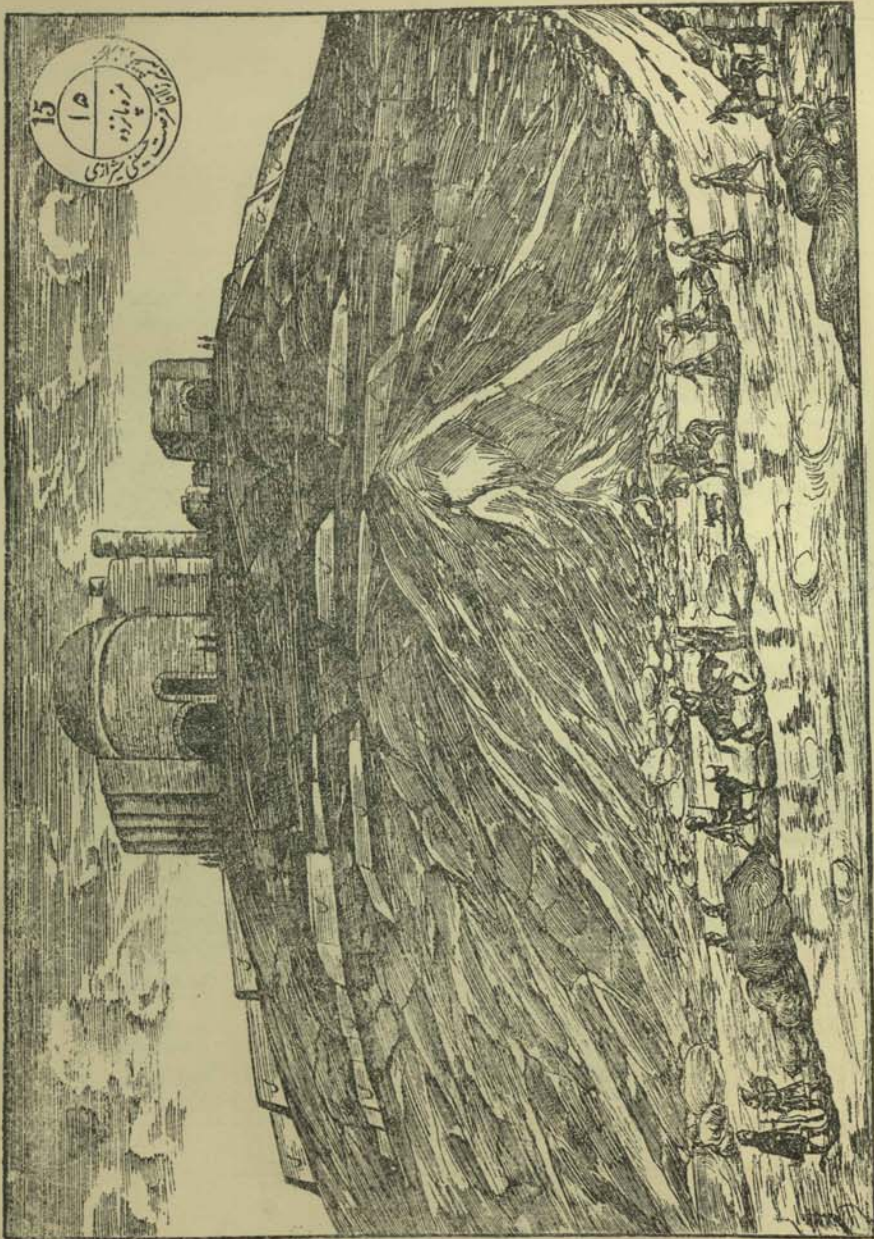
قلعه دختر از جمله آثار غریبه سلاطین قدیم است از نقشهای سابق الذکر کتاب
که بمقدار فرسنگی میکشد ز ندان قلعه نمایان است یعنی در طرف دست راست بالا
کوه این بنیان نهاده شده سواره ممکن نیست کس بدانجا رود و لند پیا شده
بهر از کوه شگفت و زحمت از کوه بالا رفته بان قلعه رسیدم از دیدن آن عظمی
شد عجایب عمارات و سراپا بر بالای کوه ساخته اند و از وضع بنا بی آن معلوم شود
که بنای آن در زمان بنای آتشکده مذکوره در جلگه فیروز آباد است و بنیاد که این را
نیز از دشتیر با بجان بنیاد نهاده باشد و اینکه معروف بقلعه دختر گردیده از آتشکده
است و باقیین و صحرائش نشان و اهالی دیات از این اسمها میکشند و دشتیر این
مطلب را در این کتاب ذکر نمودم (وضع عمارت) طاق و رواق و ایوان
مثل آتشکده مذکوره در فیروز آباد است مگر فی الجمله مغایرتی دارد و علاوه عمارت
بسیار عظیمی هم در آنجا است که مدور است مثل عماراتی که در این زمان کلاه فرنگی نامند
در یکی از اطاقهای آن چیزی بود مانند خاکستر یا آبگرم که پوسیده باشد انبوه بر سر
ریخته بود هرگاه کسی بای خود را بر آن نهد تا بر غرق در آن خواهد شد گمان نمودم که این
کج بجهت مرمت آنجا آورده زیا داده در آن اطاق ریخته اند بر و خاک گردیده
و نیز اینکه عمارتی در آنجا است مثل حمام و تارکیت بود فی الجمله در آنجا رفته قدری
چشم که آن پیدا نمود خزینه ای یافتیم که ملو از آب بود و عمر آن آب ظاهر از زیست
عمار است در کوه باشد که از آب باران و غیره آن خزینه پر گردد و در غربت در این است
که آن حمام را از کوه بریده اند که تمام یکپارچه سنگ است و در جنب آن جایی نامند
جامه کن تمام است و بسیار وسیع اینجا نیز اندک تاریکی دارد و دیگر اینکه در آن

پشت درخت
بعید منقول پیش از این
مسطور کرده که معنی نو
در آمده است
کلاه فرنگی
این لفظ در این نام
خیلی پس است
و استعاضه در عمار
کرده و در است
و در شبیه معلوم
است

حوالی غاری است و بنش تخت ولی بسیار طولانی است (عجیبه) زمانی که بر در
غار ایستاده بودم شخصی که همراه بود دیده خود را در آن غار خیره کرد و گفت پارچه
در این غار افتاده شاید چادر یا لباسی از اهل اشام باشد که در اینجا بقتلاق آمده اند این
قدیر خیر چشم خود را خیره ساخته چیزی دیدم آن شخص داخل غار شد هنوز پیش ز قدیر
نمود و فوراً مراجعت کرد و گفت ماری خفته است و چون از غار برآمد از عقبش نیز آن
مار پرون شده العیاذ بالله تعالی ماری بود عظیم البقیه طول قاش تخمیناً دو ذرع بود
و قطر شمش دو تا بدور مقدار نیم ذرع اندامش محطط محطط زرد و سپاسه فنی
همراه نبود که پداف کلواش سازیم و جرئت این را هم نمودیم که با حربه اش مقبول
غناییم (غرض) اسپاب و خشی شد که مجال در نکشیدیم
که نقشه از آن عمارت بزدیک بردارم قضیه دیگر نیز روی داد که نیم
مانع از توقف آنجا آمد بعضی از نیلات در حوالی آن تنگ بقتلاق آمده بودند
و منزل داشتند و نفر از دامن کوه بجانب بالا بسوی ما آمدند و با هم تبری گشتی گفتند
پس از وسط راه مراجعت نمودند بفر است دانستیم که میروند اسپاب و اسپاب
که بدست شخصی داده بودیم و در دامن کوه ایستاده بود بمرقت بیرند تا چار از
کوه سر ازیر شده بهر طور بود دفع آنها را نموده با هزار ترپس و پیم بطریق دور نما
نقشه از آن کوه و عمارت برداشتم و در اطراف آن عمارت از هر جانب فاصله
بفاصله پسنکر ساخته اند برای کمینگاه و خط از دشمن در نقشه آنجا که علامت
(س) است آثار پسنکر است و عمارت مذکور تا فیروز آباد بیشتر از دو
فرسنگ است و نقشه آن عمارت بالای کوه نموده پانزده است (ه)

مخطوط
بنیم نیم و فتح طار ممل
شده و طارانی کن
هر چه با خطوط با
مخطوط
قتلاق
منی آن که زیت
که جایای گرم است
که در پستان سرب
سنگ
منع اول و ثانیه
کاف فارسی باشد
حصاری است که اکثر
از پسنک در جلوی
اطراف خانه
و سرا باشند
تا که و پسنک از
دشمن مخطوط
مابین

سابقا بعض از فضلا را که از هر قصبه برخاسته بودند نامی بردیم از فیروز آباد نیز یکی
 بنظر باشد مذکور داریم
مذکره محمد بن یعقوب فیروز آبادی صاحب کتاب قاموس عالمی فاضل و محقق
 کامل بوده در مالک روم و حجاز و غیره با سفرها نموده با قبایل عرب محاسبات
 فرموده و هشتاد سال عمر کرده
 شیخ ابو یعقوب اسحق از مشایخ کبار و فضلاء عالی مقام و سالکی ریاض
 شعار بوده و در زمان مقتدی باند خلیفه از جهان رحال فرمود
 ابو اسحق ابراهیم صاحب مقامات عالیه بوده گویند پس از سجده بلوغ زید
 جامع علوم شرعی و دینی گشته چهل و چهار کتاب تصنیف کرده از جمله کتابی است
 در فقه سنی بهدب در چهار مجلد سفر بغداد نموده و در خلافت مقتدی بامر الله بود
 (پس از فیروز آباد گذشتند آدم بلوک خواجه)
خواجه بلوک است بمقام دوازده فرسنگ و نیم از شیراز و در مایل
 سمت جنوب آن آبش از رودخانه حاصلش غله و برنج مردمش رعیت پیشه
 از خواجه گذشتند از راه تنگ زنجیران آدم تا بلوک و تقصیل بلوک کواری را نشان
 ذکر نموده ام پس از کواری صحیحی سالما وارد شیراز کردیم الحمد لله رب العالمین
 این بود شرح مسافرت دفعه ثانی فقیر در سنه یک هزار و سیصد و هفت هجری
اکنون که شهر صفر المظفر سنه یک هزار و سیصد و یازده هجری است
 باید بر حسب فرمان قضا تو امان بندگان ثریا مکان امیر کامیاب فلک جناب
 زمینده پسند برتری و اجلال فرا زنده لوای سروری و کمال صاحب مکارم

خلاق

۱
 محمد بن یعقوب
 شود تا پیش فیروز آباد
 کاندن است که قریه است
 از قریه فارس در سنه
 هشتصد و هفده و ف
 یافته قبرش گویند درین
 میباشد
 ۲
 شیخ ابراهیم
 در سنه با فصد و سی
 دوازدهمین جهان طاعت
 نمود
 ۳
 ابراهیم
 در سنه چهارصد و
 هفتاد و نه هجری وفات
 نمود در هدیه الاسلام
 بغداد مدفون است
 ۴
 خواجه
 حرف دوم دوازده
 و هجده بعد از حیدر و یار کوه
 کرد نقطه یا بود
 ۵
 تنگ زنجیران
 تنگی است میان
 خاک خواجه و کواری

اخلاق و معروف مملکت اتفاق حضرت اجل اکرم آقایی نظام السلطنه صاحب
 اختیار مملکت فارس ادام الله تعالی مجده بروم بسمت مرودشت از بهجت بردن
 نقشه تخت جمشید و آکنه دیگر که در اول کتاب مفصلاً مشروح داشتم
 مقارن اینکه اسباب خود را جمع آوری نموده مصمم حرکت بودم قضیه واقع شد
 و اسباب نشاط و انبساطی بجهت پاهای فارس روی داد که بودن در شیراز خالی از
 تماشا و عبرت نبود لهذا چند روزی توقف نمودم پس از انقضای آن قضیه حرکت کرد
 با ما کنی که ما مورد بودم روانه شدم تفصیلی که انشاء الله تعالی ذکر خواهد شد
 (قضیه واقع که قرار شدن رضا خان عرب بود و کشته شدنش) اگر چه ذکر این
 وقایع ربطی با مطالب این کتاب ندارد ولی از باب تذکر این امر بزرگ یعنی رخ
 شتر رضا خان نامرحوم را که آن روان پیکر فتنه و کامکاری و پیکر شخص نصرت و
 جهانداری از سر پاهای فارس بلکه از ایران فرمود مناسب دیدم که شمه از آن بکارش آورم
 رضا خان یکی از سرکان طایفه عرب کنی بود صاحب قبیل و چشم چندی بنامی شربت
 و فساد را گذارده بود و دوسه مرتبه او را دستگیر نموده آوردند تهدید کردند و در پناه
 باز دست از طغیان برنداشت فخره دیگر بچنگش آورده در مجلس زنجیر نمودند بنحیه
 بعضی از خوشان دی از پشت بام زنجیر خانه برسمانی او را بالا کشیده و امیر زنجیر خانه
 مقتول ساختند و در فتنه تا سال گذشته بر فساد و شرارت افزوده و به کامه برپا نمود
 که خارج از تحریر است (اجمالاً) که در با اموال مردم و مال التجاره و قافله را غارت
 میکرد و چنان آتش فتنه مشتعل نمود که دودش شبه خورشید را تیره ساخت بسا زنها
 مردم را که بزور میرد و در جمعی آورد و میکرد آنچه میکرد سال گذشته از جانب حکومت

کشی
 بعضی کاف عربی
 و کسری از پشت بام
 حلقی زده نام قبیل از آنجا
 فارس است که سر حیدر
 و کرمیر را ملازم انداخته
 کوتی بنی زیاد را و او بعد
 حرف اول بزن کند
 من
 تهدید
 مصدر باب
 تفصیل معنی ترسانند
 من

سابقه لشکر و قشون با توپ تعاقبش ننماده که او را قطع و قطع کنند و دفع شورش را از سر
 مسلمانان بنمایند مدتی مدید در پناه و بناش بودند بدست بنی انداخته بکشت
 کرمان و بندر عباس کربخت حتی اینکه از کرمان هم قشونی با توپ او را تعقیب نمودند
 تا در این اوقات که زمام حکمرانی فارس بجهت کفایت حضرت اجل اکرم
 اعظم آقایی نظام السلطنه ادام الله ایام حکومت افتاد چندی متعرض او نشده
 تا اینکه خاطر جمعی حاصل نمود از جای پای بیست و یکم آمد قریب بدینجا توقف کرد
 بندگان حضرت مستطاب اجل اکرم مخفی از همه کس نوآب مبدی قلی میرزای بهرام الملک
 فرستاده بایک عراده توپ بان جانب شتی قریب بطول صبح بیک شلیک توپ
 برنج و باروی او را غراب کرده و سواران چند هم تعیین فرموده بودند که در آن وقت مین
 وارد آن سرزمین شدند با تفنگ شلیک نمودند از حسن اتفاقات رضا خان در
 برمی بوده که توپ را بان بسته بودند زخمی باور سپیده با حال مجروح سوار شده فرا
 اختیار کرد سواران از عجبش تاخته سرش را از بدن جدا نموده آوردند علی نقی خان پسر
 عموی رضا خان که انتم یاغی بود کشته کردید پسرهای رضا خان و زنها و کاشان را
 کرده با سر نامبارکش و او شیراز ساختند برادرش که کوتهی نام دارد و کربخته بود چون
 چنین دید بپایه خود با قراکی آمده پناه بار و آورده تا سرانجامش چه شود اهلای پیر
 و سایر رقبه جات و دوات از اعلی و ادنی رجالا و نساء صغیرا کثیرا همه اسوده حال بدعا
 کوئی وجود مسعود بندگان حضرت اجل اکرم شمول گردید
 قضیه دیگر مقارن قضیه مذکوره واقع گردید و آن این است که سابقاً شخصی بود
 از طایفه اشپوری و پنجه علی نام داشت آن نیز در شرارت تالی رضا خان مذکور بود

دیده
 اسم فانی است
 قریب بشیر از آنجا
 آن است
 عراده
 بر وزن قزاق این
 اصح است چکه در آن
 کشتن با نموده بعضی بزمه
 بجای مین بعضی با رنده
 بجای دال نویسنده
 بعضی را آن را نشاند
 و بند پس از شخص
 معلوم کردید که
 اصح همان است
 که مذکور شد
 شلیک
 کسری اول و ششید
 حرف ثانی مرودشت
 و شلیک بحدث باز
 صحیح است دان
 ترکی است
 اسوری
 طایفه بنی شلیک از
 عزاسان آمده در فارس
 سکونت دارند شمر
 اسوری مرودشت
 و از ایران است

بلکه بدتره تهاست مرده است سپهر از او بجای مانده آنگاه بنای فساد و دزدی را گذارد
 بودند و بسبب اینکه صاحب طایفه ویل و شتم بودند که نقشان خبی دشوار بود از آنجا
 که کوب اقبال این آفتاب چرخ سروری همیشه افوج سعادت را صاعد است حکم حکم آفتاب
 بنده کانش شرف صدور یافت که آقا بابا خان سپهر محمد یوسف خان فیلی کی کی
 مردی بای با کفایت و سالهاست خدمت های نمایان بدیوان اعلی کرده برود سپهری
 پنج علی را گرفته بیاورد و شارا لیه از سمت خرامه و سر و پستان رفته اردوی خود را در
 مشهور نقشه که راهی سپاه است عبور داده و صبحگاهی بر آن قوم شر و پریش آورد و سپهر
 پنج علی را بعضی دیگر را دستگیر نموده بشیر از او رد احوال مجوس پسند تا چه حکم در باره آنها
 خان مشا را لیه بواسطه حسن خدمات و کفایتی که دارد بدرجه سرسپیک مفتخر و سرفراز کرد
قصیده دیگر نیز تقارن این احوال و وقوع یافت طراری دیگر که شکر نام دارد و سالها
 بدزدی و شرارت معروفست بسا که حکام فارس در طلبش بوده بچنگ نمی آمد آن ریز
 بمن اقبال گرفته بدربار معدلت آمار آوردند و می هم محبوس است
 (غرض) سرکشی در همه فارس بقدر نیست راهبها نامون تو اهل در نهایت اسود
 ذناب و ایاب دارند و بر وجود مبارک بنده کان حضرت اجل اعظم صاحب اختیار
 مملکت فارس دعا گویند و رافت و رحمت این وجود مبارک منحصر باین نیست که
 سالکت را از خض و خار وجود اشرا پاک ساخت و راهبها را از تصرف آرباب
 و اصحاب طغیان پروان نمود بلکه باز خاص بفر اجناس نیز بهجت میکار و در فاجه حال
 مسلمانان را منظور نظر میدارد چند سال است که بواسطه طمع خوار کی ترخ غلجه جاتی
 کلی نموده ایالی فارس بعسرت و تنگی میکذارینند لهذا باندیشه صافی و جهد وافی فرمان

بکسر اول قصیده است
 از کربال فارس و این
 قصه در سمت شرقی
 شیراز واقع شده است
 چهارده فرسخ تقریباً
 نقشه
 پنج قاف و شش
 ساکنه ایضا قاف
 مفوضه و باز در آخر مستعمل
 می شود
 پنج اول نامزانی
 و معنی سرکشی نیز
 آمده
 از خاص
 بکسر همزه از زبان
 گردانیدن چیزی را
 کوته
 بکسر اول یعنی پنج
 است

تقصا جبران از بنده کان حضرتش جاری شد که از بنا در و اطراف کندم خریداری نمود
 محل شیر از نمایند مدتی در این امر سعی بیغ فرموده باندک زمانی کرد و با کندم اند و خسته و کوفه
 صورت این مطلب چون در پرده خواب بود هر کس نطی میزد و هر خام طمع می بوسی بخت
 پس بکریه جماعت نان و ارا که بی انصاف ترین اصناف اند حاضر ساخته مقرر فرمود
 که بعد از این همه روز بفرس از بنا مخصوص مانده داشته نان بخت به نرخ معینی مردم دهند و اگر
 شیوه مجاز نمایند و مختلف هم نورزند از آنجا که زرو مال در نظرش از مال است ترست
 قیمت کندم را از آنچه دارد شده بود قدری کمتر محبوب داشته و ضرر آن را خود تحمل کرد
 حاجی محمد حسین معروف تجوید را که مرد با وجود خدا شناس متدینی است بر جاعت نان
 ساخته تا متکفل این امر گردد و تقبلی از آنجا بخت بطور رسد (اکنون) الحمد لله و الله و الله
 نان آب حیات در کام خشک لبان بادیه حیات جاری شده رعایا بر پایا در هماد اسود
 بر سبب راحت و استراحت غنوده اند و مملکت فارس از حالت انقلاب و اعتدال
 و امان و انضباط و انتظام است **قصیده** اشعار بیا ذکر برای این بود که
 امرار و حکام بدانند که رعایا بجای فرزندان ایشان خواهند بود و رعایت در حق آنها اند
 و اجابت تقی و ملکی است (نیز بدانند) که امیر یا حاکم تا بر قاعده عدل و تدبیر ملک
 مطلع نباشد معاونت بوجه عدالت او را تیر نخواهد شد (نیز بدانند) که چون زمان
 مصالح انام بکف کفایت حاکمی بدتر باشد هرگاه دست جور را بند و پای عدل را کشاید
 و بر رعایت حال رعایا کاراید علاوه بر اینکه افواج میامن و برکات بقا طبعه عباد میرسد
 راجع بخود دشمن خواهد بود که در اجبار و ارادت یکسان عدل پادشاه یا حاکم را چنین
 طاعت بخیجند با شصت سال عبادت ببار است و خبری گیریدیم که فرموده راجع ترست
 والسلام علی من اتبع الهدی

بکسر اول جمع رل
 پنج است که معنی رخت
 بر آید
 جمع بریده باشد که معنی
 خلق و از قید کان است
 بر آید
 بر وزن کتاب
 کا بواره و بر سرست
 جمع آن افتد است
 میامن
 جمع مینت است که
 معنی برکت و سعادت
 باشد

بسم الله الرحمن الرحيم

اما بعد تبایخ شهر ریح الاول سنه کچرا و سیصد و یازده هجری که کوکب
 فروزان دولت و اقبال حضرت اجل اکرم اعظم صاحب اختیار فارس از اقیانوس
 و ابدیت ساطع و لایع بود این اقل سادات فرصت شیرازی بر حسب فرمان
 قضا توانا بندگانش از دارالعلم شیراز حرکت نموده برای آنکه که مامورم به پروشیدن
 از دروازه اصفهان که در سمت شمال شرقی شیراز واقع است بیرون رفتن بیک
 الله اکبر بقدر دو فرسنگ گذشته با جگه رسیدم (باجگاه) کاروانسرای است
 بسیار بزرگ از بناهای سلاطین صفویه در زمان سلطنت و جهانبانی خاقان مغفور
 فتحعلی شاه قاجار نور الله مضجعه و لدا رجندش مرحوم حسینعلی میرزا فرمانفرمای مملکت فارس
 آن سرای خراب را مرمت درستی نموده بقدر باز روی بویانی نهاده در عمارتش
 میکنند در چنین مکانی که بهر شب و روزی آفتابانصد نفر از خواص ذباب و یایان
 خوب است همیشه آب دش دارند با بجله در جنب کاروانسرا چشمه ایست جاری است
 خیلی دارد بسیار خوشگوار و اطراف آن صحرای بسیار وسیع است ولی سبب کم
 میزبانی افتاده بهر حال از آنجا گذشته بقدر سه فرسنگ تقریباً آمده بزرقان رسیدم
 زرقان قصبه ایست میان شرق و شمال شیراز بسافت مذکور آن قصبه در آن
 کوه بسیار رفیعی واقع شده است بدرزا قرب دو هزار خانه دارد مخلوقش را تقریباً
 دوازده هزار نفر گویند باغستان چندان ندارد درخت رزش بسیار است مردمان
 آن اکثر صاحب مال اند و کارخانهای جلالی متعدد دارد و بر بالای کوهی که قصبه در
 دامان آنست جلگه های وسیع است و در بعضی از جای آن جلگه آثار عمارات و اشیای

کوهی در اصل تپه
 برین شهر بقدر آنکه در اصل
 بوده که آنرا در موضع ام
 و فعلی که همایکن باشد که از
 اند و مضامین را در حد
 نموده اند و کل آنرا بعد از ام
 فصل الخطاب
 نامند
 آب است
 بهر آنکه اول در شیده
 با موهده متعده و تپه
 یعنی بزرگی و عظمت است
 دروازه
 اصفهان را سابقاً
 دروازه آپستون میگویند
 تنگ الله اکبر
 طاقی است بقدر دو
 سدان و دراز شهر میان
 دو کوه که از در آن ذباب
 و اباب مردم میشود و بر
 بالای آن در طاقی قرآن
 بزرگی نهاده آن را قرآن
 بنده من نامند و چشمه رنگ
 در آن جاری است
 زرقان
 معرب زرقان است
 گویند کان رز
 داشته

چنانکه در این
 قصبه بسیار است
 و در آنجا

مورد

مشود است ولی کلی خراب و ناچیز است وقتی دیده ام که نگاشته بودند آن بنا
 از کثابت بوده و چند دهنه نیز در عجب آن کوه است و شمار آن کوه چنانست
 (از غایب است) قنات جمشیدی که قریب بقصبه است مزارعی که در آنست
 بمقدار چهار فرسنگ کاشی دارد بقدر پنج یا شش فرساع آن مزارع مثل بازار همه
 طاق زده اند و سده نفر سوار بانزه میروانند بالمثل در آن قنات راه پیانند مزار
 سید عابد الدین پشی شیرازی در آنجا است زیارتگاه است
 جناب ملا محمد آقا الله الملقب بفاضل از اهل آن قصبه است سالها در آن
 توطن دارد در فنون عربیه و اخبار و احادیث اهل بیت علیهم السلام عمری مصروف
 داشته و از فن حکمت الهیه نیز بهره کامل حاصل نموده الحال کاهن بدین آن فن و
 میکند از گذشته از این منابر و خط را محقق است بی بدیل و مدققی فی عدیل و خط
 بنایت درستی و خوبی میوید ایضا کاه کاه شعری میفرماید این باغی را از ایشان
 هستی چون خود هست و نمیکرد و نیست پس حق خود اوست و نه دیگر حق نیست
 از حال عدم میرپس و از ما بهیت کاین بر دو بهم نیست در وهم نیست
 حکمت نام نایش میرزا حاجی باباجان شیراز آن قصبه است از او ان شباب
 اکنون در شیراز متوقف است و مدت ها در علوم ادبیه و حکمت الهیه رنجی برده و کجی
 آورده و در انشا نیز قدرتی تمام و قوی مالا کلام دارد بنهارش خط شکسته میسازد
 اهل زمان بلکه مختصر در این است اکثر امرار عظام صحبتش را راغب و مناوش را
 طالب اند زمان حکومت غفران باب قواب سلطان اوین میرزای معتد الدوله
 شیرازی که یکی اختصاص محرمی خاص داشت با کجه شعر اینکو که بعضی را فقیر خاطر ارداین است

سید عابد الدین
 در سینه بشخصه و می
 بخت هجری شهادت
 با منته
 معتد الدوله
 ولد ارشد محبت و حسن
 بنه جنت آرامگاه کوه
 فرهاد میرزا حاجی معتد الدوله
 بوده در شیراز زندگی
 داشت پس از محبت
 بدر آن خلافت طهران در
 حدود سنه کبیرا در
 سیصد و هجرت حق
 پیوست

و

دلبر دشمن نواز بر سر ناز است یکر محمود خاک کشت و منورش	جان بخت عاشقان ز بهر نیاز است دید و بگردش بختجوی نیاز است

من و صحن چمن امروز گل و مطرب و می
زاهد از کوچه با بگذر و افغانه کموی
واعظ و پنجه و مسجد من و دیروز تار

(خلاصه) از زرقان مقدار دو فرسنگ گذشت رسیدیم به بل خان این بل بسیار
مرتفعی است دودهنه طاق دارد رودخانه که از کافیه و زو پضا میاید از زیر آن
بل عبور مینماید و تا بنامیر و غیره که ذکر آن بعد در این کتاب خواهد آمد و این بل
خان اول خاک مرودشت است از بل مذکور مقدار دو فرسنگ دیگر آمده بخت
جمشید رسیدیم که آن تخت در بلوک مرودشت واقع شده است
مرودشت بلوکیت سردیبر جلگه اش وسیع و آن در میان مشرق و شمال
شیراز واقع شده بسافتی که مذکور کردید حاصلش غله و برنج است طول خاک آن
اکنون مقدار هشت فرسخ مثل برسی و شش پارچه ملک و آبش از رودخانه است
که از طرف سیوندی آید و از آنجا میرود و نزدیک بل خان مذکور بارودخانه کافیه و
متصل میشود پس از بسند امیر میگذرد چنانچه مذکور شد اراضی مرودشت
در سابق همه شهر استخر بوده بلکه از بدو صحرائی خنجرک تاناجیه را مجر دهم را استخر مینامیده
و کوند چارده فرسنگ طول آن شهر بوده و عرضش ده فرسخ و سالهای دراز دار
الملک ایران بوده است بعضی از اهل تاریخ نوشته اند که شهر استخر را ابتداء
کیومرث ساخته بعض دیگر گویند پسرش استخر نام بنا نهاده پس از آن هوشنگ بن آن

بل خان
میگویند این بل را
امام قلیان بیکری
فارس در ایام سلطنت
شاه عباس باطنی ساخته
و این امام قلیان در شهر
مرودشت معروف است
خان را نیز بنام نهادند
کافیه و زو
بلوک است در خاک
در سمت شمال غربی
شیراز و سردیبر
ساقا شهری بوده از
بنای فرزند شاه
جد از شیروان
بعضی
بلوک است در فارس
سردیبر در طرف شمال
شیراز است
مرودشت
و مرودشت هر دو صحیح
است
را مجر دهم
نیز بلوک است از
فارس در سمت
شمال آن

عمارت کرده پس جمشید با تمام رسانیده (جلوس جمشید را دو هزار و چهارصد
نوزده سال بعد از بسوط آدم نوشته اند) و تخت جمشید را با بخلیسی (پرنی پولیس) گو
از رسوم و اطلال و بیوت و اساطین آن ظاهر است که در ربع مسکون کمتر سرائی با آن
و احکام بوده عقول از مشاهد آن حیران اند خدای لایزال شا به حال است که قلم بخت
آن از تحریر عاجز مینماید تا کسی آن سرائی را نبیند نمیداند که چه کار کرده اند و چه
بنا کرده اند این فقیر مدت هفت شبانه روز در آنجا متوقف بودم بقدر امکان
چند نقشه از آن بنا برداشتم و شمشاد و ضلع آنجا کشتم که مذکور خواهد شد

اقتنا بنا یو تا یو تا و شمشاد	و یو تا یو تا و شمشاد

ابتداء گو باید دانست که تخت جمشید در جوار کوهی است که در سمت شرقی مرودشت
واقع است و دامنه آنکو فسیط و پهن است و بمقداری که محیط بر عرصه که تخت جمشید
است ترکیب نمیدارد است و اما ای آنجا آن کوه را کوه رحمت می نامند
(وضع عرصه که تخت جمشید که بنای عمارت بر روی آن است) وضع آن را در
تشریح بنیام بحجت دریافت اشخاصی که ندیده اند محجرب نماید که مقدار دویست
فوذ ذرع دور از آن کوه سده کشیده اند بار تقاض ده ذرع تقریباً و در طرف میمنه سیاه
سده بسته اند ارتفاع سده دو طرف نیز ده ذرع است ولی آن سده بار کوه
که میرود از تقاضش کم میشود که بیک ذرع و کمتر میرسد و جهتش معلوم است که آن بواسطه
سرازیری زمین و دامنه کوه است و سنگهای دیوار سده خیلی بزرگ است بعضی دو
ذرع عرض و طول دارند بعضی بیشتر بعضی کمتر مختلفاً با بخله پس از کشیدن آن سده با
پشت آنها را تا بر سپید بماند که از خاک و سپسنگ انباشته اند و چون صفه آن را

پرنی پولیس
کبریا رسد نقطه و دار
همه ساکنه و پسین
مسکونه و بار تقاضا
وضع بار سده نقطه و مسکون
داد و کوه لاه و بار تقاضا
ساکنه و پسین همه ساکنه
است و دودوی کوه
شمار است در نقطه
ظاهر کوه که با شمشاد
رغم آن در بخلیسی
این است
استاطین
فتح اول جمع اسطوانه
بعض اول است که کشید
باشند
اقتنا بنا ایح
یعنی قامت کردم در آن
سرا و ایوان یک روز و
یک روز دیگر و ستر و روز
روزی که مر آن روز را روز
کوچ کردن روز پنج بود و بجا
آخری یعنی سه روز و چهار
روز دیگر که مجموع هفت روز
میشود و اگر روز ترحل را
هم حساب نمایند
هشت روز میشود
این شهر از این است
است

PERSE POLIS

مثل این مرقوم شد که غرض ما از نقشه قبل نمودن شکل بستن سسته با طرح بنای عمارت
 آن عرصه گاه بود و اگر چه بعضی شالوده های آن آئینه در زیر خاک رفته و بعضی منتهی و نابود
 گردیده ولی فقیر بدقت نظر ملاحظه نموده طرح ریزی آن را بر وجه آتم کشیدم تا معلوم
 شود که بنای اول آن عمارات بر چه وضع بوده و طرح آنها را چه طور ریخته بوده اند لهذا
 طرح ریزی آن آثار را تا ما در ورقه گذشته ساخته و گذاشت
 احتمال میگویم که چون وضع جلگه و عرصه گاه تحت جمشید و طرح ریزی عماراتی که در آنجا
 معلوم شد میباید نقشه دیگر از آن سده با و عمارات روی آن عرصه گاه بطریق دورنا
 در ورقه بر داریم همچنین نقشه دو دژ را که در کوه بالای سر تخت جمشید است در آن ورقه
 بنمایم و بعد از نقشه هر یک از عمارات تحت جمشید را که با النسبه با و تر و بعضی از جدار آن
 که برقرار است در ورقه علحد مرقوم داریم و تفصیل آنها را نیز بنمایم
 اکنون مقصود ما برداشتن نقشه تمام تخت جمشید است بطریق دورنا التوفیق با توفیق
 (نقشه المناظر و المرایا)

برای این خبرت این مطلب واضح و لایح است که ما اگر بخواهیم نقشه تمام عمارات عرصه گاه
 تحت را بکشیم یا میباید که در جلو تخت یعنی در صحرای شسته نقشه برداشت یا اینکه با
 کوه رفته این عمل را نمود (در صورت اول) که در صحرای شسته از دو حال سپردن خود
 بود یا باید دور رفت پس اگر نزدیک برویم دیوار سده مانع از دیدن روی عرصه
 عمارات آن خواهد بود و اگر دور برویم بهر مسافتی که باشد سر تاپای عمارات با تمام
 مرئی نمی شود و نمایش ندارد (در صورت دوم) که بالای کوه برویم و در
 بر تمام جلگه تخت شویم همه عمارات و آن عرصه گاه را در نظر ادراک میکنند ولیکن سده

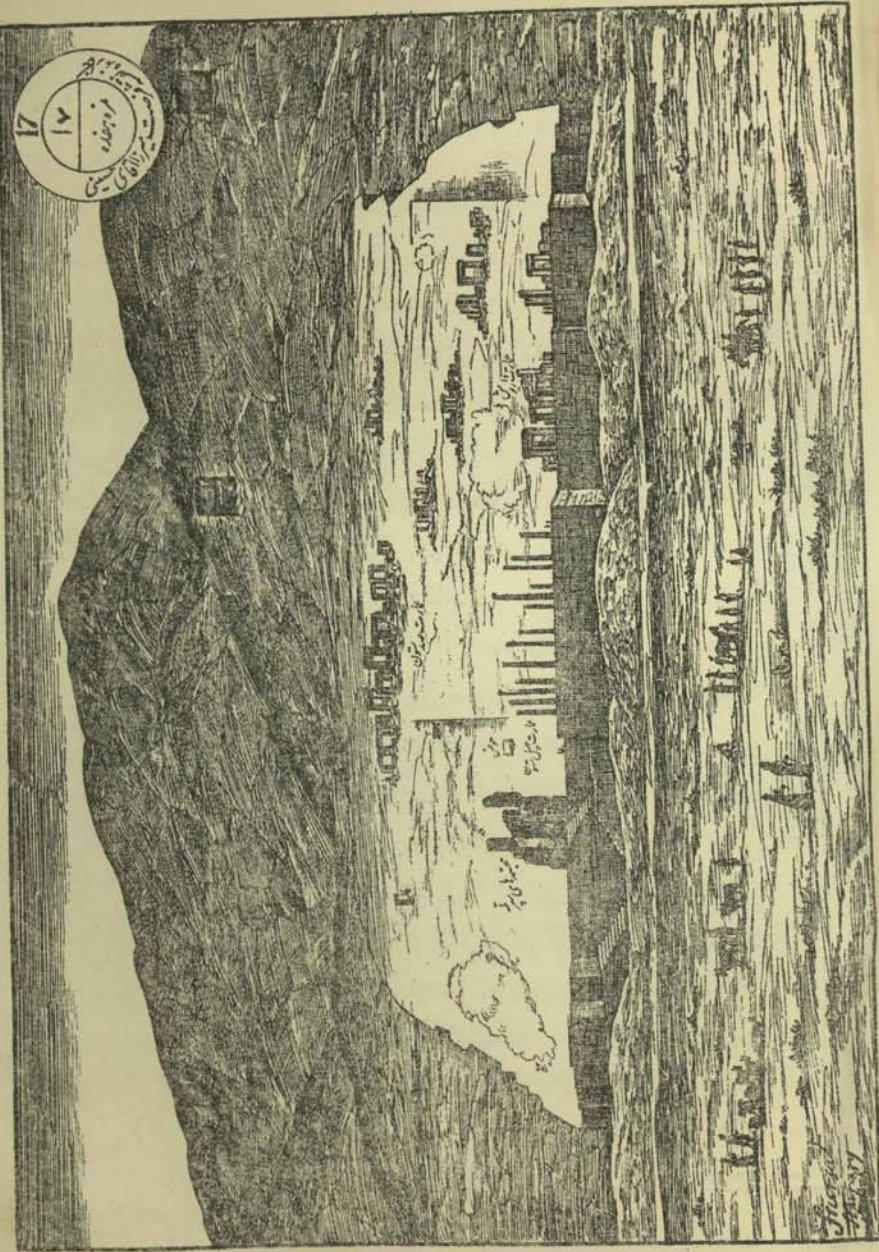
و در این

۱
 جمع بنا راست که
 بعضی سرای و خانه
 است
 بعضی
 بعضی فاعل مثل
 گذشت که بعضی
 و نابود است
 در دست
 با مصلوح نشان است
 که صورت شخصی عمارتی
 یا درختی یا غیر ذلک را
 دور نقشه بردارند یعنی
 همان خردی و کوچکی
 عدم و وضع ارکان
 مرئی نقشه برداشته
 شود چنانچه عمار
 آن مرئی را نقشه
 بتوان کرد و نقشه
 نیز بسته شود
 کدشت که بقبر
 کوه
 منظر و مرایا
 نام علمی است در اینجا
 در ویت و در آن مساحت
 و مساحت است و گاهی چند
 در این علم بدون نموده
 اینجا مقام و نگارش
 در آن
 نیست

محققین برینک
 القی است که در آن
 نهاده بر تاب میگردند
 آثار آن زمان تحقیق بجای
 پای کوست که از جنوب
 سازند و بسیار مرتفع است
 بالای آن نقشه ترست عمارات
 و خیرات را بنیانند و اینجا
 بین مقصود است
 بنزد آن می روی
 کبریا را بعد و با جلی و
 دال و در آن می بین
 بر سر سکن و فتح بهره و
 سکون یا ریشه تخمینه
 و کسر و او و سکون یا
 اعضا و ضمیر یا را قبل حوت
 آن و او و او و او و او
 در لفظ باید یا معرفت
 دوم و یا معرفت نم را
 چندان شایع
 نمکند بلکه شای از
 یار در کله به بند
 عظم و صفت
 بر دو روز غیب
 یعنی زندگی و مینی
 فردی است

و دیوار جلوتخت دیده می شود همچنین دهنه یا در پشت سر واقع میگردد لهذا آن سده
 و دهنه یا محروم از بر داشتن نقشه خواهند بود بنا به علی هذا نقشه اجمال تمام تخت جمشید را
 باین قاعده بر میداریم که فرض میکنیم در جلوتخت هزار قدم فاصله دور هستیم و در
 اینجا تقدیر ایکه تحقیق که صد ذرع ارتفاع داشته باشد بر پاست و ما بر بالای آن
 رفته تمام آن عرصه گاه و سده جلورای نظر در آورده نقشه بر میداریم (یا اینکه)
 بالفرض و التقدير خیال میکنیم که مانند طایری پرواز کرده بمقدار صد ذرع از زمین رو
 به او و ج میگیریم و مشرف بر تمام تخت جمشید از جمله عمارات و دیوار جلوان میشویم
 و آنها را بنظر در آورده نقشه بر میداریم این طور نقشه برای این است که بر ناظرین
 درست معلوم گردد و این تغییر خود مختار این وضع نقشه نیست بلکه اشتباه
 این فن از شهر با و خانه ها همین طرز نقشه بر میدارند حتی در فرنگستان خیلی متداول است
 مثلا اگر بنحوا هستند از خانه و سرانی نقشه گیرند که جذران و فضایی آن نمایان باشد بیک
 مذکور پیش آید و از روی قاعده و بر بانی عمل نمایند و این قسم نقشه زبان نگلیس
 ویروزانی وی یو (BIRD'S-EYE VIEW) می نامند
 یعنی چشم انداز طایر و اینکه نقشه در غایت اشکال است زیرا که شخص نقشه کش
 در زمین اینچنان نقشه بردار و مثل اینکه در هوا رفته و نقشه برداشته که فضا و بعد
 اگر کسی هوا و ج کسیر و وضع عمارات و غیره را از حیث قرب و بعد و عظم و صغر
 آن بطوری مشاهده کند که نقشه آنرا مشاهده نموده و ذکر این مطالب برای این بود که
 و انایان علم مناظر و مایا بر این طرز نقشه ایراد نکنند باجماع نقشه تمام عرصه تخت جمشید
 و عمارات و سده و دهنه آنرا برداشتم بنمره هفده (۱۷)

فصل سی و نهم و ستونمانا که مطالب مسطور قبل از این فصل بحین مطالب بعد
از این فصل را از خواهد آمد، هنگام مسافرت در عرض راه مرقوم داشتیم ولی
آنچه را که در این فصل بیکارم مطالبی است که پس از مراجعت از سفر مرودشت و غیره
بدو ماه بدست آورده و دریافت نمودم هرگاه چنانچه این مطالب با مطالب قبل
و بعد فی الجمله مناسبت باشد یعنی آنچه را که در بنای تخت جمشید اعتقاد میکردیم در این
فصل خلاف آن ظاهر گردد و علقش همان است که گفته شد بهر صورت این فصل را در
ایجاد درج نموده مزید بر مطالب کتاب بنایم (سوال) این فصل چرا در جای دیگر از
این کتاب زیاد نشده که در ضمن تفصیل تخت جمشید درج آمد (جواب) در پیش
خطوط بسیار بود و نمیتوانستیم بخوانیم و لایق ماند بعد از مراجعت ترجمه آنها را دیده و حل
شد پس صواب خواندیم که آن را در این جا درج نمایم تا مقدمه باشد بر این
تفصیل هر یک از عمارات آنجا که دارای خطوط است و این فصل را با پدیدار کنید
برای ترجمه آن خطوط با بکار این فصل مشغول است بر تنبیهات چند
تعلیم در عمارات تخت جمشید و غیره خطوط بسیار متقوس بر اجزا راست آن بار
در این زمان خط میخی نامند او قاتی که در آن اماکن بودم افسوس میداشتم از اینکه
آن خطوط را نمیدانستم و از اصطلاح آن خط خبر بودم پس از مراجعت از سفر مرودشت
نهایت جلد و جهد را مری میداشتم که شاید از اصطلاح آن خط بحسب دیام مجز
آن را بدست آورم قضا را یکی از ارباب ایتالیای بعنوان تجارت در شیراز آمده چند
رحل اقامت آنکند و توطع عزیزی رفته بودتش با فقیر محکم گردید روزی در کتابخانه
اش بودم و پسیر کنی که بعضی با کمریزی و برنی بفرانسوی و پاره خطوط دیگر بود و نموده

این خط را که میگویند
راست و ترکیب رسم الخط
آن است که صورت تخت
است و این اسم از پیش
صورت آنرا بعد از این قوم
خواهیم داشت
نه
ایتالیا
عرب ایتالیا است
و آن را باغ ارو پاکویند
نیز که هوایش در نهایت
اعتدال است در جانب شمال
و شمال شرقی و شمال غربی نموده
با جبال آلفس است که جدا
میانزد آن را از جزیره سیسیل
و قسطنطنیه و در میان
جوانب محدوده است
نه

تا آنکه بجای رسیدیم که در آن خطوطی رسم بود که در تحت جمشید دیده بودم (یعنی خط
 معنی مذکور) چون معلوم نمودم آن کتاب در ترجمه خطوط و غیره بود و ذکر اصطلاح آن خط
 که ترجمه اش را زبان ایتالیایی کرده بودند آن شخص ایتالیایی خود نیز از آن علم خبر داشت
 از شدت شوق وضعی که روی داد از جای جسته در دانش او خیمه خواهم آموختن و سخن
 آن خط را نمودم از روی مهر بانی انگشت قبول بیده نهاد مدت پست روز علی التلوی
 همه روزه سه ساعت از روز در منزل می رفتم فی الجمله اصطلاحی از آن خط آموختم و بعد
 از آن ترجمه اندوختم **تفسیر** (در بیان اینکه چگونه خط معنی بومی را دریافت نموده اند)
 در کتابی که در دستم قبل مذکور دید نوشته بود بخط ایتالیایی مطالبی که ترجمه اش این است
 اولاً باید دانست که بسیار از زبانهاست که بمنزله اولادند برای یک زبانی که بمنزله پدر
 است یا مثل شاخه که از یک تنه درخت برویند و هر شاخه بیک شکل باشد اگر چه همه
 از یک کنده رسته باشند (تفصیل این اجمال) غیر از زبان چینی و سریانی و عبری
 و عربی باقی زبانهای اهل عالم همه در اصل یک زبان بوده (اما زبان چینی) از قدیم الایام
 بوده همچنین زبان برقی و زبان چینی که آنها نیز شعبه از زبان چینی اند و مانند این که اصل آن
 از کجا بوده همچنین زبان ترکی هم شعبه از زبان چینی است (اما زبان سریانی) که آن را
 سریانی و ن نیز گویند در ارضی شامات بدان تخم می نمودند و زمان فرج سید علیه السلام
 باین زبان سخن می گفتند (اما زبان عبری) این زبان طایفه بوده که در طرف فرات کن
 داشتند و آن در زمان عابر که مشهور بهود علیه السلام است بوده (اما زبان عربی)
 میراث پسر قطان که پسر زاده بود علیه السلام بود و عبری را تبعی بمری کرد و از آن وقت
 عربی شایع شد پس زبان عبری هم از یک شجره اند (تو لغت کوید) بعضی از زبانها

سریانی
 موسسات باراضی
 سوریه که بلاد شام باشد
 عبری
 کبر اول و عبرانی
 زبان اهل کنعان است
 و لغت چودان
 سریانی
 برقی
 اول و سکونانی
 است
 سریانی
 کبر حرف اول و
 حرف دوم حرف چیم
 است
 زبان فرج سید
 بعضی بلاد دمشق را که زار و
 ششده و چهل و دو سال بعد از
 بیوط آدم گفته اند
 فرات
 بهمن اول نرسبت
 معروف که از حدود دور
 گذشته شام آمده پس
 بکود رسید با جلد
 بغدادی شده و چهل
 در دیای فارس
 میگرد
 تیر
 کسی است که اول تخم
 عبری کرد و برین
 کوهی که اول تخم
 بالمرت
 گفته

گفته

گفته اند فرق میان عبری و عربی مثل فرق میان عبری و عربی است و لطافتی در این کلام است
 اما زبانهای دیگر که در عالم بوده و هست غیر از مذکور است همه از یک شجره اند (بیان گفت)
 اصل اصل همه زبانها از زبان ایرانی بوده که ما خدا شتاق ایرا و ایران یکی است و آن را
 ایری و ازین نیز گویند و آن بان ابتدا در وسط اسپتیا در میان قومی متداول بود و این قوم
 زراعت پیشه بودند چون جمعیت آنها زیاد شد متفرق شدند هر چند نفری بسمی از کوه ارس
 در آنجا با ساکن شدند و همان زبان خود تکلم می نمودند رفته رفته بسبب تغییر آب و هوا
 شدت سرما یا گرمای تغییراتی بهم رسیده همچنین بواسطه کثرت استعمال نیز لغاتشان تغییر پیدا
 (اینکه قیتم سبب که ما بر سابقه در لغت پیدا شد مثل تعجب نباشد) مثلاً بالفرض در لغت
 پدر کبر اول و فتح ثانی تکلم میکردند قومی در سرحد رفتند و سرماندیده بودند در ایام سرباز
 شنی که در لجه آنها هم رسید پدر را پدر بکون حرف دوم و سوم استعمال نمودند بعد رفته
 دال آن هم بتا بدل شد پدر گفتند چنانچه در زبان پدر را پدر گویند و عنقریب ذکر آن با
 باجمه در ازمنه متداول زبان این که شایع در میان آن طوایف متفرقه بود تغییرات
 بهم رسانید و این مطلب هم بدیهی است که تغییر لجه و لغت در میان آن طوایف مختلف
 المسکن البته بر یک طریقه و بر یک نش نبوده است بلکه در هر طایفه و هر فرقه کتیم تغییر
 بهم رسیده است (مثلاً) طایفه پدر را پدر گفتند چنانچه مذکور شد طایفه دیگر که در سرین
 دیگر مسکن داشتند پدر را بسببی از اسباب رفته رفته پدر گفتند طایفه دیگر پدر گفتند
 سجای با سه نقطه فارا استعمال نمودند همچنین فرقه دیگر پدر یعنی بعد از حرف اول با
 افزودن این است که تمام زبانهای عالم اکثر لغاتشان قریب بهم است و بسیار شبیه
 در السنه مختلفه لغاتی که متماهی آنها یکی باشد یعنی در معنی مشترک باشند در بعض حرف افتاد

چنین

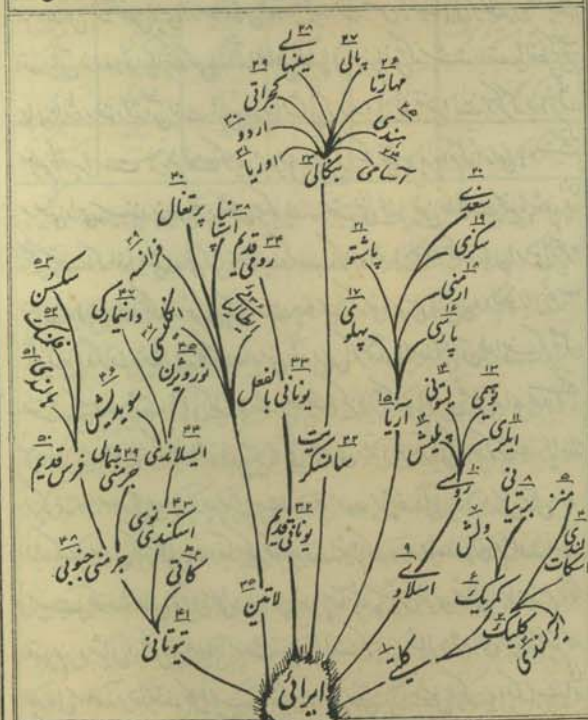
ایرانی
 کبر حرف اول است
 ایرانی
 پدر حرف اول است
 ثانی و فتح ثانی است
 ایرانی
 یکی از تغییرات کبر است
 که در شرقی اروپا واقع شده
 طول او را از شرق تا مغرب
 تخمیناً ششصد و سی و شش
 و پناهی آن را سه هزار و هشتاد
 متری آن اروپا است و حدود
 شان در جنوب و شرقی آن
 دریاست و از حدود وایا
 که در وسط اقلیم است و از
 ایران است که متصل است
 سمت شمالی آن بحر خزر و دال
 کرجستان که از ایران بوده
 احوال قبیله بلاد و سبب
 و طرف شرقی او بلاد سیکان
 و افغانستان و بلوچستان و کرم
 در قدیم هم از بلاد ایران است
 دولت علییه است

از یکدیگر در صورت ماضی و مستقبل و امر و غیر ذلک اکثر بقانون هم اند (مؤلف کوید) ^{دلیل}
دیگری نیز ذکر نموده بود که این کتاب را کنجش ذکر همه استقامت و نیز صورت شجره ای که
همه شاخهای یک گنجد هستند کشیده بود چون خالی از انفعالیست در اینجا نقل نمودم ^{است}

بعض از زبانهای دیگر که در حبشه و زنجبار و غیره است از این شجره نیستند بلکه مرکب از

[illegible]

همه زبان که در هم آمیخته اند و پارو عربی بهم و همچنین زبانهای دیگر یافت میشوند که استقامت
و بکند و این از منتهی زبانی بل ایران حکم میکنند که مرکب است از فارسی و عربی و یونانی
است شریف تر از اکثر زبانها

این مطالبی که مذکور شد تمام مقدمه بود برای اینکه بدینم چگونگی خطوط میخی را که در پیشینه
است دریافت نمودند و خواندند (کنون میگوئیم) که در پسند بجزر و برشتند و شصت
هفت سیحی حکمی که نام آن اسپیکل (SPIEGEL) بود و از آل
جرمن یعنی کاشت که خطوط سیحی را بخواند و از آن زبان با خبر کرد و از ملک خود حرکت
کرده به بسیاری از معموره عالم گردش نمود و سیاحتها کرد و چندین کتب معتبره قدیمه را
بدست آورد و از هر یکی که از زبانهای قدیم اطلاعی داشت الکتساب لغات نمود
زبان اشکرت را که از همه زبانها قدیمی تر است نیکو دریافت و بدان کلمه گردش پس از
آن زبان فارسی و پهلوی را تحصیل نمود و بلغات زند و پازند که از کتابهای زرشت
است نیز پی برد و زبان ارمنی و زبان پاستوراهم درس خواند با همه بر زبانهای که با
زبان آریا بارور بودند و از یک پدر یا همش خا بودند برای یک تنه درخت همه را خوا
و قاعده نحو و صرف همه را آموخت (آریا زبانی است که خطوط میخی تحت جمشید آن
زبان است) در اشنا را اینکه مشغول تحصیل زبانهای مذکوره بود در ملک یونان و را
از پوست بدست وی اندک بر آنها خطوط میخی رسم بوده و در زیر هر سطحی بخط
پهلوی از ترجمه کرده بودند و آن اوراق بسیار کمند و مندر پس کشته (اسپیکل) از
آن اوراق مبدتر جمه که به پهلوی داشته حروف تهنجی خط در یافت نیاید و بیاری
زبانهای که با زبان آریا همشاخه بودند از حضرات و مرکبات آن آگاهی یافته رفته رفته

11

[illegible]

۱
اسپیکل
بکسر بجز و سبکون
معمول و اشتباهه سرانده
کسر کانیازی، لام سرانده
در آخر است
چون
نوع اول ثالث است
و حکایت چون ایل الی
نفس کوشت و رفتند
الحاقه نوزده درازی آن
تجربا ششصد میل
آن پانصد میل است
نیز
آریا
بجز و درده و سبکون
را معمول است

بسم الله الرحمن الرحيم
والله اعلم بالصواب

در زمان اردشیر
یعنی ارداوهر ساسانیان
در روز شنب
خطبونی برای این است که
اسم سلاطین و شاهان را
و اسم خدای تعالی را
برکت می فرستادند
و کلمات را بنحوی که
چنانچه در اکثر زبان
است نسبت به خط و کتابت

تسلیمه مطلبی دیگر است که ذکر آن واجب و لازم است اگر چه اظهارش از پیش
 میانیم که مردمان بخرد و اشخاص بی اطلاع و خبر بدست تیر ملامت سازند و بطعن طعن
 و بان کشایند ولی اهل تاریخ و خبر را البته صدق این مطلب ظاهر خواهد بود
 (این است آن مطلب که سر با و عاراتی که در تحت جمشید است و خلی جمشید
 نذر او و زبانی وی نیست و صورتی که مرثیه بر اجاران بنیان است بچند اسم
 جمشید نخواهد بود کاشف این معنی خطوطی است که در آن اناکن نوشته شده
 بر عمارتی که پادشاهی ساخته آتش متفوسش بر سنگی است که آن سنگ در آن
 عمارت نصب است که انشاء الله بعد از این در جای خود یعنی در ذکر عمارتی بیان
 هر سپهرانی بذیل آن ترجمه خطوط آنجا را مرقوم میداریم و حقیقت مطلب این است
 زمان جمشید تا کنون متجا و از چهار سال است بقای عمارت در این ازمنه متداول
 با وجود اسکب برف باران و آفات و کیشی شکل است بر چند کمال استحکام ابرام داشته باشد
 علاوه بر این که بعضی از اهل تاریخ نوشته اند که طوفان فوج علیه السلام در زمان جمشید
 با بکله دلیل موجه همان است که کفیم بر پادشاهی که در آنجا بنیادی نمانده نام خود را منقور
 بر سنگ نموده بلی مدخلیتی که آنجا را با جمشید است این است که جمشید در مردوش
 راجع و شهری بنا کرده و در همین مسطحه که مشهور تحت جمشید است نیز عمارات عالیه بنا
 و در آن جلوس نموده بطوری که نوشته اند و لیکن پس از جمشید آن بنا با منهدم شده
 و از میان رفته و بعد با دیگر سلاطین آن مکان عمارت بنا نمانده اند که آن را بنا باقی است
 و چون آن که اولاً با هم جمشید خوانده میشد اکنون هم بنام او مشهور است از این قبیل بسیار است
 تسلیه پیش از این گفتیم که در تحت جمشید بر پادشاهی که بانی عمارتی بوده نام خود را بر

در اینجا
 در اینجا
 در اینجا

از این قبیل
 کسب سار است
 مثل اینکه شخصی مسی
 یا حامی ساخته پس از سار
 خواب شده و بگری آن را
 عمارت کرده و بگویند
 تفسیر داده اما مردم آن
 یا تمام را با هم شخص
 اول میخوانند
 در جمعه شهر
 از این قبیل
 بسیار
 است

ملاحظه

نخاسته مثل (داریوس) و (نزدکرس) و غیره این فقیر مؤلف پس از آنکه ترجمه
 خطوط منقوشه بر اجار تحت جمشید را از کتاب اسکیل حکیم و غیر آن دریافت نام آن سلاطین
 از برای مجهول ماند همچنین اسم بعضی از طوایف را که در آن کتاب و جز آن نوشته بودند
 نامعلوم بودند و دانستیم داریوس کیست و نزدکرس کدام چندی در این خیال بودم مگر
 بعضی از کتب تواریخ میفوم از جمله تاریخ التواریخ که در آن نامی از آن سلاطین برده
 کرده و نفر داریوش نام که بجای سین مملکت شین مملکت است و آنها را فرماز وای بایل است
 از آن هم مجهول با معلوم نمشت و مشکل حاصل کردید تا از غایات یزدانی و اتفاقات
 آسمانی شخصی از اهل روس در شیراز پیامت آمده و در غیر سنگی شهر در باغی سخن گوید
 چند روزی توقف نمود از بعضی استماع رفت که علم تاریخ سلاطین قدیمه را نیکو میداند
 و بعضی کتب معتبره در این علم را همراه دارد فقیر بدست آویزی بای میحضرت نهاد
 طرح الفتی بیان آورده گیش را اسیر نموده از آنجمله کتابی یافتیم بخط روسی که از زبان
 پهلوی و یونانی و غیره ترجمه کرده بودند و اساسی سلاطین عجم را که در زمان خودشان
 داشته اند و یونانی چه نام و به پهلوی و غیره چه نام همه را نوشته بودند ترجمه آنها
 ملتمس شدم مسؤل معقرون با جابت کردید و مقصود حاصل آمد در اینجا بقدری که بعد
 این ضرورت دارد بیان نمایم
 شمس در کتاب مکر از جمله سلاطینی که نام برده و اساسی آنها را هر چه در این ازمنه شهرت
 بیان کرده بود با تاریخ جلوس ایشان میخواند که رسیداریم تا بعد از این ترجمه خطوط پهلوی که در
 عمارت تحت جمشید و غیره است را فایده بخشید و شکلهای حاصل از تواریخ جلوس آنها را بنویشت
 و معایناتی تاریخ اهل ایران باشد العبد علیه الله علم ما را بر صدق کذب انبیا و اهل بیت است

بجست و دست برنگین
 سلطنتی در نیاست و آن
 مثل ریختن بزرگی از
 اردو است در جام مسکوت
 که در قی که در ستمهای مغرب
 رویت فخر است و ستم
 مشرق و غرب نصف
 خواهد بود انتهای آن جهت
 شمال و جنوب شالی و از طرف
 مشرق بگویم ای او را از
 طرف جنوب بجز او
 عرب بلاد غنایه محدوده
 است

ملاحظه

کوروش کبیر و است پسر کا میوز یکجائی
 و بزبان یونانی کوروش را سروس می گفتند
 سلطنتش را از تاریخ که بر سنگ نقش شده
 استخراج نموده اند پانصد و پنجاه و سال
 قبل از میلاد مسیح علیه السلام بود مدت
 او بی پسال بوده است
 کا میوز یککادوس است پسر کبیر و بزبان یونانی
 کا میوز می نامیده اند و این یککادوسانی است
 و غیر از یککادوس پسر کبیر و است این را بعضی گویا
 می خوانند و سلطنت بی نابر استخراجی که از تاریخ
 منقوش بر سنگ شده پانصد و بیست و سال
 قبل از مسیح بوده و هفت سال شاهی کرده
 و تسکانتساب است و از بزبان
 یونانی بنسب گویند منظورش اوردو
 تاریخ کا میوز مذکور دانسته اند
 داریوس داراست و از اودارای کبیر
 سلطنتش نابر استخراج از تاریخ منظور بر
 پانصد و بیست و یکسال قبل از میلاد بود
 سی و شش سال پادشاهی نموده
 و از اوست که مغلوب اسکندر دره مرشد

الکسندر را سکندر است و این لفظ بزبان
 هندیست زیرا که لام در آن است و لام در زبان
 آریایافتنی شود چنانکه پیش از این گفته
 شد به حال این اسکندر از زوم باریان آمده
 و دارای پستیم واقع و قلع نموده و استخر این
 زده و استیلای وی در مملکت ایران سیصد
 سی سال قبل از میلاد مسیح علیه السلام بود
 و دو از ده سال استقلال سلطنت نموده
 از وقت مرگ اسکندر تا ظهور اردشیر بابکان

میقلعه را شاخصی که قلع در تواریخ و سیله از این معنی واضح و لاج خواهد بود که چه اختلافات
 کلی در روایات و تاریخهای عالم واقع است با شخص معروفی را موصوفی از ارباب
 مشرق زمین میگوید و دیگری از ارباب مغرب زمین همچنین مثلاً پادشاهی را که
 پسر زید میداند و دیگری پسر عمرو و همچنین در تاریخی نسبت شخص بزرگوار را
 داده و در تاریخ دیگر نسب همان را بطایفه دیگر رسانیده و همیشه این اختلافات
 در عالم بوده مثلاً در اکثر تواریخ نوشته اند که اسفندیاری پسر گشتاسب است بعضی
 موصوفین او را پسر دارا میداند همچنین است و در بسیاری وی را پسر همن گفته اند و
 دیگر پسر گشتاسب و اگر از آن کسی که دارای این اختلافات است نروان فقیر موجود
 و حاضر است که طبع هم رسیده و نشان این اختلافات آنچه بنظر میرسد
 سهو کاتب است و دیگر نشان و سهو موصوفین و دیگر تغییر و تبدل در اسامی و ابرو و در

فتح اول دثانی در این
و ساد است
باقی ساکن
فتح اول و کسر هم
و سکون دوم و چهارم
و این باید غنی از نرسی پس
پلاشش و پس بر ارم باشد
خانی
فتح فارسی است

[illegible]

ایام و کثرت استعمال شلثاخصی و واسپم داشته در یک زبان ایروزبان بیشتر
شرح احوال آن دو اسم یا بیشتر اعلیّه و علیّه نموده اند با وجود اینکه سهای آن اسم را یکی
و بالعکس گاه شده که چند نفر بوده اند که اشتراک در اسم داشته اند یا اینکه یک
سبقت را با سببی میخواندند شخص موزن همه را یک منتهی انباشته و برای همه یکبار میخواندند
انصاف بیکس را برانی قاطع نیست بر اینکه فلان پادشاه که از سلطنتش قریب یکصد
پسر فلان سلطان است یا فلان سلطان از تزیین فلان پادشاه همچنین بآن بعد از آن
نخواهد بود اگر چنانچه مدار بر آن بر نقل است که می بینم و در فرموده که بر دو محل اعتماد
ضد یکدیگر نازل اند با همکار این اختلافات بسبب وحشت و در هشت شخص عاقل نباشد
زیر که اختلاف در کلام خدا و کلمات الهی عظیم السلام نیست که باعث اختلاف
درین کسی شود و در صفت قرآن است که خدای تعالی فرموده و لو کان من عنده غیر الله
خجند و فی اختلاف کثیرا بهر حال میخوانیم که اعتماد بر خطوط منقوشه را جایز البته بیشتر
آنچه در اوراق و دفاتر است زیرا که خطوط بر سنگ همان است که در عهد حبش
نظر کرده و تغییر و تبدیل پذیرفته است برخلاف آنچه که در کتب ثبت است
در کتاب در التیجان مسطور است خطوطی که از سوابق ایام در منقورات اجماع
در الواح اقطار مانده همه خوانده شده اسلوب خط و میزان صرف و نحو و
بیان آن بدست آمده و اگر قاموسی محیط مثل بر جل چاه هزار لغت معمول آن
بدست نداریم کتابچه محتوی بر سه چهار هزار لغت داریم مرکب از عبارات
که همان تولید صرف نموده و تشکیل معانی و بیانی داده است از دانستن آن راه
تو توایم بر دو زبان و آن متروک چیزی از روی صحت می توان فهمید

دولت خان
صدر اعلیٰ حضرت
افغان بدون القرآن
دولت خان
یعنی افسان
در معانی
غرض
برای
بسیار
کتاب
در
تاریخ
از
جلال
محمد
اعلی
و

(نیز در کتاب مذکور ملاحظه) که از متفكرات مصر و بابل و عراق عرب ایران السه
الاولی ایرانیهای قدیم منكشف كشته و این کتابات از مزایای عصر و زمان است
غرض فقیر مؤلف این است که چنانچه بعد از این در این کتاب نامی از پادشاهی برده شود
و نسبت و بی پدری داده آید که خلاف آنچه در بعضی تواریخ است باشد و آن طبعی بخشاید
و هرزه گوئی نماید زیرا که ما خود بکفایتی ملکه نقل از شخصی است که آنها خدا مخلوط
منقوشه را راجع نموده اند که در اعطای و آثار قدیمه موجود است و اشعارى که جلال الدین
سیوطی در آخر کتاب البیجیه الرضیه کوید مقالات را چنانکه مناسبت در خواست و آن این است

يا سيدي طالع هذا الذي
لا تغد حرامينه او كلمته
وروض الدين اذ شئ
فليس بالثان شين له
فاقطع ام الله وانجبر
والخيرات يطهر
سيدو ولا تجار لا شير
قد اني المصنف في الغصير

شبهه را قوی نموده گوئیم بسا قالات مورخین و مترجمین خطوط اجمار بر یکدیگر در
الامر صحیح نداشتند و مطابق واقع نباشد در امثال عرب آمده است که
ان الذی یسیر فی الافاق یتترس

سفره در اول این فصل که مشتمل بر تنبیهاتی چند بود مذکور داشتیم که مطالب مطبوعه در آن را پس از مراجعت از سر فرودشت و غیره و ملحق با این کتاب ساختیم **انکسار** رجوع نمایم بذكر آنچه که در حین مسافرت کاشفایم بابتدای توفیق علیکم السلام چون نقشه جلگه و عرصه کاه تخت جمشید نموده آمد در مقام تفصیل برایشم و گوئیم که بود و سده های جلوه بقدرده ذریع ارتفاع دارند که مذکور شد یعنی از آنجا که در نقشه آیند

یا سید عالم
 طالع فعل امر است از
 مطالع و من آن خاک
 گفتند که سر داده شود
 بجهت ضرورت یعنی ای
 بزرگ و آقا می تبریز و کنگ
 کن در این کتابی که برتری دارد
 رسیده مرادید و جواب را
 خودم
 یعنی شما در ضمن و بعد از آن
 حرفی را بیک را و مطالب
 آن را غافل برسان

یعنی روشن و پاکیزه کردن
ذهن را بهرگاه و شکل ظاهر
شود و مبادرت با نگاه کردن
و منکر مشو

شعر چهارم
یعنی پس نیست سبب
عیب کننده عیبی از برای
این کتاب پس تحقیق که
است شخص افاضه
در زمانها یعنی اگر که
عیب کننده باشد
افاضه

هم هست
ان الله بهی

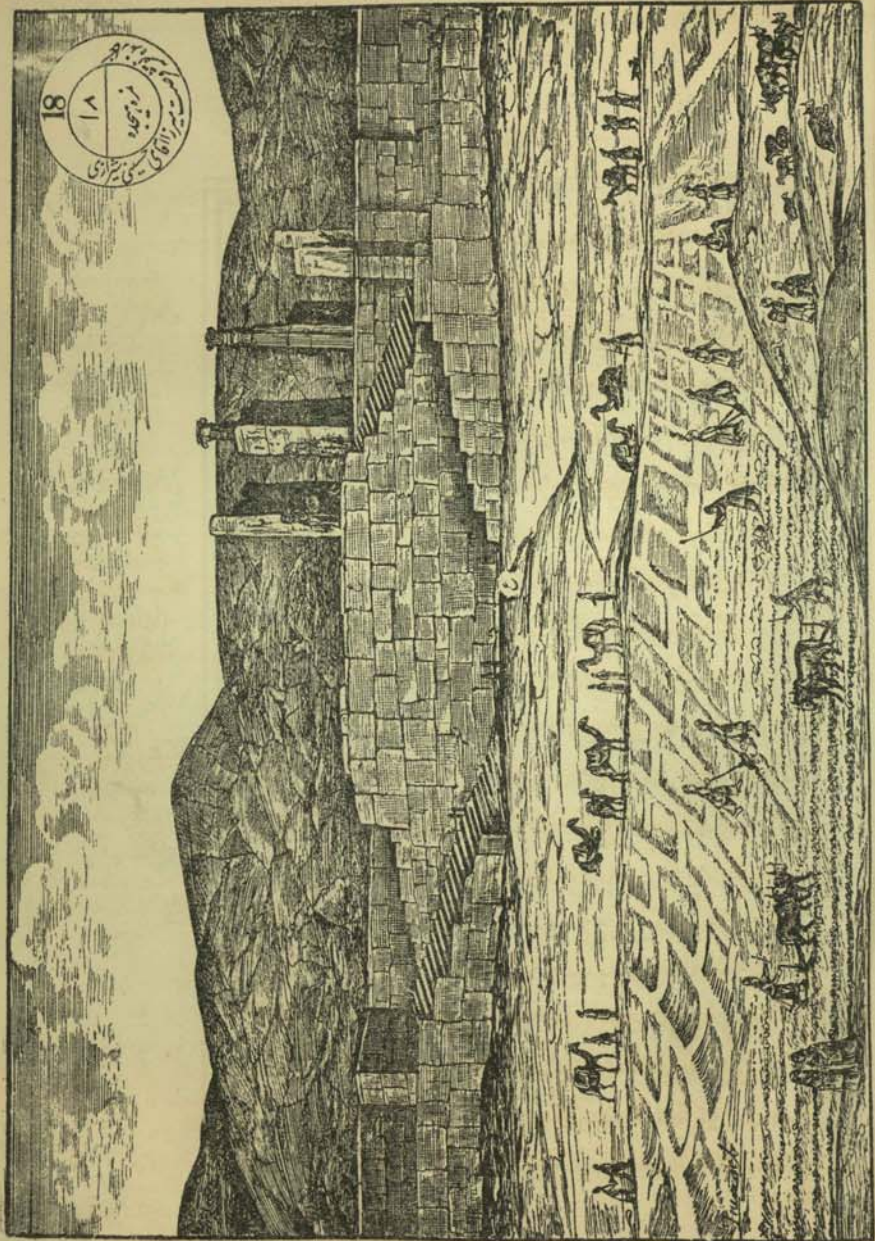
یعنی بدستیکه بایا و امای
عظیه در عالم از دحام میکند
و مگو به بعض آنها بعضی را
قشاین مثل این است
که مردی تاویانی داشت است
میگفت خدا یا این بچه میدانم
ز راست یا ماده شخصی باد

گفت شاید نه ز باشد
و نه ماده گفت چنین
متصور نیست

علامت (س) تا (ع) دیگر که مسقط الحی است و در این سده با سنگهای بسیار بزرگ
بر روی هم گذارده سده بسته اند و گفتیم که هر سنگی بقدر دو ذراع بیشتر و کمتر از نیست عرض
و طول است و در سمت جلو تخت که در جنوب غربی است پلکان عظیم
که بالا میروند (وضع پله با از این قرار است) دور پسته پله در دو جا ساخته اند که از
هر کدام بخوابند بالا روند یک رسته در طرف دست راست و یک رسته
در طرف دست چپ پائین دور پسته پله که بر زمین میرسد نزدیک است به
که چون شخص خواهد بالا رود و غیر است از هر طرف که قصد بالا کند میتواند عرض
از آن پله ها یکبار یک است و ارتفاع هر کدام یک کره و عدد پله با هر طرفی قریب
به صفت پله است و در آتشی این دور پسته پله که در دو طرف واقع شده اند دو
فضای مسطح میباشد و از آن دو فضا باز از هر دو طرف دور پسته پله دیگر است که از
پله ها نیز شروع میشود بر طبق بالا و این پله های ثانی بر ضد پله های اول می آید عرض و ارتفاع این
پله ها نیز مثل پله های اول است اما در عدد کمترند یعنی هر رسته قریب به پنجاه پله است
و این پله های ثانی و پله های اول سبب کوتاهی ارتفاع بطور است که شخص چون
صعود کند محتاج باینکه زانو را خم نماید نیست بلکه از پائین بالا و از بالا پائین میتواند بی
رفت و آمد کند و سوار هم سهولت بالا میروند و پائین می آید و پله های مذکور هم
از سنگ سیاه است و وضعی آنها را تراشیده اند که بهفت رسته پله باشد
رسته بعضی جا پله از یکبار چرخ سنگ است و صورت پله با اگر چه در نقشه
کند نشسته نموده شد ولی بحیث و ضوح باز نقشه که درست وضع پله ها نمایش داشته
باشد بزرگتر کشیدم در ورهه بهر هریچ سده (۱۸)

هر یک از آن که
میگویند مردمان از آن
عرض است که قدم آن
سنگها را ندانند و بالا میروند
و مردمانی که پله ها
را میبینند
بعضی ادعا می کنند
که در آن است

چون از پله های مذکوره تحت بالامیر و ند میر سپند بان میدانگاه و دکه وسیع که چندین
 قصر و ایوان بر روی آن است (این مطلب مخفی نماید) که عمارت عرصه کاوه
 جمشید بنای یک پادشاه و کارکنف منیت فقیر و قتی در یکی از کتب تاریخ انگلیسی دیدیم
 بود که بنماید کیان و اشکانیان و پسا سانیان در آنجا عمارت ساخته اند است
 و فقیر هم که آن بنا را دیدیم یقین در این مطلب نمودم که سلاطین متعدد آن سرا را
 ساخته اند از وضع لباس صورتی که منقوش بر اجار است این معنی بر اهل خبرت
 منکشف و مبرهن است بآنچه بر روی آن عرصه نزدیک به پله های طرف دست
 کیما رست که آن دروازه و دالان بوده (تفصیلش این است) چهار پایه عظیم
 در چهار موضع گذارده اند و چهار مجسمه حیوان عظیم ابجه و عجیب شکل بر آن چهار پایه
 کرده اند و بر پشت آن حیوان بایز سگماناده اند بار تقاع نه ذرع و طول هر پایه که آن
 حیوانات بر آنها نصب است شش ذرع و دو کره است و عرض هر کدام یک ذرع
 نیم تمام از سنگ سیاه و چنان سگمان بر روی یکدیگر نصب است که با دقت نظر در
 آنها را میتوان یافت و در میان سگمان بجای ملاط سرب کار کرده اند (افاصله چهار مجسمه)
 چون آن چهار مجسمه مذکوره چهار پایه دالان بوده و شکل دالان مربع مستطیل است فاصله
 میان هر دو پایه که در عرض آن بنیان واقع شده چهار ذرع است و فاصله میان هر دو
 که در طول واقع است بمیت و سه ذرع و بمقدار هفت ذرع دور تر از یک
 از آن چهار مجسمه چهار پستون بوده که اکنون دو ستون از آنها بر پا است و دو ستون
 دیگر بر زمین افتاده و ارتفاع آن پستونها سیزده ذرع است که خود مساحت نمود
 و قطر هر یک چهار ذرع است از سنگ سفید تراشیده اند و بالای ستونها

شعب

کتاب
 طبقه دوم از سلاطین
 عمده مثل کشاد و کاکس
 و کهن و کی که اسب و غیره
 ذکرت و طبقه اول
 پست و دالان بنام
 اشکانیان
 طبقه دوم از سلاطین
 مثل اشک سر و دارا و اول
 و شاپور اول و بهرام اول
 و هرزه و غیر ذلک
 ساسانیان طبقه
 چهارم از سلاطین
 مثل اردشیر بابکان و غیره
 که در کتب تاریخ مسطور
 است
 سلاطین
 بر وزن طایف
 پیش از این مرقوم شد
 کلی است که بان
 نخست با سنگ را توکل
 کنند و برهم
 نهند

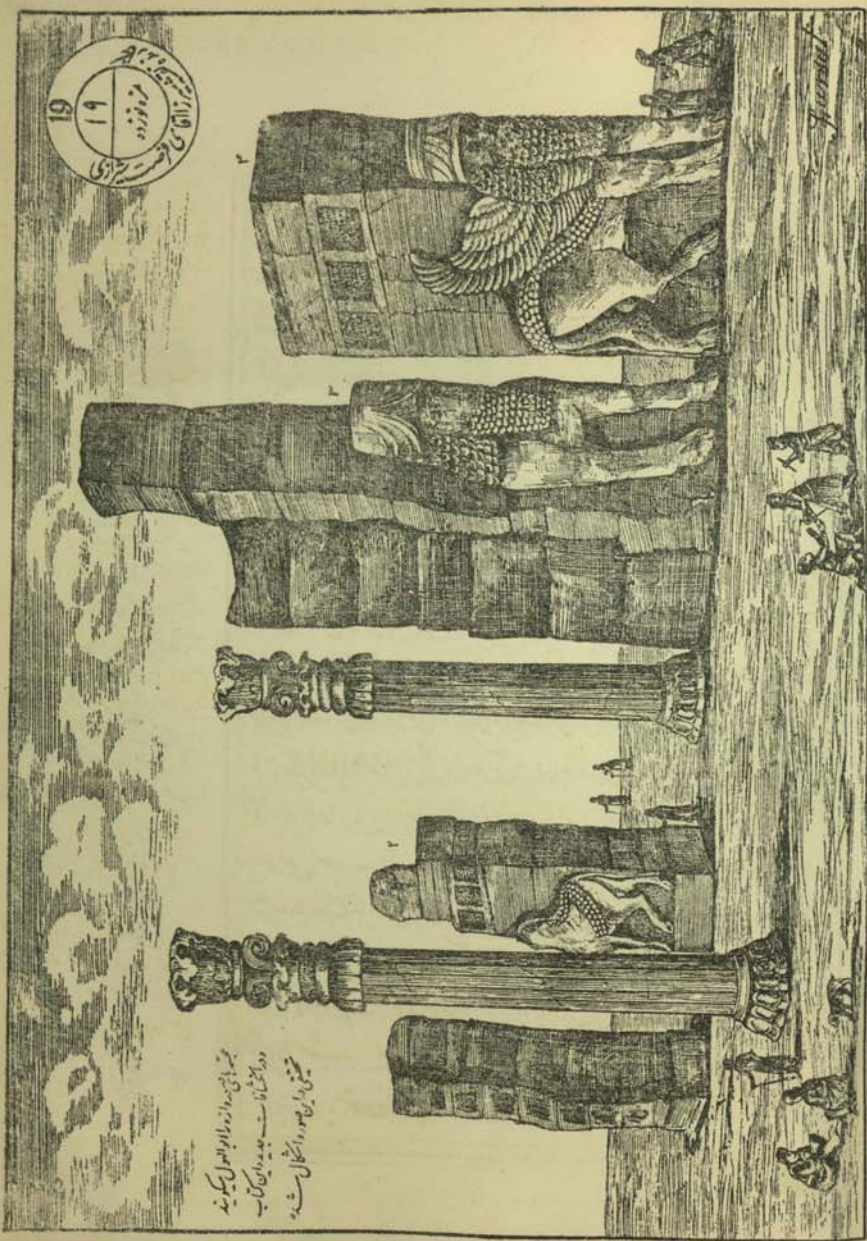
کبریا و سکون
سین معلول و لام کسره
بیاض حلی زده و نیم کسره
و یا اضا و آخر اصطلاح
نقاشان شاخ و برگ است
که میکشند و از اجزای
میشکل این شکل

سنگین
سنگین حرف اول
که سنگین معلول است
و کسر فار و ون و کاف تانی
و پسین معلول سه ساکن
و این که گفته سنگین حرف
اول در زبان انگریزی و
فرانسوی ابتدا ساکن میاید
و مثل کلمات عربی که ابتدا
ساکن محال است در
انگریزی محال نیست
و فقیر هم بیست و نه
چنین حفظ کنیم
او الهول
اشکالی را گویند که
دیدنش مردم را
ترس و وحشت حاصل
میکرد

بشکل کل و برگ و بطور اسلیمی مجاری نموده اند بسیار خوب و متمایز و بدنه ستونها از پائین
تا بالا ترک ترک است (اما تفصیل آن حیوانات مجسمه) و حیوان از آن چهار محبت
انها سمیت دالان است و سر آنها را و بطرف پروان دروازه و دو حیوان دیگر نیزین
اما آن دو حیوان که قریب به پله تخت بستند هر یک بر روی دو دست بسیار طبر
قائم اند و تنه آنها مانند کا و نر است و دمی از محبت دارند و سر آنها را تا بگردن
ولی یال در پشت کردن آنها باقی است اما آن دو حیوان دیگر که دور از پله اند
تنه آنها نیز چون تنه کا و است ولی مثل مرغ پر دارند و صورتشان چون صورت انسان
باریش و کلاه بر سر آنهاست خیلی مایه حیرت است و بالای سر هر یک از آن چهار
حیوان سه لوح از سنگ است که روی هر یک بیت سطر بخطی نمیشو نوشته اند و
به شیوه خط نوشته شده و مانند این که این اشکال غریبه و عجیبه برای چه است و گنایه
چه چیز است دیده ام بعضی از اهل یوروپ این شکل حیوانات در تخت جمشید را
(SPHINX) که ترجمه آن بعبری ابو الهول است و گویند آنها وجود ندارد
ندارد فقط از برای تماشا ساخته اند مثل اینکه در این زمان اکثر دیده میشود که در تخت
سلطین صورت شیر و بر میازند که تا شان و شوکت سلطان را نمایند و هم
اسباب تماشائی باشد همچنین بر بالای سر درگاه عمارات عالیه دیده میشود
که صور عجیبه مثل صورت سیخ که وجودش در خارج نیست یا اینکه بر بالای سر در
کرابه با صورت دیو و غیره را نقش مینمایند پس آن حیوانات شاید از این
قبل باشند العلم عند الله تبارک و تعالی با آنچه نقشه بر چهار پایه را بدو
ستون که بر پاست در ورقه برداشتم بمزه نوزده (۱۹)

فصل

نقشه
در نقشه است
نقشه
نقشه

فصل شش از این وعده نمودیم که هر عمارتی را که پادشاهی ساخته و نامش منقوش
سکنی باشد که در آن عمارت نصب بود پس از ذکر آن عمارت بذیل آن ترجمه
خطوط آنجا را مرقوم داریم و مخفی نیست که پیش از این در نقشه مره شازده (ع) علامه
از حروف تهجی گذارده ایم بایصریحانی نوشته ایم برای اینکه در هر عمارتی که خطی باشد
و ترجمه آن خط را بنماییم اشاره کنیم که این مطلب در فلان عمارتست که در نقشه مره
فلان علامت را دارد یا فلان نام بر آن نوشته شده است میگوئیم که بالای
سر آن چهار حیوان که در کش گذشت و شکل آنها در نقشه مره شازده (ع) و از
نوشته شده الواحی است که خطی بر آنها نقش است مطابق شد آن الواح باین کیفیت

ترجمه خطوط بالای پر حیوانات در وازه

خدای بزرگست اوردن و این ولایات که منتهی میشود با سمان و مردمان بزرگوار
بمن گشتاسب عطا فرموده و مرا باینجا حاکم نموده منم گشتاسب پادشاه بزرگ و
شاهنشاه و شاه ولایات دور و شاه ولایات معمور و بزرگ که پیش از این متعلق بود
بدر ابر پسر خنیش میگوید گشتاسب پادشاه بزرگ که از قدرت او و مردمان در وازه
جهت مملکت خود ساخته ام و بسیار بسیار خوب و مرغوب ساخته ام در این فارس و
نزدیک عمارت پدر من هم عمارتی ساخته و بنا کرده ام خوش منظری بنا نموده ام
و این همه از قدرت او و مردمان است میگوید گشتاسب پادشاه او و مردمان بزرگوار
من و ولایات من و ولایات پدر من را بفرماید او و مردمان را بفرماید او
چون از وازه مذکوره و آن حیوانات مجسمه میکند مذکور طرف دست راست
تحت زمینی است بدون عمارت و در وسط آن حوضی است از یک پارچه سنگ

نقشه مره شازده
نقشه است که بطریق
بند سه عدد تحت
ساخت شده و عرض
طولش معلوم گردیده و
اول نقش از نقاشی
تحت همیشه است
بسمانی شود
با سکن کن از این است
که بناهای آن خیلی مرتفع و
بنایست
مختصا
شکل این نقش را در متن
کتاب پیش از این مذکور
و استقیم بعضی
آن

باین معنی که در اینجا قطعه از کوه بوده همان را حوض قرار داده اند طولش پنج ذرع و پنج کوه و عرضش چهار ذرع و نیم و عمق چندان ندارد و مادر نقشه شازده (ع) آنجا که حوض است صریحا اسم آنرا نوشته ایم از قراین معلوم میشود که آن زمین فضائی بود و اطراف آن حوض باغچه ها و میثاید نیز غرس اشجار و ریاحین نموده بوده اند از این فضای بی عمارت که گذشتند ایوان و سرائی بسیار بزرگ و وسیع است آن عمارت مشهور بچهل ستونست که از اچهل منار نیز میگویند اکنون سیزده ستون از آنها بکسر باقی نیست و بعضی از اهل تاریخ ایران این ایوان را نسبت میدهند بهای منبت بزمین و گویند وی ساخته است و بعضی هم نوشته اند که بهادرین عمارت کن داشته والا از بناهای دیگر سلاطین است (مؤلف گوید) از ترجمه خطوط انجاشا میشود که این عمارت را بهمان اندازه است بهر حال وضع عمارت چنین است که متبای بسیار بزرگی بسته اند چون دامنه اش در زیر خاک است و همچنین بعضی جاها بالایی متبایی را از میان برده اند که تا آنکه بعضی از صورتها که بر آن منقوش است بکاست و بالاتر نذر اند ارتفاع متبایی معلوم نیست و در یکطرف آن متبایی چهار رسته پیدا و رسته در سمت راست و دو رسته طرف دست چپ باین معنی که از آنکه های طرف دست راست که بنحواهند بالا روند و بشرق و پشت مغرب میباشد که دو پله های سمت دست چپ که بنحواهند بالا روند بعکس (اما ارتفاع پله ها) آن پله ها مثل پله های باین تخت جمشید ارتفاعش کم است که میتواند سوار سهولت بالا رود و باین باید و در بدنه آن متبایی صورتهای بسیار بکشتن نموده اند که بیاش خاکی (تا طول آن بدنه) از بهشتا و ذرع متجا و راست از پله های متبایی مذکوره که بالا

و تشریح کونند
سی سال پادشاهی کرد
در ایران پس دارا بکسر
خود را که بدو را را باشد و بعد
نموده این منقول مورخین ایران
است و بهار را جای آزاد
و چهار از او نیز
چنانچه
بهمین
بقول اهل تاریخ ایران
استند باز است و او را در
دست میکشند اندر چه او
و دستهایش دراز بوده
و بعضی گویند از آن جهت
دراز دستش گویند که وی
در امرای حکم سلطه
بسیار داشته
آنگاه علم

قطعه زمین مسطحی است که بروی آن ستونهای مذکوره است و اکنون سیزده ستون پاست و ستونهای دیگر افتاده ولی ساق آنها هنوز باقیست عجایب تنهائی که عقل از تجاری نصب آنها حیران میشود بعضی از آنها را که بر پاست مساحت نمودم متجا و دراز نهفت ذرع است و قطر هر یک پنج ذرع اما قطر ساق پنج آنها هفت ذرع میشود و بر سر ستونها صورت حیوانات مجسمه مختلفه بوده مثل اسب و شتر و گا و غیر ذلک و آن حیوانات دوسری بوده اند یعنی یکپارچه پسنگ را از دو طرف دو کله حیوان مجسمه با سینه که پاها را تکرار کرده اند ساخته بر سر آن ستونها قرار داده اند بعضی از آنها بر سر بعضی ستونها باقیست و بعضی بر زمین افتاده و ستونهای مذکوره هر یک از سه پارچه سنگت چنان بر روی هم نصب نموده اند که درز آنها معلوم نیست گمانیکه بواسطه جنبش زلزله این مطلب شده و در اصل خود آن عمارت چهل ستون بوده که مذکور شد ولی قریب آن عمارت ستونهای دیگر نیز بوده است (اما تفصیل صورتهائی که در بدنه متبایی است) کفتم که در آن بدنه صورتهای از هر قبیل نقش نموده اند بعضی از آن صورتها سیاهی است بآینه و کرکش و گمان بعضی فقط نیزه دارند بعضی لباسان بلند با اسبینهائی و بعضی بالباس کوتاه بعضی فقط سپری از پهلوی خود آویخته اند و بعضی در دست حربه دارند مثل مطرقه و بعضی بهر دو دست چندین نیزه را مجتمع گرفته همچنین صورتهای و صنعت و دقایق را نیز نقش نموده اند بعضی افسار اسبی را بدست گرفته و آورده اند مثل اینکه رایش باشد بعضی دیگر مهار شتری را میکشد و بعضی الاغ و بعضی گاو و بعضی تراز و بدوش میکشد و از عقش شخص دیگر سنگ تراز و بروی دو دست گرفته اند مثل اینکه بنحواهند چیزی را بکشند و صورت کالسکه نیز در اینجا منقوش است که آن

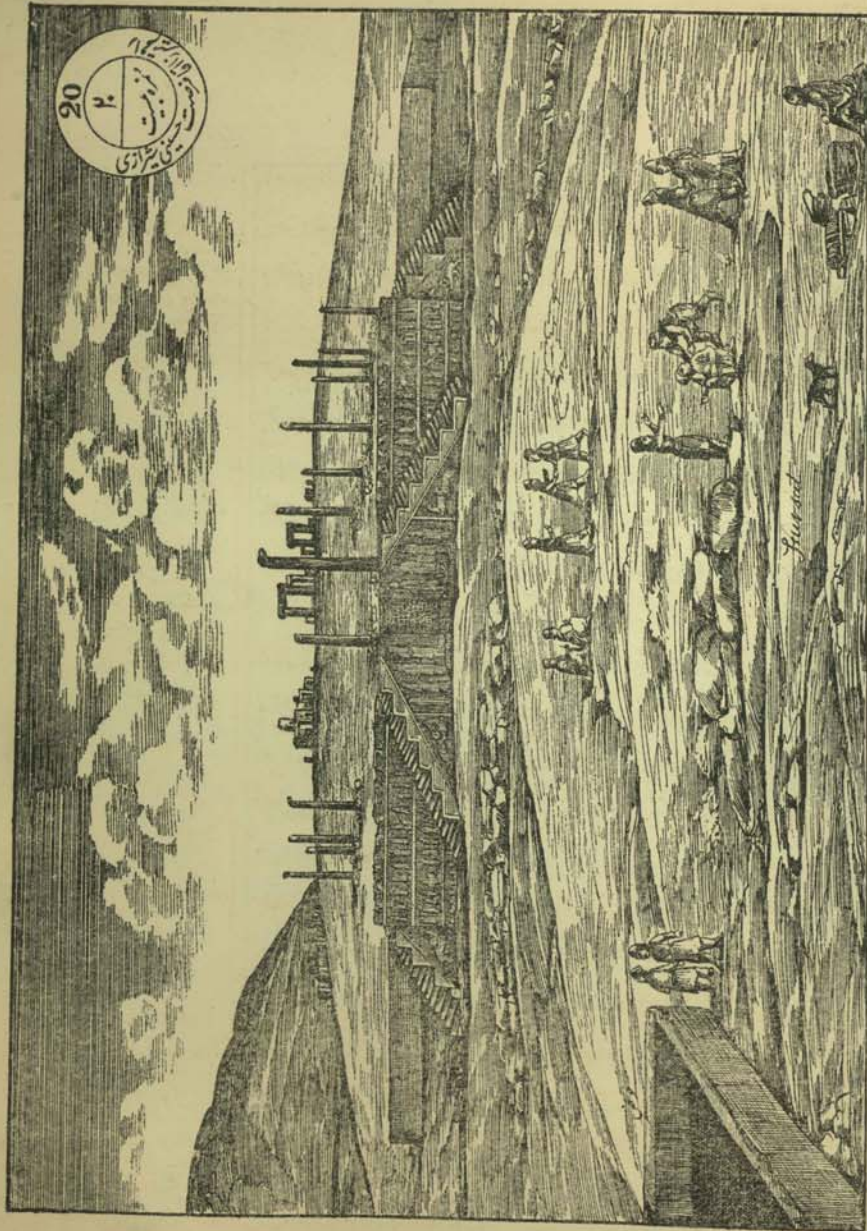
بر وزن سرکش یعنی
خردان است و آن
مختلف تیر کش است
کبر اول اسم است
که در قرآن خاریک است
و سکن چهارم نام دارد
که چکش معروف است
و این
جمع و بهتان است
و دقتان عرب و بهکان
و آن مرکب است از ده
که معنی قریه است و گمان
که کلمه نسبت است یعنی
کسی که صاحب دفاتر او
باشد
چاکت سوار و سوار
تعلیم دهد و در بعضی از روای
است یعنی اجوف
داوی

سیاست من
کی از جمله کتبی علییه
است و آن پاس دهن
ملک و حکمرانان و عیون
و مضبوط کائنات و نظام
دادن کشور است
منه

عقبت
کبروت دوم در رفت
یعنی پاشنه پست و مجاز
یعنی پشت سر و پیش چیز
استعالی شود

بد و اسب بسته اند و میکشد و بعضی را در دست ظرفیت که گویا تجف خیزی آورده اند
و بعضی را بر روی دست جابه و لباس است که گویا جابه دار است یا اینکه خیاط است
که لباس دوخته و آورده و نیز صورتی است که گویا فراش یا میر غضب باشد که دست
شخصی را گرفته و آورده و آن شخص افعاع از آمدن دارد و مثل اینکه خلایف کرده باشد
میخواهند او را بقصاص برسانند و صورت های مکرر که مثل یکدیگرند بسیار نفوس
انجام است با جمله اوضاع سلطنتی را توسط آن نقوش مجوده اند و سیاست من را نیز نشان
داده اند و در انتهای پله های مذکوره جایی به شکل مثلث واقع شده و در آنجا صورت شیر است
که بر کفش گادی بسته که میخواهد آنرا بشکند و در عقب سر آن شیر و گاو چند شاخه کل باریک
ساخته اند و در فاصل هر از چند صورت از آن صورت مذکوره شبیه درخت سرو نقش
نموده اند تا فاصله باشد میان هر صنفی از اصناف اشخاص مذکوره و در آن
بدنه متبانی مذکوره دو لوح بسیار بزرگ از سنگ است که در یک خطوطی نقش نموده و در لوح دیگر
خطی نقش نشده ولی آن اصاف و هموار نموده اند از برای نوشتن و نقش نمودن خط کویا
فرستی نیافتند لهذا خط نموده است و پیش از این گفتیم که در بدنه آن متبانی را
مکرر مانند هم ساخته اند خاصه صورت های اشخاصی که سپاهی اند همه بر حسب کلاه
و لباس مانند یکدیگرند لهذا بعد از این در ورقه علیده آن اشکال را بعضی دوتی بعضی بزرگ
خواهیم کشید و بجای خود آن ورقه را در این کتاب قرار میدیم و آن پله یا دو صورتها
و خط مذکوره در نقشه شانزدهم (۱۶) انجام است که علامت (ش) است
اکنون نقشه آن متبانی که چهل ستون روی آن بوده با نمایش از آن پله یا دو قطعه از حوض
مذکور در ورقه بر دواشتم بنده بیت (۲۰)

فصل قبل از این مذکور شد که در بدنه متناهی عمارت چهل ستون و دوج است که در یکی از آن دوج خطوطی منقوش است و آن بخطی می نویسته شده که ترجمه آن است

ترجمه خط جلوبه متناهی عمارت چهل ستون

خدای بزرگ اورمز دین زمین و آسمان را از برای مردمان خلق کرده است و او به کشتای پادشاهی داده است در یک تن واحد حکمرانی و لایه داده من استم کشتا پادشاه بزرگ شاه شاهان و شاه ولایات بسیار معجور و پادشاه ولایات نامی بزرگ و که مال دار پدر من بوده که او پسر خنیشیا است میگوید کشتای پادشاه بزرگ که از غنایت اورمز دین این عمارت را ساخته ای اورمز دین و جمعیت مرا حفظ کن و نگاه دار است

چون از عمارت چهل ستون میگذریم در طرف جنوب چهل ستون نیز متناهی دیگر است آنجا عمارتی است تمام از سنگ سیاه عوام الناس آنجا را این خانه میگویند از بس این عمارت سنگهای صاف و براق است تا کسی نبیند باور ندارد که چه قدر آن اجار روشن و درخشانست پس از قرون بسیار عجب است که سنگ باین براتی بماند مخصوص کپاچه در آن است که با این آفرق نمیتوان گذارد بدین صورت شخص در آن مرئی است و این عمارت در نقشه شانزدهم (ع) آنجا که نوشته ایم (داریوس) با بجله این قصر و سایر روی متناهی واقع شده که چهل فرغ طول متناهی و سی فرغ عرض است تقریباً و در سمت جنوب متناهی از دو سمت دور پله ساخته اند که شخص مخیر است از هر کدام خواهد بالا رود و هر سه پلست پله دارد و هر پله یکدفع و نیم کشاکی و عرض هر پله یک چار یک و ارتفاع هر یک یک کره

زین

تشکیل معنی آن در متن کتاب مش از این که بعضی خداست و بسیاری این اسم ذات است مثل الله و عربی کشتای پادشاه در تاریخ جهان نیز که در این پشته اند و در آنجا که گویند پدر من داراست عمارت غلط زفته باشند یا اینکه نام دیگر له است از بود یا اینکه نام دیگر دارا له است بوده و هم مثل است که این کشتای خیر از آن است که پسر بچه که له است یا چه سید این الله تعالی بجهان اعم و بجهان الاور

عش از این کر گفته شد که بعضی کیان است و یک میگوید سرخس یا نیست خود را باین گفته داده یعنی از نژاد و قبیله کیان

یکی از جمله بخت سیران
شاه رخ سیرامه تیر بود
که در سینه بخت و شرف
بگوشه خورشید مستقر
و در شرف و برات پای تخت
داشت خط کش را خوش
بی نوشته بعضی از خط
در شرف از احوال پای
وفات سلطان ابراهیم
در بخت و سیرامه
جری بوده است
بضم و دفع و فاف و کون
رادر و فون و سین و دین
جانی از عمارت را گویند
که بصورت قرآن است
باشند و قرآن بضم
قاف و کسر آن در بخت
می گویند و سینه را گویند
و چون در مفرش کاری
مثل دماغه که در مفرش است
بعد از مفرش گویند

مضارب
جمع مضارب است بخوار
که محل زدن و بر کردن است
پس مضارب خنجر یعنی
مکانهای زدن خنجر است
این لفظ ترکیبی است
شاید اسم طایفه باشد و
ذات آن که طایفه بنابر
قرش است مقدم است
یا عکس

از این پله پائین سواره میستوان بالا رفت و پائین آمد مثل پله های سابق الذکر و در پله های
که پله با ملحق بانست صورتهای نقش کرده اند با قسام مختلفه دلی اکثر آنها پیش دهن خود را
بسته اند و وضع جاری این عمارت غیر از وضع سایر عمارات تخت است
و چند لوح در فاصله صورتهای نصب است که بر آنها بخط معنی مطالبی نقش شده و گویند
که این عمارت را در اساسه فقیر و قبی در کتاب جغرافی الخلیج دیده ام مذکور داشته بود
که آن عمارتی که سلطان ابراهیم پسر شاهرخ پسر تیمور چیزی بیا داشت در آن نوشته آن
عمارته را دارا بنا کرده است و این عمارت چهار گوشه است جدهای آن چهار
شک سیاه و از هر طرفی دری بزرگ دارد که داخل عمارت میشوند و این عمارت نهاد
بی سقف است ولی سقف داشته و در هر چهار طرف ایوانی در جلو بوده و اطاقهای
توبر تو نیز در اطراف آن هست و آن چهار دری که گفتیم در چهار سمت عمارت است و دری
چند رخ و نیم ارتفاع دارد و از سه پارچه سنگ است یعنی دو اسطوانه بر پا داشته اند و بالای
آنها یک پارچه سنگ دیگر که مفرش کاری است نهاده اند و در ایوانی که در سمت
جنوب عمارت واقع شده یک پارچه سنگ بسیار بزرگ بلند می که کعب است پیا
و خطوطی بر آن سنگ در چند سطر بخط معنی نقش نموده اند و در زیر آن خطوط سلطان
ابراهیم پسر شاهرخ در سینه بخت و پست شش جبری که آنجا از فرموده چند نفری نقش کرده اند
بشایر رخ شوال نه ست و عشرين و ثمانه رایات نصرت آیات بندگان حضرت خلافت
پناه پادشاه جهان اعدل خوانین ایران و توران معین اتحی و السلطه و الدنیا و الدن
ابو الفتح ابراهیم سلطان خلد الله علیه و سلطنته این محل رفیع و مکان رفیع را مضارب شاهرخ
دولت و مراکز اعلام سلطنت گردانید گسترین بندگان علی الاطلاق کمال الذین

این عمارت
در سینه بخت
نقش شده است

عفی الله عنه که از بندگان درگاه است بجات این حروف شرف استفاوت یافت
غرض نقشی است که با زمانه که هستی را بی نیم بقایه
که صاحب دلی روزی بر حمت عریته کند در حق درویشان عایله
این الاکابره انجبا بیره الاولی کز واکلوز قفا بختین و نابغوا
مؤلف گویند نیز برای عزیت اقبای بعضی از سلاطین در اینجا بایا و کار چیزی نوشته اند
از جمله در آن عمارت بر سنگی نوشته است لایم الوینین علی بن ابی طالب
این الملوک التي کاشت سلطه حتی تقا با کاسیس الموت سایدنا
که زمین بدین فی الافاق قد بخت است خرابا و دان الموت المینا
حزره علی ابن سلطان خلیل ابن سلطان حسن سینه تبع و تاتین و ثمانه است
همچنین امیر عسکد الدوله دلی در اینجا نام خود را بر سنگی نقش نموده و تاریخی نوشته (خلاصه)
فقیر در کتابی دیگر که فرانسوی بود و ترجمی آنرا برایم ترجمه نمود دیدم نوشته بود در تخت جمشید
عمارتی است که دارا ساخته و در آن عمارت بخط معنی نوشته بدیواری که این عمارت را
دارا ساخته ولی تمام نگردیده پسرش زرکرس تمام نموده و سلطان ابراهیم پسر شاهرخ
امیر تیمور در اینجا چیزی بفارسی نوشته و تاریخی عربی است بخت و پست
شش سال بعد از هجرت محمد پیغمبر خودش آن را نوشته استی معلوم می شود که مورخ
کتاب فرانسوی خطی معنی و غیره را میخوانسته نخواهد و وقتی در یکی از کتابهای تاریخ
فارسی که نامش را الحال بدین ندارم دیدم نوشته بود که اسکندر روی در آن شاهی که
تخت جمشید را آتش زد جلوس پیش در همین عمارت دارا بوده و بساط عیش و نشاط
و اسباب عیش و انبساط در اینجا گسترده داشته و آخر متی او را بر این دانست

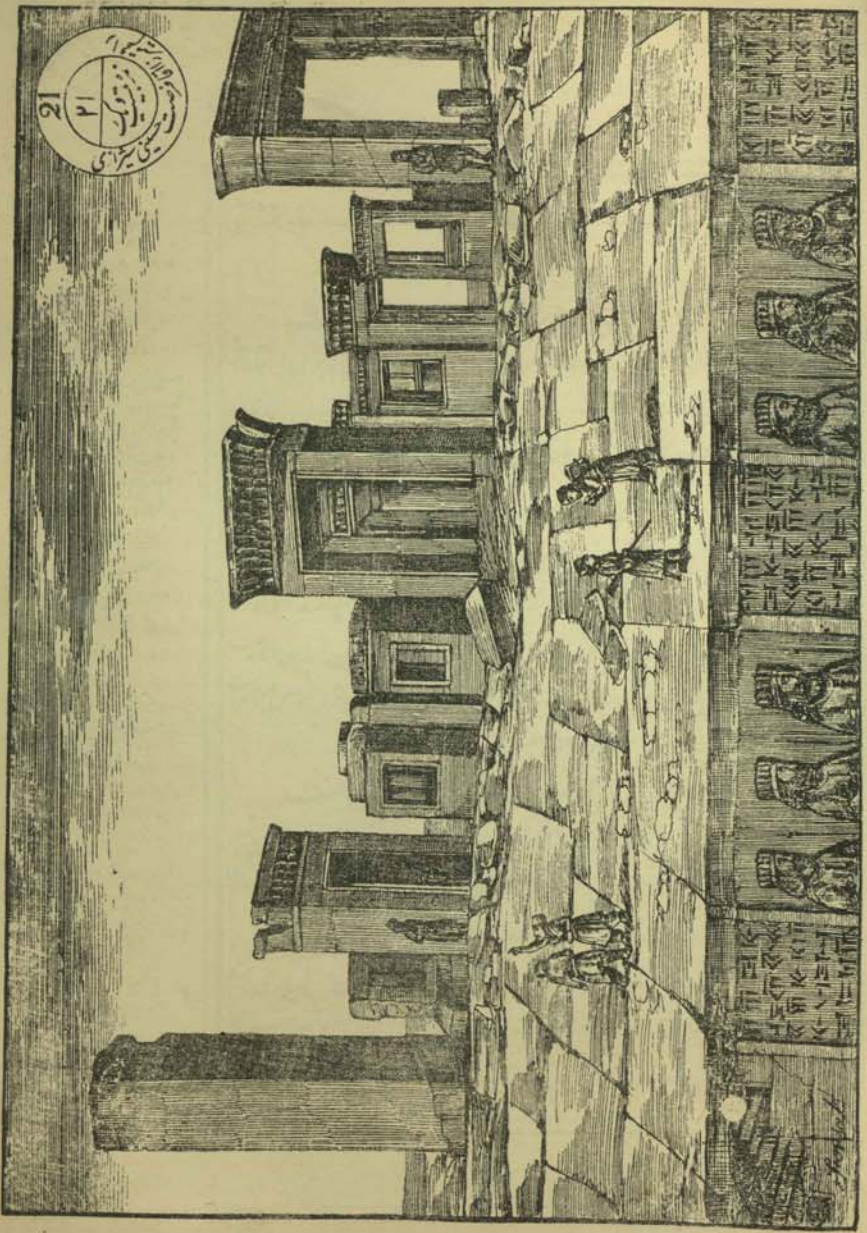
نقش

یعنی که اینست خسروان سیرش
دل سخت سابق که جمع کرده
کنها س باقی نمانده آن کنها
و خودشان هم باقی نمانده این
شهر را و الطیب یعنی است
در قصیده است که بعض
آن را بخت داشت
این الملوک انج
یعنی که اینست پادشاهانی
که بودند با سلطه و قدرت
تا آنجا که شکر انداخته را بجام
مرک ساقی تن بجام
کم این ملوک انج
یعنی که اینست پادشاهانی
جهان که بنیاد شده است و
کرد و خواب و ویران و بخت
شد ترک ایوانی را سینه
علی بن سلطان خلیل
از کتابان آن نویسنده
سلطان حسن شاهرخ
در عراق و فارس و کرمان
و غیر ذلک حکمرانی داشته
سلطان خلیل پسر شاهرخ
حکمرانی کرد و در سینه بخت
طایفه کوند از نسل خنجرند
حکمرانی آنها قبل از ظهور صفویه
بوده و علی مذکور یکی از سرداری
سلطان خلیل مذکور است
که عبورش با سیرامه

بگفته زنی آن عمارت و سایر عمارات را فرمود آتش زند که در این طلب را بعد از این
 این کتاب مرقوم خواهیم (اما تفصیل صورتهائی که در این عمارت منقوش بر سنگ است)
 در عمارت دارا بدو طرف اسطوانه هر دری صورتی نقش نموده اند روی یک اسطوانه
 پادشاهی است بارش بلند و با پس فراخ یک دست عصا دارد و بدست دیگرش سینه
 کلی است و در نفر نوکر از عتب سر پادشاه میروند دست یکی حتری است که بالای سر
 پادشاه گرفته و بدست نوکر دیگر چیزی است مثل اسباب گس پرایدن و بدست
 دیگرش دستمالی است و بر اسطوانه که مقابل اسطوانه مذکوره است نیز همین صورت
 بعینه نقش نموده اند و این درگاه در سمت جنوب عمارت است و در درگاه دیگر
 شخصی است شاهزاده مانند باریش کوتاه و نیزه بلند که بدست گرفته و در عتب آن
 نیز نوکری است که آتم نیزه در دست دارد و در درگاهی دیگر صورت پادشاه
 که جانوری را شتم پاره میکند که تفصیل از ابعاد این بجای خود مرقوم خواهیم داشت
 و در درگاهی دیگر صورت پادشاهی است که با شیر جنگ میکند با تفصیل که
 یک دست بگردن شیری در آورده و آن شیر را از زمین بلند نموده و شیر سر خود را
 بر گردانیده است که گویا میخواهد از دست پادشاه خویش را ربائی دهد و آن شاه
 با دست دیگر جرعه گرفته میخورد شیر بزند با جمله صورتهائی دیگر با اشکال مختلفه در آن
 عمارت و سرافقور بر اعمار است و مانقشه آن اشکال را در ورقه که سابقا وعده
 نمودیم که بعد از این در آن اشکال متفرقه را بچشم و در این کتاب قرار دسیم البته خواهیم
 کشید چنانچه عنقریب باید اکنون نقشه ایوان دارا را با قطعه از آن سنگ
 که خطوط بر آنها نقش است و آن سنگ کعبه مذکوره برداشتم بفره بیت و یک (۲۱)

اسباب گس آن
 آتش است که در آتشگاهی
 حتر حتر و غیر صورت
 آتش گرفته اند که بالای سر
 پادشاه آن گرفته اند و حرام
 از مردم در آن آتش بیا نهند
 و جز با گشت بعضی گویند این
 آتش است که آن حصاد
 نذر عینا ببالای سر پادشاه
 گرفته اند اشاره با ننگه از
 پیشه سیم و عتبه که در
 هم بافته و نقشه اند که
 حقیقت حال جان است که
 آتش بر آید ن گس است این
 آتش قریب باز منایم یافت
 شده و آنرا از سوی دم اسب
 ی ساخته اند یعنی نوی را
 می بافته اند بطوری که از نظر
 با فکلی مشرب بوده و شانه
 و شانه میشده پس آن دست را
 در دست چوبی قرار داده اند
 و در دست گرفته حرکت داده
 کس و غیره را می پراکنده اند
 چوبه که در دست
 پادشاه است که با ننگه
 یعنی از آن در سگ حیوان فرود
 رفتنی دیگر که در
 دست دارد
 مثل خنجر است

فصل باز بر حسب وعده ترجمه آن خطوط منقوشه بر اعمار عمارت دارا که نقشه آن
منوده اند و گذشته مرقوم میداریم
ترجمه خطوط مسمی منجی که در عمارت دارا هست
اورمزد خداوند بزرگ چنانچه است از تمام خدا بزرگ تراست و داریوس پادشاه
داده است و سلطنت باو بخشیده است و از مهربانی اورمزد داریوس پادشاه
کرده است داریوس میکوید این ولایت فارس که اورمزد من داده است و شکست
واسب بسیار دارد و آدمهای خوب و مهور است و جمعیت خیلی دارد و از مهربانی
اورمزد من که دارا پادشاه چپم از پنج دشمن ترس ندارم و دارا پادشاه میکوید اورمزد
من کمک بکند و حمایت بفرماید بر آنانی که نگا دارند و خانواده من هستند و اورمزد
حفظ فرماید این ولایت را از لشکر و محالی و دروغگوئی و کذارد و دشمن در این ولایت
بیاید و نه تنگالی و نه دروغگوئی این مهربانی را من از اورمزد الهام و در خوا
می نمایم که عطا بفرماید اینتی
ترجمه خطوطی دیگر که نیز در عمارت مذکور است
من بستم داریوس پادشاه بزرگ و شاهنشاه و پادشاه ولایات که بشمار من آید پسر
کتاب کیان داریوس پادشاه میکوید از مهربانی اورمزد این ولایات است که
بیشتر پاری نگاه داشته ام که از من ترسیدند و بجهت من باج و پیشکش آوردند
بابل عربستان مصر ارغستان یونان بلخ بلقارستان بخاری هند
خراسان و غیر اینها و دارا پادشاه میکوید چون پنداری من از پنج دشمن منیر لزم
این لشکر پاری حفظ و نگاهداری میکنند وقتی که لشکر پاری حفظ داشته باشد خوشنوی

و شادمان

بیشتر
پادشاه بلخی و تورانی
کوئی را کفری بزرگ کرد
اند که بلخی را بانه خود را
مسلمان میدانند و خود را
قدسی میگویند که من از
شوم که چه بختی با دارا
ماست و دروغگوئی و باج
بازار را و این تنگالی است
شکر از آن اورمزد و کوفی و
سار معاصی که موب
خطا است الهام
و دفع حق البلاء بحق
الاله العباد
این ولایات است
شاهنشاه و ولایات
است که در دایره نام برده
از بابل و عربستان
و مصر و غیره
ذکر است

دش وانی تمامت زمانی خواهد برسد ارماند اورمز و با تاس پس با بارسد

ترجمه خطوط لوح دیگر در عمارت دارا

خدای بزرگ اورمز که این دنیا را آفریده است و آسمان و زمین آفریده است و آدم آفریده است و آسایش برای مردم آفریده است من بستم زرگزین پادشاه بزرگ و شاهنشاه و پادشاه این ولایت که بسیار جمعیت در آنست و پادشاه دورتر از این ولایت پسر پادشاه دارا زرگزین پادشاه میگوید از مهر بانی اورمز دین قصر که تمام وقت را نشان میدهد ساخته ام و در ایران هم بسیار جاهای دیگر خوب است که من ساخته ام و پدرم ساخته است این جور کارها که خوب بینید از مهر بانی اورمز است که ساخته ایم زرگزین پادشاه میگوید اورمز و ماد دولت مرا حفظ کند و آنکه من ساخته ام و آنکه پدرم ساخته است انتی

مؤلف گوید معلوم می شود از ترجمه فوق که آن عمارت را اول دارا ساخته چون تمام بود پسرش زرگزین تمام کرده و عمارت بر آن افزوده چنانکه در ترجمه کتاب فرانسوی مذکور بود و پیش از این گفته آمد و الله اعلم

دیگر از جمله عمارات تحت جمیع عمارتی است که روی متبانی دیگر بوده باندک فاصله از عمارت دارا که مذکور شد و در آن متبانی سرائی مخروبه و منهدم است بلکه دیوار و ارکانش متلاشی شده و در آزاره متبانی چند صورت است که پوست بر سر کشیده و با دو دست و دو پوست دست شیر را گرفته اند مثل این است که شکار شیر کرده باشند و به پیشگاه پادشاه آمده پوست آن را نشان میدهند و صورت دیگر به شکل دیگر نیز هست نقشه آن صورتها را نیز در نقشه آتیه که ختم اشکال متفرقه

میش از این شکل این نقشه شده و گذشت وقت را نشان میدهد مرادش اشکال و صورت است که عمارت ساخته اند و احصاف و انواع مردم را کشیده اند که بر سر او از راه و در راه جمله بهار زده در لغت جاود و مشکوای برین زیر جا آمده است چنان و در آن عمارت و دیوارها از راه گویند زیرا که بنابر شکل عمارت یاد و است و آنکه در آفراده مردم هزاره مشهور است غلط است

در آنست خواهی کشیم با بمل آن عمارت مخروبه در نقشه شان زده (ع) آنجا است که کلاهش نوشته شده و در آن خرابی نیز لوحی است که بخاطر من چیزی نوشته اند

فصل پس از مراد است از سفر از جمله ترجمه بانی که بدست آمد مطالب لوح در آن خرابی ترجمه خطوطی که در لوح خرابه مذکوره است

خدای بزرگ است اورمز از آنکه سر سبز پادشاه میگوید که داریوس پدر من از مرمت اورمز و عمارت را خیلی کمک ساخته است و فرمایش داده صورتش کند اما خط ننوشت بعد من فرمایش کردم که این خط را اینجا بنویسند و اورمز مرا حفظ کند و سلطنت مرا و کار مرا انتی

ترجمه لوحی دیگر که در آن حوالی نصب است

من بستم از آنکه سر سبز پادشاه پسر او شیر و آرا پادشاه پسر دارا و شیر پادشاه پسر او شیر گشتاسب پادشاه پسر گشتاسب دارا پادشاه پسر دارا از طایفه ساسانی انتی (مؤلف گوید) در یکی از کتب تاریخ انگریزی دیده ام که این از آنکه سر سبز مذکور گیشم بوده و از ترجمه فوق در تقدیم و تاخیر آن کلمات استنباط میکردم که هر یک از آنها هم استعمال می شده هم لقب

و دیگر آثار عمارات بسیار در عرصه گاه تحت جمیع است که آنها در سمت جنوب آن عرصه است و آن عمارات نیز شباهتی تام به عمارت مشهور باغینه خانه که مشرب را می باشد و مذکور شد داشته اند ولی خیلی خراب و منهدم و در هم شکسته اند که قابل دیدن نقشه نیستند و در آنها نیز صورتهای بسیار است اکثر آنها بعینه صورتهای مذکور علی بعضی با صورت شخصی است که شاخ بره را گرفته و آنرا میراند مثل اینکه پیشش

که عمارت تمام شده است خصوصیتی ندارد فقط برای اعتبار علامت است و در آن لوحی است از یکدیگر و اختیار لغت شیر مبادست است اردو شاست بنویسید پیش از این در عمارت مرقوم شد که این خط را بنویسند بخاطر من از آنکه کلاهش می شود که کلاه است هم لقب استعمال میشود هم اسم برای این است که کار سر سبز و دارا است و تحقیق چنانکه در لوح سابق گفت داریوس که دارا باشد پدر من است پس اردو شیر باید لقب باشد که بمنی شیر شانی است همچنین در نقشه دوم دارا اردو شیر باید که دارا لقب باشد و در آن اسم همین تا آخری لفظ دارا و گشتاسب لقب قرار دادن بعد است زیرا که دیده نشده است آنها بزرگ لقب استعمال شده باشند و اگر ترجمه کرده اند پس سبوی شده باقی است

آورده باشد و در جانی دیگر صورت غلام بچه ایست که در دست مطلق دپسته دارد و دو
نقشه این صورتها را در ورقه معبوه خواهیم کشید و این عمارات مخزوبه که صورتها
مذکوره در آن است در نقشه شازده (ع) انجاست که علامت (ط) نهاده
و دیگر از جمله عمارات در تحت جمشید عمارت صد ستون است و این از جمله عمارات
معتبره انجاست و یقیناً گفت که بنا را آن از تمام بناهای انجاست و غریب تر است و
این آثار در سمت شمال شرقی عرصه کاخ تحت جمشید است و این عمارت در نقشه
شازده (ع) انجاست که نوشته ایم (صد ستون) و در این عمارت خطی دیده
نشد و وضع آن عمارت مربع است هر یک از عرض و طولش قریب هشتاد و پنج
و در فضای آن ایوان یکصد ستون بوده همه از سنگهای سیاه بسیار صاف و بران
و تمام آنها بر زمین افتاده ولی پایه آنها بر زمین نصب است و مرتباً سنگها را که میون
انها را در آورده اند و از پال قبل از این سابق پست و نهاده و زیر خاک مخفی بوده و مرتباً
شاهزاده معتد الدوله فرهاد میرزا طاب ثراه انجا رفته فرمود تا خاک را از روی سابق
بردارند و آنها را نمایان دادند با جمله سقف آن عمارت از میان رفته و بی سقف
است و در چهار سمت ایوان و دور داشته سمت شرقی و غربی آن درهایش که چکتر
ولی دورب سمت جنوبی و شمالی بسیار گشاده و وسیع است و در هر یک از دو
درب شرقی و غربی صورت پادشاهی است که با حیوان عجیبی جنگ میکند این صو
جنگ پادشاه با حیوان مثل همان صورتی است که ذکرش را در عمارت دارانودیم که
نقش پادشاهی شک حیوانی را پاره میکند (تفصیل شکل آن حیوان) جانوری است
مهیّب و معدوم الخلقه که وجود خارجی ندارد و کوششهای آن بزرگ یک شایخ در پیش

نقش پادشاه و طایفه
دولام طینی است و در
اکثر از مس و آهن و غیره
بی سازند و معرّفست
دو از ده سال
قبل یعنی در زمان حکومت
و حکمرانی آن مردم در
فارس
معدوم الخلقه
که وجود خارجی ندارد
و مثل عقاب که تبار
آن را پسر مرغ خوانند
که گاهی حیوانی بدان
شکل دیده شده ولی
خداوند قادر در خلقت
نوع از حیوانات است
سگ که حیوانی که اوصاف
مذکوره را در وجود هم
و در آن عهد و عصر
بوده اند
تعالی
اعلم

آن است و دستهایش چون دست شیر و پایش چون پای عقاب چنان دارد و
آن حیوان ذو جناحین است یعنی بر کتف آن مانند طایر پر است و کفش فشی
میشود و بدی مانند دم عقرب پادشاهی با دستی شاخ آن را گرفته و با دستی خنجر شکاف
فرو برده و این مثال در اکثر از عمارات تحت جمشید نقش شده است مگر را اما فرقی
که دارد در بعض جا با سر آن حیوان چون سر شیر است و بعض جا با سرش مانند سگ
است و بال ندارد و بعض جا با سری همچون سر مرغ دارد اما در جانی که سرش
چون سر مرغ است بجای شاخ در پیشانی کامل دارد و بجای دم عقرب پری بر پای مثل دلبا
مرغ بهر حال نمیتوان فهمید که این چه صورت است و این چه حکایت گرانیکه اهل
یورپ این اشکال را نمیکنند پس مانند که پیش از این مسطور داشتیم و این که
بزبان یونانی مثالها را مانند و کونید آنها را نقش مایش ساخته اند و این مطلب نیز فرمود کردید
دقیقاً از اوقات بخاطر دارم که بعضی از اهل ذوق و حکمت و عرفان میگفتند این صورت
برنخ عقاب کجبر معین است یا برنخ نفس نمید شوم است چنین نموده که آن نفس را
باید این طور کشت که من میگویم و بعضی دیگر از مورخین در کتابش که بطبع هم رسیده نوشته
است آن حیوان بکل رت النوع است و آن رت النوعی که حکما قائل هستند همین
است انسی شخص عالم با خبر هر آینه ملقنت میشود که این حرف صاحب آن کتاب
خیلی ضعیف است زیرا که میکوید صورت رت النوع است مطلق و دیگر نمیکوید
رت چه نوعی از انواع است و نسبتش بچه چیز است بقول حکما هر نوعی از انواع
عالم را برقی است مثلاً انسان را رت النوعی است و شیر را رت النوعی که سفید
رت النوعی پشه را رت النوعی هر نوع و رت النوعی و کما و آنها

عقاب
بالضم مرغ شکاری
معروف است
چنانچه
بقع اولی مرغ است
و جناحین تشبیه آن
است
مثلاً
بقع سیم و نارغشت
و الف و لام و او و ح
مکسوره و یا مدحی و
در آخر است
عقاب
بالکسر در بی کردن
و عذاب و شکنجه
نمودن
سخت
از کلام سخت
ضعیف و بعضی تنفر
است

امیر اقصین
ذکر طایفه آشتی اقصین
و مشایخین در شرح حال
افلاطون مجاشیه کتاب
مسطور کر دید

على

جمع قاهر است
ایک عقول را قوا بر کونید
از جهت این است که
غالب وقاهرند مادیون
خود را و مدبر و متصرفند

161

اعلیٰ
تحت حرف تیم که لام باشد
مع اعلیٰ است و لام الفصل که
واست حذف شده و این
یا جمعی است

101

مکانہ
یعنی برابر
میں
ادھین
بفتح حرف سیم جمع اد

فلام الله
شده

فیض رسالہ

علیت

می‌پسیت یا تا در آخر آن
یکند در معنی علت نیز
گفته اند علت

که قابل بار باب انواع اند تا بر اشل افلاطونی نیز خوانند از جمله صدر المتالین شیرازی
شیرازی قدس سره در کتاب اشعار و غیر آن در بیان مطلب پائی افشوده و اصراری نموده
وجود را باب انواع و حکایه اشراقتین همچنین اند تا ماشا یمن قائل باین مطلب فتند
خلاصه در صورتی که قائل بار باب انواع باشیم آن حیوان مذکور بر چه نوعی از انواع
است و انکی که نوشته صورت رب النوع است چنانکه رب فلان نوع است که مطلق ذکر کرده
(کلامی در رب النوع از قول ملک و غیره نما)

بدانکه حکای اشراقین عقل را که جوهر مجردی است خارج ماده و بداند برود و قسمتی را توابع طولیه بجایه از عقل مترتبه و توابع اربعین گویند و قسمتی را توابع عرضیه و بجایه از عقل متکافئه و توابع اربعین نامند

قسم ثانی را صادر از قسم اول می دانند و معنی ترتب در عقول است که نور ثانی به
که اقرب نور النور است که عقل اول باشد مقیض علت نور ثانی و نور ثانی مقیض و
علت نور ثالث است و کمذا حاصل شود و معنی از تقوا هر عقول پس مابین اینها

تقدم و تاخر است بعینیت معلولیت که علت مقدم و معلول موخر است
و معنی آنجا خواهد است که تقدم و تاخیری در میان محمول نباشد
علل انداز برای اجسام و افاضل متقه در این عالم از آنهاست و این محمول را صاحب

طلسمات و از باب انواع گویند و آنها را نیز مثل افلاطین نامند و جهت اینکه آنها
مثل گویند این است که ایشان از برای ما دون خود و مشالاست و آیات انداز
برای افوق خود (بیان این محل) آنکه از برای هر نوعی که منسوبی در این عالم اجسام

صمد المالبین است در سفر اول از کتاب اسفار عجیب آن کیون بکل نوع من الانوع
النسطة العقلية والغضبية و مرکباتها النباتية والحيوانية عقل و اجود و من الماده و معین
حق ذلک النوع و هو صاحب ذلک النوع و ربّه و کونید دور و زوال از برای اوست
و او تفریق میکند بر کالی را در افراد طبیعی بعبارة اخرى کالات را در میان افراد
میکند و این دان میدهد یا فاضله کمال میکند در فردی که منحصر است نوع در آن
و آن افراد را طبقات و آن افراد را طبسم میخوانند و هر کالی را که در آن طبقات
نخست است آن فرد عقلانی که صاحب طبسم است بخو اعلى جامع است و کونید
آن فرد عقلانی را عنایت و تدبیر کالی و تفریکش غیر حرکتی میباشد نسبت با آن افراد
یا فرد پس جمله افراد یا فرد واحد مثل بدن است از برای آن فرد عقلانی
و در این مطلب مثل زنده اند که کونید مثل این جمله افراد با آن فرد عقلانی مثل محو
است که قاعده آن افراد و نقطه راس آن بخو و طمسد عقلانی است

(و سخن نمائاد که مثل مذکور که از باب انواع اند با سایر افرای و جماعتیه متفق اند در بابیت و لوازم چنانکه صدر المثلین فرموده که این کلام مبنی است بر جواز بودن بعضی افرای از حقیقت و احد و مادی و بعضی محروم و حکم سزوار

قدس سره در حاشیه غر الفراید خو گفته که آنچه در احادیث وارد شده است که در زیر عرش ثور و اسد است و اینکه در آنجا خبری است که چون صد کند غروبها که در آن عالم هستند بیتیست او صد کند اشاره باین مطلب است یعنی اشاره

از نوع

یجب ان کو نارج
معنی واضح است

上

البسط
جزئی است که هر زنده باشد
باشد اصلا بعضی هم گفته اند
از برای آن اجزاء متعلقه
الماتیه نباشد یعنی جزئی
که از برای آن اجزاء متعلقه
الحقیقه باشد از برای
بسط نمیکند

بضم اول اینجا بمعنی
نابود شدن و نابود
کردن است منه

فردی
که نوع منحصر در آن است
باشد مثل فلک و فلکیا
مثلاً
تحرک عن حرکتی

یعنی محرک بہت ولی
محرک نیست
تقاعدہ
باصطلاح کفۃ اند

لما فوقها وازين شكل
معلوم ميشود
نقطه بر آن
شکل نور عظمی

فَاعِدَهُ
وَأَنْ يَحْلِلَ أَفْرَادَهُ
بِحُجَّتِهِ

انواع است که میگویند ارباب انواع اسماء الله الحسنى اند پس هر نوعی از موجودات
طبیعی در تحت اسمی از آن اسماء مربوطند و بعضی این شعر شش بستر را
ز حق با برکی جلی و قسمی است معاد و مبداء برکت را قسمی است
استشهاد آورده که مرادش همین مطلب است باجملة تحقیقات پیش از این مقام
دارند که ذکر آنها این کتاب را بکجایش نیست (پوشیده نماند) بعضی که تصویر
از برای ارباب انواع نقش میکنند مقصود این است که آن افراد عقلانیه را که
در عالم جن در این دنیا این اشکال باشند این است مختصری از زبان ارباب
انواع و اصحاب طلمات بشر با شریقیین و از تقریرات سابقه معلوم شد
که رب النوع از برای هر نوعی است که افرادی یا فردی برای آن در عالم اجسام باشد
نه مطلقا چنانکه آن شخص مورخ مذکور در کتاب خود گفته بخوان متوجه بشود که صورت رب النوع
خلاصه پیش از این مرقوم شد که در عمارت صد ستون و غیره در تحت جمشید
میباید معدوم الخلقه بعض جاها سر آن چون سر شیر است بعض جاها سرش مانند سر
گاو بعض جاها سیری همچون سر مرغ دارد و تفصیل بیکل و ترکیب اعضا می آن نیز
مستور آمد و ما نقشه آن حیوان را در حالتی که سرش چون سر گاو یا مرغ باشد در
در قد آیه که نقشه های متفرقه در آن است می نمایم و در اینجا صورت آن را
در حالتی که سرش چون سر شیر است و پادشاهی که با آن در جدال است می بینیم
و این صورت در دو در ب شرقی عمارت صد ستون مذکور است و صورت
این حیوان و مجادله پادشاه با آن هر جانفش شده در مقابل نیز همین صورت است
بقریه و بعینه این نقشه کشیده شد بفره بیت و دو (۲۲)

شش بستر
شرح محمود معد الدین آ
و شش بستر در این است
فرا تیریز و در شش بستر مذکور
سی و سه سال بوده و ذات
آن در سند بقیه مذکور
اتفاق افتاده قبرش در
شش بستر مذکور است و
کتاب کلشن راز
از منظومات
اوست و شعر
مرقوم در متن
از آن کتاب
است
معدوم الخلقه
معنی آن مذکور کرد
شده

حیوانی که است از گیاهان به شکر
عشت و برینک کرد تصویرش
این چنین خلقی که معدوم است
کرد فرصت بخش تغییرش
چون نگارش گذشت
۱۳۱۱

سابقه مذکور داشتیم که در هر یک از چهار سمت عمارت صد ستون دو در است
باین صورتی که در هر بهای شرقی و غربی آن عمارت شد که جدال پادشاه و
عجیب مکر باشد (اکنون بیانی از اشکال در بای سمت جنوب و شمال اینجا را
اشکالی که در درگاه جنوبی عمارت مذکور است صورت پادشاهی است بر روی
صندلی نشسته عصائی بدست دارد و وزیر و پادشاه پایه کوچکی است که از برای
استراحت پادشاه و یک نفر آدم پشت سر پادشاه ایستاده و بدست راست است
کس بران بالای سر آن دارد و صورت آن پادشاه را در حالتی که روی صندلی نشسته
با آن نوک چین نموده اند که بر روی تخت باشد و آن تخت چهار پایه دارد و سه رسته
آدم که هر رسته چهار نفرند بقطر در زیر آن تخت ایستاده اند و دستها را بلند کرده
اینگد تخت پادشاه را بر روی دست داشته باشند و بقدر یک ذرع بالاتر از پادشاه
صورتی است که شتر کشت میان انسان و طایر تاجی بر سر دارد و لباس آستین کشایی
در بر دست راست را بلند نموده و در دست چپ حلقه دارد و مثل حلقه معاهده
در اوایل کتاب و بجای کروپایی آن پریش و مبالغه است و تنه خود را از درون حلقه
دایره مانند پروان آورده و دو بال منبسط و کشاده دارد که گویا در پرواز باشد
(بیان حقیقت آن صورت) در کتاب جغرافی انگلیسی که سابقاً ذکر کردیم از آن شدیم
نوشته بود آن صورتی که شتر کشت میان انسان و مرغ است از افروخته بگویند که بعضی
باشد و چون سلاطین عجم خود را پیغمبر میدانستند شبیه ملائکه بالای سر خود ساخته اند
شبیه نیز است که تاج پادشاه در یونان زمین می پرستیدند انتی (مؤلف گوید) که
قول اول که ملائکه باشد محتمل است ولی لفظ فروهر در لغت یعنی جوهر شسته عین است

بینی

۱-
تبع فارم را
مطلوبه او زده و باقی
در این خط در نظر
۲-
۳-
۴-
۵-
۶-
۷-
۸-
۹-
۱۰-
۱۱-
۱۲-
۱۳-
۱۴-
۱۵-
۱۶-
۱۷-
۱۸-
۱۹-
۲۰-
۲۱-
۲۲-
۲۳-
۲۴-
۲۵-
۲۶-
۲۷-
۲۸-
۲۹-
۳۰-
۳۱-
۳۲-
۳۳-
۳۴-
۳۵-
۳۶-
۳۷-
۳۸-
۳۹-
۴۰-
۴۱-
۴۲-
۴۳-
۴۴-
۴۵-
۴۶-
۴۷-
۴۸-
۴۹-
۵۰-
۵۱-
۵۲-
۵۳-
۵۴-
۵۵-
۵۶-
۵۷-
۵۸-
۵۹-
۶۰-
۶۱-
۶۲-
۶۳-
۶۴-
۶۵-
۶۶-
۶۷-
۶۸-
۶۹-
۷۰-
۷۱-
۷۲-
۷۳-
۷۴-
۷۵-
۷۶-
۷۷-
۷۸-
۷۹-
۸۰-
۸۱-
۸۲-
۸۳-
۸۴-
۸۵-
۸۶-
۸۷-
۸۸-
۸۹-
۹۰-
۹۱-
۹۲-
۹۳-
۹۴-
۹۵-
۹۶-
۹۷-
۹۸-
۹۹-
۱۰۰-

و معنی ملائکه ندیده ام اما قول ثانی که صورت بر خود هرگز در لغت معنی خدا و فرشته و ستاره نیست
 معنی اخیر مناسبت با آنچه گفته و نسبت پرستش بآن داده است اما تفسیر احتمال میدهد که
 این صورت رب النوع یکی از فرشتگان باشد یا صورت رب النوع یکی از ستارگان که خیال
 کرده است که اگر آن رب النوع در عالم حس متشکل گردد باین شکل خواهد بود چنانکه شنیده شده
 که بسا حکمای آنها مدعی بوده اند که در عالم مثال صورت رب النوع ظلال کبریا و افعال کل پیغمبر
 (اما در پرستش آن صورت) آنچه بنظر میرسد سلاطین و کیمیا بعد از اعتقاد و بیرون دانسته اند و
 شخص پرستش ستارگان بعد از زردان پاک کریم است زیرا که ستارگان مقرب داند و شرف و
 دارند و وسایط خواهند بود و نیز اعتقادشان این بود که چون نفوس پاک از بدن کشته گردند
 ستارگان پیوند دارند و از کلمات آنهاست که میگویند گفته که هر زردان پاک را بیرونی خود دانستن
 نوان بنا بر این ستارگان که بر تومانی زردان اند و هر چه در عالم کون فساد است از آنهاست
 نیز تایش نمود لهذا بسیار یکی برای کواکب ساخته بودند و هر روزی از نهضت منسوب یکی از
 ستاره دانسته و همچنین کونی را ستاره نسبت داده پس زنی که انساب بگوئی داشته به یکی که بنام
 ساخته بودند میرفتند و لباس خود را بر نمک آن میگل قرار داده می پوشیدند و اغذیه را از شامی
 که تایشان کواکب را آنها پیشتر است ترتیب میدادند و صورتی برای رب النوع آن کواکب
 کرده و از آن شکل نموده در آن میگل قرار داده او را می ستودند و تفصیل این مطالب را در اکثر آراء
 فارسی نوشته اند اینجا را کنجش انتم نیست مقصود ما از تقریرات سابقه اینست
 که صورت مذکور بالای سر پادشاه که میانش گذشت احتمال دارد که بجای آنها صورت رب
 النوع یکی از ستارگان باشد و شاید که رب النوع شتری بود بنا بر آنچه مورخ انگریز گفته بود که
 مذکور شد با بجه نقشه صورت های مذکوره در کاه جنوبی را بداشتم به نمره پست سه (۲۳)

اما مثال

عالم مثال
 عالم برزخ است و این
 عالم حایل است میان
 عالم اجساد و کشید و عالم ارواح
 مجرده عبارت از آخری عالم
 است میان عالم دنیا
 و عالم آخرت
 معنی وسایط است بقتضای
 ایشان ستارگان واسطه
 میان عالمی خلق که شش است
 آنها خدای تعالی را توان
 شناخت
 بر وزن یکدیگر معنی بود
 و زردان است
 بسیار یکی
 جمع بسیار است
 و اینجا معنی بای مرتفع
 و تجاوز است
 شنبه
 هفت کواکب ساره اند
 یعنی قرطارد زهره شمس
 مریخ مشتری
 زحل
 و

در تین
این صورت بالا (زهر)
که کیند ب الوه است اینجا
بدید کتاب بختی سوار است

اما شکل و صورتی که در درگاه شمالی عمارت صد ستون است پادشاهی بروی
صندلی نشسته بدستی عصا و بدستی کلی دارد و چهار پایه کوچکی زیر پا و کس پرانی بالایی
گرفته اند و دو نفر نوکر نیز عجب سر کس پرانده ایستاده اند و در برابر پادشاه شخصی
که کویا مکالمه باهم دارند و بر بالای سر آن صورت پرده کشیده شده که آنرا فلک و قوسی نموده
و پیش روی پادشاه و دو چیز گذارده بشکل مخروطی که غم ظرف باشد مثل جامی بخور و خود سوز
و در زیر پای پادشاه پنج رسته آدم ایستاده اند بعضی بایزه و سپر برنجی با کمان و ترکش همی با
حره های دیگر احجار اطراف آن درگاه همه خراب شده و سنگهایش بر زمین افتاده و بدین
دیکر مقابل درگاه مذکور نیست همین شکل را دارد بدون کم و زیاد

من التامقات یعنی که در آن درگاه نشسته و به ترقیم مطالب فنی شغال میباشتم
میرزا هم کاظم مستوفی که در یکی از دهات مرو دشت آمده و شنیده بود و فقیر در عرصه کاظم
توقف دارم از آنجا که سالهاست نامی اتحاد و مودت با فقیر پایه بلند و رتبه ارجمند دارد
قدیمی رنج فرمود از دیدار شش طایفه تازه و انبساطی بی اندازه حاصل نمودم خنک تبرکست
لکام قلم را که بر ساعتی بجای پویان و هر لحظه برای دوان است بذر کجی از اصل و نسب ال
جولان میدهم نخستین بزرگبخت خانه را در میدان بیابان پیش قیام پس بجای از او اش میروانم
میرزا بدیع الزمان و کسی که از سادات علیل القدر شیراز بوده در سپیده بجزار مقصود
سی و شش دقل و فقه افغانه مقتول میگردد و دلد او (میرزا سید حسین) که طفیل بوده با اهل
قبیل از خانه بیرون نموده اموالش را بفارت میریزد مقدار این حال خون آن مقتول
دامن کسپر کرده افغانه گردیده و بختا در میگذرد و اتباع وی متنبه شده خانه آنها را ستره
میسازند و عذر میگویند از میرزا سید حسین مذکور و لدی بطور میرسد (میرزا عبدالباقی) و از آن

و شش
نام محل است از
از محلات شهر آذربایجان
مجله دگر مشهور است

در سپیده که از رنج مقصود سی
بج محمود عاقبت نامجو افغان
با لشکری بایران ناخته ظاهر گرد
شهر ساخته پس با صفهان
شاه سلطان حسین صفوی
گرفته بمهر داشت سکه
قتل و قمارت نمود و
اکثری از شاهزادگان و ارباب
و عظام و فضلا را مقتول نمود
و ماغش فطری راه مانده
شده و اشرف نامی که برادر
آن و بعلی بنی عش بود فرج
محمود را کشت و خود بجای او
دولایات ایران را تصرفت
کرد و پادشاه سلطان حسین
شاید نموده و قتل بسیاری
در فارس کرد و تا آنکه
شاه افشار فرج نمود و
بجانب قتل با رنج در آنجا
مقتول و مقتول کرد و
در سینه بکمر او یکصد و چهل
اندکجه می بود

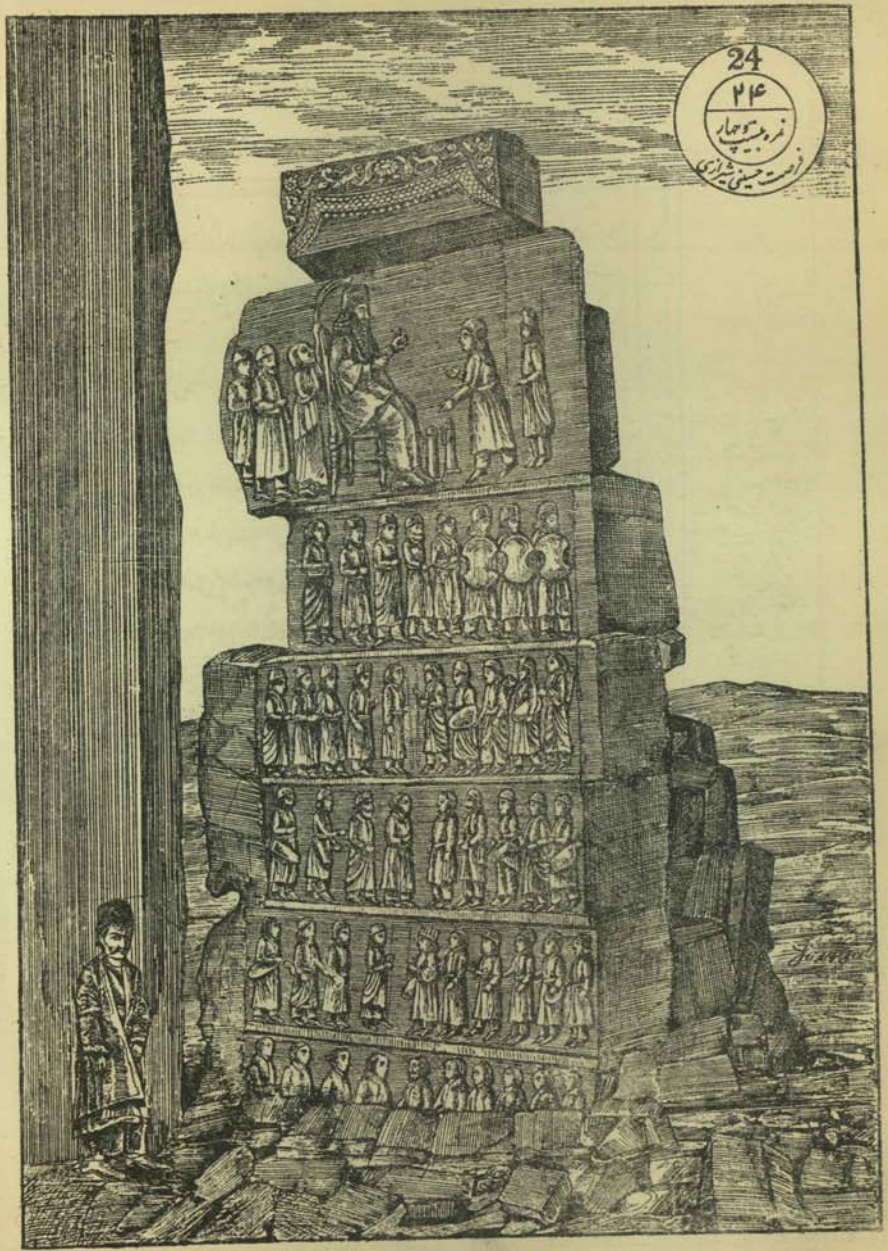
فتح اول است
و آن مرتکب گمان
است

پسری بر صده پور میاید (میرزا عبدالحسین) و از آن سه اولاد که ارشد آنها (میرزا علی) نام داشته و از آن چند اولاد (میرزا عبدالحسین) مشهور میرزا بابا (میرزا رفیع خان) (میرزا سید علی) و غیرهم از میرزا بابا اولادی بطهور میرسد (میرزا بدیع الزمان) شهر میرزا بزرگ و دیگری (حاجی میرزا احمد) و غیرها اما مرحوم میرزا بزرگ در زمان فرمانفرمایی و حکومت توابع نصرت الدوله فیروز میرزا در فارس پیشکار و ارباب قلم را صاحب اختیار بود و از آن چند فرزند باقی مانده یکی از آنهاست مقرب الخاقان (میرزا عبدالحسین) شهر میرزا آقا سی مستوفی ملقب بمعتمد دفتر که در قواعد حساب طاق است و در قوانین سیاسی مشهور افاق و دیگری (حاجی میرزا سید حسن مستوفی) دیگری میرزا محمد کاظم سابق الذکر که شرح حالش بیاید و از میرزا رفیع خان مذکور فرزندی است (میرزا محمد مستوفی) و از میرزا سید علی چند اولاد بر صده آمده اند (میرزا علی) (میرزا نصر الله) (میرزا فضل الله) مستوفیان غیرهم از میرزا علی ولد یست (میرزا سید علی) و از میرزا نصر الله سه فرزند موجود است (میرزا محمد) (میرزا محمد صادق) (میرزا علی نقی) که هر کدام دیوان تحریر و انشاء را مصباح اند و ابواب حساب و استیضار انصاف و از میرزا فضل الله بقدر یقینت مقرب الخاقان (میرزا ابوالحسن) مشرفی که شریکت قلم را فارس است و از کت قلم را جالس اما از مرحوم حاجی میرزا احمد مذکور اولادی (میرزا محمد) (میرزا اسد الله) (میرزا محمد حسین) مستوفیان از میرزا محمد محفوظ الله تعالی اولاد است (میرزا نعیم) (میرزا حسینعلی) و غیرها این بیان سلسله مذکور چون مقصود این حال میرزا محمد کاظم بود میگویم مقرب الخاقان میرزا محمد کاظم مستوفی در مرحوم میرزا بزرگ که در شیراز بمحل استیضاف مشغول دارد گذشته از اینکه از علم سابق حساب است و انشاء و اماره را مالک و از علوم عربیه کاهست فنون و سیه صاحباه پس کارش کلیات نقشینه و کلاه شمایی صد ستون دهم نهمه و چهل (۲۴)

این شایسته
عقابی در فارس
یکمزار و دویست و هشتاد
شش بوده است
سیاق کبر اقل
قواعد و فتنه
است
رقاب
کبر اقل و جمع
فجحات است که
بمی کردن باشد

دیگر مطلبی است که ذکر آن در این کتاب واجب لازم است آن افسانه چرخ الماس
در تخت جمشید است که در افواه عوام الناس شهرتی دارد میگویند سوراخی است
و در آن چرخ است آتش فشان کبی که در آنجا رود و ملان خواهد شد و صدای حرکت که در
آن چرخ را همه کسی شنود خلاصه از این گونه اباطیل و سخنان موهوم میگویند
(حقیقت این مطلب) این است که محصه گاه تخت جمشید بطرف جنوب آن
بر روی زمینی سوراخی است که عمق آن با اندازه بالای یک دایره است و بمقدار سه چارک
عرض دارد از آن سوراخ که پایین میرود راه منقسم میشود و طرف مثل جدول آب
و از هر طرفی چند قدمی چرخ و بعد از آن سی قدمی با چرخ شخص میتواند برود اما مشیت
بسبب اجتناب هوا خالی از اشکالی نیست و این جدول نقش سر اشیب است
بواسطه تنی بودنش هرگاه هوای مجاور بآن متوج پیدا کند صدا میکند این است که میگویند
صدای هر نخست با بکله این سوراخ و جدول راه آب بوده است و این فقیر در اکثر
اراضی و عمارات آنجا و در خارج از آنجا آثار بسیار از جدول و مزارب دیده ام آن
جدول در بعضی عمارات گردش میکرده فاضل آب همه میآمده در سوراخ مذکور فرو
میرفته و از زیر مانند قنات بصحرای عبور میفود و رای که آب از آن راه بصحرای میرفته
سمت جنوب تخت جمشید در پنج دیوار و سده که کشیده اند نمایان است و فقیر
آن راه را پیدا کردم و این مزارب را ندانم این است که نقب زده باشند بلکه در میان
تخت جدولها بریده اند از هر طرف و هر سمت تا اینکه بجانب صحرای برده اند آنجا
روی آن جدول را تنجه بکجا انداخته اند و هر کس آن سوراخ مذکور را بچشم بیندقت
میشود که حرفهای عوام مفرقا است و این فقیر در آن سوراخ باد و نفر دیگر رفیق چند

الماس
در لغت چینی است
سرو و دکنایه از تنه
نیش و هر چینه تند و زنده
است بعضی این کلمه را
دانند و الف لام را
جز کلمه بعضی حرفی دانسته
و الف و لام او را نشانی
کلمه ندانند
م
مرفوف
بضم اول دروغ
راست فدا گویند
که بطایر راسته نماید

(۱) چنانکه این کند باشد در حاجت
که چیده و است

(۲) کان دان است

(۳) تیر دان است

(۴) حرب است که کبری باشد

(۵) حرب است که کبری باشد

(۶) حرب است که کبری باشد

(۷) ایضا کبری باشد

(۸) کان است

(۹) گویا شد که کجکان باشد

(۱۰) تیر است

(۱۱) نظری است که کجکان باشد

(۱۲) مطر و کجکان است

(۱۳) کجکان است که کجکان باشد

(۱۴) کجکان است که کجکان باشد

(۱۵) کجکان است که کجکان باشد

(۱۶) کجکان است که کجکان باشد

(۱۷) کجکان است که کجکان باشد

(۱۸) کجکان است که کجکان باشد

(۱۹) کجکان است که کجکان باشد

(۲۰) کجکان است که کجکان باشد

(۲۱) کجکان است که کجکان باشد

(۲۲) کجکان است که کجکان باشد

(۲۳) کجکان است که کجکان باشد

(۲۴) کجکان است که کجکان باشد

(۲۵) کجکان است که کجکان باشد

(۲۶) کجکان است که کجکان باشد

(۲۷) کجکان است که کجکان باشد

(۲۸) کجکان است که کجکان باشد

(۲۹) کجکان است که کجکان باشد

(۳۰) کجکان است که کجکان باشد

(۳۱) کجکان است که کجکان باشد

(۳۲) کجکان است که کجکان باشد

(۳۳) کجکان است که کجکان باشد

(۳۴) کجکان است که کجکان باشد

(۳۵) کجکان است که کجکان باشد

(۳۶) کجکان است که کجکان باشد

(۳۷) کجکان است که کجکان باشد

(۳۸) کجکان است که کجکان باشد

(۳۹) کجکان است که کجکان باشد

(۴۰) کجکان است که کجکان باشد

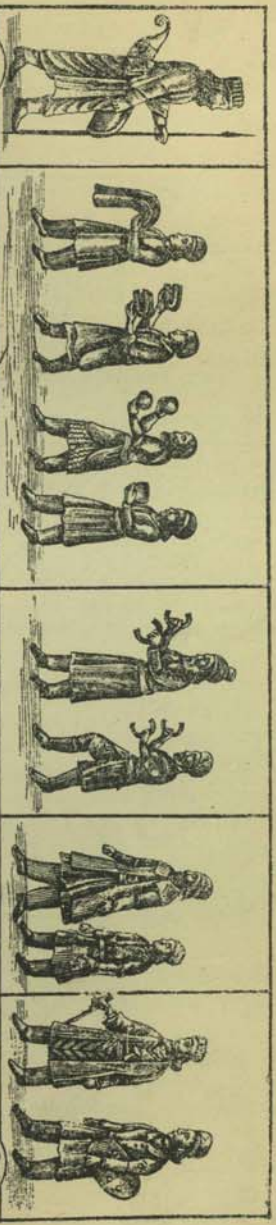
روشن بود پس چراغی افروخته بد نور پنجاه قدیمی که میویم زمین مناک شد و کل مبدل با
کردید معلوم شد که است باران در رستمان اینجا جمع شود چراغ هم از احتباس هوا زدیت
بود خاموش و در مراجعت دیدیم این بود حقیقت بیان مرغ الماس موهوم که در فواید علم افشا
چون از تفصیل این و عمارات در عرصه کاه تحت جمشید و صورت تمام در آن قرار
حاصل آمد باید بر دایره بنقاشی اشکالی که وعده نمودیم در ورقه علمیه بچشم و صورت
غیر مکرره را در آن ورقه بنماییم و گفتیم که در عمارات تحت جمشید اشکال بسیار یک
وضع و یک حرکت را جایز نمیشود است و بر داشتن نقشه مکرر حاصل خواهد بود
پس مکررات ترک نموده از هر صنف از هر طایفه که چه یک شکل یک صورت کشیده میشود
(و بعضی مانند) که در ضمن اشکال تحت جمشید شبه آلات حرب و شمشیر و غیر
ذلت آن زمان که از ملاحظه ام که گذشت نقشه آنها را نیز خواهم مشهور سازم همچون
شاه کل و برک و درخت سرو را بنمایم پس صورت آلات و ظروف و غیر ذلک را در این صفحه
مجدداً دره و عدد ساخته بعد اشکال متفرقه مذکور را در کتاب بنمایم (شبه آلات و غیر این)

اینکه که بخواهم اشکال مذکور را بنمایم چون یک و دره و اجمال نسبت کند و در دو و در
باید گذاشت و در اول نموده پست پنج (۲۵) و در ده ثانی نموده پست شش (۲۶)

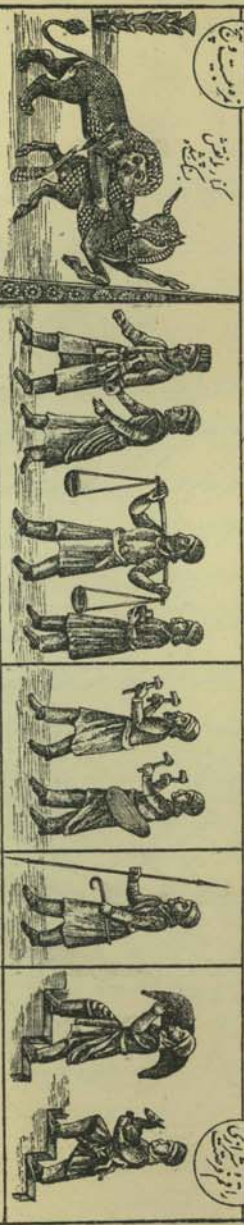
و غیر اینها

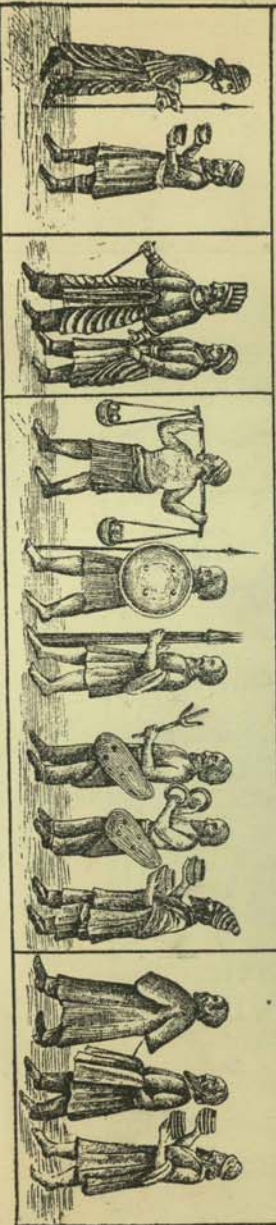
۷۵
نوریت بیخ

کاروانش
بازگش

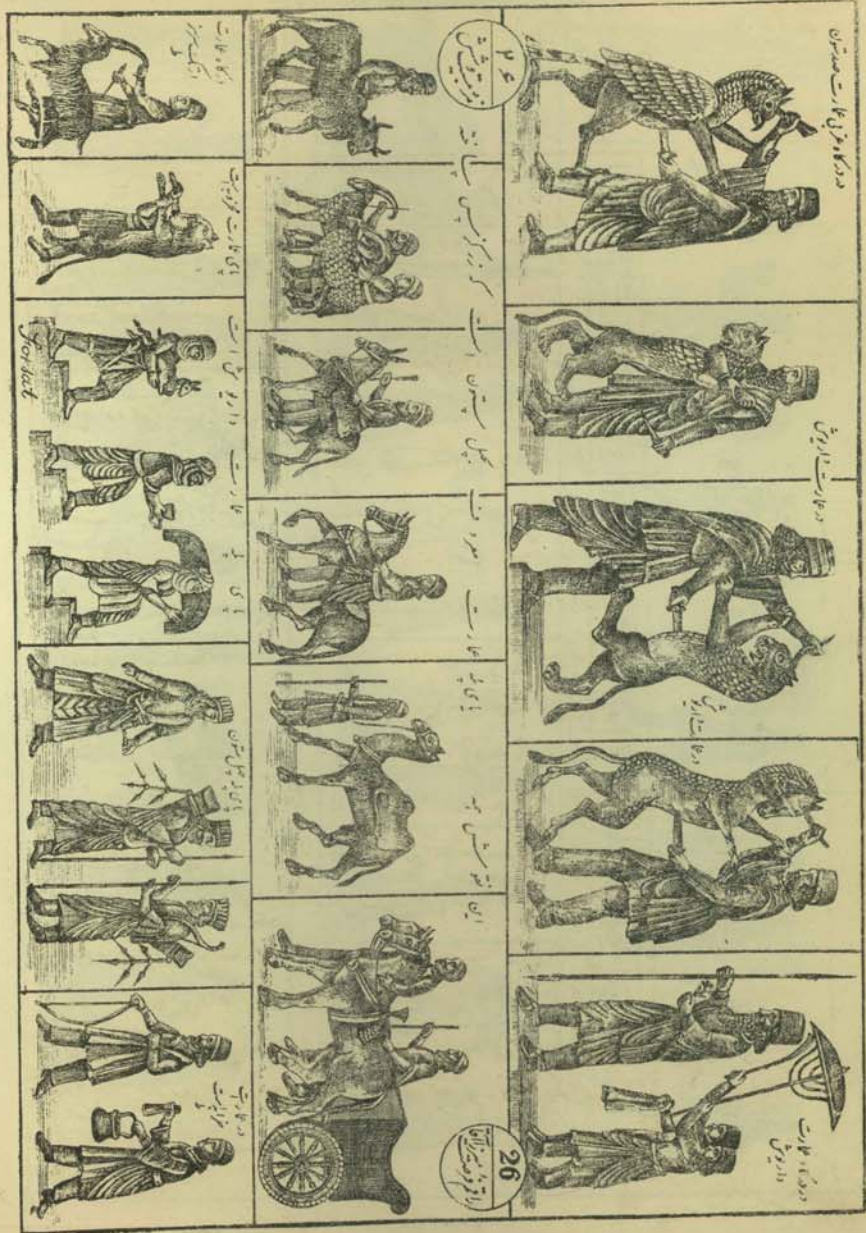

۲۵
نوریت بیخ

نوریت بیخ
نوریت بیخ
نوریت بیخ
نوریت بیخ
نوریت بیخ
نوریت بیخ

درگاه و دربار

درگاه و دربار

درگاه و دربار

26

26

پس از آنکه از برداشتن نقشه های تخت جمشید فراغت حاصل کرد و در زخمی که در
 که در کوه انجا است (تفصیل این است) از عرصه گاه تخت چون بجانب
 روند و مبتدیان را پانصد قدم بالا رفته و در کوه ایست اینجا قطعه از کوه را سطح نمود
 اند عرض آن سطح بیست و چهار ذراع است و در بدنه آن کوه که در جانب جنوب
 غربی دارد نقوش و اشکالی بر سنگ منقوش است و آن بدنه ده ذراع ارتفاع دارد
 (بیان آن صور) در بدنه مذکور شکل چهار پستون را از کوه مجسم کرده اند که خیلی جسته
 است و بر سپهر ستونی دوسر کاه است و بر بالای پستون و سرهای کاه و دور
 اود نقش نموده اند به بصورت و حرکت مانند هم یعنی همه دستها را بلند کرده اند مثل
 اینکه تخت پادشاه را بر روی دست داشته باشند و بالاتر از آن آدمها مثل
 پادشاهی است ایستاده دست راست را بلند کرده و بدست چپ یک کانی را
 گرفته و سر دیگر آن را بر زمین بخساده و در زیر پایش سه پله است که پای بر آن
 در مقابل پادشاه رو بالا صورتی است که سر تا کمرش مثل انسان است و بجا
 اسافل اعضا پر دارد و کمر خود را در حلقه نموده و دو بال او را دست این صورت مثل
 جان صورتی است که ذکرش در عمارت صد ستون گذشت که کفایت آن را فرود
 می نمایند نیز در برابر پادشاه مجمره ایست که آتش از آن مشتعل است و بالا
 از مجمره شید قرص آفتاب است و اینکه پادشاه دست را بلند کرده مثل اینکه
 اشارت بآتش و آفتاب می نماید و در حالت پرستش آنها باشد (ولی مخفی نماید)
 که اکثر سلاطین عمر یزدان پرست بوده اند و دانشمند شرح یزدان یزدان پرستی آنها
 پیش از این مرقوم داشتیم و بعضی کلماتشان را نکاشتم و نوشتم که کواکب را

یعنی سدا به
 دجانی است که پارسا
 مروکان خود را در آنجا
 گذارند
 عود سوزد و آتش از آنجا
 کوبند
 نشه

وسایط و برقی میدانیستند همچنین آتش را لهذا بنظر تعبیه می آید که آتش یا آفتاب را واجب مطلق دانند از اشخاص غرضمند این عقیده تهای فاسده دور است اگرچه در اعتقادی که بقصد تشان داریم و بیان کردیم هم محل نظر و قائل است

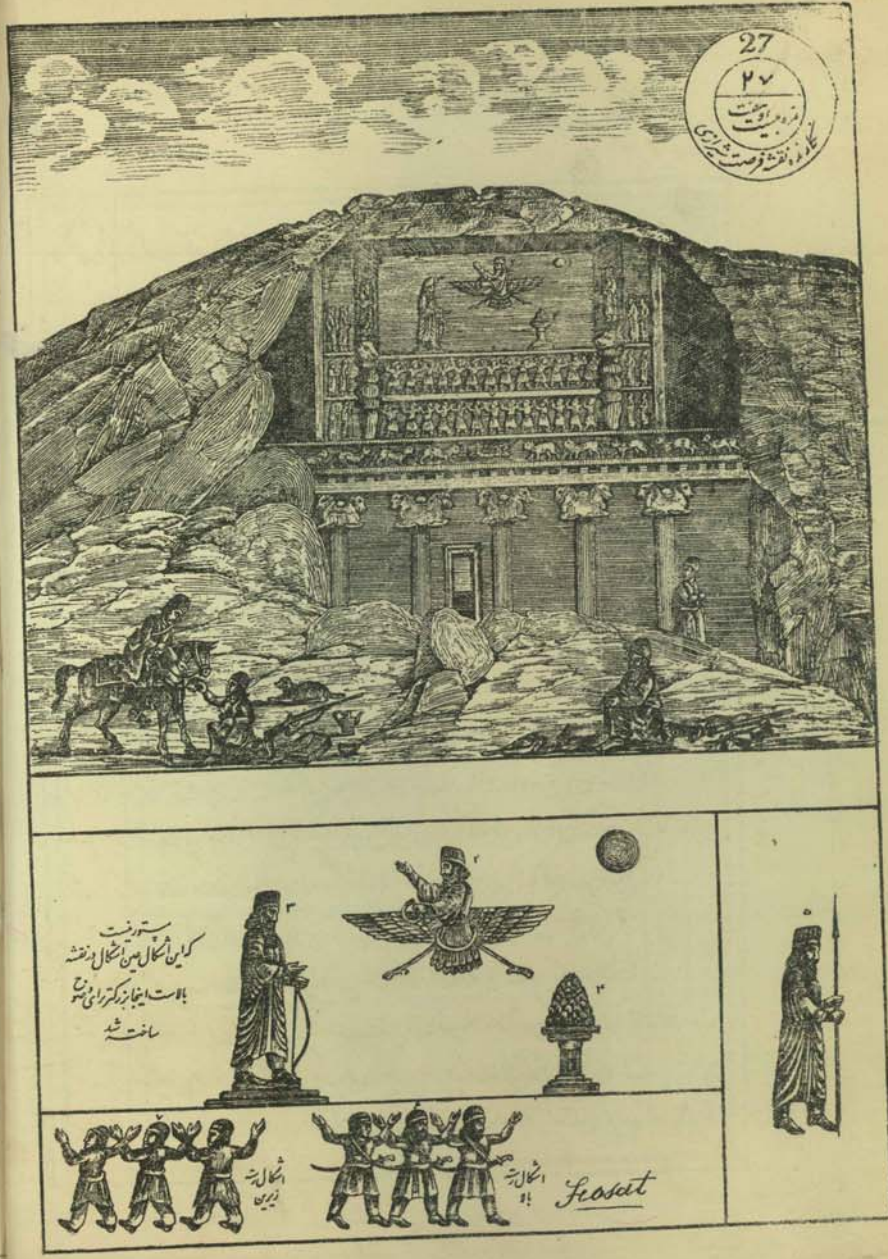
(تفصیل اندرون دهنه) باطن دو پستون از ستونهای چهارگانه مذکوره سوراخی است مربع که مدخل دهنه است مقدار یک ذرع کمتر کشاوی دارد اینجا اطاقی است که کوه را بریده اند سه ذرع طول است و دو ذرع عرض علاوه بر این فضا نیز طاق کوچکی است که چند آن مرتفع نیست در صفت که زمین این طاق باشد و دهنه است مثل دو حوض بلکه مثل یک حوض که میان بندی برای آن باشد و اینها مقبره اند هر حفره دو ذرع فی الجمله بیشتر طول دارد و یک ذرع کمتر عرض و عمق آنها کمتر از ذری است و مرده را در آن می نهاده و بر سر هر یک از آن مقبره ها سنگی انداخته بوده اند بسیاریم بشکل مربع پستطیل ولی طری که رو به بیت است مطمح و منتهی که رو به بالاستی محسوب لیکن آن سنگها را از روی قبر برداشته اند و بکنار انداخته و بعضی را سگسته اند و جهت سنگین و بر انداختن آن پسنگها کو یا این باشد که چون سلاطین عجم را با کمر و تاج و بعضی اسباب حرب و فن می نموده اند چنانکه حکیم فردوسی در شاهنامه اشاره باین مطلب فرموده است

یکی دهنه فرمود خسر و بمهر	بر آورده آن سپهر گردان سپهر
نهاده و پهلوان را بجای	اگر بر میان و بر سر کلاه

لذا برای اخذ آن اشیاء نفیسه شاید پسنگهای مقبره ها را سگسته و راکنده باشند بجای میت محال بغیر از شتی خاک و زبل حیوان چیزی نیست انکه الله الواحد القهار نقشه پروان دهنه را که صورتهای مذکوره آنجا ترسیم نموده است و منتهی (۲۷)

و در نظر
این است که بعضی
از نظریه و سبب تشان
مخالفت است با شرائع
انبار عظیم السلام مثل تشان
که آتش را
و سائلند
و در
کوشش و غیبت
است

و خمه دیگر در کوه مذکور که پیش از این مرقوم شده که آنرا کوه رحمت می نامند نیز نسبت
(این است تفصیلش) این خمه در طرف جنوب خمه ایست که بیان شد گذشت
بمقدار پانصد قدم دورتر از آن آنجا رفته تماشا نمودم از غرایب اینکه عرصه بیرون
و خمه وسطه و بدنه و نقوش و صور و تجاری آن بعینه مثل بیرون و خمه سابق الذکر است
بدون کم و زیاد که گویا بالفرض و المثل این دو خمه را یعنی نقوش و اشکال آن در یک
قالب ریخته گری کرده اند اما فرقی که دارند در آن درون و خمه که تفصیلش گذشت و در بیرون
در این خمه شش قبر است (بیان این مطلب) از منفذ میان دو پستون که داخل و خمه
می شود عرصه ایست بمقدار ده ذراع طول و دو ذراع عرض علاوه بر این فضای نیزه صنفه دار
که سقف آن صنفه طاق مانند است مثل و خمه سابق الذکر و در هر طاق دو قبر در سنگ حفر
نموده اند مثل حوض بهمان تفصیل که سابقا در خمه اول ذکر نمودیم و این شش مقبره طول
بر یک و دو ذراع عرض آنها یک ذراع است این معنی بسیار منافات دارد با نسبتی که
مردم حالیه مردمان قدیم میدهند در بلند و قامت و اغراق است بی اندازه
و حال اینکه مقبره های مذکوره گواهی بر حد قاصتهای آن مردمان میدهند از این گذشته بعضی
از درگاه که تورات تحت جمشید است شاید بر این مدعا است بی شاید قدری بلند تر و
بیکل تر و مطبوع تر از ما بوده اند با بجهت بر سر این قبور نیز پستکهای عظیمه مرصع متطیل که طرفی
مسطح و طرفی محدب است بوده بعینه مثل سنگهای که بر سر دو قبر خمه اول ذکر شد و این
شش پستک را نیز شکسته و بر انداخته اند و در این خمه دو مقبره باینه اثری از اجساد
جسد آن سلاطین هم نیست معلوم بود که بعضی از احشام است که در آن حوالی
مسکن کرده بودند که سفند های خود را در آن خمه جای داده و آنجا را مرصع مستدار داده اند

کبر اول در خمه است
مقبره است
که بعضی غلطه و گدازه
است
مقدار
گذشت که بعضی کوه
پشت است
مردمان
بروزن مجلس می
که بعضی در آن را
کوهند

کبریا اول معنی سیرین

است

چندین

معنی اول جمع صدر فتح

اول است معنی

دو بار

چندین

معنی اول جمع صدر فتح

اول است معنی

دو بار

معنی اول جمع صدر فتح

اول است معنی

دو بار

معنی اول جمع صدر فتح

اول است معنی

دو بار

معنی اول جمع صدر فتح

اول است معنی

دو بار

معنی اول جمع صدر فتح

اول است معنی

دو بار

معنی اول جمع صدر فتح

اول است معنی

دو بار

معنی اول جمع صدر فتح

اول است معنی

دو بار

معنی اول جمع صدر فتح

اول است معنی

دو بار

معنی اول جمع صدر فتح

اول است معنی

دو بار

معنی اول جمع صدر فتح

اول است معنی

دو بار

معنی اول جمع صدر فتح

اول است معنی

دو بار

بر جای بدنهائی که سر یا خرقه جواهر کران بها بودند احوال خردنل کوسفند و خاشاک چیزی نمی
نیشود بنیان الذی لا یدوم الا ملک و سلطان مجذبان آن دمه بعض اشخاص آمد چیزی
نوشته بودند که بعض از آن نوشته کلمات نفیسه بود قدری از آنها را در این جا میوم
احل سلاطین جبار و مردمان متکبره را تنبیهی باشد این یارب العالمین بدو ارس
چند سطر بود و آخرش نوشته بودند این کلمات از دهر نادری نوشته شد این است آن
این متن آخر دعا غفر و جمع المال علی المال فاکثر اگر جم است و اگر جام است که جام مرگ را
در کشیدن است و اگر دار است و اگر داری که داروی اجل را چشیدی غلبه غلب
قبا بوسیدی و جسمی بقا بوسیدی انتی بجائی دیگر نوشته بودند اشعار اسدی طوسی است

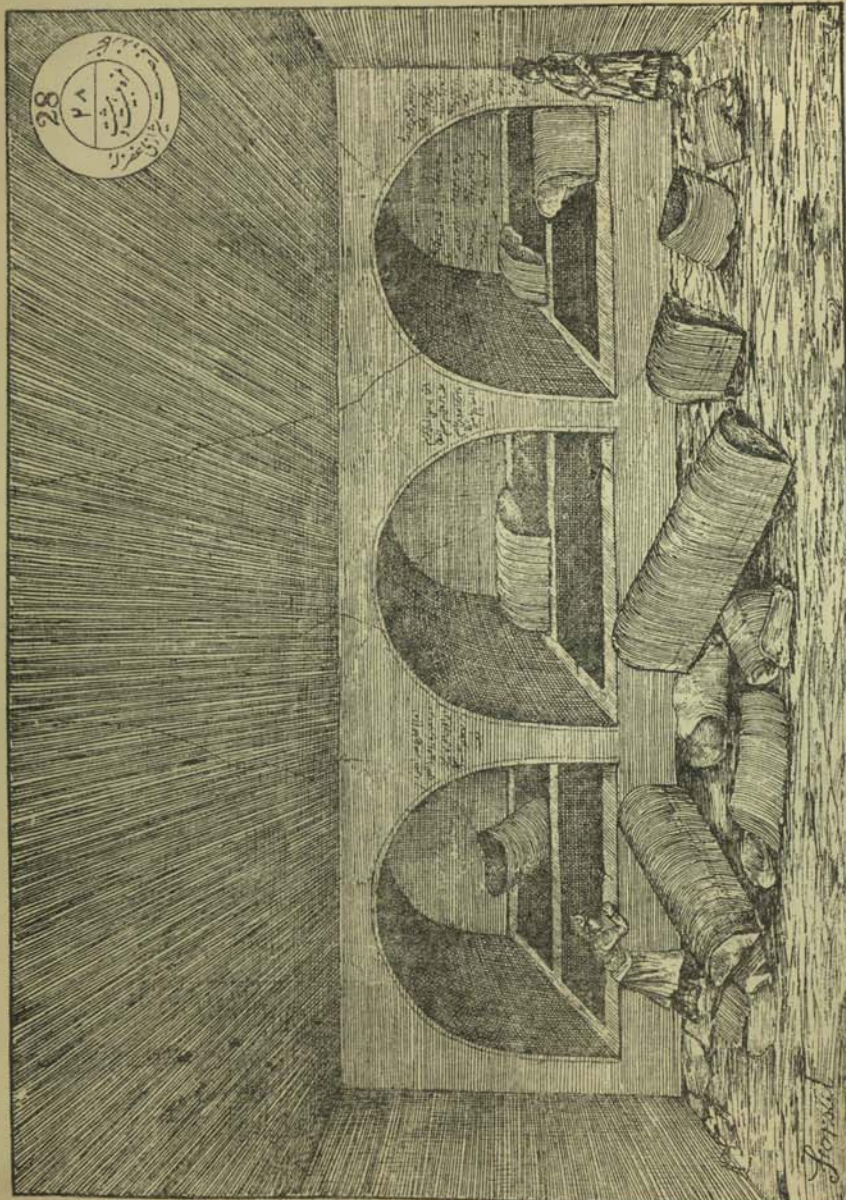
یکی جامه زندگانی است تن	که جان دارد دش پوشش یشتن
بفرساید آخرش چرخ بلند	چونه سود جابه بیاید بکنند
میرد هر آنکس که زاید درست	شود نیست چون نیست بود آخرت
کجا شد کیم مرث شاه بلند	کجا جم و طهر مرث دیو بند

فقیر مؤلف هم بجائی دیگر نوشته این اشعار در بار حضرت امیر المومنین علیه السلام

یا تو اعلی قلل انجبال	غلب الرجال قام مصیهم العکل
و اشر من نور العبد غریغ	الی مقابر جسم بایش ما ترزوا
نادا هم صابر من بغیر	این الایسه و التیجان اکل
این الوجوه الی کانت خجیه	من دو دنیا خضر اناسا اکل

برداشتن نقش سرون این دمه لازم نبود چه که خفیم صوران مانند دمه اول کفشت
بر داشته شد نقش اندرون این دمه را برداشتم نمره میت و هشت (۲۸)

اگر

اگر چه مقصود کلی مانوس شدن این اوراق است بطریق جغرافیائی علی چون ضمناً مختصر سانی از تاریخ
متفرقه هم دارد و خالی از مناسبتی نخواهد بود که پس از ذکر اشکال و صورت تحت جمشید خلاصه
از آنچه اهل تاریخ در بنای تخت جمشید و مال آن نوشته اند در اینجا مرقوم داریم
در اوایل کتاب مذکور شد که گویند شهر استخر را کیومرث بنیان نهاده پس از آن شهر است
بر آن عمارت کرده سپس جمشید با تمام رسانیده و گفتیم که سلاطین دیگر بناهای تازه آنجا
کرده اند و در آنها جلوس نموده اند و باینکه عمارت غرابه حالیه تحت جمشید را یا
چه پادشاهی ساخته یا که عمارت نموده کاری نداریم اکنون مقصود ما شرح حال جمشید است
که از جمله سلاطین پیشدادیان بوده
در تاریخ مطهر است که جمشید پس از اتمام شهر استخر و عمارتی که در تخت جمشید بنا
روزی که آفتاب بمحاذی نقطه اعتدال رسید با کمال سرور و نشاط و نهایت
بهجت و انبساط بر سر سلطنت تکیه کرده بعیش و عشرت اعتصام جست و آن روز را
نوروز سلطان نام نهاد گویند مقصد سلطنت کرد پس ضحاک برادر شد و بن عاود
بر جمشید خروچ کرده غالب آمد جمشید فرار اختیار نموده در پستیان رفت و وفات
یا قتل آنرا در دیگر بلاد نوشته اند و در اکثر کتب مفصلاً نوشته شده
پارسیان جمشید را حکیم کامل خوانند و پادشاه عادل دانند و نامه آسمانی بوی نسبت
گویند مشرب توحید بر جمشید غالب بوده و انسان کامل را در خورشید سایش
میدانسته و گفته که انسان اشرف موجود است اشرف انسان پادشاه عادل
و آن قابل طاعت و فرمان برداری است و در بعضی کتب تواریخ سخنان جمشید را
که از زبان او بهر بی ترجمه شده نوشته اند (از جمله آنها) فرموده آنکه **مفضل السعادات**

عاشق

نقطه
اعتدال رسمی اول
حمل است که چون آفتاب
بدین نقطه رسد اول
بهار خواهد بود
اعتصام
ضحاک در زندان
ضمحاک برادر شد آواز
و بعضی برادر زاده او و بعضی
خواهر زاده وی و بعضی خواهر
زاده جمشید نوشته اند
بنابر اختلاف صاحبان
تواریخ اعلام شده
تعالیه
الکتاب الخ و این
بعضی حکمت و دانش
تکیه میکنند بر اینست که جمشید
در یافتن آرزوهای

والتعادات و ادراك التقيات (از آنجمله) الايام صحايف اجالكم فخلدو بانجن انكلم
 (از آنجمله) من الراؤالى العادو العذوان على العباد ككلماته بسیار است این مختصرا
 گنجایش پیش از این نیست و پیشتر از اینها گفته ام که همیشه دو هزار و چهارصد و نوزده
 سال بعد از هبوط آدم بوده و نیز مذکور داشتیم که تفصیل آتش زدن اسکندر تحت
 جمشید را مرقوم داریم و آن این است
 اسکندر رومی گویند پسر اردو دویست و شصت و یک سال بعد از هبوط آدم علیه
 در مملکت ایران اسپتلیافت و این تاریخ مورخین با اختلاف نوشته اند ولی بچند
 قلیل مختلف است بهر حال زمانی که با پسر عیونو زنی که طیش نام داشت و
 همواره او بودشی در حالت مستی عرضه نمود که مردم ایران سالها مملکت یونان را غارت
 و ویران ساختند خوبست بکفر و مکافات این مطلب فرمان دهمی استخر را برآورد
 کنند اسکندر تن در داد و در همان شب حکم نمود تمام اموال مردم را بغارت برونند
 و عمارات استخر را آتش زدند و غارت نموده و تحت جمشید را ویران ساختند که
 این مطلب مفصلا در کتب تواریخ مفسر است هر که خواهد با بنا رجوع نماید
 (مؤلف گوید) بر ابل دانش و نبینش واضح و لایح است که آن عمل که از اسکندر
 سرزد نمود که از پسر دمی و آن پسر دمی نبود که از دستی دریغ از انسانی که عمر خویش را
 شرب مدام و مدام اوقات را مصروف باده و جام دارد و پستید با تعلق اگر
 منع انبیا و اولیای خدا را از شرب مسکرات افسانه بدینم و سخنان ایشان باور ننمایم
 چگونه میتوانیم انکار کنیم مفاسد و شروری که از شرب مسکرات مشهود معلوم
 ماست علیکم بالانصاف و یدواید که ترک آن قطع نظر از ناخوشویدی بزدان و خسران

الامام الخ
 یعنی روزنامه ای است
 عمر شصت و یک سال
 بر اوید آن روزنامه ای
 اعمال خود با حاصل مستی
 عمر خود را طوطی کند
 با حال حسنه
 پیش از اودان
 یعنی بدو شصت است
 بسوی عاده عالم آخرت
 دشمنی بر بندگان
 طبع
 بفتح طاء خطی و سكون
 یا در آن پسین
 بعضی در
 بعضی در
 بعضی در
 بعضی در

دو جهان

دو جهان چه در ملائمتها از خلق می شنود و بار تکاب این عمل از کد خدای و عر قد که دار کابل
 می شود و از شغل خویش باز میماند و در امر معاش حیران میگردد و چنین شخصی با چار میشود
 اینکه بهر که وی مناد است کند و اکثر اوقات خود را بر دامن پست فرومایه بگذراند
 و با شاخص او باش قلاش مجالست کند و موافقت و رزد کمتر دیده شده است که مجلس
 شربی منعقد شود و در آن قتل نفسی اقل از آن جراحی بکشی نرسد یا اقل نزاعی واقع نکند
 و پای رنجشی میان نیاید ای کسانیکه این کلمات را ببینید مبادا بگویند مؤلفان
 این سخنان را از آن گوید که خود شرب مدام نموده و بکشی بی نبوده و کیفیت از آن حاصل
 نگرفته و با مردمان اهل معاشرت نبوده (میگویم) الحمد لله باینکه مرکب نبوده و نیستیم که آنکه
 شرب مسکرات چون من دانند کفیف کیفیتش را حاصل ندارم که در جوانی با کسانی که
 مرکب بوده اند مخالط بوده ام سپس از این و تعال مسلت کردم و در انابت کوفتم
 زیرا که ندای من تشبیه بقوم نمونم را بکوش بوش شنودم از آن اشخاص که از جسته
 راه اندو شد و مرا مسدود نمود ملاحظه نمایند که اهل فرنگستان با اینکه شرب مسکرات را
 حرام میدانند در این اوقات در بعضی از ممالک خود در روزنامه با اعلان کرده اند که
 اگر کسی خدمتگذار دولت باشد و شرب مسکرات را ترک نماید موجب وجیره آن
 خواهد شد و آن روزنامه که با کمریزی و هم بفارسی بطبع رسیده نزد قریه موجود است
 و در آن معایب و مفاسدی با اندازه یک جزو از کتاب نوشته است بعضی از فقراتش
 این است که نوشته میشود بهترین مشروبات آب خالص کو راست است اینکه در
 مملکت اطباء بنا سبب فقدان آب کو را اوصاف یا مقتضیات یکی از شراب
 تجویز میکنند که برای رفع تعلیت آب را با آن مزج کرده بخورند با عقدا ما با جهان آن

منازلت
 هفت بی کرون است
 انابت
 بجای تعالی باز نشت
 نمودن
 من تشبیه بقوم
 حدیث یعنی کسی که
 شود بقوی پس آن سخن از
 حد ایشان است مثل
 اینکه در مجلس عصیانی
 جلوس کند اگر چه خود
 مرتکب نشود در گناه
 شرکت خواهد بود
 نقد آن
 کم شدن بضم کاف
 پاری و معنی ما بود
 شدن

دو جهان

بتر است و اما رضی که مستلزم خوردن شراب است نباشد فایده در شرب آن نیست
 قاعی مسکرات بوجود آدمی مضرت است و مردمان فرزانده در باب مضرت مسکرات
 آنچه گفتی است بتفصیل گفته اند و تصور فایده از مسکرات ازینش عقرب نوش جستن را
 ماند هرگاه زهر را خاصیت تریاقی حاصل آید از شرب مسکرات نیز سودی چند است
 توان نمود و هرگاه شخص صافی شرب از باهیت آن آگاهی حاصل نماید که هر قطره اش
 روحی تازه باشد بر ایند بکم صفای طبیعت از شرب آنها اخلع میکند شراب خوار
 کار را موزر افزوده و وجه گذران فردا را نیز از مزاج میباید که شسته از آنیکه بی مفاسد
 از شرب آنها بروز میکند که سبب بیماری خاوند و نجاتی کشته خرابی خانانهاست
 بزرگ را نیز بار میآورد و هرگاه بدیده انصاف بنگریم خواهیم دید که بطور باره از علل و
 مملکت از شیوع استعمال مسکرات زیرا که در مملکتی که شراب سایر مسکرات نیست
 و یا بکم دیانت ممنوع است سکنه آن ممالک از بعضی امراض امین اند سهل است که
 قوتی البقیه و تندرست هم هستند و در میانشان کسان عسر دیده و هتاد و فو و دیال
 خیلی پیدا میشود که با کبر سن از تحصیل معاش و تدارک با محتاج خودشان در مانده اند
 در جایانی که مسکرات با انواع پیدا میشود و استعمال آنها را نیز تعیم حاصل آمده آدم هتاد
 یا نود ساله تندرست کمتر یافت میشود باور ندارم که یک تن از مردمان خردمند و با سن
 و روح مسکرات برخلاف این رای بدید با بجهل از این گونه مقالات نوشته اند همچنین
 روزنامه دیگر دیدم که در بسیاری از ممالک یوروپ حکم سخت و منع استعمال
 مسکرات شده حتی اینکه کارخانه های آن را خراب نموده اند این مؤلف کم
 خرد شراب نخواست بر شخص پر خرد شراب خوار استدعا میکند که از روی انصاف تجربه

تریاق
 معرب تریاق گشت
 و آن دوائی است که
 که خداوند را در هر کسند
 بجهت دفع زهر باد مطلق
 با و زهر را تریاق نیز
 گویند
 دیانت
 دین داری و پر بر کار
 است
 یوروپ
 فرنگستان است
 و پیش از این
 مسطور کردیم

کند افعال و حرکات و سکنت و مشاغل و بر و زکالات و مدخل و جلب منافعی که
 خود را در حالتی که شرب مسکرات هم میکند بسنجد در راه دیگر حال گویند که تارک از شر
 نیز آن مذکور است را بنجیده ملاحظه نماید که چه قدر تفاوت در عمل دارد (غریزاً) مرد
 عاقل نباید با فساد شعریه که شاعری توصیف شراب کرده باشد فریب خورد و بسا
 مقصود شاعر جزئی دیگر بوده و معنی دیگر را قصد کرده بالفرض که مرادش خمر طاهری
 باشد خیالات شعری شخص حسد و مندر از راه بدی برود شاعری که غزل سرای باشد
 و مجاز گویند و از غزل چه بگوید جز اینکه تعریف خط و خال معشوق موهومی بگوید یا تو
 و دام و در این کتاب پیش از این در ترکیب بندی سخن در این معنی منظره ناکشتم
 ندیدی که کفتم منم از جمله ایشان کیست که خدا خرد کند و کندن کردن من اگر بگویند
 شرب کنندگان مسکراتی که تودیده و در مجامعشان حضور داشته مردمان خرد بود
 اند و ابل و برای اسکا تم بعضی اشعار را بخوانی مثل این شعور باغی و امثال آن

با دینی در هر سری شمشیر	انچنان را انچنان ترمیکند
کر با د خوری تو با خرد مندان	یا با صنی لاله نخی خندان خور
بسیار بخورد و دکن فاش مساز	کم کم خور و که گاه خور و پنهان خور

میکویم اولاً خیالات شعریه برابری با بر این عقلیه و دلائل حسیه نخواهد کرد و من خردان
 سیاق اشعار بسیار گفته ام که در دیوانه حاضر و موجود است بسا که باز هم خواهند
 که لازمه شاعری افسانه گویند در صورتی که شاعر مجاز گو باشد شانیاعر صنه
 میدارم بخدا که سر رشته کانیات بدست اوست اشخاصی را دیدم که سالها
 دانش آموخته بودند و خرد اند و خسته از علم و فصل بصره با داشتند همچنین مردمان

خیالات شعریه
 در شصت که پیش از این
 اشاره کرده باشم و در
 کتب منطق و دیوانه
 نظر کن که گفته اند خیالات
 قضا نیست که از قضا
 و اعتقاد و ذراتها
 نفس و دکن موهومی شود از
 آنها از حیث تعریف و
 ترمیم چون العسل خرقه
 و انچه با قوت سبالت
 و هرگاه معقول شود و با آن
 هیچ و دوزن البسته تاثیر
 زاده می شود و
 آن باشند خیالات
 شعریه

از باب تفصیل
مجموعه خود را در این باب
ان منته
تفصیل مجازات
تفصیل است
نام کتابی است که
شوی است از او
مجموعه در حق
کتابت می باشد
تفصیل است
مجموعه خود را در این باب
است تماشای رخساره
و قرار داده شده است
کلید آن خانه و شرب
الکحل است
یعنی خود شرب
سرور و شادمانی
است و لکن
آن کلید
شراب و پیا
است

که با دستارهای کپردا های فاخر و عصاهای طویل در میان خلق آمد و شد میکرد
همچنین کسانی را که اگر هزار سخنان ناهنجار با آنها میزدند سر از پشت پابرهنه استند
و تکلم نمیکردند چون مجلس شرب حاضر میشدند پس از تجویز چند دستار بر زمین نهاد
رقص را ساز می نمودند و عسدها با آغاز مبخنی که با طبعشان کران بود از حال طبع
پیرون رفته برزه با و مقطعا میکشیدند و گاه از روی خوش طبعی که دارهای زشت
از آنها سر میزدند که هوشیاران مجلس از افعال ایشان سر برزراکنده عرق عرق میشد
بساک پس از انقضای آن مجلس باوقات دیگر شخص شارب در کجا با زاراکری از
هوشیاران مجلس را میدید از افعال حرکات که زشت خویش را برای دیگر و او را زده را
مینمود (عزیزان) اگر منصفان از برای شرب مسکرات چنانکه تفرغش شر
سروده اند بنگار میشنید که بگوید اند او صدی مراغه اصفهانی در جام جسم گفته

هوشیاری تو نه که بهوشی	هوش داری چو با ده کم نویسی
می سرختند فروش کند	بنک سبزه کلیم پوش کند
دل سیاهی و هوس دور خیزد	بیل این سرخ و سپهر اگر خیزد
خوردن آب کرم و سبزه شک	خون سبز نازد چو ناله شک
بت پرستی زنی پرستی به	مردن عاقلان ز پرستی به
چند کوفی که با ده غنم برود	دین و دنیا بهین که هم برود

در حدیث است که چنانکه در کتابی است و جعل مفتاحه انور نیز در خبر است انور
و لکن مفتاح الشریع بحکیمی گفتند شراب بیاشام جواب فرمود غنی شام
چیزی را که آن عظم را بیاشامد یکی از اهل ادب فرزند خود را گفت بیاشام

ایک و الشرب فانه منفیه للذین والمال و شرای عرب را نیز اشعار بسیار است منها

شرکت البید و شرب	و صبر ش صدیقان عایه
شراب یضیل طریق الهدی	و نفع لاشرب الوباء

از این گونه اشعار در عرب بسیار است ترقیم آنها موجب تطویل خواهد بود این شعر سعد
ختم کنیم از شراب عشق جان مستی

و باین شعر خواجه حافظ شیرازی علیه الرحمه شراب خواران عذرا گویم و معذرت بخیم
نه قاضی نه مددش محتسب نه نفی

چون از برداشتن نقه های تخت جمشید و دغه های انجا فراغت حاصل آمد غم
از انجا حرکت کرده بیتی دیگر بروم و شش روز بود که در تخت ساکن بودم

من حسن الاتفاقات روز هفتم توقف روز ولادت با سعادت حضرت
رسالت پناه محمد مصطفی صلی الله علیه و آله بود یعنی روز هفتم به شهر پریح

الاول پس غم زحیل را بدل باقامت نمودم قصیده در عید مولود انجذاب سرودم
تا ارمغان سفر آخرتش سازم شاید باین وسیله خود را از مملکت روز حساب

طلح حمایت و شفاعتش در اندازم این است
در بار که جمشید را آورد و عبرت بر

دستی با صف بردار کن چشم رغبت تر
هر جا که سرایابی ویرانه شده بخیر

چون خرد می شناسم بشکست ز پاتر
بر جای سپرد و زود و او از وفای

ز آن بوم نفیث زانغ اید بهر برکت
بر جای سپرد و زود و او از وفای

یعنی ای پسر من دور کن
نفس خود را از گردن سرت
پس بر پشیمانی که
فساد و تباهی از برای
دین و مال است
شرکت البید سرور
و شراب یعنی ترک کردن و دور کردن
شراب و مسکرات و انجذاب
آن را و زود دیدم دوست از
برای کسی که عیب آنرا
گوید
شراب است
یعنی شراب و دیگری که
سیار طریق بدست و در
راست را و بکشاید از
شردهای شرار منته
مکر و مکر و شکر
قدیم فارسی بوده که چون
مرد و شست است
کتابی است از کتک نمودن
و توقف کردن
تغیر است
یعنی عین عمل و شکست چشم
در حکمت عین امر را
بصورت بار بار نوشت
تغیر است
کتابی از انسان
است
مست
انجذاب یعنی شیشه
است

روزگار درگاه معنی
تخت بزرگ و ایوان
نیز آمده
بسیار خاکی معنی نوی گوید
و کوکب که اندک است
در آن آمده
باشد
روزگار سوده معنی پیشه
و قی است
است
در اینجا معنی رونق و
شکوه است
نمازنده است
نمازخانه
مازان
مازان
کنایه از مختصر اربعه
است
اینجا معنی علم و ریاست
است
افغان
معنی خصم یا قهرمان
است که معنی
درست باشد

در ساحت ایوانش جفاست و زخم ساکن
یک جای غالب را خدایم نکر در نیم
در تمام جمید است که باین همه آن
بر ملک فریدون لب بخشوده بفضای
در پشت آن لاله است خون جگر دارا
خود خون سیاوش است آن می که در جم
شده لب شیرین است نقلی که نندست
ز آنکه زنده است آب خاکش همی بر
دانی که چر ارفست آب آتش که چون بود
میلا و محبت شد که مثل چنان مولود
بر باد شد از او شت و کله کسری
صورت که آب گل زلفش یکی صورت
که دایه از خاک و زرنک نمودش پاک
در روی زمین تا کوفت بر بام ساکن
احکام رسل را بود و مشایخ پختن روز
اغصان رسالت را او بود و لیسکن
تا بر نبود در اصل از اصل زوید شاخ
او اول و او آخند او باطن و او ظاهر
در معرفت فاش باشد تعبیر عقل

این یک شده بر بطون آن آمده خنیاگر
یک جای عناقش را تجا بپسین بر
کف اشک روان است آن که غم
بر جا که شانی نیست برنگر آن منظر
بر شده آن سبزه است خاک تن اسکندر
از کله کاوس است آنجا که شد سار
آه دل پر ویز است دودی که در مجر
پوسته لاف است بر جای آفت آذر
یافت چرا بر باد آن خانه چو خاکستر
تا خرم عظیم است این چارستان با در
نابود شد از او دوش ملک و پشته
کان آمده در معنی بر سیرت صورت
پس کشت در آن ظاهر و آن آینه مطهر
اسلام همی افراشت بر چرخ برین اختر
ارسی همه افضل صادر شود از قصد
با چار تر باشد در اصل شجره مصر
تا شاخ نیار دبر که ظاهر نشود آن بر
اولیت و او طاهر او سید و او سرور
چون آنکه بود حسیان در معرفت او

جیل

کوکشت ز جان و دل بر در که او چاکر
ز نام عجیبی باشد با اینکه کنم باور
نکست چرا در هم پست فلک و محور
وز نور جبین او ست این تابش نیست
وز چشمه مهر او یک رشح بود که سر
شخص چو کی روح است کیمی همه چون
امرش همه ره ساری چون آنکه صبا در
وز قمر اگر خواهد کسیر و عرض از جوهر
وز امر خد اینیش ز آن فعل که زاید
وز پر تو روی او ست که صبح بود ازور
ذکر می که نه نام او ست آن که بود ابر
بحر آه شجره خانه افلاک همه دفتر
که خلق جهان استند مداح و شناسگر
فرصت تو سخن بگذارد و مدح و ثناء
تا لعن خدا باشد بر مشرک و بر کافر

جبریل امین ز آنرو شد پیک این حق
کویند شب معراج نهاد بگردون پای
کویم زکران خلش با آن همه پسینگی
از حکم متین او ست این کردش افلاک
از آتش قهر او یک شعله بود و نورخ
جسمش چو کی قلب است عالم همه چون با
حکمش همه جا جاری مانند روان
از شتم تواند کرد صورت ز هیولی دور
از حکم خدا امزش در آنچو یابیز
از ظلمت موی او ست که شام بود تیر
فکری که نه یاد او ست آن فکر بود نقش
وصفش قلم ناید که ز آنکه سینه کردند
حرانی شود قهر بر از مدح و ثنای او
جایی که خدا محبت فرموده ز لولا کش
تا رحمت حق آید بر مؤمن و بر مسلم

دلنمای مجانش چون مرغ جهان خنجر
بر جان خود افش آتش که سیان آذر
پس از هفتین روز از تحت جمید حرکت نموده ز قلم در تکی که انجا رانش رجب گویند
(و نقش قهرمانش نیز خوانند) و آن تنگ در همان کوه رحمت است که جمید

جیل

کبر اول معنی تیر
مخرج است که مخرج بدن
سکر دود باطل است باطل
خطی است موجود که کبر
آن قطب شمالی و سر دگر
قطب جنوبی باشد
ماده بر جزو اصل بر ش
است باطل است چو بریت
که کل باشد صورت
جسمی را نه
عوض
بفتحین جزو است که نفع
مستقل باشد که فاعل
باشد بر عرض قائم جوهر
است و بهشت منفک
از آن نیست چنانکه
صورت از
هولی
روزگار نام دوت
نویسند کی است
لولا که
اشاره است بهشت
قدسی معرفت لولا که
خلقت الافلاک معنی که
وجود تو بودی بهشت
او کرم است که
نقش بر ج
این کلمه نیز از دست
است و اصلی نام

در پایان آن واقع شده و نقش رجب تا تحت جمید بسافت میفرسنگ است یعنی از پای تحت ر و بطرف جنوب در دامنه کوه میروند تا میرسند بآن نقش ها و آنجا درخت در کوه در آخر دره فضائی است که چاک مثل کرباس که از کوه طبعی است و کوههای اطراف آن کرباس بسیار کوتاه است در آنجا سه مجلس صورت بر سنگ کوه نقر کرده اند یک مجلس در طرف دست راست شخص است هرگاه بجنب بایستد یک مجلس روبرو و مجلس دیگر در طرف دست چپ است

(تفصیل مجالس سه گانه) مجلس دست راست مسطحه ایست که ارتفاع آن بمقدار دو ذراع و عرضش سه ذراع و نیم است و آن مجلس تا زمین چندان مسافت ندارد در آن مسطح صورت دو سوار بر پسنک نقش کرده اند روبروی یکدیگر و حلقه معا به که در پیش سابقا مرقوم شد در دست دارند سوار یکی در طرف یسار شخص نظر کننده است تا سوار بر سر دارد و در گردن سینه اسب حلقه بای بزرگست و یکپله گلان از طرف رت اسب او بخیمه که رشته آن زنجیر است سوار دیگر نیز صورت پادشاهی است که در پارچه پشت سر بسته و باد آن پارچه را راحه کت داده این پادشاه نیز یکپله بسته برنجیر از طرف اسب او بخیمه و دامان جابه هر دو پادشاه دراز و پرا چین است باورگاه آنها محو شده و از سنگ ریزش نموده و دم اسپه های ایشان مثل این است که سینه باشند یا دور آن ریسمانی پیچیده باشند (اما مجلس روبرو) مسطحه ایست که ارتفاع آن سه ذراع است و عرضش چهار ذراع و نیم در آن صورت دو پادشاه پیاده است که نام حلقه مذکور را گرفته اند یک پادشاه پر پیار بزرگی بر کلاه نصب کرده و آنحضرت آن دو پارچه او بخیمه پادشاه دیگر در دست چپ عصائی دارد و از پشت سرش نیز پارچه

کرباس
یا کسب ساقا که درخت
که معنی باغ خانه است
و معنی در بار و جلوه خانه
نیز آمده است
بصیغه مفعول مذکور
داشتیم که معنی پاریانه
و درجه درجه است
دو پارچه
همان کسب بند است
که در متن کتاب تفصیل
آن مرقوم شده
است

آویزان و در پاچین آن دو پادشاه صورت دو طفل غر د سال است یکی کلاه بر سر دارد و دست راست را بالا گرفته دیگری سرش برهنه و در دست راست عصائی دارد و در دست سر یک پادشاه و در فراتر پاده اند در دست یکی الت کس پران است و دیگری دست راست خود را بالا گرفته و دست چپ آن مثل این است که در پارچه باشد یا اینکه دست را در اسپتین کشیده و پنهان داشته و قدری دور تر از آن دو نفر شخص دیگر است که با بخت اشاره میکند بلوی که در آن خطوطی است بخط پهلوی و این شخص نیز از اسپتین نقصان سنگ کوه نقش کرده اند اما پشت سر پادشاه دیگر است و تنه او کشیده اند و در عقب تن صورت دو نفر است که آنها پشت پادشاه نموده اند یکی از آنها نیز با بخت اشاره میکند بجائی این عرصه و مسطحه تا زمین نرسیده اند و در دست با تنامیرسد (اما مجلس دست چپ) در مسطحه ایست که ارتفاع آن سه ذراع و عرضش چهار ذراع و نیم است و این مجلس نیز در دست در آن مسطح صورت پادشاهی است که سوار بر اسب است تا بجای بر سر دارد و در پارچه نصب نموده و در پشت سر نیز دو پارچه بسته و باد هر کتان داده و طوقی بگردن دارد و دامان جابه اش چین چین است پادشاه کابش محو و نابود شده و نیما که دو پارچه بر پشت کفش یا رکاب کرده زده بوده و بر پیشانی اسپش پر که کوچک زده شده و سه تکه که بر سر آنها کوسیت از بغل اسب او بخیمه و در سینه اسپ آن چند سطر بخط بسیار ریزه همچنین مقابل سینه اسب در متن مجلس سطور دیگری و حجاری کرده اند بخط پهلوی و یونانی و در عقب سر آن پادشاه صورت ده نفر دیگر نقش نموده اند همه ایستاده و در دست و در فراتر از آنها حربه ایست که در آن

دست راست
در اسپتین کشیده
این با بخت است و در
جای دیگر مثل صورتی که در
مجلس از مجالس نقش شده
است که بعد از آن
خواهد آمد آنجا هم که در
در اسپتین کشیده
مقصود مفهوم
نموده
چنان سوره نیست
که مذکور شده
است

که بنده آنها را بکر بسته اند و بگردن و سینه شان گردن بند و طوق است و در کلاه بعضی نشانی است و در منفر آنها نصف تیشان در پشت حایلی است که نقش شده

فصل در باب ترجمه خطوط مذکوره که در دو مجلس نوشته شده (خطوط مجلس برون) از ترجمه آن معذوریم زیرا که اقتدر آن خطوط محو و نابود شده و از سنک ریزش کرده که در دست معلوم نمی شود و اشتیاقی که از ترجمه آن ربطی داشته اند و این را دیده اند در کتاب خود ترجمه درستی ننوده اند مگر از هر سطر یکی چند کلمه را فهمیده و از آن کلمات خلاصه یافته اند که مذکور میشود (آن خلاصه این است) که پادشاهی که نامش از سنک محو شده و میکو من شاهنشاه پستم و بسیار جاها را گرفت و آئین دین زردشت را که از میان رفته بود ظاهر ساختم و رواج دادم و شرحی هم از طریق دین زردشت را در اینجا بر سنک نقش نمود (مؤلف گوید) آنچه بظرف فقیر میرسد این پادشاه باید اردو شیر با بجان باشد زیرا که در زمان سلطنت آن پیر و ان زردشت در طریق خود مختلف شده بودند چندی فرقه و سایر مردم هم بنای بت پرستی را گذارده بودند اردو شیر مذکور پس از انتظام کار سلطنت دین زردشت را رواج داد و بت پرستی را منع کرد که تفصیلش در کتب تاریخ مسطور است (ترجمه خطوط مجلس دست چپ که در متن و در سینه سب بخط پهلوی یونانی است)

این است صورت اورمزد پرست خداوندگار شاپور شاهنشاه ایران و غیر ایران حاکم از جانب خدا پسر اورمزد پرست خداوندگار اردو شیر شاهنشاه ایران حاکم از جانب خدا پسر خداوندگار بابک شاه اتقی (مؤلف گوید) از این ترجمه تقریبی معلوم میشود که مجلس روبرو که مذکور شد همان اردو شیر با بجان باشد نقشه هر سه مجلس مذکور را در یک ورقه برداشتم به مزه بیت و نه (۲۹)

حایلی است
مثل آنکه صورت دیوار
یا طاق را کشیده باشند
و آن دو منفر را در پشت
آن قرار داده باشند
که اسافل اعصاب
ایشان پیدا
نشد
اورمزد
مکرر گفته اند
که نام خداست
و معانی دیگر دارد
که اینجا مقصود
عنایت
منه

چون از نقشه معروف بنفش رجب فراغت حاصل شد حرکت نموده رفته بکافی کشی
نقش رستم است نقش رستم در طرف جنوب تحت جمشید است بر رخ دور
از آن و اینک از نقش رستم گویند بی معنی است و ما سابقا در این کتاب ذکر نمودیم که
ابالی دها و روستاها بر صورت قوی بجای را که به بنید از نقش رستم میخوانند
باجمله نقش رستم مذکور در کوهی دیگر است غیر از کوه تحت جمشید که سابقا آن را بنید
مینامیدند اندر آنکه مقبره سلاطین در آنجا است که مذکور خواهد شد و ابالی آنجا
این زمان آن کوه را کوه حاجی آباد گویند بحجت آنکه دهی ستمی باسم مذکور قریب
بان کوه واقع شده و قطعه از آن کوه را که نقش رستم بر آن جاری شده است
مینامند یعنی کوه سفید و در پامین کوه مذکور کوه تحت جمشید رودخانه میوند است
که سابقا نامی از آن برده شد
اما تفصیل نقش رستم قریب زمین قطعه از کوه رصاف نموده اند که در آن
نقش دو صورت است ارتفاع آن مسطحه سه ذرع فی الجمله کمتر است و عرض سه ذرع
و ارتفاع از زمین تا پای آن صورتها دو ذرع و یکپارک است (خلاصه) در آن
صورت دو نفر سوار را نقش نموده اند که در دست یکی از آنها حلقه ایست آن دو
در از نموده سوار دیگر دستی بسوی آن حلقه برده (این همان حلقه معا به و چیت)
لباس و جامه های آنها بسیار بلند و دامنه دار است سواری که در طرف راست است
واقع شده تاجی بر سر دارد و سواری که در طرف دست چپ است پری بسیار
بزرگ بر کلاه زده و کجغیر پیاده عقیب سر آن آلت کس پران دارد و دو نفر هم پشت
سم اسبها بجاک افتاده اند یکی زیر پای اسب یک پادشاه دیگر زیر پای اسب پادشاه

نقش اول دمانی بار
سه نقطه مشدود کوه
سپت و پشت بلند را
کویند ستم
حاجی آباد
دهی است و دراز
نقش رستم مذکور در متن
و حاجی آباد در کوه
آبادی چند است از
دخه و حاجی آباد
تراشیده اند
در آنها خطی
نقش نموده اند
بجمله پهلوی

مثل این است که ساجد باشند و یا اینکه احتمال دارد که آن دو پادشاه این نفر را پامال نمایند
 چون صورت آن دو نفر خراب و محو گردیده درست معلوم نمی شود همین قدر سرانتهای
 است الف علم عند الله تعالی وقتی در یکی از کتب جغرافیا بزبان انگلیسی دیدم نوشته بود
 که نزدیک تخت جمشید آنجا که نقش رستم نام دارد صورت دو سوار است یکی از آنها
 اورمزد است و دیگر اردشیر بابکان و اسم اردشیر از یک سر سبز بود بقلب زبان
 اردشیر شده و در شاهان سب هر دو سوار بزبان پهلوی خط نوشته اند و روی سر
 سوار دست راست تاج است و موهای پیچچ دارد که روی شاهان اش رنجه است
 و با سبیل است و دم ریش راجیده و دست آن حلقه ایست با صطلح شاهان
 ساسانیان حلقه اعتقاد داشته اند زیرا که آن حلقه گلیا و معبد آنهاست و صورت
 سوار دست چپ که اردشیر است کلاه بی دارد مثل فانوس دست چپ خود را بلند
 کرده آورده پیش دهن و عجب سر پادشاه شخصی ایستاده کس پران بدست گرفته است
 و در سر اسپه با جام و دهنه حلقه دار است و خیل تشنگ است و در زیر پای اسبها
 دو نفر آدم افتاده اند بجاک که بدور کردن یکی از آنها مار پیچیده است و احتمال دارد که
 آن صورت صخاک باشد که خفت و ذلت او را خواسته اند بنمایند یعنی اگر چه دریا
 نیست ولی در عالم برتخ ذلیل و خوار است و احتمال هم دارد که صورت اسپرین
 باشد که مقابل یزدان است پستی و ناگهی او را خواسته اند برسانند (اما آنچه
 خطومی که در آنجا است) (روی سپینه سب سوار دست راست پهلوی است)
 صورت مجسمه از اورمزد (مؤلف گوید) است شعیذ الله تعالی تفرغون است
 (روی سپینه سب سوار دست چپ نیز خط پهلوی نوشته شده است)

کبر اول پرستشگاه
 مجوس و نصاری و غیره
 است
 برنج
 معنی شاهان
 که شست گردانان
 مرکب و قیامت
 است
 اسپرین
 نیز معنیش معروف شد
 که در ویشطان است
 که راههای بدیها
 با اعتقاد ایشان
 است
 شعیذ الله
 بخندن افعال
 زیرا که استیلا
 باد کفایت
 شده

صورت اورمزد پرست خداوندگار اردشیر شاهنشاه ایران حاکم از خدا پسر خداوندگار
 بابک پادشاه دیگر چیزی پیش از این نوشته است و در میان آن دو سوار بر بالا
 صورت قرص آفتاب را نقش کرده اند انتی این بود ترجمه آنچه که در کتاب خبرائیه
 انگلیسی دوازده سال قبل دیدم و آنرا نوشته بودم و همیشه بخاطر میداشتم که هرگاه توفیق
 رفیق شد و گذارم بجانب مرو دست افتاد آن نقش را ملاحظه کنم تا در این اوان
 که بمداستی مقصود حاصل آمد چون نزدیک آن نقش آدم صورت ترجمه شخص انگیز
 همراه بود آن نقوش را با تفصیل مذکور مطابق نمودم همه درست است که چند چیز
 یکی اینکه نوشته اردشیر کلاهی دارد مثل فانوس آن کلاه نیست بلکه بر سپاه برکت
 که بکلاه نصب نموده و آن شخص آن بر کلاه انگاشته دیگر اینکه نوشته آن دو نفر
 افتاده بجاک در کردن یکی مار پیچیده آن مار نیست بلکه آنچه را که مار دانسته رسته و
 پارچه ایست که اکثر سلاطین در عقیب سر بسته اند و مکر را صورت آن پارچه پاکشید
 شده در این کتاب و چون دانستیم که آن رسته است و مار نیست و دیگر حاجت
 به تعمیر است مذکور نیست که صخاک چنین و اسپرین چنان و آنچه بظن میرسد آن دو نفر
 کسانی هستند که یاغی بوده پس آمده از روی اطاعت ساجد شده پوزش بنمایند یا
 سلاطینی اند که مغلوب گردیده باشند و صورت آنها را در حالتی که پامال هم مرگند
 کشیده اند چنانکه این رسم سلاطین عجم بوده که پس از هر فتی که شای رای کشند یا بنیاد
 صورتش را بطریق مذکور نقش میکردند (تفصیل رسته که در پشت سر سلاطین است)
 بسیار جا در این کتاب بیان آن رسته و پارچه شده و مکر را صورت ساخته اند
 در حالتی که با دانه را حرکت میدهند و در جایی هم گفته ایم که باید آن رسته وصل بکلاه

بابک در اردشیر
 بود و در آنجا که بنام
 و در بعضی از تواریخ دیدم
 که بابک را جد او را می گویند
 نوشته بود و در اردشیر
 ساسان در هر حال خوان
 بابک پدرش ساجد است
 شایعات ندارد که گفته است
 من پسر بابک پادشاه رستم
 که پدر او در جد او را پدر
 نیز میگویند
 و در
 سابقا مکر گفته شد
 که یعنی مدد است

ولیکن آنچه احوال بخاطر رسید این است که آن پارچه ورشته باموسی بند باشد زیرا که
 کیوان اکثر سلاطین عجم انبوه بوده و آنرا دو پوسته کرده بر دوشانه می افکنده و آنرا
 میساخته اند بواسطه انبوهی محتاج بوی بند می شده اند و موسی بند پارچه پنبی بوده که
 بر سر بسته و از عقب که میزده اند تا چون حرکت نمایند یا اسب بد و اند میانشان
 و در هم نشود و آن موسی بند بماله داشته و از پشت سر افکنده می شده
فصل پس از مراجعت از سفر مرودشت و غیره که ترجمه خطوط معنی و بهلوی برداشتم
 چون ترجمه خطوط نقش رستم را بدست آوردم مطابق بود با ترجمه که شخص انگلیس سابقا ذکر
 نموده است ولی حیرت دارم از اینکه بر اسب سوار دست راست نوشته
 این صورت خداست چگونه میتوان برای او تعالی صورت تصور نمود و کلماتی که از آن
 مسطور است خالی از حکمت نیست و عقل تصدیق ندارد باینکه شخص حکیم برای خدای تعالی
 صورت تصور کند طایفه از یهود و فرقه از عاتقه اند که آنها را مجسمه و مشبه خوانند عقیده
 ایشان این است که خدای تعالی سر و دست پادار و باینکه این بی البطالت است چه اگر
 جسم باشد محتاج بمکان اهد بود و هر محتاجی چار ممکن است واجب و بر این سوار کتب شما
 در این معنی اقامه کرده اند که اینجا را کنایه ذکر آنها نیست و قبحی بجز مولانا السعدی است
 از شید خباب شیخ مفید طول الله عمره و شکر الله سعیه از فرقه مذکور سوال نمودم بچنان
 مختصری از کتب علماء در صفی قوم نموده باین بنده مرحمت فرمودند این است
بیان در احوال و طایفه مجسمه
 آنچه معلوم گردیده آن است که مشبه و مجسمه از اهل اسلام در احوال و طایفه مذکور
 شریعت فرقی اند چندند مثل آنکه بعضی از اتباع ابوخیفه و برخی از اصحاب مالک

بصفت فاعل است
 ایضا از باب تعقل و بصیرت
 اسم فاعل است نیز
 که فرموده
 بحکم آنکه تمام را
 ایشان نوشته کرده اند خدا
 بمثل و تعقل کردن اند
 مجادلات
 فرقیان
 چندند بلکه
 طریق تشبیه و مجسمه
 مثل آنکه مشبه فلان شیخ چون
 سائیه و سائیه که آنها سائیه
 انبی اند و فاعل اند بچشم و
 حرکت و انتقال و حلول در
 اجسام و بعضی از ایشانند
 مشبه مشبه که فاعل شده اند
 باینکه خدای تعالی جسمی است
 نه مثل اجسام و مرکب از
 گوشت و خون است اما
 نه مثل گوشت و خون دیگران
 و از برای ادعای آنست
 و گویند باینکه از است مخصوص
 و زیارت کنندگان او تعالی
 که او را مصافی و معاف
 کنند
 تعالی ربنا عاقبتون

و جمعی از مردمین شافعی و جمله تبعه شیطان توری و احمد بن حنبل الی غیر ذلک میباشند
 و ایشان از برای خدای تعالی جا و مکان اثبات نمایند و این بحکم است که بخواهند
 ایشان بر چیزی را که جا و مکان نباشد معدوم بود و گفتند اند که خدا بر عرش نشسته
 و پایها بر کرسی نهاده و از برای او جمله اعضا اثبات کنند شخصی از کبار ائمہ ایشان
 که جمعی احادیث نزد او میخواندند از او پرسیدند که خدا اعضا دارد گفت بلی علیه
 اعضا دارد چنانکه ما داریم مردی در آن میان اشاره بعورت خود کرد آن شخص گفت
 این را نیز دارد و از او بر برگزید کذاب روایت کنند که از رسول خدا پرسیدند که
 خدا از چه صفت گفت از آب لیکن نه از آب زمین و نه از آب آسمان بلکه از سبزی
 و او را بدو اسید تا عرق کرد پس خود را از آن عرق آفرید و گویند از عبد الله بن عمر
 بن عاص روایت شده که رسول خدا فرمود ملائکه را خدا از موسی پسیند و دستهای
 خود آفرید و نسبت باین عباس دهند که گفت رسول خدا فرمود رفتم نزد خدا و در
 و خدا را دیدم بصورت جوانی محمد موسی جا به زین پوشیده بود و گویند خدای تعالی
 شب آویند بر خری نشیند و بر زمین آید و از حماد بن سلمه روایت کنند که خدای
 تعالی بر آشتی نشسته و پیراهنی زین پوشیده و زعفران در عرفات فرود آید
 و گویند در اصفهان یکی از فقهای مشبه بود و پاره از پشم شتر در حقه نهاده و شب
 و عود از آن بخور داده میگفت چون احمد بن حنبل کعبه رفت خدا را در عرفات دید
 بر آشتی نشسته و جا به زین پوشیده و احمد او را بشناخت و در آن شتر را
 خدا شتر را بکجخت و بر رفت پس پاره از پشم آن شتر در دست احمد بماند و این
 آن پشم است و هر گاه یکی از مشبهه پامی شد زری چند نزد آن شخص میفرستاد

شیطان در
 در زمان حضرت عیسی
 علیه السلام بوده و قبح
 شیطان در سینه پشم شتر
 و شصت و هجری است
 محمد
 بصیرت مقبول و قول
 و حمید است
 و کفر
 شمر از راه وی بکفر
 الحرام است و غیره
 است
 عرفات
 صراحت باینکه
 در کتب که روز عرفه قیام
 در آنجا آب ج
 بجای آورند

پس آن شخص آنخته را برداشته بخانه پارس میرفت و آن شتر را در کلاب فرو برده و آن
 کلاب را بر بنجر میداد و پاره دروی میباید و گویند شتر که رسول خدا معراج رفت خود
 بر نشیند کوزه بلوری در آنجا بود پایش بکوزه برآمد کوزه بشکست خدا دست دراز کرد و
 ردای او را بکوبید و گفت کوزه باز فرست و ردای خود را بستان و گویند شخصی پیش
 معاذ رفت و دید طعام میخورد و از او پرسید که خداوند را خوردنی و آشامیدنی هست
 گفت بی چنانکه شما را هست الی غیر ذلک من ترایتم و مغترایتم و گویند بنای این
 مذهب در اسلام از یحیی بن معین و احمد بن حنبل و سفیان ثوری و داود اصفهانی
 و بعضی دیگر شده و آن مذهب سابقا در سایر فرق از قبیل یهود و غیر هم بوده و هست
 (توالت گوید) در کتاب اصول کافی است که شتر در این باب بخدمت حضرت
 امام حسن عسکری علیه السلام عرضه کرد و آن حضرت در جواب او مرقوم فرمود
 الله واحد احد لم یلد ولم یولد ولم یکن له کفو احد خالق ولیس مخلوق یخلق تبارک و
 تعالی یا شایسته من الاجسام و غیر ذلک ولیس یخیم و یصور یا شایسته ولیس بصور و
 جل شایسته و تقدس است اسما و آن کیون له شبهة یولا غیره لیس کسبه شیهة و هو
 السميع البصیر

(خلاصه) چون اردشیر محقق دین زردشت بوده و زردشت هم مجتهد نموده
 لهذا احتمال میتوان داد که مرادش از کلام او مراد خدا نباشد زیرا که بغیر از اینکه سابقا
 کفریم این کلام معنی خدا هست نیز معنی پستاره مشتری و نام کلی هم آمده شاید مرادش
 یکی از این دو باشد الله تعالی هو العالم بحدائق الامور (بر صورت) نقشه
 آن مجلس را برداشتم در ورقه بزمزه سی (۳۰)

معاذ
 بالفتح کی رجب
 عاتر است
 ترابست
 بعضی اول و در آمده
 جین تر تیه است که معنی
 باطل و سخن بی فایده
 باشد
 الله واحد احد لا یلت
 خدا یک است و یحیی
 زائیده است
 و زائیده نموده است و
 نموده است از برای او
 مثل و مانند یکس از نموده
 است و او زیده نموده است
 ی از نموده است چرا که بخواب
 جسمها و غیر آن و خود جسم
 نیست صورت می بندد
 آنچه را که بخوابد و خود صورت
 نیست بزرگ است و او
 و پاکیزه است نامهای او
 از آنکه از برای او باشد
 باشد آن خدا غیر از خدا
 نیست مانند او و خدای
 و دوست شود او و متنا
 می

افزونه

از نقش رستم که میگذرند بمقدار چند قدمی در همان کوه مسطحه دیگر چند نفر صورت نقش بر
 فاصله آن مسطحه تا زمین تجاوز از دو ذراع است (تفصیل صورتها) صورت پادشاه
 پیاده در میان که گویا میخوابد از درپرون بیاید بر کلاه خویش پری نصب نموده عصای
 بدست گرفته لباس را بسته بدون چین در بر دارد کیسوانش خیلی انبوه است و در
 هر طرف پادشاه چند نفر ایستاده اند که از کمر تا پای آنها پدید نیست مثل این است که در
 پشت دیوار درگاه یا دست انداز عمارت باشند بعضی از آنها دستها را بالا برده
 با بگشت اشاره میکنند و کیسوی آنها انبوه نیست ولی تاپیده است و بر کلاه ایشان
 نشانی است و یک نفر از آنها که در آخر همه است و در طرف دست چپ پادشاه
 واقع شده قاضی سرانمایان است و آن پشت پادشاه کرده و میرود اما صورت
 بر کردار سینه و بر شانه های آن نشان و علامتی است مثل نشانهای که سر قریب یا
 سر بنگان این زمان بر سر شاه میگذرانند و چنین میاید که این شخص از صنف آن عبت
 نباشد چون مجاری صورتهای مذکوره را خیلی بد نموده اند بلکه طراح آن نیز امتیاز می
 لهذا از برداشتن نقش آنها چشم پوشیده الکتاب همان تفصیل نموده که گذشت
ذکر دهم هائیکه در نقش رستم است
 از نقش و صورتهای مذکوره چند قدمی گذشته در آن کوه سه دهمه است بر دیف که
 روی آنها سمت جنوب شرقی است و یک دهمه دیگر نیز قریب بان سه دهمه است
 که روی آن سمت جنوب غربی است و این دهمه طوری واقع شده که وصول بان
 محال است دوست رسی بان نیست و کوه مذکور غلبه و دامنه دار نیست بلکه مسطح
 (ارتفاع آنها) از مسطحه کوه تا بسوران هر دهمه ذراع است (یعنی همانا)

که بر کلاه آنهاست
 شبیه بطلال است
 و مثل نشانهای دولت
 عثمانی است که در این
 زمان دارند
 نشانهای که بر
 بر شانه های آن است
 مثل نشان دوش آنهاست
 مذکور در متن است که آن
 نشان را در این زمان
 آپست
 می نامند
 می

قبل از آنکه این تغییر نسبت برود شست بروم از بعضی می شنیدم که در کوه نقش رستم خند
است که کس را دست رس نیست تا پانی در آنجا گذارد و محال است که راه وصول به آن
محال باید مگر اینکه بعض از اهالی مرد دشت هستند که گزرواند و بالای آن دخمه با مسیره و
هر کس بخواد مبلغی معین داده بوسیله بند وطنانی و اربابا لایکشد پس از تماشا فرودش
میاورند و نیز شنیده شد که دو سال قبل از این سیاحی از اهالی یورپ در آن مکان
رنقه منجینی ساخته بوسیله تحقیق در آن دخمه قدم گذارده و نقشه از صور دخمه با روی
کج برداشته (بیان ذلک) صورتی را که منظور به ارجاست تخت از کوه و غا
شت و شوکره و شک ساخته پس باروغنی آهنا را چپ نموده آنجا به کجای خوب سیاح
نرم ولایتی را باب سرشته نزدیک به بستان کج بران احجار زده و بآلت بتانی کج تخت
نموده بعد از چند دقیقه تا هنوز رطوبتی در کج بوده با کار کج را تخته تخته بریده و از روی احجار
برداشتند در حالتی که عکس صور بر روی کج برداشته شده یعنی هر جا که روی سنگ
تخت داشت بر روی کج تقریباً نموده و بالعکس بالعکس (باجمله) این تغییر در
اشخاص که رو را اتفاق در آنجا برده و مبلغ معین را داده تا از زمین بد آنجا با صعود و پند
ابتداء آنها بالا رفتند از مشاهد رقتشان بالا توحش داشتیم چه جای اینکه مرا بالا کشند
(بجمله) طنابی که همراه برده بودند از بالا بر نموده و دفر دیگر که پایین بودند آن طناب را بکمر و شانه
حکم بستند و دفر بالا را کشیدند با هزار کونه و شست که از برایم دست داد بود
چون در آن بلند می پستتر کردیم هرگاه نظر بپایین کوه و بجانب صحرائی افکندیم و
برو چشم می افروزد لند چشم از نظاره صحرائی پوشیدیم صورتی که در جلوه
دخمه بود بعینه مثل صورتی جلوه دخمه های تخت جمشید است و تغییر بی آن صورتها

تخت جمشید
منبع سیم جمع محل است
و در اصل محال بود
لام او قدام شده
کمر زده
کسی است که می بیند
بند یا زرد بان یا بخیل
از کوه بالا رود و فرود
آید و این کار را بهر نیاید
که در شش کردن بسیار
تخت جمشید
برجسته شدن و کوه
پشت کردن است
کوه شدن و زمین
فرود رفتن

همان صورت پادشاه بر روی پله های سه گانه داشتند کمان در دست و صورت دیگر که از
ناگه انسان و اسافل اعضایش چون مرغ و بال کشاده و صورت قرص آفتاب و مجره
و علامت ستونها و صورت آدمهای زیر پای پادشاه که دستها را بلند کرده و تحسین
کرده اند تا ما بدون کم و زیادمانند دخمه های تخت جمشید که گویا یک استاد ساخته باشند
از روی دخمه های تخت جمشید نقشه برداشته در اینجا بکار برده باشند و تفصیل طرازی و
آن صور را چون پیش از این نگاشته ام اینجا حاجت به بیان و تفصیل نیست (خلاصه)
داخل دخمه شدم در اندرون دخمه نیز همان طاق و همان رواق و همان مقبره و همان
روی مقبره که در دخمه های تخت جمشید است آلافرقی که دارند مذکور خواهد شد
پس از تماشا باز بوسیله طناب بهبوطم دادند و آن اشخاص پائین کوه حایل داشتند و
از افتاد نمی نمودند و در دخمه دیگر هم همین قاعده بالا رفتن و فرود آمدن ولی این دفعه
کمتر بود و صورتی جلوه این دخمه نیز نماندند و دخمه اول بدون فرق است
(تفصیل اندرون دخمه با و فرقی که باهم دارند) دخمه اول که سمت نقش رستم است در
آن طاق و صفه ایست که جای دو میت را در سنگ حفر نموده اند دخمه دوم
همچنین دخمه سیم نیز حفره دارد که مقبره نه نفر میت است و سنگ روی قبرهای دخمه
مذکوره را نیز برداشته و بر کنار افکنده و شکسته اند و در آن قبور هم مانند قبرهای دخمه
تخت جمشید پرازن خند حیوان و خاک و خاشاک است و در جلوه دخمه سومی در اطراف
و جوانب صورتها از بالا تا پائین خطوط بسیار نقش نموده اند بخط معنی و تجار غنی نموده اند
و تنی یکی از صاحب منصبان انگلیس که از اهل سیاحت بود باهم گفتگوئی در نقش داشتیم
مذکور میکرد که دخمه سومی در آنجا دارد ساخته و یکی از آن قبور که در اندرون دخمه

بهبوط
بعضی معنی فرود
آمدن است
حفره
بالضم گفته
و کوه دال و سوراخ
است
طاق
مرادش دار
پس در ارباب
دخمه

قبر خود را راست که از خطوطش معلوم گردیده و نیز میسخت دهم اول اگر چه خطی ندارد
ولی از قرینه و از تاریخ انگریزی معلوم است که مقبره فریدون فتح است که از تراجمش
بوده انتی زمانیکه در دهم اول بودم و قماشای اینجا را می نمودم دیدم بر روی سنگی بخط
یکی از اهالی ایران که اسم خود را بعد الله مترجم و قشی رقم کرده بر کتب نوشته بود که در سنه
یک هزار و دویست و هشتاد و هجری با اتفاق یکی از صاحبان انگلیس آیدیم در اینجا صاحب
مذکور را فرمود این اشعار فردوسی را بر این سنگ بنویس نوشتم

فریدون زکاری که کرد ایردیک	نخست این جهان را بشت ازید
فریدون فسخ فرشته بود	ز خود و ز غنم برشته بود
باد و دوش یافت این نیگونی	تو داد و دوش کن فریدون تویی (آتی)

از تقریر این شخص انگلیس و حکم آن بخار شش اشعار مذکور چنین بر می آید که آن نیز این دهم
از فریدون میدانسته و احتمال هم دارد که پستیا انگریز سابق الذکر از این شخص شنیده
باشد که این دهم فریدون است و هم محتمل است که بر فرض بودن آن دهم از فریدون
و خالی از خیال گفته نویسنده و اتفاقاً مصادف و متعارف واقع شده باشد و محتمل
از اینها که گفته اند و گفته ایم نباشد الله اعلم دیگری در آن دهم از شیخ سعدی نوشته بود

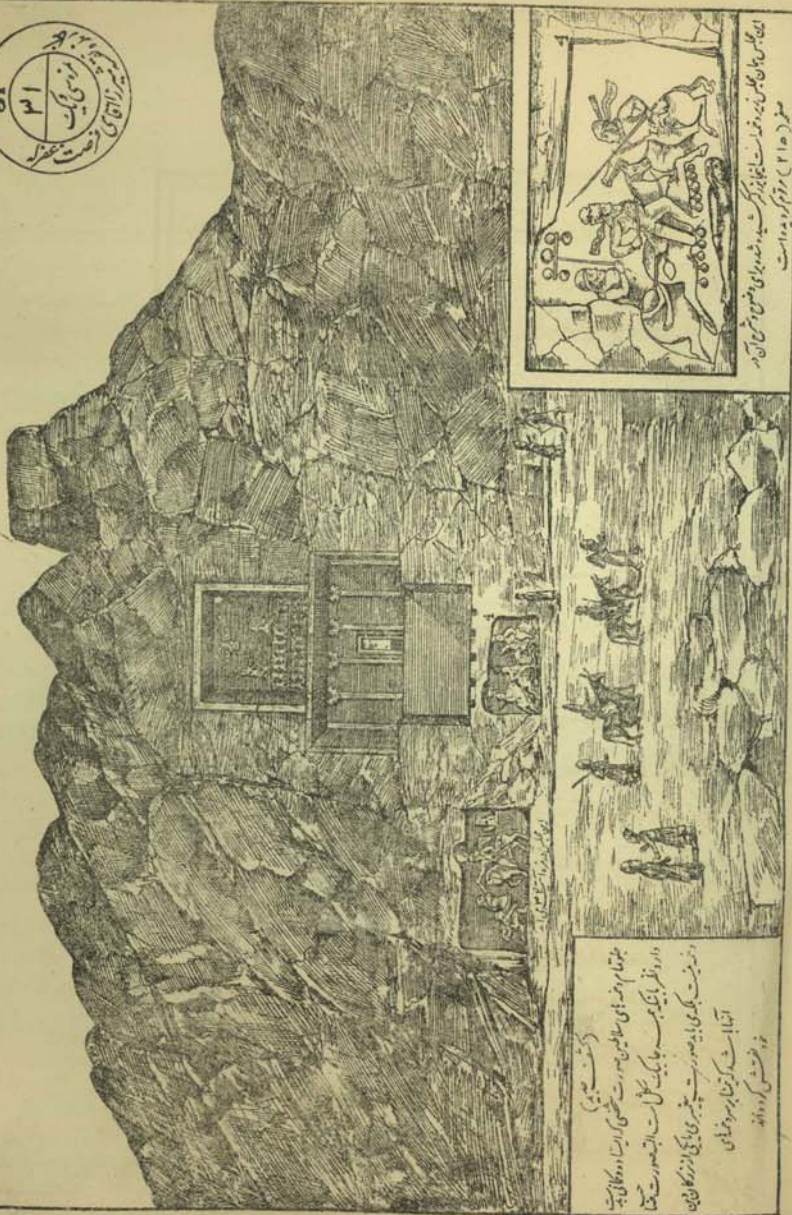
مشقت نیز ز دهم جان داشتن	کر قن بشیر و بکذا داشتن
که را داسینه از خسروان عجم	ز عهد فریدون و ضحاک و جم
که بر تخت و ملکش نیاید زوال	نماند مگر ملک ایزد تعال

چون پروان آن سه دهم مذکور بحسب ارتفاع و عرض و نقوش مثل هم انداخته نمودم
بر برداشتن دهم سوم که خطوطی مخفی بر آن منقوش است آن به منزله سی و یکست (۳۱)

فرخ
لعب فریدون
بوده دوی مردی
دانشمند و فرزانه
صاحب تصانیف
است علم حکمت و طب
و نجوم را بوی طبیعت
دیده
در لغت معنی پهن
و دین چریک
و معنی مقارنه نیز
استعمال میشود
جهان
است

این کتیبه در نزد خاستگاه انگریز است
مردم که در آن است

دشت کتیبه ای که در دهم است
آنها است که در دهم است
در دهم است که در دهم است

فصل ستور نیست که در این کتاب هر جافصلی است مطالب مسطور در آن پس
 مراجعت از سفر یعنی در سفر نوشته شده و ملحی بکتاب گردیده از جمله آن مختصات ترجمه
 خطوط میخی و پهلوی بر اجارا است بقتضی که گذشت و از جمله آن ترجمه با ترجمه خطوط
 است که در دهم مذکوره است (یعنی دهم سیم) و بخط میخی است اینجا مرقوم میشود
ترجمه خطوط دهم سیم در کوه نقش رستم
 خداوند بزرگست اورمزد که این دنیا را آفریده است و آن آسمان را آفریده است و
 آدم را آفریده است و آسایش و راحت از برای مردم آفریده است که داریوس را
 پادشاه کرده است یک تن و احد پادشاه بر جمیع مردم است من بستم داریوس
 پادشاه بزرگ و شاهنشاه حاکم ولایات تمام طوایف و هم دورتر از این ولایات
 پادشاه این جهان بزرگ پسر ویستاسپا پسر خفشیای فارسی و قبی که می پنداری
 میدانی چقدر در ولایتها بودند که پادشاه داریوس پس در آنها سلطنت میکرد و نگاه
 کن باین نقش با بین که تحت مرابرمیدارند تا آنها را بشناسی آنوقت هم هنوز نخواهی
 دانست که تیره مرد فارسی تا دور میرسد و هنوز نخواهی دانست که مرد فارسی در
 از ایران مجادله کرده و جنگ نموده است داریوس پس پادشاه میکویا این کار را
 که کردم همه از غایت اورمزد کرده ام اورمزد از برای من حافظ بود تا وستی که
 کار را تمام نمودم اورمزد مرا حفظ بکشد و طایفه مرا و این ولایت را و این را از اورمزد
 التماس میکنم که بمن بجنشد ای انسان مرا بایش اورمزد این است که کار بد میکنی
 و چیز بد خیال میکنی از راه راست خارج نشوی و گناه نکنی
چون در دمان کوه مذکور پائین دهم با در مجالسی چند صورت های متعدد منقوش

سجده

که در اینجا با نود و ایم
 از قول قدما می خوانند
 است و در بعضی از کتب
 دیگر می بینیم این ترجمه را با الفاظ
 دیگر کرده اند نظریه ای که در بعضی
 داشتند باشد ولی در بعضی
 مطلب تغییر می نیست کرد
 الفاظ آن نهایت مطلب
 اتم پس می باشد است و در
 ترجمه های دیگر در این کتاب
 نیز این طور واقع است در
 بر حال منقشی در اصل
 مطلب نیست
 ویتاسپا
 پیش از اینها تسکین
 و معنی آن شده همین
 گاه ریش این حاشیه
 حاضر است که آن کلمه را
 ویستاسپا نوشته یعنی بجای
 وادها و چون نهاده این
 تغییرات بواسطه طول آید
 است که در بلاد ولسند
 مرئی بحر فی سیدل
 کرده
 ویستاسپا
 پیش از این گذشت
 که گنجاشی نیز درست است
 مرد فارسی است
 اشاره باین است
 که حکایتها را می گویند
 و گاهی گفته اند

برسنگ است بیانی از آنها باید نمود و نقشه بعضی از آنها را باید کشید تا شاهد تعالی
مخاضی و نه اول متصل زمین مجلسی است که ارتفاع آن دو ذراع و عرض چهار ذراع است
در این مجلس صورت دو نفر سوار است که با هم جنگ میکنند یکی از آنها نیزه زده است
سوار مقابل خود را و سوار مقابل نیزه زده در دست دارد ولی اسبش از عقب زمین خورد
و آن سوار اول که به نیزه طعن زده است در زیر شکم و زانوی اسبش بر دینف کپله
اوخته و از یک طرف کفل آن اسب دو کپله بزرگ بار شسته بلند نیزه آویزان است و در
قنای این سوار مردی است که آن هم سوار است در دست علم غریزی دارد و آن
علمی است که بر سر آن سه قبه نهاده اند و دو کپله از آن اوخته اند و در پشت سر
هر یک از آن دو نفر که با هم مجادله میکنند و بناله کیسند آویزان است
در این حال که تخرابین مطالب مشغول بخاطر رسید که آن شخص شیاخ اکبر نیزه را که
در وقتی که تفصیلی از نقش رستم بیان مینمود ضحاک گفت که در اینجا بر سنگ صورت
جنگ اشکانیان را کشیده اند ظاهر امر ادشخص اکبر نیزه زمین جنگ مذکور بود و نیز
مجلسی دیگر که بیانش خواهد آمد و باید همچنین باشد زیرا که این مجلس جنگ خیلی
کهنه تر از مجلس نقش رستم و غیره است و گفتیم که نقش رستم صورت اردشیر بابکان است
و اردشیر بابکان از جمله ساسانیان و طایفه اشکانیان قبل از آنها بوده اند و بجای
مجلس جنگ مذکور غراب و محوشده که اشخاص بی تمیز محال است که بدقت نظر
کلاه آن صورت از چهره و اسب را از آدم بتوانند شناخت مگر آثمائی که از حد
و طراچی بهره داشته باشند و بجلاوه اینکه آن صورت را بدو محوشده طرح شده
و تجاری آنها در نهایت بدی و بی تمیز نیست و جهش این است که اشکانیان

سوار مقابل
ادشیر بابکان است
این مجلس در صورت
است که با نیزه
نیزه را بر سر اسب
بدان که با اسب
نظاره بر سر اسب
ولی در صورت مقابل
خودمان که اشکانی باشد
طرف مقابل را را
نیزه را بر سر اسب
که گفته بهرام گشت
بفرستند و است که
روی پولادید و این
قرینه اندان دلیل نیست
زیرا که ممکن است صورت
و کلاه بهرام مذکور شده
صورت و کلاه و اسب
از اشکانیان چون
آن نوشته اند بر اسب
است و این قرینه بایه
المنان قانع نمیکرد
استدلال

از صنایع لطیفه بکلی بهره بوده اند و اتفاقا با جدات ابنیه عالیه و نقوش متنازه بدیده
هر چه صورت و نقوش از آنها در عالم باقی مانده بر اجماع روشن و بدو ضخیم و نامحور و طراچی
و تجاری غیر متنازه است بنا بر علی بن ابی ابره داشتند نقشه آن مجلس جنگ چشم
پوشیده انگناب ذکرش نموده گذشتیم
چون نامی از اشکانیان برده شد مختصری از ظهور و نام و سلطنتشان در اینجا مرقوم
در ذکر اشکانیان
چون اسکندر بر ممالک عجم استیلا یافت و تسلیم گردید شاهزادگان که انبای ملوک
فرس بودند همه را محبوس گردانید آنگاه که غنیمت بجانب هندوستان داشت
از ارسطوی حکیم مشورت نمود که در حق شاهزادگان ایران چه حکم روا دارم حکیم فرمود
اگر ایشان را راهمانی و مطلق العنان کنی در غنیمت که قنیه بر پانموده و مملکت را متصرف
شوند و اگر خوششان را بریزی از رسم عدالت و انصاف دور است که بی گناه
کشته شوند پس همان که هر یک از آن ملک زادگان را ولایتی دهی و حکمرانی
انجام اتفویض بوی کنی و هیچکدام را بر دیگران ترجیح ندی تا اطاعت یکدیگر را
کنند و چون با هم موافقت نداشته باشند با تو هم مخالفت نخواهند ورزید
اسکندر هم چنین کرد که حکیم فرموده بود و خود بهندوستان و دیگر بلاد رفت
این بود که ملوک الطوائف شد چون اسکندر وفات یافت شخصی از اهل روم
(اسپین) نام داشت و بعضی مورخین او را (سلوکوش) نامند
و در کتب تاریخ ایرانی (بطحش) مینویسند و آن یکی از سرداران اسکندر بود
و وارث ملکش خوانده بود و در مملکت شام و بیت المقدس و بابل حکومت داشت

اشکانیان
از آن جهت که سکه
اسکندر در وزن داشتند
آنها بر دو نوشته اند یکی
از او لاد و ارا و همین می بود
و بعضی هم که هندو را
بوده است
ارسطو
شرح حالش در
کتاب مفضل مذکور
شد
اسپین
جزیره و سین ملوک و بار
قرشت و ابره زون
است
سلوکوش
بعضی سپین ملوک و لاد
مضمون و او دو کاف
آری مضمون و انصاف
و او سپین ملوک است
الطحش
همزه و بار و ملوک
سکه و طار ملوک
نمای همه سپین ملوک

برای تخیر ایران و دیگر بلاد با شکری کران حرکت نموده بهر طرفی روی آورد بعضی بلاد را
 مسخر نمود و چندین نفر از ملوک طوایف را قتل و اسیر کرد و آخر الامر در ملک لری با
 از سلاطین که اشک نام داشت دو چار شده پس از جدا له با بعضی کشته گردید
 و اشک متقل بسلطنت آمد و شرح حال یک یک از ملوک طوایف در کتب
 عیدیه از تاریخ عرب و عجم و فرنگ مسطور است ولی تاریخشان خیلی مشوش است
 نام و لقب و مدت سلطنت و نسب این طبقه را چنان مختلف نوشته اند که از
 تحقیق و تدقیق آن طبع را انزجار است

جناب اعتماد السلطنه محمد حسن خان در کتاب در التیجان فی تاریخ بنی الاشکان
 ذکر حالات آنها را و اختلافاتی که در تاریخ آنهاست بیان نموده از آنجا که
 مورخی مدت سلطنت اشکانیان را چهار صد و هفتاد و دو سال نوشته دیگری چهار صد
 و یازده سال دیگری پ صد و نو و چهار سال دیگری چهار صد و شصت سال
 دیگری پانصد و بیست و سه سال دانسته همچنین بیشتر و کمتر ایضا در آن کتاب
 فرموده سلاطین مذکور چهار شعبه بوده اند اشکانیان ایران اشکانیان چین
 اشکانیان افغانستان و غیره اشکانیان دشت قبیاق و نیز فرموده مورخین عجم
 و عجم برای تمایز یک شعبه را اشکانیان و شعبه دیگر را اشغانیان گفته اند و اسمی آنها
 اکثر از کتب تواریخ و سیر افتاده ایضا فرموده این طبقه خلفای سلف ولایت
 عهد نیافته و سلطنت نکرده اند بلکه کوتاهی دو یا سه شعبه شده هر شعبه در قسمتی از
 ممالک ایران و مضافات حکم رانده و بعضی با بعضی دیگر معاصر بوده ایضا
 فرموده که هر یک از آن سلاطین را نام مخصوصی بوده و بعضی هم بلقب مشهور

شهری بوده در
 قدیم ایران در
 قندهار و ران شد
 و در حوالی آن شهر ملوک
 حاکم معمر و اما در کتب
 دلائی است و نسب
 با ذی بایجان کران را
 که رجبستان گویند
 افغانستان
 معروف است
 دای قمت آن
 کابل و قندهار است
 دشت قبیاق
 صحرای ترکستان
 است کوی
 و اگر مرید
 آن کوه
 باغلیس

شده و این اختلاط اسامی و القاب اسباب التباس و اعتشاش تاریخ گردیده چه
 یک نفر را بچند اسم خوانده اند انتهی اسامی و مدت سلطنت آنها را چنانکه در تاریخ
 در اینجا مرقوم و مسطور میسازیم

استهین روی چهار سال در پارس شاسته	بلاش بن بهرام شانزده سال فرمانروا
کردنخزار و دو دویست و نو و پنج سال بعد از بهبوط	چهار صد و بیست و چهار سال بعد از
اشک بن اشک از نژاد دارا بوده	هر فرزند بلاش ملقب بسالار دار الملکش
پانزده سال کشور داری نو و پنجزار و دویست	ری بود و قاضی سیه از بنا های اوست زنده
نود و نه سال بعد از بهبوط آدم علیه السلام	سال سلطنت کردنخزار و چهار صد و چهل و پنج
اشکان برادر مادراشک از نژاد برادر	نرسی سپر بلاش چهل سال فرمان را بدینچند
لیکا و پس بود نه سال پادشاهی نمود	چهار صد و پنجاه و نه سال پس از بهبوط
اشک پسر اشکان هفت سال	فیروز بن هرز بنده سال پادشاهی ظلم نمود
فرمانروا بوده است	سراج نام کشته شد چنزار و پانصد و بعد از
شاپور بن اشک ملقب بزین و سیه	بلاش بن فیروز بنده لار در فارس را و بنا
را مین که بعشق مشهورند در روزگار و بوی ده	نهاد و دوازده سال شاهی نمود چنزار و پانصد
شصت سال در مدین شهر یاری نمود چنزار	و شانزده سال بعد از بهبوط آدم علیه السلام
سیصد و چهارده سال بعد از بهبوط	خسرو بن بلاش بدکار بود و در ری با سبال
بجهرام بن شاپور نزدیک تطنطنیه شهری	بزرگ چهل سال سلطنت نمود چنزار و پانصد
بنانند و روی را پای تخت نمود پنجاه سال	و بیست و هشت بعد از بهبوط
شاهی کرد چنزار و سیصد و هفتاد و چهار پس از	بلاش بن بلاش بن فیروز دوازده سال

اسامی در کتاب
 در التیجان مذکور در
 آورده که کتب نظر را
 ملکی و بعضی نقطه بیاض و بعضی
 در کتب مل مختلفه در جاکل
 یا از شاد در بار شهر با اسامی
 دیده شود همه اشک است
 که به اختلاف تلفظ و لجه
 مختلف شده (ایضا کوی)
 مشا و در مشر و ارامنه
 ارداشه یا از نژاد کشته و
 زبانیها از شهر را از نژاد
 گویند و نژاد را از نژاد
 تلفظ کرده اند و نژاد
 بسا دیده شده چنان
 تغییر در اسمی یافته بهر
 که در کتب حرف هم شکست
 با اصل ندارد و همین
 اختلافات کلی در
 تاریخ است
 بلاش
 تولد حضرت سیح
 علیه السلام را بعضی
 در عصر ابن پادشاه
 نوشته اند و بعضی در
 عهد شاپور بن
 اشک و این
 بعد است و
 قول اول
 صحیح است

اردوان
 پسر اشک است
 و اردوان دیگر را هم
 بعضی نوشته اند
 صاحب نامه تاریخ که
 قبل از اردوان حکم کرده
 و آن را پادشاهان دانسته
 اند اعلم
 اشک
 یعنی نامه ای که
 دو قسم بوده اند بعضی از آن
 اشکانیان و بعضی را اشکانیان
 که این سبب این است که
 اولاد اشک را اشکانیان
 و اولاد اشک را اشکانیان
 اند از جهت این که
 بعضی پسرین نوشته اند
 الله تعالی اعلم
 و در بعضی از تاریخ
 اگر کسی نوشته اند
 که اردوان پسرین
 و خداوند و پسرین
 پادشاه روم بوده
 که شاه را و اسیر
 آورده و اشکانیان
 پیش از آنکه
 سیدین نامی است
 روی که شاه پادشاه
 از جانب خود
 حاکم می کند و حاکم
 و پسرین مذکور
 می باشد

شاهی کرد پستون خیمه بر سرش فرود آمده
 در گذشت پنجاه و هفت و شصت و هشتاد و نه
 اردوان بن اشک پست و نه سال شد
 کرد پنجاه و شش و پنجاه و هشت و نود و نه
 خسرو بن اشک نوزده سال پادشاه بود پنجاه
 و شش و هشت و نود و نه سال بعد از پنجاه
 بلاش بن اشک در ری دوازده سال شد
 نمود پنجاه و شش و پنجاه و هشت و نود و نه

(همین قدر کفایت است حال رجوع کنیم باصل مطلب خود)

از مجلس جنگ اشکانیان که گذشتیم حمادی و خمه دوم مجلسی است قریب زمین ارتفاع
 آن پنجاه و عرضش یازده و ربع است در آن صورت پادشاهی است سوار بر اسب
 طرف چپ حربه دارد که قبضه آنرا گرفته لباسش خیلی دامنه دارد و پرا چین است
 و گردن بندی بگردن افکنده پر بزرگی بر تاج زده مویهای آنوه و پیچیده دارد و ماله موی
 بند از تفایش او پیچیده دوم اسبش مقتول است مثل اینکه آن را تابیده و بر سمان پیچیده با
 و در فر روی که شاید از پادشاهان باشد در جلوس زانو بر زمین زده الهمار بندگی نمائند
 پادشاه دست راست یکی از آنها را گرفته که گویا عطاوت میکند و آن دستی که پادشاه
 در دست دارد مثل این است که در پارچه باشد یا اینکه دست را در استینا در زده و مثل
 صورتی که در نقش رجب مذکور شد و در تفایش یکی از آن رومی با پارچه پرا چین و سکن
 از بعضی ساجان شنیدم که این مجلس صورتش پادشاه است نقشه آن نموده است و دست (۳۲)

از نقل

از مجلس سابق الذکر که گذشتیم مجامعی و خمه سوم نزدیک زمین نیز مجلسی است و آن هم
 جنگ است مثل جنگی که مذکور شد همان دو نفر سوار نیزه بدست و سوار دیگر که علم بد
 دارد و غیر ذلک تفصیلی که گذشت بدون کم و زیاد که گویا این مجلس را از مجلس جنگ اول
 کرده کرده باشند و این صورتها نیز غراب و ناچیز و محوشده و طراچی و حجارش در اصل
 بسیار بد بوده و دور نیست که این هم جنگ استخوانان باشد بهر حال قابل برداشتن
 نقش نیست از آن در میگذریم

از آنجا که نیز چند قدیمی گذشتیم بجایی که گویا میخواهد به چید مجلسی دیگر است که در آن چهار
 صورت نقش است ارتفاع مجلس دو ذرع و نیم و عرضش از سه ذرع قدری کمتر است
 (تفصیل صورتها) دو نفر مرد و زنند که هر دو تاج بر سر دارند و با هم حلقه معا به دو پیلان
 بدست گرفته اند یکی از ایشان پری بر تاج زده و دو پارچه از موسی بند در پشت سر آنها
 اوخته و با دامن پارچه با راحه حرکت داده کیسوی یکی تا پده و مقتول است و دیگری انبوه
 و مجعد و طفلی کوچک که سر تا گردنش محوشده و از پسنک ریزش نموده است
 در میان آن دو پادشاه ایستاده و یک نفر هم در کنار مجلس ایستاده است در
 حالتی که دست راست خود را بلند کرده مثل اینکه در دست او چیزی بوده و اکنون
 معلوم نیست و این شخص گویا نوکر باشد و پایهای هر چهار صورت مذکور تا زانو
 در زیر خاک رفته که پیدانیت این مجلس هم بحسب طراچی و حجاری بسیار بد و
 بی تمیز است نقشه آن نیز لازم برداشتن نیست

تفصیل و خمه چهارم

قریب مجلس مذکور که صورت چهار نفر در آن بود و ذکرش گذشت نیز خمه ایست که پیش

از آنجا که نیز چند قدیمی گذشتیم بجایی که گویا میخواهد به چید مجلسی دیگر است که در آن چهار

صورت نقش است ارتفاع مجلس دو ذرع و نیم و عرضش از سه ذرع قدری کمتر است
 (تفصیل صورتها) دو نفر مرد و زنند که هر دو تاج بر سر دارند و با هم حلقه معا به دو پیلان
 بدست گرفته اند یکی از ایشان پری بر تاج زده و دو پارچه از موسی بند در پشت سر آنها
 اوخته و با دامن پارچه با راحه حرکت داده کیسوی یکی تا پده و مقتول است و دیگری انبوه
 و مجعد و طفلی کوچک که سر تا گردنش محوشده و از پسنک ریزش نموده است
 در میان آن دو پادشاه ایستاده و یک نفر هم در کنار مجلس ایستاده است در
 حالتی که دست راست خود را بلند کرده مثل اینکه در دست او چیزی بوده و اکنون
 معلوم نیست و این شخص گویا نوکر باشد و پایهای هر چهار صورت مذکور تا زانو
 در زیر خاک رفته که پیدانیت این مجلس هم بحسب طراچی و حجاری بسیار بد و
 بی تمیز است نقشه آن نیز لازم برداشتن نیست

از این مرقوم شد که روی دهنجه سمت جنوب شرقی است و در حقیقت این دهنجه چهارم است و ارتفاع دهنجه از زمین تا بالاتر از اسی ذریع است و از مسقط المجران تا برسد بجلوه دهنجه انجمن کوه صاف و هموار است که اگر بای خیال برانجا رسد هر آینه می لغزد تا چیده بیای رجال اهالی انجا مذکور میباشند که تا امروز احدی با انجا دست نیافته و از این من کفیم که وصول بان از محالات است مگر بعضی تدابیر صورتی که در ایوان جلوان دهنجه است و از پایین نمایان است بعینه مثل صورت های سایر دهنجه مذکوره است و ابد اتفاق نمی دارد و نقش این دهنجه بطور دروغا بعد از این خواهد آمد

انشاء الله تعالی

کعبه زرد و شست نیز یکی از جمله آثار است که در آن حوالی است (تفصیل نیست) و در تراز کوه نقش رستم محاذی و روبروی دهنجه دوم در صحرای بانی است که مردم آن را کعبه زرد و شست می نامند و فاصله آن بن تارکوه مذکور پنجاه قدم است تقریباً و بنای مذکور مربع است عرض هر ضلعی از آن چهارده ذریع است و ارتفاعش بنا بر مساحتی که نمودم نه ذریع است اما قدری از آن بقعه اکنون در زیر خاک رفته و معلوم است که از نه ذریع پیش ارتفاع داشته باشد و با هم تمام آن بنا از سنگ سفید است که طاقه بانی از طرف پیرون دارد که آنها از سنگ سیاه اند و آن طاقه با هر یک از یکپارچه سنگ است که یکبار برده شده و بجای طاقه در جوف و فاصله سنگها به عمارت سرب کار کرده اند و در بدنه آن هر چهار سمت فاصله بفاصله مثل ربع مستطیل سنگ را بمقدار یک انگشت کوه نموده و فرو برده اند و این نقطه کار نمایی و بروز کمال است و در یک طرف آن بقعه که بجانب کوه است درمی است

کعبه زرد و شست
بنظر سیاه که این نام
هم از دست خدایان
باشد اگر چه زرد و شست
از ساخته باشد زیرا که
در بعضی از تواریخ و نقلها
که این انجا بوده و بعضی
هم چنین بای دیگر نوشته
که در حق جدا از این
مسطور است
علامه
بروزن کتاب
میش از انجا کفیم
کلی را که مذکور شد
نقشه با قلم یا سنگ
آن وصل کنند و
برهم بندند

بالاتر از زمین با ارتفاع سه ذریع بای بردوش شخصی نهاده بالا رفته داخل اندرون آن بنشیند اطاقی است ساده سطح زمین اطاق مساوی است با شانه آن در معلوم نیست که زیر آن سطح که سه ذریع بالاتر از زمین است آیا صحت و پراست یا اینکه جوف و خالی احتمال میدهم که در آن زیر مقبره باشد و کسی را انجا بدخمه نهاده باشند در بعضی کتب نوشته اند که کعبه زرد و شست را کثرت بشارت زرد و شست بنانداه العلم عند الله و در بعضی تواریخ مرقوم داشته اند که احکام دین زرد و شست را بر روی پوستهای گاوه که باغی نموده نگاشته بودند و در آن بنای مذکور نهاده مردمان پاک اعتقاد را بجا طفت آنها نگاشته و اشخاص متدین در مقام ضرورت بد انجا

اکتساب آن احکام را می نمودند

پس از آنکه در آن سرزمین از برداشتن نقشه نقش رستم و غیره فراغت حاصل نمود میخواست نقشه از کعبه زرد و شست بردارم عقل و در اندیش فکر تم را بدین طریق در بهتون اند که نقشه آن عمارت را چنان بردارم که در ورته آن نمایشی از دهنجه بای چهار کانه کوه و مجالس صور مسطوره نیز باشد تا بر ناظرین و رفته معلوم گردد که محل هر یک از آنها انجا لند احب قدمی از بقعه سمتی کعبه زرد و شست دور تر رفته در جایی که امکان مذکوره را اند در باقیه نشسته و مشغول برداشتن نقشه بودم قضیت روی داد (این است) بعضی از عربهای بادیه نشین از آن راه عبور میکردند تا به سلاطین بروند باره از انجا مثل خورشید و ظرف و ریمان و میخ و وزن اسب و یراق آن بر قطعه سنگی در دانه کوه گذارده بودیم و دیدیم هر یک از آن عربها چیزی از آن اشیا را مذکور و نامگان سپه را بلند نمودیم و دیدیم هر یک از آن عربها چیزی از آن اشیا را مذکور و

معتبر
بعضی اول گفته اند
در است بخلاف
و پیش این مذکور شد
علامه
ترکی است که شست
که جایی سرور گویند
که در تابستان انجا
میرودند
نقشه
خوردن
کبر حرف چهارم است
و در فارسی انجا بود
منویند ولی اولی
است که دون و
باشد و عربی آن را
خبر بعضی اول گویند
و بعضی از محققین گفته اند
که عربین بدون داو
نقشه خیز است یعنی
بیم را متوجه دانند
ولی اصحاب لغت
این معنی را متعین
نقشه اند

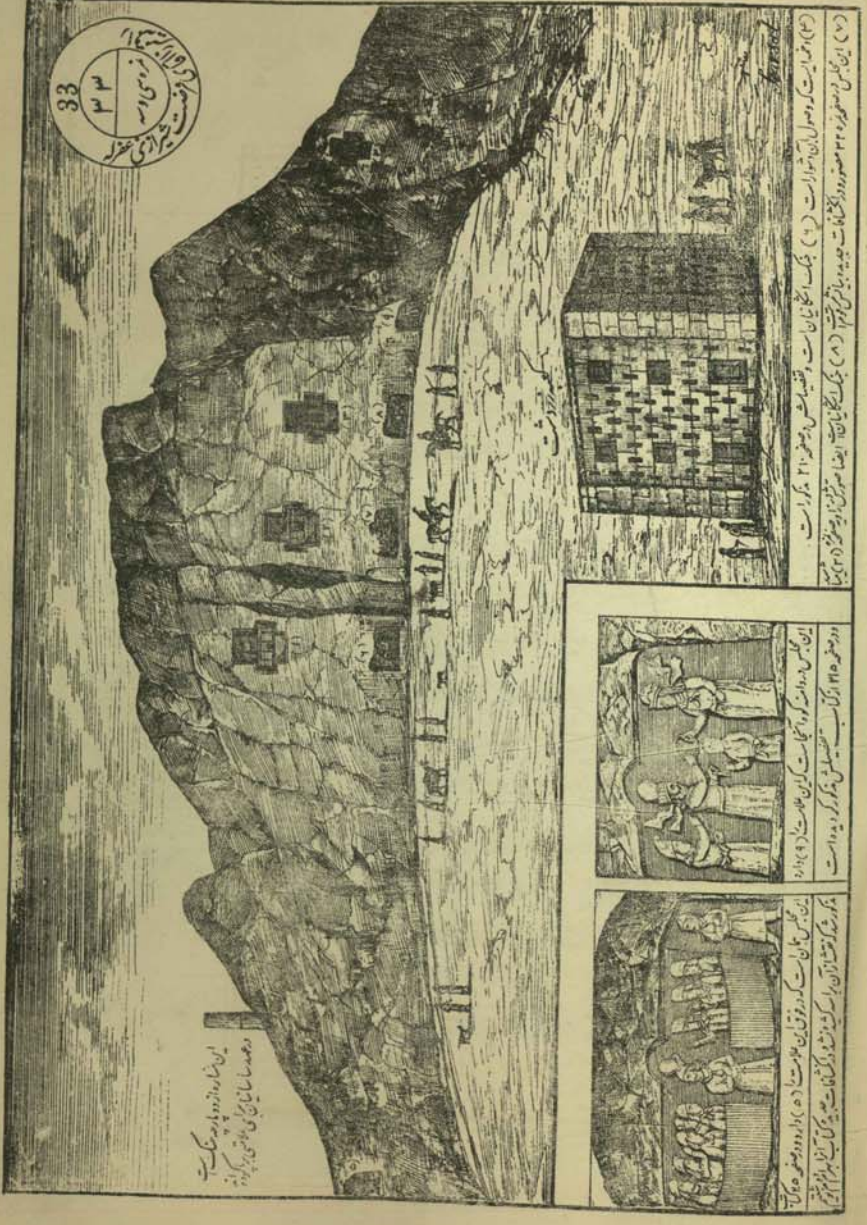

برداشته اند نزد یک مابدا التماس نمایند که اسباب خود را بگیری و خط و مهر است
 نمایند باده کی چیز می از شما بمرقت بر و آنچه بگردن ماعربهای چاره بنام
 آید این عمل که از ایشان سرزد نبود که از ریخته شدن خون رضا خان دزد شیر
 که سابقا شرح حالش را بناسپستی علی سبیل الاجال در این کتاب نوشتم
 شد اند که سکرانه این موهبت عظمی را چگونگی توان از عمده برآمد که دست تقدیر حق سبحا
 و تعالی عنان موکب حکمرانی عادل و صاحب اختیار بی باذل را در این ملکیت
 ساخته است تا سرکردن نشان بر پشیمان و پیکر شان را با خاک یکسان نماید
 خدای احدش بدو گواه است که در این سفر بر کجا که وارد می شدم خواه در دپا
 خواه در احشام و نیلات کسی نبود که دعا بر این وجود مبارک بخند حتی پیرزنیای
 ترک را میدیدم که فارسی نمیدانستند مرا که میدیدند حرفی بر کی میکشند و نام مبارک
 نظام السلطنه و صاحب اختیار را می بردند از تقریر انهای نمیدم که دعا میکنند و
 بجهت امنیت راهها شکر می نمایند
 حکما گفته اند بعضی از شرار و اوجب دفع اند و آن بر دشت حکمران ملک است
 که دفع ایشان سبب نفع مسلمانان خواهد بود **قطعه**

تا خوشی بعد از نشوئی	هرگز از ملک و سلطنت شادان
راهبها را ز دزدان دار	که تو خواهی مملکت آبادان

و نیز گفته اند هر که در راهی بایزد مردم متعرض گردد باید او را بقوت عبرت گیران کرد و فرود
 بر دست دزد و سپر را بنزن که امین شود راه بر مردوزن
 با جمله نقشه کعبه زرد دشت و آکنه مذکوره را برداشتم به نمره سی و سه (۳۳)

مهرت
 بخش است
 نه
 پشیمان
 نیره و معروف
 است
 مدلت
 بفتح دال و کسر آن
 صبح است معنی
 عدل داد
 نه

این شاهزاده پسر پسر ملک است
 و محمد سالیانی که با او است

(۳۲) عمارت که در میان شهر است (۳۱) یکسایه خان است و تقی صاحب پسر ۲۱۰ ساله است
 (۳۰) این کلبه در میان کلبه است (۲۹) یکسایه خان است و تقی صاحب پسر ۲۱۰ ساله است
 (۲۸) این کلبه در میان کلبه است (۲۷) یکسایه خان است و تقی صاحب پسر ۲۱۰ ساله است
 (۲۶) این کلبه در میان کلبه است (۲۵) یکسایه خان است و تقی صاحب پسر ۲۱۰ ساله است
 (۲۴) این کلبه در میان کلبه است (۲۳) یکسایه خان است و تقی صاحب پسر ۲۱۰ ساله است
 (۲۲) این کلبه در میان کلبه است (۲۱) یکسایه خان است و تقی صاحب پسر ۲۱۰ ساله است
 (۲۰) این کلبه در میان کلبه است (۱۹) یکسایه خان است و تقی صاحب پسر ۲۱۰ ساله است
 (۱۸) این کلبه در میان کلبه است (۱۷) یکسایه خان است و تقی صاحب پسر ۲۱۰ ساله است
 (۱۶) این کلبه در میان کلبه است (۱۵) یکسایه خان است و تقی صاحب پسر ۲۱۰ ساله است
 (۱۴) این کلبه در میان کلبه است (۱۳) یکسایه خان است و تقی صاحب پسر ۲۱۰ ساله است
 (۱۲) این کلبه در میان کلبه است (۱۱) یکسایه خان است و تقی صاحب پسر ۲۱۰ ساله است
 (۱۰) این کلبه در میان کلبه است (۹) یکسایه خان است و تقی صاحب پسر ۲۱۰ ساله است
 (۸) این کلبه در میان کلبه است (۷) یکسایه خان است و تقی صاحب پسر ۲۱۰ ساله است
 (۶) این کلبه در میان کلبه است (۵) یکسایه خان است و تقی صاحب پسر ۲۱۰ ساله است
 (۴) این کلبه در میان کلبه است (۳) یکسایه خان است و تقی صاحب پسر ۲۱۰ ساله است
 (۲) این کلبه در میان کلبه است (۱) یکسایه خان است و تقی صاحب پسر ۲۱۰ ساله است

چون فراغت از برداشتن نقشه های آثار قدیمه مروی شد حاصل آمد لازم بود که از
 قلاع آن ناحیه ذکر می رود یعنی قلعه های که از کوه طبعی است
 مقدمه این معنی را بهر سبب دانند که لفظ قلعه دو مفهوم دارد یک دفعه قلعه میگویند
 حصاری را میگویند که از سنگ و گچ یا آجر یا خشت و گل ساخته باشند که برج و بارو
 دارد یک دفعه دیگر قلعه میگویند کوه مرتفع قلعه داری را میگویند که از سنگ و گچ
 و طبعی باشد نهایت بر سر قلعه آن هم حصاری یا سنگری ساخته شده باشد یا نه
 این مطلب که دانسته شد میگویم که در ازمنه سابقه می شنیدم نامی از قلعه استخر قلعه
 سگسته و غیر ذلک در افواه مردم بود و در کتب تواریخ و جغرافیا نیز نمیدیدم بعضی
 متقدمین اهل تاریخ هم تفصیلی از آن قلاع نوشته اند تا در این اوقات که در
 بر صحرای مرویست شده یافتیم که در تعریف آن قلعه با تصور نموده اند و از آنجا که
 مطالب را اخذ از یکدیگر کرده اند خلط و خدش در کلماتشان واقع شده و بعضی
 مسامحه در تفصیل آنها نموده بعضی این که از افواه چیزی شنیده اند خواه راست یا دروغ
 در کتاب خود ضبط فرموده اند (مثلاً) در تاریخ می نویسد استخر قلعه است
 بفارس که تخت جمشید در آن است و در آن قلعه تالاب و آبگیر بسیار بزرگی بوده
 که امیر عضد الدوله سپانته استخر دیگری نوشته شهر استخر را جمشید نام کرده و
 سه قلعه محکم داشته است یکی معروف با استخر دوم شکسته سیم اسکندران که اکنون
 آبادی قلیلی از آن باقی مانده است یکی مرویست داشته در این ایام بنیر از قلعه
 و قلعه امیر خاسکان چندی دیگر از آن شهر باقی مانده و صورت جمشید هم را در اینجا
 کشیده اند که آفتاب میرسد استخری این است اقوال بعضی اهل پیر و تاریخ

باصطلاح اهل ادب است
 نوشته است امر از آنکه
 شده و از آن الفاظ
 باشد و بعضی چنین گفته اند
 که مفهوم خبر است که متعارف
 شود از لفظ باقی را که
 فیه و میشود از لفظ
 باید
 یعنی قلعه و حصاری
 و آن را باره میگویند
 حدس
 بجز اول در لغت
 زخم است که از خزش
 مانده باشد و خدش
 کلام نامی
 است

آنون حقیقت مطلب را در اینجا بکارش در آوریم تا شخص بصیر بداند که چون تسلیم در
نوشتن تاریخ شود بجز اختلافات کثیره در اقوال بهم میرسد فقراتی چند
که جدا گانه از یکدیگر نباید مسطور کرد تا حقیقت مطلب بدست آید
(فقره اول) استخر بفتح اول و سکون سین مملو و فتنه تا ثناته فوقانیه و خارجیه سنا
و راه مملو در آخر در لغت بمعنی تالاب و آبگیر است و چون تالاب بزرگی در قلعه استخر است
بدان جهت استخر را استخر خوانده اند و این از قبیل تشبیه کل است با هم جز
(فقره دیگر) شهر استخر را پیش از این با نوشتیم که حد آن از خورک تا راجه بوده است
(فقره دیگر) در صحرای حالیه مرو دشت که سابقا شهر بوده و قلعه از کوه طبعه
بر پاست که در یکی آنها تالابی است بسیار بزرگ که تفصیلش بسیار
(فقره دیگر) قلعه اشکون در مرو دشت نیست در ابرج است ولی در جلگه مرو دشت
آن قلعه از دور نمایان و هویداست نیز ذکر آن خواهد آمد
(فقره دیگر) در زمان خاقان مغفور و زوزکی تخت جمشید قلعه از خشت و گل ساخته
بود یعنی قلعه ریتی و باغی هم در جنب آن بوده الحال بغیر سردر باغ اثری از آن نیست
و آن قلعه خشتی را امیر خاصکان میگفته اند و الحال هم اراضی آن بهین اسم معروفست
(فقره دیگر) صورت جمشید یکس و دیگر که آفتاب می پرستد و در غم بالایی که تخت
جمشید است که تفصیل آن مرقوم شد پس از ذکر فقرات مذکوره میگوئیم
که دام قلعه بفارس است که تحت جمشید در است و امیر عضد الدوله و ران آب انبار
ساخته همچنین قلعه امیر خاصکان کجا از قلاع قدیمه است که از با قلعه استخر ضمیمه نموده
به نام برده اند که هر کس بشنود کان میکند قلعه امیر خاصکان نیز از قلاع قدیمه سلاطین است

نصب آن بنا بر این است
که حال باشد یا مفعول
مطلق و این کلمه را از برای
استداده و کشیده
شدن امری آورده اند
تقسیم کل با هم جز
باینش در علم بان مسطور
یعنی در ذکر جایز است و جیش
علاقه که آنها را برست و پنج
قسم ذکر کرده اند از قبیل شمال
الک در ذی الک چون
است حال ید در قدرت
دیگر مثل استعمال چشم
در طایفه و رقیب دیگر
مثل تشبیه جز با هم کل
چون استعمال انگشت در
انگشت قول تعالی بحمدن
اصحابهم یعنی اذانم را
تا به پست و خج قسم کا ذکر
فی الطول و غیره
پس این که این شهر را بنابر
گفته اند از قبیل استعمال چشم
علاقه که میش گفتیم
فست در
خاقان مغفور
مغفور و تفصیلش خواهد آمد

بهرین

همچنین صورت جمشید کجا در قلعه استخر یا امیر خاصکان است که آفتاب بر پستد بگوید
بعض از مورخین بحقیقت مطلب ز سرده چیزی ننویسند و حقیقت حال همان است
که مرقوم داشتیم الحال بر دایم بذر قلعه های مذکوره بعون الله تعالی
در بیان قلاع مذکوره

گفتیم در صحرای مرو دشت و قلعه از کوه طبعی است و یکت قلعه در ابرج که آن نیز کوه
طبعی است که در صحرای مذکوره از دور نمایان دارد که آنها را سه کنبه ان می نامند
و آن سه قلعه از دور چنان میناید که گویا آنها را خراطمی کرده اند (تفصیل انجا)
قلعه سخته نسبت به قلعه های دیگر قریب تر است تخت جمشید یعنی مقدار دو فرسنگ
تقریباً و در از تخت است و این قلعه بسیار متین و محکم و باشکوه است ولی درخت
کثر از قلعه استخر است که مذکور خواهد شد و بر بالای آن آثار عمارت و سده و سنگرشا
میشود و چشمه نیز در آنجا است که قلیل آبیه از آن جاری است و این قلعه در طرف مشرق
قلعه استخر لاحق الذکر واقع گردیده

قلعه استخر این قلعه را بعض از اهل تاریخ قلعه ماران خوانده اند و آن در طرف
شمال قلعه شکسته مذکوره است در متناقص این پس است که کسی را د پست بر فرا
آن نیست مگر اشخاصی که گمرو پستند و اگر هم کسی بر آن بر آمده باشد البته دست از
جان شسته پس بهزار زحمت و مشقت خود را بدینجا رساند و گویند جمشید چون بنا
شهر استخر را تجدید کرده و عمارت نموده در قلعه مذکوره نیز بنیانه نهاده و تالابی هم
انجا ساخته بوده و بسیار لیلان در از خراب و نابود گردیده پس در روزگار فراموشی
امیر عضد الدوله و علی تالابی در آن قلعه بفرموده وی ساختند و عمارت بسیار در آنجا

کبر اول جمع قلعه
استخر
بقتین بولی است
همه کوپستان در فارس
سردسیر است و یاش
غریب در متن
خواهد آمد
کمر
معین گذشت

بهرین

نیز بنیاد نهادند که آثارش اکنون باقی است (تفصیل تالاب این است) که آن
دره و شیبی داشته که ترمیل باران بوده امیر مذکور فرموده سدی استوار پیش آن شعبه را
اندوخته ساخته اند کوهی در آن سنگ و قیر و موم و چاروب بکار برده اند و چنان حکم
استوار است که قطره آب از آن بدر نمی رود و از برای آن بنده پایه قرار داده اند
آن برسد و اگر روزی هزار کس از آن آب خوردی و برداشتی نیکمال یکپایه خالی شیده
و میان آن بر که ستونها از سنگ و ساروج برپا نموده و از استغف کرده اند تا از تیر
هوا پالم ماند در یکی از تاریخ وقتی دیده ام نوشته بود بطن آن بر که یک تفرغ
عشر قفیر است فقیر مؤلف گوید قفیر از زمین یکصد و چهل و چهار ذرع شرعی است
باجمله اینکه میگویند عضد الدوله دریائی در میان کوهی و کوهی در میان دریائی نهاد
اشارت به بر که مذکور است و بندی که بر رود گزبسته که انشای امده غریب
تجاشای آن رفته نقشه از آن بر میساریم (خلاصه) فاصله ما بین قلعه استخر و قلعه
سنگینه مذکورین تقریباً یک میل است ولی دامنه آنها بهم اتصال دارد و این دو
قلعه در خاک مرو دشت واقع شده اند

قلعه اشکنوان پیش از این مذکور شد که در ابرج است (ابرج)
بلوکیت از فارس در شمال شیراز و در میان کوهستان واقع است هوایش سرسبز
مردمش رعیت پیشه و فقیر حاصلش قند و برنج بگل بسیار و باغات بسیار دارد
ایش از چشمه و رودخانه مسافت بلوک مذکور تا شیراز دوازده فرسخ است محل
قلعه اشکنوان در این ملک است و از قلاع مشهوره فارس است بالای آن شپه
و مراتع بسیار دارد (از غرایب) اینکه گویند رعایای آنجا در فصل بهار آن یا

شعبه
بکسر اول را بی
است که در کوه
باشد
در مقام این احتمال
کرده اند و مختلف نوشته
و آنچه اگر گفته می دود
آنست است
بضم اول نام همان
رودخانه مذکور است
نقطه
مواقع
جمع مرتع است
که آن هرگاه که
سبز و زار باشد
منته

عزیزان که خواستند مالهای خود را فربه نمایند آنها را در قلعه مذکور بربند یا یعنی که باطن
در میان خر با بالاکشند و در آنجا سر دهند تا آبی چند که در آن سبز و زار با بخودی خود
گند و از آن چشمه سیراب گردند و فربه شوند آنگاه زیرشان آرند و قلعه مذکور را در کنار
دیدم نوشته بود که نامش کرین بوده و اینکه گفته اند

پناه دلیسه ان ایران زمین
کل است و سپید و سحر و کزین

مراد از قلعه کرین قلعه ایست در ابرج که آن را اشکنوان نیز خوانند آنی و آن قلعه تا
سنگینه و قلعه استخر که مذکور شد قریب سه فرسخ است
(از جنس اخبار متعلقه بقعه اشکنوان)

محبوب پس شدن عید الدین است که وزارت آتابک سعد زکری را داشته و از فضیلت
بوده (تفصیلش این است) خواجه عید الدین ابو نصر سعد فاضل جان و یکایه نان
بود در فنون علوم تصانیف بسیار و نشانات و اشعار بسیار دارد و وزیر خاص آتابک
سعد مذکور می بود و وقتی از جانب آتابک بر سالت نزد سلطان جلال الدین بن محمد
خوارزمشاه رفت منظور نظر عنایت سلطان شده تحلیف وزارت خود را مانود
و او در قبول امر وزارت مرذوب بود و بدون اینکه قبول سلطان را در نماید اذن مرخصی
طلبید بلکه وعده بازگشت بهم به سلطان داد و بخدمت آتابک شتافت آتابک
وقتی با پسرش ابو بکر بن سعد منازعه در میان آمد آتابک پسر را گرفته در قلعه محبوس داشت
چون ایام حیاتش منتهی می شد سعد خلف خود ابو بکر را که هفت سال در محبس بود حکم خلاصی
داد و او را قائم مقام خویش نمود چون ابو بکر حکم استحقاق مالک تاج و تخت پدر کرد و دید و از
مطالب و عهد خواجه عید الدین بسطوان جلال الدین مطلع بود و در حق بی بدجان شده بود

بکسر کاف پارسی
قلعه است نزدیک
به بیان فارس
شعبه
قلعه است در خاک
مرتعی تفصیل آن
در کتاب خواهد
شد
مختلف است و مرت
و آن قلعه است در
مردشت که بیانش
کرده شد
سلطان جلال الدین
از جمله خوارزمشاهیان
می باشد مردی شجاع
بوده و سپاه بختیار را بنهاد
سنگینه داده و عراق
و آذربایجان و کرمان
دست یافته و باران
و قهرا نموده درجه و دست
شده و دست
نماید شد بعضی گویند در
کرمان بعضی گفته
از عرب منقود
کرده
منته

و اشعاری که عمید الدین در مریح سلطان مذکور انشا کرده اصفا نموده بود لهذا چندی اواخر آن وقت خلع و خواج این رباعی را گفته باظهار شفاعت فرستاد

ای وارث تاج و ملک و اوسع
بر من که چو نام خویش تن تا بسته

بخشای خدای را بجان و سر سعد
همچون الف ایستاده ام بر سر سعد

مضارعت اسعد بحضرت پادشاه سودی بخشید اور او پسرش را که تاج الدین محمد
 فرمود در قلعه اشکونان مذکور برده جس نمودند و شش روز از احوال ابو کریک
 اسعد را در این کتاب در ذکر مسجد پسندی داراب مجرد بتقریری بیان کردیم و تاریخ وفات
 و ایام سلطنت خود پدرش را در حاشیه کتاب رقم نمودیم بالجمله حاجه عبید
 الدین اسعد را در آن جس در گذرانیدند تاریخ شهادتش سنه شصده و پست
 و چهار هجری بوده

لوئیس ایامی که در آن قلعه محبوس بود قصیده انشا نمود و چون کاغذ و قلم و تدا
حاضر نداشت تلج الدین محمد ولد او آن اشعار را بحفظ نگاه میداشت و بعضی را
بر دیوار و اجار آن قلعه با آلتی که عزا شده بود نوشته ثبت میکرد و آن قصیده
اکنون بطرح فضلا و ادب است و بر کمال فضل وی که ارمی میدهد مطلعش این است

من يبلغن خمات بطحا

(خلاصه) نقشه قلعه شکسته و قلعه اسپتخر را که در خاک مرو دشت واقع با نقشه
قلعه اشکنوان که در بلوک ابرج است و از دور نمایان است و رحالتی که در
صحر او جلگه میان کوه تخت جمشید و کوه نقش رستم مذکورین ایستاده بودم بر داشتم
در وقت پیرنزه میس و چهار (۳۴) توفیق الله تعالی

همچون المثلث از
 در این شعر لطیف است
 که بر بار بابش نوشته
 نیست
 قضاوت
 نوع قضا و جبر زاری
 و جبر و خواری
 است
 من یلقن الخ
 یلقن ز اب فاضل هو که
 بون که گفتند است حالت
 همه جا که بگزینش و آن
 مفعول اول از برای یلقن است
 بطحا بمعنی که از آب سبک است
 که در آن سنگ برده باشد
 سلسال آب شیرین کو است
 و مفعول ثانی یلقن در حد شعر
 بعد است قول سلام فانه
 معنی شعر این که بر سپاس بگویند
 بطحا را که خورد و انداخت
 خوشش کرد و گویا
 سلام

کے نقشبتمصروف کردیہ
(۳۴) دریا پنجاب سے باقی نقشبتمی کے ذکر و است

(۹) فی الدار اوسم فی السیر الکرامت حبیبہ سیدہ رقیہہ سحر دویہ
سکرانیا بیات آب نیرا مومو چرخیا صلہ علیہ فی انوار مشرکات

[illegible]

۱۰۰

اکنون تشیت و فرمانروائی بلوک مردشت و خزرک و غیره با کفایت اوست خلاصه
 از آنجا که شته رسیدیم به میدان مذکور دهی است آبادان بسیار تنگ منتهی او ان
 رعایای آن ده تمام سادات اند آناری که در آنجا بعل میاید کمتر جانی دیده شده در
 نهایت خوش طبعی و شادابی پوستش در نزاکت چون برک کل این ده متعلق است
 بجناب جلالتاب نصیر الملک ابوالقاسم خان برادر کتر محمد صادق خان مذکور جناب
 مشارالیه چون مرحوم حاجی نصیر الملک میرزا حسنلی خان ولد مرحوم حاجی میرزا علی کمر
 قوام الملک سمت مصابرت دارد و آن مرحوم مدت زمانی در فارس و زیرو در آنجا
 آن مملکت مشیر بود بعد از اینکه بدو در جهان فانی را نمود حضرت اجل اکرم انجم نظام
 و صاحب اختیار دام غزه و اقبه سر رشته وزارت را بکف کافی جناب نصیر الملک
 عالیله نهاد و لقب و منصب آن مرحوم را در حق مشارالیه برقرار داشت بوزارت
 منصوص و بجنابیت مخصوص گردید با قدری رفیع و عزیزی رفیع روزگاری میگذشت
 با همگله در ده مذکور در عمارتی که مشارالیه بوضع ممتاز و طرحی با امتیاز ساخته
 فرود آمده که رفیع خشکی نموده از آنجا حرکت نمایم اتفاقا میرزا ابوالحسن مستوفی که سابقا در
 ذکر سلسله میرزا بایع الزمان دشتکی نامی از ایشان برده شد در آنجا تشریف داشت
 از ورودم پیشتر شده از آنجا که عواید دوست نوازی مشهور و خصوصا با نصیر
 مشهور دارد از تر حکم مانعت نموده و با قائم ابرام فرمود روز و شبی بمصاحبش
 بروم مشارالیه اکنون در خدمت جناب نصیر الملک مذکور بعلتوقه
 و منزلت از اقربان و امثال ممتاز است و در فنون انشا و تحریر پیش و انباز بار
 از آنجا حرکت نموده آمدیم تا بپیوند سیوند و خوبی است آباد با جمیعت در پای

مردم شده که سیدان
 مدوشتن فرستاده
 تر جمل
 از باب فعل
 کوچ کردن
 ابرام
 بلکه استوار
 و حکم کردن
 من

کبریا

کوهی عظیم واقع شده قریب پانصد در خانه و مخلوقش تقریبا دو هزار نفر است باغستان
 چند و شمار و کارخانه های دو شب نیمی بسیار دارد و مکر افغانه در آنجا است این
 متعلق است بجناب جلالتاب اجل صاحب دیوان میرزا فتحعلی خان ابن مرحمت پنا
 حاجی قوام الملک شیرازی اوصاف جناب مغربی الیه پیرون از آنست که بخیال
 آید موج خورشید جهان موج خود است در جلالت و قدرش این بس که میتوان گفت
 پس از صدارت عظمی شخص اول ایران است (غرض) قریب بان دهی است
 آن را پل سیوند نامند از بنا های جناب صاحب دیوان مذکور است از آن
 پل که میگذرند اول خاک کین است بقولی و خزرک است بقویله
 کمین نیز بر دیر است بلکه آن ایضا در سمت شمال شرقی شیراز واقع است
 بسافت بحد فروع تقریبا دور از آن و حاصلش غله و پنبه و جو بات آبش از رود
 و قنات با همگله آمدیم تا بقوام آباد آنجا نیز دهی است و کاروانسرای بسیار ممتاز
 بنیانش حکم و ارکانش ششم شخص از دیدنش سیر نمی شود و آن جناب جلالتاب
 قوام الملک محمد رضا خان ساخته و سابقا در این کتاب نامی از مغربی الیه در ذکر
 دارا بجز و متمتبی برده شد سالهاست که خود و اجداد او اجادش بعبارت بلاد
 رفاه حال عباد جمعی میکارند کمتر جانی است در فارس که بنا و بنیادی از این سلسله
 نباشد همواره بذل مال در این راهها نموده و فیما بینند خلاصه از قوام آباد گذشت
 آدم بقصر الدشت کین که ساعتی است ترانت نموده از آنجا بگذریم این ده متعلق دارد
 بجناب موتمن الملک میرزا حسین خان ولد ارشد جناب جلالتاب صاحب دیوان
 و متصدی آنجا عالیجا و بختی بکیت و زمام امور آن ناحیه بدست عالیجا عزیز الله

خزرک است
 بقولی زیرا که سابقا
 آن طرف بل را بر خزرک
 سیدالشیخ آمده باشد
 قوام آباد و مکر افغانه
 شندام از آنجا را از آن
 می نامیده اند و لیکن
 از مساحت این عهد
 که در مساحت و طرح
 اراضی صارتی داشته
 از بل مذکور را با هر چه
 بگذرد و هر کین
 نوشته اند
 کبر اول بن ساسانی
 و فراموشی است
 من

سید

کینی است نظریه یافت سابقه و موافقت لاحق را حله ام را بار بر انداختند و حل
اقامت را منزل پرداختند آسایش کیساعت با را می گیر و زرسید و کار بشت
کشید بجز اقامت یکشب با استقامت هفته انجامید ملطف و تالفتان از حد گذشت
که موجب خجسته شد چون دانستم که طول اقامت مورث است است بجا می
دل از استقامت برداشتم و بار مسافرت بر بار کندی گذارم یاران را معذرت نموده
وداع گفته روی براه آوردم تا بمشهد مادر سلیمان رسیدم
مشهد مادر سلیمان را مشهد ام البنی بنیته خوانند بلوکیت سردیر شترش
پارچه در سمت شمال شرقی شیراز واقع بمسافت پست فرسخ فاصله یازده روز
آن حاصلش غله و حبوبات و پنجه آبش از رودخانه است که بسوز میرود سابقا
نامی از آن برده شده منبع این رودخانه از جانی است که آن را گردشول و کار
گویند با بجه اول دهات مشهد ام البنی دهی است مشهور به شیخان و بیله
اسم اصلی آن غاری است قریب بان ده بقعه ایست از سنگ که گویند قبر سلیمان
اما بنا بر آنچه مورخین فرخستان را عقیده است آن مقبره پادشاهی است که نام آن
گوروش بوده (و آن را چتریش نیز نامیده اند) از سلاطین عجم و تبار نجاشیان
دو هزار و چهارصد و پنجاه سال قبل از این زمان سلطنت داشته و سلیمان که این
بقعه را نسبت بآدم در آن میدهند معلوم ما نیست کدام سلیمان باشد بر فرضی
که مقصود سلیمان نبی علیه السلام بوده باشد نیز معلوم نداریم که مادر آن جناب
در اینجا مدفون باشد (بهر حال) بنای آن بقعه از سنگهای بسیار بزرگ است هر
سنگی بحد در و در و سه ذرع طول و عرض بر روی یکدیگر نهاده بقعه ساخته اند

مطلق بارش را گویند
خواه شتر خواه مرکب
و غیره
از شتر
بر وزن و معنی آسایش
است
ساعت
بقعه اول و مدح دوم
معنی طول شدن
با عجب
بقعه حرف سیم و حرف چهارم
کاف فارسی است
کوشول
بعضی کاف تازی و سکون
راود ال هیتین و شین و غیره
مقصود و اول
در احوال است
کاف تازی
حرف چهارم است این
کاف تازی و سکون
سرحد چهارده انگشت
است
بعضی غاری
بعضی غار و کسوف
چهارم
سکون
حرف آخر شین و غیره
و بعضی مکرر گویند
این پادشاه را
و سایرین

(وضع بنیان آن بقعه) بنایش مربع فی الجمله پست طویل است و آن شش طبقه است بطور
مدرج (طبقه اول) طولش دوازده ذرع و نیم است عرض آن یازده ذرع و نیم ارتفاع یکذرع
نیم (طبقه دوم) از طبقه اول بر ضلعی یک ذرع کمتر است همچنین از هر طبقه یکذرع
از عرض و طول کم میشود تا طبقه ششم آن طبقه هفت ذرع و نیم است عرضش شش
و نیم اما ارتفاع طبقه دوم و سیم هر کدام یکذرع و ارتفاع طبقه چهارم و پنجم و ششم از نیم ذرع
است بر بالای طبقات مذکوره بقعه ایست که شش ذرع طول و پنج ذرع عرض
دارد ارتفاع بقعه چهار ذرع است و در هر جانبی از آن چند سوراخ گذارده اند و
آن از طرف پرون بطور شیب بامی است و در سمت رو شمال غربی آن بقعه
که یک ذرع و نیم ارتفاع آن در است (خلاصه) از طبقات مذکوره بالا رفته داخل بقعه
شدم آثاری در آن بقعه نیست الا در طرف قبله آن محراب کوچکی تراشیده اند
آیات قرآنی در اطراف آن جاری کرده اند پیش از این گفتیم که سقف آن از طرف
پرون بطور شیب بامی است ولی از طرف درون سطح است لهذا از پشت این
سقف سطح اندرون تا زیر مقعر سقف پرون مجوف است بشکل مثلث و اینجا
محل دفن مرده بوده و در زمانهای گذشته پشت بام را سوراخ کرده و پسنگهای را شکافته
بعضی از ابالی اینجا بالا رفته آن خنجر را دیده اند مذکور نمودند که در آن تابوتی از سنگ نهاده اند
و مرده در آن تابوت بوده اکنون جسدس بهتار نشود است با بجه مخافی در بقعه
بر روی زمین متصل بطبقه اول پنج پله از سنگ تراشیده نصب نموده اند از برای
بالارفتن طبقه مذکوره که یک ذرع و نیم مرتفع است اما در اطراف بقعه مذکوره بسا
چند قدیمی و در ترسو نهایی نصف شده و شکسته بر پاست (تفصیل این بسطیل)

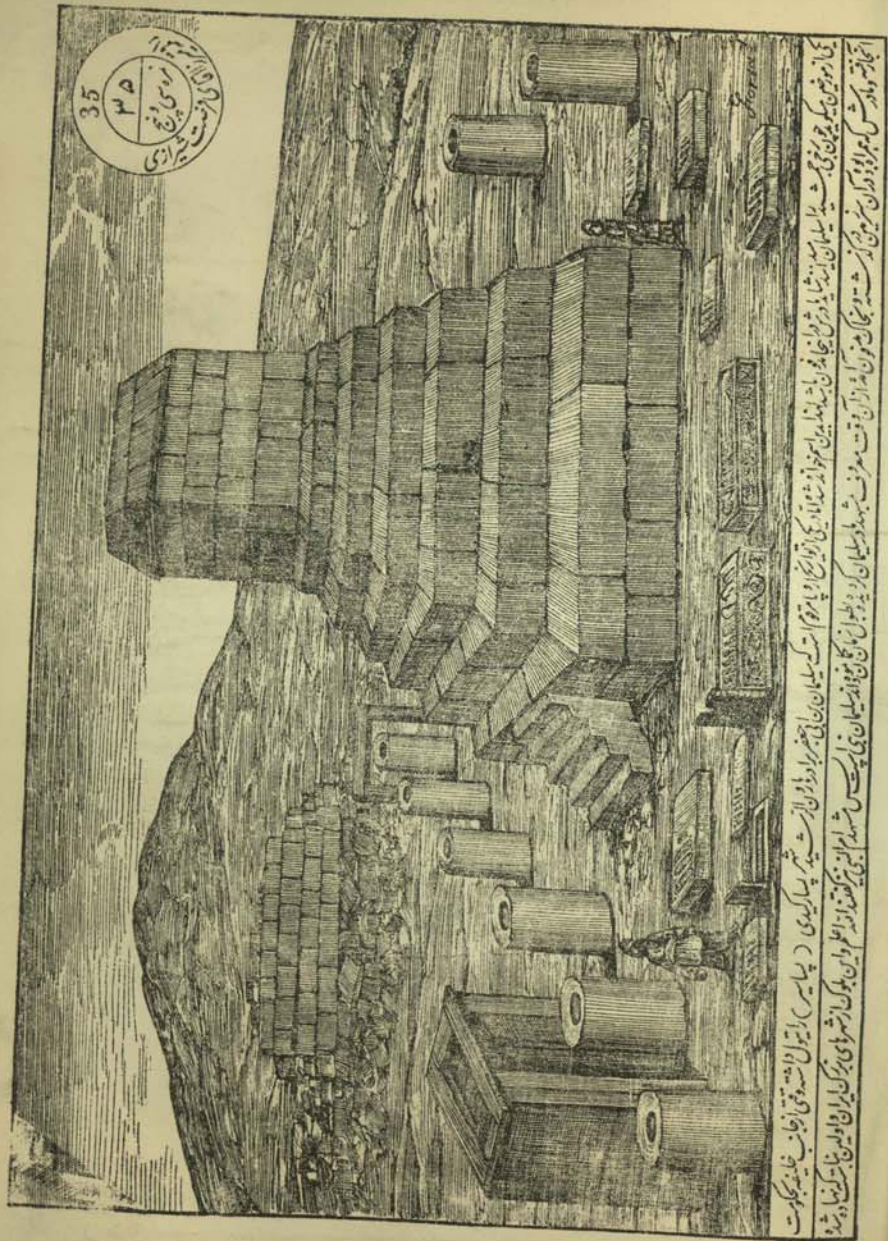
کر گفته شد
که بعضی پایه پای
است
بامی است که سقف آن
از دو طرف سران برآید
بشکل گوه
بسیار خنجر
یعنی بخار را کند
چونکه بهتار بخار و کرد
در جهات و متوجه
متفرق و پراکنده
است

در زمان آتابکجان فارس چند رسته ستون از سنگ در اطراف بقعه نصب کرده اند و
 فضائی بمقتداری و چهار فرع عرضاً و طولاً ساخته و آنجا را مسجد مسلمانان قرار دادند
 و چهار درب در چهار طرف آن فضا از سنگ بر پا داشته اند بر دور اسطوانه سبک
 از آن درها هنوز خطوطی باقی است نوشته است در زمان آتابک سعد زکی اینجا را مسجد از
 جت مسلمین ساخته اند و قریب باین مضامین و در درون بقعه مذکوره که گفتیم بر دو
 محرابی بعضی آیات قرآنی را نقش نموده اند معلوم است که آن نیز در زمان بنای مسجد
 نقش شده بقدر آن بنای مسجد مخدوم گردیده جز آثاری از پست و تنهایی مذکور
 و سنگهای چهار درب چیزی باقی نیست و در آن عرصه که مسجد بوده تصور مسلمانان
 و قبرستان است و سنگهای قبر بسیار بزرگ از عطا و فضلا و عرفا در آن مکان نیز
 دیده شد و در نزدیکی آن بقعه آثار مدرسه یا سرای است که از ارام آتابک سعد
 بوده ولی تمام خراب و منهدم است از امور غریبه اینکه آخوندی از اهل آنجا که
 مقدس زاهدی است لوح مزاری که نصف آن ز خاک رفته بود و بفقیر
 نشان داد و گفت نام آتابک روی آن لوح است فقیر رعیتها را کفتم خاک را
 از آن سنگ عقب نموند این کلمه بر آن نقش بود بن آتابک سعد زکی و از
 تاریخش کلمه پسمانه باقی مانده بود معلوم شد که آن قبری که از اولاد آتابک سعد
 بوده و پیش از کلمه مذکوره (بن آتابک) نام صاحب قبر بوده و همچنین قبل از عدد
 (سهمانه) از عشر است و احاد عددی داشته که از سنگ محو جای آن مشهود بود
 باجمله نقشه بقعه مذکوره را باین قطعه پستون که باقی مانده و آثار دور درب از چهار
 درب را برداشتم در ورقه به فره سی پنچ (۳۵)

آتابکجان
 فارس را که شهاب
 پارسین را که در
 فارس است مسجد
 قرار داده بوده آنجا
 در دروازه ورود
 ذکر مسجد سنگی
 مرقوم
 شد
 بقعه مذکوره
 بقعه است که آن را
 باسم قبادریسلیمان
 میخوانند و تفصیل
 شد

از بقعه

کجا در زمین که چون جی میشت پارسایان این بنا را در زمان آتابک سعد زکی اینجا را مسجد از جت مسلمین ساخته اند و قریب باین مضامین و در درون بقعه مذکوره که گفتیم بر دو محرابی بعضی آیات قرآنی را نقش نموده اند معلوم است که آن نیز در زمان بنای مسجد نقش شده بقدر آن بنای مسجد مخدوم گردیده جز آثاری از پست و تنهایی مذکور و سنگهای چهار درب چیزی باقی نیست و در آن عرصه که مسجد بوده تصور مسلمانان و قبرستان است و سنگهای قبر بسیار بزرگ از عطا و فضلا و عرفا در آن مکان نیز دیده شد و در نزدیکی آن بقعه آثار مدرسه یا سرای است که از ارام آتابک سعد بوده ولی تمام خراب و منهدم است از امور غریبه اینکه آخوندی از اهل آنجا که مقدس زاهدی است لوح مزاری که نصف آن ز خاک رفته بود و بفقیر نشان داد و گفت نام آتابک روی آن لوح است فقیر رعیتها را کفتم خاک را از آن سنگ عقب نموند این کلمه بر آن نقش بود بن آتابک سعد زکی و از تاریخش کلمه پسمانه باقی مانده بود معلوم شد که آن قبری که از اولاد آتابک سعد بوده و پیش از کلمه مذکوره (بن آتابک) نام صاحب قبر بوده و همچنین قبل از عدد (سهمانه) از عشر است و احاد عددی داشته که از سنگ محو جای آن مشهود بود باجمله نقشه بقعه مذکوره را باین قطعه پستون که باقی مانده و آثار دور درب از چهار درب را برداشتم در ورقه به فره سی پنچ (۳۵)

از بقعه مشهور بادرسپهلمان مقداری کیدان اسب دور از آن در طرف شرقی بقعه در صحرا
جائی است که چند آثار دیگر مشاهده شد (از جمله) سه قطعه از دیوار عمارت که
ظاهر دارد و از سنگ که بر پاست بر روی یکی از آنها چهار سطح بخطی منقش شده و
ستونی هم از سنگ سفید بر جای مانده که چهار پاچه است بر روی هم نصب نموده
آن را مساحت کردم از سیزده ذراع متجاوز است در اطراف آن ستون و جلد
مذکوره آثار عمارات بسیار ظاهر است یعنی شالوده های بزرگ و سنگهای خرد خرد
روی هم انبوه انبوه ریخته بناید که در شکستن آن سنگها تعد کرده باشند و در محرابی
آنها اتمام نموده اند در قطعه زمینی مقدار یک نفر من سنگ خرد شده ریخته که روی
آنها علامت چشم و بینی و پنجه دست و پا و گوش و غیر ذلک می باشد که گویا آنها را با
سکته باشند و پایه ستونها نیز در آن حوالی که در زیر خاک رفته دیده میشود معلوم است
که عماراتی بسیار عالی بوده و یک ستون دیگر که معتقد اینچ ذراع است و این
نصف از ستون است در کوهالی افتاده ابلی استجا میگفتند سال گذشته یکی
از انگریزها اینجا را کند و ستون را ظاهر ساخته

(از جمله آثار دیگر)

در طرف جنوب جلگه بیصد قدم فاصله از آثار مذکوره باز علامت عمارت و بنا
است که از آن بنا غیر از جداری باقی نیست اجار آن همه خرو شده و بهم ریخته بطوری
که معلوم نمی شود وضع آن بنیان چگونه بوده است بعضی از سنگهای پخش شالوده
که بر زمین منصوب است روی آنها نقش چند پنجه پای انسان تا بساق و روی
سنگی پانزده انوی شخصی است که در مقابلش پای حیوانی است مثل آن صورتی که در

و علامتی که مشاهد
شود و لالت دارد و
آنکه در آن سر زمین
بسیار بزرگ بوده بعض
از سیاهان کمر
در سیاحت نامه خود
شهر را (سارکیری)
نوشته اند بای
وسین مملکت و الف و
ممل و کاف فارسی
و دال ممل و بار ایضا
در آن کویت و قیوم
آن شهر را با هم مذکور
می خوانده اند

جمشید ساخته اند معلوم می شود که آن هم صورت پادشاهی باشد که شاخ حیوان
بردارا گرفته و پنج در شکش فرو برده که تفصیلش در ذکر تخت جمشید گذشت (از جمله)
اما را اینجا پارچه سنگی است با ارتفاع سه ذراع و عرض آن یک ذراع و نیم روی آن صورت
مردی است ایستاده دست راست را بالا گرفته چاه بلندی که اصلا صحن ندارد
دور تا بدوران ریشه نهاده اند و در پشت ریشه ها حاشیه ایست در آن گل و برگ
نموده اند و در دارد و چهار بال از شاخهای آن مرد در سینه و آن بال ها را کشاده
و باز نموده مثل اینکه بخوابد پرواز کند دو بالش رو ببالاست و دو بال دیگر رو بپایین
و سر از کلاه آن دوشاخه رسته و سه کوی مدور در میان آن دوشاخه رسته از او
و سه چیز مثل ظرف بر بالای آن سه کوی گذارده این شکل خیلی محل حیرت است
پهلوی آن صورت در این از منته شخصی از انگریزها بخت انگریزی به یاد نوشته بود
این در عهد پادشاه پاریس کوروس نام ساخته شده و همین شخص انگریز
در درون بقعه مادر اتم النبی نیز پیدا نوشته بود که این قبر کوروس است و آنچه
که من از این گفتیم از اهل اینجا است نقل نمود که وقتی انگلیسی اینجا آمد خطوطی منته را
میخواند گفت که این صورت بال دارد و آن بقعه مذکوره را پادشاهی ساخته که
نامش کوروس بوده و اهل روم او را چتر می نامیدند با جمله کان
میکنم که صورت مذکور با حقا خودشان صورت ملائکه یارب النوع ستاره
باشد و از این قبیل خیالاتی که داشته اند (همه حال) نقشه صورت
مذکور و نقشه چهار پایه سنگی و ستون مذکوره را در یک ورقه قهوه ای وادام
و آن به فرم سی و شش است (ع ۳) توفیق الله تعالی

صورت
ملائکه یارب النوع
ستاره باشد این
خیالی است که گفته اند
و لیکن در مسافرت
سیاحی از اهل فرخستان
است که از تارنجی که
دست دارم و بنا بر آنچه
ذکر احوال کوروس را
دیدم ایم دارم عقیده آن
بخشیم میدانم که آن
صورت بال دارد اگر چه
خیالی است برب النوع خود
کشیده و چنین برساند
که پس از قطع از این
عالم عالم بالا رود و بکنج
یعنی جان من به اینجا می رود
و آن اشیا را که بر
فرا از کلاه نهاده اند
که در دنیا متصل کار با دایره
سنگین بوده ام
انتظار علم
منه

فصل مذکور شد که چهار سطر بخط میخی بر روی پسینی منقوش و آن در قطعه از دیوار
در آن صحرایست الحال باید ترجمه خطوط را مرقوم نمایم و دو مطلب تازه
که در اوقات بدست آوردن ترجمه خطوط مذکور به صورت آنکشاف یافت نیز

مسطور داریم در دو تنبیه آتی
تنبیه سابقه در این کتاب در بیان حروف تہجی خطوط میخی گفتیم که حرف شین
معمول در کلمات نشان یافت شده و صورت آن را این طور رقم کردیم ((پش))
شد که رقم شین را باین شکل هم می نوشته اند (( )) و همچنین رقم را را هم را پسا
باین طرز مرقوم داشتیم (۱۰۰) بعد دیده آمد که باین طور هم می نگاشته اند (( ))
و این مغایرت بواسطه این است که رسم الخط زمانی با زمان دیگر فرق نموده
تنبیه پیش از این مرقوم کردید که کلمه (هخیشیا) در لغت ایشان معنی کیان آمده
و تشکیل آن نیز ثبت گردید و گذشت در این اوان دیده شد که آن کلمه را
(هخیشین) نیز می گفته اند و همچنین باقی مذکور شد که (خیشیا) در لغت آنها
معنی پادشاه است و تشکیل آن هم مرقوم آمد و گذشت پس از آن دیده شد که
آن کلمه را (خیشیشین) هم متعل می داشته اند و این فرق نیز بواسطه تغیر
زبان در ازمنه متداوله است در این زمان ما با از این گونه تغییرات در لغات
بسیار است مثلا کلمه بود را که بدال مملک تلفظ می نمایم وقتی بود بدال معجمه است تعالی
همچنین نمود و نمود و شنید و شنید یا اینکه مثلا شل اشکم و اسپر که الحال شکم
و سپر می گویند و بکذا امثال بسیار است چون مطالب فوق دانسته آمد تجزیه
خطوط در مشهد مادر سپلیان را خواهم نمود اما ترجمه را با رقم حروف میخی و با

هخیشیا
تشکیل آن سابقا
گذشت
هخیشین
بفتح هاء و نون و الف میم
مفتوحه و نون کسره و شین
هم کسره و نون و الف میم
در آن که مفتوح
باشد
خیشیا
تشکیل آن نیز گذشت
سابقا
خیشیشین
بفتح خاء و شین و هم شین
و الف و ا و ن و الف میم
مفتوحه و نون کسره و شین
و ا و الف و نون کسره
منه

اللفظ آن زبانی که داشته اند متوجه میدارم و پیش از این که باین طریق ترجمه خطوط تحت جمشید و غیره مسطور نگردد بملاحظه اختصار بورد و در اینجا چون مطلب آن ترجمه بسیار نبود بدین روش پیش اندیکم که در ضمن هم دانسته شود که سطر را از طرف دست چپ شروع می نمودند آنجا که شش بقا اشاره باین معنی شده است

۳۳	۲۲	۲۰۲	۱	۲	۲۲	۱۱
ا	د	م	علامت فصله	ک	و	ر
۲۲	۱۱	۱	۲۲	۱۱	۳۳	۲۰
و	ش	علامت فصله	خ	ش	ا	ی
۲۰۲	۲۲	۲۰	۱	۱۱	۲۲	۳۳
ث	علامت کسره	ی	علامت فصله	ه	خ	ا
۲۰۲	۲۲	۲۲	۱۱	۲۲	۲۰	
م	ن	علامت کسره	ش	علامت کسره	ی	

ترکیب حروف مذکورہ وترجمہ ان

ادم	کوزوش	خشی	هخانی
منم	کهنه	پادشاه	کیان

اهل فرنگستان نوشته اند که تخمخمر و تجارت از ملک مصر است و بوده که خطوط و نقش و صورت
اعمارات آن تجارتی غایت دانه ای دیگر از جمله آثار می که در مشهد آید البته
است بانی است بقیه مثل کعبه زردشت که در نقش رستم مذکور شد و نقش

نواز شد و بان شد
 که آن که منتظر نگزینی
 فراسوی است که آسمان را
 نیز از غیب برباست
 نیز پسند و چنین خط و خال
 آقا خط هلمی را که در زمان
 ساسانیان متداول
 میداشتند آغاز است
 نوشته شده شد خط
 عربی و فارسی که ما بار
 این زبان می
 نویسیم
 بعد مثل فلان
 در محاورات شایع
 و مشهور است ولی
 بعد فلان صحیح است
 بدین لفظ
 منته

نموده اند ولی از این بنا بغیر از یک بدنه بیش باقی نمانده تمام بر زمین ریخته و در هم
سکته شده (مخفی نماناد) در کتابی که ترجمه خطیبی مذکور را نموده و ما آن را نقل
نمودیم نیز صاحب کتاب مطلبی دیگر نوشته بود و آن این است که بغیر از سنگی که
چهار سطح خطیبی بر آن منقور است و ترجمه اش گذشت الواح دیگر هم در آنجا بوده
از جمله دو سنگ که بر آنها خطوطی است و آنها را از آن سرزمین برده اند و من آنها را
دیدم و ترجمه آنها را یافته ام (در یکی از آن سنگها نوشته) ای انسان من هستم
کوروش (سیروس) پسر کاُمبیز (کاُمبیس) پدایکننده پادشاهی و شهریار
ایران و پادشاه کل زمین شرقی از این پس بحد بد عارت من مبر (در سنگ
دیگر نوشته بود) ای انسان تو هر طور باشی و هر طور می آئی من هستم کوروش پسر
دارنده سلطنت یک مشت خاک بدن مرا می پوشد از برای آن حسد نهشته
باش است

از جمله آثاری که در مشهد و در سیلیمان است تنی است بسیار بزرگ بر بالای آن
قل دیوار و سده بسته اند بقدر ارتفاع و در عرض طول همچنین است عرض آن و از نقش
ده و دوازده در عرض تمام از پشمکهای گلان و بر فراز سطح آن اجار شکست خورده
و آثار عمارات و علامات حوض دیده می شود معلوم است که در آنجا قصر یا دیوانه
عالیه بوده ایست آنجا آن مکان را تخت سیلیمان مینامند و آثار علامات
دیگر در آن صحرای نزدیک و دور دیده میشود که تفصیل دادن آنها موجب طول
کلام است الحمد لله تعالی و المنة که از بیانات و نقشه
مادر سیلیمان و حوالی آن فراغت حاصل آمد و السلام

استخارا
 که سکو دریدم هدم نشأ
 که در فغانستان درده باشد
 زیرا که اکثر از جماعت
 الوزن و بسیار شیل الون
 اهل فغانستان از سیاحت
 محل و نقل متوجه بوده و سفر
 از برای تماشا ادا
 علوم
 کا میوز
 با کمیسس مشایخ
 کفیم که ترجمه اش
 است
 نه

فصل مکرر گفته ایم که مادر هر جای از این کتاب فصل می نویسیم در آن مطالبی است که پس از مراجعت از سفر بدست آورده مزید بر کتاب می نماییم از جمله آنهاست بیاناتی که متعلق است به بسیاری از اماکن مذکور گذشته (مثل برم دکن و وارنگر) و تحت جمشید و نقش رستم و غیره (دکن) سزاوارچنان دید که چون فراغت از تفصیل آنها حاصل آمدن انکشافات تازه را مرقوم داریم ان شاء الله تعالی

انخشافات جدیدہ

صورتی که در بر دم دگ است و تفصیل در اول کتاب مسطور گردیده بنمره (۲)
و کیفیت مکانی است قریب بشیراز
خودنوشته که صورت چهارم از آن صورتها که ریش ندارد زن است لباس مرد
پوشیده و گوید معلوم ماینست که شصت که باشد است

دیگر در دارابکر مجلسی که بنبره (۸) است و تقسیم باید صورت داراب شاه باشد
و صورت زیر پای اسب آن شاید فلیت روحی بود میگوید بقرینه آن پادشاه
شاپور اول است و آنکه زیر پای اسبش خوار و زار افتاده و وزیرین پادشاه
روم است که معزول و مخدول شده و آن صورتی که پادشاه دست
مرحمت بر سرش نهاده صورت شیرازی دیس پادشاه نوزوم است که آن را
نیز سیری دیس (یا سپیری دیس) گویند بهر حال شاپور را و انصب ب حکومت
نمیاید و برجای ولین مذکور قرارش میدهند انتهى

و دیگر مسجد پسندی دارا بزرگ که بنبره (۹) بود و مذکور نمودیم تفصیل آن را آن سپتام
سیکویده که بعضی نوشته اند سیمیراس ملکه آن را ساخته است (سیمیراس)

در زمان خودش زکریا (زکریا) می نامیده اند و نیز میگوید این
 نه آن کس است که در ایران بارتش نام میبرد و افسانه های نویسنده انتی
 مؤلف کوید صورت ترجمه خطوط میخی آن دروازه را بهمان طوری که پایش از این
 خودش نموده ایم نموده الا اینکه علاوه دارد بعضی کلمات دیگر و آن کلمات این است
 که در اینجا نگاشته میشود

پادشاه میگوید این دروازه داخل شدنی را ساخته ام و نیز چیزهای نیکو در اینجا
 بنا کرده ام و آنچه که پدرم بنا نموده است و خودم بنا نموده ام از کارهای بسیار بزرگ
 است و آن از مرجمت اورمزداست انتی

و دیگر در عمارت دارا که نه آن (۲۱) است ترجمه فقره اول از خطوط میخی
 اینجا را استیاجی نموده بهمان طریق که ما مرقوم نموده ایم ولی اینجا که پادشاه میگوید
 اورمز حفظ فرماید این ولایت را از ننگالی و دروغگوئی (علاوه دارد) غلام
 و بنده گیری انتی مؤلف کوید مرادش از بنده گیری شاید اسپیری باشد
 یعنی خداوند ابل این ولایت را از اسیر شدن نیز حفظ فرماید

و دیگر در بیان آن هیب معدوم الخلقه که نمبره (۲۲) نقشه اش نموده اند و
 کفتم این صورت در تخت جمشید مکرر نقش شده بال دارد و بادم عقربیه
 میباشد تفصیلی که گذشت و تحقیقات قوم را در حق آن مرقوم داشتیم سیاهی
 میگوید آن حیوان وجود خارجی ندارد ولی آن صورت را مرکب نموده اند از چند
 حیوان مثل شیر مرغ و عقرب و غیر ذلک و در نقش آن اشاره است و
 آن این است که ماسلط داریم بر شیباع و طیور و حیوانات موزیه انتی

زکریا
 تشکیل آن را در ایران
 نموده ایم و نیز مرقوم شدیم
 که آن را از زکریا
 میگویند
 کبر اول درندگان را
 گویند مانند شیر و عقرب
 و کمر و غیر ذلک و آن
 جمع پسین فقره اول ختم
 ثانی است
 موزیه
 رخنه شده
 و از آن کنند
 انتی

و دیگر صورتی که بالنده آن چون انسان و پائین تنه اش چون مرغ است و آن در حلیه آ
 و بجالت پرواز است و کفتم آن را فرد هر کسیند و صورت آن یکجا در نمبره (۲۳)
 هست و تحقیقی در حقیقت آن نمودیم چند نفر از پستیا جان و حکمای فرنگ درشت
 نامه های خود نوشته اند آن صورت جان است یعنی وقت پرواز رفتن از بدن و
 اشاره میکنند که روح پس از خلق بدن بعالم بالا عروج نماید و ما دیده ایم در املکه بسیار از
 ایران و غیره در نقشهای قدیمه که آن صورت را بسیار جا مخصوصا بالای و حله های
 اموات کشیده اند و در بعض جاها آن حلقه را نقش نموده اند بدون آن صورت
 اشاره باینکه روح از حلقه عالم بدر رفته بهر حال آن صورت روح باید باشد انتی
 مؤلف کوید این نیکو تعمیر است و فقیر را بدان اعتقاد است که خیال پسران بزرگان
 آن صورت همین بوده

و دیگر در مجلس نقش رجب که نمبره (۲۹) نقشه اش را نموده ایم و تفصیل آن را
 نوشته ایم در کتاب سیاهی فراوانی نوشته که مجلس دست راست آن عرصه
 تاج بخشی اردشیر است که تاج خود را به پسرش شاپوری بخشید همچنین نوشته است
 که مجلس روبرو که هم پیاورده اند اینجا تاج بخشی اورمزداست شاپور اول را یعنی خدا
 به شاپور تاج می بخشید شخص دست راست با عطا داریسی با اورمز و شخص دست
 چپ شاپور راست و کوید در نقش پستم اورمز را سواره کشیده اند که بار و شیر
 تاج میدهند و در اینجا پیاورده کشیده اند که به شاپور پسر اردشیر تاج می دهد و او را پاد
 میکند و آن دو نفر که پشت مجلس کرده اند یکی از آنها مادر شاپور است و آن دو
 طفل که در میان اند دو پسر شاپور میباشد انتی مؤلف کوید در بودن شخص

تشریح
 شکل درسی آنرا
 ساخته نموده و گفته ایم
 و گذشت
 خلق
 بنوع اول یعنی گرد
 است
 در بعضی جاها
 که حلقه مذکور نقش
 است بدون آن
 این شکل است

و این صورت
 اکثر در کتابهای
 دیگر مکرر درج شده

راست صورت اور مزد همان ایرادانی که سابقا در نقش رستم نمودیم اینجا نیز وارد است
 که لیس کشیده شده و به التبع البصیر
 دیگر مجلسی که در کوه نقش رستم است که تفصیل آن را نوشتیم فقط دون نقشه و کفایتش
 پادشاهی است با چند نفر که گویا پادشاه از درگاه میخوابد پسرون بیاید در ساعت
 نامه انگریزی مرقوم است که آن صورت بهرام دوم است از سلاطین ساسانی
 وفات او را اهل تاریخ مادیست و نود و دو سی نوشته اند انتی
 دیگر مجلسی که مینند در کوه نقش رستم است و به مزه (۳۲) نقشه آن را کشیدیم
 نوشته است صورت شاپور اول است و دو نفر جلوان کی زانور زمین زده
 است آن وزیر پادشاه روم است اسیر معزول گردیده دیگر کی که شاپور است
 او را گرفته پیش پادشاه جدید روم است از بجای ولین نصب فیما انتی
 مؤلف گوید که پامش از این در بیان آن مجلس کفیم که در اینجا خطوط پهلوی نوشته شده
 و محو گشته درست خوانده نمی شود آن شخص انگریز چون در ازمنه قدیمه اینجا رفته آن خطوط را
 خوانده و ترجمه نموده است در اینجا مرقوم می شود
 (ترجمه خطوط پهلوی مجلس شاپور در نقش رستم)
 این صورت خداوندگار شاپور پرستنده خداست پادشاه پادشاهان عالم زاده
 آسمان پسر خداوندگار اردشیر پرستنده خدا پادشاه پادشاهان ایران فریه
 بابت زاده از آسمان
 دیگر در مسافت ناچسب سیاح انگلیسی تفصیلی فرمود در حلقه که مکرر نام آن را
 برده ایم و کفیم که بعضی از اهل یوروپ نوشته اند آن حلقه در معابد پارسی باوخته

بهرام دوم
 پسر بهرام بن بهرام است
 که در از قاضی شوق بوی
 نام خود را و نهاده و ملویش
 چهره او و چند دست سال
 بعد از سبط گویند
 درین
 تشکیل آن سابقا گذشت
 سیر پیش
 کبر اول و سکون دوم معرفت
 سیم را در کسور و بعد با چلی
 ساکن بعد دال سین ملین
 زاده از آسمان
 معلوم است که مراد از این
 زایش فرزند از این صورتی است
 چنانچه تولد از او و تولد از آسمان
 و غیره ذکر گفته اند حضرت کی
 علی بن ابی طالب فرموده
 آن کی که گفت است و کی که از آسمان
 که مراد حضرت کی تولد است
 و کی تولد دهانی که تولد از او باشد
 پس می شود که ولادت فرزند
 ولادت صورتی هم باشد و اینکه
 گوید زاده از آسمان شاید مرادش
 این باشد که مؤید بتایید است
 بستم و مقصودش از این عبارت
 تاثر آمار معلوم در اوقات غلی از
 برای تولیدش نیست زیرا که
 آن واقع بود و حاجت به بیان
 نداشت لهذا بنظر ما که ذکر
 همان باشد که ذکر
 دانستیم
 شد

بوده که پیمان و شایق آورده و و نفر که با هم معا بوده و داشته اند بدست گرفته چنان خود را
 محکم نموده اند و لیکن این سیاح میگوید آن حلقه سیرج است یعنی حلقه از ریمان
 میافته اند هنگام تاج تختی پادشاهی دیگری میداده انتی مؤلف گوید
 این توجیه و تحقیق بدنی نماید و لیکن تفسیر در بعضی از جاها که آن حلقه را بوضوح دیدیم
 بشکل دایره حقیقی نیست بلکه یک طرف آن ضلع دارد و شکل آن را سابقا بقادر
 حاشیه کشیده ام نظراین معنی تصور نمیتوان کرد که چگونه آن را بدو رپ خود
 می خوانده اند الله تعالی اعلم
 دیگر بعضی نوشته اند که در مجالس آثار قدیمه هر جاشیه اشخاصی است که دست
 خود را پیش منی برده اند اشاره باین است که خاموش اند و صحبت نمی کنند انتی
 الحال باید برویم بسند امیر و از راه ارسنجان میرویم تا آمار غریبه اینجا را هم دیده بام
 از مشهد مادر سپیلان بازگشت نمودم بصهرای کین که سابقا مسطور گردید و از
 کین قریب سه فرسنگ آدم تا ارسنجان در عرض راه جنگل بسیار بود اما راه ارضا
 و هموار است صعودی دارد
 ارسنجان قصبه ایست در طرف شرقی شیراز بمسافت پیچده فرسنگ تقریباً
 دو هزار آن مثل ربوای چند و آن سرزمین سردسیر است آبش از چشمه سارها
 و قنوات حاصلش غله و برنج و میوه جات خاصه انارش در غایت خوبی و تنه
 مطلوبی است ربی که از آنرا اینجا سازند منحصر است در فارس و در خود
 قصبه تحقیقا بهشت صد در خانه است مساجد بزرگ و باصفادارد و دیگر
 باشکوه و زیبا که در زمان شاه سلطان حسین صفوی بنا نهاده شد بر پاست بر

این معنی باین طور ترجمان
 است که بدان حلقه معانی
 نموده اند و سلطنت کشیده
 و دلچسب از آنرا دست یافت
 اند مسکوره دولی بر
 شکله کرده که تاج داشته
 او باشد
 الله اعلم
 ارسنجان
 بقع جزه و پیشکون
 محو و پس محلیه بزرگ
 بنون زده باشد و بیم
 و الف نون
 سرودن
 شد

بسیار وسیع باروح و دلکش در میان باغستانش واقع شده که همواره دوجول است
 در آن جاری است و در آن قبرستان لوح مراری که خیلی بزرگ است نام
 طما سب بر آن نقش است و میگویند این شخص شاهی بوده که شش ماه در اینجا
 سلطنت نموده ولی معلوم نشد که از چه سلسله و در چه زمان بوده است باجمله
 اوقاتی که از پس خان شدم نیابت آنجا بجناب میرزا محمد جعفر خلعت ارجمند مرحوم
 میرزا زین العابدین بود که باغبان حیدر از کان شیراز بوده و میباشند محاسبات و
 نتیجه سپه شیراز بدین خانواده جلیله تعلق داشته و مرحوم مذکور همواره معززا محترم
 می زیسته جناب میرزا محمد جعفر مذکور متخلص باقیان در خصائل پستوده و فضلا
 محموده لوای شهرت افزا شده و صحبت اهل کمال را آنی فرود نگذاشته و
 نیکو میگوید دوره از منطق و بیان و عروض و قوائی نزد فقیر دیده
 (آثاری که در ارستان و توابع آن است)
 از جمله شکفت ضحاکست مایل بطرف جنوب قصبه بمسافت دو فرسنگ و نیم
 میگویند فریدون ضحاک را در پستیک ساخت قبل از آنکه او را در کوه دماوند صحن نماید
 چندی هم در اینجا مجوس پیش داشت و این شکفت از جایهای غریب و عجیب است
 بسیار بزرگ و طولانی و عمیق بعضی اینکه داخل آن شوند و شست عظیمی روی میدهند
 که بسی هولناک است و بعضی آن جز با جمعیت و با چراغان متعده نمیدان
 رفت اما بعضی که رفقه انداختهای آنرا یافته اند و از استدای آن که وسعتی بی نهایت
 دارد هر سال ابالی آنجا بارهای بسیار از فضل که بکوترا آورده در زراعت بکار
 برند و رفیق از پائین کوه تا بدان شکفت خالی از اشکال و صعوبتی نیست و بقا

معظم بار و موهبه که درون
 و فتح سر قله و بار
 از جمعی باشد که بر اقصا
 و اهل معرفت و رعیت
 می رسند و آنرا بنی
 بزرگ و بلند و باقی
 حلی بعد از حرف
 و قیام
 کوه دماوند
 در طرف شرقی کوه دماوند
 می سیل تقریباً واقع است
 بسیار مرتفع از سطح هموار
 ذراع از جمله کوههای سیور
 در آنرا است و کثر
 کوهی این فست
 دیده شده
 تیره

یک میل راه در طرف قبله شکفت مذکور چند چشمه جاری است یکی از آن چشمه را
 شیرخان نامند
 از جمله کوهی است پائین مشرق و جنوب قصبه ارستان بمسافت نیم فرسنگ
 آن کوه و حوالی آن آثار بسیار از آئینه و عمارات است که قیام از سنگ و گچ بوده
 معلوم است که خیلی آبادی داشته و آن کوه چندان مرتفع نیست بلکه توده مانند
 از جمله آثاری است که در قلاتخار است (قلاتخاری از توابع ارستان است)
 و آن در سمت جنوب شرقی قصبه است بمسافت یک فرسنگ و این ده تعلق دارد
 مرحوم میرزا علی صدر که الحال حکم داشت به تصرف اولاد اجداد است و این
 و اطراف آن آثار عمارات و بنیان عالیه مشهود است و بنزدیکی آن نمی است که
 آب از آن جاری است گویند آنجا آتشکده بوده است
 شیرنگ خانه که در میدان این نامه جولانی داشت از کت باز مانده پشت
 کرده روی بکندی آورده از تیرکامی سپهری چید و بارهای پایی می بند همان
 این کلام خانی و سبک عانی را سبب این است که از آن قلات خارش
 در پارفته و از خداوند قلاتخارش خارخاری بسینه نفته عنان خویش بکارش
 احوال وی منطف میخواست و تکیا پوی را از غیر این راه منحرف لهذا انعطاف نام
 آن را بطرف توجهش مرعی داشتم و شمه از احوال صدر و والد و اولاد اجداد
 نخستم مرحوم میرزا علی صدر و ولد مرحمت ماب حاجی اکبر نواب طلبه شیراز
 ذکر احوال آن سلسله این است که نوشته می شود
 جناب حاجی اکبر نواب از قدوه علما و هر وزیده فضلا شهر در فقه و اصول

چشمه و قلات
 که کشت
 قلات خارش
 که سنجون خارش
 است و خار بسیار دارد
 لهذا قلات خار نامیده
 شده و اینک بعضی قلات
 زیادتی و اولاد از خار
 نویسنده غار غار
 باشد
 کلاه از سپهر کشی و تار
 کردن است
 خارخار
 کنایه از تیره و تعلق
 خاطر است

و حیدر زمان و در ریاضی فرید دوران بوده حضرتش مرجع اهل حال و ملجأ ارباب کمال
 و زود مرحوم حسینعلی میرزا فراتقرای فارس کمال عزت و احترام را داشته تا لایفات
 آن جناب بسیار است از جمله نورالهدایه فی اثبات الرساله شرح سی فصل
 خواجہ نصیرالدین حاشیه بر مدارک حاشیه بر تفسیر قاضی پشنادی رساله قبله
 تحفه السفر بحر الالهی در مجلدات تذکره دلگشا و غیر ذلک دیوان اشاراتی
 مدون دارد و بسبب تخلص میونده و شعر را نیکو میفرموده این چند بیت از ایشان است
 طرقة حالی است که انشوخ بری روی نموده و عالم همه دیوانه دوست
 هر که منم بری در پی اومی انستم از آنکه دامنم بر راه بکاشد دوست
 بر منی راست خماری بخرازاده عشق سر خوش آن مست که این یاده به یمانه دوست
 در سنه یک هزار و دو و سیست و شصت و سه وفات کرده تاریخ فوتش را غم گبر یافته اند
 جناب میرزا ابوطالب نواب طباطبائی شرافت خلف ارشد مرحوم حاجی اکبر نیراز
 جمله علم شیراز است و در علوم عربیه و فنون ادبیه ممتاز ادبی بوده بی نظیر و ایری
 خوش تقریر در سنه یک هزار و سیصد و یک به بهشت جاوید خرامید
 جناب میرزا علی صدر مرحوم مذکور برادر کتر نواب دوم است جنابش از
 فضلا در زمان ممتاز بود بین العوام و الخواص با اعزاز در سنه یک هزار و سیصد و
 هفت هجری از دار فانی بملک جاودانی روی نهاد (اولاد مرحوم میرزا ابوطالب) است
 جناب صدرالدین میرزا مقرب نواب دیگر جناب احمد میرزا دیگر محمود میرزا
 ندیم باشی دیگر محمد صالح میرزا دیگر داود میرزا دیگر عنایت میرزا حظه امیر الله تعالی
 (اولاد مرحوم میرزا علی صدر طباطبائی شرافت)

ریاضی
 معنی و اقسام آن
 گذشته
 سی فصل
 در علم نجوم است
 مدارک
 حاشیه است بر شرایع
 از سنه یک شمس الدین محمد
 که از قاعده طایفه
 اردبیلی
 است
 تحفه السفر
 در علم سانی و بیان
 و بیع است بکار
 بحر الالهی
 شرح حالات
 سید انبیا و ائمه هدی
 علیه الصلو
 والسلام
 دلگشا
 تذکره شریف
 دیوانه
 مذکور در ایشان
 و زود مرحوم حسینعلی
 فراتقرای
 فارس
 است

میرزا علی اکبر خان حافظه الصحه و سرتیب دیگر نواب محمد علی میرزا مقرب با قاشا نیراز
 دیگر محمد علی میرزا مقرب بشا نیراز آقا دیگر ابو الفرج میرزا سلیم الله تعالی و ایدیم حضرت
 (احمال رجوع نمایم بذكر آثارى که در خاک ارسنجان است)
 از جمله قد مکاه است که در جلود واقع شده جلود روی است از توابع ارسنجان
 بسافت چهار فرسنگ و آن وقت است بر بقعه نور حضرت امام زاده
 واجب التعظیم سید امیر احمد (شاه چسراغ) و نصف از آن ده را جناب
 میرزا علی رضا تصرف است
 جناب میرزا علی رضا بن مرحوم میرزا سید شریف سیدی است جلیل القدر
 و عظیم الشان سلسله ایشان منتی میشود میرزا سید شریف علاء جرجانی و جنابش از
 بایک ذات و نیکی صفات متفق علیه اهل زمان است جالس اورنگ خطی
 رقم است و فارس شبرنگ خوشترام تلم در پی تعلیق نویسی رونق بازار متقدمین را
 و از شکسته نویسان کس چون او درست نوشته در ثلث خطوط اساتید را نسخ کرده
 الفرض قریب بجلو مذکور آثار است که از اقد مکاه گویند و چاشنوار نیز نامند و آن
 در کوه است یعنی در آخر وقت های کوه رحمت است که تحت جمشید در پایه آلود بود
 در حقیقت این قد مکاه در پوزه کوه واقع گردیده (باین تفصیل) جانی از کوه را بریده اند
 و عرصه کاهی ساخته اند پنج یا شش ذرع تخمینا عرض و طول آن عرصه است از تفصیل
 سه بدنه آن تخمینا ده یا دوازده ذرع و جدران آن بنا به صاف و هموار نموده اند و
 جدار طرف دست راست و دست چپ رو ببالا آثار پله هاست معلوم میشود که
 دو طبقه بوده و سقف نیز داشته و در پایین آن عرصه دور ستبه پله دارد که در دو طرف

نواب محمد علی میرزا
 و زود و دیگر در ایشان
 و زود مرحوم نیراز
 این فراتقرای
 است
 جلود
 کبر اول و پنج دوم
 چهارم است
 و در آن مکان میباشد
 میرزا سید شریف
 در زمان شاه شجاع بن
 در شیراز با ناده فضل
 و کمال برداشته و با سلسله
 تقاضای مبارکات خود
 و در زمان امیر تیمور که
 بسبق قد رفت و با شیراز
 معادوت نمود تا لفظ
 بسیار است در ستبه
 شازده وفات
 کرد
 جدران
 بضم اول جمع جدید
 که دیوار باشد
 گذشته
 منته

بسته اند و از وسط آن دور پسته بلر چشمه جاری است و اطرافش اشجار است جای مختصفا
از جمله آنرا دیگر در همان کوه پشت قدسگاه مذکور جای است مانند اطلاق ولی از کوه
طبعی است و تفصیلی از آنجا نوشته اند بلکه از ابالی آنجا نیز شنیدم

(این است آن تفصیل)
 شیخ قطب الدین مبارک که بعلوم مقامات و سمودرجات مشهور و معروف
 و تحقیق مذکور ریاضت میکشیده و او را حالتی دست میداد که چند روز بجزدانه
 بادان بازپوش افتاده بوده و هیچ در دوش آشیانه ساخته اندا علم وفات
 وی در پسته ششصد و هجرت هجری است قبرش در کهرآست یعنی در کین بقعه
 دارد و زیارتگاه مردم آنجا است فقیرانرا دیده ام
 و منی از اوقات حکایت مذکور را نوشته فرستادم بجناب آنور عارف کامل و عالم عالم
 استادنا الرشید جناب شیخ مفید غنی سؤالی از جزیه نمودم آنکه در جواب
 مرقوم فرمود غنی بنوعیه نوشته میشود این است

جناب میرزا ی فرصت از جذبه سؤال نموده بودی مجتلا جذبه بفتح جم و پیکون ذال
معجم و با مفتوح و در آخر با محجب لغت عرب از برای مره است یعنی یکا کر کشیدن
و با اصطلاح اصحاب عرفان مشتمل است در معنی کشش قلبی و از این است
جذبه بین جذبات انجی تو از ی علی الشلقین **شعر**
تا که از جانب معشوق نباشد کشش کشش عاشق پیچاره بجای نرسد
بدانکه باعث و این طایفه طرُق بسوی حق تعالی بعد و نفسهای خلائق است بفتح فار
و ان طرُق با کثرت عدد و آنها محصور در سه نوع است (نوع اول) طرُق ایجاب

[illegible]

معاہدہ

معاملات است بکثرت صوم و صلوة و تلاوت قرآن و حج و جهاد و غیر آنها اعدا
ظاهره و این طریق اخیرا است و واصلون باین طریق در زمان طویل اقل قلبی است
(نوع دوم) طریق اصحاب مجاهدات و ریاضات است در تبدیل اخلاق و
تزکیه نفس و تصفیه قلب و تجلیه روح و سعی در آنچه تعلق دارد بعمارت باطن این
طریق ابرار است و واصلون باین طریق اکثر از آن فریقند و لکن وصول

خَلْقِ طَاعُ الْفَنَاءِ فِي كَشْفِهِ
وَلَكِنْ أَرَبَابُ الْوُضُوءِ فَلَيْسَ

باین خودیده شده
 خلقی قطع الفانی فی الهی
 که کثره از باب الوصل لعل
 الهی که عار مملد بروزن الی
 تورنگها است و معنی شعر
 گذشت
 فی اقی مقام الخ
 یعنی سؤال کرد در چه مقام
 میاید نفس خود را جواب داد
 ریاضت میاید نفس خود را
 در مقام توکل از انبیا است
 سال پس گفت غای غوی
 غم خود را در آباد کردن باطن
 پس کجائی تو در غایت
 شدن در خدای تعالی
 محبت
 بفتح اول یعنی محبت
 وجود کن و بفتح الخ
 این مصرع را در بعض ارجاها
 خوی نوشته اند که درین
 است و در کتب عرفا و غیره
 با سابق این سخن مسطور نهاده
 از اهل بیت علیهم السلام
 تعقلن لولا انهم انطلقوا
 دوان تعلقان از اهل بیت علیهم السلام
 خیالک ذنب لا یحیاها
 یعنی هرگاه که بدیه فرستاد و مرا
 از برای من جاسی اندوه

١٢

مصرع تو خود حجاب خودی حافظ از میان بر خیز این است توبه سائرین الی ابد الی غیر ذلک من الاصول و در این مقام سخن بسیار است که ذکر آنها موجب تطویل است بلکه می توان گفت که در این باب نوشت

اینکه پیش تو گفتم غم دل تر سپیدم اینجی که دل از زده شوی و در نه سخن بسیار است مذکره چون شرح احوال چند نفری از عرفا و فضلاء بعضی از قصبه بارادکر نموده ایم از ار پس بنجان نیز چند نفری را مبطور رسیداریم

جناب ملا احمد اعلی الدنقاه جامع فضایل و حادوی خصایل بوده پس از فراغت از تحصیل علوم رپسیه و فنون عقلیه و نقلیه و علایق و عوایق دنیویه را ترک نموده خلوت را بر جلوت اختیار فرموده اکثر ارباب حال و اصحاب کمال فاضل یا صحبت این جناب بوده اند مدها در شیراز توطن گزیده و بذکر حق ارسیده تصنیفاتش ترا و نظما دارد از جمله مشنونی مسی بشوریه منظوم فرموده و همه آنها را فقیر مفصل دیده ام باجملا در پسنه کچزارود و دست و هفتاد و چهار در شیراز و قافا یافته در وارا اسلام قبرش زیارت گاه است (اولاد آن جناب)

مرحوم میرزا عبد الکرم فاضلی است بلند پایه و کاملی که انامیه در حکمت الهی و ریاضیه رتبه بلند و مقامی ارجمند حاصل داشت فقیر مؤلف قدر انی حکمت در خدش استفاده نموده ام در پسنه کچزارود و سیصد و ده در شیراز بر حمت حق پیوست جناب میرزا کر معلی برادر کتر آن مرحوم است در محامد صفات و پاکب ذات سلم ابل زمان است در شیراز توطن اند

مرحوم ملا علی عسکرنیسن از قصبه ارسنجان است از معارف ساکین اکابر مجاہدین

من الاصل
یعنی از اصولی که پیش ذکر
شد و فرمود آن محضر است
در اصولی چند که یکی از آنها
توبه بود
از جمله اینها
اجریه ای است
سوال است هر کسی را
از هر چه و چگونگی اندرز
که به بعضی فرموده
شوریه
بسم الله است

بوده و دست ارادت بر حوم ملا احمد مذکور داده و در خط نسخ خط نسخ بر خطوط مستقیمین متاخرین کشیده و در سنه کچزارود و سیصد و ده در قصبه ارسنجان رخت از جهان فانی بسوی بنان باقی برده فرارش ما بنجاست (اولاد آن جناب)

آمار و هو الحاج ملا محمد شیع مدتها در علوم عربیه و ادویه ربجی کشیده تا از فضلاء عصر گردیده و در خط نسخ از مرحوم والد گذرانیده شهدا که پس از مرحوم نیز را احقر خط مذکور را حدی بیایه مشارالیه نوشته است قولی است که چلکی را بنشد الحاکم اگر کتابت قرآن مجید و فرقان حمید اشتغال دارد و در سرودن اشعار خاصه غزل صاحب طبع سلیم و ذوق مستقیم است از اوست

در پیش روی دفتر خست نمانده ام	لیک از بیان بحسنه و قصور استام
کس را ز خوبی تو حکایت مجال نیست	چرا آنکه که پیش جالت نهاده ام
از وصف آفتاب خست بستم زبان	چرا با صفت دو چشم تحسیر کشاده ام
تا چند با خندک و گمان استاده	من خود زیر غمزه زبا و افتاده ام

از جمله اولاد مرحوم ملا علی عسکر مذکور که نیز در خط نسخ تالی پدر و برادر است **جناب حاجی ملا محمد حسین** است در حسن اخلاق طاق و بجدت طبع مشهور افاق است در شیراز توطن گزیده و کچزارود ارسیده

شهاب اسم شریفش میرزا حسنعلی است ملقب بصدر الشعرا و از اهل آن یار در بدایت حال تحصیل کمال اشتغال داشته و از علوم عربیه بهره مند آمده ادیبی است و انشور و لیلی سخن کپتر در گفتن اشعار قادر خاصه بدیده کوی شیه ماهر است و اکثر اوقات را در شیراز بسر میبرد از اشعارش حاضر شد که شکار

میرزا احمد
از اهل شیراز است که
یکی از قصبه های فارس
میباشد و در خط نسخ
مشهور افاق است
در زمان صفویه
بوده
نشد
چرا
بکبریا و مملکت حیوانی
که از آفتاب پرت
کوند
نشد

(خلاصه) از ارپنجان حرکت نموده آیدم ببلوک کربال که بعد بروم به بندامیر که
تفصیل آن انشا را الله تعالی خواهد آید

کربال بلوکیت وسیع و سردسیر مشتمل بر دهات کثیر واقع در سمت
شرقی و شیراز مسافت دوازده فرسنگ تقریباً این شهر از رودخانه حاصلش غله
و برنج هوایش چندان نیکو نیست ولی برنجش در نهایت خوبی است یکی از جمله
دهات آنجا موسوم بقشلاق است که قریب بآن بربل رودخانه آثار غارات و
بناهست و مشهور چنین است که آن اجداد از امیر عضد الدوله دیلمی بوده فقیر سیر آن
اغیر خراب رفته نظر نمود و غراب تر از آتش یافت که قبل از مشاهده در ذهن تصور
نیکو درم حاصل اینکه غیر از تلالی چند بنظر نمی آید بی بعض جاها در زیر خاک سنگ و
آجر در هم ریخته دیده میشود و مشهور میگردد که آن سرازیر سمت رودخانه با
وغنه باداشته (خلاصه) از آنجا گذشته رسیدم بدبی موسوم بفقوح آباد و این
ملک را مالک است

مقرب الخاقان میرزا علی محمد خان پستونی دخترزاده مرحوم سیادت
انتساب میرزا محمد رضای مستوفی که در شیراز وزارت باب و اهل دفتر را مالک الخاقان
بوده اکنون مغربی المیه نیز در دارالملک محقر باصابت رای و تدبیر مرجع برناو است
با آداب انسانیّت ممتاز و در رسوم آذینت بی انباز است اتفاقاً آنجا دو صحن نزد
تشریفاتی بنده ل در رود درم زحماتی معمول داشت که چنانچه بخیل و جعفر عهده منضّل آیدم و قتم
باجمله از کربال آیدم به بندامیر و این بند اگرچه از آثار قدیمه کیان و ساسانیان
نیست ولی چون از بناهای عجیبه در فارس است بهنگام حرکت از شیراز حکمی محکم

کربال
بروزن دشت نام
بلوکیت از فارس و این
نام مرکب است که کربال
رودخانه است که بر آن
امیر عضد الدوله بنده
بسته و بال معروف است
سبب ملاحظه بالا در رود
مذکور کربال گفته اند که
آن را ضی دو قسم است
قسمی را بالادقی را
زیر کوبند
تفصیل
بکسر حرف اول است
اصابت
آنست که راه راست کربال
و صواب گفتن

جانب ششی احوال حضرت اجل اکرم اعظم نظام السلطنه و صاحب اختیار شرف
صدر یافت که نقشه بندامیر را نیز بردارم لهذا بقدم همت بدینجا آیدم

بندامیر میان خاک مردوشت و کربال واقع شده از تحت جمشید تا بن بندیه
فرسج است در اطراف بند مذکور قریب دویست و پنجاه خانه است و تقریباً
نفر خنوق دارد در کنارهای رود قریب پنجاه چرخ است که بجا و غیره از آن رود
آب کشیده زراعت می نمایند حاصلش غله و پنبه و غیر ذلک است و سبب
مقوم شده که آن رودخانه از سمت کامفیروز آمده به رودشت نزدیک پل خان
بارودخانه میونگی شده از بندامیر میگذرد و بکربال و از آنجا هم گذشته قتی
میگردد بدریاچه که قریب به نیریز است باجمه در وضع تابی آن بند عقل حیرت
و زبان از تقریرش قاصر و آن را امیر عضد الدوله ساخته و ما تحت محلی از
شرح احوال امیر مذکور مرقوم میداریم

امیر عضد الدوله ابو شجاع فناخته زون رکن الدوله حسن بن نویه الدیلمی پادشاه
بوده دارای علم و صاحب فضل بدیانت و یکی ذات موصوف و بعدالت حسن
صفات معروف او اول کسی است که شاهنشاهش خطاب کردند و بر سر بنا
در خطبه پس از نام خلیفه که الطالع بانته باشد نام وی را میبردند در بسیاری
از کتب مطبوعه است که او یکی از علمای عربیه و از اهل ادب و فاضل و شیعی مدب
بوده و در هر علمی از علوم ابحاث نیکو احوال پسندیده نوشته و از این رو اهل علم
و فضل را کرامی میداشته خاصه شیخ محمد بن محمد النعمان ملقب بمفید را که از اجداد
قدسی ضمیمه مستحکم ان تحریر است انواع عظیم و تکریم عثمیه و ابوعلی فارسی که در این کتاب

بندامیر
بروزن امیر
و بندامیر
کامفیروز
سابقاً در حاشیه مرقوم
شده
پل خان
نیز مشهور گردیده
فناخته
بقیغ فارشته دیون
والف و ضم نام و معرکه
سین محله و دارم حضرت
و در آخر دارم محله را
مفوق خواندن نیز محبت

بندامیر
بندامیر اول دفع دوم
باقی یک سنه
الطالع بانته
است او یک است
بعد سال خلافت
که بعد دفع شد و
سبب صد و دو
بروز
دانش در سنه چهارصد و
سیزده بوده و قریب در بغداد
است

فانی مسکون بود با بجهت
بعضی از تهر چنانچه اندک غریب از
قبیل نکت بعد از قریع است
و در این سلسله چند قول دیگر است
(یکی) اگر عامل نصب فعل تقدم
یا ماضی فعل است توسط الا
(دوم) اگر عامل خود الا است
(سوم) اگر عامل آن تقدیر است
بعد الا و خبر حدوث است پس
اذا یا بعد الا آن زمان معلوم است
(چهارم) اگر در اصل آن لا بود
ولا عاطفه است و چون دوم از آن
حذف شده است و چون اول
در لام ادغام گردیده (خبر)
اگر عامل پیشینی باشد است
بواسطه الا و تحقیق و تفصیل آن
اقوال موجب تطویل
است
پس شرب الراح
یعنی شرب استنشیدن شراب
یکو کرد بران و در خوانندگی
از خمر با در سکنجام سوخته آن
و خمر خوانندگان باشد
ربانندگان باشد و معقول
نعمه سپایان باشد
اشاره رودی هم
بجانشند هم
بنوازند
معه

ذکر فسانامی از آن مذکور شد با امیر معاصر و صاحب بوده و کتاب ایضاح بخورا
چون تصنیف نمود با میرنود و امیرش تحسین فرمود ولی گفت این از برای کوی دکان
خوبست زیرا که در آن چیزی زیاد از معلومات من نیست پس ابوعلی کتابی دیگر
مستی به تحکیم تصنیف کرد امیر آنرا نیز خطا نموده گفت آنچه را که در کتاب ایضاح گفته
بهان را لباس دیگر جلوه داده و آورده که من آن را می نفهم و نه خود خواسته تصنیف
حکایت بعضی نوشته اند روزی امیر سکنجام سواری از ابوعلی پرسید که
مستی بجهت چیست جواب گفت بتقدیر (انپشتنی) امیر فرمود چرا بتقدیر
(انپشتنی) نباشد تا مرفوع شود ابوعلی عاجز مانده گفت این جواب میدانی بود که
گفتم و گویند بعد با رجوع بکتاب منموده جواب را پسندیده داد

و نیز نوشته اند که ابواسحق الصابانی کتابی موسوم بتاجی در اخبار سینه بویه با اسم امیر
مذکور نوشته و گویند از زیادی جو دو سخا می که امیر عضد الدوله را بود بسیار
از قول شعر اقصاء درگاه او نمودند و جایزه های میکرفتند از آنجمله ابوالطیبت بنی است
که قصاید بسیار در مدح وی گفته و امیر خود نیز شعر را در مجال لطافت میفرمود
فیر شونده ام که دیوانی دارد و سله نموده ام و این دو شعر از افکار اوست

لین شرب الراح لانی	و غنای من جوار فی السحر
غانایت سالیات	لانی غنایت فی تضاعف الوتر

و اعمال خیر او در جهان بسیار است از جمله عمارات عالیست که بر سر روضه طهر
امیر المؤمنین علی و حسین بن علی علیهما السلام بنا کرده از جمله حصار مدینه منوره
حضرت رسول صلی الله علیه و آله را عمارت نموده از جمله برکه در قلعه شمس

که پیش از این تفصیلش مرقوم گردید از جمله بند امیر مذکور است که در زمان سلطنت و سکو
در فارس برود و گریسته که تفصیل آن خواهد آمد از جمله دار الشفائی در بغداد بحال
زیبائی و صفائی و نهاده و املاکی را بد آنجا وقف نموده از جمله بناهای دیگر در شیراز
داشته از ایوان و سروا باز و خاقانه و غیر ذلک که اکنون اثری از آنها باقی
نیست بجز خاکی و پسته که در تنگ الله اکبر نزدیک رکنا باو است و بر بالای
آن طاق بقعه ایست که در آن قرآنی بزرگ گذارده و آن آقرآن هفده من گویند و
مواقل از زیر آن عبور و مرور نمایند با جمله امیر مذکور مدت سی و چهار سال پادشاهی
نموده و در سپیده و صبح و بعد از دو حاکم گویند از عمرش چهل و هشت سال تقریباً گذر
بوده چهار زاده و اع گفته قبرش در نجف اشرف در پایان روضه مقدسه است محله

الله علیه و علی سریره
اکنون برویم بر سر مطلب خود گفتیم که بند مذکور را امیر عضد الدوله پسته و بران
پی ساخته که سیزده چشمه طاق دارد سکنجای عظیم را با سپار و روج و رمل که بهم
و زنده بر روی یکدیگر گذارده و چنان نصب کرده که مانند یکپارچه که گردیده
و سابقاً مذکور داشتیم که کوچه دریا اشاره بهین بند است و بهین طاقهای آن طاق
شمال و جنوب کشاده است و آب رودخانه از جانب شمال آمده به سمت جنوب
می رود (طول و عرض بل) طول آن یکصد و پانزده ذراع عرضش چهار ذراع و نیم است
(تشریح آن) از پای طاق تا کف رودخانه سده ایست که عبارت از بند
باشد و آن بجای شالوده بل مذکور است و ارتفاع آن قریب هشت ذراع
می باشد و سمت جنوب آن سده و بند فسطاط ساخته شده متدرجاً راکب

مقدسه من
از آن گویند که مشهور است
وزن آن قرآن هفده
من است الله
اعلم
سنة
امیر مذکور
گویند چهل و هشت و صیت
کرد از مقبره او تا پانچم پا
حضرت امیر المؤمنین علیه
السلام قبور زنند و خوری
از تهر و بگردش تند و رخ
زنجیر را در زیر پای حضرت
برزین فرو بردند و بر تخته
گفت بنویسند این آیه را
و بگویند یا علی یا علی یا علی
و آن سخن را پس بگویند
و بن کنند
سنة

سنگها پندارند است و در وقت فرو ریختن آب خیلی تماشا دارد و در سمت شمال بند کوه
 به دو طرف رودخانه دیوار و پسته عظیم کشیده اند بسیار طولانی که بمقدار دوسه هزار
 قدم طول آنهاست پس بسبب آن دیوار با و بواسطه ارتفاع بند مذکور ناچار است
 بالا آمده و مرتفع میشود چون این مطلب دانسته شد گوئیم که بسافت پاصد
 قدم دورتر از بند در طرف یسار رودخانه وجود یک بزرگ بریده اند که آب بخانه
 بواسطه مرتفع شدن در آن دو جدول سوار شده میرود بجانب کربال از برای برآوردن آنها
 و در دیوار و پسته طرف یمن رودخانه بسافت چند قدم دورتر از بند و در سمت
 که هر یک سه فرس ارتفاع دارد و یک فرس عرض از پهنای بسیار بزرگ آن
 در بالا بر پا داشته اند (و آن دو در ب کاوشیر فیما بین) و از پشت دو در ب
 مذکور نهری بجانب مغرب بریده اند که عرض آن متجاوز از شش فرس است و
 هر چه پیش میرود عرض ترمیم گردد بعد از آن نهر را از جانب مغرب مخرب
 کرده و پیچانیده اند بجانب جنوب تا متصل شده برودخانه دیوارهای اطراف
 آن نهر تمام از سنگ و ساروج ساخته شده و در جلوان دو در ب مذکور
 که کاوشیر نام دارد و الا آن بچه های قوی سده و است که آنها را قفل و بند نموده
 و مخ زده اند که آب رودخانه تمامه از آن در ب با به نهر مذکور نزود و علی از جانب
 چوهای جلودر با آب قلیلی فرو میرسد و داخل نهر میشود و تا پشت بند رود
 مخی میکردد و این آب هم نیز از رودخانه بکربال میرسد که بآن نیز زراعت مینمایند
 این مطلب بیانی دیگر دارد که مرقوم میشود
 تخته در بک کربال زمینهای است که پست است و زمینهای که بلند است بعضی

طرف یسار
 مقصود طرف یسار شخص
 است که بالفرض و التقدر
 در میان رودخانه باشد
 همان جایی که آب جاری است
 می کنند
 طرف یمن
 مقصود عکس مذکور در فوق
 است یعنی طرف یمن
 شخص که شلا در رودخانه
 باشد و هم آب
 سیر نماید
 تخته

علیا و بالا دست و بعضی را سفلی و پایین دست مینامند پس آن دو جدولی که گفتیم
 در جلوندر بریده اند که آب در آنها سوار میشود آب آنها بجهت زراعت اراضی علیا
 و بالا دست است و آن نهری که گفتیم از عقب کاوشیر ساخته اند آب
 آن برای زراعت اراضی سفلی و پایین دست است و طاهر چنین مینمایند
 که قبل از سپاختن بند و پل آن این دو در ب کاوشیر و نهر را ساخته اند و آب
 گردانیده بمقت نهر مذکور انگاه که بند و پل ساخته و پرداخته آمده و با تمام
 رسیده آب را بجانب پل رسانده اند و در بهای کاوشیر را مسدود کرده اند
 و رخنه برای آن گذارده اند که مخی آب از آن رخنه باینر برود
 چون مطلب فوق دانسته شد باز تفصیلی دیگر است که بیان میشود و آن این است
 که در زیر دست آن دو در ب کاوشیر مذکور بدون فاصله یک در ب دیگر است
 که اگر از در ب آهنی میکشند و از پشت این در ب نیز جدولی بریده اند که آن آه دا
 به نهر مذکور و این در ب شهر بدر ب آهنی اکنون نیز بچوب و غیره مسدود
 میباشد ولی این هم رخنه دارد که قدری آب از آن جاری است از مخی آنرا
 مرور میکنند و داخل نهر کاوشیری میشود (مخفی فنانا) که در آهنی مذکور کف
 زینش پایین تر از دو در ب کاوشیری است بعبارة اخری سقف در آهنی مساوی است
 با کف دو در ب کاوشیری و چنین مینمایند که این در ب آهنی خلالت رودخانه
 باشد (توضیح) مثلاً بالفرض و التقدر اگر در ب آهنی را تمام بکشایند
 خواه دو در ب کاوشیری باز باشد یا نباشد آبهای رودخانه با تمام از در ب آهنی
 عبور خواهند نمود و از آن دو در ب کاوشیری و از طاقهای پل مذکور و از دو جدول

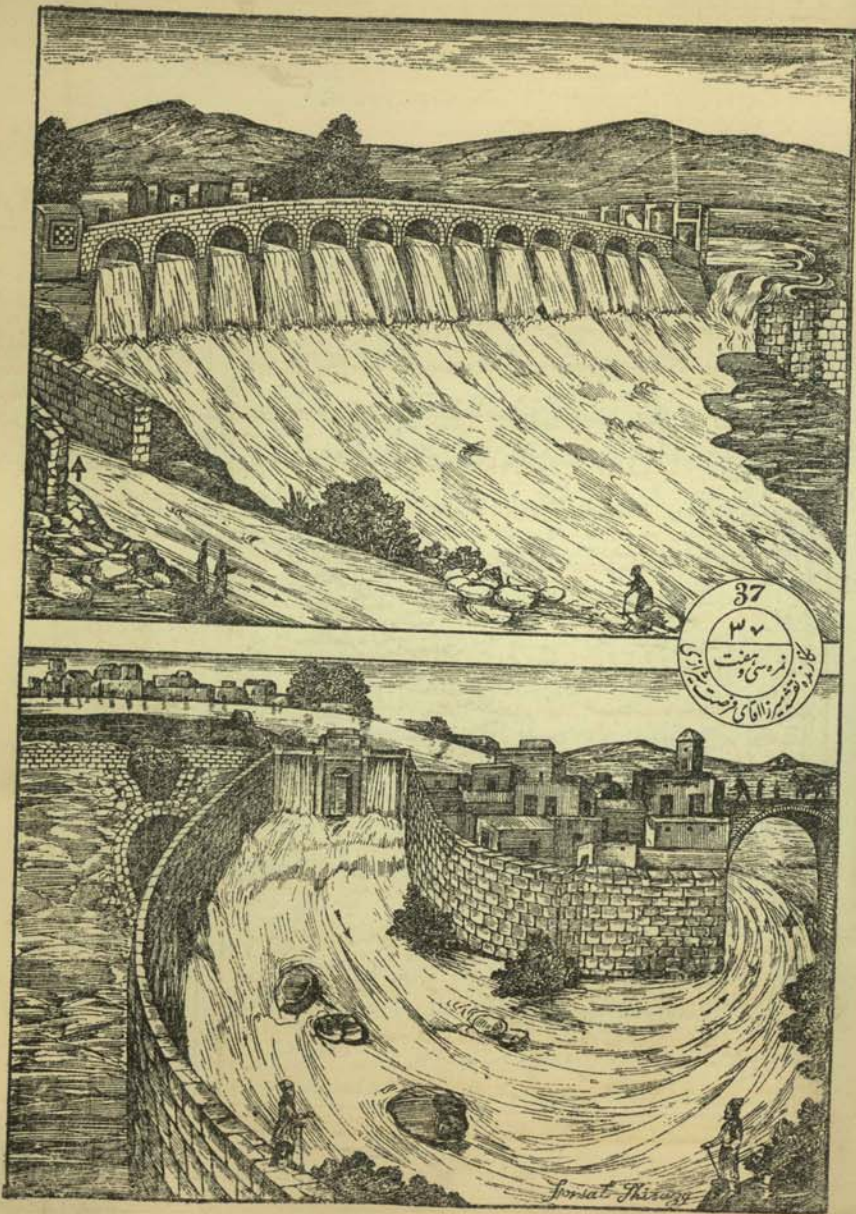
علا و سفلی
 در اینجا اصطلاح این
 ساخت است که فنانا
 و مقصود آن علای سفلی
 نیست که اهل آنجا
 و آب بعضی اراضی
 علیا و بعضی سفلی مینامند
 و علای
 بعضی اول و بعضی سیم
 یا رطبی هر چند بلندتر از کوه
 و این تاخیر است
 سفلی
 بعضی اول و بعضی سیم
 است و این تاخیر
 سفلی میباشد
 خلالت
 معنی آن پیش از اینها
 مسدود گردیده
 تخته

بند سابق الذکر قطره آب نخواهد رفت پس معلوم شد که درب آهنی منبر که
 خلأب است (وجه تسمیه درب آهنی و کاوشیر) اما درب آهنی از
 آن گویند که سابقا در بی داشته از این که بسته و کشاده می شده اکنون از
 عالم جاد ترقی نموده بعالم نبات رسیده یعنی درب آهن را از میان
 برده بعوض چوب برجای آن نهاده اند که پیش از این کفیم اما درب کاوشیر
 در وجه تسمیه اش مملاتی گویند که قابل ذکر نیست این بود تفصیل بند امیر
 از جمله مطالبی که نیز باید گفته آید این است که بغیر از دیوارها و سپرده های مذکور
 مهارهای بسیار طویل در اراضی اطراف رودخانه از هر سمت ساخته اند تمام
 از سپنگ و ساروج و این مهار برای استحکام آن بند و بل قرار داده اند
 بسا بعضی آن مهارها در زمین کشیده شده تا بدامنه کوهی که قریب بانجاست و
 کف رودخانه را بمسایه فرس نموده اند از سپنگ و ساروج این فخر
 در حوالی بند و دورتر در صحرا بسیار سنگهای مدور عظیم مثل سنگ حصار
 دیدم افتاده معلوم شد که بانها اکت و ساروج می ورزیده اند و قریب
 به بند مذکور در بسیاری از جاها آثار عمارات و سراها و ایوانها ظاهر
 می باشد تمام از سپنگ و گچ بوده و آنها را نیز میر عصف الدوله زمام
 که بند را ساخته بنا نهاده است در حقیقت شهری بوده ولیکن همه را
 و ناچیز است (الغرض) نقشه بند امیر را و همچنین نقشه کاوشیر و
 دروازه آهنی و خسر مذکور را برداشتم بعون الله تبارک و تعالی در یک
 ورق به مره سی و هفت (۳۷)

در وجه
 تسمیه کاوشیر میکنند
 وقتی امیر خواست آن
 بند را بسازد در یک
 پوست شریکیت
 کاوشیر کرده آورد
 صرف خارج آن
 نمودن حرف خفیف
 و پستی است

نیز

37
 ۳۷
 در سی و هفت
 ورق به مره سی و هفت

مدنی در سمت شرقی بنامیر مذکور کنار رودخانه آسیای بسیار نزدیک
 بهم ساخته اند که متصل در گردش اند و کار میکنند اجناس بلوک کربال و مرده
 و غیره را خرید و بفروشند و این آسیا با وضعی غریبند مثلاً در یک عمارت
 دو سنگ و سه سنگ و چهار سنگ و پشتر کار گذاشته اند و از یک چشمه آب پشتر
 متحرک اند از جمله در یک جانی هفت سنگ آسیا در کار است که آنها بدو
 هم واقع شده اند یعنی بر روی یک نیستند بلکه چون حلقه کرد اگر دم اند و از یک
 عمارتی که سنگهای مذکوره در آن نصب است آب از رودخانه داخل میشود و بطور
 می باشد که همه آن آسیاها گردش نمایند و آب از زیر پرده هر سنگی از اطراف
 آن عمارت مدور شعبه شعبه خارج میشود و فرو میریزد بسیار قشایش دارد و
 آن عمارت که در آن سنگهاست با شعبه های آب که از اطراف خارج میشود
 خیلی شبیه است بچرخنی که در آتش بازی می سازند که از جوشش آتش افشانی میکنند
حکایت بخاطر دارم دو سال از این پیش که هنوز بنامیر قدیمی
 نگذاشته بودم رفیق شفیق و صدیق شفیق میرزا جهانگیر که مختصری از شرح احوالش ختم
 نگذاشته بجهت منی در آن پسر زمین آمده و آسیای مذکور را دیده بودند
 از مراجعت بشیر از نقل نموده که در بنامیر آسیای است هفت سنگی جنون و
 خان و صفت آن را چنانکه تفسیر نگاشتم مذکور داشت و نیز مرا حکایت کرد که
 زمان وقوف در آنجا بگوشه نشسته بودم و تماشای آن آسیا مشغول بودم
 ناگاه طفلی از اهالی آنجا بسن چهارده یا پانزده سال از کتب آمده چند کتاب زیر
 بغل گرفته گذارش بر من افتاد و چند دقیقه ایستاد از او پرسیدم اینها

از باب تفصیل و بنا
 کردن چیزی را

بشیر و دو قاف که
 میان آنها باطلی باشد
 بر وزن رفیق یعنی

برادر است
 و در اینجا
 باشد

چه کتاب هست اسامی آنها را بیان کرد از جمله نمسه نظامی بود آن را گرفته قدری نکاح
کردم قطعه کاغذی در ضمن اوراق کتاب یافته که چند شعر بر آن نوشته بودند آن
اشعار بوزن و قافیه صحیح بود و بجز بیست و هشتی مضمون که در بعض آنها دیده می شد دیگر
نقصی نداشت از آن طفل پرسیدم این اشعار از کیست گفت از من است
گفتم که شعر متواتری بگوئی گفت آنچه را که خواندی دلیل است بر اینکه میتوانم گفتم
چنانچه راست باشد بدین شری بگو گفت برای که بگویم گفتم این اسپریاب
وصف کن بر زمین نشست خانه و دو اقامت می نهاد چند دقیقه بکفر و رفت
بر و رفت این دو بیت را نوشته بدستم داد

آتش افشانی کند چرخ فلک	بر خلاف آن بود این اسپریاب
ز آنکه چون چرخ فلک باشد ولی	جای آتش و مبسم افشاند آب

از طبع و ذوقش تعجب کردم و برآستعدادش تا سفت خوردم و شعرش را نوشتم
پس رو بمن کرد و گفت اگر تو را نیز طبع شعر است و به از این میتوانی بگو اگر چه
مقصود تشاعر و تشایر بان طفل نبود ولی مثل خاطر ادا این رباعی را بدین اشعار نمودم

در بند امیر آسیابی عجب است	اگر دهنده چو آسمان بهر روز و شب است
گرفت چو آسمان چه از هر سو	در آن رشحات آب چون دو ذره نیست

این فقیر مؤلف میرزا جهانگیر گفتم محتمل است که آن طفل و دبیت مذکور را از کسی
خطه داشته گفت با شعار دیگر امتحانش نمودم بدین گونه گوئی کرد با جمیع فقیر در
این اوان که به بند امیر آدم از آن طفل سراغ گرفتم گفتند جوان مرگ شده نبوده
(مختصری در بیان احوال مشارالیه)

اسپریاب
و اسپریاب و صبی است
و پیش از این مرگم
داشته شد
تشار
شعر و سخن و خود را
شاعر نمایند
است
تشار
مناعت و خلایق
بهم خوردن
دو ذره
یعنی دم دار و آن شاعر است
معرفت دهد تا گویند و فغان
کرد و هرگاه غلبه باشد در هر
محرم شود و بی غفلت بود
منظفی شود و در کمال کند و اگر
بصورت کسی بود و به شایسته
آرازد و دایه گویند و اگر بیایست
دم نماید اگر آواز دهنده باشد
و اگر کسی بنده باشد از آنجا که
خواند و کلن سخن را گفت را
اعتقاد آن دیگر است آنرا
کو که دانند که بجز شعر
دارند و آن قصصی دارند که
اینجا کنایه از نگرانی است
هر که خواهد هر چه بیایست
جدید نماید و آن
هو العبد المذنب

میرزا جهانگیر جوانی است بلند همت عالی فطرت از مبادی عهد ضبانا
کنون که سپنین عمرش در حد و دست است تحصیل کمالات صوری و معنوی
راغب و مصاحبت اهل کمال را طالب از هر گوشه توشه و از هر غرنی خوشه
اندرخته در ریاضی و نجوم ریاضتی کشیده و در قرب این زمان نزد این فقیر
مؤلف دوره از منطق دیده و خوب فهمیده خط را نیز خوب می نویسد و شعر را
نیکو میگوید تحلیص با هم میکند رباعی مذکور بر طبع سلیم و ذوق ستقیم می آید است بهر آن
دو بیت را از او بنیاطر دارم

ترکی که عقل و دین و دل از ما گرفته است	ما خود نداده ایم به نیا گرفته است
گویند همراه ز دل خویش کن برون	اکی میتوانم این که بدل جا گرفته است

خلاصه از بند امیر که حرکت کردم از برای شیراز پارو راه که پیو دم کسالتی
داد نزدیک بانیکه از پای در آیم پس غمان مرکب را بجا نب دمی که مستی بدو
آباد است منطف ساخته تا ساعتی بیایم و رفیع کسالتی نمایم این دو بیت را
کیفر سنگ است و در خاک مرو دشت واقع شده عالیجا بان نور علی

و رجعی بیک که عم و برادر زاده اند	و مقصدی آن ده و غیر آن مردمانی
بدوستی بی عیب و در مکارم اخلاق بی ریب	چون از و دم خیر یافتند با سقا

شافتند بار از بار گیرم فردا آوردند و بهمان خانه ام بردند آن لطیف و مهربانی
سبب شد که رای اقامت گیدم و روزی نفس آسایشی و خاطر آسایشی (عجیب)
و کم غلظت و آب و بختم و ذوق صفتهم ولا شتموا خدا هم ساعتی آن کل
وده مذکور (یعنی دولت آباد) قلعه شکم متینی دارد و آن متعلق است بجناب

اسپریاب
با کسر و الفصحی
نکودیک
اسپریاب
نکودیک
دلم غلظت
یعنی و نه بسته اند در پای
خانه خود را از و بهمان خود
فصل بند خد شکار
خود را در ساعت غذا خورد
که هر دو غذا را به سبب
اینکه فصل بند هستند که
اوقات بهمان
تج شده است
مذکور از شصت
و کل ساخته شده

فخامت نصاب مسعود الدوله حاجی فضلعلیان وکیل الرعایا ولد مرحمت پناه حاج
میرزا مهدیخان برادر ناظم الملک سالهاست که این سلسله جلیله در دولت علیه
ایران ناظم مناطم جهان و واقف مصالح پید او نهان بوده اند و جناب مشار
که بصفت کیاست و زراعت رای موصوف است و بحسن فراست وجود
ذهن معروف باقدری رفیع و عزتی رفیع میکند زاند باجملا از انجا است
منوده آدم بزقان در سپهرای کی از آشتایان فرو داده تا شب را بلیوته کرده
فردار از انجا بشیر از روم

اتفاق آن شب را شخصی در آن منزل میمان بود و میزبان را یکی از احوال
خویش را شاعر میخواند و در این فن ماهر و متخلص نوایی داشت و در شعر
شیوه غزل سپهرانی پس از گفت و شنود بسیار سخن بدینجا کشید که هر غزلی بود
خفیف تراست از دیگر اوزان لطیف تر نفوس این سبک را بیشتر طالب اند
و طباع بدین طرز اکثر راغب آنگاه خواند از خود غزلی که مطلعش این بود
غمره نوش لبی این دل ریش کرده چون خانه زنبور زینش
و اکثر آن شب را بخواندن و گفتن شعر اوقاتی گذرانیدم و در بجز خفیه بر
انچه این فیه شعری نامعقول اشاد نمودم یا بطارحه در آن شب غزلی از
طبع فصول سپردم خوفا من الترقه در این ترقه میکارم و بر صفی روکار یادگار
(غزلی که در آن شب گفته شد)

زده بر هم دل صد سلسله	تا بر افشاند بر رخ زلف پریش
موبو شرح پریشانی خویش	کفته ام دوش بان زلف سیاه

ناظم الملک
میرزا مهدیخان
سالهاست که
منوده
زراعت
بفتح اول کرانباری
دارمندی و استواری
و کدشت
چودت
بالفتح یکی درخی
و کدشت
میتونه
نیز کدشت که
شب روز آوردن
باشد
طباع
بکسر اول مفردا
سرشت و خوشی
و جمع طبع نراند
و اینجا چنین مراد
بجز خفیه
بر بگری از بجز شعری
که سبک وزن با
عنوان و بجز خفیه
در عرض بگری است
منه

کند

کند از غمره دلم ریش وزند	پس از آن لب نمکم بر دل ریش
شده ام زان رخ سرخ و خط بزر	بچو مست می و خم سوزش
زان لبم بوسه دهد پس دشنام	که بود از پیله هر نوشی نیش
استشایا تو چنان نمی دوست	که ندارم سپهر یکانه خویش
از تو ای یار چه تریاق و چه زهر	و ز تو ای دوست چه جد و آوار و چش
کر قلم کند از آریه پاک	سک بود و شمن جان درویش

فرصت از پیش تو جانان تو رفت
تا تو را باز چه آید در پیش

این غزل در شب مذکور خوانده شد و از غزلیات قدیم بود و آن را استغفار نمود

روی تو چو ماه پس جمیل است	مهر دل من بر آن دلیل است
تا روی تو غیرت بهشت است	از دست تو زهر سلسیل است
آز که بر می صفت جمالی است	دشنام اگر دهم جمیل است
برفتد تو آن دبان شیرین	ماند بر طب که برخیل است
تا چشم تو را بدید ز کس	مسکین چمن چمن علیل است
در حلقه عاشقان بهر شب	از زلف تو قصه طویل است
از خاک در تو سر مه جوید	دور از تو کس از بر اریل است
با غمره اگر کنی اشارت	در هر کذری دو صد قیل است

این جرم ضعیف فرصت و عشق
مورسیت که پایمال پیل است

بفتح اول و هر دو شمن
همچو روزن فصل عوالت
کسا و خشک است خصوص
بکشت را کند از بک
شاه و اینجا است
و اینجا چنین
مقصود
معدت ز دورا
و آن تریاق سموم
و بهترین آن نیش کش
در رخ سپهرش را
میاید که در ذیل
مقوم میشود
بکسر اول و سکونانی
نام نمی است مملکت
و کشتند و علاج آرد
میکند که در فوق مذکور
شد از غریب اینک این
و کلاه بیخ و درویش
نزدیک هم میروند
و شب بهر اند
و ابل خیره قیام
میدهند
منه

چند

(اول)
 این است که جسم مرکب باشد
 از اجزائی که موجودند در آن
 این مذهب اکثر حکماست پس
 جسم در نزد ایشان واحد است
 فی نفسه خالص و احد است
 حتی که آنکه قابل انقسام است
 غیر تمایز است و اختیار
 کرده است این را محقق
 علیه الرحمه
 (دوم)
 این است که جسم مرکب است
 از اجزاء بالفعل و ممکن و قول میکنند
 قسمتی را که فنی شود بحدی که دیگر
 قبول قیمت نکند این مذهب
 بعضی از حکماست و قائل شده
 است آن شهرستانی صاحب
 کتاب ملل و نحل
 (سوم)
 این است که جسم مرکب باشد
 از اجزاء بالفعل و غیر فانی و این مذهب
 فقام است که از جمله معتقدین
 است
 (چهارم)
 این است که جسم مرکب باشد
 از اجزاء بالفعل و فانی و این مذهب
 خاکنه قنای المقدار است و
 بر تکیه از این اجزاء مشتمل است
 و بحسب خارج نه قطعا که مرکب
 و نه بحسب ذریه نه فرضا و نه
 و نه و این مذهب بعضی قائل
 و اکثر حکماست

جون از زمان حرکت نموده آمدیم بصحرای باجگاه که سابقا در این کتاب می
 از آن برده شد در کاروانسرای انجمن فرو آمده تارغ خشکی نموده بگذریم از
 نعمتای غیر مترقبه اینکه جناب میرزا مهدی نقیب الممالک از شیراز بهریم زیارت
 ارض اقدس علی بن موسی الرضا علیه التحیه و الثناء پسرون آمد بدعا بخار سیده
 نیز در یکی نموده بود چند ساعتی باهم نشسته از رخ سفر خود شسته ذی بیان نمودم
 و مسافرت نامه را از نظرش گذرانیده مرعجا شوم چند شعری که از
 طبع موزون انشاء نموده خواند پس آن اشعار را باجمعی از احوال ایشان خاتمه ساخت
 قرار دادیم تا ختم بخیر باشد انشاء الله تعالی (مرحوم والد ماجد مشارالیه)
جناب میرزا احمد نقیب الممالک طاب ثراه از افاضل زمان خود بود علوم
 عربیه و ادبیه را بنهایت درجه کمال رسانیده و در فنون شعریه از امثال اقران
 در گذرانیده نظم را بمسانی فصیح و بیانی ملین میفرموده دیوانی مرتب شده
 و پرداخته در حدود پهنه که هزار و سیصد و اندو قافیه یافته در مشهد مقدس
 مدفون است این اشعار را از انجناب بخاطر دادم

داوید بوسه بصد عشوهر جان	کر چه جام غلب آمد لب آید جان
شد جوانی ز کفر و طلب فضل بود	دل پیبری ز برم کوک اجد خواجه
مرد از شهر بگذارد که دیدم در	لاله زاری بدیستان نکارستان
هر چه آورد بدست از سر بخت	نه دیله ماند و نه پانیه و نه پیمان
چو بر فر دیرین نشد اما دولت	مستگشته و گفت از دینت برآ
نکرستند بکشتگان همه شمع و می گری	تو چرا بگشته خویش تن گریستی گریستی

نوی

تو پری که از آسمان روی زده با دمی همه آری
 ز چه آری ز چه داری تونه آدمی نه پری
 دانی آن خسرو و خویان چه زانم بپسراید
 ان زمانم بپسراید که زانم بپسراید
 که پیش چشم پست شرابخوار باشد
 له که پیش چشم مست شرابخوار باشد
جناب میرزا مهدی نقیب الممالک سلمه الله نیز عالمی اکاوه و فاضلی ذی جاه
 عظیمی است محقق و طبعی مدق در البیات ماهر است در طبیعیات قادر در بیان
 صاحب مقامات عالیه است و در آن دارای درجات تعالیه و قوی
 قانوی طلب را بجدتش استفاضه مینمودم باجمعه بسروند شعر طبعی روشن روان
 دارد و قوالب سخنانش جان اشعاری را که در آن سر خواند این است

شبا بختاک مرز آبروی درویشان	اکنه نیست نکاهی بسوی درویشان
به تخت و تلج شهن پازند استغنا	کسی که خاک نشین شد بکوی درویشان
درست در خم چو کان معرفت دیدم	که بست کند که رنده کوی درویشان
بجوی سلطنت هست در سرای سیاه	بار یکد و سه جام از سپوی درویشان
میان خلق در افتاد های و هوی و نیت	دل خمی خیر از سر بوی درویشان

دو جهان کشت زانوار جالش موجود
 یار من کرد بختی چو در اطوار وجود
 خال بر جهره او عکس سویدای است
 یاسویدای دل از خال وی آید بوجود
 بشوین بخت که دل در خم زلف جانان
 کاه در توپش نزول است و کمی توپش
 یار نزدیک از مردم چشم است من
 نیست از بی بصری چشم فرافرو شود
 (خلاصه) از باجگاه مشارالیه را و دایع کرده و جناب میرزا حسام الدین نقیب الممالک

سید
 بضم اول و فتح ثانی تصغیر
 سودا راست و سودا اشت
 اسودا است و سودای است
 دانه و نقطه سیاهی است
 که بر آن است
 تومس
 تومس نازل
 تومس صعود از
 اصطلاحات عرفا است
 گویند مدارج وجود بحسب
 تنزل و ترقی دوری می باشد
 در تومس نازل نقطه مبدأ
 وحدت است و نقطه آخر
 انسان در تومس صعود
 بر یکس و نیز گویند چون
 قوس نزول یا تومس
 اول تومس صعود یا
 یعنی پس برسان خلق
 الی الحق در این مقام
 نقطه آخر یا دل انجمن
 با قاضی بودند و این
 خلاصه از اقوال
 ایشان
 است

ولد ارجند ایشان که بشایعت پدر بزرگوار آمده بود اذن مراجعت گرفته فقیر را
مراقت نموده تا بشیر از جنت طراز
مجدد و المنة که از غنایات طایفا
کرد کار و از مراحم بندگان حضرت اجل اکرم اعظم نظام السلطنة و صاحب
اختیار ادام الله تعالی ایام دولته خدمات محله این سپهر را با انجام رسانیده
صحیحی پالما بجزش مراجعت نمود منت ایزد که این خدمت منظور
نظر آفتاب اثر و مطمح بصیرت مبارکش گردید مزرعه مقصودم از صاحب کرم
طراوتی پذیرفت و کاشن مادم از رشحات مرحقش خضرتی یافت
بدین نه چمن از نشر الطاف و ببط اعطاف آن وجود مسعود فایض الهی و شکر
دارم بلکه حقوق اکرام و انعام برادران کامکار را نمارش را نیز شکر گذارم از
توجهات و تفهقات ایشان از همگان ممتاز و بعاطفت و ملاطفت این و
آن مین الا ماشاء و الاقران مقهور و سپر افرازم لطفشان عظیم است و دستشان کرم
رایشان رزین است و عزیشان متین این مهر فلک جلالت است و آن فلک
بحر اصالت (ملفوظه)

بعد مبین صاحب اختیار معظم	زین دو برادر شده است فارسی نظم
دولت شه راز هر دو مرتبه عالی	فلک جسم راز هر دو قاعده محکم
هر دو بصورت سپهر مجد و عالی	هر دو نیمنه مدار مرکز عالم
فلک کمال از برای هر دو سخن	جاه و جلال از برای هر دو علم
ادب هم گردون به بند هر دو قید	اشتب کیتی بدای هر دو نویسم
آمده این از شرف خلق معزز	و آن شده است از کرم بدبهرم

تبع اول صید اسم
مکان محل کربستان
که آن محل بلند باشد یعنی
جای بلند داشتن
نظر منته
بدین
بروزن تعلیل
در از دامن کردن
فلک
بضم اول کشتی است
اسب خاکسار کون
که در خصوصه اولی
غونا مطلق
اسب
کوند
اسب
اسبی که رویهای سفید
بر سپاهی غالب باشد
خصوصا و نحو مطلق
اسب را
کوند
از باب تفعیل صیغه
مفعل و پس حاضر شده
و یعنی داغ نهاده شده و نیز
آمده و اینجا چنین مقصود
است

کو کب این جنت امبارک و میمون
روی جهانی بقبله در این راست
این سیکه از جو ده کاه بزم خوشرو
این شده بر تارک زمانه چو فسر
ن زهرالم راست حب این همه بزیق
باز به تهنوتیم این شده غمخوار
طالع آن مرحبا مساعد و خرم
پشت فلک بر بنگا که آن خم
و آن در کراشم روز رزم چو ریم
آمده آن یک بدست ملک چو خاک
زخم درون راست لطف آن مرم
شیر با جویز عدل آن شده هدم

هر که سپر از حکم این دو میر باید
باد سرش بر فراز نیننه چو ریم

بزار دستان خایه این نامه بخار که بر شاخسار بوستان سرای تحریر سخن گذار
بنفحات صبر و لب پذیرد که احوال آن دو اصل بر و مندر سرنکته پردازی دارد
و هوای ترانه سازی تا بنام نامی و اسپم کرامی ایشان نه زنی نه کیر و زنی بی انداز
امیر الامراء العظام امیر خجید رقی خان حضرت صاحب اختیار را برادر آ
و بخل و عفت دلی و قبض و ببط ملک و اورا باور ذات ملی صفاتش جامع فضایل و
کالات است و منبع انواع خصائل و کمالات

جناب فقامت نصاب سعد الملک محمد حسن خان نیز برادر کتروی است
و نیک اختر غنچه بی قوت باز دی سعادت است و دست استین جلالت
بخط شورش و نظم امور لشکراوقات فرخنده ساعات راضی و مدد دارد
نیمه از انجا نیک حضرت اجل اکرم انجم صاحب اختیار را گذشته از عدالت کرم
و رعیت پروری در مقامات معقول و مقالات منقول و مدارج عربیه و منافع

بالق عرف سیم غازی
مفوق چیزی است کرا
ابریشم سازند و با
علم و نزاهت او
مزار و شستان
مرغی است معروف از جنس
بل صغیرهای سیکه
آوازی که زمین نشین
از سلم بر آید
جلالت
دیر و چالاک گردید
جمع شرف است
که معنی سعد ملک
است

از اخلاق و سیر و سلوک و نظم و شرع و عبادت و معارف و دانش را صاعد اهل فضل و ادب را
کرامی می دارد و بر بستان همت می کارد از باران سحاب انعامش مزرعه اش
سخن سرایان همواره تازه و ریّان است از جمله شعرائی که از فنون ادب آگاهند
و از محققین آن پیشگاه تبصیر است که بیان میشود و ترقیب حروف تبعی در تخلص
اشان ملحوظ می گردد

جناب شویده نام نایش حاجی محمد تقی لقب کرامیش محمد الشرا مولدیش
شیراز است با وجودی که دست فضا سرانگشت بر چشم همان نیش گذاشته و
قدر دمک دیده اش را از حلیه فیانی عاری داشته از بدایت شباب تا
کنون بجوار بکب فضایل و تحصیل معارف و تکمیل اخلاق محبت کاشته تا اکابر
معاشرت و مصاحبت گزیده تا جامع کالات صورت و معنویه گردیده و در گفتن
از اشعار قافیه در است و علم نیش از اشعارش ظاهر کلامش شیرین و طبع است
و عرصه خیالش فیض بر آن فصحی که تیغ زبانش چون فرزدق و جریر است دیده
ادراک و بی معانی نبایش چون چشم ابو العلاء شیر صاحب دیوان است و
از اشعارش هر قصه حاضرند ششم در مع حضرت اجمال کرم صاحب الزمزم

صبح است و مرا از خواب است دردم
ز طلی از آن می آید و نشاط مرا بیا
کن در پاید آن می چون افتاب را
صبح است و موسم دمی کاغذ پر از
گوند آب را بتوان خورد با شراب

ربان
فتح اول و تشدید بار
حلی یعنی سیراب است
آن روی است و زن
آن زانکه

لقب
مجد الشعرائی راز
میش داشت در این
اوقات لقب بفتح
الملک گردیده

فرزوق و مرور
نام دو شاعر فصیح است
که شرح احوالشان
ساقا گذشته است

شاعر
 ابو العلاء
 شاعرى است ارباب
 از شراى عرب
 ضرب
 نامنانه
 اخبر

در اینجا یعنی شرق
است
کانون
استدان است
است
بفتحین اکبر
است

زنهار روز ابر قند ح زبر ابر کسیر
 بر خشک خیره فلک از باد چیره باش
 تو طفل باده غواری و من مرد طفل جوی
 یکبار ای پسر سوی من من که بر تو من
 بنگرین از من بنیان ناز و این غرور
 زان پیشتر که موی بروید بروی تو
 از من بختان کن رخ و من دیش از من
 باز آیی تا بروی هم از مهر بنگریم
 من با نظره تو را نتوانم که بشنوم
 بجای تنه تا زبرت میوه چشتم
 از قد چهره کلخ مرا باغ کن که تو
 شمشاد کی بقصد تو مانده که بر شمر از
 کر ماه شد به بی سخنی بر فلک مثل
 نمک خد تو چاه و زرشک تو را خد
 ابروی تو بگفت چو شمشیر شصیه
 حرم جگر جهان نغم قلمم کرم
 زان تیغ که ز ملک ملی تشریف نمی سید
 تیغی چو کویه تیغی فر مانده قضا
 تیغی که که بقتل رساندش از قرب

بود که می باشد و معنی باشد که
گفته اند و اثر او در سبب تمام قضا
آورد و اثر او را بر کمال احتمال
کنند یعنی بون و مکر گویند منه

محقق جنیم است

ماهی بود که حکیم ابن
متنع در شهر خُشَب که
از داد و ادا الهی است از
سیلاب ساخت و آن
از چاه بی بر می آید و
مسافتی را پرتو
می آکند
مته
ط

نام محله است از قریه
که سرد آن در خوبی
مثل است
منه
قرب
کعبه اول غلاف
ششم است
منه

نایب مناب نصرت و قائم مقام فتح
کوی و راعیان پسنم چو آفتاب
از یکویش نهاده بر تیغ جان شکار
میراشد آنکهی که ز سدا و کرسود
بگفتی از عطار دو ترنج کلک و تیغ
تیغ کلک بدست تو در انتقام خصم
تشنه در کف تو بهی غنیم ای شکفت
شرح فضایل تو برون است از حشا
اسرار و دهر نزد تو رمزی است بخیل
عهد تو را خلل ندید سپهر سعد و نحس
نی دشمن از عطای تو محروم شد نه دوست
ز بهر بچاره کردن خصم از حشام تو
که مرور بفضل و کمال است افتخار
مدح تو را اگر همه خود گفته من است
تا کلک در مصالح ملک است کار ساز

در دفتر وزارت کلک تور گذار
بر تارک مخالف تیغ تور اگدر
جناب نارا امش میرزا محمد از اهل شیراز جنت طراز است عمری
علوم عربیه و هجریه و نحوی از فنون ادبیه صرف نموده اگر صحبت دل را میاید

کلیله
انتقام
و گذشت
و چنان
بضم واد یعنی خدیو
و عظام ساد و روت
و این لغت ترکی
است
سازگار
بفتح هم و کسر را و مله
جمع مکرر است
که جای ملک باشد
نه

دعای

و معاشرت اهل حال را از ایزد متعال سائل کلامش بر کالش بر بانی است قاطع
و مقالش بر مقامش دلیلی است ساطع چندین سفر بهند و پستان رفته و بانو بان
آن ممالک مجالستار کرده و ندیم بوده دیوانی دارد که فقیر بر آن دیباچه نوشته ام
از اشعار در بارش پیش از این که نگاشته میشود حاضر ندارم این است
عید قربان شد و من سخت پریشانم از آن
جان من لایق قربانی در پای تو نیست
کاش صد جان عوض یکجان میود مرا
جان از آن در بر من هست کرامی و عز
من بچی خواهم تا کشته تیغ تو شوم
قومی از کعبه هوا خواهد چنانند و مرا
خیز زوی و سوسه نفیس که چو نیم و کنیم
حجره را رشک گلستان کن و با نغمه رود
زان سپیه طره که پرایه سپهر و قمر است
قلع و بادام اگر نیست میرچه غم است
ساق سیمین را با لالان و از زیر کمر
نرم نرم افکن در گردن جانم و خیر
که کمان نما از بار و و کایه شمشیر
یاد داد آنکه ز لعل لب جان پرور تو
تو بهی کهنی گامی شاعر طماع بس است

که چه قربان تو عزیز جان کنم ای جان جهان
بهتر از جان چه بود مات نمایم قربان
تا قربان تو میسر دهم ای مونس جان
که فدای تو کنم چون تو مرا ای جانان
تا از آن کشته شدن نده شوم جاویدن
کعبه کوی تو بهتر بود از باغ جهان
می پیاغ کن باز مزه چیک و چغان
بر کف دست بنده جام با این معان
سنبلی مشکین بر پیش بر اطراف مکان
از لب و چشم تو خواهم هم این و بهم آن
جنبشی میبده آهسته بان کوه کران
از پریشان غم آن سلسله شک افشان
که پستان آواز زده و کای پکیان
جهه شب تاب سر بوسه کر قدم آستان
من بچی کهنم گامی شاه پنهان

چغان
بر وزن کمان نام
ساز می است
نه
معان
جمع مع است غنیم
اول و معان پروا
در گذشته و پیش
پرستان رانیز
که کند
نه
ستان
نیزه است
و معروف است
نه

دعای

بیت اول اختیار
شده
برق بیان
برقیست که درین
درخشان شود برق انجا
شدید است و بیان
منسوب برین است
که نام کلی است
معروف
نیت
نیام
بجز اول غلاف
است
حطیم
جانی است در که دان
سیان رکنی است که در
حجر الاسود است و بیان
زمزم و دیوار کعبه را
حطیم گویند
منه
مفتوح
بمنه مفتوح
فراهم آمده
منه

تو چشم اندی کشی اگر صبح شود
مهر را دشت او ند نظرت که بود
اکه در زم بود و پستش چون ابرطیر
اکه چون او نتوان دید بصد غم قرین
ره بقدرش نه خرد جست تو انت ندوم
مرو را کک و بنا نیست که شمشیر لوک
کز خلقش کس با خاک سخن بر خواند
ما که از کعبه و از زمزم و از رکن و حطیم
سده کعبه قدرت که سپهر دگر است
از شرف با دوزما که اعیان جهان
جناب نقیب الممالک میرزا مهدی که حکیمی است ادیب و طبعی خداقت
نصیب نیز از جمله معتمدین آن پیشگاه است و در سخن سرانی صاحب قدر و جاه
شرح حال او را با بعضی از اشعارش در این کتاب ازین پیش نگاهشتم
خاتمه ثانی از عاقلان حضرت صاحب اختیار انباء الله بالبر و الاقبت
اشارتی رفت که سفر قصیده کا زرون را بهی کارم و از آنجا بصحرای شاپور
قدیمی گذارم و از آنجا نیز نقشه بردارم و تفصیلی از آنجا بنکارم پس
آن نگارش را که غنق آید بدین کتاب ملحق سازم امیدم
توفیقات ربانی و تائیدات سبحانی که این کار
نیز انجام پذیرد بحمد و الوطایبین
کتب العبد قدسی الحسینی

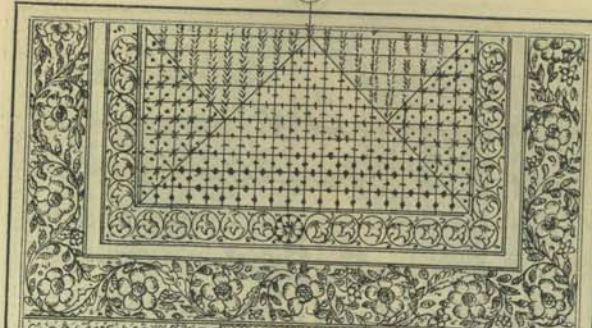
فی الشیراز
۱۳۱۳

هو الله

البحر الثاني من بحران
أثار عجايب الحيا
الفانك في النخاطي
التحقيق نصير الحسینی
المختلص بجز

المستعان

بسم الله الرحمن الرحيم

خداوندی را بنده ایم و پروردگاری را پرستنده که افرازنده سپهر است
و افروزنده ماه و مهر افریننده سپید و سیاه است و بخشنده و بستم و گاه خرد
کوهری از دریای ژرف آفرینش اوست و روان فروزهری از کج شکوفه آید

نیایش شی را سزاوار است	که کیستی ز هستی او گشته است
نه دستور او را نه انباز و پر	بخاک درش روی پش پناه
خداوند آغاز و انجام ما	که از وی بود نام و نام ما
مرا در اینجا پیش سیکران	زبان خردی پستاش توان

کردگاری که دشوران دانش آموز را پیشوایان ناویران نمود و پیران هزاره و زرا
راه نمایان جهانان فرمود و پیران سپید فرستادگان شود و پیران تازی را
که پایه برتری بخشید و جامه مهری در پوشید و درودشمار بر دوده و تبارش که دود
چراغواره این تیره خاکدان اند و پشواره خاکیان **رُبایع**

که مهر جهان فروز و زرخشان باشد
و راه سینه روشن و تابان باشد

بروزن برت یعنی
عمیق است
فروهر
بروزن فروز یعنی جوهر شده
عرض است اینجا
مهر
بکسر اول و جمع کاف پاری
یعنی بزرگ و عجیب است
نیایش
بروزن پستانش یعنی افزون
و تحسین و دعای از دوی
دشوار
یعنی دزیر است
شده
بفتح سین مملو عدد
معروف است که مهری باشد
کوینند پس ابدل حساب
نموده اند بجهت رفع اشتباه
بکسر و کمر و سینه
یعنی پیر است گذشت
نامداران
جمع آورد است که معنی
مکن الوجود باشد و گذشت
یعنی خاصه است
و گذشت

از تاب رخ پیمرد و دوده اوست هر شید که در کشور یزدان باشد
اما بعد تبارخ غره شهر شعبان العظم سنه پیمزار و سیصد و یازده هجری
زمان امور خطیره و تمام استقام عطیه مملکت فارس بقضیه قدرت جوهر کان جلال
و اختر آسمان نبالت فرازنده پسند دانش و کمال برازنده صدر عزت و جلال
السلطنة العلیة و صاحب اختیار است بر حسب فرمان قضایر بایش از دای
العلم شیراز جنت طراز حرکت نمودم از برای رفتن بشاپور کا زرون بیار
بارشی و طالع میمون

از دروازه کا زرون که در سمت غربی شیراز واقع است پروان رفقه مقدارد و
فرسنگ گذشته بکاروانسرای چهارر سپیدم که از آنجا راه را بدر نیز میگویند
این کاروانسرا بنایش از مرحوم محمد قلی خان ایلیخان قفقازی است بنایش بے
محکم و متین است و محل توافل و مستودعین قریب بان سرایلی است
و رودخانه از زیر آن پل عبور نماید منبع آب آن رود چندین چشمه است که از
کوههای اطراف و جوانب آنجا جاری میگردد و به هم می پیوندد و همه یکی شده می رود
تا بدریاچه نمک که در سمت جنوب شیراز است و تفصیل آن را در اوایل
این کتاب مرقوم داشتیم باجملة از کاروانسرای چهار گذشته بمقدار شش

فرسخ اندم بخان زنجان شکی را در آنجا اقامت کردیم
خان زنجان جلگه است و در آن کاروانسرائی چند خانه رعیتی دارد که از
نچاه نغرا ز جال و نسا در آنها مسکن دارند و حاصل آنجا کدو و جوی است
و آن سرزمین سرحد است و سرمای آنجا در فصل زمستان بغایت و نهایت سرد

بکسر اول یعنی
در دوشی که ذاتی باشد
نیکو
خطره
عطیه و بزرگ شد
مهاشم
بفتح اول و ششید
سیم در آن جمع هم است
و آن در اصل معاصم
نبالت
بفتح اول بزرگداری
بارشی
نام قفقازی است
خان زنجان
حرف سیم کمالات
شده

از کاروانسرای چهار گذشته بمقدار شش فرسخ اندم بخان زنجان شکی را در آنجا اقامت کردیم

در صحرای و جبالش بکک چمد حساب یافت میشود که شمار میکنند و قدری از این ملک
 متعلق است میرزا حبیب الدخان ولد مرحوم میرزا عبد الدخان که از خاندان
 اصالت و نبالت اند و کلا نتری قدیم الایام شیرازیان طایفه بوده
 با بچه دور و دخانه از آنجا عبور میکنند (یکی) رودخانه قراچ که منبع آن جبل ناردوستی است
 (دیگر) رودخانه ایست که از طرف هفت خوان ولرستان میاید و آن دور و
 مذکور هم سوخته میگرد از زیر پلی که در خان زینان است میگذرد و میرود به سمت
 سیاه و از آنجا میگرد که سابقا از آن رودخانه تفصیلی در این کتاب مسطور آمده و
 پل مذکور را مرحوم حاجی شیر الملک ساخته و قریب بآن مل کار و انشای مذکور است
 سرانی است وسیع و بنیانی نفع بوضع خوش و طرزی و گمش تمام آنچه که و سنگ از
 نیز آن مرحوم بنیاد نهاده

حاجی شیر الملک میرزا ابوالحسن خان طاب شاه در اوایل این از مکتبی
 بشوکت و شان وی بوده در حدود سی سال بفارس وزارت نمود بلکه نایب
 حکومت بود (ملک) و خللی در بنیان اقتدارش راه نیافت بی در او آخر عمر حکم
 اودا استی الامرائی الکمال غاذی الزوال در ظاهر ارکان وزارتش تزلزلی راه یافت
 تا در گذشت و در زمان حیات همواره اوقات بهمت خود را مصروف به عمارت
 و آثار خیرات میداشت و تنج سعادت و منفرت میخواست در صحرای و
 براری فارس بانی پلها و کاروانسراها و مسجد باست و فاش در سنه کبیر از رسید
 یک اتفاق افتاد قبرش در عقبات عالیات است اگرچه از آن مرحوم اولاد
 مذکور بعرضه ظهور نرسید ولی دقتری نیک اخترازی بجاست و بی النجیة

جبل ناردوستی
 واکنه و کمر مسطور
 شده است بعد از آن
 در سمت غربی شیراز
 سیاه
 کبر اول بوی است
 در سمت جنوب غربی
 شیراز
 اودا استی الکمال
 یعنی هرگاه امر بحد کمال نتواند
 رسید بسوی زوال
 بر میگرد
 طاب
 براری
 جمع بریه است آن
 صحرای زمین بی
 گشت است
 نه

سلطان الحاجیه با اینکه زن است بخصلت و خوی مردان است نبل مردی است
 بکسوت نوان این نیز چون مرحوم پدرش اکثر تمید قواعد خیرات و تالیس
 مبانی مبرات را بر ذمه خود واجب دانسته

عربیه

ثوبت فی خذیر با ذات المرایا	قلم تر و جمیعها الا المرایا
تقیم من اللبث بر ذوات عقیق	کاتبان النجا جریع الزوایا

با بچه از خان زینان حرکت نموده مسافت سه فرسنگ راه پیموده رسیدند بدشت
 ارژنه در عرض این راه رینه نی با شکوه و طولانی است که از راه هم مرحوم حاجی
 شیر الملک مذکور ساخته است

دشت ارژنه نیز سرحد است قریب دویست نفر جمعیت دارد حاصل
 آنجا کدوم و جو است در سمت شمال اندشت کوچی است بنایت مرتفع و صفا
 در دامان انکوه اشجار بسیار از قبیل بید و اهر و چنار و غیر ذلک است اطراف
 و جوانب آن همه سبز و غرقم بقعه کوچکی در آن حوالیست که از آقا قده کاه نامند کیفیت
 سلمان فارسی رضی الله عنه را و گرفتار شدن وی در چنگک شیر و حضرت امیر
 المؤمنین علی علیه السلام او را نجات دادن بنحی که در بعض کتب مسطور است و
 میدارند و آن بقعه را زیارتگاه قده را داده اند و قریب بآن بقعه در چند جای از
 کوه نزدیک بزمن چشمه های آب تراوش میکنند و پیوسته آب مترشح است بلکه
 در مواضع دیگر از آنکوه دور از آن بقعه نیز از خلال و فرج سنگ آبها جاریست و بدن
 واسطه بسیاری از بنگله و صحرای دشت ارژنه را آب فرا گرفته بنیاب بگرفته شده
 و آن سرزمین اکثر محل شیر و خوک و غیر ذلک است و قتی از اوقات ابو شجاع

ثوبت الخ
 یعنی آگاه کرده در پرده خود آن
 زن که صاحب منظرهای مستی
 پس می بیند روی او را بگو
 (تقیم) الخ یعنی میاید از آن
 میان زنان صاحبان حال مثل
 مردک پشمارا که کشته با حال
 سنی اینکه چنانکه مردک چشم
 کبر است آن زن و ط
 حقت کوش
 گرفته
 ارژنه
 درخت بادام کوچی است
 و معروف است چون آن
 آن دشت از آن درخت
 بسیار است لذتی
 باین اسم شده
 چاه
 یعنی باغی است
 تصویر محراب که
 در پایا شده

اصطیاد
نکته کردن

احمد بن محمد بن حسن
الکافی است از شهر
عرب است و از مدینه
داد بای رود کار و سوار
کود در قاضی بغداد و جمعی
قطاع الطریق و در کشته
قتل در سینه صد و
نجا و چهار واقع شد
سقیان

یعنی پسر اب کنه خدا سیر
کردنی و شت از نه را که شت
در از وطن است میان
چرا که باقی که صحرای وسیع
است و بیش بود واقع شد
(شعر دویم) یعنی آن شت
همسایه که از شیر است و از نه
است بچه که از آن را از بچه
شیران یعنی آن زمین پس
شیر دارد و که از آنجا میگذرد
(شعر سیم) یعنی آن شت
محل نظر غرض است بر آنچه
محل اجتماع صند و نامها
و اشکال است
کشتن
نسخ کاف فارسی
و مشین و هم و وزن
یعنی آنچه است

عصده الدوله بدشت ارشده از برای اصطیاد در قفیه بود و ابو الطیب متنبی ملازم قدش
بوده در اینجا اشعار بسیاری گفته بعض از آنها این است **عربی**

سقیان دشت الارزن الطوال	بین المروج البقع والاغیال
نجا و رانجش زرو الریبال	زانس النخایص من الاشبال
مشترب الذب علی الغزال	مجموعه الاغصان و الاغشال

از دشت ارشده گذشته سه فرسنگ آمده بکار و انشرای میان کمل رسیدیم
و در عرض این راه کوه و کتلی است (موسوم بکمل پیرزن) رای بس صعب سخت
تمام سپه بالا و سرج در هر قسمی هزاران سنگ و هر خطره از آن
بعد فرسنگ در قتهای چنگلی نیز اسباب مزاحمت ظاهر است این اشعار فرخی بگوید

رهی که دیو در او کم شده بوقت زوال	چو مردم کم بین دشتک بیشه وقت بحر
در از ترز غم پستمند سوخته دل	کشیده ترز شب در دمنده خسته جگر
هوای آن دژم و باد آن چو دودیم	زمین آن سیه و خاک آن چو خاکستر
همه درخت و میان درخت خاکستر	نه خار بلکه پستان خنده و خنجر
نه مرد و اسیر آن کا نذر آن نهادی با	نیز غل آن کا نذر آن کشادی پر

کار و انشرای میان کمل بالای کوه واقع شده اطرافش همه دره های گشاده و
منفاره های عمیق است چشمه در حوالی آن سراجاری است آبش بسیار زلال و گوارا
و کار و انشرای مذکور از بناهای مرحوم حاج میرزا علی اکبر قوام الملک شیرازی است
حاجی قوام الملک طب ثراه خلف مرحوم حاجی ابراهیم خان اعتد
الدوله پاهای دراز در فارس کلاتر و فرمانروا بوده و قتل مهات الهی اینجا

لوتکا

روزگاری میگذرانیده و بیکفل مرمت و عمارات بلد اوقاتی صرف نموده از جمله
اثار آن عاقبت بخرکار و انشرای مذکور است دیگر تجدید مسجد جدید شیراز دیگر
مرمت مدرسه خان و غیر ذلک و بر که های بسیار نیز احداث نموده از جمله که
بسیار بزرگ عینی در بندر بو شهر که فقیر دیده ام با بچه در او آخر عمر میگذشت
رضا علیه الاف التحیه والشانرا بجا و رچندی اقامت کرده و در هانجا وفات
یافت و آن در سپه کهنزار و دوست و شتاد و بجزی بود و طیب الله توبته
از اولاد اجدادش جناب جلالتاب اجل صاحب دیوان میرزا فتحعلی خان است که بنا
نامی از آن مذکور کردید در این کتاب (دیگر) مرحوم میرزا علی محمد خان قوام الملک
اسکنه الله تعالی فی الجنان همه عمر خدمتگذار دولت علیه ایران بوده و در غزوات فنیما
نموده و خدماتش منقشه شود رسیده و جلوه ظهور کرده در نیکی نظرت و پاکی
طینت بی بدل بود و در علوهت و حسن عقیدت ضرب المثل و فاش در سینه
سیصد و یکت بجزی اتفاق افتاد بده روز فاصله از فوت مرحوم شیر الملک مذکور
قبرش در نیجه موسوم بقوامیه در جنب نیجه حافظیه شیراز است
خلف ارجمند آن مرحوم جناب قوام الملک حایه محمد رضا خان است که نیز بنا
نامی از ایشان در این کتاب مرقوم کردید و از این قوام حایه هم بکشد الله و و
سعادتمند بر صده وجود آمده موجودند (یکی) بیکلر یکی ملک فارس حبیب الله خان
از اینجا که منصب مذکور منصوص در خانواده آنهاست لهذا مخصوص بشمار الیه است
(دیگری) میرزا محمد علی خان که منصب سرتپی دارد و اگر چه جوان و بسر صغیر است
ولی کاروان و بقتل پیر است اللهم احفظهم بمحمد و اله الطاهرین المعصومین

نقودات
جمع غزوه است که
جنگ باشد
منقشه
بقعه میر فتحون
و ششید صامد
مفتوح یعنی جای ظاهر
شدن چیزی و بکسیر
نیز صیغ است
یکلر
بکسر اول بر کایر
و بزرگ را گویند

نصف
بروزن
نیم راه است
مشاع
میں شعب
که یعنی راه باشد
موت
بنیم هم و سکون بین
موت و او مفتوح و نیم
مشت و کی و دار است
موت
بنیم اول و سکون
ثانی است
مهاکت
میان آن جای است که برای
نکند در آن جا بزرگ را خشت
آن یعنی نیست اندر برود و مل
نکند در آن مهاکت کلغ را
برای آن یعنی نیست اندر برود
کند و قوام بین قادم است
و آن بزرگ از مرغ است
موت
بنیم اول یعنی زنده است
موت
بنیم اول و سکون ثانی
و هم ثابت است
موت
لفظ نازک را معرب
کرده نازک گویند
یعنی نازک

الغرض از کاروانسرای میان کتل حرکت نمودم از برای کازرون و این راه فی الجمله از چهار فرسنگ و نیم تجاوز است و در این طریق نیز اسباب زحمت و مشقت پیش پا افتاده مردم است (صعوبات این راه از این قرار است) از کاروانسرای مذکور که بنحو است بگذرند نخستین باید باقی ماندن کتل را طی نمود زیرا که با کفایت این کاروانسرای در میان کتل منصف واقع شده ولی بخلاف انظر کتل که تمام سپه بالا بودن طرف همه سرازیر است مسالک در شعبه های تنگ و مشاعش متوجه و پیرایه چون از آن مسالک گذشتند بدشتی بر مهاکت مسی بدشت برآم میسرند

مناکلت لم یضرب بها الذیبت نفسا ولا تملکت فیما الغراب قوا و منه پس از قطع این مرحله کتل دیگر در پیش میاید (مشهور بکتل دختر) این هم راه صعبی است و بجای سرازیر است که شخص با سبب نمیتواند عبور نماید چنانکه پیاده کرد و دو چند آن احوال را در معابر آن است که با و بر کشتی از آن میکند و لمؤلفه اگر آنجا گذرد با دیرین

دو فرسنگ بکازرون مانده پی است (مسمی پل آبگینه) این پل نیز از بنا پادشاهی مشیر الملک است و در حوالی آن میشه مانند و فی زاری است که منتهی میشود بدریاچه فرسویه که بر پریشم معروف است و ما بهی آن بزرگت و لطافت موصوف باجمه مندر انچه هر منزلی را در ضمن مذکور داشتیم پس (نتیجه) فراخ از شیراز تا به کازرون بنابر مشهور قریب بنوزده فرسنگ است و این بر حسب طلی فست با وجود احوال جاج راه و پست و بلندی زمین و الا بنظر سقیم البته کمتر خواهد بود که از بدیهیات هندسه است که خط منکسر اطول از خط مستقیم است باجمه آدم بکازرون

کازرون شهرکی است از فارس در سمت غربی شیراز بمسافتی که مذکور کردید گویند بنای آنرا اولی ظهورش نهاده پس از آن خراب شده شاپور بن اردشیر که شهر شاپور را ساخت کازرون را نیز عمارت کرد و از توابع قرارداد و بعد باقیان پدر انوشیروان هم آنرا مرت نمود کازرون که مسیر است هوایش مایل به اعتدال خاصه در فصل بهار که صحرادشت آن همه باطراوت و خضرست و از این جهت آنجا را شهر سپهر نیز گویند و در سابق و قدیم الایام اسم آن شهر (نورد) بوده است و در سمت جنوب شهر بمقدار دو فرسنگ و نیم دور از آن جلگه ایست که کرکس است و آن جلگه دو هزار و چهار صد قدم است تقریبا ای نیکو قاشا کا بهت عریه

و قصبه زمره یسند علیها	عیون لم تدفق غنم انعامین
توهمت الغنم لحرار قنبا	فنگست الزنوس الی الزاین
کشی چشم و نمک بوی کرکس	که ایستاده همه باقیای سبز حرر
کشوده اند برای نظاره از بهر	عیون سین کا حد افسان بود غنیمت
مراچه قافیه مجهول باشد این که چرا	نکند و اند سرخوش از شرم زیر

باجمه اطراف و جوانب شهر بازو کشاده است مرکباتش فراوان و بغایت متناخرایش در نهایت امتیاز حاصلش گندم و جو و پنبه و خشکاش و نحو اینها آبش از سه قنات است یکی از آنها عذب و گوارا است و بیشتر در آنجا بخش کارند و اعتماد بسیاران دارند و قریب بشرباغی است مسمی بباغ نظر بغایت دلکش و تناسل جان فرا آن تمام نارنجهای بلند قامت قوی پیکر است که کمتر در فارس نازج بدان جنبه و تنه دیده میشود مگر نارنجهای باغ شاه فیروز آباد که پیش از اینها و

نورد
با اول مفهوم و داد
مجهول و رای موقوف
است
و قصبه انج
یعنی دشت انجای زرد
که بلند شده است بر
آنها چشمه ای که کجی
طعم غنم در آن
(شهر دوم)
یعنی کان کرده اند بر از
برای خود کاشان بک
آکنده اند سرای خود را
بجانب مرغزار
اصداق
جمع حد است که سیاه
چشم باشد حد
قصبه
ایجا یعنی زراست
مراچه
حد از این است که شعرا
با جمه و معرفت را باجمه
تافیه کنند و اگر کند حد
خواهند پس در آن نقطه
حرر و قصبه بسیار معروف
است و لفظ زمر
بیا مجهول
موت

از آن مرقوم افتاد که گذشت و عمارات و ابنیه در کازرون بواسطه اینکه اکثر محروم
 متفرق واقع شده و چهار محله است که هر محله مشتمل بر محلات متعدده و دوسه
 بازار معتبر دارد (جمعیت کازرون) چهارده هزار نفر تخمینا فتم کونیدس بقا
 مردانش شافعی مذہب بوده اند و در ایام شیعی شده اند (احوال مردم آنجا)
 قلم اینجا رسید و سر شنگست اکثر و اغلب مردانش شریر و مفسد و با تزویر
 میتوان گفت اکثر الناس اند و در اخلاق کار عباد و فساد بلاد و ترویج عباد و مایه
 اشین قوم عاوند همواره دست از وفای کشیده پای ففاق در میان نهاده
 ابواب قلمرو نظر را بروی یکدیگر مفتوح دارند این است حال اهالی آنجا بلی
 معدودی دیده شد که بصفات حسنه متعلی و از فعال رزیده متعلی و اما از این
 معدوده هر یک که از اهل فضل و ادب اند بعد بنامی خواهیم برد و چون از
 کازرون و توابع آن نیز فضلار و عرفا بسیار بر خاسته اند ذکر احوال بعض از آنها
 هم پس از رفتن بشاپور و سایر توابع خواهیم نمود ان شاء الله تعالی
 از کازرون حرکت نمودم از برای رفتن بسمت شاپور بجهت برداشتن شمشیر
شاپور از جمله توابع کازرون است و آن در طرف شمال شهر مسافت سه
 فرسخ واقع است و این مکان یکی از جمله کوره های فارس بوده (تفصیل این احوال)
 سابقا فارس محتوی بوده بر پنج کوره که هر یک را پادشاهی بنا نهاده
 (اول) کوره اردشیر که در آن است شهر شیراز و فرزند اباباد که تفصیل گذشت
 (دوم) کوره اسپتخ که در آن بیضا و راجحرد است و پای تخت همان است
 بوده که تحت جشید آنجا است و تفصیل آنجا را نیز مفضل مرقوم داشتیم

مرد عاوند
 قصد آمدن را در سبای
 از کتب مسطور و اشتباه
 احوال و عاداتی بودند
 صاحب زرع و مغل و عمار
 طوطی بت سیرستند
 در میان خود و غنچه شمشیر
 حضرت جود علی السلام
 بر آتش بیوش شده و آن
 و خست برین حق نمودند
 سال نصیحت کرد و دوسه
 خورشید خدای تعالی هرگز
 فرستاد که بعد از ملک
 مودتانه بای شمشیر
 خانه های کازرون خانه
 در هم شکسته و این
 کرده اند
 یکدیگر را پیش
 اشاره کردن
 در یکی یکدیگر
 را دوست
 معرب را در دست
 نام شهری بوده است
 از فارسین نام
 مختلف بهر است
 و در بعضی شهر
 و آن را ابنیه
 بهرام بوده

نویس

(سوم) کوره دارا بجزر که در آنست شهر فسا و جهرم بیان آن را نیز پیش این نمودیم
 (چهارم) کوره قباد که در آنست بوشهر و برازجان
 (پنجم) کوره شاپور که در آنست کازرون و جهره در زمان خلافت عمر بن خطاب
 این کوره با مفتوح شد و بتصرف اسلام درآمد
 خلاصه دو فرسنگ از کازرون گذشته رسیدیم بد خرابه که ازاد در سیت می مند
 آثار ابنیه و عمارات در آنجا بسیار است که مسکون نیست چند نفر رعیت خانه
 ازنی و چوب ساخته در آنها ساکن گشته اند و رعیتی میانند و این ده تیرن مؤمن الوزاریه است
جناب مؤمن الوزاره میرزا محمد خان کارگزارد دولت علیه ایران محاسن و صفات
 پیرون از غیر تقریر است و مکارم اخلاقش زیاده از حد تحریر از جمله اولاد ایشان است
جناب معصم الملک میرزا اسمعیل خان ارباب تجارت را رئیس است
 و اعیان امارت را جلیس متصف بصفات پسندیده است و متعلق با خلق
 تبصره من عنایه سپاسخنده تعالی چند روز بود که بواسطه حرکات فوق
 العاده در دیده ام تیرکی چیرکی داشت و بجای روشنائی خبری در دیده
 (یعنی در سیت) پایده شده تا لمح چشم را از آفتاب محبت بسایه آرام و آب و
 خنک دارم و آنجا سر راه واقع شده که از سمتی شاپور و از طرفی بوشهر عبور
 دارند ناکمان جناب میرزا محمد حسین حراج شیرازی از جانب بوشهر پید
 رسید پایده گردید از دیدارش خاطر مکلش و باستحاله محل الجوابش
 دیده ام روشن شد و این نبود مگر از عنایات کردگار بصیر و دود که از
 میل راه سرمد فرستاد و دیده رمد رسید را شافی داد و اللهی بنو لطیفی

بکبرترین در آخر
 موقوفه
 در سیت
 بدال و در املتین
 کسودتین مسکون
 و پسین و تاجر
 امارت
 بکبر اول یعنی حکو
 است
 برود
 بروزن مسیه
 سرد و خنک است
 و اللهی برانج
 و آنچنان خدای کرد
 طعام مسد به مراد سیراب
 مسکندر را در هرگاه چارشم
 پس از احوالات میفرست
 مراحمه

نویس

و یثقیل و اذا مرضت فهو یشفی (غرض) پاداش این رافت از آن جناب
ذکر احوال آیه سادت مایب است

جناب میرزا محمد حسن ابن مرحوم میرزا عبدالعزیز طبیب طب ثرا و دیر
علاج و طبابت را هر دو داراست و آن ثانی اشقیقینوس است و در این تا
جالیئوس گذشته از حکمت طبعی صاحب مقامات انسانی است و طب
مطالب عرفانی و لذت و تمتد و جناب میرزا علی محمد جوانی است آراسته و
از هر عیب پر است اکنون تحصیل علوم عربی و فنون طبیعی اشتغال دارد و
زیر تو صغیر نیز حکیم باصلاح و سپید ادب میرزا محمد جواد اقباس انوار کا کتاب
چون حکم الکلام مخبر الکلام از حکیم مشارالیه نایم برده شد و سه سطر که محتو
بشتری از او اش زینت افزای این کتاب میگردد امید که جوهر بیان کنوز
رموز و تفصیلات غایه و تفصیلات نامشور و غریبه بخشد

جناب میرزا احمد جواد حکیمی است یکانه و طبعی فرزانه در علوم عربیه و یسع
الصدر است و در فنون ادبیه رفیع القدر و در حکمت البیّه صاحب معارج عالیّه
است و در طبیعیه دارای معارج متعالیه در مبیّات رشک فیض غورس کشته
و در مذهب از اقلیدس گذشته مولدش شیراز جنب طراز است

خلاصه از (دریست) گذشته آدم تا جلگه شاپور در آن جلگه دسات بسیار
است و رودخانه از میان آن جلگه میگذرد که ذکر آن خواهد آمد در سه سمت جلگه
مذکور مقام کوه است و سمت دیگر که جنوب شرقی باشد صحرای کشاده (عجینیه)
در مقام صحرای شاپور تا برسد بکارون و از آنطرف بالاتر از شاپور تا چند فرسخ

یادداشت
یعنی جزاء و مکافات
ما شد

استغفر من

بنیج ازل و سیم و کسر چهارم
و ختم کشتم نام جمعی است
در علم تشریح ما هر بوده ظهورش
مزار و شصده و خود و هفت
سال پس از بهبوط آدم علیه
السلام است

جالبینوس
شرح احواله کبیر

سید

فصل اول راستی و درستی در
کفایت و کردار

تغیث
بوعشیدن و از شاخه

رفتند
تفتند

توب و لفظ و معنی را
منه

فیثا غورس
سراول حکیمی است در سب

از هزار و نهصد و ده سال
ز بهر سوط بوده و آن کسی است

ساکن و زمین متحرک است

این سخن در میان اهل ذوق
شایع شد

شرح حالات گذشت
مقدمه

همه آثار عمارات و ابنیه و آسکده و غیر ذلک است معلوم است که شهری تفتاب
عظیم و دیدنی نهایت معظم بوده باشد. ^{بنا} بعضی از دهات صحراهای شاوور در
رودخانه واقع است و برخی در طرف دیگر در جانب شمال شرقی آن جلگه
است که شعبه از رودخانه مذکور از آن تنگ میاید و در آن تنگ صورتهاست
که بر اوجا نقش نموده اند و در اینجا نیز شکفتی و دهنه ایست و آثار دیگر نیز هست که
شرح آنها خواهد مرقوم شد (تفصیل رودخانه شاوور و بیان سرچشمه های آن)
دو رودخانه در آن جلگه جاریست یکی از تنگ مذکور است که تقسیم در آن صورتها
و آثار تنگ چوکان میگویند و سرچشمه این رود دو جاست یکجا در رنجان است
رنجان اسم مکانی است در کوهمره (این کوهمره را کوهمره ایست که قریب به
است کوهمره شیراز را کوهمره شکفت نامند و این را کوهمره فشقوه گویند) رنجان
که سرچشمه رود زبور است در کوهمره فشقوه است و این سرچشمه شاوور و زبور
و نیم است سرچشمه دیگر آن رود جانی است موسوم بچشمه ساسان آن قریب
شاوور است (در همان تنگ چوکان) دو چشمه مذکور یکی شده رودی میگردد
تنگ مذکور در داخل جلگه شاوور میشود

در دو موضع است یکی چشمت است سمی بجهه سر اشیب که آن در درو خلد
میباشد در دامن کوچی که در شمال شرقی جلگه است یکی دیگر در جانی است
انجا را چنار شایجان میخوانند در سمت شمال جلگه است بمسافت کیفرسخ
و این دو چشمه نیز یکی کشته رودی میشود میآید در صحای شاپور پس این خوانه
بارود خانه که پسا بقا مرقوم شد متصل میشوند آنگاه از جلگه گذشته میرود بسمت

کبریا در عین سکون
نور و جیم الف و نون
در آخر

منہ
شخت
بکرشین وضع کا
تاریخ
منہ

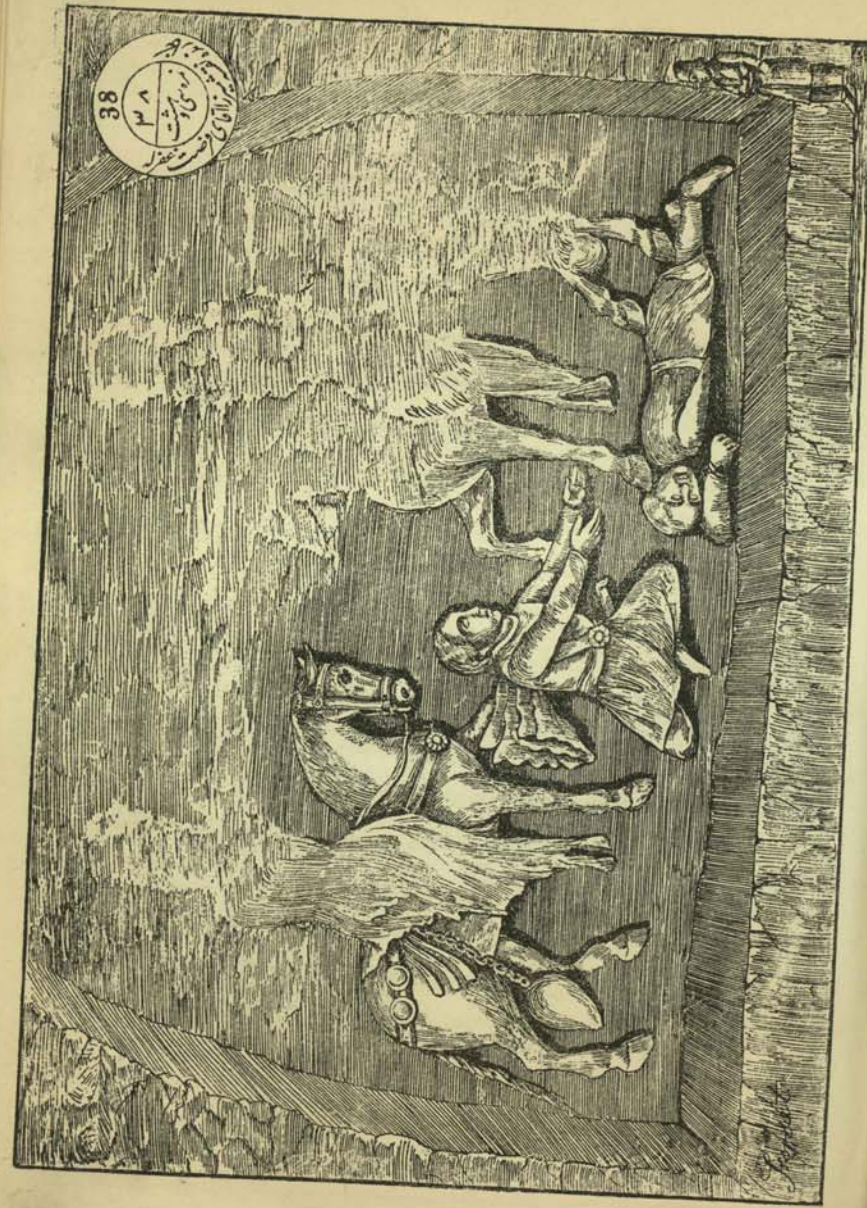
بضم فاء و قاف هر دو ک
میان آنها شین
ساکنه است

چهار شایان
حرف چهارم زار هم
ساکنه است
نه

و آنجا هم بارود خانه والکی یکی میکرد و میرود تا بدریای فارس که بسند رو شهر در کنا
است این بود تفصیل سرچشمه های رودخانه شاپور چشمه دیگر نیز در
جلگه شاپور هست که آنرا سرآب دختران نامند این چشمه هم داخل رودخانه میکرد
در بیان آثار قدیمه شاپور
مرقوم شد که در سمت شمال شرقی جلگه شاپور تنکی است که آن را تنک چکان گویند
و رودخانه از میان آن تنک میکزود داخل تنک که میشود در طرف دست
راست و در طرف دست چپ مجالس صورت منقوش بر اجار است که
داود میشود (تفصیل مجالس دست راست) در اول تنک در دامن گویه نزد
بر زمین قطعه از آن را صاف نموده اند بار تعلق چهار ذرع و نیم و بعرض ده ذرع و در
آن صورت دو سوار را نقش کرده اند بحسب اندام و لباس خیلی شبیه اند به سوار
نقش رستم در مرد دشت که تفصیلش و صورتش مرقوم افتاد سر و کلاه و سینه و دست
سوار با بکلی از پسنک محو ناپوشده چیزی معلوم نیست و در زیر پای اسب
که بطرف دست راست واقع شده شخصی است بر زمین افتاده که گویا پادشاه
او را پایمال سم مرکب مینماید و در میان آن دو سوار شخص دیگر نشسته یعنی نانو
بر زمین زده روی خود را بسوی سوار دست راست کرده و دست های خویش را
بجانب او دراز نموده مثل اینکه نصرت و عجز مینماید و این صورتها خیلی تجسم دارند
خاصه آن شخصی که پایمال شده سجده بیکیش بر آمده از پسنک است و مجسم
میباشد که گمان میرود از کوه جدا باشد بعون الله تبارک و تعالی و تائید
نقشه آن مجلس را برداشتم به فره سی و هشت (۳۸)

دست راست
مرا دست راست شخص
نقشه است
پادشاه
ظاهر است او را باشد
یعنی سوار شیرزیر که در
کتابی با بکلی از پسنک
تفصیلی از آن مجلس
بود و آنرا شاپور مذکور
و آنست بود و سلطنتش را
در سنده و دست و پهل
عیسوی و فاش را بوقت
و بنقشه و دست مظهر
داشت بود
الله اعلم
منته

از مجلس مذکوره که نقشه از آن نمودیم و گذشت تفصیلی بنماطه دارم چندی قبل از
این یکی از سپاهیان آنکرز نقل نمود که در کوه شاپور در طرف دست راست
مجلس اول پادشاهی سوار است مردی را پایمال مرکب نموده و شخصی در جلو
برافزوده آن شخص پادشاه روم است و در قرون پیش که هنوز سر و کلاه
آن صورتها محو نشده بود سپاهیان دولت مادی بخاکه نقشه از آن برداشته اند
و بالای سرتها خطی هم بوده که اکنون نابود است همان اوقات آن خط را خوانده
نوشته بوده این شبیه شاپور است که (دولتین) پادشاه روم را در تکیه نمود
آورده و او اظهار نمیداد در شایسته حکیم فردوسی هم اشاره باین مطلب کرده انجلیک

برافزوش جنگی قلب اندرون کز قمار شد بادی بر زخون

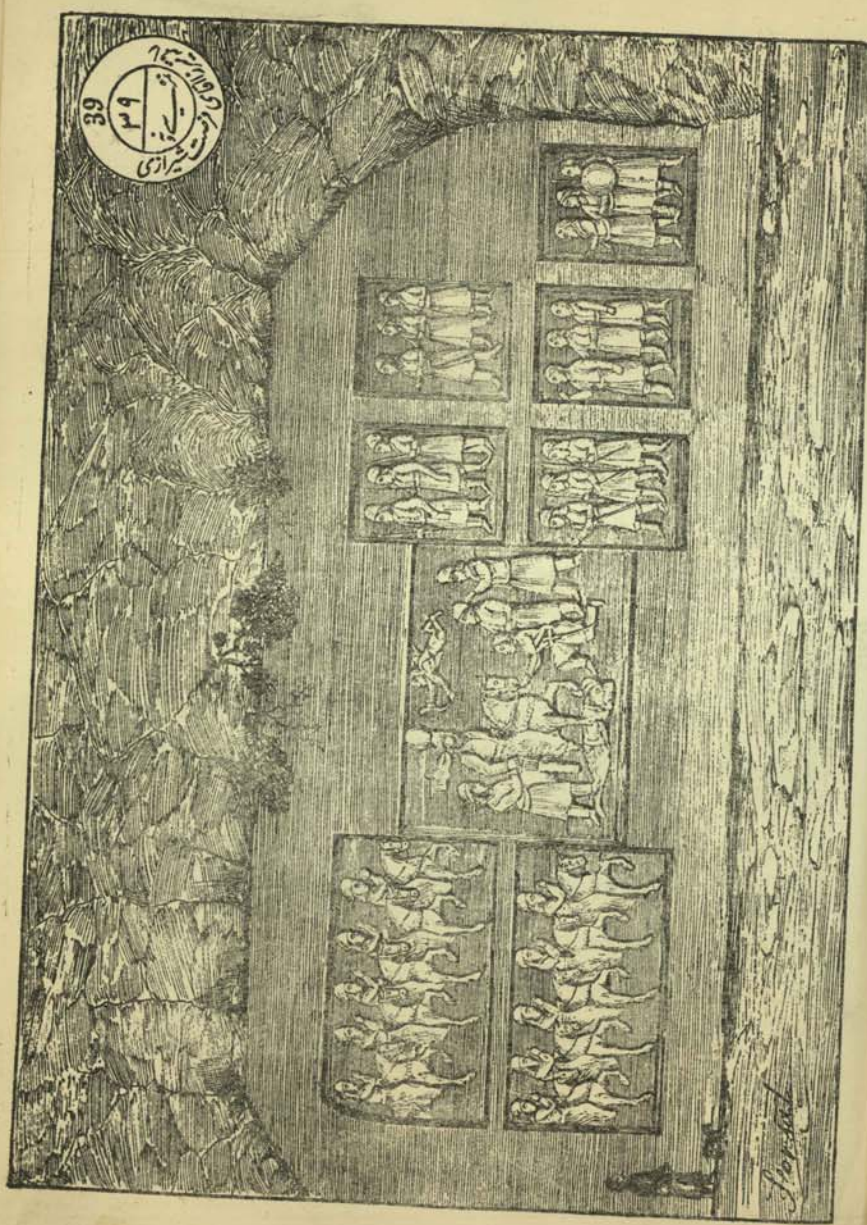
تا آخر حکایت و مراد فردوسی از برافزوش همان ولزین مذکور است انتهى مؤلف
قصه که در شایسته است خلاصه اش این است که برافزوش نامی از سرداران روم
باشاپور بن اردشیر جنگ کرد و شکست خورد پس چون صلح کردند باکر دید شعر
مذکور هم در ضمن همین قصه است و در داستان شاپور ذوالاکتاف پسر بر
بیزبرافزوش دیکر نامی میبرد که در روم پادشاهی داشت و بدر بار ذوالاکتاف
از در صلح درآمد و اگر گفته مجوس داشتند اما در تاریخ التواریخ نیز این دو حکایت
مستور است حکایت اول خلاصه اش این که در سلطنت شاپور بن اردشیر راوی
نامی که از جانب قیصر روم در انطاکیه حکومت داشت باشاپور رزمی ساخت و انجلیک
اسیر و در بند شد بعد بر سینه تحف و پیشگی با مستخلص از جانب شاپور نیز بکرمیت
انطاکیه پرداخت و در قصه شاپور ذوالاکتاف و ولزین نام میبرد و خلاصه اینکه ذوالا

دولتین
تشکیل آن سابقا
مردم شده و گذشت
برافزوش
بیارموده و در امله
است و در بعض نسخ
بجای را امله زاده
نوشته اند معلوم
نشد که کدام صحیح
باشد
انطاکیه
از شهرهای شام است
بکرمیت اول
فتح آن برده میج
است

پادشاهی
که سوار بر اسب است
بعضی از سواران که بر
اعضاد آن است صورت
شاه پور است و نوشته این
جلس را پس از فتح روم کشید
و در این پادشاه روم را با
همراه آورده و نیز چند نفر از
اهل صنایع را از روم آورد
که بهاری آنجا شهری بنیاد
بنامند
نوشته اند در اینجا نقش
منزده اشارت به فتح روم
است که گویا اشارت میدهد
در این تصویر
بودن دست آتش فشان
صورتی است که در نقش
و غیره است که تحقیق
در این مطلب
و گذشت
منه

باقیصر روم که ولین باشد مجاری بر کرده ولین گرفتار شد و را مجوس نمودند هرگاه
ذوالکثاف مینخواست سوار شود ولین را حاضر میافزاید پادشاه پای بر شاه او
گذارد و سوار میشد همین طور بود تا مرکب او را در رسید (مؤلف گوید) اکنون بر
مجمول است که آن پادشاه که صورتش منقوش بر سنگ است کدام یک از پادشاهان
باشد همچنین میندایم بر آتش همان ولین است یا نه و در صورتی که یکی نباشند
ایا آن صورت منقوش در کوه کدام یک بود ولی از قراین باید آن پادشاه شاپور
اردشیر باشد (تفصیل مجلس دوم) از نقش مذکور چند قدمی که میگذرند نیز در
همان کوه مسطحه ایست که سیزده ذرع عرض است و چهار ذرع و نیم ارتفاع دارد
در آن صورت پادشاهی است سوار بر اسب پر بزرگی بر تاج نصب نموده و
از پهلوی راست او نیمه یکفر نیاید نیز در طرف راست است که بایش نیمه یکفر
و پادشاه دستش را گرفته و در زیر سم اسب شاه شخصی افتاده که گویا او را پامال
مینماید و سه نفر از اهل روم در جلو اسب اندکی از آنها برانو در آمده مثل این است
که تفتیح میکند و دست عجز بسوی پادشاه میبرد و در مقابل صورت آن پادشاه
شبیه ملکی است که گویا از هوا آمده باشد و در دستش چیزی است مانند نصف
حلقه و در سمت جلو پادشاه در آن مسطحه پنج طاقه نمایش داده اند سه طاقه
پایین و دو طاقه بالا در هر یک از آنها صورت سه مرد سپاهی است اکثر با جرب
و دو نفر از آنها یکدستشان مثل این است که در استین پنهان باشد و در عقب
سر پادشاه و در سمت سوار است که همه دست راست خود را پیش صورت پادشاه
نقشه این مجلس را نیز برداشتم در ورقه نمبر سی و نه (۳۹)

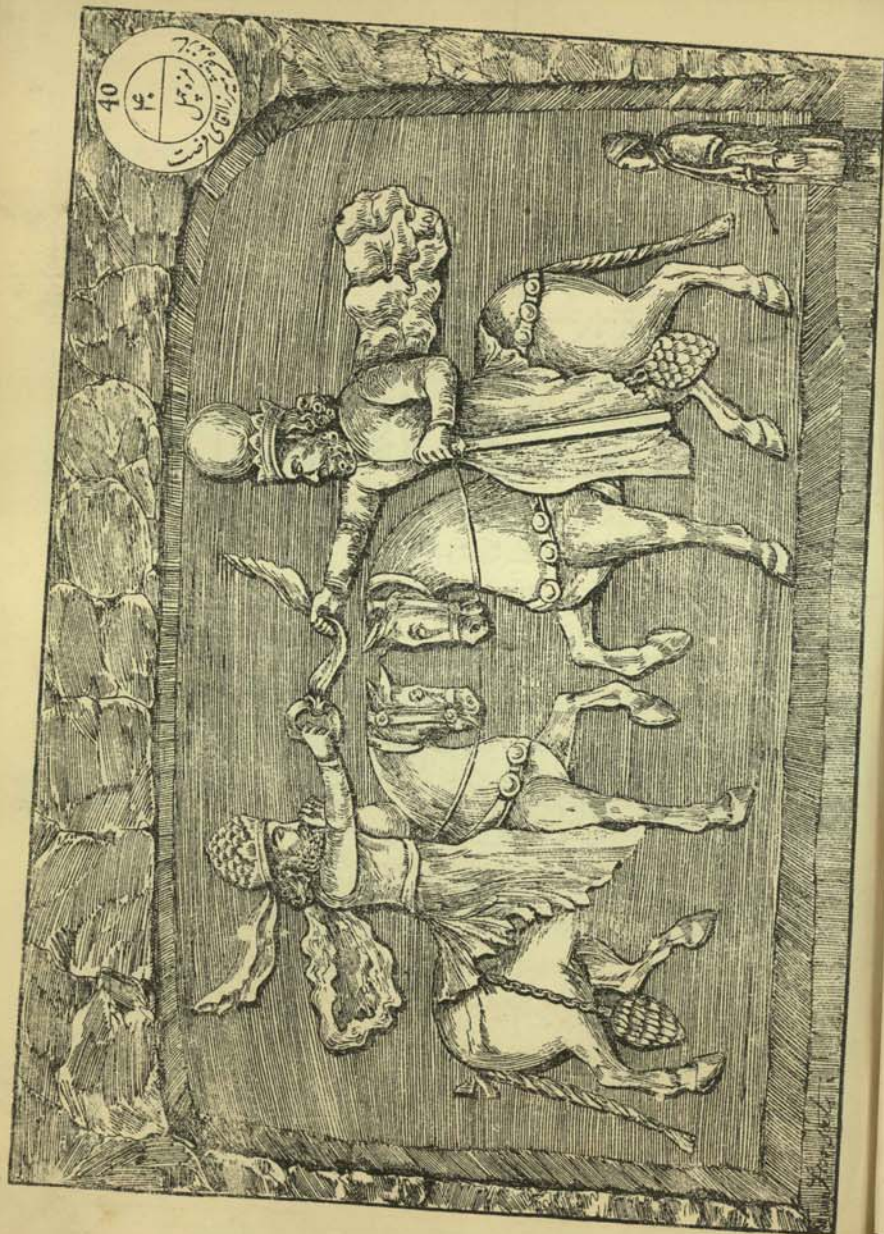
فصل شخص انگریزی که (بلکن) نام دارد و غیر خطوط پہلوی را از وی اخذ نمود
 و سابقا نامی از او در این کتاب برده شد مذکور داشت که در مجلس دوم که بپایش
 گذشت و نقشه کش شد از آن خطوطی بوده که حالا تمام محو گردیده ولی در قدیم بمش
 کلاتش باقی بوده و ترجمه آن باقی مانده که ضبط در کتب انگریزی است این است
 (اورمزد پرست شاپور شاهنشاه انتی)
 چون بالای سپهر مجلس مذکور بر فراز کوه قلعه ایست از آنار قدیمه صواب چنانست
 که در اینجا بیانی از آن بنامیم آنکه بتفصیل مجالس دست چپ برداریم
قلعه شاپور بالای کوهی است که در دامنه آن دو مجلس صورت مذکور
 مرقوم واقع شده و آن قلعه منهدم و خراب است تمام از کج و منکب بوده
 عجیب بنائی است غریب بنیانی عماراتی تو بر تو ایوانها و سراپای شاهانه ساخت
 بوده اند و سنگهای عظیمه از آن بنا و سپهر بر زمین افتاده عماراتش در وضع و طرز
 قریب است بقلعه های دیگر که بر بالای کوه های فارس است مثل قلعه و غیره در
 فیروز آباد و غیره که ذکر آنرا نمودیم و گذشت اما قلعه شاپور از حیث محل چنانست
 که اطراف کوه آنرا همه آب گرفته و راه عبور در آنجا مسدود بوده که یکطرف
 از کوه که راهی داشته که بالا میرفته اند و در آن طریق هم چند جا سنگر یا حصار
 که از یورش لشکر دشمن محفوظ و مصون باشند و گویند این قلعه از شاپور است
 (تفصیل مجالس دست چپ در سنگر و چوکان) در دامان کوه دست چپ آن
 سنگ چند جا صورتها بر سنگ نقش نموده اند بتفصیلی که مذکور میشود
 (از جمله) مجلسی است که قطعه از کوه را صاف و هموار نموده و در آن صورتها

کتب مراد
 تواریخ انبیاست
 منه
 قلعه شاپور را
 ابالی آنجا قلعه دختر نامند
 مثل بعض قلعه های دیگر که
 فراز کوه های فارس است
 که مذکور شد
 شاپور
 مراد شاپور بن اردشیر
 است

کرده اند اما آن عرصه که در آن صورتست بشکل نیم دایره میباشد در آنجا چند
رسته صورتست که اکثر آنها اسب سوارند همه مکمل و مسلح و صورت پادشاه
نیز کشیده اند که بر فیل سوار است و صورت کالسکه نیز ساخته شده مثل کالسکه
که در تخت جمشید کشیده اند ولی این اشکال بجای نیا بود و نمایی شده که کسی را معلوم
نیست که آنها چه باشند جز بدقت نظر از نقشه آن چشم پوشیده از آن گشتم
(از جمله) چند قدیمی که از نقش مذکور که گشتم میرسیم بمسطح دیگر که در آن صورت
پادشاه نیست سوار بر اسب پری بر کلاه زده ترکشی از طرف راست او نیخته در
مقابل پادشاه چند نفر ایستاده اند و بعضی اسب بخضر را آورده اند برخی شتر
این مجلس نیز مخوف و نابود و ناچیز است که از نقشه اش نیز باید دید و هست
(از جمله) چند گامی از مجلس مزبور میگذریم بمسطح دیگر میرسیم که ارتفاع آن چهار
ذرع و عرض نه ذرع است در آن صورت دو سوار است یکی از آنها تاجی در
بر سر نهاده پری چند بر آن نصب کرده و کیس و بند نیز دارد و پارچه عرضی بر
شانه بسته که باد آنرا حرکت داده و زنجیری که کپله بر سر است از جانب راست
او سخته حلقه در دست راست گرفته و بسوی سوار مقابل دراز نموده اما بر آن
پارچه بسته اند که سوار مقابل دست خود را برده آن پارچه را گرفته و این سوار هم
تاج نگه داری بر سر دارد و پر بزرگی بر آن زده و در دست چپ قبضه کرده که
نگاره است دارد و از پشت سر پارچه عرضی را نیز آکنده و دم اسب را میبست
که گویا آنها را تاق داده اند و در پس سر این سوار بر سنگ خطوط پهلوی نقش
کرده اند نقشه این مجلس را بر دواشتم به غره چل (۱۴)

پادشاهی
که در این عرصه نقش است
بعضی را بل سیاحت نموده
صورت برآمده است
که از بلاد برای ارباب و
خراج آورده اند و در آن
شتر و تخت و دیوار
بار است
و سوار
که در این مجلس است
بعضی از پستان را
عقیده این است که
آن شبیه اورمزد است
که پادشاه رزیه
تاج میبندد
و او را پادشاه
میکند
نمونه

فصل باز بر حسب وعده که سابقاً نمودیم و گفتیم در هر مجلسی از مجالس صور پادشاهان که خطوطی باشد ترجمه از زبانیم اینک ترجمه خط مجلس مذکور را که پس از مرتبت از سفر بدست آورده مرقوم میسازیم انشاء الله تعالی

ترجمه خط پهلوی در مجلس سابق الذکر

این است نقش اور مزدپرست خداوندگار زئسر شاهنشاه ایران غیر ایران زاده از آسمان پسر اور مزدپرست خدایگان شاپور شاهنشاه ایران و غیر ایران از طایفه خداوندگار باغیره اردشیر شاهشاهان انتی مؤلف گوید مورخین ایران دو نرسی را نام برده اند یکی از اشکانیان است دیگر از ساسانیان و نرسی مذکور بلا شبهه از ساسان است و ایشان (یعنی نرسی) نرسی ساسانی را پسر بهرام نوشته اند بخلاف آن که در ترجمه مرقوم افتاد پسر گمل شاپور پسر نرسی نام هم داشته و شاید شاپور را بهرام یا بهرام را شاپور نیز میخوانده اند و هم احتمال دارد اینکه گفته پسر شاپورم یعنی از اولاد شاپورم چنانکه مجاز جدر را پدر میگویند بهر حال بمانید انیم حقیقت امر را خدای داند و بس (از جمله) نقوش در آن کوه مسطحه دیگر است از نقش مذکور که صورتش کشیده شد قدیمی چند که بگذرند قطعه از کوه را صاف نموده که عرض آن ده ذرع است ارتفاعش چهار ذرع و نیم در آن مسطحه سه مجلس نمایش داده اند یک مجلس بالاست و دو مجلس پایین در مجلس بالا صورت پادشاهی است در وسط بروی کرسی نشسته با چهره مستقبل (یعنی نیم رخ نیست) عصائی در دست دارد در دو طرف آن پادشاه دور بسته آدم است ایستاده امارت طرف دست راست پادشاه

نقش آن پادشاهان
در این کتاب مبطور
کرده شد

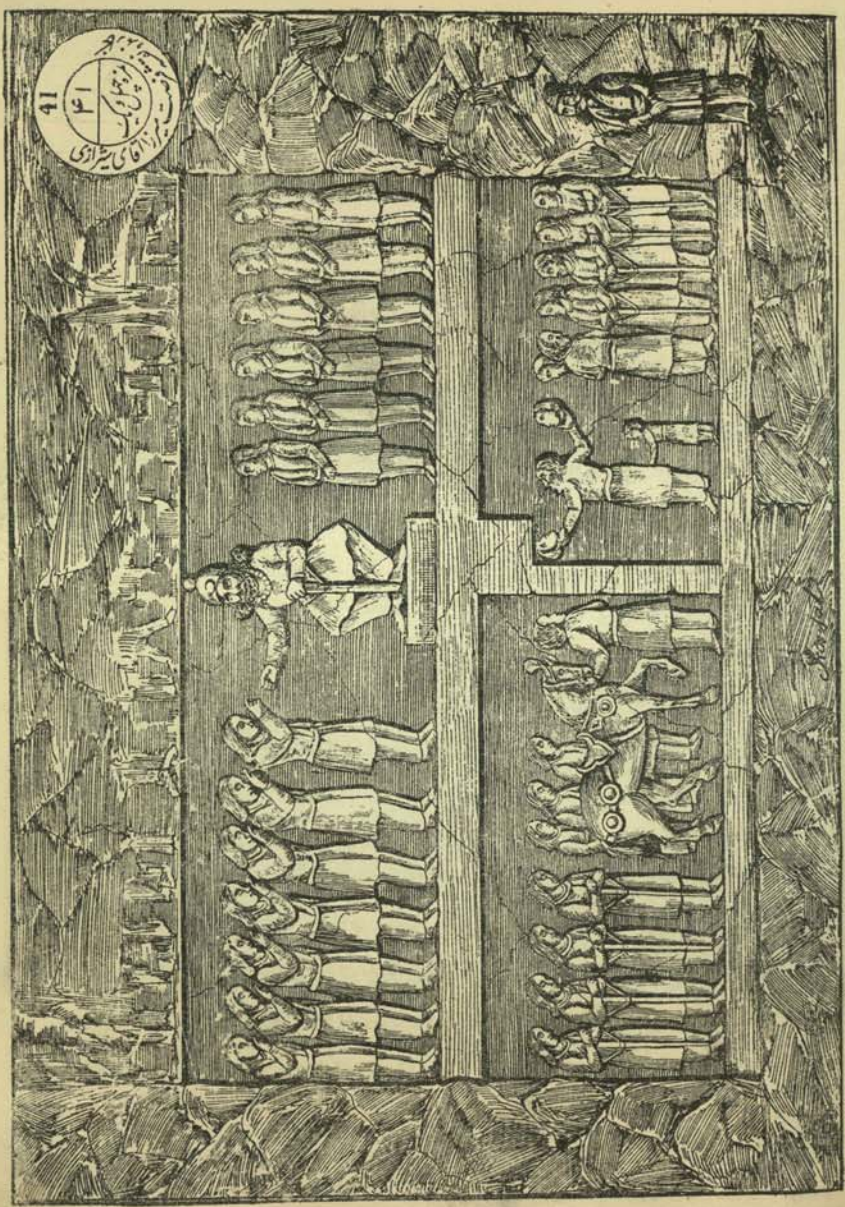
زاده از آسمان
سابقاً در ترجمه خطوط
پهلوی مجلس شاپور در
نقش رسم معنی آن
مرقوم افتاد

دست راست را
که بعبت برده اند و چنانچه
است که یکدست است
بعبت باریسان بسته
باشند
بروزن شداد و دیناقت
سازیا نوزن را گویند
مجاز است اینها
و یا اینکه جلاد و مینی
ستاف هم اند
است
ستاف
بروزن شداد و دیناقت
است و مراد میر غضب
میباشد
در یکی از کتب
استخوان سطور است که در
تن قوم شده و در نسخه
دیم نوشته بود آن پادشاه
خرد پوز راست برین
تاجی که بر سر دارد که
در طاق ستان
شده
نقش
بالق خوری و زاری
از باب افعال ارای
کردن
شده

هفت نفرند با سرهای برهنه و مقام دست راست خود را بلند نموده پیش صورت برده
و با نکشت اشاره مینمایند و سر خود را فی الجمله بر زمین میاندازند و میباشند اما نظر
دست چپ پادشاهش نفر نیز ایستاده هم با سرهای برهنه و دست راستش را
بعبت مکر برده اند اما در مجلس پائین که بجانب دست راست پادشاه است شبیه
اسبی است زین بر پشتش گذارده اند و گویا کلان در پسینه و کفل آن بر کمر کشیده
شده یک نفر آدم دهنه آنرا گرفته و ایستاده و هفت نفر بقطار در عقب آن اسب
ایستاده اند و در مجلس پائین که بجانب دست چپ پادشاه است شخصی مثل
اینکه میر غضب باشد بر روی هر یک از دو دست او سر بریده است که گویا
دو کس را سر بریده از حضور پادشاه سر بار میگذرانند و صورت میخلف بسیار
بهلوی آن میر غضب است که بدست خود دامن میر غضب را گرفته و در عقب سر
آن طفل شخصی دیگر که آن هم بنظر میاید جلاد و ستاف باشد آن نیز سر بریده را آورد
و در پشت سر آن جلاد چهار نفر ایستاده اند مثل اینکه سپاهی باشند صورت های دو مجلس
پائین نیز سرشان برهنه است وقتی از زمانهای پیش در یکی از کتب تاریخ
انگلیزی دیدم نوشته بود در شهر شاپور مجلسی را صورت کرده اند که شاپور اول
بیانی است که بر کرسی نشسته و میر غضب دو سر بریده آورده بنظر شاپور میرساند
و چون شاپور اصرار طور روم را که دلمین نام داشته (یا نامش سیری یس بوده)
اسیر کرده بوده سفرای روم بطلب و اسب و اسب و بی کمال شتراعت اقبال
در خدمت پادشاه ایستادند و تاریخ سر جان ملک اشاره باین مطلب نموده
نقشه مطبوعه مذکوره را در ورقه بر داشتیم نمبره چهل و یک (۴۱)

در کتاب

نقشی دیگر غیر از مذکور در اینجا یافت نمی شود جز دخمه شاپور که مذکور خواهد شد

در بیان شکفتن دخمه شاپور

این دخمه از آثار سغدی و عجمیه و زکرا است تفصیلش این است از تنگ مذکور
(یعنی تنگ چوکان) بمقدار نیم فرسنگ که میروند بنیمت نودان (نودان)
از توابع کازرون است در طرف دست چپ در همان کوهی که نقشه پایی
مذکوره در آن است بر بالای کوه دخمه ایست و دهن آن دخمه رو بجنب است
و رفتن در آن غار بدون جمعیت امکان ندارد زیرا که جانی مخوف و هولناک است
و رو بقلب آن شکفتن هم بدون چراغ و روشنائی نمیتوان رفت با وجود آن
باز هم وصول به آخر آن از جمله محالات است با تکه شش نفر از بابلی آنجا را
با غطار جایزه همسرا بردم و سه نفر با اتفاق خودم بودند این ده نفر با جماع
از دامن کوه بمقدار نیم فرسنگ که برابری میسر و بدو فرسنگ رو ببالا رفتیم
نموده بآئین از صعوبت آن راه همه پس کشان و بسیاری از جاها برنگاه بود چون رسیدیم
بزدیک آن شکفتن صعوبتی دیگر پیش آمد اینجا قطعه از کوه مثل دیوار صاف
بارتفاع سه ذرع تقریباً و از آنجایی باید بوسیل چنگ زدند در آنجا و خلل
فرج کوه بالا رفت آنجا داخل در شکفتن شد و صعود از آن قطعه کوه در حالتی
است که زیر پای شخص دژ بسیار سراسیمه و عمیق واقع شده متر از همه مسقط
البحر آن قطعه کوه سه ذرع ابد و مسعت ندارد که شخص بتواند در تنگ کند بلکه
همراهان در خلل کوه چنگ در دژ رفته فقیر در خیال اینکه از این سیر و حیات
بگذرد و مراجعت نمایم آخر باصرار و ابرام ایشان تن ببلاد داده بهر طور بود

نودان
یعنی حرف اول
است که نون باشد

بالنسبه جن شامی که
است که معنی بیان میکند
از آنهاست که

سر آشوب
سر از بر است

بالا رفتم از آن همگه چون نجات حاصل شد باز بمقدار بسیت قدمی سر بالا بود آنرا
طی نموده داخل سگفت شدیم عرض دهن آن مغاره تخمینا پانزده ذرع و ارتفاعش
کتر از آن است اما وسعت داخل آن عرضا متجا و از بسیت ذرع و طولاً الی
ما شاء الله تفصیلی که مذکور میشود ابتدا که داخل آن سگفت شدیم بمقدار
پانزده قدم پیش رفته محبته دیدم که صورت پادشاهی بود بای میترج بر سر دارد
ریشش کوتاه و مجعد است و کیهانش خیلی انبوه و حلقه حلقه از دو طرف بر سر دوش
ریخته گردن بندی گردن افکنده و هر یک تار ه مانند حایل نموده لباسی که در بر دارد
فصله بفصله آن ریشته آویخته و هر ریشته از آن شبیه است بدم (یعنی بخ کلفت تر
از سر آن است) و پارچه از پشت گردن آن گذشته بر پشت افتاده و آن گیسو
است و کفشی در پا دارد طول قامت آن از بالای تاج تا کعبت بایش هفت ذرع
تمام است و آن صورت را بر روی یک سنگ کعبت بسیار بزرگ قرار داده
باین معنی که آن محبته و آن سنگ کعبت یک پارچه است در وسط غار واقع شده
ولیکن در این سنوات دو پای او را از بالای ساق بضرر تبر و تیشه شکسته اند که
محبته سپر نکون شده و بر زمین افتاده و این محل افسوس و دروغ است و معر رفت
که آن محبته شاپور است از شباهتی که آن محبته بصورت منقور بر سنگ در
اول تنگ دارد که کفتم صورت شاپور است می نماید که این قول صحیح باشد
در عقب آن محبته مسافت چند قدمی دو حوض است که در سنگ حفر نموده اند
بشکل مربع متطیل یکی سه ذرع طول دارد و دو ذرع عرض حوض دیگر طولاً یک
ذرع و نیم و عرضاً یک ذرع است و عمقشان چندان نیست و هر دو حوض در یک

ریشه ای است
که از آن لباس آویخته
معتدل است که برای نیت
دوخته باشند و شبیه
که آن لباس از پوست
حواناتی باشد چه از
یک من که دم آنرا
صحن خالط کفاره
باشند و آنچه در آن
زمان در غار منجاب
دم را باقی گذارند
کعبت
بسیار منقول جسم چنان
که شمشیر را گویند
که شیت

واقع شده اند چند قدم از آن حوض پاکدشته اسباب تماشائی دیگر است (بلکه
اسباب وحشت) قطعه از کوه بشکل پلکی که خفته باشد واقع شده اما آن را در
اول بشکل مذکور ساخته و جاری نکرده اند بلکه قطعه از سنگ بوده که بر رود
تغییر در ترکیب آن هم رسیده بشکل پلک شده بواسطه اینکه از سقف آن کجا
است قطره قطره میچکد و بر آن سنگ نیز قطره آب شده و خال های سیاه در آن
پدید آمده و از قدرت خدا در کوه و سر او آثار چشم ظاهر شده شخص خبر و غافل که
در آن سگفت داخل شود یقین میکند که آن پلک زنده است تا باین حد که
که مذکور شد عرصه آن سگفت روشن است در کمال روشنائی و در بدنه و جدران
آن از دو طرف آثار و علامات صورتهاست یعنی دیوار را صاف و هموار نموده
و طرح صورت بر آن ریخته اند اما عکفاف نداده معوق مانده با بجهله از آنجا
که شتیم بنای تاریکی شدش عدد شمع کفتم روشن کرده شش نفر بدست گرفته پیشانی
میرفتند و سه نفر هم تفکهارا بر سر دست گرفته آماده که اگر جانوری پیدا شود بزنند
و هر چه پیش میرفتیم سرازیری بود مقدار شصت قدم تخمیناً فرو رفته از آن پس بنا
سرا بالا رفتن شد ایضا شصت قدمی بفرز آمدیم ولی عرصه میان آن سرازیری
و سپر بالای بسیار وسیع و کشاده بود و ارتفاع سقف آنجا متجا و از چهل ذرع
بنظر میآید از آنجا هم که شتیم رسیدیم بعرصه کاهی که در آن حوضی بود بی آب
شبیه نعل اسب (یعنی قریب بشکل پلای که در یکطرفش دیوار راسته بود) و در تابد
آن از بسیت ذرع متجا و ز بود و یک آن حوض سرازیر ساخته شده بود بطوریکه
یکطرفش یک و جب عمق داشت طرف دیگرش یک ذرع در کنار آن حوض

دیوان
بالضم جمع جدار است
که دیوار باشد و کلاه
بشکل پلایه ایخ
بدین شکل است که در اینجا
کشیده می شود

سورانی است که راه آبست (بیان ذلک) آب از اطراف وجوانب و قف متصل فرو میچکد و میچکد از مری گذشته در آن حوض بشکل نعل میآید پس در آن سوراخ و راه آب فرو میرفته از زیر کوهال مذکور براه لوله عبور میکند و پس بالا میآید در دو حوض اول شکفت سرایت نموده و آن حوض با پر آب میشد از آن بچرخا قدمی گذشته دور شدیم بوجه رسیدیم و غدیری که بسیار وسیع و آن ملو از آب بود و متصل از سقف آن قطرات آب در آن غدیر فرو میچکد و در حاشی آن غدیر ریکی در آن همه نمایان بودند ولی کم عمقی پیدا میکرد و آن آب آنقدر بود که اگر بود که در عمق چنین آبی ندیده و نخورده بودم

عَذْبٌ إِذَا مَعْتَ فِيهِ نَاقِلٌ	عَذْبٌ إِذَا مَعْتَ فِيهِ نَاقِلٌ
عَذْبٌ فَمَا تُدْرِي أَمَا نَاقِلٌ	عَذْبٌ فَمَا تُدْرِي أَمَا نَاقِلٌ

از کنار آن غدیر نیز قدمی چند گذشته عرصه دیگر پدید آمد و سه طاق پیدا شد یک طاق طرف دست راست کی گشت دست چپ دیگری بجان مقابل و ماطق مقابل را اختیار نموده خواستیم داخل آن شویم بجدی هوا تیره و تاریک بود که شش چراغ کمکی از روشنائی نبود یک دسته شمع دیگر که شش عدد اینها گفتیم روشن کردند و آنها که شمع دار بودند هر یک دو شمع بدست گرفتند و سه نفر تفنگدار هم بهمان قاعده تفنگدار اسر دست داشتند قدری راه رفتیم مثل کوه بود که در دو طرف آن دیوار کشیده باشند و نیز سقف باشد و بر از چند قدمی که پیش میرفتیم از طرف دست راست و دست چپ آثار در و درگاه نمایان چون کم شدن و تشویش از راه پراه کردید نداداشتم لَمَّا دَوَّ بَتَه رِيَان

که در آن
مراد آنجاست که گفتیم
سر از زیر قف و مقدار شکفت
فرو فرو و شکفت فرو
بالا آمدیم و تفصیلش
که گذشت
عَذْبٌ إِذَا مَعْتَ فِيهِ نَاقِلٌ
عَذْبٌ فَمَا تُدْرِي أَمَا نَاقِلٌ
یعنی آن آب خوشگوار است
برگاه و پس گذار در آن آب
پس گویا در آب و آن محبوب
و آن گذار و در آن آب
(معنی شمع دوم)
خوشگوار است آن آب بشبه
پس نمیدانم آن آب است
آن نزد چشم من یا شراب صفا
خوشگوار است

که کلام

بر کدام متجاوز از صد ذرع همسراه بود بهر درگاهی که میرسیدیم گاهی چند بان ماند چند ذری ریمان در حالتی که سرش را بشکلی بسته از در آن درگاه میگذرانیدیم و بر دیگرش را با زبناک دیگری بستیم همچنین این کار معمول بود برای اینکه راه را کم نماییم با بجهل مقدار دو سست قدم تقریباً که پیش رفتیم قطعه سنگی عظیم بسیار بزرگ و کعب رسیدیم که گوشه از تراشگشته بودند چون معلوم شد آن سنگ را بر سر چاهی افکنده اند از شکاف آن سنگ بزرگ چند پاره سنگ در آن جا اندیم هر سنگی که فرو میرفت پس از دقیقه از وصول سنگ باب صدای ضعیفی بموش میرسید از آنجا هم گذشته بمقدار ربع ساعت راه رفتیم کم خاک فناک گشت و رفته رفته شد پس فقط آب نمودار شد بطوری که بدو طرف دیوار اتصال داشت و بهیچ وجه امکان گذشتن از آنجا نبود و بعلاوه چراغها از اشتعال افتاد نزدیک بود خاموش شوند و صدای عجیب نیز استماع میشد لَمَّا مَرَجَعْنَا

تقصیم نموده هدایت علامات و بستن ریسانها باز گشت نمودیم باول دخمه (اجتهادی که فقیر در آن شکفت نمودم) میاید اینجا دخمه صاحب محبته مذکوره باشد خواه شا پور خواه غیر آن یعنی در حیات خود آن مجسمه را بشکل خویش فروخته ساخته اند و در آنجا نصب نموده و در زیر آن دخمه مهیا کرده تا پس از فوت شدن در آن گذارند و در آنجا مسدود نمایند فقیر از آن آری این مطلب را یافتم الله اعلم و در آن دخمه بسیار از اشخاص که آمده اند در اطراف و حاشی اینجا رخنه دارند از جمله چند سطرپی نوشته شده بهر بعضی مضمون آن را یافتیم ولی چون بعضی عبارات منقوط و برخی مخفی بود عین عبارت را ترک نموده مرقوم نداشتم و آن مضامین را

صاحب محبته
باید مشهور و سرادشیر
باشد بدلیل اینکه صورت
او در جای دیگر هست
بر روی سنگ بایز نقش
شده پس میتوان بدلیل
داشت که شاپور بن
باشید
چند سطر پی
که نوشته شده بود در دیوار
بهر یک بود تا بخش این
زمان قریب صد سال
شد و مضامین آن عبارت
از حب است و دلالت
منقوط و از قاعده علم خوش
معلوم بود که تا آنکه
عربی داشت و تا آنکه
بدوی مثلث

عین

حین بخارش مسافرت نامه مرعجله انشا رنوده در آن درج کردم این است

به نیروی یزدان عقل آفرین
فرزنده این بلند آسمان
بصر ای شاپور کردم گذار
یکی روز جلای نمودم گذار
مغای که بدیدم بسی بولناک
در آن دخی پائی خفادم بخت
که با همی دشمنده تا بناک
چه بود آن کهر باد و اندر ز بود
بدیوار آن دخی بود این رتم
زمانه که دل را بر دهنه
نوش این دو اندر ز را ز
یکی آنکه از اهل فضل و کمال
که آبادی ملک زایشان بود
دوم آنکه از مردم زیر دست
ز افتادگان گفتت دست

اگر چه مجسمه مذکوره بایش شکسته و جشمش بر زمین افتاده چنانچه مرقوم داریم
ولی این نقشه آن را چنان برداشتم که بوضع روز اول بر سر پادشاه
از برای اینکه ناظرین را معلوم باشد و آن نقشه بفرجه چهل و دو (۴۲)

مرعجله
یعنی بدین
بروزن سیکه یعنی
زور و قوت است
و معنی تهدید نیز آمده
و در اینجا مقصود
است
اندک
بفتح اول و ثانی
سکن بی نصیحت و
وصیت است
فصل
یعنی شکسته
مردا
مراد فرمای
قیامت و روز
بازخواست
حاشا
نه

پس از سیاحت و سیر و برداشتن آینه مذکور باز گشت نمودم بصحرای شام
در دهی موسوم به حسین آباد فرود آمدیم تا شبی را صبح کرده و دفعه خست را نموده قدرتی
از مسافت نماند که نوشته نشده بنویسم نگاه مر حله پیمای طریق مراجعت
کردم بنده و توفیق و این ده متعلق است بجناب حکیم باشی
الکون که در این ده رخت غربت کشیده و از بهر ریمده بخوشه ارمیده ام
از شب ثلثی رفته و از شمع غمی مانده خانه رطب اللسان نماند بفرمان وقایع
مسافرت تا باین مکان را نگاه داشته و مطلبی را فرو نگذاشته ام از کلام است
رفت که اگر خاطر هوای اوصاف جناب معزی الیه پیوسته داری و مکر برای
ترقیم اخلاقی بسته بدست یاری تو من نیز قدیمی بعرصه این نماند میگذارد و نام
نامی او را در آن میگذارم تخم طوبی لک و مر جابک اشارتی کردی بجهت اثر و
بشارتی اودی فرح کتر پس شته در این معنی بسکک تحریر کشیده زینت افزای این قریب
جناب مستطاب معالی ایاب حکیم باشی الحاج میرزا محمد بن مرحمت بنام
حاجی میرزا علی اکبر طبیب طباب ثراه است هو ملاذ الحکما و معاذ الاطباء
از سحاب ذات عیسوی صفاتش مستقیما بایه جبران استفا کنند و از
مفرح انفس باریکاتش سودا زدگان زاویه حرمان استشفاجویند هموار قیامت
بر چاره جوی اسقام بیاران کاشته و پیوسته اوقات را صرف ازالدش الام
علیل المزاجان داشته در معرض تشریح خدا قش حکمت بقراط را بقیر اطلی شاید
فروخت و در مقام شرح اسباب حکمتش قانون بوعلی را بجان فونی باید خست
لا زالت ایام عسره و عزمه و اقباله از دلا و امجادش نامی کم و از این حله نمیدم ارشد

مشتقی
بنام هم و کسر قاف
طلب آب کنند و اگر
استفا دار و چون در آن
مرض طلب آب کنند
او را استستی گویند
استفا
نام مرضی است معروف
که شکم بزرگ شود و
بداند
معج
بنام هم بصفت فاعل نام
معنی مرکب که معنی
دل و مکر باشد
مشتقی
بنام هم مرکب و چون کسر
و بیع اول و کسر ثان
الاول
نام حکمی است شرح
عالم گذشت
بالکسر و نشاء بحسب
مختلف است بعضی
جاءت از شک یک
دینار کنند و بعضی
نصف ده یکند
و بعضی چهارچوب
ند

مُعْتَد السُّلْطَان جناب سیح الملک میرزا حسام الدین حکیم حضور اقدس شری
ارسطو سوطی است میساجدم لقمان حکمتی خضر مقدم جامع علوم طاهره باطنیه
وحادی حکمت الهیه و طبیعیه در نظم و شعر عینا و فارسیا مسلم است و بدر بارگاه
امین و محرم ضاعفت الله قدره و احسن خلقه

جناب فحمت نصاب میرزا احمد علی ستونی مهر سپهر عقل و کیا است
بدرین رفیع و فراست عنوان صحیفه دانش فهرست کتاب بیش در شیراز
متکفل تمام دق و حساب است دامت له التوکه و العزة و ببطه الکلمن و الزفة
جناب مستطاب میرزا ابراهیم لقب با اعتماد الاسلام آفتاب مرجع معالی
سایه انوار لایزالی در عتبات عرش درجات تحصیل علوم دینی و رسوم بقیة
مشغول است اللهم انصره و ایده با بکله باده ادا که از آن ده خواستم حرکت
قاصدی فرخنده بی از جانب شیراز رسید کموتی از حضرت استاد اعظم جناب
حقایق و معارف مابین شیخ مفید و طول الله تعالی غره همراه داشت تسلیم نمود

نهر از پس نامه برگزینم گفتی که سر کلابان است

در آن شرحی مفصل مرقوم فرموده بود و حاوی این مضامین افادت امین که اکنون
راهی را طی نموده و خود را بشاورد رسپانیده چند فرسنگی دیگر کامی بر دار و در خان
مشتی (وشولستان) قدمی بگذار آثاری که در آنجا هست ملاحظه نمائید
میگویند در آنجا بغاره کانی از سلاطین قدیم است حقیقت را معلوم دار
بچنین قلعه سعید در آن نزدیکی است آنجا رفیع عمرتی کبر و شعب توان که
یکی از جنات اربعه دنیا است و قریب آنجا هست تماشائی کن پس تفصیل آنها را

ارسطو
شرح احوال مرقوم شد
و گذشت
مشتی
لقمان
اضافه احوال مسطور
نکر دیدم
مادی
جامع و احاطه کننده
مشتی
بقیة و پسین ملاحظه شد
و کسوف و یار در آنجا نام
طایفه است از نسلات
فارس
مشتی
شولستان
بعین اول المانی است
در فارس
مشتی

مرقوم دار و در مراجعت بکارزون در دوان که یکی از توابع آنجا هست بگذر و قبر
علاء دوانی را بطاظر در آن و در بلیان که نیز یکی از توابع است و بقعه سپید عبد
بلیانی در آنست رفته وضع آنرا دیده تفصیل آنها را بنهار است

چون آن حکم حکم سرغیوایم پیدایم بر کب را منطف ساخته بی سپار مر حله
خاک منشی شد م بتفصیل که مشروح میگردانند الله تعالی از بلوک شاپور
(یعنی از سنگ چار شاپوران) و دو فرسنگ آمدیم تا بجایی که از آنکه نعل
نماند از آنجا گذشته سه فرسنگ و نیم راه بریده رسیدیم بقلعه نور آباد که بنامی آنرا
ولی خان منشی نهاده یکی از خوانین آنجا بوده

شولستان (مشتی) هوایش سرد سیر مایل باعث دال اراضی بسیار
ابالیش شیار محسوس گندم و جو و سایر جو بات و پنبه و انگور در آن جلگه
دور و دخانه عبور نمایند یکی را رود شولستان گویند که منبع آن اردکان است دیگر را
رود کتی گویند که سرچشمه اش دزه رود و ده شاه است در جلگه مذکور آن
دور و دخانه می شود میرود بدشتستان و از آنجا بدریای فارس متصل میگردد
و قریب بقلعه نور آباد امام زاده ایست کنبد بزرگی و بارکاهی دارد و سرامی آنرا
دری است از فولاد نیلی و باشکوه در ساختن صنعت کرده خوش وضع
و میگویند این در پس بقا در قلعه سپید نصب بوده از آنجا نقل نموده آورده اند
(غرض) شبی را در قلعه نور آباد مانده فردای آنرا سراغ از تنگ کان که در قلعه
یک فرسنگ رفته در تنگی مضیق بغاره آن کا نزدیم (تقصیلش این است)
در شولستان غیر از جلگه که قلعه نور آباد در آن است نیز جلگه دیگر هست که آن را

مادی
بروزن سحاب و نبال
چشم است و بروزن کتاب
نکا بدشتن پشم چینی را
چهار شاپوران
حرف چهارم سنگ
مشتی
بعین هم که هم شده
و با اضافه بکامل
کمی کور
بر دو کاف تازی اول
مفتوح و ثانی مضبوط
مشتی
حرف سیم با مختی شده
بار آن ساکن است بیکبار
اضافه نیست
مشتی

دارشاه میخوانند از قلعه نور آباد کفر پستک گذشته آمده در جلگه دارشاه
 مذکوره رسیدیم و هن دره رو به شرق است و مقابل آن دره قلعه سپید شهر است
 که ذکرش خواهد آمد باجمعه داخل آن دره شدم که بسیار تنگ است و مقدار
 میدان اسی طول آن است و راهش سر بالا و پرغار و پستک کلاخ است چشمه
 در آن دره جاری است چون نمی از آن تنگ را طی نمودم طرف دست چپ
 در دیده کوه دو غار است مسافت سی ذرع تقریباً از زمین بالا و از آن غار با
 قله کوه بعید در ده ذرع میشود و آن دو غار خیلی نزدیک بهم اند و در آن غار
 بشماست و در غار اول کان معبود است یعنی بقدریک ذرع عقب تر از
 غار کان گذارده شل اینکه از ابدیاری تخته داده باشند نصف بیشترش مشهود است
 و باقی آن در پناه است صورت آنرا در اینجا بدون ملاحظه مژه کشیدم

دارشاه
 حرف بهر کان است
 و کله دارشاه
 نیست
 سنگها
 جای تنگ دره
 و میان دو کوه و محل نیست
 در چینه

در این نقشه
 بر روی آن از آن دو شکست
 که علامت خط نمایی
 شده کان مذکور است
 که مشاهد می شود

و این کان را قبل از آنکه رسیدیم کان میگردم از پستک باشد یا بر پستک نقش کرده
 باشند پس از ملاحظه کان معلوم شد که آن کان خطا بوده و از بعض مردم که
 شنیده شده بود جنس آن طلاست این نیز ناصواب است همانا که چون رنجش زرد است
 چنین کان را کرده اند و آنچه بحسب ظاهر بنظر رسید میباید که از استخوان و ازلی
 ساخته شده چنانکه مرسوم است و در اینجا تا این تغییر آنرا مشاهده میگردم
 طپور و مرغهای هوایی آمده روی آن کان می نشینند و بر میخواستند و مذکور شد
 شد که مقدار ذریعی از دهن غار عقب تر است لهذا از قباب و باران و برف
 مصون و محفوظ است و بدین جهت از عهد ساسانیان تاکنون باقی مانده است
 (جهت دست نیافتن بان کان) قله بالای مغاره که کان در است سرش
 به پیش است و بسوی تنگ کردن کشیده و بخ و ریشه کوه به عقب رفته یعنی
 بطوریست که اگر فی المثل ریسائی از آن قله فرو آورند تا بر زمین مقدار پنج و شش
 ذرع آن ریسمان از مسطحه حجر و در تر خواهد بود و بدنه آلوده هم چنان صاف و هموار
 است که کسی نمیتواند بالا برود همچنین قله آن و سطحهای ندارد و همه طرزش بکوت
 و نا هموار محل ایستادن نیست که باندگی را از بالا پائین کنند بجا ذی آن مغاره
 رسد و دستی بان کان رساند این است که وصول بان محال است
 (مقدار کان) از پائین که آنرا ببینند در حالتی که از زیر پای کان رو به عقب
 بروند و بجای مایستند که آن مری شود باندازه کانهائی این زمان دیده میشود
 در نفس الامر چون شی مری هر قدر دور تر از چشم باشد کوچکتر نماید میباید و در
 کانهائی حالا باشد این بود تفصیل آنچه بنظر رسید از آن کان ولیکن چیز

از عهد ساسانیان
 که میگویند بواسطه این است
 که در آن اراضی آن سنگها
 عمارت کرده و از این سنگها
 دیوارهای تخته داشته اند و اینها
 که آن کان هم از این
 باشد
 مسطحه
 که را معنیش مسطحه گردیده

که بایه حیرت و تعجب گردیده مطلبی است که مسطور میگردد در این شبیه
بود که هر شبی بنظر آید و مدبصر از دریا بد و فاصله میان شخص ناظر تا آن جزیره
باشد که باصطلاح تیررس بود البته کلوله تفنگ بآن خواهد رسید و کان مذکور
نیز چنان است که مرقوم گردید مع هذا که این فقیر تعجب افتاده و حیرت دست
داده که چگونه تا بحال آنرا بدقت کلوله نساخته اند با اینکه مردم او باش ایران از
این فصول بسیار دارند و اکثر صورت های قدیمه بر اجار را لا شیره اند نشانه تیر
نموده اند چه شده که از کان مذکور غافل بوده اند یا شخصی که از اهالی آن سرزمین بود
این مسئله را در میان آورده گفت که نمودم مذکور نمود که آنچه را تو کان کرده برخلاف
است بکرات و مرات کلوله بسوی آن افکنده شده شکستی بدان نرسیده
وقتی از اوقات هم کمی را بهزار شقت و رحمت بآن مغاره فرستادند از آنجا
مقدار ده و دو از ده من سرب پایین ریخت معلوم شد که آنجا کلوله بوده و چون
بزرگد گفت استجا کافی ندیدم بلکه از پایین بنظر میاید که کان است و آن اصلی
انتهی این مطلب پسب حیرانی و مایه سرگردانی است اگر سخنان آن
شخص را دروغ بدانم میگویم چرا تا بحال نباید بسوی آن کان تیر کلوله افکنده
باشند تا چیزی معلوم کنند و اگر احوال دی را راست دانسته و باور کنم
چگونه منصرف از خیال کردم که بچشم خود آنچه را دیدم یقین نمودم که کان است و
انجانیان ده و آنرا منیت توانم سحر انکارم الله تعالی هو العالم از آن در پرده
آمده رفتم بجانب قلعه سفید

قلعه سفید از قلاع معروف و مشهور در فارس است و آنرا سپید نیز نامند

بیت
بیتین نشانه تیر
قلعه سفید
در استمال لغز
قلعه را اضافی سفید
نکند
سپید
در اصل سپید نه بوده
با وسطه ای که در آن است
و اقد شده یکی را
حذف نموده اند

بعضی میگویند که این جهان قلعه ایست که فردوسی در شاهنامه نام آن را برده
دزمی بود کهش خوانند می سپید بدان دزد ایران را امید

بعضی دیگر را اعتقاد است که مراد فردوسی از آن دزمی که در شعر مذکور است سفید
در راه خراسان است سید رضای رامش تخلص کا زرونی در صفت قلعه
سفید فارس گفته

کوئی ننگه سایه بر چهر افتاب	حصنی نهاده پایه بر فرق فردان
بر پای او نیافت گذر گرد باران	اندیشه که چه ساخت نه پرخ زدن
از راه او نجست خبر مرد راهبر	از جاده اش ندان نشان غیر کشتن

با بجه که مذکور از هیچ طرف اتصال بکوه دیگر ندارد و منقطع است و آن فوج
یک فرسنگ مسافت است (فونجان شهری بوده از کوره شاپور کون برآ) و در دامنه آن قلعه چهار فرسنگ است تقریباً و از پایین آن تا بالا قرب نیم فرسخ
و قدری از آن راه را سواره میتوان رفت و بعد باید پیاده گردید و لے فقیر بیشتر از
آن راه را پیاده رفتم زیرا که بیم افتادن را داشتم و آن قلعه چهار راه دارد و هر کدام
موسوم با سبی (سیاه شیر) (زین کلاه) (کلپتان) (شتر خنث) و بعضی از آن را هماسد و است و سابقاً دروازه داشته و درمی از فولاد و آن
در اکنون در صحرای متنی نزدیک قلعه نور آباد بر درام زاده نصب است
که سابقاً مذکور کردید خلاصه بالای قلعه مذکور جلگه ایست بلکه صحرایی بسیار
وسیع و مسطح و سپر و خرم خاکش نرم که در آن زراعت میتوان کرد و اشجار شامه
نیز دارد مثل انگور و انجیر و نار و بادام و بلوط و درخت های دیگر چون بید و چار و غیره

بکسر و ال قلعه را گویند
فردان
و فرقه بنشیند است
آن نام دوشاره است
نزدیک قلعه شمالی
کشتن آن
نام جاده ایست در آنجا
که از سواره های فرد
با هم آهسته دیده میشود
شتر خنث
یعنی جایی که در آن شتر
و از این بهتر میتوان
بالافت

دیوهای آن قفرهای که اخت است
اب گشته است و گویا شمشیر
که میسر زد و بر بند است
منه

سبع جوان از نواحی نوبختان مذکور است و آن دره ایست بسیار
وید و کشاد در میان دو کوه طول آن قریب سه فرسخ عرضش متجاوز از یک فرسخ
هوایش سرد و سیرابل با اعتدال صحرایش دلگشا فضایش با صفا رودی در آن
ردان است که آبش در نهایت خوشکوار و شیرینی چشمه های زلال و کوار آن
در اطراف و جانش جاری است سراسر آن دره درختستان است از هر گونه
میوه دارد و از انبوهی درخت آفتاب بر زمین نیفتد این فقیر تمام آنجا را کرده
منوده نهایت محظوظ شدم عربستان

سَائِمًا لِّلنَّاسِ فِيمَا رُوِيَ
كَانَ بَرُّهُ لِرَجُلٍ مِنْ غُصَّو
وَمِنْ شَجَرَاتِ الْأَنْهَارِ خَرَجَ إِلَيْهَا
كَانَ تَجَارِبُهَا سَبَاكَ نَفْسِهِ

九

2

ت
روم

ويعتبر بوان دلهو حاجا براهيم صاحب المدرسه الاسعديه ان حجاب الدير
اربعه كما ذكرناه احبها عوطة ونطق واخبر القوطة الصابحة واخبر الصابحة
الحجر النافع ونيز دريان شعب بوان كفه شعب بوان ارض بيلادفاكرا

منه

51

الفقه
 منی شهرستانی است
 منی کتابت کرد و کتب
 است و شمس است
 بر چهره و در خط و در هم است
 در کتابی آن در نزد استاد است
 است آن و صد در صد از آن است
 مرغای آن و آن یکی از بهشتی است
 و ناست نشد
 الصالح
 منی صاحب بهشت موضع اذول
 لکه و است نزدیک دمشق است
 کوکاسون و آن صاحب مطهر
 و باغ و صیرگاه است و بنای آن
 از قبل اسلام است و بسیار
 از اصحاب کبریا است که در آن
 زندگ کردند و از آن بزرگان است
 (عاجل) به است بهشتی است
 و در آن کرد و در آن بود و در
 خود را و ساکن شد در آن و در
 و در آن صاحب او و با صلح است
 شد صاحب بهشت و وفات
 کرد و در آن در بهشت شد
 و از آن سروده اند در مع صاحب
 بعض از فضلا
 الصالح
 صاحب بهشتی است و صاحب
 در آن کتاب کرده اند پس با آن
 و این آن و در آن بهشت و سلام
 و در آن صاحب بهشتی است
 محمد بن علی بن علی الدلی است
 مولد آن سال بالهند و صاحب
 و فاش و پسندیده و بی بهشت
 و عرض بهشت و بهشت است
 و است به
 منی اید روز نیکو جان است
 بهر یکی از بهشتی است و ناست
 و از آن شهر است شبان بن کرم
 منی
 منی بهشت و کرانه
 است

و بی احدى شتر باب الدنيا المعروفة بالجنس والفرقة وكثرة الاشجار والانهار و دریا
 غوطه دمشق گفته الفوطه الكورة أي الناحية التي تصبها دمشق وتشتمل على عدة
 قرى مشيكة الاشجار منقطة الانهار متجاورة الاطيار و بی احدى جنان الدنيا
 ونیز در آن کتاب است که الصالحه ثمانية مواضع الاول بلدة يقرب و دمشق
 جبل قاسيون ذات منار و حمامات و بساتین و منقذات و بی اسلامیه و بی
 تسميتها بالصالحه لانه لما نزل بها الشيخ ابو عمر الجمعي المقدسي وعمر بها الدیر و مدینه
 المشهورة و سكن بها و اصحابه و كانوا قوا صاحبین بنيت بهم و وثيقته
 ریح و یستقامه و ما اشهد في مدنها بعض الفضلاء (فقال)
 الصالحه حبه و الصالحون بها قوا
 و بها قبر الشيخ العارف بالله محمد بن علی الغری الطائي الاذلي مولد به
 بشتین و خمساته و وثوقی في سنة ثمان و ثمانين و سنة و عمره سبع و سبعون سنة
 نصف سنة انتهى و صاحب قاموس گفته شعب بوان کشته و بفارس احد
 الجنان الانبياء الذیوتیه (و بوانات بالضم بها ايضا) و شعب بکر اول است
 که شمس محمد باشد و سکون ثانی که عین ممله است و در اخر بار موحده و نیز در
 بلد گفته گفته موضع بالبصرة احدى جنان الدنيا منها شبان بن فروخ الابن
 قوله گفته یعنی بدوخته و تشدید لایم چنانکه در قحط ذکر شده و صاحب قاموس
 در فصل سین گفته التغ بالضم پاتین نزه و اما کن ثمره بمرقند و در فصل صاد گفته
 صفد بالضم موضع بمرقند و در غوطه میش از این ذکر کرده و بالضم مدینه دمشق
 او کورهما و صاحب قحط گفته صفد بالضم موضعی است بمرقند که با غما

دکتر

دکش دارد و از آن جمله چهار بهشت شمرده اند و صاحب مجمع البحرین گفته الفوطه
 بالضم موضع بالشام كثيرة المياه والشجر يقال لها غوطه و دمشق انتهى و مذکور شد
 که شعب بوان در شولستان فارس واقع است و از آنجا است السيد الامير
 شرف الدين على الشولستاني چنانکه صاحب کتاب رو ضات الجنات که
 معاصرین است گفته الامير شرف الدين علي بن محمد القيدین شرف
 الدين علي بن عبد الله بن الحسين بن محمد بن عبد الملك الطباطبائي المعروف
 بالامير شرف الدين الشولستاني نسبة الى شولستان فارس و بی ناصیه معروفه
 بمن شیراز و البنادير و توفيق العزبي زاد بالهند فضلا و شرفا و كان فاضلا
 عالما فيها متكلما محققا و قاضيا و عابدا و از این ذکر کیا و کیا نقیایا من اجله
 الامامية و من خيار علماء اهل زمانه و اذرعهم و انما هم كما ذكره بهذه الترجمة صاحب
 الرياض و که کتب جاید و حله او قصیده الى ان قال تعلا و له ايضا اجازات طويلة
 و قصيرة و من اجازاته الطويلة بي التي كتبها للشيخ نور الدين محمد بن الشيخ عابد الدين
 الشيرازي و له ايضا شرح على نصاب الصديان بالفارسية و توفی به السيد
 في أرض الغری أيام نكحها بها سنة بشتین بعد الألف تقريبا و خلفه ابنه
 عابد ابو السيد الامير علي رضا (انتهی کلام استادی ادام الله تعالى فائده)
 مؤلف کوید از جمله فضلاي اینجا است میر محمود شولستانی از سادات طویل
 روزگار و فاضل عالمی قهار بوده در حدود هند و حدود و وفات کرده (الفرض)
 ابو الطیب متنبی در قصیده که مرع عضد الدوله است از شعب بوان ذکر می
 کرده و ما بعض از آن را در اینجا مرقوم داریم این است

نخانی

الفقه
 منی غوطه جنم اول ما است
 بشام کتابت و در قفس بسیار
 است و کتب و از برای آن
 غوطه و دمشق
 السيد الامير
 منی سید امیر شرف الدين علي
 بن محمد شرف الدين علي بن عبد الله بن الحسين بن محمد بن عبد الملك الطباطبائي المعروف
 بالامير شرف الدين الشولستاني نسبة الى شولستان فارس و بی ناصیه معروفه
 بمن شیراز و البنادير و توفيق العزبي زاد بالهند فضلا و شرفا و كان فاضلا
 عالما فيها متكلما محققا و قاضيا و عابدا و از این ذکر کیا و کیا نقیایا من اجله
 الامامية و من خيار علماء اهل زمانه و اذرعهم و انما هم كما ذكره بهذه الترجمة صاحب
 الرياض و که کتب جاید و حله او قصیده الى ان قال تعلا و له ايضا اجازات طويلة
 و قصيرة و من اجازاته الطويلة بي التي كتبها للشيخ نور الدين محمد بن الشيخ عابد الدين
 الشيرازي و له ايضا شرح على نصاب الصديان بالفارسية و توفی به السيد
 في أرض الغری أيام نكحها بها سنة بشتین بعد الألف تقريبا و خلفه ابنه
 عابد ابو السيد الامير علي رضا (انتهی کلام استادی ادام الله تعالى فائده)
 مؤلف کوید از جمله فضلاي اینجا است میر محمود شولستانی از سادات طویل
 روزگار و فاضل عالمی قهار بوده در حدود هند و حدود و وفات کرده (الفرض)
 ابو الطیب متنبی در قصیده که مرع عضد الدوله است از شعب بوان ذکر می
 کرده و ما بعض از آن را در اینجا مرقوم داریم این است
 علی رضا
 است

(۱) یعنی بر سپردم و جبر که جای
 کردند آن اخصان اقباس آن
 و او در اخصان از رزق که
 کفایت کرد و معنی آنکه رزق
 از میان شادمانی رسید
 (۲) یعنی و افکند تا مثل آفتاب از آن
 شادمانی در جایی بی اثری و
 فرار میکردند از آن شادمانی
 شادمانی که مانند آفتاب و در پیشگاه
 فی ائمه
 (۳) یعنی از برای آن منازل شری است
 که اشاره میکند بسوی قوای
 بشری که از آنجا استاده اند
 بدون مروت
 (۴) و از برای آن منازل است
 که صدای میکنند و آن منازل
 سکون و آرامش و آن منازل
 زیور و دست در دست است
 بی نیاز از آرایش
 (۵) آسمانانی هستند که زایل نمی
 شود و آسمانانی که هر چه میگردانند
 فرونگان که در سیم جانی است
 قریب آن منازل
 (۶) برگاه خاکستری که در آن در است
 جواب میدهند آنها را در ردای
 تنان منتظر
 (۷) و کسی که در آن است و حاج
 است بسوی بیانی از که هرگاه
 آن که در آن است و در آن
 اهل آنجا را کسی بی خدمت ندارد
 و آن که در آن است و در آن
 می شود

متعانی الشنب طینا فی اللغانی
 ولكن الفی العسری فی
 ملاعب جبهه کوسا زینها
 طبت فرسانا و اخیل خت
 قد و انقض الاخصان فینا
 فیرت و قد جین الشمس غی
 و الفی الشرق فینا فی
 لها شری الیک منھا
 و انما فی فصل حصنا
 منازل کم زل منها خیال
 اذا غنی الخاتم الوزق فینا
 و من بالشعب اخرج حجام
 و قد یحارب الوصفان جد
 یعول یسحب بوان حصنا
 انکم ادم سین اللغابی
 باجمه در بعض از کوههای شولستان بعض از آرائیه و صورتیهای مشهوره بر
 دیده میشود که آن بنا با یکی منهدم و غیر موجود و آن صورتها با تمام منهدم و نابود است
 که قابل ذکر و برداشتن نقشه نیست از جمله قریب امام زاده درب آسمانی که
 سابقا ذکر شد مسافت میدان آسمی در کوهی صورتها تفر کرده اند همچنین

و این کوه در بعضی از کتب
 و این کوه در بعضی از کتب
 و این کوه در بعضی از کتب
 و این کوه در بعضی از کتب

بقدر فرسنگی دورتر از آن مکان جایی که آن را سراب بهرام خوانند است
 مشهوره بسیار است و لیکن همه آنها محو و خراب شده که نیز قابل ذکر نیست پس از
 خاک متنی مراجعت نموده آدم بشاپور از شاپور چون راهی است بجانب
 دوان بد آنجا رفتم روزی و شبی را در آنجا توقف نمودم
دوان از جمله توابع کارزون است و در سمت شمال آن مسافت دو فرسخ
 تقریباً و آن ده مثل است بر چهارصد خانه جمیعش تخمیناً و هزار نفر اهالی آنجا
 اکثر اغلب شیخی مشرب اند زیرا عتشان کندم و جو باغستان بسیار دارد
 بیشتر انکور و نار است مقبره علامه دوانی ملاجلال قدس سره نزدیک
 است بقعه دارد در صحن کوچکی و بقعه بر آن بقعه افراشته و در جنب آن بقعه
 محوف بمقدار ده دوازده ذرع تخمیناً و پله آن منار در جوف است که از آن
 بالا میروند و در آن بلند می تمام محوطه و صحاری آنجا نمایان است
ملاجلال الدین محمد علامه دوانی ابن سعد الدین اسعد دوانی در بدایت
 نزد پدر خود علوم ادبیه را دیده پس بشیر از آمد خدمت ملاجمی الدین آنجا
 قلم نموده همچنین از بهام الدین صاحب شرح طوابع الکتاب علوم و عتیه کرد
 باندک زمانی صیت فضل و کمالش باطراف عالم رسیده جماعتی کثیر آفتاب
 انوار علوم از ضمیمه شمشیرش میروند سلاطین ترک که چون امیر حسن بیک و
 سلطان خلیل و یعقوب بیک جنابش را محترم داشتند و وجودش را نعمت میدادند
 و اقصی القضا فی مملکت فارس را با و تفویض کرده بودند و در بعض ممالک مانند
 عربستان و تبریز و غیر ذلک سفر نموده اموال بسیاری بدست آورد و بلند

ملاجمی الدین
 انصاری از اولاد
 سعد بن عباد صحابی بود
 است
 امیر حسن بیک
 این امیر علی از ملوک ترک
 است و قتلش در اردبیل
 و عاتق بن عاتق ملوک
 داشت و در سنه شصت
 هشتاد و دو درگذشت
 سلطان خلیل
 پسر حسن بیک خجندی
 با برادرش یعقوب بیک
 قتل و کشتن کرده شد
 شد و شش با سلطنت
 نموده شد
 یعقوب بیک
 برادر سلطان خلیل
 است که مرقوم شد
 دوازده سال پس از
 پدر و برادر سلطنت
 نموده در گذشت
 شد

و این کوه در بعضی از کتب
 و این کوه در بعضی از کتب
 و این کوه در بعضی از کتب
 و این کوه در بعضی از کتب

مردم در توفیرش می افزودند و آنجناب مال را اسباب ترویج علم و تزیین
کمال دانسته در بعض از اشعار خود فرموده **ملیت**

مرا تجربه معلوم شد در آخر حال که دست در مد علم است قدر علم مال
غرض تصنیفات جناب علامه لایحهی است از آنجمله دو رساله در اثبات
واجب تعالی دیگر حاشیه قدیم و حاشیه جدید بر شرح تجرید دیگر شرح هیکل حاشیه
تذیب منطق حاشیه بر شرح مطالع حاشیه بر شرح عصفی حاشیه بر کتاب
محاکات حاشیه حکم العین دیگر انموذج العلوم رساله نور اربع حاشیه رساله در
تعریف علم کلام حاشیه بر شرح چغینی حاشیه بر شرح شمشیه شرح خطی طایع
تفسیر بعض از سوره ها و بعض آیات قرآنی رساله در حل مغلطه مشهور بجد را صم شرح
رساله تفسیریه رساله قلیه اینها همه بر بنی نوشته شده بغیر از نیالیفات دارد
از جمله کتاب اخلاق جلالی رساله تهلیلیه رساله در جبر و اختیار رساله در خوا
حرف رساله صیحه و صدا نور الهدایه و غیر ذلک چنانچه بخواهیم همه را نام ببریم
این کتاب را کنجایش نیست وفات علامه رحمه الله علیه در سنه نهصد و هشت
هجری اتفاق افتاده قبرش در دوان مذکور است که ذکرش گذشت و متجاوز
از هشتاد سال عمر فرموده بوده و از اشعار فارسی است

ای مصحف آیات الهی رویت	وی سلسله اهل ولایت عیت
سرشته زندگی لب دجوت	محراب نماز عارفان باریت

فصل ایامیکه در شاپور بودم مکتوبی از موصد کمال و مجرب و اصل استاد علی عظم
شیخ مفید ادام الله مجده رسید مشعر بر اینکه از شاپور بعض اطراف و اکث

توزیع
بزرگ دانش
تجربه
از خواجہ تفسیر الدین
طوسی است و شرح
مقدّمه بر آن نوشته اند
و در اینجا مراد شرح تجرید
است که علامه مذکور
بر آن حاشیه نوشته
شرح مطالع
در علم منطق از طلب
الدین رازی است
چغینی
کتابی است در بیات
شرح شمشیه
در علم منطق است
جز را صم
از مطالب علم
حسابت

آن خاک کردش کرده و تفصیل اینجا را را بنویسم چنانکه پیش از این مرقوم و مذکور کرد
و در حاشیه آن نامه می نیز مسطور بود این مطلب که از شخص فاضل معتدی و قدسندیم
که جلال الدین دوانی اگر چه معروف به تشنق است و از کتابهای او نیز چنین معلوم شود
و لکن رساله دارد می نور الهدایه فی الامانه که صریح در تشیع اوست در دوان
و کازرون شخص نام بنام که آن رساله را بدست آری انتهی این فقیر در اینجا با
فحص نمودم نیافتم تا اینکه از سفر مرا جعت بشیر از نمودم چون بخدمت جناب استاد
مشرف شدم فرمود که از توقیقات الهی رساله مذکوره بطبع رسیده و نسخه آنرا بدست
آورده ام پس بقیر نمودن آن رساله خلاصه و مختصری در این کتاب مرقوم میدارم بعون تعالی

از نور الهدایه علامه دوانی است

معروض میدارم که این لاشی تا بحدیکه آنچه معنی عقل و تمیز است در نیافته بودم
تعلید خود را صدیقی نگاشته تصدیق باصول فروع دین جمعی داشت در معتقد تعلید
چنان را رخ گشته که تشدد و تعصب از جمله جهاد اکبر مینداشت با این مرض نفسانی که
جمل مرکب عبارت از آن است طاعه کتب در آیت و روایت میگردانم که فواید
بصیاح پسته که محمد دجوات شته ملت سفیان است رسید و در اینجا حدیثی بدو در
عقل باین الفاظ که بنو نریتمیز به انجاش عن الباطل و در معنی این کلام بلاغت انجام چون
تمام نموده معنویت خود را مخاطب ساخته و گفت ای نفس این معتقداتی که داری و میدانی
که حق و مطابق واقع است از روی تیر عقلی است یا بعض تعلید نفس جواب داد که اگر چه
است اما ناشی است از امر حقیقی و تیر عقلی و بر این عوی دلیل گفت که من معتقد فلان معتقد
در معتقدات خود و جمله معتقدات حق است زیرا که ناشی است از تیر عقلی پس معتقد است

در آیت
در روایت در اینجا
مقصودش معقول و عقل
شاید باشد
نظر کردن در کار جبر
نمودن آن
صالح پسته
شک کتاب است از
عاصه در اخبار و احادیث
که آثار را صیحه معتبر
میدانند و اعجاز
بانتها دارند
نور جبر
معنی عقل و تیر است
که جدا شود و بسبب
حق از باطل

من جمله حق باشد و صورت این است دلال اگر چه در اول حال بحلیه کمال آراستند
 لکن چون میزان عقل در او ردوزنی نداشت پس باز خود را در پله معارضه انداخته
 نفس پرسیدم که اعتقاد تو در حق مجتهد چیست تواند بود که خطائی در معققات خویش
 از او واقع شود یا نه نفس اختیارش اول کرد پس بدو گفتم که بدین تقدیر دلیلی که برای
 حقیقت معققات خویش ترتیب دادی حق نباشد چه هر که واقع الخطا باشد جمله معققات
 او یقین نشاید کرد که بر صواب و مطابق واقع باشد این قیاس نتایج این است که جمله
 معققات مقلد حق نباشد و نیز بر تقدیر حقیقت دلیل مذکور لازم آید که معققات
 بر ملت و دینی حق باشد یعنی جریان دلیل مذکور پس نفس از جواب عاجز آمد و جوشش
 که داشت و چون شعله سرکش میگرد و فرو نشست و از پای درآمد پس دست بکلامی
 المضلین نمود و بجهت استشفای مرض حیرت فال کشودم صورت آیه کریمه و جواب
 فی السیق تمایده در دیده رمد کشیده جامنود پس نظر کردم بتفاسیر محققین که در بیان
 این آیه فرموده بودند فمیدم که حکم آیه مذکوره عام است بر بالغی و عاقلی را علما و عملا
 و چون رخصت ضمنی در حق اجتهاد یافتیم پس کتب اشاعره و معتزله و فلاسفه اناطیه
 و صوفیه و تفاسیر و احادیث مختلفه را رویه راجع نموده راه دید و باز دید بر انبانی زمان
 که غولان طریق یکدیگر ندیستیم و خود را از لباس هر مذهب عریان ساخته در کجی نشستم و
 خود را مرکز ندی دانسته پرکار دار بر صفات مذهب مذکوره بر پیشانی تویه النسبیه سرودود
 میگردم و طریق سلوک را میجویم تا آنکه نقطه آخر دایره باول رسید و از ترقیع و تصنیف کتب
 معقوله و منقوله پستغنی گردیده اکثر مسائل معقوله و منقوله را متناقض یکدیگر دیدم الا چند
 مسئله که بر حقیقت آن تشق یافتیم انبیا و اولیا و حکما و علما و کافه عظام را یکی

و اما در این
 معنی چهار دو کوشش کند
 در راه خدا حق کوشش او را
 با اعداء ظاهر و باطن
 عام است
 معنی اختصاص بر بعضی
 دون بعضی ندارد
 اشاعره
 و معتزله و طایفه از
 متکلمین مانند اندیش از
 این ذکر آیه باشد و کلام
 فلاسفه
 حکمای یونان مراد
 است
 بر پیشانی تویه
 النسبیه یعنی بطور عدل
 و انصاف
 مسئله

از آن است که چون دو قول متناقض بر کوشش صاحب هوش گذر کند واجبست
 که هر یک از آن را راجع بعقل ساخت میزان عقل بنجد پس معنی هر قول را که موافق
 حکم عقلی و برهان یقینی باشد بنا بر وجه ترجیح آن را معتقد خود سازد و قول دیگر را که
 نقیض اوست مؤول ساخته راجع باول کند مانند آیه یا الله انی که متناقض
 تنزیه است واجبست که مؤول سازد بایه تنزیه که عقل صحیح بان حاکم است و
 همچنان در احادیث و روایات دیگر پس چون این مسئله متفق علیه را معقول
 خود گردم از سعی خود مشکور گشته همین یک اصل را قانون ساخته اصول و فروع
 خود را درست نمودم و با آن اشترغ فی الشبهات و دفعا منها فی وجود واجب
 الوجود زیرا که جمعی را باین اعتقاد یافتیم که وجود واجب الوجود زائد است
 ذات و صفات و گروهی را بر آن دیدم که وجود عین حقیقت اوست پس هم
 قانون مذکور در صورت مقالات هر دو طایفه نکرستم که متفقند در معنی وجود
 آن نزد هر دو عبارتست از چیزی که شیئی بان مصدر آثار باشد پس از تقوای
 مسئلت نمودم که بر تقدیر زیاده وجود امریست ثابت علت موجد آن چه جواب
 گفتند که علت وجود حق است مطلق است دانستم که انکار عینیت وجود سبحان محض لیس
 بحسب صحت وجدان و بر این معنی اشاره نموده ام در تعلیقات عقاید
 فتم من فتم و چون بحسب قانون مذکور حکم بحیثیت طایفه دوم نمودم پس آیات
 و احادیث که طایفه اول برای اثبات مذهب خود آورده بودند تا دلیل بردم
 و خود را از تقلید بیکانه ساختم و منها فی حدوث العالم و قدسه باید دانست
 که در اطلاعات حکما و متکلمین استعمال لفظ حدوث بر سه معنی است حدوث

بسیار
 مثل پس گفتنی شلا
 پس چنانکه یاد اند
 بتا و قدرت الله
 برد تا ساقض آن
 نباشد
 وجود
 عین حقیقت
 اوست برین است
 مذکورست
 مصدر آثار باشد
 معنی آثار را و ظاهر شد
 مثل مراد از آن
 حقایق
 کتابی است از تاضی
 عبد الرحمن بن کمال الدین
 (راجح مکانی است از تاضی)
 وفات تاضی مذکور در
 سنه هجری هشت
 بوده و علامه بر آن
 کتاب حاشیه
 نوشته

ذاتی و حدوث دهری و حدوث زمانی حدوث ذاتی عبارت است از
 فعلیت باهیت و موجودیت بعد از هلاک و معدومیت وی در لاطحه عقلی در
 خارج و این معنی شامل است جمیع موجودات ممکنه را و حدوث دهری عبارت
 از فعلیت باهیت بعد از عدم واقعی که متصف بحیثیت باشد و نزاع در میان
 بعضی حکما و متکلمین که واقعیت در این مسئله بحسب معنی اول چو حکما نیز قابل اند
 و معتقد باینکه عالم حادث بحدوث ذاتی و نه بحسب معنی ثالث چو این نزاع
 باین عقل است و عاقل مرتکب این امر نمی شود که وجود عالم باجزائه مسبق بعدم
 زمانی باشد بآنکه زمان نیز جزئی است از اجزاء عالم پس نزاع بحسب معنی ثانی
 و متکلمین و محققین حکما بر آنست که وجود عالم مسبق است بعدم صیریح خارجی و
 حکما بر آنست که وجود انواع اجزاء عالم تواند که مسبق بعدم خارجی باشد و گویند این
 قول مستلزم آن نیست که عالم از حد امکان برآمده پابسر حد قدم ذاتی که مختص بکتاب
 سرمدی الوجود است بگذارد چه قدیم ذاتی و سرمدی الوجود آن است که وجودش
 وی منزله باشد از مسبقیت عدم بهر نحو که باشد و عالم اگر چه مسبق بعدم صیریح نیست
 اما مسبق بعدم ذاتی است بحسب لاطحه عقل پس قدیم ذاتی سرمدی الوجود
 نباشد بعد از تهتید مقدمه مذکور و معروض میسازد که چون در آمده
 عقلیه و نقلیه فریقین نظر کردیم که محققین هر دو طایفه متفقند که فاعل و جاعل عالم
 واجب الوجود است عزوجل و تقدم واجب بر کل اجزاء عالم ذاتی است پس از
 حکما مذکور سوال نمودم که آیا واجب الوجود در نزد شما ذاتی سوامی وجود خارجی
 هست یا ذات مقدس او عین وجود عینی است باتفاق در جواب اختیار شد

جمیع موجودات
 از هر احوال و احوال
 و موجودات و مایه
 کثرت
 بین چندیت
 معنی ثالث
 که حدوث زمانی باشد
 و جهت وضوح ذکر کرده
 و آن عبارتست از وجود
 شیء بعد از عدم آن
 در زمان سابق
 وجود عالم
 بنا بر این معنی باینکه
 حادث نباشد و حال آنکه
 حادث است بحسب
 آنکه از اجزاء عالم
 معنی ثانی
 که حدوث دهری است
 فریقین
 مراد خاتمه و عاقل
 وجودش
 یعنی وجود خارجی

ثانی نموند و گفتند این سبب است که ذات مقدس وی محال است که بعینه در بدن
 در آید و قوه علیه ممکنات عین او را تعلق کیسرد چو علم عبارت از حصول نهایت
 شیء است در عقل بحیثی که آن شیء معری از وجود و شخص خارجی باشد و تقریر ذات
 واجب الوجود که عین وجود خارجی است معدوم و محال است پس عقل او بعینه
 محال باشد پس بحسب معیار قانون عقل دانستیم که عالم حادث بحدوث
 دهری زیرا که عالم در مرتبه ذات واجب الوجود که عین وجود خارجی است مقدم
 است باتفاق پس وجود عالم باجزائه مسبق است بعدم خارجی و این معنی مطلوب
 چو حادث دهری نخواهیم الا آنکه مسبق بعدم خارجی باشد یعنی آن عدم متصف
 بحیثیت باشد پس از تقلید رستم و تحقیق یوسف و منهانی عصمه الانبیاء عن الخطایا و
 ای فی وجوبها و عدما افتقار ما بهیت ممکن بجناب حضرت واجب الوجود و زیرا
 کمال باشد نه در مدارج نقصان چو اصل این مدارج نقص را عدم سبب باعث است
 و این صفت نقص از لوازم ذات ممکن است از سبب صفت بسیط عدم ذات
 شیء در لوازم خویش محتاج بغیر نیست که تابع وجود آن شیء اند بخلاف مراتب کماله
 که ممکن در استحصا کمال متفرد است بغیری که صاحب صفات کمالیه بل عین او
 باشد و صاحب چنین صفات واجب الوجود است پس احتیاج باهیت
 ممکن بسوی واجب متعال بر وجه استحصا کمال بود و ظهور مراتب کمال و صدق
 آنها از واجب بی مثال در افراد عالم شدت و ضعف بحسب تفاوت استعداد
 ایشان است قبول و شأن و از اینجا معلوم شد که از فاعل مطلق چیزی صایر شود
 که ذات معلول متفرد بآن و مستعد بآن باشد کما ورد فی التشریل لا اکره فی الدین پس

معانی کرده
 یعنی در آن نیستان
 که در او را
 در مراتب کمال
 مثل علم و قدرت
 مدارج نقصان
 مثل جمل و عجمه
 در لوازم خویش
 که صفات نفس باشد
 از قبیل جمل و غیر
 لا اکره فی الدین
 یعنی اگر آرد و جبری در دین
 نیست مستعد و این است
 که فی استعداد از
 فاعل مطلق بر چیزی
 چیزی صادر
 نمی شود

برچه در عالم موجود است کمال اوست زیرا که صد و این امر که در عالم است بآن چه
 است که معلول بدان مقدر است و اقتضای آن بوجه استحصا کمال است
 چنانچه گذشت و بدین سبب تصریح فرمودند که توجیه بکمال و نظام کل از مقتضیات
 حقیقت عالم است و چون در عالم اجزاء را داد و پست و فعل و انفعال در افعال
 ارادی و طبیعی است پس اقتضا نموده معلی را که انواع عالم تعلیم او از حد افراط و
 باز آمد نظام و کمال عالم که متوجه است بآن ماند و چون کمال یا طبیعی است که شرط
 حصول آن طبیعت است و یا ارادی که شرط تحقق آن اراده است و یا قسری که
 مانع اراده است و یا صنعای است که تابع آن صنعت است پس از مبدیاتی
 فایض گردیده معلی که در حفظ کمال که در حقیقت نظم عالم متوجه بر آن است خطا کند
 و آن طبیعت حفظش با اوست و همچنین مبعوث فرمود معلی دیگر که در استحصال کمال
 ارادی و تقویم طریق محافظت آن محظی نباشد چه صد و هر چیز از واجب الوجود
 بوجه اقتضای معلول است چنانچه فیما سبق ذکر یافت و اقتضای معلول که طبیعت
 نظام کل است بسوی معلی مرجع است که تعلیم او بکمال ارادی برسد و این کمال با او
 باقی ماند و تعلیم چنین کمال از معلی محظی مفقود باشد پس معلی طریق الکتاب این کمال که
 در افراد انسانی مستی به نبی است اگر محظی باشد لازم آید صد و امری از واجب
 الوجود لا علی وجه اقتضای معلول الیه و این خلاف عدالت الهی است که عبارت
 از موافقات نمودن فیض اوست از مقتضیات مستعد را پس باید که معصوم باشد
 از مراتب صد و خطیئات عمدی و سهوی پس قوای علی و عقلی و فطری چنین معلی
 حجت تواند بود نزد عقل و اگر جایز باشد که خطا از او صادر باشد معتقد علیه

اینجا مطلق معلی مقصود
 است خواه طبیعت
 باشد یا غیر
 از حد در گذشت
 این مقابل تطبیق
 است
 کوتاهی یکی کردن
 این مقابل افراط
 است
 یعنی چیزی که کمتر باشد
 بزرگ کاری داشتن
 معلی
 اینجا مراد طبیعت است
 اینجا مراد نبی و غیر است
 کمال ارادی
 یعنی کمالی که نشأ آن
 اراده باشد
 موافقات
 یعنی ورود و معنی
 رسیدن
 است

تواند

تواند بود و این خود موجب تقدیر غرض از بعثت انبیاست نزد عقل و این محال است
 علما را امت محمد که چه اتفاق دارند به آنکه بعد از نبی باید امامی و خلیفه باشد در میان
 تا معلم مسائل علمی و عملی و مرجع احکام دین و دنیا باشد و دین نبی را نشر کند و باقی
 اما اختلاف نموده اند که استحقاق در کدام شخص از امتان فی نفس الامر متحقق باشد
 رای جمعی بر آن قرار گرفت که خلیفه برحق بعد از نبی ابی بکر بن ابی قحافه است و بعد
 از وی عثمان بن عفان و بعد از وی علی بن ابی طالب و جمعی بر آنست که خلیفه
 بلا واسطه غیر علی بن ابی طالب کسی نیست و بعد از وی امام حسن الی المهدی الهادی
 و اگر چه اختلاف در میان اسلاف در تعیین خلیفه بسیار است اما بحسب اقول
 معتد به حق دایر است میان مذکورین و در کتب هر دو فرقه برای اثبات
 مدعای خویش اقوال و استدلال زیاده از آن دیدم که تحریر تواند در آورد و لکن
 چون اقوال هر دو طایفه را پیش قانون عقلی بردم حکم نمودم که خلیفه نبی انوفج اوست
 باید که اشبه با او باشد در کالات علمی و فنی و روحی و باید که صاحب نفس
 قدسی باشد تا بحسب استعداد ذاتی از ابستداری بخون تا آخر در کمال عصمت باقی
 و محفوظ ماند و قول او بلا احتمال عقلی حجت باشد و دین نبی بجا ماند و چون از تنقیح
 کلمات متفق علیه و مختلف فیه دانسته بودم که کالات علمی و عملی امیر المؤمنین علی
 بجدی است که پیغمبر خدا بموجب امر الهی او را در مرتبه نفس خود دانسته چنانچه
 آیه مبارکه بان مطلق است حیث قال تعالی قل تعالوا انعموا انما ننا و انما نکم و نسا
 و نپ کلم و انفسکم الایه و با اتفاق مفسرین مراد از انفسنا حضرت مرتضی
 علی است چنانچه مراد از انسا و نسا حسنین و فاطمه زهرا است و دانسته

از وی کبریا بن خطیب زید

تقدم تفاوت است
 بر وزن شده
 یعنی اول و دوم یعنی
 است یا یکی در نوع
 بصورتی که هر دو دنیا
 نموده جیاست
 بر اختلاف
 قل تعالوا
 یعنی بگو ای پیغمبر
 تا بخوانیم سران خودمان
 و سران خودتان را و از زبان
 خودمان و زبان خودتان
 و انسانی که بزرگتر است
 ما هستیم و انسا
 که کمتر از خود
 شما هستیم

سید

کہو در خلق طے را دایے
خواست چون سپید عالم از بخت

بود کم نفس شریف ایشان قدسی و علم ایشان لدنی است بخلاف خلفای مشهذ که
چو ایشان با اتفاق مخبرین اولین و آخرین شرک بودند و دتهای مدعی عمر خود را
در بت پرستی و در اموریکه بحسب عقل صحیح حرام است صرف نمودند و بعد از آنکه
در صد دین بر آنکه کم بشرف ایمان شرف شوند بحد قول جناب مصطفوی و محض
دلیل عقلی ایشان ایمان نیاروند و توحید الهی قائل نشدند و بعد از ملاحظه محرمه
کردن ننادند و ایمان آورند و بعد از آنکه ایمان آورند در امور دین غلطها میکردند
و اعتراف بر آن می نمودند چنانچه حدیث اولیائی لنگاک غر اشهر از آن است
که کسی بیان نماید که در محاش گفته اند از این معلوم شد که اسپتعداد نفس ایشان در تیر
بعض اوساط ناپس که مرتبه حکمای اسلامی است مثل لقمان و بقرط و افلاطون
و ارسطو هم نبوده چو در کتب متفق علیه کتب است که ایشان بعقل خود توحید الهی
دانستند و ایمان آورند و اصلا بت پرستی را رضی نشدند بل بعضی از ایشان را
بر منع از بت پرستی بدرجه شهادت رسانیدند پس یقین دانستم که خلفه
بر حق بعد از نبی مطلق امیر المؤمنین علی بن ابی طالب است و بعد از آن امام حسن
بعد امام حسین الی المهدی العادی علیهم السلام انتی این بود شرح احوال
علامه دواتی قدس ستره العزیز پاره اذ اقول وی پیش از این قوم
داشتم که روزی وبشی را در دوان بودم شب را در منزل یکی از اکابر بصبح
آوردم میزبان و چندین نفر دیگر که از مشایخ بودند حاضر شدند نهایت
احترام را بجای آوردند کم که گفتگوی علمی در میان آمد رفقه رفقه پدرازا کشید سوالات
و جواباتی را رد و بدل شد هر چه می پرسیدند اگر میدانستم جواب میدادم و اگر

احسان

اصالت خود را و
چون در میان کما اختلاف
است که آیا خود را اصل
یا مایه است مثلا میگویم انسان
مسل انسان مایه است که کم
ر و کم بر او وجود باید داشت
که انسان اصل است
یا وجود که در او را اصل
شده است
است
الفتح و تشبه یا نخستین است
که قریب یا نخستین است
است
بنعم و او دو سکون بین نخست
میاست
لو کما قال
یعنی اگر باشد خود را اصل
بر او اصل لازم مایه است
پس برتری او بر قربان و همچنین
لازم مایه ترکیب حقیقی بر صواب
اول که عقل باشد عقل را بر
حقیقی داشته باشد یعنی مرکب
از دو اصل باشد مانند
به او اول باشد یعنی از او اول
چنانکه گفته اند

نفیدانستم معذرت میخواستم یکی از ایشان پرسید بخدمت جناب عالم ربانی
 حاجی محمد خان سلمه الله تعالی مشرف شده عرض کردم بی درش از سه یا چهار سال
 قبل که از کمه معطنه و عقیات عالیات مراجعت فرموده بودند درک حضورشان را
 در مجلس نمودم گفت سؤالی که از آن جناب نمودی و جواب شنیدی بیان نمائیم
 (صورت مجلس این است) پس آنکه یکی از انصهار فقیر را معرفی نمود آن جناب
 اظهار مرحمت بنهایت فرمود سخن از هر گونه در میان آمد باید بخار سپید که عرض
 کردم در مسئله اصالت وجود با اصالت ماهیت مرودم جناب در این مطلب چه
 میفرمایند فرمود هر دو اصل اند عرض کردم چگونه میشود هر دو اصل باشند و قول
 باصالت هر دو دیده نشده دست مبارک را بسوی فقیر دراز نموده انکشت شبانه
 و وسطی را بهم ضم کرده فرمود این طور هر دو اصالت دارند عرض کردم از این اشارت
 مفهوم میشود که وجود و ماهیت در عرض یکدیگر باشد اینک مقصودی دیگر در این
 اشارت است بهر تقدیر مگر نه بعض از علما گفته اند لو کانما صلیین ازیم آن سخن کل
 شیء شینین قیاینین و ازیم الترتیب التیقنی فی الصادق الاول و خواندم بعض از این
 قسم کلمات را که بخاطر داشتم در جواب فرمود این مسئله تفصیلی دارد موقوف است
 بقای و مجالی پس منبرم و غزلی از کفتمای خود بخوان تا آن را از مغنا بکبران برم
 عرض کردم این زیره بکبران بردن است بقی نمود باز اصرار فرمود استلالاً
 این غزل را عرضه داشتم و برخواستم

مارند و خسربا قی و دیوانه و سلیم
پوشید و چه گوئیم بستم که بستم
زبان باد که در روزان زل تمیشت
پیدا است که تا شام آمدن خورشید

امام

او از اسب آمد و گفت سیم را
دو شینه بکنیم بیک توبه دو خنجر
یکبار زهر سلسله بپزند بریدیم
بگذاشته ز سر پا به عشق نهادیم
در دست سر رشته بگردانیم
بر نقطه وحدت سر تسلیم نهادیم
بر باج تجارت منکر زانکه چو فرصت

(بالحمد) علی الطلوع از دوان بیرون آمدیم بجهت کازرون بعون الله تعالی
فصل بر بصیری از این معنی غیر است که سیاحان جهان از زمانی که قدم نهادند
بر زمین و مساحت را می پیمایند و بدیده عبرت بر آثار و عمارت را مشاهده نمایند
تا بهنگام معاودت و بازگشت بوطن بویته خانه در انکشت و دارند و نامه در مشت
گذاشته از اینکه در مسافت نامه خویش شرح مشاهدات عجیبه و معانیات غریبه
مسطور میدارند بجا که فتوراتی سلیسه یا منظوماتی لفظیه که گفته یا شنیده باشند در
ضمن مطالب درج میکنند و در ذیل مقاصد بخرج میدهند لهذا در این سفر خیریت اثر
حین ذهاب و ایاب در نقاط مذکوره یا زمان توقف در اکنه مزوره بفرمایش بعض
از ادیبان نکته طرازی بازمایش برخی از لبیان سخن پردازان مطارحه و معاهده مجاویه ام
منشأ شده اشعاری که از خاطر فاتره فکر قاصد فقره مؤلف سر زده و بر اوراق متفرقه
مسطور آمده در اینجا ثبت و ضبط میکرد و بتایید الله تعالی

توبه لیری و شوقی بسری دل پری را
پری از تود لبراموخت طریق دلبری را

مطابق
نصرا دل با هم سخن
در اکنه
منه
معاذ
با کسی همان بخود
منه
منه
با هم سخن گفتن
عواب دان
منه
منشأ
با کسی شعر خواندن
و سوزند هم دادن
منه

کنجی کنی و از کف ببری ز عاشقان دل
زبان لعل بوسی بفروشی به اربجانی
تو بچمن بسجلی چو بشتر شتره سینه
ز توبره جفا که بیم بتو میکشم شکایت
زمینان بچو مویت شدم از ضعیف شاید
که از این خیال دارم بوجود لا عسری

بهرای مهر روی تو چو ذره ایست فرصت
تو از او در بخت داری ز چه ذره پروری را

بر جهان دل من از مهر و مشورتان
خاطری را بوفاشاد و سازد هرگز
همچو خنجر و دنگت کلام کسی را شیرین
شرط آزادی از شادی و غم سزای است
نفس دام است بهوس دایه بر آن مرغی
اختیار را نبود چه جسم البته که نیست
جام می گیر چو جمشید که این زال سپهر
بنشین و ز شراب آتش غم را بنشان

هرش اگر داری و کوشی که بود پند نیوش
میران پسند حکیمانه فرصت از یاد

بر درش حلقه زدم از سر در
کفتم اندر ره و صلم پویان
کفتم پیوده کوب آهن سرد
کفتم از این راه که داری برگرد

خفا

مندر باغی
از فقره مؤلف است
رکبش بچمن شکاری بوده است
سنبلی سوزن زلف نامداری بوده است
آن کاک که شکفت به سر شاخ
رخساره یار کفداری بوده است
منه
ایضا
این سبزه خط سبزه شکاری بوده است
سنبلی شکلی طوطی ماری بوده است
آن لاله که در طرف چمن
خوین دل شکفت و اغدا لای
منه
ایضا
تاد در دکلوی تشنگی تو گرفت
رخساره تو تیرگی چو می تو گرفت
از جور تو بس آه کشیدم از دل
سر خنجه آهن گوی تو گرفت
منه

گفتم این ره که بس نخواهد برد گفتمش چستی من جز بخت نیست	گفت انگس که بخون دل پرورد گفت این دفتر پستی بنورد
گفتم از درد و دایه طلبم گفتمش عاشق و همی تو لولم	گفتم رور و تو نه صاحب درد گفتم سرخی اشک رخ نرزد
گفتم آخر ز غمت خاتم مرد گفتم از خاک کیم بر کیمی	گفتم از مرگ نیندیشم مرد گفتم آنکه که شود خاک تو کرد
گفتمش غم شده با فرصت بخت گفتمش باید نشود از غم فتنه	
چشم از عکس زلف تشنه شد اشک لود جان بفر سود مرا تا بلبت سود لب	ارسی آب آوردان چشم که دروشی دود زبان زیا چه خوش آمد که زنی بودش سود
گرچه جان در طلب لعل تو فرسود و لیل نه تو گفتی که ز حسن من و مهر دل تو	دل اسود لعلم تا بلب لعل تو سپسود که شود خط خوشم را بسیای اندود
حاشا لبت که ز حسن تو و مهر دل من پای بر خاک نهادی و مرا مردم چشم	کم نشد بکلم از آن مهر کیم مهر فرود غرقه در خون شد از این غم که چرخان
از نسیم سحر ده چه خوش آمد که لطف من گفت است تو فرصت کیم کوشش و چشم	از سر زلف تو و از دل من عقد کجود تجش لب که نشاید از این گفت و شنود
می کشان را ز ندای بابت بهر صبح فردا ریز در جام زبطای بت طاموس خرام	که صبح ارند بد دست هزاران قوس ز آن شرابی که بود سرخ ترا چشم خردس

رباعی
از غمت زلف
بازای که بی تو خاطر افشود شود
و زانکه منت غم از دل برده شود
است سخن کوی که بر شمع زنج
لعل لبست از آن کی اندر ده شود
ایضا
اقبال سیر روی بعد استیصال
رفت از غمت آن بهر خورشید
برکشید چرخ بخت من بهر خالی
دیگر چه توان کرد که برکشید قبال
ایضا
گفتم خود را باز دست کیم
حفظ دل و دین چشم مست کیم
گفتا بکار دعوی دین دار است
من آن نسیم که بت پست کیم
منه

نرم

شرمش از ساق تو اندک خرامی چو کنگ مهر حسن مه رویت بدم جای کز پند	این همه جملوه بی جلوه که دارد طاموس بچو در جلوه که باز بلب جلوه عروس
کرد بد دست چو روانه بسوزم تن ای طلیب از چه بری رخ دودی در دهر	عیش شمع رخت ای جان با میدوس عشق دردی است که در اندازان جان کوس
طبل پنهان نزد فرصت از این پس که بشن کوفت بر سر سر بازار بسد نامی کوس	
گفتم از پاک در اقم دوست باشد و چشم دل بریدم از تو ای جان در کشتن ز قول	دوست کو ز پا فدا دم کو خدا در دست کیم در شامعت دم یار ز دل و جان کزیرم
تا زار و تیغ دار و تازم زنگان سیر باز ایکه لفتی دل از او بر کیم و بکند از خیالش	هم بجان مشتاق تیغ دهم بدل ابلج تیرم حاشا لبت که رو نقش خیال من تیرم
من نه پیر سال و ما هم که رسیدم تویی پاز کویت بر بیکرم که ز خارم هست بتر	حسرت زلف سیاهی در جوانی کرد پیرم بستر خار است در کوی تو خوشتر از جیرم
کر ز مهر می نوازی بنده خد متکذارم مدعی گوید که فرصت پای بیرون ز کوشش	در به تیغ میکشی تیغ تو را منت پیرم پای رفتن از کجا ارم که در بندش ارم
در غراب آباد کیتی هست چندی خایم طایر قد پس آشیانم نیستم زین خاکدان	ارسی ارسی غم و سیخه در این دیرالم چند روزی بسته ام از برای دانه نام
کوهری پاکم در این کاشانه خاکی نهاد در کند عشق بودن که چه شرط عقل نیست	کرد بر خاطر بود تا کی از این کاشانام کر من از این بسند پابیرنم دیوانام

رباعی از غمت زلف
با حالت زار چون به میز یارم
کران شود و ما نشود عسوارم
دام کند از کیه چو سوار گان تر
نخبر دایه تاب از کارم
ایضا
روزی گفتم بان پست کیم
ماکی باشم من از وصالت کیم
بکند بیوسم رخ ز لبت گفتا
باز کوی زلف باش یا روی دم
ایضا
منی صفت ز جام جوفم
و آن زلف لیفت کیم کفتم
دوشیندی صبح با قوت شال
ناقص دادی کنون مضاعفتم
منه

نرم

شع روی شعله خوی آتشم کز دجیان	کی بود پروانه آتش کتر از پروانه ام
دانه خالی چنانم رسته تقوی کجاست	گر کف طاعت را باشد سجد صد دانه ام
خانانم کو بملک عافیت کرد و خراب	بر سپه کوی بلا معصوم بادا خانام
ساقیا کرخم تنی کرد و زنی کو باک نیست	باشود خالی دل از غم بر نمایم نه ام

کفتی از خود مگذر فرصت چو با ما اشت
باتواری آشتی از خویش تن بیکانه ام

سجده روی تو چون زلف تشنه ام	بجو بند و شده خورشید بر تنی نیم
کنم از سخن تلخ تو بروی ترش	زانکه شوری است بر آن سر نیم
در خلاصی من از عشق تو خلقی بدعا	متفق گشته و غافل که بود نصرتیم
روزی آورده عرق روی تو دیدم از تو	نکران شب به شب می بودیم
سر بالینم یکاش شبنم تا که مگر	خواب نیم که نمی پاسبم بالینم
چشم مخمور تو را بیدار کنی گشت	سر بر زلفک از سرم که من میکنم
بر لب لعل روان بخش تو آن چال سیاه	همچو داغی است که باشد دل خونم
مشک آن خون دلم سوخته آتش عشق	کرده آفاق معطر نفیس نشکتم

گفته بودی که چه دین دارد و این فرصت
مهر روی تو بود دین و وفا اینم

زلف چمن دوش با تابش تو من	ای دلم در زپیشانم از دوش من
ای سر زلف سینه میگردم شفته سنان	این همه با من دستم از خوش من
ای دل از چنگ غم آن بت جگر من	چنگ سان غم او این همه اخروش من

رباعی از قیصر زلف
امروز که باده سیه کردم و
دیدم که گشته دلبری غایب
بالیده سپهرین بدن و صابون
چون شاخ گل که برف باریده
منه
الغضا
ای سرین ای رشک مرد دنیا
ای دست هوس راستی گویا
براطلس مرغ دامن افشان دنیا
کز چاک کریبان تو سر بر زده ماه
منه
الغضا
عزم ز فراق عهد ماضی سیده
دیگر حکم مجرب مستقبل وید
اگرش بوفاکم کند غنی ز خود
نیش ز جفا کنم که بجه که
منه

زده از موسیقی دارد و زار بودی کن	چشم بر ترک کماند از زره پوش کن
در یک از هر کجا دو و هزاران پیش است	هوس بوسه از آن لعل لب نوش کن
مست بودم از آن لب سخن تلخ کوی	بش از این زهر کجام من پیش کن
کوهر اشک مرا من در چشمم شکون	سخن مدعیان را که کوهش کن

عهد کردی که کشتی فرصت خود را روی
فرصت اریافتی آن عهد فراموش کن

دلم از پینه بد آن زلف که کبر سیدی	بچه قصیرش از این خانه بر خیر سیدی
کبر خفی و سیدی دلم ایسه یار و ندانم	بچه جرمش کبر خفی بچه قصیر سیدی
نه عجب که کبر سیدی دل من تازه جوید	تو بدین حسن و جویانه دل صدیر سیدی
گفته بودم که بد بر بجه م سر زلفت	بجای زخم رسته تدبیر سیدی
خواستم وصف لب لعل تو قهر بر نیام	سخنی کفتی و از نا طهره قهر سیدی
غمره کردی و خون ریختی از حسن جان	کوی یکار ز ترکان تو یک تیر سیدی

فرصت از ابروی آن ک حذر کردی چرا
بسلامت زدم تیغ جاکن بر سیدی

دیدن روی تو و دادن جان مطلب است	پرده بر دار ز رخساره که جان لب است
خال شکنین که بر آن گوشه لب بنشته است	فد کمنی هست که در پیش رطب بنشته است
چون چند روزی در کار و زون توقف نمودم	تا رفع خشکی باشد از تنک راه
بلیان قریه ایست از قرای کار و زون	در طرف جنوب آن مسافت کهنک

رباعی از قیصر زلف
خواهی که بشرع عشق قاضی باشی
باید بقضای دهر راضی باشی
در هر نفس از رشت صبحه حال
کاسود و ز پستقبل و ماضی باشی
منه
الغضا
خط سبزی که بر رویه دیریک
بنفشه که در گوشه دیریک
غاطی آنچ کفتم با تو ای دوست
بکین مودتسم نه نشسته دیریک
منه

تقریباً چند خانوار است و بقعه کوچکی که مدفن شیخ مذکور است (شرح حال شیخ)

شیخ عبداللہ و ابو احمد الدین عبداللہ بن ضیاء الدین مسعود بلخی
کویت از فرزندان کان شیخ ابوعلی دقاق بوده و از قدما می عرفای اتفاق و در علوم
توحید و کمال تفرید پس اندک کفار و اقران است بعضی نوشته اند که شیخ صفی
الدین اردبیلی بصحبت وی رسیده و وی شیخ را بسوی شیخ زاہد کیلانی دلالت
نموده و از فارسی بجانب او فرستاده و فات شیخ عبداللہ در پسنه ششصد و شصت
و سه هجری اتفاق افتاده است این اشعار از اوست که نوشته می شود

حقیقت جز خدا دیدن بر او نیست	گر بیشک هر چه بینی جز خدا نیست
نیکی و ایم که عالم او شده ز کمال	چنین نسبت با و کردن روا نیست
نا و عالم شده عالم او شده	همه جز او و زو چسبیری جدا نیست

(مختصر نیست) که در بلیان مذکور هزارهای بسیار از عرفا و مشایخ فقیر دیدم و از
جمله قبر شیخ اصیل الدین محمد شیرازی است که از کبار مشایخ زمان بوده و شرح
حال وی را در بعض از کتب نیز دیده ام و فاتش در سنه ششصد و بیصده هجری
بوده است فضلا و علما و عرفای بسیار بوده اند که مولد یا موطن آنها کارزونی
است خانقاه و مقابر اکثر آنها را دیدم بعض از ایشان را نیز نام می برم همچنین از
اشخاصی که معاصر و در قید حیات اند و از اهل فضل و ادب اند و ذکر می نمایم
شیخ ابوالسحاق ابراهیم بن شهریار کارزونی عارفی است محقق و فاضلی و
پدرش طاهر پاریسی مذهب بوده مسلمان شده و شیخ مذکور مرجع مشایخ
عده خود گردیده و در بسیاری از بلاد تحایا و خانقاه اساس فرموده و بر آنها

شیخ ابوالسحاق
در پسنه پانصد و چهل
و شش در ششاد و فات
و هزار و شصت و پنج
هجری
شیخ زاہد
کیلانی فوئش در سنه
هفتصد و چهل و
سه
است

کاشته که بمصالح آن بقاع قیام نمایند و فقر و سالیکی را که وارد میشوند پذیرائی
کنند و گویند چندین هزار کس از کبر و یهود بدست وی مسلمان گشتند و پیوسته
باطوایف محوس و کفار مبارزت می نمود با این جهت او را شیخ غازی میخوانند
شیخ ابو سعید ابوالخیر با او معاشر بوده با کمال وفاتش در پسنه چهارصد و بیست و
شش هجری اتفاق افتاده در خانقاهی که موسوم بنام دوست مدفن کازونی
زین الدین علی بن مسعود از جمله افاضل روزگار و کبار مشایخ نامدار بوده گویند
تحصیل علوم در خدمت مجدد الدین فرغانی کرده در پسنه ششصد و نود و سه و فات

یافته در کارزونی بخانقاه خلف خود شیخ الاسلام امین الدین مدفون است
امین الدین محمد بن علی بن مسعود مولدش را بلیان کارزونی نوشته اند شیخ
شیخ زمان و مقتدای اهل عرفان است وصیت حسن ارشادش گوش جهانیان
گویند خرقه از دست عم بزرگوار خود شیخ عبداللہ بلخی که ذکر آن گذشت
وفاتش در پسنه هفتصد و چهل و پنج در کارزونی بوده در خانقاهی که موسوم با جانا
است مدفون است (این رباعی از اوست)

ای دل پس بخیسیر چو دیوانه نشین	در دامن درد خویش مردانه نشین
ز آمدن شدن پند خود را بی کن	مستوق چو خاک کنی است غانه نشین

شیخ ابوالقاسم بن شیخ ابو حامد بن شیخ ابی نصر کارزونی حکیمی است صاحب
حقیقت و متکلی دارای طریقت کتاب سلم السموات از مصنفات اوست
سعد الدین السعد بن محمد الصدیق الکازونی پدر ملا جلال الدین دوانی است
که شرح حالش از پیش گذشت (دیگر) شیخ منصور بن الحسن الکازونی

بقاع
بروزن کتاب جمع
بقعه است و معروف است
است
سبزه
کارزار و جنگ
بجای
فرغانی
منسوب فرغانه است
و فرغانه نام شهری است
از بلاد وادیه
برگستان
کتاب سلم السموات
بعضی پسنه هفتصد و شصت
لام کتابی است مشتمل
بر ذکر احوال جمعی
مکمله شعر ابراهیم
اختیار

(دیگر) منظر الدین محمد الکا زونی این سه نفر از معارف علمای کا زون بوده اند
 و از میرزا سید شریف جرجانی روایت حدیث نموده اند
قطب الدین محمود بن سعد بن مصلح الفارسی الکا زونی الشافعی الملقب
 بالعلامة در کتاب سلم السموات مذکور در جانی که ذکر حکما را میکند میگوید اصل آن
 از دوتنک کا زون است و مدفن وی در جرداب تبریز است قریب بقبر
 محقق بیضاوی صاحب تفسیر بهر حال در اکثر علوم شاکردی خواجه بصیر الدین
 طوسی کرده و در فضل و کمال مباحث عالیه و مناہج متعالیه رسیده و در جرجان
 غالب بوده و در هر فن از فنون البیانات و تصنیفات و در شرحی که بر قانون
 شیخ الرئیس نوشته گواه است بر فضیلتش و معاصر بوده بابا قاسم خان بن ملا کوخان قاسم
 در پسنه بمقصد و اند بجزی نوشته اند (در ذکر شعرای کا زون هم اند)
مادر می کا زونی اسمش حاجی میرزا ابراهیم حکیمی است واقف و ساکی عارف در
 علم طب جنابش باذات و در فن شعر زبانش باطلاقت چند کتاب ثنوی
 دارد و گلستان خلیل مشرق الاشراف انفس و افاق منبع العشاق شایق و مشتاق
 چهل صبا بعض از انرا را فقیر در کا زون دیدم و دیوان اشعار بی ترجمه نمود
 در پسنه یکمزار و دو بیت و پنجاه و هشت وفات نموده (از اوست)
 چهار حسنه بود در الکاس صور
 یکی تقابل و ثانی صفای طمشت
 از این پیری که قصور یافت بکشت
 چون شیر تو جای تکی انوار
 برای ناظر مرآت در بردا
 چهارمین عدم قرب بعد صین قفا
 که مشا به عکس رخ شود غما
 چون کشت باطن تو طور آتش موسی

در تنک
 بمال مملو و در بعض نسخ
 بجای دال را مملو نوشته اند
 بهر صورت از مضامین
 کا زون نیافتم جانی را که سنی
 باین اسم باشد شاید
 بر در زمان تغییر یافته
 اباقاسم
 سجد سال سلطنت کرده بود
 ششصد و هشتاد و هجری قمری
 مرآت
 ایتمه است و مطروحه
 تقابل
 با هم روی بروی گردون
 صفای
 مراد صفای روی ایتمه
 غلظت
 مقصود غلظت و کثافت
 و در ایتمه است اگر
 آن نباشد صورت
 در سبب بیان
 مرئی نشود

چرا بصیق نام خدا صفا ندانست
 بخش ز قید علایق چو را مردان دست
 که تا بمنزل اقصی رسی بری ز خطر
ناظر کا زونی نامش میرزا عجب الدین در شیراز سکونت داشته علوم صورت
 و معنوی حاصل کرده و اکثر ریاضات و عبادات اوقات میکند رانید (از اوست)
 یکم چو ممکنان نشدم ره جسط
 یکم چو ممکنان نشدم ره جسط
 بستم کمری تنک پی خدمت خلق
 بستم کمری تنک پی خدمت خلق
 شعرای دیگر بوده اند که ذکر همه آنها موجب تطویل است (فضلا و شعرای معاصر)
جناب ملا علی کا زونی عالمی بود بخیر و فاضلی بصیر فقیهی با فضل و دانش مشکلی با
 علم و منش متوقل در اکثر علوم فقیر بعض از مسائل ریاضی را بحد قش استفا و پیوم
 سالها ترک علاقه از کا زون را کرده در شیراز سکونت داشت در دولت
 سرای مرحوم میرزا محمد علی خان وکیل الدوله جامع ری را در پس میفرمود انیک از جمله
 شاگردان و تربیت یافتگان وی منسزد سعادتمند وکیل الدوله مرحوم مذکور
 جناب میرزا محمدی خان است که با وجود اینکه از سن شریفش چیزی نگذشته اند بکتاب
 ارباب و فاضلی است لبیب اللهم حفظه با بجلد جناب ملا علی در پسنه یکمزار
 سصد و هفت و هشت بمرثعت سالکی تقریبا در شیراز وفات یافت
جناب شیخ یوسف فقیهی است دین دار عالمی پر حسنه کار در کا زون عالم
جناب حاجی سید محمود بزرگ ابن مرحوم آقا سید محمود از سادات عالی درجا
 طباطبائی است و بهر صاحب الفضل و الادب و العلم الموروث و المکتسب فارس

را
 یعنی چو او دوسخی
 اقصی
 در لغت یعنی
 دور تر و نهایت رسید
 است و مراد از سنزلی
 اقصی عالم را در می
 طبیعت و انوار
 آن است
 بزرگ
 باین جهت گویند
 که حاجی سید محمود
 کوکبی بزرگ است
 طباطبائی
 طبقه از سادات اند
 مشرب طباطبائی گویند
 طباطبائی اسمین
 ابراهیم بن حسن بن علی
 علم است که زبان
 وی گفت داشت
 بجای تاف طباطبکت
 و معروف است که در کودکی
 روز عیدی او را بکشت
 چه میخواست بکشت طباطبائی
 یعنی تاجیه را چه تاجیه
 از آن روز طاعت طباطبائی
 شد و او را دوش را
 طباطبائی
 گویند

عصه قتل و فراست مبارز میدان شجاعت و ریاست هواره اوقات با صلاح
کار بای ابل نابل کا زرون سپردار و بصلح و صلاح عموم اقدامات و مسا
مجدانه کار بسیار کمر و زوشی است که بر خوان مضیفش از متر دین جماعتی حاضر
نباشند اللهم احفظه و انصره بنصرک

جناب حاجی سید محمد علی ادبی است فاضل و فقیه کامل حالش حمیده است
وصفاتش پسندیده در مدرسه خان شیراز همه روز مشغول تدریس است جماعتی
کثیره فیض یاب خدمت آن سیادت مآب اند اللهم آتیه بناید آتک
جناب حاجی علی شیر بجای مرشد کا زونی سالهاست در شیراز چون کج
بجای متکلف است در ادب ایل حال تحصیل علوم ظاهری نموده آخر کار راه پیرو
سلوک پیوده الحال بر سرش شوری است و در و لش سروری
جناب آقا زین العابدین معتب بر شد خواهر زاده حاجی مرشد مذکور است
و لقب مرشدی در مقام سلسله آنها از قدیم بوده با بجهل مشا را لیه عارفی است
محب و ساکی محبوب القلوب در کا زرون عمری میکند راند

جناب میرزا محمد صادق نیز از سلسله مرشدین مذکوره است در حسن عقیدت
بی بدل و بی نیکی فطرت ضرب المثل در شیراز ساکن اوقات بطاعت مصروف است
ایزدی زبده ارباب کمال و قدوه اصحاب حال ادیب بخندان شیخ محمد خان
شاعری است ما بر و مخوری سپاس رشیق البسیان طلیق اللسان علوم بحر
شیر است و ذرقون ادبیه بی نظیر دیوانی از قصاید و غزلیات مرثیه ساخته
و دوشمنوی یکی مستی بحسن نامه و دیگر موسوم بعشق نامه نیز منظوم فرموده آنها را

مضیف
بسیده است فاضل
سپهان خانه را گویند
با اینکه بحسب قیاس
فقط است ولی در
میان اعراب
این فطرت شوری
کردیده
رشتیق
بمعنی نیکو و فقی
است
طریق
الذیشان
یعنی مستی زبان
منه

بادیان خود بطبع رسپانیده الحق مطبوع طباع خاص و عام است فقیر کمر شاعری
بشور و شور آن جناب دیده ام در این اوقات در شیراز اقامت دارند چون این
ایشان حاضر نبود با شعاری که کنه اش موجود است انکشاف

بی پرده کرد کعبه که آن صیغم بر آید نقاشش نقش بند که چهره آتشینش در تن رقیق فائده است عشاق قبلارا خواهم زخم چو چگون در دامن خونین دست بر خاک کشتن کثافت روزی ز لطف بگذر از بسکه خورده ام خون از حسرت لبانت وصل تو یکنی مرکب شیرین کند بکام از کعبتین رویت خالی امید دارم	حاجی ز شور عشقش مست از حرم بر آید آتش بصیغه افتد و دوازدهم بر آید کر آن نگار خانیه که این رقص بر آید هر که ز شور عشقش عظم بهشم بر آید تا سوخته روانی در همه قدم بر آید از خاک من پس از مرکب شاخ بجز بر آید اگر همه دم تو باشی آن دم که دم بر آید کر چه بطلع کس این نقش کم بر آید

در گویت ایزدیه را بنود بجز که انی
آز اسپتین حسنت دست کرم بر آید

چنان که داخت خیال رخ تو جانم مرا هوای تو آنسان ز خود ربانی داد نجاک پای تو جان میدهم بجز بدان مرازمیکده یکدم هوای صمیمت مقام زده فروشان نه جای همی ز بس زبانه کشد در دل من آتش عشق	که نیست غیر خیالی درون پیغم که با هوای تو نبود خبر ز خویشتم که خاک پای تو سازند زینت کفتم مگر سرشته از این آب خاک شدیم که کوی باده فروشان شد از ازل ظم عجب دار که آتش قدیر پیرهنم

بهم بر آمدن
کنایه از غنچه کن شدن
است
معرب کلم است
و آن چونی است که کج
سرخ از این حاصل کنند
و معروف است
شاعری خوب
بر که در دنیا شود فانی بکم
سرخ رو باشد بقیه بکم
کعبتین دو پا
استخوان کعب است
که بر آن خالهاست و در
بازی زده و معلول است
و معروف
است

تباب رفته دلم زان کند مشکینت هزار بار گرم پوست بر کند دشمن برفت نام لب بر دهان من روز	که کرده است جگر خون چنان ختم بدوستی که دل از چون تود و دست بخت هنوز طعم شکر میسد لب و دهنم
زایزدی اگر نیست باور این دعو بین لطافت طبع و حلاوت سختم	
باز رخ زما بهفت آن کار روحانی تا بروی بلندش بسجود بر اشتم باندای طاقتگو پسندم ده ارشتم جز نبال مهر او کی تشام اندر دل	ای دل از دفا خون شومالی این کار حاصل زلف او نیست جز بر شانی حق پر گنگان است مهر ماه گنگانی گر بمهر مراند به بار جسنر شانی
در کند کیس ویش بسته ام دل خود را شیخ و پیغمبر و دستار و جام و زلف شاید از سماع مانودش بسی مطبوع به بود اگر تا بم بر شود بر سپائی	نخسلد چنبره چون کس ز دست پیاپی این به مبارک باد آن شیخ از زنی اگر را نداد اسپند طبع و خوی انسانی ز آنکه سخت تر سامن زین چنین سلمانی
ای طیب روحانی رخ به ایزدی بمانی باشد آنکه نیارت جان دهد باسانی	
تبصره در سمت جنوب عربی کا زون غاری است مشهور بفرا صاحب کف و آن را غار دقیا نوسن نیز گویند و این غار بحدی مضیق است که شخص را مجال دخول نیست و در دامنه آن کوه آثار بنیانی از قدیم است میگویند صاحب کف در آن غار آمده استخافه اند و تفصیلی که در اخبار است و فقیر از جهت	

پر گنگان
کنا به از حضرت یحیی
علیه السلام
است
ما و گنگان
کنا به از حضرت یحیی
علیه السلام
است
سپید
بضم اول است
و معروف

برای

سیاحان روزگار خواستم اظهار دارم که این مطلب اصلی ندارد و دروغ است زیرا که
اصحاب کف در دروم بوده اند و آن کوه در آنجا که واقع است چنانچه در همه
تواریخ مرقوم و مسطور است هر کس خواهد رجوع بنمایند
منت خدای زمین آسمان و کردگار جهان را که از کا زون ارتحال میکنم و از این
سر زمین انتقال جایی که اقامت را در پی ندانم است چنانچه گویند قامت (عزیزه)
و قلت لقلب قتل و استخبر
از کا زون حرکت کرده مراجعت نمودم و کتل و ختر را که در آمدن شرعی نوشتم
معاودت نیز در نوشتم رسیدم بدشت بزم که ذکر آن نیز گذشت از این دشت
را بی است که میروند میان کتل و از آنجا بدشت ارژنه و راه دیگر نیز نیست
که بگلانی و عجدونی رفته پس بدشت ارژنه میروند از آنجا یکد از کتل سر زون کور
حین آمدن صدقاتی فوق العاده دیده و قطع نظر از آن شنیده بودم فیما بین کلانی
و عجدونی مذکورین آنسکده ایست خواستم آن نیز دیده باشم لهذا راه ثانی را اختیار
نموده آمدم بگلانی و آن دوده در حقیقت از مضافات کا زون اند و فیما بین آنها
کتر از میلی فاصله است و هر دو در دامنه کوه واقع شده اند (تفصیل کلانی که
کلانی چند خانه و دار است در آن کوه و جمعیست قلیلی در آن ساکن اند خانها سا
از نکت و گل زراعتشان کنند و جو بی همه بخش است چشمه آب بار یکی در
انجا جاری است بقدری که رفع احتیاج مینماید و اشجار انجیر در قرب آن
خانها غرس نموده اند و مکان مذکور که میسر است که در زمستان بر میسرند و
جا های دیگر بر سپهر آنکوه و غیره دارند که بتابستان مسکن مینمایند و اشجار با صحر

در دروم
شهرت است
بافسوس پس که دقیا نوس را
بای سخت سلطنت بوده
آنها را صاحب کف نامان
شهر مقدارد و فرزند است
دارد و پس آن غار
بوده کا صخر به صاحب
اخبار الدول
و قلت
یعنی کفم از برای دل
که غریبند باش بیلای
پس کجایک بجات داور
خود را یعنی سر خود گرفت و
رفت پس تحقیق نموده
در نوشتم
یعنی در نور دیدم و راه
پیچیدم
منبع اول و سکون ثانی
مستعمل است و کله
کلانی
بکاف از برای احتمال
می شود
عجدونی
منبع دوم و سکون
و شومال
است

پیچ

میباشد و باغات انجیر و انکور و غیر ذلک نیز هست و آن ده تیرول جناب امام جمعه است شبی را در آنجا میوته نمودم چون بزرگان گفته اند که واردین بر آب و ملک غیر را ادای حق فراموشی خیر صاحب ملک است علی ای نحو کان (لذا) در انتساب حین نگارشش این مسافرت نامه چون خامه را هوای تحریر اصل و نسب آنجناب در سر موده شتاقانه این مسلک را پیوی

جناب امام جمعه تاج العلماء والا فاقهم صاحب الفضائل والمفاخر الحاج شیخ یحیی ابن مرحمت پناه شیخ ابوتراب ابن شیخ مفید ابن شیخ عبد الله بن ابن شیخ محمد مفید طاب ثراهم جناب معزتی اله در شیراز مقصد ای نام و مرجع اسلام است در اسپتخار اخبار سعیش کافی است و در اسپتفسار تفاسیر ضعیفش صافی همواره در قبض و بسط و رتی و فنق تهمات مرجوعه ناس برای رزین و فکر متین اوقاتی مصروف دارد اطل الله بقائه و ادام الله لقاؤه

(اولاد اجماد آنجناب ید فضلهم)

جناب حقایق انساب الحاج شیخ احمد مصدر مکارم اخلاق استغفر الله عنافه **جناب** معین الشریعه شیخ عبد اللطیف لطیفی است عذب اللسان والین الهمه بان **جناب** عماد الشریعه شیخ آقا نور حدیقه اصالت است و نور حدیقه نبالت **جناب** شیخ بهار الدین بهار افزای انجمن دانش است و فروغ بخشش کوه بنیش چند اولاد دیگر نیز هستند کلام نور واحد (اما تفصیل بعد وی)

عبد وئی این ده قریب یکصد خانه دارد و جمعیتش نیز قلیل است خانه و زراعت آنها چنان است که در کلانی مذکور شد ایشان را نیز کر میسر و سرحد است

یعنی مدعیان
یعنی مدعیان
جمع الفهم است یعنی
بزرگ قدران
قبض و بسط
کرفتن و گستران
رفیق و یار
بستن و گشادان
لطیف
یعنی نیکوکار و پاکیزه
است
الین
یار و دوست را
گفته

بطریق مذکور ایشان از چشمه ایست مسافتی بسیده و چند چاه بر فی قریب بان است که برف آنها در کارون بمصرف میرسد ده مذکور تیرول جناب شیر و قمر است **جناب** شیر و قمر و هوا حاج میرزا مهدی ابو الوزارة والقصدارة صاحب الکفایة والدراية دپری است عطار و بصیرت و مشیری مشتری سرپرست و له ارشدش جناب میرزا علی خداوند ملک و و قمر است و کشور تجریش مشیر قلم مقصود اصلی دیدن آتشکده مذکوره بود (یا نش این است) در میان دوده مذکورین (یعنی کلانی و عبده وئی) روپایین کوه جانی است وسیع کو دال اند در آنجا اما آتشکده و عمارت قدیمه است از سنگ و کچ بوده قطعه از یک بدنه آن بنا بجاست قابل برداشتن نقشه نیست سهل است که قابل ذکر هم نخوا بود زیرا که بجای منهدم و نابود است با بجمله از آنجا آمد بصحرای و شست شد الله که این راه صعوبتش کمتر از راه کتل پریزن نبود و چنین کافی نمیکردم خلاصه از دشت ارزنه نیز گذر شسته رسیدم بخان زنیان که ذکر آن پیش از این گفته آمد (پوشیده فاما و) این که قبل از حرکت از شیراز بسمت کارون از بعضی اعیان اشارتی بقیع شده بود که در مراجعت ببلوک بیضا نیز زرقه از وضع شهر قدیم آنجا اسپتخصاری حاصل نموده شمه از آن را نیز تسطیر نمایم و چون از خان زنیان بیضا را میست مسافت نه فرسخ لهذا از آنجا رفتم بسمت حرکت قلات **قلات** از جمله اکنه با صفا و خوش آب و هوای فارس است چشمه های روان و آبشارهای فراوان دارد اشجارش موغور انکورش مشهور ریواسش معروف است پاره از مردانش شیخی شرب اند با بجمله از قلات گذشته سیدم که

سرپرست
یعنی راز است
و مجازا میی حاصلت
و طبیعت استمال
می شود
خویش
بکسر اول و شند
منقوح و تنفیس آن
نیز آمده و سوسنی است
از فارس
قلات
یعنی اول است

بیضا بلوک است بسیار وسیع واقع در طرف شمال شیراز مشتمل بر سنگ
 مشتمل بر دوات کثیره و آن بلوک سردیست ولی هوایش با عدال نزدیک
 آب آن از چشمه و قنوات حاصلش غله و برنج و قلیل از میوه جات جلگه آن
 خیلی با صفا و حضرت است در وسط بلوک جانی است که آن را تلی بیضا نامند
 آنجا شهر قدیم بوده و در جایی دیگر دبی است موسوم به لیان مسافتی دور از
 تل بیضا در آنجا نیز آثاری از آن شهر است معلوم میشود که شهر بسیار بزرگی بوده و بی
 اکنون بغیر از تلهای خاک چیزی دیگر مشاهده نمیشود گویند شهر قدیم بیضا را کشتاب
 بنا نهاده بوده و آثاری از آن انقدر باقی نیست که قابل برداشتن نقشه باشد
 یکی از جلگه دوات آنجا دجنان است در اوقات سیر و گردش در آن ده بیضا
 فرو داده رفیع خشتی نمودم (دجنان) تعلق دارد و بجانب معالی ایاب حاجی
 هدایت الله مدریس دام شرفه العالی که در شیراز بارتبی رفیع و منزلی رفیع میگذاشت
 مجلس مرجع علم و محضرش مجمع فضلاست
از جلگه سیرگاه بیضا تکی است موسوم بغوره دان و آن در سمت جنوب
 بلوک واقع شده در آن کوه چشمه های خوشکوار و اشجار میثراست درختهای
 رز بسیار مطبوع و بیکل طولانی کهن سال بسیار دیده میشود که مشهور است برترشی
 بهر حال جایی با صفا و تکی است و شکار بسیار از هر نوع و جنس در آن سرزمین است و
 بعضی از جاوایزهای درنده نیز دارد که محل خطر خواهد بود در مراجعت از قاشا غوره
 دان مذکور دو فرسنگی آمده بدی رسیدم موسوم بمقصود آباد صاحب ملک بنا
 ملا با شاهی ناصر الشریعه در آنجا تشریف داشتند از ملاقات ایشان خوشحال شده و

کوه بیضا
 سفید است لهذا
 از آنجا میگذشت
 کبر اول است
 کشتاب
 پسر له اسب است
 دجنان
 کبر اول مطهر است
 و فون ساکنه

شبی را مصاحبه بصبح رسانیدیم فردای آن شب را عکسی از این فقیر برداشته که
 الی بعد در شیراز پس از تکمیل و اتمام آن چند ورقه عطا فرمایند (تفصیل این حال)
 جناب معزی الیه با وجود اینکه از سلسله علماء کرام است و در تحصیل علوم ادبیه
 و معنویه مرتبه عالی حاصل نموده نیز نکالات صورتیه را کامل فرموده از جمله در فنون تقاضا
 و حکاسی با هر دو قادر است در این سفر اسپاب برداشتن عکس همراه آورد و تا وقت
 بعضی از آنکه را عکس بردارد
از جمله سیرگاه بیضا مرغزار آنجا است که چندین فرسنگ عرض و طول است
 تمام علف زار را در اینش همه پسر و خرم چشمه های بسیار در هر طرف جاری ایلی
 آنجا اکثر گلکه و مرغه خود را در آن مرغزار بکار میفرستند (ذکر بعضی از فضلی بیضا)
خلج حسین بن منصور بیضا وی گویند مدتی در شوشتر تحصیل کرده پس بیضا
 آمده با مشایخ صوفیه آمیزش نموده جفید بغدادی را دیده در سنه سیصد و هفت
 که زمان خلافت المقدربالله بوده در بغداد او را کشته و بدار زند شرح احوال
 او را اهل تاریخ و پسر از سنی و شیعی مفصلا مشروح نوشته اند بعضی او را سپتوده
 بعضی آنکار نموده اند هر کس خواهد رجوع بآنها کند
ابو الحسن سالبه بن احمد معروف بشیخ الشیخ جماعتی کثیره از معتقدین وی بودند
 و قاتش در سینه چهار صد و پانزده هجری است در بیضا مدفون است در پشت
 زمینی که تل بیضا معروف است که ذکرش گذشت و فقیر قبر وی را دیدم چند قبر
 دیگر نیز در جوار آن هست که خطوط آنها محو شده
نجم الدین عبدالرحمن ابوبکر شیخ عمده مفتی عصر خود بوده گویند در سال
 عتبه

بر روی کشتی
 میدارند و بعد از آن هر چه
 بخوابند بر روی کاغذ
 از آن شیشه آینه
 بطوری که اگر بزرگ باشد
 بخوابند بر روی کاغذ
 شود و اگر نه همان شیشه
 باشد نقصی برای آن نیست
 و فقیر این علم عجیب را
 قدری خوانده ام
 معنی لغوی آن بیست
 اما بعضی نوشته اند که
 آن عمل و شغل را داشته بگه
 قلع الاسرار بوده از این
 جهت لقب بان شده
 و آنکه بعضی در وجوب
 آن نوشته اند ظاهرا
 اصلی ندارد و آنکه او را
 در نظر یا شریعت خود
 فقط مشهور است که
 باسم پدر خود معروف
 کشته است و آنکه
 وی حسین است

بمذهب شیعی و سنی هر دو قومی میداده و از هر دو اسپستحضار داشته در سنه ششصد و سیزده وفات یافته در شیراز مدفون است

ابوالقاسم عرب بن محمد الدین محمد از افضل روزگار و مشاهیر دیار بوده و در قاضی و تضاوت داشته در پکنه ششصد و هفتاد و سه در شیراز وفات نموده

قاضی ناصر الدین ابوسعید عبدالعزیز بن عمر مذکور سرآمد فضلاهی جهان در عهد خود بوده تالیفات بسیار دارد از جمله تفسیر قرآن که معروف است بتفسیر بیضاوی و قایم القصوی و منهاج اصول و نظام التواریخ و غیره دکت وفاتش در سنه ششصد و نود و شش هجری در تبریز اتفاق افتاده در مقبره جمر مذاب مدفون است پس از فراغت تماشای بلوک بیضا عزم شیراز نموده بسلامت بازگشتیم انچه الله الذی یداننا لهذا و ما کنّا لیهنته یدی نولّا ان یداننا الله

مکشوف رای اخوان عظام میدارد که بر آنکس فقیر مؤلف را دیده و شناخته داند که هرگز ایمان دولت و ارکان مملکت را مدعی نگردد و چون شعرای و آمل طرب و یابی هم نباشد و در ایجاد بهر مجلس و محفل قدمی ننهد و مدیحه بخواند و با خد صله و لوح نبوده بلکه با نچه از دسترنج خود بدست آورده قانع شده و خدا را شاکر گشته الا ماشاء و نذر که ملزم بوده ام ولیکن کای مدعی از اسپتاد جلیل خود ادام الله فرموده و در بعض از اعیاد معروفین بجنسش داشته و آن را بایه اجر جزئی و ثواب عظیم انعام شده ام لهذا در این سفر بهنگام مراجعت متدرجا مستطی در بحسار ری بطریقه برشته نظم کشیدم تا لدی الورود که ایام نوروز سلطانی است بدیت و ارمغانی بجنسش برده باشم و آن این است

میرزا
بشیرین مکران مستطی
است
والع
معرض دور و محمدا
کوشند
و قیام
بروزن عبور
صاحب مرض و دوا
باشد

دوباره باد بحسار بلخ شندی سپا
بلخ شندی سپا ریشی از هر کنار
نیسی از هر کنار شد استکار چو پار
شد استکار چو پار نواس از مرغزار

نوائی از مرغزار برآمد از مرغزار
بجای باران سحاب فشانده لولو
بشانهای شجر هزار با نوحه کر
فشانده لولوئی تر بشانهای شجر

بیش کل تا سحر شکوه از دست خار
چمن ز منته بهار بود چو حریر بهشت
ز سبزه اطراف گشته است بهشت
بود چو خرم بهشت ز سبزه اطراف گشته

جهان زار دی بهشت کند بخدا افتخار
پراز شقایق شده است فراز قلین
بود چو کان مین زلاله صحن چمن
فراز قلین و دمن بود چو کان مین

بکونه چون جهر من بود چو مشک تیار
شکوفه در بوستان بشا خا برید
کشود چشم امید که تا کل آید پدید
بشا خا برید و میسد کشود چشم امید

منوچهرمان سپید تو کوئی از انتظار
بین بسنبل که چون بزلت داده است
بر آن فشانده کلاب قطره های سخا
بزلت داده است تا بزلت فشانده کلاب

بجی کند اضطراب چو عاشقی بقرار
بدست نرگس متوج ساده بر پای
ساده بر پای مست از آنکه شدی پرست

بهشت را گویند
اردی بهشت
ماه دوم بهار است
از راههای پاری
به زمین
بروزن امیر من معنی
یا قوت است و آن را
بهرامین بروزن تروکان
نیز گویند و بهرامین هم
استعمال شده است
سنة

کرامت
اینها یعنی بسیار
و بحساب است
بدون مثل
یعنی در عدد و زمان کل
زند و آن
و زنده است و زنده است
همه یعنی بل است
بدون مثل
یعنی با طرافت کل
و آن
بالفعل نظام کار
در است و عدل با کار
یا آراستگی و درستی
فصل
جمع است یعنی
مردان و اشخاص
بزرگ و دشمنند
مرا د است
در جری یعنی نیست
و نعم یعنی آرزو این
هر دو مشهور است

از آنکه شدی پرست نداد ساغر زود	نداد و ساغر زود دست یکدم از پاست
یکدم از پاست که وار پزنا	
چو مطرب کان شوق سر و خواند کز	سر و خواند کزاف بدور کل زند و آن
بدور کل زند و آن همی نماید طواف	همی نماید طواف بجو باراب صاف
بجو باراب صاف رای شیخ کبار	
جناب شیخ مفید معین شرح معین	معین شرح معین بزهد و تقوی
بزهد و تقوی و دین کش نباشد دین	کش نباشد قرین ز اهل روی زمین
ز اهل روی زمین نقش نمود اختیار	
چو او نیارد سپهر بحسن خلق و خصال	بحسن خلق و خصال کش نباشد اهل
کش نباشد اهل بعلم و فضل و کمال	بعلم و فضل و کمال ر بوده کوی از رجال
ر بوده کوی از رجال قدرت کرد کار	
اساس شرع معین گرفته از وی آقا	گرفته از وی توام قواعد دین تمام
قواعد دین تمام از او دست با انتظام	از او دست با انتظام شریعت خاص
شریعت خاص عام سعی او استوار	
کسی نیپیموده است چو او طریق اصول	چو او طریق اصول نشد کسی اصول
نشد کسی را حصول جز او مقام حصول	جز او مقام وصول نیافت کسی از قبول
نیافت کسی از قبول رهی چنین اشکار	
شود فلاطون محل زند بکجاست چو دم	زند بکجاست چو دم بکجاست آید چو دم
بکجاست آید چو دم بکجاست چو دم	بکجاست چو دم بکجاست آید چو دم

نظرات

نخسته لاجب ز نعم دین چشمت چو بار	
بیات اقلیدش گنج گنجش	گنج گنجش باو که داور ی
باو که داور ی بخت کس برتری	بخت کس برتری از او بد انشوری
از او بد انشوری خرد و روان شرمسار	
معانی کبر را کند بفکرست بیان	کند بفکرست بیان بدیع و لغز و روان
بدیع و لغز و روان همه سخنها ی آن	همه سخنها ی آن قبول اهل زمان
قبول اهل زمان کلامش از اعتبار	
مسائل مشکله از او شود جمله حل	از او شود جمله حل دقیقه باقی خلل
دقیقه باخیل بود دلش را محمل	بود دلش را محمل نکات علم ازل
نکات علم ازل پینه اش شمار	
جواب دانی دهنده ز مسلت بی کما	ز مسلت بی کما بد کجایی جواب
دهد کجایی جواب ز روی علم و صفا	ز روی علم و صواب کند زجل اعتبار
کند زجل اعتبار چو بار ساز خفا	
ز بعد سلمان بزهد پیش نباشد نظیر	کش نباشد نظیر بعقل و رای میر
بعقل و رای میر بود بکجاستی شیر	بود بکجاستی شیر ز فیض حق قدیر
ز فیض حق قدیر بخلق آموز کار	
زبان فرصت بود بدیع او تا توان	بدیع او تا توان زبان معجز بیان
زبان معجز بیان بجز در لغت آن	بجز در لغت آن تمام اهل زمان
تمام اهل زمان بختش حق گذار	

نظرات

اینها یعنی بخت
و از آن است
تمام کلی است بخت
این نام و شش حاش
گذشت
بر وزن معنی
خوب و نیکوست
خلل
محرم کجایی کار
بکسر اول جمع بکشت
است و مراد سخن بگوید
است که هر کس آن را
نقصند
بکجایی
بمع اول کسر بیام
و قی یا در آخر معنی نارسش
چنانچه سمیت بر باشد
در محاوره و در اشعار
مثل اینجا حرف آخر
ساکین است

در تفسیر این نظم اول

زنجبار بخش و بر ساینده خبر
گزینش منبر باد بشد منبر

روزی که ما مورم فرمود که از شیراز قلعه برفقه نقشه از آن درو قه برداشتند و باور
تا آن را بدار الخلاف طهران فرستد لهذا عربی جزم بهر ای یک نفر سوار بدان جا
حرکت نمودم به تفصیلی که مذکور شد و انشا را الله تعالی

از شیراز آمدم در بلوک کو ا که ذکر آن و فراخشیش از این در این کتاب مرقوم آمد
از کو ا گذشته رسیدیم بخبر و قبل از این نیز نامی از آنجا برده شد و مجمل ذکر از آن
مستور گردید (تفصیل این است)

خضر بلوک است از فارس در سمت جنوب شیراز و بعد مسافت آن اسبقا
مذکور داشتم این بلوک هواش گرمسیر مایل با اعتدال است حاصلش غله و برنج و
مرکباتش چمد و حصص آبش از رودخانه شکارش آهو و بکبک و دراج قرقا با ب
حکیم در آنجا است تفصیلی که گذشت ولی چون از فضلای آنجا نامی برده نشد در

اینجا نگاشته می آید

تذکره از جمله فضلای معروف آنجا است فاضل خضری و هوشمس الدین محمد از
تلامذه میر صدر الدین محمد شیرازی بوده و از اعظم علما عصر گردیده جامع اقسام
حکمت الهیه و حاوی اخبار ریاضیه گشته از جمله تصنیفاتش کتاب فقهی الادراک
است و رساله در بیات و رساله در حل المایجل و رساله مشتمل بر چهل حدیث
و رساله در اثبات واجب و حواشی کثیره نیز بر بسیاری از کتب نوشته مثل حاشیه
بر اوایل شرح تخرید و بر البیات آن و حاشیه بر شرح حکمة العین سببی بود العین
و شرحی بر تذکره مستی بکله و غیر ذلک و علی التحقیق شیعی مذہب بوده و در ابتدای

زنجبار
در اینجا یعنی البته
تاکید در فضل است
پادشاه و مقصود است
مطلق
فقهی الادراک
کتابی است در علم نجوم

دولت شاه اسمعیل غازی وفات نموده

(با بجله) از خضر گذشته آمدیم تا به گرم و قلعه تبرقرب به گرم است در سمت
مایل بشرقی آن بسافت هشت فرسنگ و تفصیلش خواهد آمد

چنین درود به گرم بواسطه سفارشی که سلیمان خان جهری به بعضی از پسرکان خود نموده
بود بخانه فرودم دادند و با نوع مهربانیه و تازه رویها مسرورم ساختند چند روز در
آنجا پای در دامن اقامت کشیده تا که خوشکی راه از خاطر پرورده آید سپس قلعه
مذکور بروم و ذکر جهرم پیش از این در این کتاب مفصلا گذشت (اعراض)

چون اکثر در این نامه نامی از ارکان و اعیان تقریری برده شده و مختصر شریح از
احوالشان گفته آمده در اینجا از خان مشار الیه که از آن اسمی گذشت از حالش گذریم

مقرب الخاقان سلیمان خان ابن مرحوم حاجی محمد حسن خان جهری از جمله

ارکان و مقیدین سلطان است بین الامثال و الاقرا ن در شیراز معزز و محترم و عمر
میکزداند و مادام العمر با بخت مات دولت علیه ایران اوقاتی مصروف میدارد

و اکثر مضافات شیراز را عامل و وصول مالیات را متحمل است که کارش عمو دود
و از عمرش برخوردار کند (ولد سعادت مندش) محمد حسن خان حفظه الله تعالی

عن الحدثان جوانی است ادیب از علوم عربیت پر بهره و نصیب نیز تکلف امور
دیوانی است و متحمل خدمات سلطانی و این فرزند را بچند کالدره بین الذین منجب

الطرفین است زیرا که والد ماجدش معزی الیه سابق الذکر است و والد ماجده او
و خرم مرحوم میرزا محمد فغانی که او صافش برتر از آن است که بخیر تحریر در این کتاب

زهره زهرای آسمان عصمت است و در کار انبهای دریای عفت مستوره ایست

اعراض
در اصطلاح این است
که در اینجا کلام مطبوعی که
کنند بعلت غرضی
سلیمان خان
مبین بایست این کتاب
در قید حیات بود لهذا نویسنده
کوید که کارش عمو دودلی
کاتب این عرو دودلی
خدایش بیا مرزاد که در این
اوقات که تجارت است
از شهر شیان العظمی
یکبار و سیصد و سیصد
جهری وفات یافت
و اقل السادات
با اوقات بود
محمد قاسمی
غفر له

فرشته شمال معصومه ایست میوه خصال **عسریته**

مان رایت و لا یتبعه **شمال** در آن یوم زمین انجیل را عقیقا

نادره اینکه آن عقیقه از اخبار و احادیث با اطلاع و خبر است و از بیات نجوم نامیده
(خلاصه) از چهارم حرکت نمود سمت قلعه مذکور از برای برداشتن نقشه آن بعون الله
قلعه تبر از قلعه مشهوره فارس است در نهایت قنات اطرافش اتصال بجای
ندارد و آن سقفه است که هر فقره را کی نامند و چشمه در کوه جاری است اما صعود
بر آن منحصر است بیک رات سنگ و باریک میروند تا بجایی که رک اول است در اینجا
دروازه و برجی است در حالی آن شکستهای عمیق که جای مال و چشمه و دو آب است بالآخر
از آن آب انبار بار در سنگ بریده اند که از آب باران و آبشارانی که در آن کوه است
پرمیشود از اینجا بوسیله طناب سی ذریع شخص را باید بالا کشند و این رک دوم است در اینجا
مغاره هست که آب از سقف آنها قطیر میکند در سنگهایی که از سنگ تراشیده و چوب
کراشی بسیار بزرگ که قطار در آنجا نهاده اند جمع میشود از این رک هم باز شخص را باید
ده ذریع باید صعود دهند و این رک سیم است و قلعه آنکوه سه شعبه است بر یکی از آنها
برجی ساخته اند سی برج عالم بین و در زیر آن برج که ایست که آب آن نیز از باران است
و وسعت بالای کوه مقدار ربع فرسخ است و در مقابل قلعه تبر کوهی دیگر است بقاع
بعیده آنرا کوه ده مرده نامند و آن مشرف بر کوه تبر است و قریب یک فرسخ وسعت
بالای آن است و این کوه فاصله دارد بکوه تبر و قلعه تبر را بواسطه این کوه مفتوح ساخته اند
و توپ را بالای این کوه کشیده و از اینجا چند تیر برج و دروازه تیر افکنند با کجه نقشه
آن دو کوه را بطور دور نما برداشتم در ورقه و آنرا در کتاب قرار دادم بنبره چهل و سه (۳۴)

مان رایت
یعنی ندیدم و نشنیدم
بیش از آن کوهی را
که بگرد از یاد شرم
عقیق یعنی از شدت
جانی که دارد کاه و صفا
یا تلکم رنگش قرمز شود
سنگها
که در اینجا است در کوه
عمود تراشیده اند
ده مرده
حرف اول و سیم
مفتوح است

پس از فراغت از برداشتن نقشه مذکوره خواستم بی سپار طریق مراجعت کردم از آنجا
 حکما گفته اند تغییر احوال موقوف است بتغییر اوضاع لهذا در بازگشت مسلک دیگر را
 اختیار کرده یعنی راه دارا بجز دو فساد را می نموده دوروزی آن منازل را پیچیده بقتل
 در خارج آن شهر بقطعه زمینی که از حضرت نمونه خلد برین و بنصرت باغ ارم را قریب ده
 شده تا ساحتی از پنج سفر میاسیم ناگاه شخصی از اهل عراق که سالهاست خدمتگذار و
 معتقد الدوله است بخدمتی مأمور بوده و از آنجا عبور نموده روزی دوسه در شهر فسا اقامت
 گزیده عصای باریکی در دست داشت و بر آن بساط پایی میکشیداشت فقیر او را
 شناخته که سابقا طرح الفقی در میان داشتیم (با اینکه از معتمدین حکومت است
 و روزگاری بدرسه شافعه و از علوم ادویه بهره یافته و حکم وراثت در گفتن اشعار
 دارد و این فقیر از برون نام و تخلص وی بمصلحتی میکشدم) و او نیز فقیر را شناسا آمد
 اظهار تملطف نمود و گفت در این حوالی باغی است که در آن منزل گزیده و دوروز
 ارسیده ام پس بدان کلزارم تکلیف کرد و بان مکانم برد سفره انداختند و غذا
 در آن مرتب ساختند نشستم و خوردیم و برخاستیم بعد از آن میرزایان عزیزم
 آمد که دوروزی را می اقامت نمایم سپس برفقت یکدیگر بشیر از بازانیم و معلوم
 که آن را باغ درختی مینامند و سرودری قریب باین باغ است و بواسطه قریب جوار
 مستی باین اسم شده و ما تفصیل سرودری را در سفری که بعد با فسا آمده ایم سابقا
 در این کتاب نگاشته ایم در اینجا حاجت بکرا نیست و باغ مذکور و اراضی اطراف
 آن تعلق دارد بمیرزا صدرالدین خان ابن مرحمت پناه میرزا ابوالحسن خان طایر شاه
 که پیش از این در این کتاب پس از ذکر شهر فسا از آن فرجه نامی برده و سرودری را فضیلتش

بنصرت
 بفتح اول معنی تازگی
 و خوبی است
 عراق
 مراد عراق عجم است
 که طهران نیز داخل
 آن است
 درختی
 که سردال و پنج راه
 بهشتین و پستون
 و میم کسور است
 و سابقا در حای
 مسطور شد
 منته

جناب میرزا صدر الدین خان ارشد اولاد آن مرحوم است و بر جرم میرزا ابوالحسن خان میرزا ملک سمیت مصائب مرت دارد از عهد شباب تا دیری بحسب علوم شغال داشته و از فنون حکمت نیز بهر یاقه بحالات صوری و معنوی متذکشته با اینکه دارا جلالت و نبالت است در نهایت حسن اخلاق و در پیش طبعی و خوش خوی است برادر و الا که کمترش میرزا منصور خان نیز در حسن خلق بی نظیر وجودت طبع شهباز است اللهم احفظها خلاصه دور و زوشتی در آن باغ بسر بردم

نکته در اوقات مذکور آن شخص معبود فقیر را غلب فرمود و گفت چون است که شعری روزگار از اعلی تا ادنی عالم جاہل بر چه ابیات عاشقانه سروده اند شکایت از معشوق نموده همه سخن از جور و جفای را بنشد و معشوقان را استکار و غدار خواند گفتم اری چنین است ولی در ستر این نکته سخن بسیار است و در حقیقت این معنی تهنیت و بدو ن تمهید مقدمه کشف آن صورت نمند و مخمت باید دانست که تار عشق بهر درجه و میزان که در دل عاشق افروخته شود بهمان درجه نیز در دل معشوق انداخته این است که عاشق و معشوق را متعاشقان خوانند چنانکه جناب میرزا محمد قدسی گوید (سر)

آتش جبین و آتش کجی	و گل محبت لعل لاله تجویب

و فرق همین است که عشق معشوق اقتضای ناز و سرکشی میکند و عشق عاشق متناهی و فروتنی میل آن نمان است و عشق این عیان **بت**

میل معشوقان نمان است و سیر	میل عاشق با دو صد طبل و غیر

از جلوه که معشوق را است عشق پنهانی خویش را پستور میدارد و از تزلزل حسن میل خاطر خود را غیر مکتوف از غرور حسن و جمال است که کاهی تعرض نماید باوقتی تفری

مقتضای است که
و تفریق آنرا
مرحوم و آرد و می نمود
بروین
نبالت
یعنی اول روزگار و اری
و گذشت
شعشعان
تقدیر است یعنی با هم
عشق و روزگار
و عشق
و عشق
یعنی دوست میدارم
معشوق را و آن معشوق
دوست میدارم و مرا
و هر دوست دارم
لا محاله و عشق دوست
داشته شده
است
بسیار
یعنی پوشیده و نمان
میت

اورد و لیکن عاشق چون عاری از حلیه حسن و جمال است زیور ناز را بر خود نمند و جامه اعتراف از در پوشیده و هر کوی و بر زن از پی معشوق تبت و اما زان است و بملافاش مقام عجز و نیاز و چون تعرضی از معشوق نمند که منافق نفس همی اوست خاطرش افسرده گردد و دلش از رده پس دبان بشکوه باز کند و زبان بشکایت دراز

(با جمله) از این گونه سخنان گفتم آنکه منبر مودکس را دیده یا شنیده که در اشعار از معشوق اظهار رضا و خوشنودی نموده باشد و بدین مطن سخن سروده گفتم اری خود و اشعاری گفته ام پس خواندم این غزل را

آن وفادار نگاری که بجان یار من است	نختم ترک و فایش که وفادار من است
همه عشاق جهان در طلب معشوق اند	طرف معشوق مرا بین که طلبکار من است
عاشقان طالب دیدار رخ یار و مرا	بست یاری که بجان طالب است
دیده خویشتن از خمر مرغان بکشد	گر بداند بخش در پی از آرم من است
تبع ابرو کشد و طسه خود را ببرد	گر به بید زوی آشفته کار من است
دقیق را کوشش می شوخ منم تبیل تو	کل روی تو مرا ددل انکار من است
روی ننماید و گوید که تماشا بنمای	گر مرا ددل تو این گل رخسار من است
هر زمان کوشش می یار و دلم بهار است	لب لعل تو دوا می دل چار من است
خند و غنچه کند لب که بیا و بر بیکر	گر دوا می تو لب لعل شکر بار من است
کس چو این بار ندیده است نه غنچه	اینکه شد یار من از طالع پدار من است
متبعی خواست که پیرون کندم از کوچه	گفت فرصت سبب کرمی باز من است
روزگاری است بدم غم من کینه	دل از او باز گیرم که گرفتار من است

بهر آن
بر وزن از وزن کوی
و محلاست
نفسی
قصی از نفس است که
از برای نفس آسای می گرداند
ولی تمام رابع شود و نفس
انسانی و نفس می که با هم
و یکدیگر خوانده شده اند
اما نفس انسانی چون آسای
ادب و کرم و حقارت
در امور است چون آنک
مضطرب شود و نفس
همی چون مکدورات
جسمانده موش است
باز آنکه ای که در بایه
تسلیم گردد این است
که تعرضی آورده
می شود
مط
بفقتین می غرر
در وزن است
نفس

شی که در آن باغ بودم میزبان عزیز و همسفر باقیمانده از گفته های خود غریب آمد مطلعش این است
 دوش بازلف سیاه تو حکایت کردم
 تا پنج شعر از در قافیه حرفی که قبل حرف آخر است یا رشتا یا رشتا آورده بود چون
 شکایت و روایت و نهایت و کمالات و در سه بیت دیگر بجای یاریم چون قیامت بقا
 و علامت فقیر نخواست بر عیب آن تصریح کند و خود را که در آنجا و غزل بدان
 بدو قافیه گفته بهر نفس رسانیدم این است

بادل خویش ز جور تو حکایت کردم	آه که خویش به بیکان شکایت کردم
جمع ما را یکی دوش پریشان شد	از سر زلف تو چون یکد حکایت کردم
کفتم از سر دہانت سخنی بادل تنگ	کشف این معنی نازک بجنایت کردم
قصه روز قیامت بکلی آمد راست	وصفی از قد بلندت چو روایت کردم
روز وصل تو بدیکر نظرم تاب نماند	که بروی تو بیک نظره کفایت کردم
بر سر زلف تو دادم دل و دین غیر ارجا	بسر زلف تو جانم که جنایت کردم
دل از تیرگی موسی تو آمد کمر آه	بد روی تو امش باز بدایت کردم
راه عشق تو بیک عمر پاییان رسید	سعی هر چند در این ره نهایت کردم

کفتم از فرصت و نخست نظری باز بیکر
 گفت سبوت نظری هم ببنایت کردم
 وصف در آنجمنی زبان قد و قامت کردم
 کردم امروز از آن روی چو که شقیاب
 بجز از نقش رخس هر چه مرا بود بکشم
 شست و شوی همه زانکند این کرد
 راست گویم که از آن وصف قیامت کردم
 خوش اند که از آن کشف کرامت کردم
 شست و شوی همه زانکند این کرد

در اینجا مقابله بیکان
 است
 کشف
 برداشتن پرده
 از روی چیزی و پند
 است
 یک نگاه نمودن
 است و از معنی یک
 تجربه شده است
 که نقد یک بر سرش
 در آمده
 است
 شایسته
 کما در کون

رفت قد قاش از یاد مؤذن نماز
 چون بسجده صفی زبان قد و قامت کرد
 بستم اندم که بدان یارگان ابرودل
 سین خود سپر تیر ملامت کردم
 سر تو باد سلامت من اگر گشته شوم
 بخش ای ترک که من ک سلامت کردم

دوش میگفت که فرصت چشمتی بدم
 کفتم اینک بدرت قصد قامت کردم

از رخ حرکت نموده آیدیم بهرستان در انجام شبی را بصبح آوردیم و آن شب
 نیز غری مطرح افتاد با وجود خشکی راه و کسالت طبع عرض شد این است

ایکه ازیم رقیبان بدرت بارندم	رحمی آخر که بجز خمرست دیدارندم
بار بار بار بدرت بار تو دارند رقیبان	منکه بارت برم ای یار چو بارندم
باغبان راه بچشمین بد آه از من بکین	که قفاش ایم و راه بکلزارندم
یار اگر دوست شود نیست ایچم ز تو	کلم اردست و بدیچ غم از خارندم
تا توان بود مرا با فراق تو کشیدم	علم الله که در طاعت این بارندم
تا روان بود من در ره عشق تو دیدم	شده اند که در کثرت رفتارندم

نیست فرصت بکیم کار ولی بار چرخ
 عشق می بازم و انکار از این کارندم

چون وارد شیراز شدم هنوز بخار راه سفر را از جایه عزبت ز فقه بخدمت شایه
 مغزی الیه رفته نقشه قلعه تر امع کتا بچه که در سپهر آن سفر نوشته بودم از نظر او نش
 که زانیندم موجب تحمید و آفرین گردیدم بخلعت که آنها محقق فرمود و زنگ لاسم
 سفر از خاطر فرمود و تا عسر دارم کمرمت و مرجمتهای آن حاکم عادل باذل را سگر

باز
 یعنی دفعه با دیگر است
 یعنی خلعت است
 مثلان در شعر اول و بار در
 آخر مصرع اول و آخر
 است و از معنی خلعت
 و از آن اند
 در بار
 درگاه دانستند
 مقصود است
 از
 معروف است
 که بعضی عمل گویند و راه
 از بار بردن
 و چو کشیدن
 است

مستوفی
پوشیده و پنهان
شده
عربی
عربی

کذارم و بر این فقیر مؤلف کس را حد چون و چرا نیست که زبان طعن دراز کند و در
اعتراض باز که چو این همه ذکرهای خود را در کتب کلامی و در این پیش
میستانی اگر چنین اعتراضی رود و گویم در این باب گفته اند **رباعی**

باهر که کرم میخیزد از آن توشه	اندر همه وقت مدح خوان توشه
باد شمن خویش اگر سخاوت ورزد	سک نیست که یار مهربان توشه

شده الله بزرگی بآن گیسست و فراست در این اعصار دیده نشده و قافیه که در پرده
خفا مستوفی بود و گویا برای العین مشاهده می نمود چنانکه گفته اند از باب الدول که منون
وقتی از اوقات که این فقره پیشگاه حضورش حاضر بودم کی از مستوفیان العلم
شیراز که در دفتر خانه مبارک معتب بعزب و فقر بود افرادی چند آورده بشا برآورد
شان تسلیم نمود اقرین و مرجاشود جماعتی از حسن کفایت آن مستوفی بیان کردند
فرمود بی چنین است آن عرب و فقر نیست بلکه امین و فراست این مطلب در
گذشت پس از آنکه از انقضای آن حکومت و سالها که منقضی گشت و آن شاهزاده
بر حمت ایزدی پیوست در این از منده حالیه بدون رنج و رحمت لقب امین
و فقری بجبت آن مستوفی از دار الخلافه طهران صفا ثناء الله تعالی عن الخدایان
صدور یافت و منصب عرب و فقری در حق برادر کترش میرزا علی محمد که جوان
است در کار با کانی برقرار

امین و فقر میرزا عبد الله شهریار آقا ابن مرحمت ماب سیادت اعتبار
میرزا مرتضی است جوانی است نیکو خصال دارای انحاء کمال با تقریر خوش
در انجام خدمات دیوانی خردمند و بحسن اخلاق بی مانند

مستوفی
۴۵۵

تدبیر الحاکم که قلعه تبریز را مفتوح کرد و بد تفصیلی که مسطور آمد شعرا می شمارد بلکه
اشخاصی که فی الجمله طبعی بود تصایده و غنویات انشا نمودند و قنانه با سرودند از جمله
شعرانی که در زمره اساتید و از اهل فضل و ادب بودند محدودی را نام برده و اشعار
ایشان را مرثوم میدارم و رعایت ترتیب حروف تهج را در تخلصشان می نمایم
جناب اسوده نام مبارکش آقا محمد مدی ابن مرحوم حاج حیدر علی تاجر اهل
شیراز است سالهای در تحصیل علوم عربیه و ادبیه اشتغال داشته حکمت الهی
و ریاضی را نیز محصل بوده ادبی است دانشمند و حکیمی پمانند در علم عروض قافیه
و بدیع نیز کمال مهارت را دارا و در چند است دست از تحصیل باز داشته و پاد
دامن عزت کشیده صحبت اهل حال و ذوق را طالب است شخصی باین خلقی
و مردمی بدین صدیقی کمتر دیده شده گاهی بصورت که بذوق سلیم شعری فریاد
کس را قدرت بر آید تا به مثل آن نیست در فتح تبریز

کشور خمی گرفت چو نوشاد	تا که شد ازین عدل شاه زوشاد
داور گیتی ستان خدیو فلک فر	معتمد الدوله بوالمطف فرهاد
پیشتر از آنکه زیور رخ این ملک	کرد و فرخنده شمعش آن ملک را
خیره سری تیره بخت گشته جان گیر	سرکشی آغاز کرد و تانفت بریداد
خاف از خشم شهریار جهان گیر	آنکه مطیع ویند بنده و آزاد
جست همی حامی بر فرازی کی کوه	در مکران قلعه زکوهش بنیاد
کوبی سر فلک کشیده ز رفعت	چو نان کش بر فرازه بنسرد باد
کوبی از بس شکر غارت غیرت البر	سختی ز و ام کرده آهن و فولاد

کشته بر کمر است
فارس را دوست
نوشاد
بقی اول نام شهری
است که مندرج
بوده است
در کتب
معنی بزرگ و عظیم
گذشت
البر
بالطبع نام گوی است
از اندامان
و معروف
است
منه

سجده

کوهی کا و راست قلعه تبری نام
 کرد ز تاسید حق چو روی این ملک
 خلق زبیداد آن پستگر بدکش
 شد چو ز پسداد آن سیدل اکا
 چند تن از خیل بندگان عدو تو
 تو ز بکشد شسته چند روز که آن
 روزی زین پیش خاطر دل شایان
 اری جز دست فتح شاهی چونین
 غم شهنش ز بی امیر مطفر
 بوسه زدندی ز جان سپای غلام
 خرم هستی دشمنان جفاکش
 ایدون که سرکشی بجاست بود سرو
 داد خدایت بد هر دولت شای
 آذرودی بکشد ز ناکه ز کیستی
 خصم بکا بود و نیکخواه تو در در

چند که باید فلک بکام میایست
 و ز تو جهان کا مران ز یاد و ملک شاد

جناب فرزند میرزا ابوالقاسم ابن مرحوم وصال شیرازی رحمه الله علیه
 فاضلی است کرافیه و کاملی بلند پایه بفضایل صوری و معنوی قد در می رقیع دا

نام کوهی است مشهور
 در فوجی همان
 مختص بنواز است
 لقب تهن است
 سرکش بود
 بر روزن فریاد
 نام پدر کوهی در آن
 که پهلوانی است
 معروف است
 فروداد
 بقسم اول نام
 یکی از ماههای بار
 پاری است
 میه

و بخصایل انسانی و روحانی غرضی منبع از خطوط شکسته و نیر را نیکوی نگاشت در
 یکترار و سیصد و هشت جهان فانی را و داغ گفت از قصیده فتح تبر بعض اشعارش

حدیث تمتم و داپستان اسکند
 از آنچه دیدم و بشنیدم اندر این الم
 سکندر از همه شاهان بملکت کیری
 یکی بکیش ملک شاه ناصر الدین
 و کرکراف شماری و لاف پنداری
 کرید و معتقد الدوله عثم شایان
 در این دو بنقه هنر بازا و پدید آمد
 و کرکفته فرزند اعتمادت شیت
 فسانه های کهن ابسیح انکار سی
 دزی که مامن اشرا بود چندین سال
 دزی ز رشالده اش بوده خاک لکرز
 یکی حصار برافراشته سر از کرد
 بیام آن همه شب مرد پاسبان بود
 نیازمند باب و خورش نبوده که دا
 فراز لکرها آن کس از نظر گفتند
 با ستواری دزغره کشت خیره بری
 فریب شر طلبان خورد و سر غایت

شنید و بودم و عقلم نداشتی باور
 فسانه های کهن راست شد بجگیر
 فسانه کشت و حکایت کنند از اهور
 گویا دناوری از داستان اسکند
 دلیل قول من اینک امیر شیرنگ
 که هم بخت خصال است هم ستوده
 که خیره ماند از عقل و تیر و کشت فکر
 بروز نامه پار پس و انیکس نکر
 کرت حدیث کهن داستان فتح تبر
 پناه غول سیابان و دیو بد کوهر
 دزی ز لکرها اش سوده چرخ رچیر
 بسان قلعه کردون و رانه راه ویر
 سخن بر از سرودی بکوش و بیکر
 ز جدی و حوت خورش و ز جیره بیکر
 پس از دو ماه برنی رسد شعاع بصیر
 هوای سروریش ز بلبل فدا بر
 کشید و ماند بدان قلعه هشت ماه

در سینه مذکور
 در بقعه مطهره پدید
 محمد بن موسی الکاف علیهما
 السلام مد فون
 کردید
 در سینه
 برج خوراست
 کلاکتان است
 و کلاکت
 سینه
 جای دخیل انجور
 مردم و حیوانات
 برقی انج
 این نابرتولی است
 که ابصار بخروج سعا
 باشد

خدا یگان جوان بخت میر کشور
یکی سپاه ز افواج ترک کردین
سوار با همه ضیغم شکار و شایگان
توام ملک کمن خانه زاد و دولت
بر آن سپاه سپید ار کرد و علم روا
کشید توپ بجائی که بم آن بودی
سخت قلعه ده مرده را ز خیمه کش
سپاه را پس از آن حکم جنگی داد
در آن میان پستیمکاره جا و پناه کرد
ولی چو بخت نبودش نشانه کشید
زهی مؤید فرخنده بخت نیک مال

از آنچه کردی در نظم ملک توین

جزای خیر بیایه زایر داور

جناب وقار میرزا احمد خلع اکبر مرحوم وصال طاب ثرا جاودا اعلیٰ مال
بجمله علوم عربیه و ادبیه جد و جمدی وانی داشته تا در هر فنی از فنون لواشی
افراشته خط نسخ را به تنه خوش میکاشته شده اند که در این اعصار کمتر ادبی
بجامعیت وی دیده شده و وقتی سفر هند و پستان رفته در آنجا کتاب ثمنی
مولوی را نوشته بطبع رسانیده که اکنون نسخه اش چون کوه ناب کیا ب است
و کتب دیگر ترا نظما لایف فرموده و آنهایز مطبوع است در سنه یک هزار و دویست

کند او را
بنام کاف تازی
یعنی در و بملوان است
و آن را کند او کند که
نیز گویند
قلعه ده مرده
قلعه است که مقابل
تبر داق شده و کشت
تفصیل آن منته
در سنه یک هزار و
پس از وفات در
حرم مطهر حضرت شاه
پیران علیه السلام
دفن گردید
منه

نود و هشت برامی جاودانی روی نهاد و صاحب دیوان است بعضی از اشعار
که در فتح قلعه تبر فرموده این است

فر ملک کو فت قلعه تبری	بست بدشمن مجال حیل که ری را
لشکر شه شد بقله که بر آن نیست	راه شد آمدند دیوران پری را
تیشه فسر باد کوهی از بخر اشید	خیره بسی کرد مردم هسری را
تیشه میر بلند مرتبه فسر باد	گرفت تبر را و مفید تبری را
خیره سران را چنان بکشت که المیس	کرد از این بعد ترک خیره سری را
بر شده حصنی که ره نبود بدورش	کردش شمشیر و دور هسری را
بود تبر قلعه مسیح که قطر شش	اوج تیریا گرفت تا به تیری را
کرد در آن مفسدی وطن که فروت	قافله را راه و مردم پیگری را
جمعی با او رفیق کشته و او را	آمده اسب از مفسد او شیر را
تقویش نیز کرده میجمع و از جهل	روشنی دیده کرده بی بصری را
آتش خشم ملک کشید زبانه	خواست جی سوخت طینت شیر را
مقدم الد و لعسم اگر مخر و	بست بخدمتین کینه وری را
بخت شنشاه حکمت علمی است	جنت در این کار حکمت نظری را
غز ملک لشکری فروز ز ستاد	رانده چو چنگیز لشکر تتهی را
سیم و کهر بذل کرد و قلعه بسی داد	کرته زربخت و جامه بازی را
سرور ایشان توام ملک در باغ	نور زبانه است شاخهای طری را
پیش کرد او مضایقت ز زور و سر	تا بکشد قلع غدر و بد کهری را

نام کی از نسا زلی
قراست که از آن پری
کوست
فتح اول و کشتن
زمین و زیرین
شیر را
این قسم قایم را شعرا
معمولاً مانند و صحیح است
ایرادی بر آن نیست
حکمت علی
مارست در کار باغ
مزاوت در صناعه
و غیر هاست منه
حکمت نظری
که از حکمت علی بزرگتر
و آن قصه و حقایق موجود
است و سابقا گفته
تأمل راست و آن
ملکی است منزه
سرکه
بنام جامه است
که سرش قوط
است

امر شه و حکم میر را بدل جان	باز پذیرفت یافت معتبری را
الحق زین عثم و پور با می کر اش	شاه قوی کرد و رسم دادگری را
اگر بی بطلب و تنجیب پاکش	دادند این ره بیا مبری را

یارب در حق شاه ساز اجاب
و در شبانگاه و ناله سحری را

چون نامی از دو خلف نیکو خصال مرحوم وصال برده شد اولی و انب اکمل
از نام و نسب آن سلسله بر پیل اختصار ذکر می رود و از اولاد امجاد و افتخاد ایشان
تمت بیان شود ان شاء الله تعالی

جناب وصال شیرازی میرزا محمد شفیع شهر میرزا کو چک زبده السالکین قد
العارفین در آغاز حال از علوم ظاهری بهره مند گردیده و از سیر باطن نیز بدایع
بلند رسیده در کمالات صوریه و معنویه طاق بوده و بکارم اخلاق مشهور افتاد
همه خطوط را خوش می نگاشته و اقسام شعر را نیکو می فرموده و در انشای مطبوع و مشهور
است و تالیفاتش معروف و موقور (منها) شنوی مسمی بیزم و رساله لطاف
الذهب ز غمخیزی که بفارشی ترجمه نموده و مشنوی فرهاد و شیرین و حشی را تمام
فرموده و در مرثیه سرائی می چکس از متقدمین و متأخرین بپایه وی نرسیده و آنچه
که از طبع مستقیمش بعرضه ظهور رسیده مشهور و معروفست که احتیاج به ترمیم و تسطیر آنها
نیست در سنه کینزار و دو سیست و دو وفات نموده در بقعه حضرت شاه چرخ انداخته
(اولاد آنجناب طاب ثراه)

جناب و قار اکبر اولاد مرحوم وصال است و شرح حال و بعضی اشعارش در

بطلان
مقصودش اوطالب
پدر علی علیه السلام
است
افراد
فرزند اداکان
نست
نوشته خط را
نوشته خط را
الطریق الذی
رساله است از علقه
ز غمخیزی عمر بن محمود
بر معانی عبارات
را نعت و کمالات فائده
غیر مکتوبه معموله
در تصانیع و
مخطوطه
نست

جناب حکیم میرزا محمود پس از وفات اکبر اولاد است در حکمت علمی و عملی خصو
طیعی ما هر بوده و در نگارش خطوط خاصه پیستعلیق قادر و سفرهندوستان کرده در
اتحاد دیوان خواجہ شمس الدین حافظ را است کتاب نموده و بطبع رسانیده و مرآت
بشیر از فرموده در سنه کینزار و دو سیست و هفتاد و چهار در گذشته این چند بیت از او

بی تو ای جان ز تن زفته تن تاب نیست	تن بجان تبای جان من این بس نیست
در ره عشق بطلب نه پیوست کسی	این عجب ترک بهر کن نگری در طلب است
مردم ایکاش پریشان می زلفش نیند	تا نکویند پریشانی من بی سبب است
هر که در بازار عشق غم شادی می فرود	گویند سودایش از سر کرضیعت سیند
رنج باید برد و سختی بجز باید کرد و زاری	در صفت عشاق ناید هر که استغفار نیند
گر بسرداری خرد سندان تیک رنج و غم	دفع ز بیغمی بود کز دست مطر نیند
بهره کی از شمع وحدت یابد و نور سنج	هر که بی پروانه چون پروانه در این نیند
مهر جان با عشق جانان هر دو یکدل کیند	هر که جانان را طبعکار است چشم ز جان

کرند چون ملک طبع حکیم از کار ماندی
چشمه آبی از سحاب ارنی مدیابد بنجد

جناب داوری میرزا محمد ولد مرحوم وصال است و دارای کمال باشا علوم
ادبیه جدی و انی نموده و بهره کافی برده خطوط را نیز خوش می نگاشته از تفاتی
نصیبی داشته شعر را نهایت نیکویی سروده در سنه کینزار و دو سیست و هشتاد
و چهار مرحوم شده این اشعار از او

نبود غیر خنوم زاکتساب فنون	اگر انجنون فنون گفت الفنون جنون

در سنه مذکوره
چون وفات یافت
در عمر حضرت شاه
حراج علیه السلام بود
آمد مرحوم و قار را در سن
و تارخ و فاش نیکو نگاشته
عاقبت محمود شد کار حکیم
در سنه مذکوره
مرحوم در بقعه مرقوم
دفن آمد برادرش قار
و تارخ و فاش نیکو نگاشته
نزداد و برادر مردم محمد داوری را

مجلس
تبع هم و ضم
همه باری دادن
بروزن قیل کندین
و نادران
دانشی
یکسر و چهارم
در افرای یعنی دانسته
و داناست
بهم اول رسائی
و خوار می فرقی
و شقت
مناج و گدشت
و در آن
قلب حضرت یونس
علیه السلام است و
نور اسم مای است
و مای ذوالنون آن بود که
آن حضرت و بطین او
قرار گرفت و بطین
که در کتب مسطور است
تفاوت
قلب می از ارواح
خاص نافع بن عبدالمطلب
بود که نامش علی است
و آن لقب را تا نبی داد
بود و طاعت جودت فرستاد
زیرا که قانون بیان مردم معنی
جود و شکست از غریب است
قانون که بود بطوری که صدای
بوق را می شنید و بی برگاه
بر او قرآن می خواندند
و در قاضی در دست دوست
و بیست نفر با او بود
در حدیث و تفسیر

در آینه فتنه ادم که در میان خلق
نکار بسته بکسب نهر کشوده شود
هزار جاده ز خویش کینه کردید
در این زمانه که ماییم در بنزانیست
نیافت کار قلم هیچ آب و رنگ ارچه
منع فضل خریدم بدو و عهد شایسته
بشایسته که بفکر ت بر و ز آوردم
بخفت مای و من چنان فروخته
کدام فصل من است آنکه با من
ز قدر دانی کس قدر شعر من نفرو
بس است و او ری آنکه طالع
بجمله سر زلفت می که شد مقنون
دل بسان پری دیدگان بشوریده
کسی که شعر نیکه است در تمامیت

گر بدست تو افنون می کند شایسته
چنین که مار ز سوراخها کشد پیرن
جناب فرزندک خلف چهارم است و ذکر احوال با اشعارش سابقا مسطور شد
جناب توحید میرزا اسمعیل ولد پنجم است در علوم ربی و الایاقه و در خطوط
پایه اعلی خلیقی مهربان بوده و صدیقی نکته دان در پسته کیمز او و دوست هشتاد

نیک

دش رخت از این سرای فانی بدار بانی کشیده این اشعار از او است

نه وصل روی خویش میدهد دست	نه رخت از خاک کویش میتوانست
بسی کردم حذر از چشم مستش	با خورشیدم آخرین من بست
رفیقان دست بردارید از من	میدارم من از دامن او دست
ز اول سر نوشت من چنین رفت	نشاید از قضای آسمان رست
امید مهر پای صبر بسرید	بلا می عشق دست عقل شکست
نخواهد رست توحید از لطف عشق	که این آتش بجانش هست تهاست
در غرابات مغان که قرح با ده ز	پشت بر خرقه کنی پای سجاده ز
توجه دانی چه شود کار من نامر سیاه	ای خردمند که لاف از ورق دنا
کفتم ازاده دلاان بخیزند از غم عشق	چون دیدم توره مردم ازاده ز

خری قسمت یافت بختی توحید
دست و پا چندی روزی نهاده ز

جناب یزدانی میرزا عبدالوهاب اخوان الصفا را برادر کتر است و آذ
دانشور نظا و شاعر ثیا و عجیباً چون دیگر اخوان است خطا و در بطا مسلم اهل اینان
التم احفظه از اشعار آن جناب است

ترک چشم تو بکین بادل هر سپکین است	یا همین بادل مسکین من اندر کین است
روزگار من و زلف و خط و خال تو سیاه	این سیاهی همه از بخت من مسکین است
من ز دشنام تو حاشا که بر رخم نکین	سخن تیغ دریغ از دهن شیرین است
باغ سیرین و گل و سر و چه حاجت که مرست	سر و قد می که بر رخ باغ گل و سیرین است

از این سرای
فانی چون بدار بانی
رخت کشید و حرم
مطهر حضرت شاه
چراغ این موسی بن
علیم است سلام در جواب
پدر و برادران بزرگوار
مفون آمدند
در حق ساده
کنایه از غلطی بک
و دل صافی است
منه

بفتح اول معشوق این
بوده و آن را و سه تن
بار در آن کشته اند و کشته
است حال شده و خاک
با بقیه قافیه توان کرد
نام عاشق و سر است
که داند چنگ بود
و آزار آمد در استین
رای نیز گویند
شال
در اینجا معنی ملک است
که قاضی با حکم گویند
صفت تعال
صفت آخرین از مجلس
است که آنجا نکش
از پا برود کنند
مقام
بفتح و ضم و کسر
هر سه صحیح است آن
عبارت است از تندی
در آنکه هر که در آن
نشان باشد و آن از تندی
است که میان قوم
و تقویم شمس و از تندی
درجه باشد و باشد تا
که خورشید شود
منه

نیست آنکه کسم از درد بخسان جرتوبی	ویش داند که چه سودا پس را بین است
از خطای دل من زلف بکوش تو کجاست	که زمین چشم تو در ششم و بار و بین است
زیر هر چین سر زلفت تو صد ناله مشک	تا کنونی بخت ناله مشک از چین است
خبر از سوز دل و اشک روانم که ده	در شب چرخ آن شمع که بالین است
نقش زلفت تو بر خامه یزدانی بست	کز سر کلک همه صفح آن شکن است
(ذکر اولاد و گان مرحوم وصال حفظه الله تعالی)	
رحمت میرزا عبد الله و له مرحوم میرزا محمود کلیم ادبی است صادق و بی	
حاذق از فنون ریاضی خیر است و بکفایت شعر صافی خیر این اشعار از او است	
از بسکه خیره شد نظر من بحال تو	برداشت عکس مردمک یه دل تو
ریزد خیال از ره جای سیرت که لعل	در سر نماند هیچ بغیر از خیال تو
خط نوشته است شالی قبل من	با خون عاشقان رخ بمیشال تو
و آنجا با عقیق لبست مهر کرده است	داده بدست قامت با عدل تو
کر پای بر سپرم بنی غم با کنم	فرخنده آن سری که شود ببال تو
کر مجلسی ز حسن فروشان بپاشد	یوسف کند مقام بصفت نعل تو
اندر محاق رفت نخلت بلالاه	چون جلوه کرد ابروی همچون بلال تو
گویند هیچ فرض محالی محال نیست	اما بود محال خیال وصال تو
رحمت که در هوای تو غمش برسد	
روزی نیز سیش که چو لاله است حال	
بهجت علاء الدین حسین فرزند ارجمند مرحوم میرزا احمد و قار است جوا	

نیکو

بنده عبت و نیکو فطرت تحصیل علوم اشتغال دارد و مصاحبت با اهل حال از او	
ز آتش عشق تو این دل دیوانه بشو	هر چه جز مهر رخت بود در این غایت بشو
تا بنخیر سر زلفت تو پابست شد	دل یک شهر بجال من دیوانه بشو
دانه حال چو بر آتش رویت دیدم	خبر من عمر من از حسرت آن دانه بشو
دل سوزان که بکسی سوز تو آتش منزل	اتشی داشت کز آن عو صفح شایسته بشو
اشانی چو برید از من و پیوست به	دوست سهل است که بر من دل نایسته بشو
شمع سان چهره بر افروزد و پروا نگیرد	ز آنکه مرغ دل عشاق چو پروا نگیرد
سالمات آتش عشقت بدلم ماوی داد	دانی بجز تو بروی ز دو کاشانه نگیرد
هجت از عبت پروا نخل کشت خود	
که چنان خویش بر آتش زد و مردانه	
عشرت میرزا محمد شیخ هجت را برادر کتر است و مرحوم و قار را برادر شفا	
علوم هجتی دارد و بهر ودن شعر غنایی این اشعار از او	
از ماه روی او همه اتفاق روشن است	جانی که تیره است همین کلبه من است
سودای زلفت او بدل من برایت	چون رشته سیاه که در چشم سوزن است
بر روی آنکه راه نماید بسوی دوست	بابا و صبیحگاه و لم دست و دامن است
اورنگ میرزا محمود این مرحوم فرزند است اورنگ کمال اجلاس	
و شیرینک هنر افارس این اشعار از طبع موزون است	
ای منجبل زابروی همچون بلال تو	خورشید منجبل ز رخ بمیشال تو
خورشید را ز دیده بریزد بخی	بی پروا که نظر نکند بر جلال تو

دست و دامن
شدن کنایه از بگریز
زاری نمودن و دگر
کردن است
اورنگ
بمعنی تحت بادشا
و بمعنی عقل و دانش
بمعنی زیبای و شادی
است
شیرینک
نام اسبی است غایب
و مطلق اسب را نیز
گویند
منه

در سپر نمانده جای خیالی دیگر مرا	تا جای کرده است بغیرم خیال تو
جانی اگر ز شام فراق بر برم	باید هم برده صبح وصال تو
از غریبای بر سر هفت آسمان نهم	کردست بد هم که شوم پامال تو

صد بار مرغ دل بر باندم زد امشب	باز افق در پی یکدانه خال تو

اَهنگ میرزا محمد برادر گستر اورنگ و زاده فرهنگ در بیان جوانی شب
 و از صحبت پیران کامیاب نظر بدوق ظفری شعری میکوید از او

دل شقیقه روی تو بود	اشفت تراز موی تو بود
جان در بوس بوس تو بود	دل معکف کوی تو بود
بلبل خجل از گفتار تو شد	کل منفعل از روی تو بود

روحانی میرزا علی فرزند ارجمند جناب یزدانی آثار ترقی از ناصیه اش عیا
 و بگفتن شعر طبعش روان از او است

پنهان بر زلف چو رخسار یکنی	روز مرا سیه چو شب تاریکینی
شب عهد میکنی که دی بوسه ام	چون روزیادت آورم کار میکنی
از هر نقطه دهن خویش ترا	سرکشه تا بچند چو پر کار میکنی

اکنون برویم بر سر مطلب یعنی سفری که بقبات عالیات مشرف شده
 و بالتبع بطاق کسری رفته حسب الامر استاد جلیل مختصری از آن در طی
 این نسخه نگارش دهیم تا مطالعه کنندگان را عبرتی باشد و پسند و پندی
 سودمند بیاری کردگار بیامند

آهنگ
 یعنی قصد و کشش
 و معنی کشیدن نیز آمده
 و معنی طرز و روی
 و هم معنی آواز و بیجا
 رقصان
 بالغه یعنی اول
 و آغاز هر چیز است
 ناصیه
 یعنی نوبه یا پیشانی
 است و پیشانی
 نیز گویند
 عیانی

اَبابعد تباریخ شهر شعبان المعظم پسته بجزار و سیصد و سه بهری از
 دارالعلم شیراز جنت طراز بازاد و راحله با اتفاق رفته و قافله بزم زیارت عتبات
 عرش درجات که سفری است سعادت اثر پیرون آمده قطع منازل و طی
 مراحل نموده تا بکازرون رسیدیم چون سابقا در این کتاب ذکر فراسخ و بیان
 اماکن از شیراز تا بکازرون مسطور آمده لهذا در اینجا ذکرش نبرد اختم
 (علی الجمله) از کازرون حرکت نموده متجاوز از پنج فرسنگ آمده رسیدیم به
 کارج و در عرض راه کوه و کتل بود و راه بسیار صعبی میتوان گفت صعوبت آن
 کمتر از کتلهای پیش از کازرون (مثل کتل پیرزن و کتل دختر) که پست بقا مذکور
 کردید نیست
کارج از توابع خشت است و قریب بآن است و آن اراضی که در خشت
 بسیار دارد آبش از رودخانه حاصلش غله و تنباکو و غراست مردمش اهل تسلیح
 و راهزنند از آنجا گذشته بمقدار سه فرسنگ و نیم آمده رسیدیم بخار خشت
 و در عرض راه مذکور کتلی دیگر بود از کتلهای مزبوره صد چندان صعب تر از کتله
 جا با باید سواره عبور نمود که سواره رفتن ممکن نیست و این قتل تمام سواران را
 کتله رختخته نیز میسر است و هم بخارستان دارد و سیرگاه و جایهای خرم و صفا
 در آنجا دیده میشود مگر آنجا قریب بقبلعه آن ساخته اند (بالجمله) از کتله رختخته
 نمودم از برای دلکی در عرض این راه باز کتلی پیش آمد موسوم بکتل ملو شعبان الله
 این کتل هزار چندان صعوبتش میش از کتلهای مذکوره است فقیر قطع این

بنوعی دهن و کمر اول
 هر سه صیغ است یعنی
 کرده بهیض
 کارج
 بنوعی کاف تازی
 و حرف چهارم را در
 ملک کسره است
 و سابقا آنرا کارج
 فیامیده اند مثله
 خشت
 بر وزن خشت
 کتله رختخته
 بنوعی اول کتله
 عربی باشد
 عیانی

اکثر سبای پیاده نمودم مشهور چهار فرسنگ است ولی بیشتر است و قریب یک
فرسنگ بدالکی مانده علی است مستی بل دالکی و آن از جلد انیه عجبیه در فارس است
مرحوم حاجی مشیر الملک که سابقا نامش برده شد آن را بنیاد نهاده معاریه
سرکاری مرحوم حاجی محمد حسین شهباز و رز که مردی ساجد و غریب و پیشه نیکوایند
و از معین فارس بود سنگهای عظیمه در آن بل بکار برده و آنها را میتهای امینین
بسیار بلند بست و بند کرده گذشته از قنات و استحکام آن چه بسیار خوش وضع
ساخته شده که شخص از دیدنش سیر نمی شود و پیش از این یادگور شد که رودخانه
شاپور این رود دالکی متصل شده می رود تا بدریای فارس
دالکی نیز از کرمسیرات فارس است آتش از رودخانه حاصلش غله و خرماسی
ابالی است اکثر از چوب نخل دو کار و انسانی بزرگ از برای نزول قوافل ساخته اند
و معدن کوکود و نفت سیاه در اینجا هم میرسد چشمه های که از آنها نفت جاری است
مشاهده شد هوایش بسیار عفن و ناخوش و گرم است بختی کرمی بود که
از آن کاروانسرا با طریقی بخط جلی نوشته بود (بیت)

خدا یاد ای که را خلق کردی ندانم از چه دوزخ آفریدی برانجان
از دالکی حرکت نموده در این منزل راه صاف است چهار فرسنگ طی کرده رسیدیم
بر انجان این بلوک هم کرمسیر است در سمت غربی شیراز حاصلش غله و خرما
آتش از چاه و باران مردانش سلاح و رز و خوک طبع کار و انسانی بسیار بزرگ
باشکوه در اینجا است که نیز از بناهای مرحوم حاجی مشیر الملک است ایضا و معمار
حاجی محمد حسین مذکور اتقی تماشای این کاروانسرا کمتر از سیاحت شهری نیست

دالکی
مرکز چهارم
کاف تازی است
و در قدیم ایام آنرا
دولای می خوانده اند
بر انجان
بر انجان
بر انجان

عمارات عالیله از تخمین و قوفایه دارد و چپ طرف خلوت در آن نیز ساخته ام
از سنک و کچ چنانچه امیری بالشکر کشی بدان سرافزد اندیده را مسکن باشد
قضیه هنگام حرکت از شیراز تا بوشهر کی از تجارت محرم یعنی مرحوم حاجی محمد حسین
تاجر شیرازی از زیارت حضرت رضا علیه السلام مراجعت نموده بجانب
بوشهر که وطن با لوف او بود میرفت و فقیر با دوی هم سفر شده در هر منزلی از منازل
مذکوره مصاحبش خوشنود بودم و در آن سفر آنچه در سفره بضاعت و دخوان
استطاعت از آن حاضر روزی شده با هم صرف نمودیم قضا را در کار و از برای
مذکور رشته بودیم شخصی با طایفه وارد شد جلوس کرد از مولد و موطن و عیش
رفت اطهار داشت که اصل از کازرون و شغل راه داریست از بوشهر آمده
بشیراز میرم چندی است در اینجا (یعنی برانجان) متوقف پس روی بجای کوه
گرد و گفت شب گذشته از رود و جناب مستحضر شده تغزلی متضمن مدح کفریه
آورده تا بعضی رسام شاید مورد محبتی کردم این گفت و درقه بیرون آورد و غزلی
خواند که آن از مرحوم بهجت والدین فقیر بود ولی از طبع ناموزون خود چهار بیت
در مدح حاجی مذکور در آخر آن اشعار افزوده بود این فقیر پرده از کارش بزرگتر
بلکه تحسین و آفرینش کنم و از حاجی مهدوح اخذ نموده دوی دادم و او را می ستایم
پس انقضای آن مجلس در گوشه او را دیده است سقا قش کردم چون مغزی نذیر
بر اوستی پیش آمد که آن اشعار را در شیراز از بهجت شنیده در بیاضی نوشته ام
پس آن بیاض را از بغل در آورده بخیر نمود آن غزل این است

ای از فروغ روی تو شمس
واللیل از سواد و زلفت تو

ما حضرت
بنی حار و مددنا
انچه که حاضر باشد
و اکثر طعام استمال
شود
طایفه
بعضی اول و کمر چارم
و در قدیم صدری است
از باب اعیان
آرامیدن و قرار گرفتن
و با دو قار بودن
است نطق
کویا که داندین و کسی
نطق در آوردن

ای از خط معنبر تو مشک شمع	وی از دهن نوش تو کوثر گنایت
ای سپردناز بر سر درویش سایه	وی بادشاه حسن بسکین عیایت
ای برق آه بر سپر آگویی جلوه	وی سیل اشک بر دل نکش سیرایت
بر باد رفت خاک من از آتش فراق	ای آب دیده سوخته آخر حیات
منوخ کشت قصبه همچون زعفران	آن خود روایتی بود این یک درایت
این قصه با کفایتی بخت ز سوز عشق از صد هزار نکته نکرده می حکایت	
این رباعی که نیز از مرحوم والد است استنساخ نموده در بیاض مذکور ثبت کرده بود	
عید است و بدست آن رستم	بید اگر بیضیه ریختی هست
آن بیضه ز یکین دل خوین من است	طفل است و پی کسستن آورده بد
چینی که آن بیاض اشعار را نگاه میکردم و فقیر را شناسا آمد رباعی مذکور را نشان داد خواست مقلتی که یک گفت بیضه را شعر ایابین خوبی کمتر در شعر آورده اند فیه قهقهه کرده فتم صفی الدین نیشابوری هم بیضه را خوب در شعر آورده پس خواندم این قطعه را	
شاعر دزد و مالیشان باشد	که بزریش نهند بیضه غار
فازا حنه بسوی آب رود	او بکون دریده ماند باز
(باجمله) از برازجان نیز حرکت نموده قریب شش فرسنگ راه پیموده آمدم درین مستی باجمعی است و در این مسافت هم ابد آکوه و کمل نیست و راه خوبی است احمدی هوایش بسیار گرم است در آنجا کاروانسرای خوبی است که آنرا مرحوم حاجی محمد صادق تاجر اصفهانی که عسری در شیراز متوطن و بانی بسیاری از آثار خیر بود	

بافتن و تشدید
بیم روی اندک
در آتش
یعنی داشتن آتش
و اکثر در مقابل بر آتش
استعالی شود
مالکان
حرف سوم کاف
عربی یعنی مرغ خاکلی
است
احمدی
از مصنفات
بند او شهر است
شعر

در این

در اطراف آن کاروانسرا چند خانه دار است و آب آنجا از چاه است مثل منزل سابق
(یعنی برازجان) از منزل مذکور نیز گذشته بهفت فرسنگ قطع نموده آمدم تا بندر بکر
راه آن ایضا صاف و بی کمال و گوه است ولیکن نزدیک به بندر مذکور گل و لای
بسیار است بعضی اوقات میشود که تا بسینه چهار پا در گل فرو میرود و بهشت این است که
نزدیک میشود بدریای فارس که بوشهر در کنار آن است

ابوشهر که آنرا بوشهر نیز نامند بندر نیست اعظم بنا در خلیج فارس در انتهای شبه
جزیره که طول آن شبه جزیره قریب سه فرسخ است و عرض آن یک فرسنگ و بوشهر
سه طرفش دریا است و سمت جنوب آن خشکی است و دروازه شهر در این سمت
و دور بوشهر تقریباً چهار هزار ذراع میشود اراضی این شبه جزیره نسبت بعضی جاها
بسیار پست است چنانکه ارتفاع شیراز را نسبت بوشهر دو هزار و هفتصد و پنجاه
قدم نوشته اند سیوت و عمارات بوشهر اکثر مرتفع و دارای غره ها و باغها
بواسطه اینکه هوای آن بسیار گرم است بسا اوقات در تابستان از صد درجه
تجاوز میکند و اکثر باد های گرم میوزد و آب بوشهر از چاه است و لیکن شور بطوری
که هیچ مصرف نیاید چرا که سازیهائی که منافعی با شوری نباشد این است که بواسطه
آب و هوای ناملاطش اکثر ابائی آنجا قبل از آمدن به پستند بهترین آبیه آنجا عمارت
حکومتی است که آنرا چهار برج و بوشهر چهار محله دارد و هزار و هفتصد و پنجاه درخت
و جمعیتش در این زمان قریب هشت هزار و دویست نفر است مردم بوشهر فقیر و
غریب نوازند ولی در بعضی آنها بجا حجت و نادانی بجای است که با او نمیتوان گفت
آتش خرد است و دریا آتش شور از عظم و هنر بهره ندارد مخلوق آنجا مسلمان

کل تبر که در رنگ
حوض و جوی باشد
بجز راسنر گویند
رنگ
بطحیثین دردی است
که در طبقه قصبه چشم میزد
آید آب از چشم
فرورزد و مطلق
چشم در دراز
گوشه
شعر

در این

و بود و فرقه های دیگر است مسلمانان شیعی و سنی نیز و شیعیان نیز بعضی اصولی و
 برخی شیخی و پاره اخباری است بازار و دکان کمین متعدد در بوشهر هست و از برقیل
 اجناس از امتعه و اقمشه و طر زوف و سایر چیز یافت میشود و این شهر در عهد سلطنت
 کریم خان زند آباد شده و آلا در سوابق قبل از فتوحات اسلام آبادی در شهر ریشه بوده
 که مذکور خواهد شد و برای بوشهر از جهت آب شیرین کار بسیار سخت است
 می باید از چاه های نیم فرسخی و یک فرسخی آب بیاورند که فی الجمله شیرینی دارد ولی ناگوار
 است آب انباری در سمت جنوب غربی شهر مرحوم حاج میرزا علی اکبر قوام الملک
 ساخته که سابقا مرحوم شد و آن برکه از آب باران پر میشود چندی مردم از آن میابند
 و ده دوازده مسجد دارد اکثر محقر و چند تمام همه کثیف و ناپاک و کاروانسرا باین دارد
 همه تجارتشین و محل داد و ستد و چند افیش از تجارت فرنگستان و غیره است و در
 خارج شهر بسا تین بسیار است محصولش خرما و انار و انجیر و نارنج و لیمو و غیر ذلک
 آب غوره آنجا در نهایت اعیان و بند و اندازش بغایت ممتاز است
 ریشتر که سابقا بجای بوشهر آباد بوده از جمله شهرهای قدیمه است و نام آن در جزای
 قدیم مسطور عجم با آن از شهر و عربها از یضهر می نامند و مسافت آن تا بوشهر و فرنگ
 می شود و در سمت جنوب بوشهر واقع شده گویند این شهر را اله اسب بنا نهاده
 و شاپور بن اردشیر آنرا عمارت نموده در ریشتر قلعه خرابه از ابنیه قدیمه است که
 آثار خندق اطرافش نیز ظاهر است و سطح قلعه بمیت و سه هزار و صد و یک فرس
 مربع است و سنگ عقیق در آن سرزمین اکثر دیده می شود
من الغرائب در قبرستان اطراف شهر قدیم خم های کلین کلان بیرون آورده اند

اخباری
 حاجی ارطغرل شیخ
 که در مسایل چند با علما
 اختلاف دارند و در جمیع
 اینک استناد آنها بافت
 تناسبت
 افسوس
 بر وزن نفیس است
 است و این لفظ اکثری
 است یعنی دکان کاغذ
 و محل داد و ستد است
 ریشتر
 کسرا را عجل و سکون
 باز خواند و خواند و شنید
 مکتوبه و بار سانه
 و در اهل دکن

که طول

که طول هر یک سه قدم و نیم و قطر آن یک قدم بوده و سر آنها اندوده و بکل این خمزه با
 مدفن اموات است یعنی مرده را در خمزه نهاده پس بزرگ خاک میکشند و اند و این بین
 طابرا قبل از زردشت باشد و در آن قبرستان اکثر سنگهای مزار بخط کوفی دیده میشود
 آنها قبور لشکر اسلام است که در فتح ریشتر کشته شدند ساکنین حالیه ریشتر قریب
 هزار نفر است خانه با شان ازنی و چوب ساخته شده و چاههایی که در آنجا
 آبش شیرین است اما چندان کوار نیست
بهمنی از جمله مضافات بوشهر است و آن موضعی است نیز در جنوب بوشهر
 مسافت آن تا بوشهر پنجاه میل عمارات بسیار عیان بوشهر بنا نهاده اند و کاف
 انگلش نیز آنجا است و پنج چاه مانند قنات دارد آب آنها شیرین است و از
 آن چاه با آب کشیده در مشک نموده بوشهر میسپزند
بجندی نیز از جمله مضافات بوشهر است و آن مشهور است به بنیدی آب
 قلعی دارد و از اینجا آب برای قهرای بوشهر میزنند و مضافات یکم سه صد و هشتاد
 (علمای حالیه بوشهر)

جناب حاجی شیخ محمد امام جمعه از آل عصم فور است و اصلا از بحرین انجا
 مشرب عالمی است متبحر و خلیق عالمی متوسل و صدیق
جناب حاجی سید مهدی علم الهدی بهبهانی است دارای علوم عقلیه و فیه
 از علماء اصول است مدتی که فقیر در بوشهر بودم اکثر شبها غریب نوازی فرموده
 بدیدم قدم رنج می نمود (باجمله) علمای دیگر نیز هستند چون جناب حاجی شیخ
 احمد عوی و جناب حاجی سید سلیمان صدر الاسلام بهبهانی و جناب سید جواد

بنیدی
 تقدم خون بر یاقتی
 بوشهر
 بصیفه فاعل بسیار
 عالم دانا
 متوسل
 ایضا بصیفه فاعل
 پار ساد و بر بکار
 علم الهدی
 لقب آن جناب

بنیدی

یزدی و جناب سید محمد علی بهمانی و جناب سید محمد شفیع کازرونی همه در شهر علمای
اعلام و مقتدای نام اند (شعرا و شمس که بعضی آنها از اعیان اند)

معتمد السلطان حاجی احمد خان سرتیب مستط الرأش مستط است و لقب
وکیل الرعایای از دولت علید ایران یافته مدتها حکومت بندر عباس و غیره را داشته
و نیز از دولت مذکوره به اعطای قلدان مرصع و شمشیر و کل کمر مرصع مباحی کشته کجانی
در احوال اوبار عرب مستی به نبر آس تالیف فرموده و دیوان اشعاری نیز جمع نموده و
باسم میفرماید اشعار مشارالیه را نه حاضر دارم و نه بخاطر که بخارم چند اولا در ایشان
بطور آمده همه دارای کالات و صاحب مقامات (از جمله) محمد علی خان مختص
بجاری با اینکه هنوز در ریجان شاب است از علوم بهره دارد و از دولت منصب
سرتیبکی یافته از او است

مازازی ز خدا خواست پتاری	ما تو بردوشش نبی بار پرتاری
ناز افاز نمودی و ربودی دل	خوب آموخته شیوه تیاری

جناب حاجی غلامحسین از اهل بندر ریگ است تجارت میکند تا عالمی
فیض و کاملی بلوغ شعر را خوب میکوید یک فیه فقیر خدش مشرف و از سخنانش
شعوف کردیم ولی از اشعارش خواستیم اقتباس نمود کونید این دو شعر از ایشان

خون دل نخت جگر او را شربت	بر سپهر خوان لیلمان هر که همان
کر سر دوش آکنده قاضی درای	روی پشت خربسی ز رفعت پالان

جناب لاجین کجانی مختص محمود از جمله اوبار روزگار و شعرا و نامدار است
اگرچه در سلسله تجارت است ولی در ملک فضل عالیقدر است این اشعار از او

بافتن شهری است
بماحل دریای عمان شده
بندر عباس
یکی از بنا در شهر است
که شمسافت آن تا شراز
تجارت بسیار است
بندر عباس
بندقیون بر بار موهذ
بر وزن قزاس می باشد
و بعضی سرنوشت
در لغت
کلیان
کفات نازی و بار
موجوده کاف پاری
نام قریب است از
دشتستان
منه

شده الله که بوی تو چشمان پالستم
دل من در سر زلفش بدو میکشتم
او به نظر از پایی در انداخت مرا
که در دوازه مهر ابرسم زنده شوم
بشر افتادم از آن روز که دقتان قضا
دانده ام کرد و بخاک بشیر انداخت مرا

جناب مدرک میرزا عبد الله شیرازی ولد مرحوم حاجی محمد حسین تاجر شیرازی است
که سابقا از حاج مشارالیه نامی در ذکر بر ارجان مرقوم گردید که با فقیر هم سفر بود و در
بندر بوشر منزل مشارالیه مسکن داشت از تجار محترم استجاب بوده معز زامی زیست جناب
مدرک مذکور در اوقاتی که بوشر بودم بعضی از علوم ادبیه و پاره از زبان انگریزی را
از فقیری آموخت با وجود صغرس شعر را نیکو میگفت و کمال حد است و کیا است را
داشت آثار ترقی از ناصیه اش ظاهر بود در این اوان بوشر ساکن و مشغول تجارت
این اشعار را از وی بخاطر دارم

بار با کویم که کویم ترک یار است	ترک این معنی نمایم چون بنماید از او
اکم نعمت میکند از عشق گردمند جلالش	دیده به جشاید بجزرت لب بندد کمالش
خون که شد در دلم چون ناله آهوی	کز خطا دادی بدست غیر زلفش کمالش

اکنون تفصیل بقیه سفر خود را مرقوم میدارم و شرفه از خلیج فارس میگذارم چون
میش از این مسطور آمده است در بوشر بنگار دریای فارس است

دریای فارس که از خلیج عجم و دریای بصره و بحر عمان نیز گویند متصل است
ببحر هند در حقیقت شعبه از آن است و این شعبه که مابین فارس و عربستان

شده
مقابل خراسان
و معروف است
عاج مشارالیه
در سنه یکزار و سیصد و
یازده در بوشر وفات یافت
و در عقبات عادت ثوب
آمد از فقیر با بخش را خواست
کفتم
باغ جهان است که در بوشر بود
کست کردن باغ جدید یکسال
کس نشنیدم باغ دیگر باشد
بر سرش از شاخ عیش سایه بود
عاج محمد حسین آنکه کبیتی
خلق حسن داشتی و سیرت محمود
عاقبت از قشع جفای این گشت
نخل قدش بر زمین فاده و مطود
بشت و از غله با کشت و پود
شد رخسارش در زلف حاجت مند
در گلوش روان پاک شد خاک
غم که زین ملک جیش این بخت بود
رخت کشید از جهان بساطش
سوی خنان چون باغ خالی میبود
ز صفت سکین بیان حلاوت گفت
سکین آمده است خورشید بود
منه

ابتدایش از محاذی بلوچستان و انتهایش بصره است و طول این خلیج از بصره تا سرحد
بجربند بعضی دویست فرسخ نوشته اند و عرض آن باختلاف است که بنفاد
و بیشتر میرسد غمقش نیز مختلف و در اطراف و جوارب آن جزایر بسیار است که
صد و تفصیل آنها نیستیم مسافت میان بوشهر و بصره را دویست و پنج میل گفته اند
(با بجمله) از بوشهر خواستیم به سمت بصره برویم نخست از خشکی بقایق کوچکی نشانی
فرسخی گذشتیم رسیدیم بجای بسیار بزرگ که در لنگرگاه بود جهت اینکه کشتی بزرگ
تا بنگار دریا می آید این است که بکل خواهد نشست لهذا قایقهای کوچک که آنها را
بکاره و بوم و غیر ذلک گویند اشخاص و اشیاء را در آنها حمل کرده اراکن را میرند تا کشتی
بزرگ و بدان انتقال میدهند و قایقهای بخار نیز هست که گرایه اش بیشتر است
و خطرش کمتر فقیر در آن نشسته تا بجای بزرگ رسیده داخل شدیم کشتی حرکت نمود
و باید یکشنبه روز بصره برسد قضا را طوفانی سخت در دریا پدیدار شده کشتی را باین
و آن سوی اکلند و بزیری برد و بزیری آورد گاه چنان بیک پهلوی شد که دکلهای
بان بلند میزدند و یک بود سطح آب برسد اسباب و شتی برای مردم کشتی دست
داد و با اشخاص که از جای خود بمقدار بیست فرسخ پرتاب شده بدیکر جای می افتادند
این فقیر در اطاق ایمنه مسکن داشتیم صد که کمتر بود ولی التماس غریبی داشتیم عطشی
بی نهایت نوکری که همراه بود بهوش افتاده قادر بر حرکت نبود یکی از آنکری که بزرگ
کشتی بود و مردی حکیم و دانشمند زبان عربی را خوب میدانست و فارسی را اندکی
بواسطه سفار شناسنامه که از بوشهر باو نوشته بودند مراقبت حال فقیر را بمنوه بنجام
طوفان بر سرم آمد احوال ما را پرسید چون قادر بر تکلم نبودم اشارت نمودم بجانب

بلوچستان
از ولایات قدیم
ایران است حد مغربی
آن سلطنت ایران
جنوبی محیط بند و پست
و شرقی قفسه و شمالی
سیستان و افغانستان
کشتی بسیار کوچک
است
میتواند
در لغت افزوده شدن
اشغال است مراد
اشغال حرارت
مزان است
میتواند

کوزه آبی که بجائی آویخته بود و دید و آن کوزه را آورد گرفته شربت آشامیدم قدری عالم
بتر گردید چون فردا شد بواسطه آن نیکی که در حق فقیر نموده بود کتابی (یعنی گلستان
شیخ سعدی) بخلی خوب نوشته شده بود همراه داشتیم بوی تعارف نمودم قبول کرده
الطهارت خوان نمود در اطراف و جوارب کشتی و در آشنائی آن مرا گردانیده سیر خوبی
داد و اسبابهای دیگر که لازم کشتی است از قطب نما و دوربین و غیره را همه را
نشان داد و تفصیل آنها را بیان کرد (با بجمله) چون بصره رسیدم خواستیم کشتی
فردا بده بجای درایم آن شخص المکریز را وداع گفتیم گفت لحظه درنگ کن پس و شتاب
رفته کتاب معمود را آورد و دستور ساخت و الطهارت نمود که اگر در اول میخواستیم قبول کنیم
بسا خاطر تازده میکشت چون من این نسخه را امتعه دارم از روانا چارم
ولی علی شهابی آموزم که هرگاه و هر وقت خواهی برایم هدیه فرستی بطریقه العینی بمن برسد
اگر چه بعد میان من و شما مشرق تا مغرب باشد فقیر حیرت نمودم و گفتیم ای صاحب سبانی
است که در آئی اشیا را از مشرق تا مغرب نقل میکند گفت آن اسباب این است
که در هر نقطه که باشی خواهی مرا تحفه فرستی در جوار خود هر کس را دیدی و آن تحفه
یافتی آن تحفه را بوی ده که در حقیقت بمن داده پس از این تقریر این شعر را نیز خواند
بنی آدم اجساد یکدیگر میکنند که در آفرینش زیگ کوهرند
و گفت ما هم بنی نوع هستیم از کلام آن مرد خود مندی خلی تعجب کردم و سخن بسیار
مؤثر افتاد و داعش نموده از کشتی در آمده داخل بصره شدم
بصره شهریت از عراق عرب در سمت نهری که از التقاء نهر فرات و دجله
بنهاد حادث می شود بعضی نوشته اند که بنای آن در زمان خلافت عمر بن خطاب

بلوچستان
از ولایات قدیم
ایران است حد مغربی
آن سلطنت ایران
جنوبی محیط بند و پست
و شرقی قفسه و شمالی
سیستان و افغانستان
کشتی بسیار کوچک
است
میتواند
در لغت افزوده شدن
اشغال است مراد
اشغال حرارت
مزان است
میتواند

از آنجا برخواسته اند بسیار و بسیارند که ذکر همه آنها موجب تطویل کلام است و این کتاب را گنجایش نیست

الکون از بصره باید برویم بغداد از راه دجله مسافت از بصره تا بغداد را چهار صد و بیست و هفت میل گویند و دجله مذکور نبعش در بلاد ترک در آسیاست که مملکت عثمانيه باشد یعنی از جبال ارغیه است بعضی طول دجله را چهار صد و هفتاد و چند فرسخ نوشته اند و نهرهای بسیار آن متصل می شود از جمله آن نهرها نهر فرات است بمخرج این نهر نهر بلاد ارمن است و طول آن را قریب پانصد فرسخ دانند و در اخبار مدعی آن بسیارند از جمله این لغات من آنها را نیمی (یا جمله) کشیده ای بر روی جلد مذکور جاری هم دودی است هم بادی دودی اختیار کرده در آن ششتم از برای رفتن بغداد وضع کشتی روی دجله غیر از وضع کشتی دریاست یعنی راجش بیشتر است خیلی صاف و روان می رود و طوفانی نمی شود و خطرش کمتر است آشنایان و چرخانی که از بخار مر می کنند دیدنی و بسیار با تماشا است علاوه بر این در جعبه کشتی بر روی دجله از دو طرف برکنارهای آن متصل عمارات و ابنیه و بساطین و خلعتان و اشخاص صحرا نشینان ساکنین کشتی میگذرد و این نیز اسباب تماشائی است و کشتی بخار سه روز یا چهار روز از بصره بغداد خواهد رسید مگر اینکه سبب آب کاستی شاید بیشتر طول بکشد و این کشتی باین واسطه شش روز طول کشید تا بغداد رسید اما خوش گذشت و از مشابه کشتیهای که بر روی دجله آمد و شد دارند محفوظ بودم و عریضه

و تیند این تحمل به قبول	تقو و الدار عین و لاقا و
کرکت به الی اللذات طرفا	لجیم و لیس لفراد

و دیدن آن ایچ
یعنی بسیار دیدنی که جولان
یکند در آن اسباب (راد)
از اسباب کشتی است
مکشیدن آن قبول نذر و شش
و خور کشیده می شوند
(شعر دوم)
یعنی سوار شدیم در آن
میدان در حالتی که شوقه
بسوی لذت بودم ایچ
(یعنی در کشتی نشستم) و از برای
آن اسب جسم بود ولی ل
نداشت
میه

بجزی قطنیت آن لایق
من انا عظمی الله در این سفر و سفر را در یکی محمد و دیگری محمود نام از اهل کشتی
همراه برده بودم تا تکفل امورات و تحمل خدمات با شما در کشتی بزرگ سابق الذکر که پسیا
شدیم در بصره محمد که برادر بزرگتر بود بدون سبب که سخته و رفت اما برادر کترش لازم
خدمت بود اما اینکه در کشتی ثانی (یعنی کشتی روی دجله) رسیدیم بقصد کشتی را کنار
کشیده لنگر انداختند تا اهل کشتی بدان قصیه رفته از لزومات آنچه لازم باشد خبرند
بکشتی در اینست محمود را گفتیم نیرود و هر آنچه از کمالات حاجت باشد گرفته و
از خرچین سفری خواست و بجای بر گیر و چون معلوم شد که کس که در آن تقو بود برادر
نکست بخرامش برداشته و برده و همین سرت کزیش را سبب بود اسباب
دست داد و بغیر از اینکه از ناخدا می کشتی یا از هم سفران استقراض می چاره نمیدیم
(اتفاقا) در آن کشتی یکی از نوآبان پشند که مردی ذی شان شیعی مذنب و نیکو
مشراب بود عزم زیارت عتبات عرش در جات ردا داشت و با فقیر مانوشاه
اگر مصاحب بود و چون میدانست از اهل شیرازم پویسته نام شیخ سعدی می خوا
حافظ را بر زبان میراند و از اشعار آنها میخواند گاه میکرسمیت حال غریبی داشت و
شور عجمی گویا سراپا عشق بود روزی از این فقیر خواش نمود که چند شعر در تاراج می
انداختیم و او از ده بیت مشق بر ما ده تاراجی گفته نزد او فرستادم بسیار خوشش
شده بود در آن حین که محمود خبر مقعود شدن تقو مذکور را میداد و متحیران شدم
یکی از نوکرهای آن نوآب آمده رسته پیش نهاد و نوشته بدستم داد و شعر بر تحسین از
آن اشعار و اشعار معذرت از قلت آن تحفه و جایزه با اینکه خوش میدانستم از آن

جعی ایچ
یعنی جاری در آن کشتی
پس خیال کردم اینکه زمین
رونی است و در جعبه
و آن کشتی سیاهی چشم
میه
خرچین بودن
و او را با او برده نویسند
و پیش از این تفصیلش
مرفوع افتاد
میه
کبر اول و سکون
ثانی نام می است
معروف از بهندان
میه

قبول کنم ولی بواسطه ساخته مذکوره ناچار احسانش را رد کرده بلکه آن را وسیله نجات
 دانسته بپسته را کشودم و دوازده دانه طلای مسکوک در آن بود که هر یک از سه تومان
 پول ایران بیشتر ارزش داشت بدین امان عظمی الله العتدیر و آفته
 چون مقصود اصلی ما از آنچه ذکر رفت تاکنون جز اخیری است که آن علقه است
 (یعنی بیان طاق کسری) پس اینجا مقامی است که از آن شمه بجزیر تحریر در آوریم
 الله تعالی بروی دجله که کشتی عبور میکند چند فرسخی بعبده امانده طاق کسری
 نمایان میگردد در این حال مرسوم است که اهل کشتی اگر بخوانند زیارت قبر میلان
 رضی الله تعالی عنه که قریب بطاق مذکور است بروند و بجهی معدود جمع نموده یعنی کس
 سیمی داده بنام خدا تسلیم کرده کشتی را بکنار میرود مردم را پیاده ینماید و چند ساعتی
 میماند تا بروند و مراجعت کنند کشتی با که محاذی طاق کسری رسید ثواب مذکور
 معین را تمام خود داد کشتی را بکنار کشیده مردم را پیاده ساختند و پی ساریا بان
 گردیدند فقیر نیز خواستم بروم گفتند ای راکی از هند بیابان در پا کرده رفته بود
 چون اول طلوع فجر بود هوا درست روشنی نداشت و مجال در یک هم نبود زیرا که وقت
 از کشتی و بازگشتن موقت بود ناچار پایای برهنه رفتم غافل از اینکه خارهای میخیلان
 در آن صحرای بسیار است و از کنار دجله تا اینجا قریب ربع فرسنگ است محمودش
 خود را بمن داد ولی بواسطه تنگی تنواپستم در پا کرد پس حایا پای بر سر خار و خش نهاد
 بسرعت می شاقتم با پایم از شدت جراحت و جریان خون سرخ گون شده بود و
 شوق زیارت حضرت سلمان بنیکندار دستانم شوم

جمال کعبه چنان میدوادم و نمیشد که خارهای میخیلان حیر میساید

امری که واقع شود
 از غیر باشر
 قهر سلطان
 رضی الله تعالی عنه
 طاق کسری مقدار میلان
 اسبی است منه
 خار میخیلان
 خارهای بطور درشت را
 گویند و تحقیق در این لغت
 این است که میخیلان بنیم
 میگویند در اصل اسم میخیلان
 بوده یعنی مادر و پادشاه
 است درخت مخصوص را
 که خارهای بلند دارد که آن را
 سر نامند بهر حال خار الف با
 میم داده اند و الف را تحقیقا
 حذف نموده اند میخیلان
 شده و بعضی آنرا بر وزن
 سلطان دانده بجای آن
 بهر خار بزرگ میگویند
 میخیلان خوانند
 حایا
 یعنی بحال یا بهر یکی
 منه

هر طور بود خود را بدینجا رسانیده زیارتش مشرف و فائز شدم و بطور اجمال هم نقشه از
 طاق کسری برداشتم که شرح آن را مرقوم خواهیم داشت پس مراجعت بکشتی نموده
 رفتم بعبده و از آنجا بعبده عالیات الحمد لله رب العالمین
 اکنون سزاوار است که نخست شمه از میان طاق کسری در آن است بیان نمایم
 بعد از آن از طاق سخن را بنویسم

میدان در تحقیق آن اختلافات کثیره است ولی فقیر آنچه از تتبع در کتب تواریخ
 و جغرافیای فیمین است که مداین هفت شهر بوده هر یک شهری معظم در عراق عرب
 بعضی قریب بیکدیگر بعضی دورتر و بانی هر یک پادشاهی بوده یا اینکه دو سه از
 آن شهر را یک پادشاه بنا نهاده بنا بر اختلاف روایات بهر حال مقصود ما از
 آنجا نیست بلکه مداین حالیه است که آن یکی از جمله مداین سبعه است و اسپمش
 طیسفون بوده و در این شهر چندین عمارات عالییه ساخته بودند اعظم و احسن از هر یک
 کسری است که اکنون خرابه اش برجاست

طاق کسری که آن را ایوان نیز خوانند مسافرش را تا بعد از راه خشک تقریبا
 شش فرسخ نرفته اند و در بانی آن اختلاف است آنچه اصح اقوال است ایوان که
 از بناهای انوشیروان است و گویند آن پادشاه عادل در سقف ایوان ناقصی
 اوخته بوده و در بنجیری بآن متصل نموده و یک سر زنجیر را در خارج عمارت برده پس
 عرضی باشد و زنجیر را حرکت داده تا قوس بعبده آید انوشیروان عارض را خواسته
 بعضی وی را پسیدگی کند و در زمان خسرو پرویز ایوان مذکور را او مرمت کرده
 و عماراتی بر آن افزوده و دستانهای مدید انجار پایای تحت و مقرر سلطنت نموده

مداین
 جمع مدینه است
 یعنی شهر با دین انبار
 و نام و شده و هر یکی
 خرابه از آن ایوان
 بآن یک شهر مداین
 کردند
 طیسفون عرب
 طیسفون است و ساسانی دیگر
 برای آن نیز ذکر کرده اند
 اینکه بعضی از اهل لغت
 یا جغرافیای سین را مقدم
 بر یا قرار داده اند
 غلط است
 منه

(در بیان وضع و طول و عرض و ارتفاع ایوان مذکور)
بنای ایوان از خشت پنجه است و آجرهای آن طولانی است طول هر آجر یک ذراع
و عرض هر یک کمتر از شبری یکج و قیران را بنیاد کف داده اند بنایی باین استیقام در
هر جای از ایران دیده نشده سرائی متین و محکم بوده منیر فاریابی گوید

هر آجرای حسن گل بین که روزگار نهو
غراب می بخند بارگاه کسری را
مقدار یکصد و هشتاد قدم طول آن قصر است و هشتاد قدم ارتفاعش در وسط
طاق بزرگ معروف است که متجاوز از هفتاد قدم دهنده آن و بیشتر از هشتاد قدم
ارتفاع آن طاق است و در اطراف آن طاق بزرگ طاقها با ساخته اند که اکثرند
شده و سقف ایوان بزرگ مذکور شکافی برداشته و آن نیست که از پنودین زمین
حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله الطاهرین شرف الدین ابو عبد الله محمد بن
سید المصیری در قصیده مسمی به برده گفته

و بایات ایوان کسری و نهو منصب
گشای اصحاب کسری عتیرت

شیخ سعدی شیرازی را است
چو صیفتش در افواه دنیا افتاد
ترنزل در ایوان کسری فساد
نرشته اند که در زمان خسرو پرویز در آن عمارت پرداهای مرصع آویخته بوده و در زیر
ایوان در سرداها جواهرات مخزون و ادویه جات و عطریات کران بها مضبوط بود
همچنین در ایوان مذکور فرشی از ابریشم کسره بود و شخصت ذرع در شخصت ذرع
اطراف آن مرصع بر مرقد نقطه نقش زمین جواهرات مختلفه الاوان بعد از آنکه سعد
و قاص از جانب عربین خطاب مداین را مفتوح ساخت از جمله غنائی که بدست لشکر

اسلام آمد آن فرش بود گویند آن را قطعه قطعه نمودند و قسمت کردند قطعه از آن که بقدر
شبری بود بخدمت حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام آوردند حضرت آن را به
هزار درهم و بقولی دینار فروخته اتفاق نمودند

مفتوح شدن مداین در سال چهارم هجری و سال دوم خلافت آن خلیفه واقع
گردید و آن وقت سعد و قاص در مداین بود سلمان رضی الله عنه را بجای خود
گذاشت و سلمان همچنان بود تا وفات نمود و تا تاریخ فوتش را پیش از این در این کتاب
مرقوم داشتیم قبرش زیارتگاه است بقعه کوچکی و صحنی دارد و قبر حدیفه بن ابی
الافصاری که صاحب سر حضرت رسالت پناهی بوده و در سال سی و ششم هجری
وفات یافته نیز در مداین است قبری دیگر دیده شد می گفتند از عبد الله انصاری
است حقیقت را ندانستیم (باجمله) شخصی که بدیده عبرت ایوان مذکور را مشاهده
نماید چنان حالی او را دست میدهد که گریان میشود یکی از شعر اکوید شعر سیمیه

ایمان یتیم یثا یتیم یثا یتیم یثا	الینیت صنع الدنیر بالایوان
کتب الیالی فی ذراها انظر	بید البلی و انامل الخندان
ان انحواد و انخطوب اذا	اودت کل نون الاکان

بان ای دل عبرت بین از دیده نظر کن
ایوان مداین را آئینه عبرت دان
میکند زره دجله من منزل مداین کن
و ز دیده دوم دجله بر خاک مداین ران
دندان هر قصری پندی دهدت فو
پند سپردندانه بشنودن دندان
گوید که تو از خاکی ماناکت تویم اکنون
کامی دوسه برمانه اشکی دوسه هم نشان
از نوحه جغت دایم تاسیم بدو سر
از دیده کلانی کن درد سپر با نشان

بعضی اول در وجه تسمیه
آن قصری از آنکه بنیاد
این است که اطراف آن و صحن
طاق عارضی بود و یکدیگر را از
بی حس شده و دیده در صحن
الله علیه و آله و آله و آله و آله
آن حضرت را در خواب دیدند
دست مبارک را او کشیدند
شفا یافت بعد از آن خفا
شد کسی را دید که مطلع آن قصیده
بر او خواند و طلب بانی را که حال
آنکس را از آن قصیده منبر
نمودن و بایک کس داد و پس
نزد وزیر پادشاه انشاء قصیده
نمودند و آن وزیر از آن
قصیده و خبر بسیار یافت کسی
در چشم عارض شد نزدیک
بایک که خود در خواب دید که نزد
وزیر برود و از او برده را بگوید
بمال که روشن شوی و حق طلب
گردیده و از زبانت برده نزد
من نیست جز من و من و من و من
علیه و آله و آله و آله و آله و آله
شفا یافت و گفته اند شاید در خواب
که آن را برده خواند و نظر باین است
که آن کس را است برده شده
قامت بپیر صلی الله علیه
و آله و سلم
و بایشان
ما حصل یعنی اینکه در مداین
کسری پیر بود و دو حال آنکه
شکایت بود و شفا یافت امور
یاران کسری که اقامت بهم نمود
شدند و من

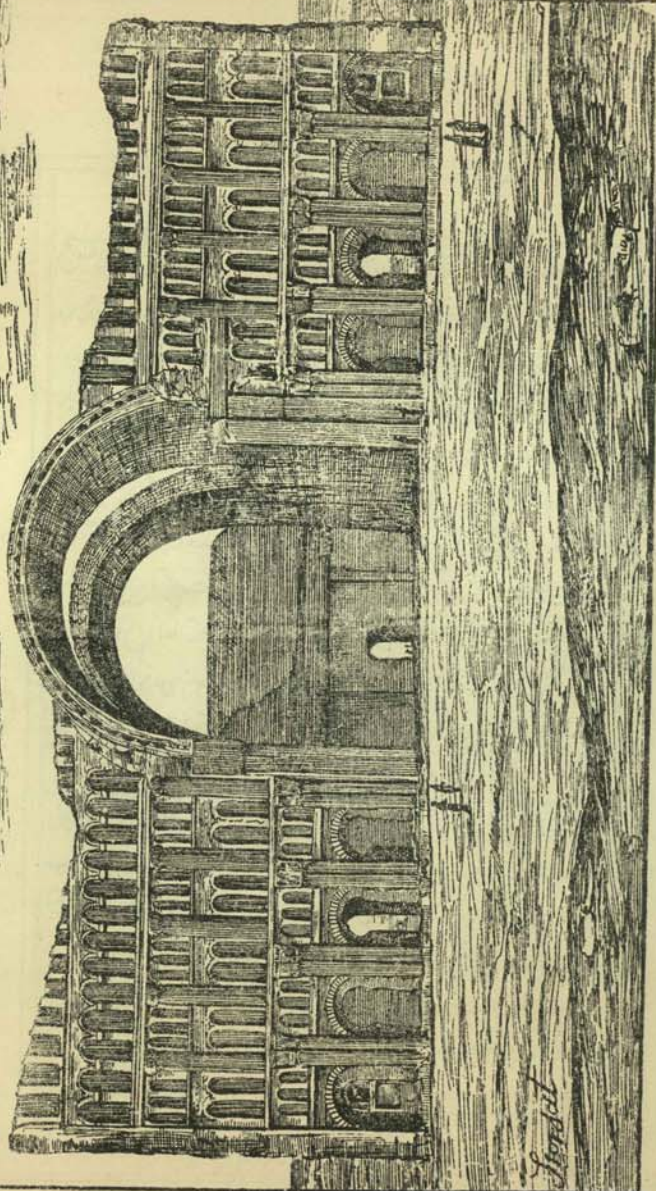
بالکسری و جب
است که آن ساقی
از سر ناهن انگشت بزرگ
تا سر ناهن انگشت کوچک
باین تیرای
یعنی ای کس که فرستادی
به بنای من تو را فراموش کردی
علی روزگار را ایوان کسری
(شعر دوم)
یعنی نوشته است روزگار در
پندهای آن سطر بانی
پرسیدگی و سرکشانی
(شعر سوم)
ایک حادث و امور صعب
هرگاه حمل کند پاک میکند
بنای را که ارکان
آن محکم است
ازین دمان
شدن بعضی را موقوفه
کنایه از اطاعت نمودن
کردن است
چند
معروف است و
کشت

کسر اول بی هر کس
 و در کمال است و ترک
 یا بی کردن
 انقباض و انقباض
 کینه نام یاد شای
 که در این بی بی پیش
 کشته شده
 بر نماند و بر نماند
 طور بود که چهره در هر گران
 تره از طلا بخت می سازند
 سالار در ظرفی کرده بینه بکند
 پس از خوردن غذا آن تره را
 بهر کس که بر حاضر حاضر
 بدل می نموده است
 اشاره است
 که در کمال است و ترک
 و تمام که بی بی بی بی
 و کمال در دانه بیست و نه
 چشمه با کشت با و سائل
 نیکو حاصل یعنی از آخرت
 که در کمال است
 یعنی بی بی بی بی
 انکور باشد
 که از خلف است
 که در کمال است و ترک
 و تمام که بی بی بی بی
 و کمال در دانه بیست و نه
 چشمه با کشت با و سائل
 نیکو حاصل یعنی از آخرت
 که در کمال است

ما بار که دادیم این رفت ستم بر ما
 این هست همان ایوان که نقش رخ مر
 از اسب پیاده شور قطع زمین رخ مر
 مست است زمین نیراک خورده بکلی
 کسری و ترنج زبر و زو به سپهر
 پرویز خوانی زین تره بجهادی
 پرویز گنوم کم شد زان کشته کمر کو
 خون دل شیرین است این می که درین
حکایت مسطور است که منصور دوانیقی چون خواست بغداد را عمارت کند
 ایوان مذکور را فرمود خراب کرده آلت آن را بجا آورد و وزیر او را منع از این عمل
 نمود و گفت از عهد چینی کار بر نیانی گفته وزیر را نیز گفته چون شروع تخریب آن
 نمود دید مخارج خراب نمودن زیاد از قیمت آلات محصوره است دست بردا
 وزیر عرض کرد آنچه را که کفتم نشنیدی حالا دست بردار و آلا در تو این خواهند
 نداشت که پادشاهی بنیاد عمارتی کرد و از ساختنش عاجز نیاید پادشاهی دیگر از غیرش
 در ماند (مخفی نماند) که بعضی از موزین کوشید که در شهر مذکور که آن را طیفون
 میکشند و طاق کسری در آن است نیز قصری دیگر است پور بن اردشیر ساخته
 منصور خلیفه آن را خراب نموده بقیصیل که گذشت نه ایوان کسری و این قول را
 اصح باشد انچه علم (خلاصه) نقشه ایوان کسری را که برده اشم در این کتابش
 قرار دادم بنمونه چهل و چهار (ع ۴)

که از خلف است
 که در کمال است و ترک
 و تمام که بی بی بی بی
 و کمال در دانه بیست و نه
 چشمه با کشت با و سائل
 نیکو حاصل یعنی از آخرت
 که در کمال است

در این کتاب

بسم الله الرحمن الرحيم
اما بعد چون تفصیل ایوان محسری سپایان آمد مختصری از بعض آثار سلاطین علم
 که در بلاد ایران یا غیر آن است مرقوم خواهیم داشت زیرا که جمعی از دوستان چون
 مطالب مسافرت نامه های مقلقه در این کتاب راجع لواحق آن دیده فقیر مؤلف را
 فرمودند که از آثار و ابنیه قدیمه آنچه که دیده بسکلت تحریر کشیده از نادیده ها نیز که
 بر پسیل اختصار بیانی رود کتابی گردد جامع و بین الخاص و العام شایع لهذا از دیگر
 آثار که در بعض از کتب ملاحظه شد یا از بعض اشخاص شفعه سموع قفا و بر سبیل اختصار
 مرقوم آمد اسامی کتبی که حاضر ساخته و از مطالعه گذرانیده و هر مطلبی را که متفق
 و مقرون بصحت یافته اخذ کرده و در اینجا ثبت نمودم این است (تاریخ سرجام علم)
 (جام جسم) (مرآت البلدان) (ذرات العیان) (تحفه العالم) (جهان نامه)
 (کنج دانش) (زینب القلوب) (چند مسافرت نامه انگریزی و فرانسوی اداها)
 (فرنگستان) اکنون شروع نمایم در آنچه مقصود است بتوفیق الله تعالی و مایه
آثار در شوشتر و ذوقول
 شوشتر از شهرهای خوزستان و پای تخت آن است بهوایش بغایت گرم و آبش
 نیک باصنم غذا پنبه و فی شکر و قلم در آن خوب بعمل آید و دیربشتری منسوب
 با تاجاست و عبا های نیکو بافند گویند در آن شهر شاپور ذو الاکاف عمار عالیله
 ساخته بوده و در پنجر پستی شهر بطرف شمال آثار آن ابنیه ظاهر است (بچنین)
 در شوشتر قلعه ایست که بنای آن بر بالای تلی است مصنوعی بار تفاع پنجاه ذرع
 گویند که یکی از جمله خزانه های معتبره سلاطین کیان آن قلعه بوده و از آن قلعه بغیر از

بصفت مفید فراهم آمد
 تاریخ سرجام علم
 مکتب معروف است و آن را
 میرزا حیرت که اکنون در نجف
 ساکن است از انگریزی آثار
 ترجمه نموده است
 جام علم
 از مرحوم ذاب حاجی
 معتمد الدوله فرهاد میرزا
 طاب ثراه است و علم
 جغرافی نیز مشهور است
 مرآت البلدان
 البلدان از مؤلفات
 جناب اعتماد است لطیفه
 حسن خان است
 در القیاس
 نیز از مؤلفات جناب شاد
 الیاست
 در تقریر شوشتر است
 نقطه
 جهان نامه
 کتابی است جغرافی
 بفارسی در این اوان
 از ارامنه نوشته
 کنج دانش
 از محدثی خان قلع
 بحکیم است
 زینب القلوب
 از محدثی است و
 مشهور است

اجرا پاره با بعضی تنوهای باقی نیست (همچنین) پل شادروان که در شوش است
 شاپور مذکور ساخته و آن پل تا شهر یک میل مسافت دارد (حکایت) گویند
 روم بر بعضی بلاد ایران تاخت و آنچه از اینها را توانست خراب ساخت تا اینکه
 شاپور مذکور با سلطنت نشست و بحرب قیصر که سبب او را مقتد کرد و بایران
 آورد فرمود اگر نجات خواهی آنچه را که خراب کردی باید تجدید و عمارت کنی از کله
 اغبیه شوشتر بود و هم حکم داد که شادروان مذکور را بسازد قیصر قبول نموده بنا
 و معماران از روم خواسته و مصالحها خارج کرده آن پل را ساخت (با جمله)
 آن شادروان و بندها بناهای حکم در عالم است سخنجایش را همه تراشیده
 و با یکت ضم نموده و بطوق همین به پشته اند عرض آن را بمیت پا و طولش را
 متجاوز از هزار پا نوشته اند (همچنین) بالاتر از شوشتر بر روی رودخانه که
 بی ساخته اند که بیشتر از هشتاد و پانز ارتفاع آن است و گویند آن از بناهای سلاطین
 گیلان است و پایین تر از پل مذکور آثار رود قلعه مخروبه است قلعه دست راست
 موسوم است بقلعه رستم و قلعه دست چپ مستی بقلعه دختر
 و دخمه های بسیار از برای اموات در اینجا ساخته اند و در آن سرزمین آثار
 بسیار است و قبر دانیال پیغمبر علیه السلام در جانب مغرب شوشتر است بنا
 کوچکی دارد جمعی درویش در آن ساکن اند (همچنین) در شوشتر بجای درگاه
 محبسی است که صورتی در وسط آن منقور است باروی می تقبل و کیوان
 بر روی صندلی نشسته و دو دست را بر سر هر یک تارها مانند نماده و غیره
 طرف دست راست و دو نفر در طرف دست چپ او ایستاده اند و بسوی

شادروان
 بر وزن چادر بان
 بساط و فرشش را گویند
 کاروان
 بجای تازی و حرف
 سوم مضوم و چهارم ساکن
 و کارن بجای دانیال
 صحیح است
 قلعه رستم
 همچنین قلعه دختر را اسم
 مستحشده است که کور
 در این کتاب تحقیق
 آن شده
 دانیال
 از نسل یعقوب علیه
 السلام است بعضی
 نوشته اند آن حضرت
 از جانب همین بن آید
 در باب القدس
 ماکرم و در بی کیند
 در زبان لری
 بوده

پادشاه با نخست اشارت مینماید و گویند آن پادشاه بهرام است (همچنین) جا
 دیگر در قطعه از کوه مجلسی است صورت یک مرد و یک زن را نقش نموده اند که در
 پایین آنها دختر کوچکی است و در جنب مجلس مذکور صورت سه نفر می باشد که ایستاده
 و در میانشان دو طفل کوچک است

دزفول که نیز از شهرهای خوزستان است پل دارد که آن را هم شاپور ذوالاکتاف ساخته
 و آن را پل و دو چشمه طاق است گویند طول آن پل پانصد و بیست و یکم و عرضش
 پانزده قدم است و این بنا از عجایب دنیاست و در راهوازر و بسمت رام بهر طرف
 خرابه شهر قدیم بسیار است و در آن خرابه ها سرستونهای مرمرینیه بنوهای تخت جمشید دیده

آثار قدیمه در کرمانشاهان

کرمانشاهان را گویند نخست بهرام بن شاپور ذوالاکتاف ساخته و قبایل و قباایل
 عمارت کرده و انوشیروان عادل نیز بنیادی نهاده و خسرو پرویز هم بناها کرده و در
 صحرای آن با غما انداخته و هوای آنجا معتدل و آبش نیکو و باغستانش بسیار است

دشهر آن قریب برودخانه قراسوه است از جمله آثاری که در این خاک است

طاق بستان (طاق و ساطم) (تخت بوستان) که همیکه طاق مذکور در آن

کوچک است و در سمت شمالی صحرای کرمانشاهان است بمسافت دو میل

(بعضی نوشته اند که ترازو و فرسخ) و آن طاق پنجاه یا شصت پا ارتفاع دارد و در

پایین و بمیت و چهار پار عرض (برخی بعضی با فوٹ نوشته اند) و اندرون آن ق

از سنگ سیاه فرش کرده اند و در جلوان سکونی است از سنگ و چشمه آبی از

آن طاق جاری است بر بالای کان طاق که بالای است در دو طرف تصویر دو

که در دزفول است
 برودخانه است که
 منبع آن جبال لرستان میا
 و آن رودخانه بمسافت
 چهارده فرسخ پایین نول
 برودخانه شوشتر
 قریب
 قریب
 بعضی اول زبان
 یعنی پاست و در پیش
 پنجاه فوت پانزده فرسخ
 است
 بعضی اول دانی و او
 ممول تختگاه و بلندی که
 در زیر درختان برایشین
 بر آن سازند
 معروف است
 م

دو ملک است که پره های بلند دارند و هر کدام را در یکی دست عقدی یا تاجی یا تیرگی
 است از هر دو اید و در دست دیگر آنها طر فی است که در آن نیز مروارید یا جوهر
 دیگر است بعضی از سیاحان برای آن ملک خیال کرده اند که شاید آنها را برای علات
 جلالت یا برای فتح نقش کرده اند و در میان آن دو ملک نصف دایره ماه دیده
 می آید و در زیر گمان طاق سه صورت است یکی از آنها که در وسط است شخصی
 لباسش مرغ بر دارد یک بکری بسته دست چپ او بقیقه شمشیر است و در دست
 راستش حلقه معابد است و شخصی که در طرف یسارش ایستاده یک دست بآن
 حلقه دارد و لباس آن ساده تر است و جبهه شید جبهه های بالی یونان پوشیده و در
 عین پادشاه صورت زنی است که بر اندامش جامه و چادری زر نگار است و دست
 راست سر سنجی به پادشاه تعارف میکند سیاحی از اهل یورپ که یک صورت
 خسر و پرویز است و صورت طرف راست آن شیرین معروفه زوجه او و صورت
 طرف چپ شاهنشاه روم است (مارتین نام) که بخنجر و تاج بجوشی نماید
 مجلس دیگر در زیر صورتهای مذکور است که در آن بنیله جنگجویی است بر اسبی
 شده خودی بر سر و سنائی در دست دارد که بردوش نهاده و بدستی سپر گرفته و در
 در طرف راست خود او یخته و زهری در بر نموده و از صورت او جز دو چشمش هیچ
 پیدا نیست زیرا که چهره و جبهه او در زیر زهری که بخود وصل است پنهان گردیده و با
 آن نیز خوش و بر گشتوان پوشیده است و این سوار را گویند نیز خنجر و پرویز است
 ولی در آن مجالس هیچ خط نوشته نشده نقشه آن دو مجلس را در ورقه قرار داد
 که آن نموده چهل و پنج است (۴۵)

مارتین
 در بعضی از کتب یونانی
 نوشته اند و آن قصه
 روم است که بخنجر و
 امداد کرد و او را
 حامی شد و با او
 داد و تا پیشان
 رزم آورد و در
 سطر است
 بر کتف آن
 زهری است که سبب
 می پوشد و گذشت
 نموده

و در دیوار جنین طاق مذکور صورت دو شما را بر پسنگ نقش نموده اند
که مرقوم میگرد

مجلسی که در طرف راست طاقی است از سنگ سیاه صاف براق است
که نصب کرده اند و در آن صورت شکارگاهی است و صحرایی که در آن آهوبه گور
و این مجلس نوزده فوت بلند است و عرضش قریب چهارده فوت و چهار دان
صد صورت از مرد و زن تقریباً اند و پنج جنس از حیوان (یعنی آهوبه و کور و فیل
و شتر و اسب) صورت سه نفر شخص بزرگ در آن است یکی بر بالای عرصه که
پادشاهی در بردارد و بر سر تاجی نهاده براسی سوار کرده و در طرف چپ که رفی
خداست که از آن ایستاده اند یکی از ایشان چتر پادشاهی بر سر دی گرفته است و
صورت پادشاه دیگر در وسط عرصه است سوار بر اسب شده تیر و کمان در دست
دارد و به تعجیل بسیار را در پی آهوان میبرد و اندوه بسیار است که میخورد
تیر سبائب آنها میفکند و در عقب پادشاه مذکور سوارانی چند در تاخت و تاز دارند
که گویا میخوابند آنها هم آهوبه صید کنند و صورت پادشاه دیگر در پایین آن
عرصه است کمانی را بر گردن خود افکنده و نیزانی آهوبی اسب می تازد و در این
شکارگاه هرگاه صیدی از چاهای در آید بعضی از غلامان شبه انرا از زمین بدید
و صیدها را بر پشت شتران نهاده طرف پای تخت می برند و در مقابل صورت
پادشاه اول که بر بالای عرصه است زنائی چند نوازنده سازها بر دست دارند
در جای بلندی که از تخمه و چوب ساخته اند رفته مشغول نوازندگی میباشند و در
عقب سران سواران مذکور در حاشیه عرصه صورت فیلان را ساخته اند

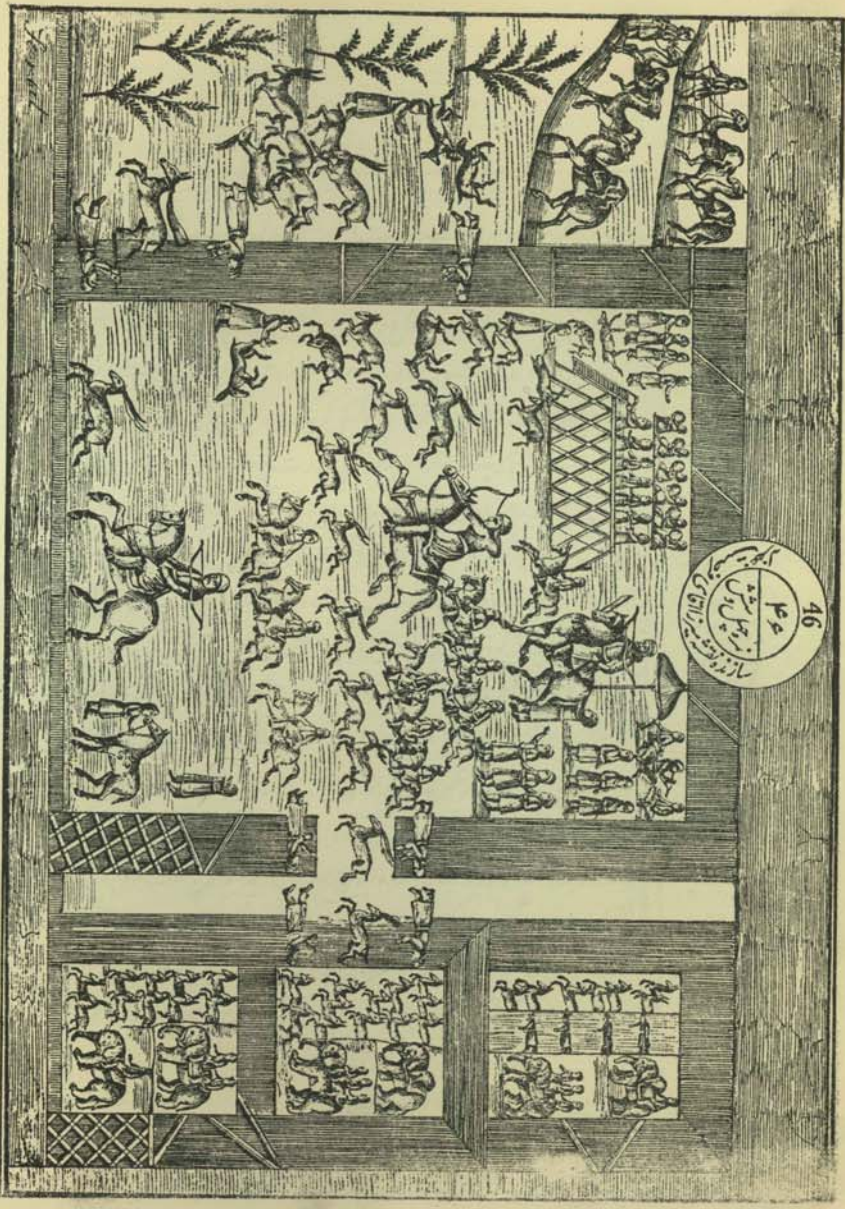
فوت
معینش کز دست
سپهر
شخص بزرگ که در آن
عصه است کان رود
بر سر صورت کینه زشت
و آن پادشاه است که
خواسته بر سر حالت
اورا نشاند
سازمان
که بدوست دارند
از قبیل دف و نی
منابعه

که بعضی آنها آدم سوار است و بر پشت بعضی شکارهای صید شده بار
 مجلسی که در طرف دست چپ طاق است نیز بر سنگ سیاه شفاف صاف
 شکارهای دیگر نقش نموده اند ارتفاع و عرض این مجلس هم مثل مجلس سابق الذکر است
 و این شکارگاه خوک است و متجاور از بنفقا و صورت از مردوزن است و در
 یکصد و پنجاه صورت حیوان متفرقه و پنج کشتی کوچک را بر آب روان کرده اند که
 آنها مردان و زنان بسیارند و در دو کشتی صورت پادشاه نقش آمده در یکی
 پادشاهی است ایستاده کانی در دست دارد مثل اینکه تیر از کمان گذرانیده یعنی
 بجانب کرازان افکنده ثانیاً میخواهد تیر دیگر بکلی کمان نهد و چنین مینماید که زنان در
 کشتی در دست تیر آماده کرده تا هر وقت پادشاه بخواهد با و بدهند در کشتی دیگر
 نیز پادشاهی بسیاری که تیر بکمان نموده میخواهد بجانب خوکان پرتاب نماید و زنان
 دیگر در کشتیهای مذکوره هستند که ساز در دست و مشغول نوازندگی اند و ساز آنها
 بیشتر تنبک می نماید و در کشتی بالایی آن عرصه صورت چند زن است که دستک
 میزنند و گویا در حالت رقص باشند برای اینکه پادشاه را حال ذوق و وجد پیش
 و در اطراف شکارگاه فیلان بسیار آورده اند از برای اینکه صید بار را راه فرار
 نباشد و فیلمانها را در وسط رانند و بدین حیل از تیر محروم شده بر زمین
 افتند و هر چه صید میکنند غلامان جسد آنها را برده بر پشت سیلان نموده و
 قصر و سرای پادشاه میبرند (باجمله) صورت دو مجلس شکارگاه مذکور را در
 دو دوره از روی نقشه های بعضی پستیاخان نقاش کشیدم یکی بفرجه چهل و شش
 (ع ۴) دیگری بفرجه چهل و هفت (ع ۵)

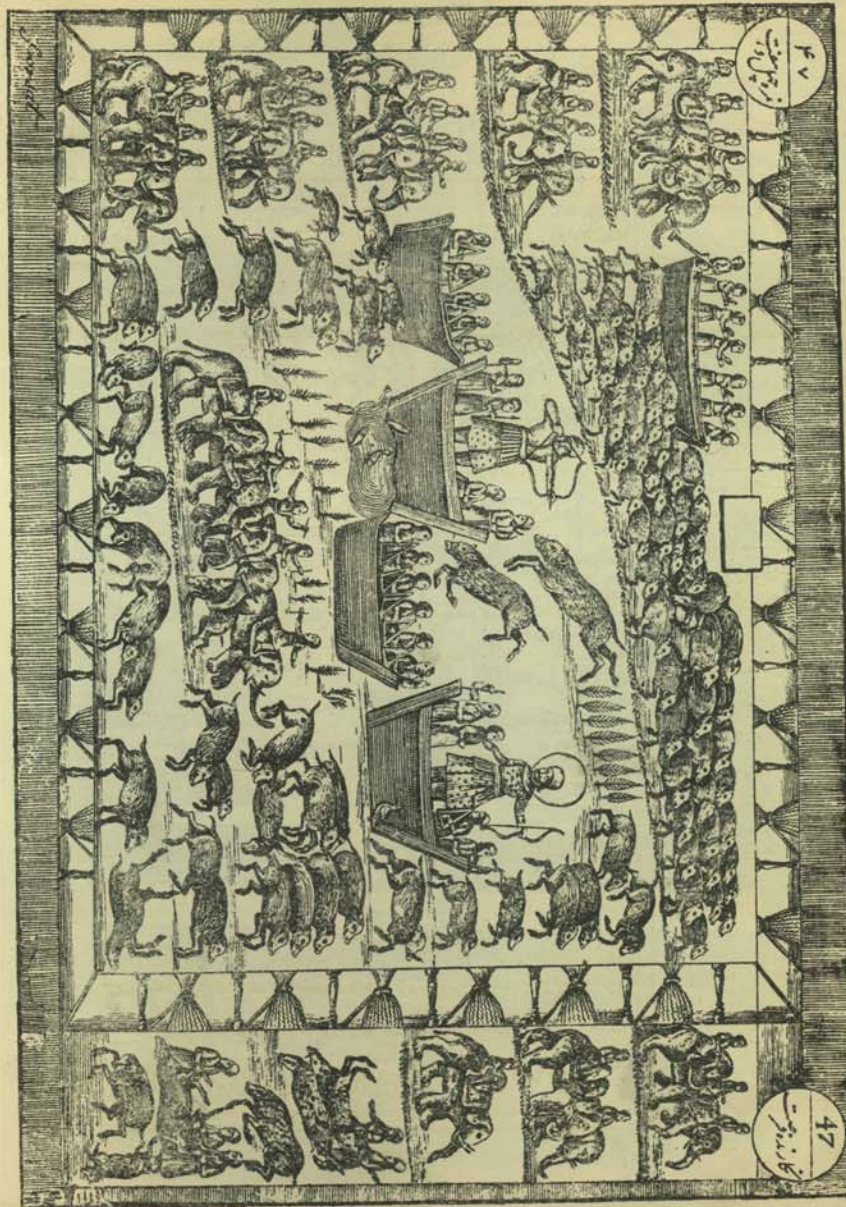
حیوان متفرقه
 از قبیل فیل و گراز و چند
 مای قریب بکشتی یک
 مرغابی نیز از کشتی
 دیگر گراز و چینه بیشتر
 چنانچه از نقشه معلوم
 خواهد بود
 من

46
سنة ١٠٤٠
شوال ١٠٤٠
١٠٤٠

از طاق بستان مذکور چند قدم گذشته ایوانی دیگر است باندازه نوزده فوت عرض
 و سی و پنج فوت ارتفاع و سیزده فوت عمق در زمین آن فرش از سنگ سیاه
 کرده اند و بر دیوار وسط که هفت فوت از زمین بالاتر است مجلسی است که در
 آن صورت دو پادشاه را نقش نموده اند که لباس پادشاهی در بردارند و یکدیگر را
 بر میان بسته و بر پسته تاج نهاده اند و هر یک بر تاج پری بسیار بزرگ نصب کرده اند
 و سپرچی نیز دارند که رشته آنها از پشت سرشان آویخته و مویهای خشن انبوه
 از دو طرف بر سر دوش ایشان ریخته و موی ریش آنها کوتاه است و هر دو با
 دست قبضه شمشیر خویش را گرفته اند و بلند می قامت ایشان از سر تا پا هفت
 فوت است گویند درجه تجاری این طاق خیلی پست تراست از طاق اول
 و بر هر یک طرف آن دو صورت لوح خطی بزبان پهلوی نقش نموده اند که
 ترجمه آنها نوشته می شود

ترجمه لوح دست راست

این صورت شاپور بزرگ پرستنده خداست پادشاه پادشاهان ایران و
 ایران از طایفه فرشتگان پسر هرمز بزرگ پرستنده خدا پادشاه پادشاهان
 ایران و غیر ایران زاده از طایفه آسمانی و نمیره بزرگ زسی پادشاه پادشاهان قدیم

ترجمه لوح دست چپ

این صورت بهرام بزرگ پرستنده خداست پادشاه پادشاهان ایران و
 ایران از طایفه فرشتگان پسر شاپور از طایفه فرشتگان پرستنده خدا پادشاه
 پادشاهان ایران و غیر ایران زاده آسمانی نمیره هرمز پادشاه پادشاهان انته

فوت
 معنیش گذشت
 شاور
 ذوالکائنات است
 زاده از طایفه
 آسمانی معنی آن آسمانی
 در حاشیه ازین
 کتاب گذشت
 بهرام
 شاید این مجسمه
 چهارم باشد و در این کتاب
 پسر شاپور و نمیره هرمز
 موافق است با آنچه
 از مورخین نوشته اند
 و با بعضی برخلاف است
 دارد البته این کتاب
 بر جرح است اصح
 است

از مجلس مذکور قدمی چند گذشته مجلسی دیگر است باندازه سیزده فوت ارتفاع
 و ده فوت عرض سه صورت ایستاده در آن نقش است یکی از آنها جاده کوتاه و
 تنگ پوشیده کیس و بسندی دارد که دور شده آن از عقب سرش او زبان است
 و هر دو دست چوبی گرفته که سه فوت بلندی دارد و پارچه دیگر هم از پشت سر
 او نیخته و بدو سرش منطقه از نور است که مانند آفتاب می تابد و زیر پای او یکی
 ستاره یا آفتاب است که بر آن ایستاده اما دو صورت دیگر بحسب تاج لباس
 مانند سلاطین ساسانی هستند شخص وسط پر کوچکی بر کلاه زده و کیس و بسندی است
 سرش او زبان است و دست چپ خویش را بر قبضه شمشیر نهاده و بدست راست
 حلقه گرفته شخص دیگر مید بد با صطلاح تاج بخشی بنیاید و آن شخص ستم از قبول میکند
 و تاج این شخص بدست است و پر بسیار بزرگی بر تاج نصب نموده و این دو صورت
 مذکور بر بدن مرده ایستاده اند لباس آن مرده مثل اشکانیان است و خطی در اینجا
 نیست لهذا هر کس خیالی کرده است بعضی گفته اند آنکه چوب بدست دارد و
 نوری بدو سر صورت زرد دشت است و دو دیگر یکی کتاسب و دیگری اسفند
 پدرو پس از سلاطین کیان و آنکه پامیال شده ارجاسب نیره افزایاب است
 که او را زیر دست نموده اند بعضی نوشته اند صورت اشخاص مذکوره است
 اما در شیر فرموده نقش کنند بعضی هم گویند صورت زرد دشت است و او شیر
 و شاپور پسرش و آنکه پامیال شده یکی از اشکانیان خواهد بود و اقوال دیگر گفته اند
 (باجمله) نقش این دو مجلس مذکور را از روی نقشه های سیاحان در ورقه قرا دارم

بخره چهل و هشت (۴۸)

بکسر اول و فتح ثالث
 در لغت معنی کردند
 و مجازا دانه را گویند
 و اینجا چنین مراد است
 اقبال دیگر
 این است که بعضی خیال
 کرده اند که صورت وسط
 اردشیر و صورتی که منطقه
 بدو سر است او زرد
 باشد چنانکه در نقش رستم
 مرد دشت بود و آن مرده
 همین است بعضی گفته اند
 که آن مرده اند که این صورتها
 در عهد هرام بن شاپور
 که بانی که مانده آن بود
 از تمام یافته و آن دو
 صورت این دو
 پادشاه می باشد
 آینه اعلم
 منه

نخجین

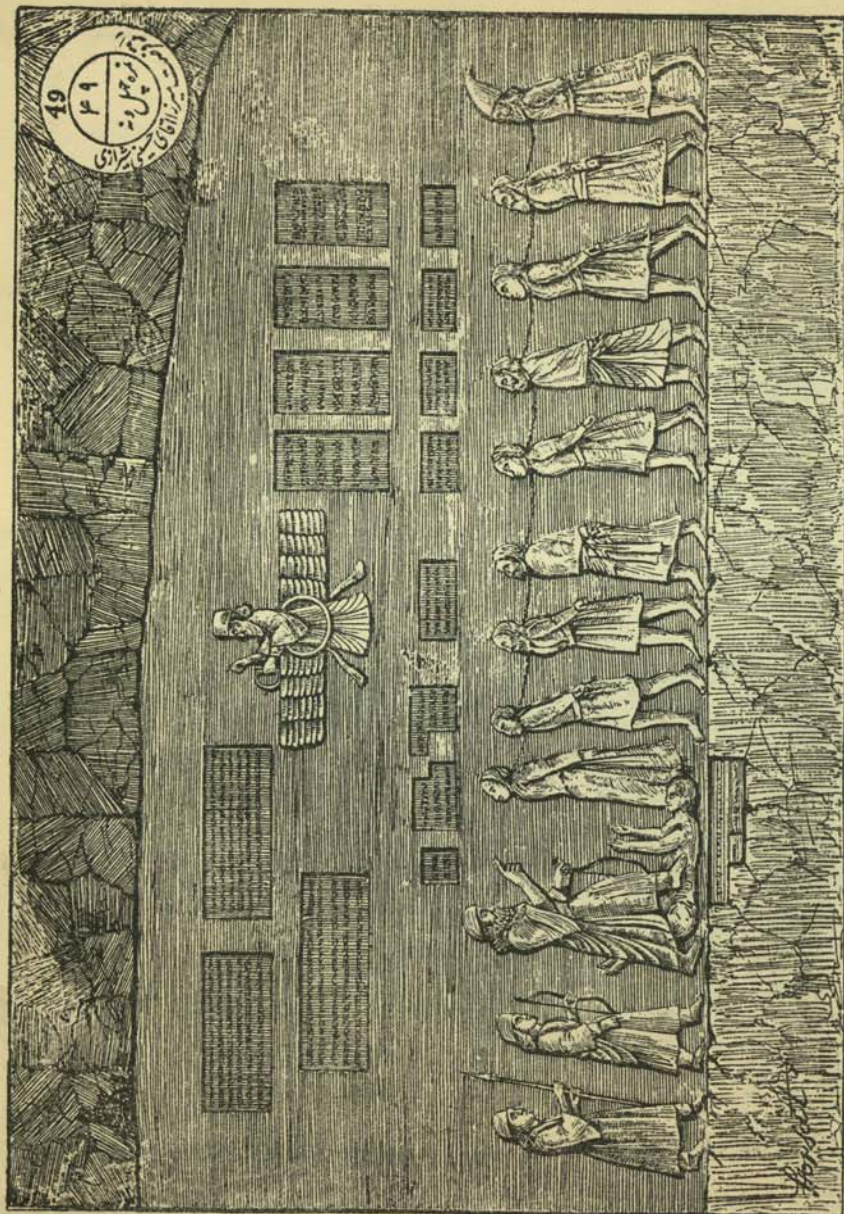
بسیون کوهی است یحده میل از کرمانشاهان دور و آن با کوه طاق بستان مذکور پیوسته است و ارتفاع آن کوه موجب مساحت اهل سیاحت یک هزار و پانصد فوت است و در زیر آن چشمه جاری است که متصل برودخانه میشود و آن کوه چنان صاف و هموار است که گویا دستی تراشیده شده باشد و آن از جبال شاه معر و قد است و نمکند سپاهی نظر میاید و خرابه بسیاری در دامنه آن کوه دیده میشود معلوم است که آنجا شهری معظم و معتبر بوده در جانی از آن گوه مجلسی است که در آن صورت مرد بالیا پس چو ابر و دفته و شمشیر نمندی در دست و تاجی بر سر دارد و چنین نظر میاید که آن از سلاطین ساسانی است و در مقابل او صورت زنی است که کیند شاید که آن دو صورت یکی خسرو پرویز و دیگری شیرین باشد
 و دیگر در یک طرف دامنه کوه نزدیک بجاده مکانی است شبیه بقمار در آن صورت اسی تجاری شده کیند آن صورت شبیه ز خسرو پرویز است
 و دیگر در آن حوالی مجلسی است که در آن تصاویر بسیار است بعضی بزرگ و بعضی کوچک برخی سواره فوجی پیاده پاره مسلح جمعی غیر مسلح و دوازده ذرع عرض آن عرصه است ولی برود و دهور آن تصاویر محو و نابود شده و بر بالای سپهر آنها چند سطر خط یونانی بوده که انهم بطوری منجی است که خوانده نمی شود همین قدر در ضمن آن خطوط لفظ نظر ز پس دیده شده و نظر ز پس کی از اشخاصی است که در زمان سلاطین سلجوقی بعد از اسکندر در آن ناحیه حاکم بوده است پیش از این معلوم نیست و دیگر مجلسی در آن کوه در جایی بسیار مرتفعی است که ارتفاع آن از زمین مقدار سیصد فوت است و عرض آن یکصد و پنجاه فوت و طولش صد فوت و بدون

نقش
 مقداری مذکور شد
 یعنی بلند و مرتفع منه
 شمشیر
 معنی آن شمشیر است
 زیرا که در بعضی رکنها
 و چون آن است ساجده
 بدین نام خوانده شده
 و کتیبندان را شیرین
 بخسرو داده بود و از همه
 اسباب قوی و بزرگتر
 بوده منه
 تفریس
 بفتح اول شکل آن دیده
 شده
 سلجوقی
 سلجوقی نیز خوانده شده
 و سلسله سلجوقی
 سلاطین سلسله سلجوقی
 که یکی از خاندانها را
 که پس از وی دایمه
 سلطنت داشت
 شرح حال او سابقا
 در این کتاب نزد
 ذکر احوال اشخاص
 گذشت
 منه

منقبت رسیدن بدان مجلس محال است بعض از سیاحان فرنگ با زحمت بسیار
آن شده نقشه از تصاویرش برداشته و هم خطوط آن را که بخط میخی است خوانده
(تفصیلش از این قرار است) در آن مجلس چهارده صورت است نه نفر آنها
بستند که دستهای ایشان از عقب بسته شده و بواسطه یک طناب یا یک نخ
که بگردن آنهاست یکدیگر مسلسل آمده اند و با ایشان مختلف میباشد پشت نفر آنها
سر برهنه و یکی که در آخر همه است کلاه بلند خمیده بر سر دارد و در جلو مجوسین پادشاه
استاده و یکی بر سر و گاهی در دست دارد که بدن تکیه نموده و دست راست خود را
بلند کرده که گویا بر سر اعرض و تغییر نماید یکی از سیاحان در مسافرت نامه خود نوشته است
که از خطوط الواح استخراج بر من معلوم شد که آن پادشاه داریوس اول است که باطلای
دارای اول باشد (با جمله) در زیر قدم پادشاه شخصی است که پای پادشاه برهنه
اوست و آن از پا افتاده و پستهای بلند کرده التماس می کند و در پشت سران پادشاه
دو نفر ایستاده اند در دست یکی گاهی است و در دست دیگری شانی معلوم است
که آنها از خاصان پادشاه اند و بر بالای سران تصاویر مذکوره صورت فرو بر
کشیده اند که از ستر تا مثل انسان است و دو بال دارد و از حلقه بدر رفته و این از جمله
چهارده صورتی است که گفتیم در آن عرصه نقر شده مؤلف گوید تفصیل فرو بر را
مادراین کتاب سابقا نگاشته ایم و در اطراف آن سطح خطوط بسیار بخط میخی
یعنی بر بالائی سر یک یک از آن اسرا و آن پادشاه و دوسه جایی دیگر فقره بقره
است که تفصیلش ان شاء الله تعالی بایده نقشه این مجلس را از نقشهای سیاحان
فرنگستان در ورقه کشیدم نمبر پهل و نه (۹۶) بعون الله تبارک و تعالی

اش
کسانی هستند که باغی
و طایفه بوده اند که تفصیل
حال سر یک در ترجمه
خطوط ایشان خواهم آمد
در این کتاب
یعنی در ضمن نگاشتن
جست که گفته اند
منه

اما تفصیل و ترجمه خطوطی که در مجلس مذکور مرقوم است (اولا) اینکه آن خطوط
بسیار مفصل و مشتمل بر سطور کثیره است و ترجمه اش نیز طولانی چنانکه از مترجمین
ورق نگاشته آمده (ثانیا) اینکه در ترجمه با اختلافها دیده میشود حتی در اسمها مثل
اینکه اسمی را که مستمای آن شخصی واحد است مختلف نوشته اند و این بسیار محل
حیرت گردیده پس فقیر مؤلف در رفع مطلب اول یعنی اطالت کلام باین طور
چاره جوئی نموده که مطالب گمراه ترک و خلاصه از ترجمه بار اخذ و ثبت کرده که هم مختصر باشد
هم مفید و در رفع مطلب ثانی یعنی اختلاف ترجمه با جزاین چاره ندیده که در برای
که دو مترجم با بیشتر اتفاق نموده اند و متفق علیه آنهاست همان را گرفته پس تم

داشت و در اینجا نگاشت
خلاصه ترجمه خطوط مسیحی در مجرای کوه بیسوی

من هستم پادشاه بزرگ داریو پس پادشاه پادشاهان پادشاه پارس و توابع پارس
و نیشیا نیر و اشامای نیشیا داریو پس پادشاه میکویدر من و نیشیا
پدران ارشام بود پدران اریارام پدران جیشانش پدران نیشیا داریو
پادشاه میکوید که از این سبب ما را نیشیا میکوید که از عهد قدیم بدست
کمی مغلوب نشده ایم و از پدر تا پسر سلسله ما پادشاه بوده اند داریو پس
میکوید که پیش از این در خاندان ما هشت نفر پادشاه بودند و من هم از ایشان
هستم و از عهد قدیم پادشاه بوده ایم داریو پس پادشاه میکوید که اورمزد
مراسلعت بخشید و بفضل اورمزد من پادشاه هستم داریو پس پادشاه
اینها ملکتهای است که در تصرف من آمده و بفضل اورمزد من بر آنها پادشاه شدم

داریو پس
مرفع از آن بین
میکوید و نیشیا
پدر و داماد
پدر و پسر
استمال
نموده اند
ارشام
در نسخ نوشته بود
ولی در مسافرت نامه
انگلیسی ارشام مرقوم
داشت است
اریارام
در نسخ این طور است
ولی در نسخ دیگر این کار
اربرام نش
نوشته است
من

و بنام او برکن و اریوس پادشاه میگوید ای که این آثار و تصویرهای منی اگر آنکه
مخاطبت کنی و در نزد یار تو باشد و عسر تو در از کرد و اگر مخاطبت کنی او در نزد تو

ترجمه خطوطی که در پیش صورتها نوشته شده

بالای سر داریوس چندین سطر است که کلمات و مضمونش همان است که در پنج فقره
ادایل ترجمه با هم قلم شده و در زیر شخصی که داریوس پس پا بر سینه اش نهاده
نوشته است

این گامای ماکوشی است و بود یکی حیل باز و چنین گفت که من هستم سپهر سر سبز
پهلوی شخصی که اول ایستاده نوشته

این اترینای حیل باز است که میگفت من پادشاه اهوازم و دروغ گو بود است
پهلوی شخص دوم نوشته

این تخی پرامی حیل باز بود که شهباز را در قفله انداخت و فساد کرد است
برتن شخص سوم نوشته

این فراد ارش است که حیل بازی کرد و میگفت من پادشاه ماد هستم و آنجا قفله
بالای شخص چهارم نوشته

این ماریس حیل باز ایرانی بود و گفت من هستم پادشاه سوپتیا و آنجا قفله نمود است
پهلوی شخص پنجم نوشته

این ستر اشهای بود و گفت من پادشاه اسکا رتیا هستم و در آنجا یاغی شد و قفله
پهلوی شخص ششم نوشته

این و هیزاد و حیل باز ایرانی بود و در ایران رئیس یاغیان شد و قفله کرد است

در بعضی نسخ ماکوشی
نوشته شده در عایشه
قبل اشاره باین
مطلب نیز شده
بیم و الف دال
مطلب و الف در آخر معنی
عراق هم است بعضی هم
ترجمه آن را با ذکر یاغیان
کرده اند
سوپتیا
طایفه از پستان باشد
کاینهم عن بعضی کتب
منه

پهلوی شخص هفتم نوشته
این حیل باز از اهل ارمنیا بود بنام اراکس و در شهر بابل بسی فتنه بر پا کرد

پهلوی شخص هشتم نوشته
این فرا قیس حیل باز است که میگفت من پادشاه هستم و در مار جیان قفله نمود است

بالای سر شخصی که در آخر جمعه است و کلاه بر سپر دارد ترجمه آن را در کتاب جلم
جم نوشته این سار قما ساگان است و در نسخ دیگر از پارسی و انگریزی

چیزی نوشته اند و چون حرف قاف در کلمات آنها بود آن اسم بنظر غلط
می آید الله تعالی اعلم

تبصره بعضی از اهل لغت نوشته که داریوس پس کی از اعظم پادشاهان قلم گیر
بوده و از جانب لهراسب حکومت داشته و صورت خود را در بیتون نقش کرده

و نیز گوید اینکه بعضی او را دارا دانسته اند چنین است این فقیر مؤلف هم گوید
اینکه ایشان فهمیده اند چنین است بر برداشتمندی از ترجمه های مذکور وضع

است که داریوس مذکور پادشاه با استقلال بوده نه خد متکذرو کار پرداز لهراسب
یا کسی دیگر و منافات ندارد که لهراسب کار گذاری داشته داریوس نام ولی
سر این غیر از این است

آمار قدیمه در بابل

بابل برکن رنهر فزات بجانب شرقی آن واقع است و در این از من از توابع قله
است و حال آنکه سابقاً ادنی محمد آن دو برابر حله حالیه بوده گویند و همدارو
شصد سال قبل از میلاد پیش آن شهر نباشده و نوشته اند آنجا دارالملک فتح ک

شاید از کتاب
باشد
بابل
حرف سوم ماکوشی
و اینکه بعضی آن
حرف استعمال نموده اند
شاید با کمال قافیه آورده
درست نیست
غلط است
شهری است
در عراق عرب و
معروف است
منه

بوده که وی در آنجا بناهای عالییه نهاده و قلعه ساخته که آن را کنگ در و بهشت کنگ
میخوانده اند و اسکندر رومی بر عمارات آن افزوده بوده و آن شهری از میان سیم
خوانده میشده و قلعه تو بر تو یا برج و بارو داشته که قطر دیوار پانزده ذرع ارتفاعش
از بهشتا ذرع متجاوز بوده و دیوار پرونی دو بیست و پنجاه برج داشته و دیوار باربا
آجرهای مربع ساخته بودند که هر آجری را دو که قطر و شش کره پنبه بوده و چنان
آجرها را بهم متصل نموده بودند که بعضی را گمان میرفت که ملاط آن آجک و تخم مرغ بوده
و شهر حله اگر عمارتش از آن آجرهاست و برجی مربع طولانی در آنجا بوده و برج
بابل معروف است و آن برج و آن قلعه بکلی خراب شده و پامی تحت فزید و آن هم
بابل میدانند و در بابل چاهی است معروف بچاه دانیال که هیود و نصاری در
ایجاد خود بدانجا میروند و محل باروت و باروت معروف همین جاست
(باجمله) در بابل در کودالی سنگی است که یک ذرع عرض و یک ذرع و نیم ارتفاع
و دو ذرع طول دارد و بر روی آن سنگ شکل شیر است مجسمه که اتصال باین
سنگ دارد که گویا روی آن خوابیده است

اما رقدیه قریب مسیت

مسیت قصبه ایست در عراق عرب برکنار شط ما بفراده و قریب چهارده فرسخ از
فقره در آنجا چند روزی همان بودیم قریب با آنجا یعنی مسافت چند فرسخ تلهای بسیار
بزرگ است که همه شهر بوده و اما بناهای عالییه مشاهده میشود گویند از بناهای
ضخاک است و تارده را نیز فقر سلطنت بوده و اکثر از زیر خاک سنگهای عظیمه
و صورت های مجسمه بیرون آورده اند از جمله در همین سنوات یکی از سپیاهان آن

شعب
بعضی اول و فتح ثانی
که شاکست شد و
و بار و حده در
آجر شده
نارده
چند باد شده چبار
بوده اند که شرح احوال آنها
در توارخ مخطور است
گویند ستوی آنها کسی است
که حضرت ابراهیم علیه السلام
علیه السلام را در آنجا
آلوده می نمایند
منه

محل از آن اراضی را شکافته چند مجسمه از سنگ بر آورده بوده که بعضی از خطوط قید
برشانه و پنبه و پهلوی آن صورتها نقش بوده و آنها را حمل و نقل کرده می آوردند
بغداد و بصره که بفرنگستان برده شنیده اند پسنگهای عجیبه در آنجا دیده میشود

اما رقدیه در اسک

اسک از نواحی ایوازا است میانه آنجا ورام هرز واقع شده و مسافتش
تا آنجا دو منزل است آب و نخل فراوان دارد و در حوالی آن شهر چشمه است
که آبش خوب نیست و در آنجا ایوانی است عالی و میان ایوان و چشمه مذکوره
کنبدی است که عباد بر آنو شیر و آن بنا نموده ارتفاعش عیشتر از صد ذرع است

برج عتروق

این برج یکی از بناهای کهنه و در حوالی بغداد است مسافت چهار فرسخ است
و قتی شخص بالای آن برج صعود نمیداد از هر سو که نظر کند آثار آبادی و قریه و خرابیهایی
بنظرش میآید (وضع آن برج) مربع است با خشت خام ساخته شده طرز شستها
تقریباً چهار خشت از بهشت الی ده خشت روی هم گذاشته اند و یکدو خشت
چینه روی آن کشیده و روی چینه را حصیر و چکن ریخته اند همین ترتیب تا
برج و بطوری ساخته اند که در چندین هزار سال عیب نکرده و چند سطر از خطوط
قدیم بر روی خشتی پنجه منقوش شده آنچه محققین معلوم کرده اند آن برج مرتفعی بوده
در سرحد بابل که سلاطین بابل بر بالای آن همیشه دیده بان میگذاشته اند و بعضی
که شهر عکار در که در تورات است همین عتروق است و جمعی گویند برج عتروق
است و ابالی آنجا حالا هم آن را تپه مژدومی نامند الله تعالی هو العالم

اسک
بروزن آدم شمال
ی شود
عتروق
بعضی بجای حرف آخر
قار باشد زن و شیشه قروق
خوانده اند و بعضی شیشه
آخر می آورده عتروق نامیده
و در آن از منتهای ستر
کار کوف مشهور است
منه

از بناهای

نقشه

آمارت دیمه همدان

همدان از شهرهای سردسیر عراق محکم است و شهری است مشهور در دامن کوه لک
واقع گردیده و آن کوه بسیار رفیع و بلند است و منبع چشمه سار و عیون متعدده و
فیت کل و ریاحین متوقه است کوهی بآن منافع و حضرت در تمام قطعه آسیات
گویند و درش تقریباً سی فرسخ است (باجمله) در شهر حالیه همدان چندین بام ناز
و بسیاری از فضلا و عرفا و حکما و مردمان بزرگ مدفون اند که تفصیل آنها موجب طول
است و مخروبه عمارت کیان مشهور به آلبان تاکوه الوند سیل فاصله است و در
ایران بنائی از آن عالی تر نبوده و گویند محیط دایره شهر قدیم قریب سی و شش
میل بوده و نوشته اند ابتدا جمشید آن را بنیاد نهاده سپس همین پسر اسفندیار
مرمت کرده و بهرام گور نیز عمارت نموده در بعض از کتب جغرافی انگریزی
که آن شهر هفت حصار داشته که هر حصار از فلزی و برنجی بوده دارای برجهای
بسیار و دروازه های بسیار و چوبهای عمارتش از عود و صندل بوده است و
زیت در دویار قصر با از صنایع طلا و نقره و در تاریخ مسطور است که چون
اسکندر رومی بر ایران استیلا یافت آنها را خراب نمود بنقد از آن شهر جز
آثاری باقی نماند و سنگهای شکسته نیز هست و سه لوح خطی می بر کوه الوند
دیده می شود که آن را کج نامه گویند یکی از آن الواح خطوطش بکلی محو و نابود است که
خوانده نمی شود و دو لوح دیگر را خوانده اند که ترجمه آنها نگاشته میشود

ترجمه خطوط لوحی که در کوه الوند است

بزرگ خدا ورمزد است او این جهان را داد او این آسمان را آفرید او سزا

آلبان را
آلبان گفته اند کوه
نیز نوشته اند در الواح
بیتون این شهر را کاهانان
قراست نموده اند
صندل
معرب صندل است
درختی است معروف است
آن در بلاد هند است
منه

پیدا کرد او انسان را جان بخشید او داریوس را پادشاه کرد هم پادشاه مردمان
واضع قوانین مردمان من هستم پادشاه داریوس بزرگ پادشاه پادشاهان
پادشاه بسیار و لایتهای تقویت کننده این جهان بزرگ پسر و پسر پسر و پسر پسر
(ترجمه خطوط لوح دیگر در کوه الوند ایضا)

بزرگ خداست او رمزد بزرگترین فرشتگان او این جهان را گسترده اولین
آسمان را آفریده او انسان را پدید آورده و جان داده او زرگزس را پادشاه کرده
پادشاه همه مردمان و واضع قوانین مردمان من هستم زرگزس بزرگ پادشاه
پادشاهان پادشاه بسیار و لایتهای تقویت کننده این جهان بزرگ پسر پادشاه

داریوس پسر جمشید است

آمارت دیمه در مازندران

مازندران در سمت جنوب دریای خزر واقع است و در مغرب کیلان رود و در
و هوایش گرم و تر ساحت آن مشتمل بر تلال و جبال و افرو و جنگلهای متکاثره از جمله
شهرهای مشهور مازندران استرآباد است دیگر بار فروش و دیگر پارسی و شهر
ساری بسیار قدیمی است گویند قبر سلم و تور و ایرج در آنجا است و آن را کهنه
نامند و آثار چهار آتشکده از ایرانیان هنوز در آن شهر باقی است معابد را
برج مانند ساخته اند قریب سی یا فطر و صد و بیست پار ارتفاع دارند

آمارت دیمه در بادکوبه

بادکوبه که آن را باکوبه و بادکوبه گویند شهری است بر کنار بحر خزر واقع
گویند دژ بناهای انوشیروان عادل است سابقا جزایران بوده حال ضمیمه مازندران

زرگزس
ساقا در این کتاب
معنی آن شده و گفته
شده
بر وزن نظایر این در مازندران
دریای مازندران نیز
خوانند و واسطه نزدیک
بودن این شهران
بادکوبه
حرف چهارم کات
تازی است
منه

روس است و در آنجا چند آتشکده است از سنگ ساخته اند ارتفاع طاق آنها پانز
پاست در محراب یکی از آنها لوله در زمین نصب کرده اند که از میان آن شعله آبی رنگ
پرونی آید مثل شعله که از سوزانیدن عرق فرما حاصل میشود اگر چه این صورت
در سایر اطراف با کوبه هم اگر زمین را بشکافند حاصل میشود و بعضی از مجسمه دان از
مجسمه میداند (کشف) بعضی از اراضی آن شهر کبرتی است و آتش خیز است
چنانکه اگر خواهند آتش شعل شود قدری زمین را حفر کنند شعله از خارج بآید
فوزا مشعل گردد و چون خواهند خاموش شود درمی خاک بر آن ریزند فرو
نشیند و نظمی گردد

آثار قدیمه تبرستان

تبرستان در جنوب مازندران است همه پهنکلیخ و کوستان و بعضی سائیان
در آن ولایت سلطنت کرده اند از جمله شهرهای تبرستان یکی امل است که جمعی
فضلا از آنجا برخاسته اند در نزدیکی امل بنایی است محرابی که سه برج آن هنوز با
معروف است که آنها آتشکده بوده اند

آثار قدیمه در ایروان

ایروان وقتی پای تخت ارغستان بوده و کنون بدست روسته است در آنجا بنا
برج مانده و خطوطی در خارج آن برج دیده شده که شبیه است بنقطه ارمینی
شده ولیکن ارمینی های جالیه آن را نمی فهمند

آثار قدیمه در اردبیل

اردبیل از جمله شهرهای آذربایجان است و صاحب قلعه متین و حصی حصین کوشیده

تبرستان
فارسی است معرب
آن را ابلهستان
نویسند
امل
جزه مدود و نم
میدانست
اردبیل
حرف چارم را با بار
سه نقطه خوانند
صیغی است

این شهر را کهنه ساخته و آن سردیر است و آبش نهایت کو اراست و آن آب کو
سیلان که نزدیک شهر است جاری است و مرقد شیخ صفی الدین جد سلاطین صفوی
در آنجا است همچنین قبر شاه اسمعیل در جنب آن (با جمله) بر سر کوه سیلان که
قلعه بوده که آن را همین دژ میگویند اند اکنون آناری از خنجر به آن باقی است

آثار قدیمه در اردستان

اردستان شهری است میان اصفهان و کاشان و مسافتش تا اصفهان پانصد
فرسخ است در طرف سیاهانی مشهور بقازه کوه کرکس بنایی محکم و بارونی دارد چند قلعه
است که در هر قلعه آتشکده ساخته اند و آن آتشکده بار کوه بند همین پسر اسفندیار
بانی بوده و نوشته اند افو شیروان عادل در این شهر متولد شده

آثار قدیمه در باب الابواب

باب الابواب آن را در بندیز کوه بند بر ساحل بحر خزر واقع شده از بناهای نوین
عادل و در قدیم آن را ایران درینا میسده اند اکنون در تصرف روسته است
و آن دیواری است از سنگ و سرب ساخته که میصد ذرع طول دارد و از
محاذی رؤس جبال است و بعضی نوشته اند طول آن مثلث فرسخ و عرض آن
یک تیر بر تاب است دیگری نوشته هفت فرسخ طول آن است و تقصیر
منع طایفه لرکی و غیره بوده که بنجاک ایران حمله نیاورند و در چند جای آن دیوار در
از آسپ نصب کرده که چون آنها را می پستند راه آمد و شد مسدود می شده بعضی
هفت دروازه و هفت شهر بنیاد کرده و پستخفین چند کشته که حافظ را بهایا
در یکی از آن در باد و پستون بر پا نموده و روی آنها مجسمه شیر و صورت شیر داده

خنجر
بقع خا روزا بر مجسمین
مفتوحین است و در آخر
را حمل و آن اسم قدیم
ولایتی است که در شمال
دریاست و آن دیاباک
آن موسوم گردیده و آن
در بارادریایی است
و دریای مازندران دری
جایی ترخان دریایی
نیز خوانند

نقش کرده و بعضی صورت های دیگر نیز هست که قابل ذکر نیست از بس خراب شده

آمار قدیمه و عجیبه مصر

مصر سابقا از سلطنت های مشهوره و معموره دنیا بوده و آن را بسبب حصه تقسیم کرده اند
مصر علیا مصر وسطی مصر سفلی و رودخانه مشهور نیل در میان آن ولایت است
که از جنوب بشمال جاری است و مملکت مصر را شهرهای مشهور است که اسما
آنها در کتب جغرافیا مضبوط است و محنتات آنها را نیز مسطور داشته اند که این
کتاب را بخواهش تفصیل نیست و از جمله شهرهای مصر در کناریل قریه ایست که از
کیزه نامند و در اینجا اهرام مشهوره اتفاق افتاده و آن اهرام از بناهای عجیب
دنیاست و اهرام چهار است بعضی کوهیند بیشتر است و آنها از مسافت
بعیده بنظر می آید و چنان است که گویا کوه پاره در صحرای باشد و یکی از آن اهرام آن
بیشتر آن در ریکت پنهان است و گفته آن با قدری از پشتش پیدا است ارتفاع
گفته آن تخمینا بیست و هفت فوت بالای ریکت است و بلندی چانه اش که
پیچیده اند ده فوت و شش اینج است و تمام درازی رویت و صورتش پیچیده فوت
و این غول آسا صورت از کمر بالا صورت زنی است که چهار دست و پای آن
مثل حیوان است که بر زمین گسترده شده است از چنگال دست آن باید نش که
بر زمین پس گردیده پنجاه فوت است و این صورت عجیب از یک پارچه است
یکی دیگر از آن اهرام که بزرگتر آنهاست چهار صد و شصت و یک فوت ارتفاع دارد
و در کف آن سطح مرتعی است که بر ضلع آن سی و دو فوت است و سنگهای عظیمه بالای
کدیر کار کرده اند و چنان وصل نموده اند که عقل حیران می شود

کیزه
کسر کاف پاریسی
و شکون یا جلی و قنار
بزرگ است و آن را غیره نیز
گویند یعنی بجای کاف بین
مجموعه است حال کند و نیز
نیز گفته اند که حوقل
جیم باشد
منه
اهرام
جمع هر ماست
فوت
یعنی آن گذشت
تفصیلش در متن
عقرب یاد شده

نقش

(مخفی فناد) که چون دو تایی از آن اهرام بزرگتر است لهذا آن دو تا را اهرام و تثنیه
خوانند و کسب بدهرمان عبارت از آن دو تاست بعضی چنین نقل نموده اند که
اهرام در بلاد مصر بسیار است مگر اینکه مشهور از آنها دو تاست در سمت غربی مصر و
آن بنا مربعی است مخروطی شکل که طول هر ضلعی از اضلاع آن چهار صد ذراع است
و گویند یکی از آنها قبر هرس است (یعنی ادیریس) و در دیگری قبرش گذ
اغایمون و بعضی نوشته اند که در اهرام مذکوره تابوت را می نهادند و در این
گفته اند چنانچه غارها و سردابهاست که اجساد اموات را که روغن و ادویه به
در آنجا می گذاشتند و از این قبیل اجساد در میان تابوتها در زیر طاقهای گنبد
مذکوره یافته اند که آنها سراپا داده اند و تباریخ آنها تخمینا چهار هزار سال بوده
است (یعنی چهار هزار سال قبل از حدود هزار و دو و بیست هجری) دیگری نوشته
بنای اهرام هزار و پانصد سال قبل عیسی علیه السلام شده دیگری نوشته که اهرام
سلطین مصر است که در زمان حیات بنا کرده اند برخی گویند مامون که بمصر رسید
حاکم در هزار رحمت نقی بر یکی از آن اهرام زودند جزا پستخوانهای پوسیده چیزی نیاید
بد آنکه در تفصیل اهرام مذکوره آنچه مرقوم شد اگر چه اکثر آن نقل از کتاب عام
جم مرحوم شاهزاده حاجی معتمد الدوله فرهاد میرزا است که او ترجمه از انگریزی بقایای
فرموده و بهم آن مرحوم در کتاب مستمیه هدایت السبیل که در سفر حجاز تالیف نموده
و چشم خویش اهرام را دیده تفصیلی نوشته از آن کتاب خلاصه بعضی از فقرات نوشته شود
اهرام خیلی است که بعضی از اهرامهای کوچک خراب شده یکی از همه بزرگتر است
و بنویسند از تاریخ مخروطی شکل و تثنیه علی از بنی شلالت مساوی الاضلاع و طول هر یک

هر پیرس
بسیار اول نظار و می است
و ادیریس عربی میری است
گویند و هر س سه نفر بوده
یکی ادیریس پیغمبر علیه السلام
معرفت و دود هر س را که
یکی از اهل بابل دیگری از
اهل مصر و بر اهل علم نیست
که آن کدام بر سر باشد
منه

از اهرام

از اضلاع او آنچه در جام جم ضبط به قصد و چهل فوت است و مافوت انگلیسی را بنحیه ای
 هر نزد انگلیسی که ذرع ایشان است سه فوت است و هر فوتی دو وزده اینج است
 و هر اینچی مقدار سه شعیر متوسط است که بطول یکدیکر ملصق باشد و سی فوت انگلیسی
 که ده یزد است با ذرع عراقی برآزی موازنه کرده ایم نه ذرع و سه کرده است و بدین
 حساب به قصد و چهل و شش فوت تقریباً دو بیست و سی ذرع میکند و آنچه اکنون
 ما پیوده ایم دو بیست و بیست و چهار ذرع شد و کلاً او سطح است که مربع مستوی
 الاضلاع است که هر ضلع نه ذرع عراقی است با نیم ذرع بالای هرمان را پیوده اند
 و از طرف شمالی بقدر ارتفاع بیست ذرع یا زیاده تر در او را پیدا کرده اند و ششخته اند
 میان او رفته اند شش دالان در آن سرازیر است که همه از سنگ است که بقدر پنج
 ذرع باید سرازیر رفت و از آنجا باید به بلندی رفت تا آن وسط من رفیم و از آن بلندی
 هم مقداری چون هوا جلس بود نتوانستیم دیگران رفتند در آن اطاقی است بزرگ
 که تقریباً دوازده ذرع طول دارد و شش ذرع عرض دارد و در آنجا علامت قبر است
 که حال آنش او را برداشته اند و چندین اهرام دیگر هست که غراب شده است
 و در جنوبی اهرام بزرگ صورت ابو الهول است که کله زنی است که از سنگ تراشیده
 که از چانه تا سر او تقریباً پنج ذرع است و دو رگه او تقریباً بیست ذرع میشود که زود
 است و دنباله او سنگ درازی است معلوم میشود که سنگ قبر است و در
 نزدیکی او زیر زمینی است که عمارت عالی بوده با فضل شانزده عدد ستون سنگ
 یکپارچه او که شکل مربع است و با ارتفاع پنج ذرع و عرض یک ذرع بل زیاد تر و قطر
 سه چارک باقی است در یک دالان سنگ یکپارچه را بنحیه ای پیچیده طول و

بفتح یا جلی و سکون
 راء و دال هاء و زین
 مر و است
 من و
 فح و
 با فتح خا و زه است
 که در آن برده باشد
 من و
 ابو الهول
 پیش از اینها معینش
 که گشت
 من و

در آن
 ۵۱

سه ذرع عرض و یک ذرع قطر او بود و در حول و حوش اهرام علامات عمارت بسیار است
 که بخطوط طیر چنین مانوشته اند و چون دو کسب از آن اهرام بزرگتر است لهذا بر
 به تنه گفته اند و اینکه جنوب است بحضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام که از آن
 حضرت از بنای هرمان پرسیدند فرمودند بنی آل نمران و النمرانی السمرطانی در
 کتابی دیده شده است و اکنون سمرطانی در برج جدی است اگر چنین باشد
 هزار سال است که نباشد است چرا که حرکت کوکب مرصوده هر برجی را دو

سیر هزار سال است و اتماع علم بالبقا

انوار ششم در شهر حضرت

حضرت را حضرت گیسند و آن مقابل تکریت در بیابانی است که مابین تکریت و اصل
 و فرات افتاده و آن شهر شصت برج داشته و میان هر برجی تا برج دیگر نه برج
 کوچک بوده و رودی عظیم بر آن مدینه میکشد شسته که بر کنار و اطراف آن رود
 باغات بسیار بوده در این عصر حبه اناری از آن شهر باقی نیست و آن بنا
 نسبت با شگنیان میدهند و در آنجا معبدی بوده معروف بعبد اقامت
 و ایوان و سرامی بیشمار ساخته و طاقا و رواتق بنا و سقف او بوده اند و گمان
 آن تمام سیاه و بسیار بزرگ بر روی هم گذارده و ستونهای قوی دیده می شود که
 سرامیکها صورتها ساخته اند و صورت سرامیکها از مرد و زن نقر شده و در آنجا صورت
 سفال که ابو الهول باشد مثل آنکه سابقاً در این کتاب در تحت جشید نموده اند
 بر آجرا را آنجا دیده میشود در اطراف یک روایت صورت کا و تجاری شده
 که سرامیکها مانند سرامیک انسان است و استخرهای عیدیه و قبرستانهای متعدده

از خطهای سابق
 است بعضی گویند
 قبل از طوفان بوده و آن را
 خط مرعی نیز گویند و منصف
 این طور است که بجای هر
 اشکال مرغ ساخته اند و صورت
 مختلفه و این خط را در بعضی
 اشخاصی پخته اند
 میخوانند
 چهارده هزار سال
 بنا بر این است که برجی را دو
 هزار سال تمام کند چو که سیاهی
 از کمال را اتماع داشت که کوکب
 ثانی را برکتی است و در آن هم
 اختلاف نموده اند بعضی گویند
 دوره را در عرض بیست و چهار
 هزار سال می کشند و بعضی
 و برخی دیگر گفته اند که این است
 که قید کرده که برجی در هزار سال
 باشد نه
 کوکب اند که مرصود
 در آنجا اند و گویند هزار و
 دویست و بیست و دو است
 و پنج کوکب مرصوده اند بنا
 بر اختلاف و آن تفصیلی
 دارد که در نجوم مرسوم
 است
 حرکت
 بحسب اول شهری است از
 بنای او و در شیر با جان درسی
 فرستای بعد از بر غزنی و بط
 جنوبی حرکت نیست
 خواهر بر کربن

در آن
 ۵۲

نیز در آنجا یافت می شود و عجایب دیگر بسیار دارد

آمار قدیمه در تختیاری

در نزدیکی تنگه سا اولک (صلوک) در کوه سیاه استجای است از جمله شکل کی از منقحات که چیزی را تقدیس نمایند و شی بهمانندی را بدوران خیز قرار میدهند پانزده نفر تماشا می در دو صف بختوران مغ هستند کلاه آنها مخروطی و کیسوا نشان انبوه است لباس ایشان با استینهای بلند و دوشلوار کی کوتا و یکی بلند پوشیده اند (ایضا) در آنجا است شکل دیگر از جمله کفر سواران که تیر و کمان و نیزه دارد با حیوانی غرس مانند جنگ میکند (ایضا) در آنجا است صورت زنی که در تخت خواب خوابیده کیسوان انبوه دارد و در دست راست او چیزی است مانند سحر و سه نفر مرد موطن حال او میباشند و گویند آن زن شاید صورت فلک باشد و چنین استنباط نموده اند که آن اشکال را باید از کانیان است

آمار قدیمه در کوه بگیلویه

کوه بگیلویه (کوه بگیلویه) در سمت غربی شیراز از جمله محلات وسیع فارس و کرمان کوهستان است طرف جنوب و مغربش کر میر مشرق و شمالش فی الجمله ستره معدن نفت سفید و سیاه دارد و دار الحکومه اش بهبهان است بهبهان تا شیراز مسافت یکصد و پنجاه و سه میل انگلیسی است که هر میلی برابر و پانصد درع باشد جمعیتش نزدیک بیست هزار نفر محصولش غله و خرما و قلی مرکبات شکار کاهش بسیار مرغزارش عیشار آبش از رودخانه و چشمه شرف قدیم آن آرجان است که در سمت شرقی بهبهان واقع شده مسافت یک

بعضی اول کجی است
که بر روی نردشت
باشد و پیش برست را
نیز گویند
که بگیلویه
بعضی کاف تازی و
سکون را و در کسرت
فارس و یارپ که در
مضمونه
از جاجان
بونیانی از ابر کرمان
گویند
مینه

فرسنگ تقریباً ولی آن شهر اکنون بکلی خراب و ویران گردیده آثاری از شالوده با و مجا در هم ریخته دیده میشود گویند آن شهر را قباد بن فیروز بنیاد نهاده است تنگ کا و از جمله مضافات بهبهان است و آن دره ایست که در آن معدن مومیا فی بسیار ممتاز است و قریب با رجان مذکور رودخانه ایست که از آن قدیم جراحیه و در این زمان ماران گویند و آن رودخانه میرود تا برودخانه کارن تنگ سروک نیز از جمله سیرگاه های بهبهان است که در سمت شمال آن واقع شده مسافت نه فرسخ تقریباً و در آن تنگ است چشمه ها و اشجار بسیار و در آن سرو سبز و شمار رود کوه آن اشکالی چند از سلاطین و غیر ذلک بر سنگ تفر نموده اند و قریب بان تنگ قلعه ایست از کوه طبعی آن را قلعه نادری مینامند و بالای آن آثار ابقیه و عمارات قدیمه است

قلعه کل و کلاب از جمله قلاع در کوه بگیلویه است در سمت جنوب بهبهان مسافت هشت فرسنگ و آن دو قلعه نیز کوه طبعی است اطراف آنها پشته های نیست و دره مابین آن دو قلعه خدا فرین است بطوری که از قلعه هر یک بدگری تیر تفنگ میرسد و آن دو قلعه بغایت محکم و بنایت مستحکم اند و چشمه ها در آنجا یافت و رودخانه قریب بان دو قلعه میکند و که آن در این از منته موسوم برود زهره است و آن رودخانه بارودی دیگر که نیز در بهبهان است و منتهی بحسیر آباد (اسم سابقش طاب بود) و تا بهبهان سه فرسخ است می پیوندد و یکی میشود و میکند و تا بندر هندیان و از آنجا بدریا متصل میگردد

تذکره از جمله علایق بهبهان مجتهد کامل و عامل قدوه فضلالی جیان و زبده اهل ایمان

حرف تاج است
و بجای آن بار موده یعنی
تاج بر سر است
رودخانه
کارن بالاتر از شتر
است و حرف سوم که
را حمل باشد مضمون
است و کارن یعنی
و او نیز استعمال
شده
کل و کلاب
بعضی کاف پاری است
بندر هندیان
قریبا است از فارس
و مشهور گویند در آنجا قباد
که معدن کبریت است
مینه

آقا محمد باقر بوده در سن یک هزار و دو سیست و پنج بهشت جاویدان خرامیده
(دیگر) السید ابجلیل حاجی سید اسمعیل فاضلی است نبیل در علوم معقول و
منقول بنی نظیر و عدیل در سن یک هزار و دو سیست و هشتاد و اند از جهان فانی بدار بانی ر

آمار در ایاصطهبانات

اصطهبانات از بلوکات فارس است در جانب شرقی شیراز بمسافت سی و دو
فرسخ هوایش معتدل حاصلش غله و پنبه و تنباکو و میوجات آبش از چشمه شکارش
خوک و آهو در اینجا چناری است که چهل و پنج ذرع ارتفاع و یازده ذرع قطر دارد
و فیه وقتی در اصطهبانات رفته چند ساعت پیش توقف ننموده که راهی در پیش
داشتیم و از آنرا قدیمه دریاچه که یکی از توابع اینجا است غفلت ورزیده از دیدنش محروم
ماندم از قرار می که شنیده شد این است که ایچ آنرا ایک نیز گویند و سابقا در
الحکومه حکام شش انگاره بوده و آن در سمت شرقی اصطهبانات واقع گردیده و
چهار فرسنگ در اینجا کوهی است که آن را قلات آبی نامند قلعه حکم بر بالای آن از
پنج و پستک ساخته بوده اند که اکنون خراب است و در گران کوه چهل برکه در سنگ
بیرون آورده که در آنها آب می آمده همچنین قریب بقعه مذکور هفت برکه دیگر است
و آب آن برکه با از چشمه بوده که آن را بن دره خوانند و آن آب از چشمه که پروین ساید
داخل میشود در عمارتی که کنسبدی بر آن افزاشته شده است و در آن عمارت دو
مابد و رو سحکاهی برای استراحت هست پس آب از اینجا میگذرد و سرازیر شده
صحرائی میگرد و بآن زراعت مینمایند ولی سابقا آب مذکور از چشمه که برآمدن
میشده در جداولی که در کوه بریده اند و از آن جداولی برکه که مایه ریخته اکنون آن برکه را

کبر صرف اول است
شش انگاره
ملکی بود که نسبت آنها
بارد مشیر با کبان سیر سبز
کوه سید از اولاد منوچهر و این
طایفه در شوشستان اقامت
داشته اند زمان بزهر و باد
میستند و خود را بنده باو نموده
و در زمان آب ارسلان
فصلی نمایی که بزرگ آنها بود
بدو بنایه برد و امارت فارس
یافت و بعد یافعی شد و کشته
گشت تفصیلی که سابقا در کا
مروم داشتیم منته

(دیگر) از جمله آثار اینجا معبدی بوده قریب بچشمه مذکور ایوان مانند که سه ذرع تقریباً ارتفاع
دارد در کوه از سنگت بریده اند و آن هم از آثار سلاطین عجم است که بعد با آنرا مسجد قرار
داده و محرابی بر آن افزوده اند و خطوطی در آن منقوش است و پایین تر از آن مسجد بزر
سطحی بانی از کوه خطوط بسیار نقر شده است (از جمله فضلهای عالمقدار ایچ است)
قاضی محمد عبدالرحمن بن کن الدین عالمی است بی مانند و فاضلی و دانشمند از
تالیفات اوست کتاب موقوف و شرح مختصر این حاجب در سنیه مقصود و
وفات نموده و آن در اوایل سلطنت آل مظفر بوده

آمار قدیمه نادوان خضر

نادوان یکی از قرار بلوک خضر است و ذکر خضر را پیش از این نگاشته ام اما نادوان
مسافتش تا شهر خضر سه فرسنگ است و در اینجا تنگی است میان دو کوه که چندان هم
فاصله ندارند در آن تنگ از دو طرف بردیت خانهای بزرگ و غره ها در سنگ
نقر شده از پایین که بالا نظر افکنند محل تماشا است و چون در آن غره پانهند
مقام حیرت تمام دخمه بوده که اموات را در آنها میکشاده اند و خطوطی در آنها
نمی شود یکی از آن دخمه با بسیار وسیع و گشاده است و مثل بازار طولانی بزرگ
چراغ در آن نتوان گردش نمود بعضی بر آنند که آنهاش دیده نشده است زیرا که
بسی هولناک و بیم ملک است می نماید که آن دخمه با قبور سلاطین باشد

آمار قدیمه در افغانستان

مکانی است بامین بلخ کابل در زمین مرتفعی بر پشت بامی کوه هند و کش واقع
در حوال آن آثار بنای بسیار و همه خرابه است و آن خرابه با در قدیم شهر بوده

قاضی محمد
سابقا در این کتاب نامی
از آن برده شده
آل مظفر
هفت نفر از سلاطین اند که آل
آنها امیر مبارز الدین محمد بن
است که در سنیه مقصود و
و چهار شیراز را فتح نمود و شاه
شجاع که خواجه حافظ را مبعوث
ذکر آنها در تاریخ سلطه
است
هند و کش
کوه هند در اصل هندو کوه بود
و که مخفف کوه است و آن
فاضل است میان
هندوستان و ترکستان
و قسمتی از افغانستان
منته

که آن را شهر کلکله بنامیده اند و قریب با سنجاده ایست که در آن صورتها جای
 نموده اند که بسیار عجیب و غریب ینمایند (از جمله) در یک سنگ عمودی که آن
 عبارت است از قطعات اجاری که بر روی هم گذارده اند و برود و بودیم
 چنان متصل و متمم گردیده که سنگ واحد ینماید طاقچه کنده شده است ارتفاع آن
 عمود تقریباً ششاد پایا باشد و آن طاقچه قریب بیت و دو متر طول و دو اذره الی ثلثه
 متر عمق دارد در میان آن طاقچه مجسمه ایست عظیمه سه طرف آن که روی و دو پهلو
 باشد سید است ولی پشتش بسنگ لمصق است صورت تا کله سر او خیلی خراب
 شده اما گوشه هایش بجا خود باقی است در گردش کلبندی از اجزای پخته بطور
 ساخته اند سینه آن عریض است پایش از تا تو با قدم خیلی خراب گردیده و
 باین دو پای مجسمه مدخل مغاره ایست که آن مغاره و ضغاده و راست و بر دیوار
 اطراف طاقچه بعضی آثار پدید می شود که از آنها بر مجسمه مذکوره میرفته اند (از جمله)
 در کتب بدی که بالای سر آن مجسمه واقع است بعضی اشکال دیده میشود جاعی اندام
 و در بعض جاها آدمهای منفرد از هر قبیل صورتهای بعضی تمام بر خنثی یعنی از ستر
 زنانه و غالب آنها که تمام اندام اند مرد و اکثر آنها که تا زانو ساخته شده اند زن هستند
فصل بر تئیین آثار و اجنبی رخنه پوشیده نیست که از انبیه قدیمه و عبارات
 مخرب و تصویر منظمه پادشاهان چندان در روی زمین هست که کس از عمده و کس
 آنها نمیتواند بر آید لهذا همین قدر در گفتار رفت
 و چون بعضی از قلل مشهوره در ضمن ذکر بلوک و قصبه جات مرقوم افتاد از بعضی
 قلل که نیز شهرتی دارند مختصراً ذکر می نمایم

کبر اول این لفظ
 فراشی است و قریب
 آنهاست و مقابل
 بسزده که در ربع
 قریب ایرانی
 منظمه
 بنم اول محدوده شد
 مطلق
 کبر اول این قلعه است
 و گذشت
 منظمه

قلعه فرامر زبانه در خاک محسینی جایی است از انبلیان نامند که سابقاً شهری معظم
 و آباد بوده قلعه مذکور تا انبلیان مزبور پنج فرسنگ مسافت دارد و آن قلعه در کنار
 سیراب سیاه واقع گردیده در قدیم حصنی حصین بوده و از قلاع معتبرین
قلعه طوس که آن را قلعه مور نیز خوانند این قلعه تا قلعه فرامر که مرقوم گردید
 چهار فرسخ است و بالای کوهی است که از سه طرف آن در میان دره رودخانه
 بزرگی جاری است و یکجا بخش اتصال بکوه دارد و در دامنه کوه قریب صد کام تا
 قلعه مذکور چشمه ایست و در قدیم الایام از میان قلعه تا آن چشمه نفی بوده است که
 از راه آن نقب آب قلعه میرده اند و بر بالای سر چشمه برجی ساخته بوده اند اکنون
 این برج و قلعه خراب است که کس را جایی تحصن نیست
قلعه شهر یاری در کر مسیر است ما بین بلوک نخج و بلوک افروز در مغربی قره لای
 سه جانب این قلعه رودخانه است و از حیثیت بخشنی راه دارد و در آن قلعه جایی
 بوده که در سنگ خفر نموده بودند پیش از صد ذرع عمق و فروتر از چهار ذرع قطر
 و قی آن را مرحوم نواب حاجی معتمد الدوله فرهاد میرزا طالب شاه انباشته و دست
 میزدین را از آن قلعه کوتاه داشته
قلعه آباده آباده از مضافات فارس و بلوکی است سردسیر بلکه اش با صفا
 و دلپذیر در سمت شمال شیراز مسافت چهل و دو فرسخ حاصلش کمندم وجود
 پنجه آبش از قنات و چشمه سار قلعه مذکوره که در سنجاست سابقاً در نهایت
 نباتت و استحکام بوده و در آن آبی جاری است که فرو می آید
قلعه مزایجان این قلعه در لار واقع شده لار از محلات فارس است

فلان نام
 بفتح اول و سکونانی
 معرب بلیان است
 بنم حرف اول که غایب
 باشد مستعمل است بعضی
 از اهل لغت بفتح ضبط
 کرده اند
 حرف سیم را مجموعاً
 رازم است
 و جمعی که
 آن رحمت آب
 جاده را انباشته نه هزار
 و دویست و پنجاه و هشت
 مجری بوده است
 بعضی گویند نام کبر
 که کین بوده و نام او ستر
 نموده و برخی بر این اندک
 لار در اصل لار بوده
 یعنی بجای رار دال
 مطلق داشته
 استاعلم
 منظمه

و کر میسر مسافت اصل قصبه لاری شیراز پنجاه و اند فرسخ حاصل استخرا و علقه تبا کلا
 آتش از باران و قلیلی از قنات معدن کوگرد بسیار دارد و حکام آنجا خود را از تراد
 گر کین میلاد میدارند تا در زمان شاه عباس ماضی آن سلسله منقرض شدند
 (باجمله) یکی از قرار لاری میجان است و در آنجا قلعه مذکور است و آن حصنی است
 حصین و قلعه خدا فرین همواره مامن و معتدل کردن گشتان بوده طریق صعود بر آن
 و بسوط از آن منحصر بیک راه باریک که در میان راه دروازه قرار داده بودند و
 فراز قلعه اش برچی برپا نموده و در مقابل آن قلعه کوهی که آن را ده مرده نامند واقع
 شده که اتصال قلعه دارد و قتی از اوقات بعضی از بختی سران در آن قلعه
 شده بود و جناب جلال تاب قوام الملک حالیه سپاهی فراهم آورده بسرداری
 میرزا حسین خان معتمد دیوان که در کارهای معززی الیه مختار و بجد مات دیوانی از
 دل و جان خدمتگذار است فرستاده آن قلعه را مفتوح نمود و احوال مشار الیه جوانی
 با فطانت و عالی همت نیکو طویتی و پاک طبیعت بحسن تدبیر مسلم برناویر
 (باجمله) سال دیگر باز جناب معززی الیه ولدار شد و خود مغرب آنجا خان بیکر
 یکی را برای قلع و قمع یا غیاثی باک ناپاک بدان جانب روانه نمود و جناب میرزا
 اسمعیل فشی را که بعقل و کیا است موصوف است و بفهم و فراست معروف بمجاه
 نمود و بعضی و رود متمدین مردود را دستگیر ساختند و کردن گشتان را از پای در
 انداختند و طریق معاودت پیش گرفتند

قلعه بندر قلعه ایست در سمت شرقی شیراز مسافت کمتر از میلی و باغ و گلشن
 که ذکرش باید در پایه آن قلعه واقع شده و آن قلعه را قلعه قنند نیز گویند و بنام قنند

کرکین
 نام پهلوانی بوده پس
 میلاد و قتی از جانب
 پادشاه ایران بکمرانی
 اراضی خواندم مامور شد
 و در آن حدود شهری ساخته
 بکرکان مشهور است که
 معربش بر جان
 است
 جانی را گویند که محل
 صدور و در و درختان باشد
 و بیشتر باریا را گویند
 معروف است که قلعینه
 و قتی اطراف آن نامهای
 آب بوده که بختی عبوری
 نموده اند ولی متعلق
 معلوم نیستند

و کسر دال و آن مغرب کین در است یعنی قلعه کین در بعضی از شیراز نامه باقی
 بهین طور تشکیل کرده شده و این اسم عام است برای هر قلعه کینه و قدیمی که
 بر جا باشد چنانکه در بلاد دیگر هم قلعه بانی هست که آنها را قنند زینا مند (خلاصه)
 قلعه مذکور را قنند زینا مند نیز تشکیل کرده اند و گویند قنن که مغرب پس با شندام
 شخصی بوده که تفصیلش خواهد آمد بهر صورت مانده انجم نخواهد بود که هم قنند زینا
 عموما و هم قنند زینا مند اما در این اوقات قلعه بندر را شستمار دارد و آن
 کوهی است طبیعی ارتفاع چندانی ندارد و یکطرف آن دامنه دار است که بعضی
 میشود و اطراف دیگرش اتصال کوه دیگر دارد و لی جوانب آن را از سنگ و گچ
 برج و بار و ساخته بوده اند که از پورش دشمن مصون باشد اکنون از آن سده باز
 آثار بی باقی نیست و بر سر آن کوه که وسط قلعه باشد چاهی است بسیار عمیق و مرتفع
 شده که چاه دره دور دین آن است و عمق آن اقرب یکصد ذراع یا قریب آنست
 نوان فاشه مقصود واجب القتل را در آن چاه برده می افکند و دو چاه دیگر در
 قلعه هست ولی قطر آنها کمتر است از چاه مذکور (در حقیقت آن قلعه) گفته اند
 پس نامی که برادرش پور ذوالکثاف بوده از برادر کریمتیه بالشکری بطرف شیراز
 آمده و جمعی بدو پیوسته رفته اطاعت او را بکردن نهادند پس پس آن در از ترتیب
 داد و عماراتی بالای آن کوه ساخت و حصاری بر آن کشید و با سم خود موسوم گردید
 و پیش از بنا شیراز حالیه ملوک فرس آن قلعه را نیز معمور میداشتند و بدان
 حصن حصین مستظهر بوده اند و نوشته اند شیر و پسر و یوز چون پدر را کشت
 بتفصیلی که در تواریخ مسطور است بطریق فرار بسمت فارس آمد مدت دو سال

کین در
 قنند زینا مند
 است و مغرب آن
 قنند زینا مند
 قنن
 تخریک است
 در بعضی از نسخ نوشته
 نام آن شخص قنند زینا
 ولی اقل اصح است
 قنن
 خود و پسند ریسانی
 که شاقول بر سر آن چویش
 کردم و قنن ناما که قرون
 میکند و در عطلان را عادت
 بر این جاری است که در
 از آنجا گذرند سکا در آن
 چاه می افکند نقد کرده با
 سنگت باره و در آن ریخته
 مع بدو ابعثی است که قنن
 شده و اگرچه احوال بی است
 ولی معلوم است که آن قلعه
 زیرا که اطراف آن چاه آثار
 حوض و منبع که از ساروج و
 آب رساخته بوده و
 میباشد
 قنن

یعنی این اول شیش است که در
اسلام شش گشته شد مقصود آن
این بود که این اول کسی است که
از دین پیغمبر مردن رفت بعد
شخصی دیگر خلافت آن دین را
مؤلفه کند پس بعد از این شش
این شخص اول کسی که خارج از
دین پیغمبر شد مراد آنکه قبل از
از او دیگری هم خارج از دین
و این شش زده میشود و از هر یک
کاری که تازی نداشته
باشد مانند این پیش
از آن دانع گردید
شده باشد
افغانستان
یعنی هرگاه تو انصاف بخشی برادر
خود یعنی بریق خود بعد از آن تمام
نمای سانی او را بر طرف بدانی
و دوری اگر عاقل باشد
و بر یک این معنی و سوار میشود
رفیق تو در شمشیر را بدل از آنکه
او را ظلم کنی هرگاه نبوده باشد غیر
از دم شمشیر مقصود این معنی
هرگاه و با ظلم کنی چون باره نداشته
ذات شمشیر باشد فراموش کردیم
مقران دم شمشیر باشد شمشیر
برادر رضای
و وظیفه که از یک دایه شمشیر خود
باشد بر یک برادر رضای
دیگری است
منه

نیم در قلعه قهندز (قهندز) (بندر) زیست نمود و گویند سلاطین اکثر جواهرات نفیسه
و خزان خود را در آن قلعه ضبط می نموده اند و بعضی نوشته اند که در زمان سلطنت
السلجوقی بسیاری از آن جواهرات بدست ایشان افتاد و العلم عند الله
خاتمه و فیها اشعار و اشعار در چند سال قبل این فقیر در عیدی تابر رسمی
داشت اشعاری بهرج استیلا جلیل و مولای منیل خود سپرده از حضورش
گذرانیدم و گذشت یکی از شاعران بی شعور نسخه آن را بدست آورده بود تا این
اوقات که بتالیف این کتاب مشغولم استماع رفت که آن شعر دینی مزدور یکی
از مضامین فارسی رفته و آن اشعار را با پس خود در مدح شیخ الاسلام انجا
نهایت اسم مدوح را تغییر داده و صله بهم نیافته از سرت آن عجبی نیست آئین
اول فاروز که کبریت فی الاسلام ولی تعجب از مدوح مذکور است که با وجود آنکه
در اوایل قصیده زبان وقت انشاد آن اشعار بواسطه اوضاع فکلی اشعار شده باز شعر نایده
حکایت در آخر کتاب مطول مسطور است که عبد الله بن زبیر در مجلس
معاویه داخل شد و خواند این دو شعر را که از معن بن اوس است بنام خود

اذا انت لم تصف اخاك و حدة	على طرف البحر ان ان ينعقل
ويزكك حد السيف بن ان	اذا لم يكن عن شفره السيف فخر

هنوز مجلس برهم خورده معن داخل شد و شروع کرد بخواندن قصیده که متضمن دو
بیت مذکور است پس معاویه رو بعد الله آورده گفت تو کتبی این دو بیت از
من است جواب داد که لفظ و معنای آن هر دو از معن است ولی چون او را در
رضاعی من است من سزاوارم که متصرف شوم شعرا را (با جمله) قصیده مذکور فقیر این

زبان

زبان پیش کاین سمند ز زرین آفتاب
یعنی شب گذشته بهسنگام آنکه ماه
بیدار بود دیده من چون ستارگان
بیرون شدم ز حجره بنظاره سپهر
آمد مصاحب جز او بمنشین
ناپسید و تیر مرد و بخت آمده کین
میرخ را و بال نیزان شده نصیب
در دامن زحل زده خرچک چنگشت
خوشید کرده نیز مایه ای مکان و لیل
چندی نمائده تا شود از حوت در حل
دانستم از حساب که فردا دست عید
فکرت گرفت دانستم آنکه بدست تو
چون باء ادعید شود بجز تنهیت
شیخ معین داور دین پیشوای خلق
امشب یکی قصیده کن انشا ز طبع غفر
آسپید سز سحره شدم ز دود بید رنگ
از بحر خاطر مگفت آندم موج منکر
ای برده رای انور تانم و ما تاب
ای پایه ز جاده و جلال تو آسمان

سازد مکان در آتش و پروان جعد ز آب
روشن نمود عرصه کیستی ز ما بتاب
یکسر جهانیان همه چون بخت من بجواب
سیر نجوم را هم دیدم با حجاب
منزل ذراع کرده و از نهجه آفتاب
این در هر شب و آن شرفش که آفتاب
در تو پس مشتری شده فارغ از غایت
از این و بال آمده بر دم با خطر آب
ماهی بدم رسیده و بگذاشته زانکاب
و انجا بخانه شرفش باشد آفتاب
پیر زمانه راست پس نوبت شباب
کامی اهل نظم را بجهان مرجع و آب
باید که رو نبی بدر شینخ مستطاب
غیث هم غیث امم خورشید و شاب
فرد انامی عرضه مران را بر آن آب
بگرفتمی بدست یکی خانه از شباب
این مطلع که به بود از لولو خوشاب
یک پر تو از صمنیر منیر تو ما بتاب
وی ذره ز نور کمال تو آفتاب

بناوری است بعضی
کوشند مانند موش است که
در آتش شوز و همچی را
این است که در آتش
شکون می شود بهر حال
آفتاب را بان شبیه
می نمایند
اعتصاب
شکون در منه
ذراع بفرال
مجد و راه مطلع نام منزل است
از سنا زلف
بفتح اول و سکون ثانی نیز نایست
از ستر منه
در لغت بعضی زود آمدن است
و با صطلح تفصیلش خواهد آمد
نزدیک آمدن منه
مال
معنی شمشیر و گراف است و
با صطلح نجوم مذکورش خواهد آمد
انطباق
از یار خود و گردیدن منه
نوشک
بجای سلطان مقصود است
ماهی بدم رسیده
کنایه از رسیدن کار است
بخت من

خانه و وبال کوکب میگرداند برای هر یک از شمس و قمر یک خانه است و برای سایر ستار
 هر کدام دو خانه است و گویند کوکبی که در خانه خودش باشد مثل این است که شخص
 مامنی سالم بود و اسوده حال باشد و برج مقابل خانه را وبال خوانند و گویند کوکبی که در
 است در سجن است مثل این است که شخص در زندان باشد پس یک سال برنج میزد
 که در مصر اول شعر بستم اشارتی شده و یک خانه شتری قوس است که در مصر اع دیگر
 آن کنایه رفته و یک وبال نزل سلطان است که در شعر ششم گفته آمده تفصیل دیگر اسما
 منازل فرد شرف و بیوط سایر کوکب همچنین خانه و وبال تمام آنها در اینجا لازم نیست
 زیرا که ما سخن فیه نخواهد بود علاوه بر این در برابر از کتب نجوم ذکر این مطالب مرسوم است
 الحمد لله تعالی که خاتمه نیز بپایان آمد اللهم اجعل خاتمه نوبه ناخیرا

الحمد لله والمنه که این مجتبه مسافرت نامه که سعادت محموم و با مار بج موسوم است
 بگوشتش قلم فصاحت تم با انجام سویت اکنون که نوبت هم فرو بستن است و بیگم
 خاموش نشستن باز بعض از اجله اجاب و اعزده اولی الالباب فقیر را ترغیب و تحریص
 مینمایند بکاشتن شیر از نامه شمل بدکر انبیه و آثار و انهار و محلات و مساجد و قلاع و مزار
 و مدارس و اسواق آن و شرح احوال بعض از اولیاء و عرفا و حکما و شعرا که در آن خون انداز
 آن خاک پاک بر خاسته اند و این معنی محبوب نیست که از شیر از نامه بی که سابقا نوشته است
 ما را حظی حاصل نیست و نفسی عاید نه الا اطلاع بر ادعای قدیم آن زیرا که انبیه مذکوره در
 آن نسخ از میان رفته و آثار می از آنها باقی مانده همانا که شیر از نامه بی قدیم حکم تعلیم پاریز دارد
 (خلاصه) با وجود این همه اطالت که در مقابل کتاب رفته و مؤلف را دیگر حالت نموده
 ناچار مصمم شده که بعون الله تعالی بجهت کرام و مختصری از احوال شیر از نجارم

یکت وبال برج
 میزان است و وبال
 دیگرش قوس
 است
 یک خانه شتری
 قوس است و یک خانه
 دیگرش جوت منه
 یک وبال نزل
 سلطان است و وبال
 دیگرش اسد
 است
 حرف آخر نماند و بسم الله
 یعنی بر این سخن آمده و بساد
 جمله خاتمه شهو را
 منتهی است
 منه

بسم الله الرحمن الرحیم

شیر از خلعت طراز بید قدرت بی انبازی است که دارا العرش محمد مختار است
 و حیدر کرار باب آن دارا **اما بعد** در بنای اول شیر از بنا بر آنچه مورخین
 نوشته اند معلوم میشود که شیر از بن تهمورس بانی بوده و در اول این کتاب اشارتی
 بدین مطلب شد و پس از آن که بنای اول بهم خورده و خرابیها بآن رسیده و در قرن
 ششم تغییرات بدان راه یافته پس که از شهرت خارج گشته در زمان خلافت الملک
 مروان روی بابادی آورد (بدین تفصیل) که در زمان خلیفه مذکور حجاج بن یوسف
 ثقفی که وزیر دی بود و متصدی امور شیر از برادر خود محمد بن یوسف را به نیابت
 فارس فرستاد و آن در سپنه بهقاد و چهار هجری بود یوسف معماران را فرمود
 تا آن شهر را عمارت کنند و روایات دیگر در بابی آن نیز نیست صحیح همان است
 که گفته آمد و در زمان سلاطین دیلمه شیر از چنان معمور بود که شهری از ایران سپاه و
 رتبه آن نرسیدی از اطراف و کناف بد استجار روی مینادند امیر عضد الدوله
 دیلمی بابادی و عمارت آن پرداخت بنای تازه نمود و بازاری طولانی ساخت
 اکنون از آنها اثری باقی نیست و گویند صمصام الدوله بن عضد الدوله و بارو
 محکم بدو شهر کشید که تا آن وقت باروئی نداشته بسا که آن حصار غراب دید
 تا یک سعد بن زنگی بارو و برج را مرتفع و بحالت اول آورد و همچنین دیگر سلاطین
 بعمارت آن همت گماشتند باز روی بویاری آورد در زمان سلطنت و پادشاه
 عادل باذل کریمان زند غفره الله تعالی بابادی شیر از کوشیده چه بسیار بناها
 و سراها که در شیر از ساخته و پرداخته که تفصیل بعض از آنها بجای خود بیاید از جمله

طراز
 در اینجا یعنی زینت و
 آراستش است
 منه
 دارا العرش
 اشاره است بحدیث
 انما یتنا العرش و یتنا بها
 منه
 خلافت
 عبد الملک در شصت
 و پنج و فاشل سنه
 و شش بوده
 منه
 دیگر سلاطین
 مثل شرف الدین
 محمود شاه انجو و غیره
 منه

الحمد لله

بسم الله

حصاری رفیع و قلعه رفیع از یک و پنک کرد اگر دشمن کشیده که دو عراده توپ
مزد و جابر فرازان قیوانست غلطید و حرکت نمود در زمان خود خاقان شهید
آقا محمد خان قاجار که مستقل بساطنت و جهان بینی آمد بصلحتی آن باروی متین را
ویران و بازین یکسان ساخت که اکنون بعضی از شالوده های آن باقی است
ولی شهر شیرازی حصار است

مساحت شیراز

دو زمانه دور آن قریب ده هزار قدم متوسط است که در این اوقات پایش شده

عرض و طول شیراز

بدانکه عرض عبارت است از دور بودن بلد از خط استوا شمالا یا جنوبا و طول دور
بودن بلد است از جزایر خالدات بمذهب منجین ایران که آن جزایر اکنون در
آب فرو رفته و بمیدان طول را نیز از جابای دیگر قرار داده اند ولی در این زمان
از گریخ لندن رسپم نموده اند پس از این مقدمه گوئیم عرض شمالی شیراز بیست و
نه درجه (۲۹) و سی و هفت دقیقه است (۳۷) و طول آن پنجاه و دو درجه
(۵۲) و چهل دقیقه است (۴۰) بنا بر اینکه طول از گریخ باشد و انحراف قله اش
از نقطه جنوب بجانب مغرب پنجاه و سه درجه (۵۳) و هجده دقیقه (۱۸)
اما طول ایام شیراز از چهارده ساعت چند دقیقه کمتر است

آهن بار شیراز

آب رکن آباد منبع آن مسافت یک فرسخ تقریباً میان دو کوه و ممرش جانی گذر
تنگ اندک که کوئیند و پیش از این از آن تنگ این کتاب نامی برده شد و حاج افندرا

مزد و جاب
یعنی در حال محنت
بودن
ویران شدن آن
قلعه رصافی کاشی از روی
تاسفت گشت است
کردن زمانه خاک غمخت
باشند طرب زهر غم سخت
از گریخ دور فلک جور سرشت
شیراز شیراز زهر سخت
طول آن را
بعضی هشتاد و هشت درجه
نوشته اند اما از جزایر خالدات
نادر گریخ
نیکو و پاک اندک که کوئیند
و چه شیرازی این است که گوی
یکی از غرای کالی بزم زیارت
بزرگان و ادیبانی که چون این
مقام که تنگ اندک که نامند
رسپم پیش افتاد بر قلع و
مزارات اولیاد و امام زادگان
بی اختیار چار بار یکدیگر
بنجاک افتاد پس شهر در آمد
نشد

فرق است از آب خضر که خطای است
آب که مفعش الله اکبر است
گویند آن را رکن الدوله حسن بن بویه الدیلمی افرنج نموده چشمه ایست که خضر آتاشا
آن بای در لای حیوانی فرو رفته و از روی تعجب در آن تنگ روزی هزار اندک گفته
آب کوثر شالوش عین الحیاة را در آتش بخت انداخته صفای زلالش چشمه آفتاب
غرق عرق ساخته آبی است روح فزا روح فزانی راحت را راحت زانی بخود
خوشگوار می پس از کار سازگاری جان پرور جان پروری چون کوثر (وله ایضا)

ز رکن آباد ماصد لوحش الله

حکما محسنات آب را درش چیز دانسته و در گتب خود ضبط کرده اند بدین تفصیل
(۱) باید آب از منبع دور افتاده باشد (۲) در مری کشوف بگذرد (۳) بگریز
وزمین صلب گذار کند (۴) حیوانات از قبیل مار و خرچک و کشت و غول فرو
و کرم و غیر ذلک نداشته باشد (۵) بر کنار جویبارش از درختانی که مایه تغییر مزاج است
نباشد مانند انجیر و گردگان و کدو و غیر اینها (۶) از طرف اعلی بر سیل انحدار
بجانب اسفل روان باشد پس تمام محسنات مذکوره در آب رکن آباد موجود است
و در بعضی فارس نامه باین مطلب ذکر شده است و محسنات دیگر نیز در آن است
که ذکرش موجب تطویل خواهد بود

آب زنجی آباد آن را آبک زنجی سلفری احداث نموده این آب نیز
بر رکن آباد است از تنگ الله اکبر بمسافت دو میدان اسب دور است و آبگیری
ساخته اند که مصب آب زنجی باشد و بان زراعت کنند این آب در نهایت
گوارائی و خوبی است حتی نموده از بسبیل است و چشمه پنیم را نیکو و دل عمر میوه

رکن الدوله
نقاش در سبیل
و شصت و شش بود
نشد
کلی که در تنگ جوی
باشد
چشمه آب زنجی است
کشت
بفتقین می تنگ
پشت است معروف
است
غول
بسناد و دفع است
نیز معروف است
نشد
انحدار
بر نشیب فرو رود
نشد

وَمَا رَأَى الْبَصَرُ مِنْ دَفْءٍ
وَصَارَتْ لَنَا أُنْدَى الرِّيحِ

بعض از عالی مشربان را اعتقاد این است که این آب به از کربنات است و از مشرب
جناب قنات نصاب عز الملک حاج میرزا آقاخان برادر کبر سعید الدوله
که در این جناب سابقا نامش برده شده مشار الیه بجهن کفایت و کالت دولت
روسیه دارد و با غری رفیع و قدری منع بخت مای کار و
اب سعیدی که آن را قنات بند نیز گویند از تنگی که مشهور تنگ سعیدی است
از مجاری قنات می آید در جنب تکیه سعیدی که ذکرش خواهد آمد توطئه داخل میشود که
از آن در جوف زمین پس تنگ و کج ساخته اند بنیانش متقن اگر کانش بشن بوسیله چنین
تند در آنجا توان رفت و آنجا را عوام حوض بای نامند زیرا که مای بسیار در آن است
و آب از آنجا که شسته بجلکه سعیدی زراعت را بکار می آید اگر چه مردمان سبک عقل را
اعتقاد این است که آن آب سنگین است ولی چنین است و بعض حکمای اکبریز
که دارای علم شیمی بوده اند محضات آن آب را بنفیر نموده اند از آنجمله هر چه را با آن
طبخ کنند بچندین دقیقه نسبت بدیکر آبها زود تر پخته گردد و فقیر را این تجربت
حاصل گشت (مخفف نماد) که چشمه سارهای بسیار و آبشارهای بسیار در اطراف
و کناف شیراز بسافت بعید و قریب هست مانند چشمه چنار و مرغاب و کوه بون
و غیر ذلک که در صدد ذکر همه آنها نیستیم که این بخارش مختصر است اطلالت اطفال
دیگر و رودخانه شیراز سیلابی است که در بهار آن از کوه دراک سر ازیر میشود و آن
رود بقریب شهر میگذرد و داخل در بحیره مهار لومیس گردد

و اما از آنجا که
نظر کنی صفای آن را کجا می
ستاره های شب آن
روان است
راست از
یعنی می بینی چشمه های
تجربتی کشیده شده اند خاک
و کرده است مران شیراز
دستهای یاد بجله جند
یعنی چشمه کوش
شیمی
CHIMIE.
این کلمه انوسوی است و آن
و آن علی است که در آن کلمه
می شود از حقایق شیراز باین علم
بابت بر چیزهای باینده
چشمه چنار
در کوهی است که در
سمت شمال شیراز واقع شد
بسافت بکفر تنگ و
نیم تنگ و بیابان
مرغاب
نزدیک بوم دنگ
است که سابقا در این بجا
ذکرش شده
کوه بون
نیم تنگ و در شمال شرقی
شیراز است

هوا و نبات و بعض خصوصیات شیراز

هوا ی شیراز سردیست قریب با عدال است آبش از رود و قنات و چشمه پار
در سیح فصلی از فصول نیست که صحرای و براریش خالی از خضر و نصرت
باشد در بهاران هوا ییش غیر سرد و بهتر از تمام روی زمین خاکش طرب خیز و نو
از بهشت برین طراز جالبش دیده شستری است و فراز تالش جای عبقری
آبش کو اتر از کوش و تپه نیم نیش شک بوی و عطر شمیم اراضیش منبت اشجار
و منبع انهار فواکه گرمسیری و سرد سپیری آن بسیار و مرغباتش از هر نوع شیا
سیب ترش و انارش منحصرا کمور و خیارش وافر سرور مخصوص در آن موتی
بیکوی است که در کمر تلا دی بدان زیبائی و بدجوبی است مردمانش عیاشان و ضا
ذوق اکثر دارای فراست و اندیشه غالب اهل صنعت و هنر پیشه را بختان
علوم از این است که این بلد را دارالعلم خوانند اگر چه قلیل البضاعه اند و
غنی الطبع اند همه درویش نهاد و پاک اعتقاد بدین سبب آنجا ابرج و لیانا
در کتاب سند الابرار است که قیل آن بخاک شیراز آبدانی کل حین عن ارباعه
و آن ربع و آن ربعین و لیانا خلف الموازین و گفته اند شیراز شهری است که در مسکن
بنا شده و هرگز نسبت پرستی پدید نشده است یکی از صوفیه در کتبی که
تالیف نموده از بی انصافی آن را مذمت فرموده و قبی شخصی از تجار شیراز آن
فقیر مؤلف را گفت فلانی را که بر آن داسرشته که از دارالعلم شیراز حقه تعالی
بالنصر و الاغزاز آن همه بدخاشته نفعم عزرا آنجناب بواسطه رالمی ناصواب آن
همه امانت که از ابا ابی این شهر ببردید اگر بیشتر از آنچه گفته است می نداشت انصا

قیل آن بخاک
یعنی گفته شده است که
خالی نیست شیراز هرگز در هیچ
ساعت از چهار صد و چهل و
چهار ولی که در پس ترا و بختند
و اجناس بی سبب اشاره
باین است که کعبه اهل بازار
آنجا از اولیا را اندوختن
خدا
در مسکن
باشد مراد بای
ثانی است که برادر حاج
نیم

حق داشت مولفه ^{۹۹}قطعه ^{۹۹}

برای غارت کل کرد آید
چشمش خوار تر آمد کل از خار
نهانی را بسن دزدی بشن
در دغار کشتاش چو دامن
نماید کشتش در دیده کلخوار

(با جمله) مخلوق شیر از تخمینا بنقاد هزار نفر در این اوقات بنظر رسید الله اعلم

اوصاف شیراز

در کتاب بخند میرحرم نشاط اصفهانی و صنفی از شیراز نموده شرح احوال آنحضرت علیها السلام
نشاط اسم شیرینش میرزا عبد الوهاب ملقب بمقتد الدوله بکانه دهر و فرزند یحیی
بوده چکمی است دانشمند و ادیبی بی مانند در نظم و نثر عربی و فارسی و ترکی ماهر
و در خطوط خاصه شکسته قادر در عهد خاقان مغفور صاحب جاه و دارائی گشته
بود در پسنه بکزار دو سیت و چهل و چهار وفات نموده در وصف شیراز گوید
بسمه العزیز خطه شیراز که در خط خضرای سر و طراز خط خاکشیده فضای
جانفراش طرب آمیز و بهوای دلکشایش نشاط انجیر است شکر از شرک لب
شیرین لبانش لالول زنان و اندک بر کوپان تنگ آمده و نسیم صبا تا کسب شمیم
هوا نماید از فضائش باور نمک رفته مشنوی

نضایش عجز بخش و عشو ساز است
هوایش مایه ناز و نیا زاست

در آبش کیفیت شراب نهاده و بجا کش قوت اطرب داده اند همانا آب از
نخلت طبع جوانان نکند و انش غرم تواری داشته که فرشان شمالش همواره

این عبارت
اشاء بنک الله اکبر شیه از
که نام مکانی است مغیره
میه
اطراب
بطبع اول بکر زیده
و خیار را بعین آ
میه
تواری
بالفتح پنهان شدن
میه

سلسل کرده اند و یا خاک از مقابل ملکین بران روشن روانش شرم آورده و گوی
برپیش از بساط سبز و پیوسته نقاب بسته خاک مصلایش کوئی مشک از دست
که از بی خود بجاک افتاده و چشم آب زارکشینش قسم زلال کوثر است که از آنجا بجز
واده از مردم آن سواد هر که چشم افغانی سواد مردم چشم داشت و نکته دانی و از این
آن دیار بر کس نظر کنی روشن غمیرری یا خبر و جوانی است الی آخره از این کوثر
مضاین فرموده که این نقاب را بگشایش استجاب همه آنها نیست

مولانا محمد مؤمن شیرازی ابن الحاج محمد قاسم ابن الحاج صراخر ابریمی که پیش
شیعی است در رساله ستمی بدر الحکم که آن رساله جزئی از کتاب لطایف العیزا
و آن جلد هفتم از محاسن الاخبار و مجامیس الاخبار و صفی الاشراف صانعا آمده عن
الاعوان کوبه بالفارسی فی نقطه و از مولود و سال ولادت خویش در آن اشارت کند و
سلطان را دعا نماید و دو نفر است و خود را نیز میساید که یکی شاه محمد اصطفتی
و دیگری شیخ علی بن محمد التامی و رساله مذکوره مشتمل است بر حمد و ثناء و ذکر بسیار
از انبیاء و ائمه هدی و بلاد و نضایح و مواضع عبارات راقعه و کلمات خائنه این است
هو الله الا الله. ولید الخیر و اوسط اول الخیرم عام (۱۰۷۴) و مولود دار الفکر محمد

الكمال وحمل اهل الكرام ومخط اهل الحال
الحجر واداءه اصله الله يوم مضى معلوم مقرر حرسه الله وله كرمه تعالى اهل العلم
والعلم كرم اهل العلم بنوطه علمه رسل الله صلعم اهل العلم يوم ومخط
العلم والكمال وحمل الاقرار الكرام بنوطه محضه والله محضه حاجه اليه
والصوامع مضى للعلم مضى للالام مضى للتحاير لاسموتهم ولواحه

قوة انی نامیه
قوة انی هستند که جسم را
در طول و عرض و عمق بالیدگی

بخشد بمرغ
م
مصلحت
مکانی است در شیراز
که ذکرش باید
منته

[illegible]

یکی بشکل چو خط است و آنچو شد
یکی بوضع چو در صحن آسمان بسیار
باغ و راغش هر گوشه صد بساط
چو ماه و مهرش هر سو بر آفتاب
صومعش چو ارم کشته کعبه شرف
مساجدش چو عجم کشته قبله برار
منابرش چو فلک مرتعاشی خل ملک
معارش چو افاق منقشای لیل و نهار
ز بسکه عارف عالمی بر آن کند صعود
ز بسکه روحی زکی در این شوند دوار
منجانش سرخ زنج و اسطرلاب
زار تقاع تقویم و اختران بهشیار
مذیده نبض حیاتش از کمال توقف
خبر و بهت در زنج نهان بر بیمار
محاسبانش ز آغا ز فرشت خلق
شمار خلق توانست شمار و ز شمار
ز کجی مرثیه خوانان او کداز و سنگ
چو جسم عاشق بیدل ز دوری دلدار
هزار محفل و در بر یکی هزار ادب
هزار مدرس و در بر یکی هزار افلاک
ز صرف و نحو و بدیع و معانی و آفاق
بیان و فقه و اصول و ریاضی و فلک
ز جفر و منطق و تجوید و رمل و اسطرلاب
سجود و بیات و تفسیر حکمت و آثار
یکی نکات طبعی می کند تعلیم
یکی رموز اسرار همه کند تکرار
یکی نوشته بر آسکال بند بی ن
یکی نواده ز قانون فلسفه اظهار
یکی سراید کاین است رای اقلیدس
یکی نگار و کاین است گفت بهمنیار

دروازه های شیراز

گویند سابق نه دروازه داشته ولی کنون آن را شش دروازه است بدین
تفصیل
(۱) دروازه اصفهان که قدیم آن را دروازه اسپتخ میامیده اند و آن در سمت
شمال شرقی محشر واقع گردیده (۲) دروازه باغ شاه در جانب شمال آن است

(ح)

(۳) دروازه کا زرون بطرف غربی آنجا است (۴) دروازه شاه و اعیان
جنوب شهر واقع است (۵) دروازه قصابخانه در جنوب شرقی آن افتاده
(۶) دروازه سعدی در جانب شرقی واقع شده

محلات شیراز

در شیراز نامه های قدیم بخنده محله نوشته اند باسم های که در این زمان دیگر نشود
مگر بعضی و ما را با سامی قدیم آن کاری نیست و الحال آن راده محله قرار داده اند
(۱) محله میدان شاه (۲) محله سنگ سیاه (۳) محله سر باغ (۴)
محله درب مسجد (۵) بازار مرغ (۶) محله اسحاق بیک (۷) محله بال کفدر
(۸) محله لب آب (۹) محله دژ که سابقا دشتک خوانده می شده و که محله
این محله با قافا علی محمد است و این منصب را بر داشت داراست جوانی است
بجس کفایت ممتاز و بکلیه انسانیت سرافراز دین داری است صدیق و مترب
خلیق (۱۰) محله درب شاهزاده که خدای آن آقا محمد کریم است نیز جوانی است
دانا مقبول پرو بر نادر تر فیه حال خاص و عام سعی و اوست تمامی تمام دارد و مشایخ
خلفه پی مرحوم حاجی کاظم مخلص باشه است مجلی از احوالش این است
اسفند و هوا الحاج المذکور در محلت مزبور که خدا بود و مرجع حکام و امرا اوقات
فرخنده ساعات را با امور مسلمین و مسلمات مصروف میداشت و تخم منفرد
بزرع حیات میکاشت اشعارش شیرین و کتارش شکرین است دیوانه
بزرگ از تصاویر و غزلیات و غیره با جمع نموده و در سپنه کجزار و دویست و شصت
و هفت و فوات فرموده و در نجف اشرف مدفون آمده این غزل از او است

آن را بال کفست نیز
گویند که دال بر آن
بدل کند و این تبدیل
است
دژ
بکسر دال محله و قنار
معجز است در آخر
کاف عربی
و مشایخ
منبع حرف اول

خط است و آنچو شد
خطی است و آنچو شد
میکنند زمین را در دو حصه
که نصف آن را که شمالی میگویند
نصف دیگر را که جنوبی میگویند
عقار
شراب و خمر است
صومع
جمع صومعه که عبادتگاه باشد
منبع حرف اول
منبع حرف اول
منبع حرف اول
جمع صومعه که عبادتگاه باشد
کوهی که آب بزرگ باشد
عموما و خصوصا نام کتاب صدر
شیرازی است که معروف
است
صوت و نحو
و بدیع و معانی و جملین علوم
و کرامت و ذکر فرموده معنی
و تعریف آنها را گردان
کتاب شده
و کتب
بیمار
نام یکی است که شکار
شیخ ابی علی بن بابویه

کرد در سیم عشق کسی محرم افتد	در سر بهوای کعبه و دیرش بماند
از بهر یار یاد چو جام طرب کشی	کز صد هزار شاه یکی چون جسم افتد
کریمی ز روح قدیس بارور شود	شاید که زاده اش چو تو عیسی دم افتد
تعویذ خط یار بر آن لعل لب مشک	ترسم بدست اهرمن این خاتم افتد
شد عالمی خراب بجز طاق میکده	نازم بان سنا که چنین حکم افتد
کر بردی جسم احتی آید زبون شود	جز داغ عشق کوبد رون مرهم افتد

جز کفچه پریشان زاشسته نشوی
چون از خیال زلف کجاست در هم افتد

مساجد دارالعلم شیراز

مسجد هانی که در شیراز است اگر چه پیش از آن است که در ذیل مرقوم میگرد ولی
معدودی از آنها که معروف و مشهورند نوشته در عایت ترتیب حروف اول نیز خوا
شد (مسجد) آتشی باد و مسجد است یکی در محله بازار مرغ دیگری در محله لب آب
(مسجد) آینه خان در محله اسحاق بیگ (مسجد) آقا احمد در محله میدان شاه
(مسجد) آقا باباخان در محله درب شاهزاده امام این مسجد عالم عامل و فقیه کامل
جناب حاجی شیخ جعفر است سالها والد غفران مالک شیخ جلیل القدر و الشان
مجتهد العصر و الزمان حجة الاسلام جناب حاجی شیخ مهدی کجوری اسکندینی انجمن
در این مسجد بامامت مشغول می بود و در آنجا تدریس میفرمود فتاویش مطاع علی
اعلام و رساله اش شایع بین الانام و لدن مشارالیه آن مرحوم نیز بوفور تقوی
و دین داری و کثرت دیانت و پرهنر کاری معروف و مشهور است و دو دیگر

مسجد هانی
مسجد آتشی
مسجد آینه خان
مسجد آقا احمد
مسجد آقا باباخان
مسجد آقا جعفر
مسجد آقا مهدی
مسجد آقا جلیل
مسجد آقا اسکندر
مسجد آقا جعفر
مسجد آقا جلیل
مسجد آقا اسکندر
مسجد آقا جعفر
مسجد آقا جلیل
مسجد آقا اسکندر

ولدانش جنابان شیخ عبد الحمید و شیخ عبد المجید متخلص بمنظر این یک یکیمی است متاله
و آن عالمی متفقه اللهم حفظهم (مسجد) آقا قاسم در محله دزک (مسجد) آقا در محله
لب آب (مسجد) ایلمانی در میدان شاه (مسجد) بازار ریمان در محله دزک
(مسجد) باقر آباد در محله میدان شاه (مسجد) باقرخان در محله بازار مرغ (مسجد)
بال کف نزدیک دروازه قصا بجان و در محله مذکور است (مسجد) بغدادی در محله
دزک (مسجد) نپه زنمان در محله درب مسجد (مسجد) جامع در محله بازار مرغ و آن را
جامع عتیق خوانند بنای آن از عروایت است که از جمله صفاریان بوده و ممالک فارس
بخط تصرفش در پسته دوست و هشتاد و یک بجرمی طول فضای آن قریب
یکصد قدم و عرضش بمقدار شصت قدم مشتمل بر بیست و نه ای متعده و عمارت
نوفانی و در میان مسجد نیز عمارتی است مربع که دو طبقه بوده در آن خطوط بسیار حج
استادان صاحب فن نقش کرده اند که مطرح انظار خطاطان روزگار است گویند
در آنجا مصاحف بسیار از خطوط صحابه و تابعین بوده و قرائی بخط مبارک حضرت امیر
المؤمنین علی علیه السلام و دیگری بخط حضرت امام حسن و دیگری بخط سید سجاده
و دیگری بخط حضرت صادق علیه السلام و دیگری بخط عثمان که بر آن اثر خون او بود
و آن مصاحف بواسطه فتن و آشوب از منتهای میان رفته و این فقیر مؤلف سه
سال قبل بچشم خود دیدم جای از مسجد بواسطه بارندگی زیاده فرو داند از روزنه چندین
جلد قرآن بطریق سی پاره بخط جلی بعضی باطلای اشرفی نوشته شده بود و فرو کجاست
همه اوراقش پوسیده و خطوطش پوشیده (با بخله) مسجد مذکور چندین مرتبه بر
شده مرتبه در زمان آما بجان و حتی زمان سلطان ابراهیم میرزا این شایع کورگ

آقا
لام آن مشهور است
صفاریان
طنویشان در سنه
دو است و پنجاه و یک
بوده و آنهاجا تدریس
عروایت دوی آنها
که بکمال العبد باشد مکرر
مصاحف
بفتح اول جمع مصحف
بفتح ثانی جمع مصحف
قرآن باشد

مصحف

دلیل

بچنین در زان صفویه اما اکنون محروبه است بطوری که عالیه سافله شده خدای
 تعالی عسرد بادشاهنشاه اسلام پناه و حکام فارس را که همت بر تشکارند و نام
 نیکی از خود بصنفر روزگار گذارند بین انجمن معروف است که آن مسجد پنج و قنالی
 از وی نبوده منبری از چوب بسیار بزرگ مشتمل بر چهار ده پله مشهور بمنبر مرتضی علی قریب
 بان منبر قرار است گویند قبر عقیقه است در یکی از شبستانهای آن است و آنجا
 استجابت دعاست تقدیر امامت آن مسجد بجناب شیخ مهدی شیرازی این
 شیخ بجز است که در شیوه زهد و تقوی مشتمل اللهم احفظه (مسجد) جایزه در محله دز
 (مسجد) جولایان که از مسجد فخرانیز خوانند در محله بال کعبه (مسجد) حاجی ابراهیم
 محله اسحاق بیک (مسجد) حاجی باقر در محله دزک (مسجد) حاجی عباس ابن مسجد
 خارج از شهر است بسافت ششصد قدم دور از دروازه اصفهان بجهت مستقیم
 (مسجد) حاجی علی در محله اسحاق بیک مسجدی است با اسلوب بوضعی خوب
 مرحوم حاجی علی مذکور که یکی از سمرین و معتدین اهل شیراز بوده آن را مؤسس آمده
 و اولاد آن مرحوم همواره بر مت آن همت می نمایند خاصه جناب فضایل یاب
 حاجی محمد یوسف که کمالی است عالی السب و عالمی خوش مشرب تجارت قبول
 است و امامت آن مسجد بجناب قدوسی خطاب حاجی شیخ احمد شیرازی است
 و هو العالم الفاضل والنهر الکامل عمده الفقهاء و زبده الحكماء اید الله بنصره (مسجد)
 حاجی علی رضا در محله میدان شاه (مسجد) حاجی غنی در محله درب شاهزاده
 (مسجد) حاجی محمد رحیم در محله پهنک سیاه (مسجد) حاجی شیر الملک در محله
 سنگ سیاه این مسجد را آن مرحوم بوضعی خوش و طرزی دلکش ساخته مشتمل است

زنی است که در
 سر و پستان فارس
 باغداد آشته چوبی
 مسجد از او گرفته کار
 بردن چون عرویش
 خواست و جدا تراید
 و بدقول نکرد و سخت
 باشد که من هم شک
 در امر این عمل عینی
 ساقین مسجد
 با شمشیر
 بنام
 بهین اسپم معروف
 و مشهور است ولی در بعضی
 از شیراز نامه های قدیم
 مردم بنیاز بجهت و زون بار
 و الت و دار و در آخر نوشته
 بودند و در پیسده را ندانست
 اینکه میتوان گفت که بنیان
 جان باز بوده و انحصار می
 اسم در بعضی قری و طوایف
 میکردند

حاجی ابوالحسن
 عسکری
 بنام
 بنام
 بنام

بنام

بر دو شبسان وسیع و در وسط هر یک از سه سمت آن طاقی رفیع منازل توقافیه اش
 متعدد که محل مسکن طلاب علوم دینی است عرصه مسجد قریب چهل و پنج قدم طول
 و سی کام عرض دارد در وسط حوضی است بزرگ همواره از آب سلسال پروا لای
 ساعتی فراوانی بسیار بزرگ که زنگ آن متجاوز از شصت من است فراز طاق
 بزرگ رو بجنبوب قرار داده اند و نقاشی شکست و بست و مواظب آن ساعت
 جناب سیادت انتساب حاجی میرزا محمد علی ابن مرحوم حاجی سید اسمعیل خوشنویس
 شیرازی است که در کمالات خاصه علم ساعت سازی کوی سبقت از بندگان بود
 قیوان گفت که صنعت مذکور درون مرتبه و کمالات آنجناب است اللهم احفظه
 امام آن مسجد جامع علوم دینی و پست جمع معارف عقلی جناب مستطاب آقا میرزا محمد علی
 بن میرزا محمد علی شیرازی است مجتهدی است کجینه پسینه اش بجا برد قایق مخزون
 و زاهدی است خمیر نیش بلوای حقایق مشحون مرحوم میرزا جنیب قانی وی را علم
 و جناب شیخ محمد تخلص ناطق اورا ولدی کرم و این ولدا رجسند در علوم ظاهری از پدر
 نصیبی برده و در شیوه شاعری عم پدیری را وارث گردیده در قصیده سرافرازی در
 و بمسقط کونی باهر است اللهم احفظها (مسجد) حاجی میرزا کریم در محله اسحاق بیک این
 مسجد سابقا معروف مسجد اصف بوده حاج مشارالیه از آنجا که شخص کریم است
 و فیضش عظیم و بانی بانی خیرات کثیره مسجد مذکور را از شالوده بنائی تازه نموده خدایش
 خیر داد (مسجد) حاجی میرزا محمد در محله سر باغ حاج مزبور مرحوم از جمله تجار محترم بوده
 خلف معظمش مرحوم حاج میرزا محمد رضای حکیم شیرازی و همون اجله حکما الاسلام و
 علما الاعلام الورع التقی و المقدس الزکی سالماست که حکمی متاثره بدان زهد و تقوی

حاجی میرزا کریم
 معروف است بجهت
 و غزنی دار منته
 مرحوم حاجی میرزا محمد
 و فاش در سبک زاده و
 و نوید چهری واقع شده
 که حافظه بالای مرحوم
 حاجی شیخ مهدی
 مدفون اند
 منته

بنام

در شیراز دیده نشده روح الله و روح ولد الحکیم مؤید جناب میرزا محمد نیر صاحب حکمت
علیه و علیه است اللهم احفظه (باجمله) امام مسجد مذکور جناب معالی ایاب شیخ عبد
النجار جهرمی است هومن افاضل العلماء الامامیه و اعظم الفقهاء الاثنی عشریه
طوله عمره العالی (مسجد) حاجی میرزا مادی در محله میدان شاه (مسجد) حاج
ضمیر الملک در محله اسحاق بیک از بانی آن پیش از این در این کتاب نامی برده شد
مسجدی است رفیع البیان و موقوف الارکان بتأشیر شیخ فاضل و بجود و شرف
رفیع و دو کلد پسته فیع دارد دریاچه و سطش چون چشمه پهنیم و حوض کوثر است و حجت
فوقانیه اش عرفات جناب را همسر امام و پیشوای آن مسجد منوهر بلکه مقتدای امامیه
شهر جناب مستطاب قدسی آداب آقا میرزا هدایت الله شیرازی است و هو
حاجوی المعقول جامع المنقول مجتهد الزمان علامه الدوران متعنا الله بطول بعثه
و رزقا الله سعاده لقائه الحمد لله که از آن اصل برومند چند فرزند است که دو تنه
هر یک با تربیت رسته و در ظل آفتاب تادیب پدر تولا جسته (از جمله) جناب میرزا محمد
صاحب المحب المنیع و النیب الرفیع (دیگر) جناب میرزا علی سیدی است
نجیب و نجلی ادیب و ادیبی ارباب ایدها الله تعالی مخفی نیست که مشار الیهم از
سلسله سادات دست غیب شیرازند و بحسن عقیدت و محاببت ممتاز (مسجد)
حاجی نظام در محله اسحاق بیک (مسجد) حوض قارچی در محله میدان شاه
(مسجد) دروازه اصفهان در محله در شاهزاده (مسجد) دزک در محله دزک اما
این مسجد بجناب شریعت باب حاجی سید علی اکبر زیدی است هوسه عالم
کامل محقق مدقق نحوی لغوی من مشاییر المتقین و فحول المتدین ولد ارجمندش آقا

دوره
فتح اول درخت
بزرگ را گویند
دست غیب
در وجه تسمیه ایشان گویند
یکی از اجداد آنها با شخصی شاهی
داشت و فنی سادات از آن
منوهر و سنی از نجیب ظاهر شد
و شیخ و نامه بدان سید افکند
بعضی دیگر نوشته اند آن سید
با و زبیری بر سر ملک و زراعتی
منافعه داشتند و در سیرا
مقطعت و سنی از نجیب بود
بر سپینه و زبیر خورد و مردند
قارچی را
از بعضی شنیدم حاجی
بوده و هم آن بر و تغییر قافیه
الله اعلم

سید جواد جوانی است با صلاح و سداد اللهم احفظهما (مسجد) رمضان خان در محله
اسحاق بیک (مسجد) پست لار در محله درب شاهزاده (مسجد) سر باغ در
محله سر باغ (مسجد) سهراب بیک در محله بازار مرغ امام آن جناب سید نورالدین
از سادات مولی است متخلص شعشی سیدی است جلیل القدر عظیم المنزله خلف
مرحمت باب آقا سید علی اکبر مولی متخلص بولوی کان فاضلا عالما عابدا زاهدان
شاعر الغویا قاریا علم قرائت را با علی درجه کامل رسانیده بود (مسجد) سیاوش
در محله سنگ سیاه امامت آن حاجی ملا آقا بزرگ اردکانی است و او را در
کثر جناب حکیم نصر الله و هو الاجل الافضل الاکمل فقیهی است متفقه و حکیمی است متان
حفظها الله تعالی (مسجد) شکر الله خان در محله درب شاهزاده (مسجد) شیخ علی
در محله اسحاق بیک (مسجد) طاهریه در محله لب آب این مسجد بواسطه خرابی
از میان رفته بعضی اشخاص طویلید اش کرده بودند مرحوم نواب حاجی معتمد الدوله
فرهاد میرزا طاب ثراه این معنی را یافته تجدید عمارتش پرداخت و آبادش ساخت
جزاه الله تعالی خیرا (مسجد) طبالان در محله بازار مرغ این مسجد و مسجد سابق الذکر
در جوار مسجد جامع عتیق اند بدون فاصله (مسجد) عله در محله لب آب
(مسجد) علی در محله لب آب قریب بدروازه شاه داعی است (مسجد) داد
در محله سنگ سیاه (مسجد) عزابی با در محله بال کف در این مسجد ماست
بندی بدشیر و بدکیش کاو و میش کرده و خانه خدا را بتصرف در آورده مکان
محل آن بقریه مرقوم میدارم نقل علماء الیقتهاد یا امارا با اقتدار غاصبین آن را
تهدید نمایند و ارکانش را تجدید نزدیکهای دروازه سعدی مسجدی است

سید سالار
ولد خانان مغفور و متخلص
شاه است
مرحمت باب
آقا سید علی اکبر مولی
بکیر و سید و دهشت قارچی
منوهر و در حجه جافیه در جوار مرغ
حاجی شیخ محمدی علی الله تعالی
مدفون انده جناب سید نورالدین
ولد مذکور مشارالیه قطعه در
خوشش سروده شعر آخرش
این است
قال ایتمم الشیخ فی عام خلیفه
تفانیته علی کبر الشان
۱۴۳۷
از آن گویند که قبر عله در
در جوار آن است که تفصیلش
بعد از آن در کتاب مکتوبه
است

که آن را مسجد رمضان خان گویند که نامی از آن پیش از این برده شد در آن مسجد
 شخص که رو قبله بایستد و بجهت مستقیم قدم متوسط بگذرد کام زنده بعد از آن بخت
 اندکی منحرف شود و سه کام بردارد باز رو قبله نماید و مستقیماً یکصد و ده قدم دیگر
 به پایله طرف چپ آن شخص آن مسجد خواهد بود (مسجد) فتح در محله درب مسجد امام
 آن آقا سید میرزای یزدی سیدی است صاحب نفس زکیه و اخلاق مرضیه
 (مسجد) قوام الملک در محله بال کفین مسجد را مرحوم حاجی ابراهیم خان
 الدوله شیرازی جد جناب قوام الملک حالیه ساخته بواسطه مرضی که مرحوم حاجی قوام
 الملک در آن نموده مسجد قوام شهرت یافته (مسجد) کردان که آنرا حسینیه کردان
 نیز گویند در محله پهنک سیاه امامت این مسجد را جناب قدوسی خطاب آقا میرزا
 ابراهیم ابن میرزا جمال الدین محلاتی تشکیل است بهو عالم ربانی و عالم صدقاتی فی اعلی
 مراتب الوفاة و الزاوة او ام الله تعالی غفره (مسجد) کل محمد آنرا آقا بابای کل محمد بن محمد
 در محله درب شاهزاده پیری از اراضی این مسجد در خانه بعضی از سادات محلی
 و غیره بقصب رفته و بناحق تصرف شده اند مکان آن را نیز بقبریه ذکر نمایم که سیاه
 پس از این فرمان روایان دین مبین دست تصرف آن قوم بی دین را کوتاه دارند
 و بهمارت آن مسجد همت نگارند در محله مذکور بقعه ایست که آنرا سید ذوالفقار
 خوانند برخی امام زاده اش دانند بهر حال برادر آن بقعه شخص چون رو قبله اردو
 بجهت مستقیم یکصد کام متوسط بردارد در انتهای آن صد کام طرف دست راست
 آن مسجد واقع است و درب آن در الان نکت و کوتاهی دیده میشود (مسجد)
 کج در محله اسحاق بیک (مسجد) کوچه در محله بازار مرغ این مسجد در حقیقت یک

کردان
 بنام کاف تازی
 میرزا جمال الدین
 ریاست محلات
 داشته و از تصنیفات ایشان
 شرح زبدیه شیخ بهائی در اصول
 و کتاب وافی الاحکام در
 محلات
 در عراق و واقع
 در میان کلباگان و کاشان
 و ششم
 کاف تازی است

اطلاق است از در مشرقی صحن حضرت شاه چراغ علیه السلام شخص که بیرون رود
 پس روی خود را بجانب جنوب شرقی نموده بیست کام متوسط طی نماید طرف راست
 خود آن اطلاق را که یک درمیش ندارد خواهد دید امروز اگر علافی را در آن بهرزم انبار است
 فرد است که او را محله الحطب یا راست (مسجد) مدرسه در محله بازار مرغ این مسجد
 بمقدار دوازده قدم در طرف شمال بقعه حضرت سید میر محمد علیه السلام واقع گردید
 چون خانه مدرسه در جوار مسجد است مستی باین اسم است و آلفیادان از آن طایفه
 نیست بلکه تاجری ساخته (مسجد) شکر که خانه در محله بازار مرغ (مسجد) مولی در محله
 درب شاهزاده مسجدی است عالی بنا خوش وضع و زیبا سالهای دراز مرمت یافته
 جناب مستطاب ملا محمد علی مجتهد که عالمی بود و حید و کمالی فزید و فقهی سدید صاحب
 فتاوی و ورپالد آن مسجد امامت میفرمود بعد از وفات وی مرحوم غفران پناه جناب
 ملا محمد حسین که ارشد او و لاد آنجناب بود و خاص و عام را مرجع و باب نیز نام و پیشوا
 انام گردید پس از وفات او و ولد دیگرش عالم مؤید و فقیه معتمد جناب ملا احمد در این مسجد
 امامت مینماید و درس میفرماید عالمی است راست گفتار و عالمی درست کردار و فقیه
 الله توفیقاته و اید بتاییداته (مسجد) نو که آن را مسجد آناکی نیز گویند در محله درب مسجد
 عرصه آن وسیع است و از کانش رفیع طول فضایش دویست قدم و عرض آن یکصد
 کام در وسط طاقهای هر یک از چهار سمت آن طاقی بزرگ و مرتفع برپاست مسجد
 بدین وسعت و صفادیران دیده نمی شود یک حوض چهار گوش و دویست ضلع
 در وسط آن است و در آن حیاض سه کانه هر از پنج یا شش روز از ایام هفته آبجاری
 و روان در اطراف آبشارهای آن قطار درختهای افراخ سایه خست است و چار باک

مدرسه خانه
 در جنب آن مسجد است
 و آن دستکاری است که
 سابقاً در پیش در آن
 انشای میگفته
 سدید
 راست و درست
 و حکم و دستور
 مرجع ملا محمد علی در سنه
 یک هزار و دویست و هشتاد و
 چهار است
 و فاضل
 مرجع ملا محمد حسین در
 سنه یک هزار و پانصد و نه
 هجری است

پرتش قوی بیکر آتاک معدن زنجی در سپنه ششصد و پانزده هجری آن مسجد را بنا
 نهاده شاه سلطان حسین صفوی باری آن را مرمت فرموده و صادق خان زندگانش
 نموده بعد از آن بواسطه حادثه زلزله منهدم شده مرحوم حاج میرزا علی اکبر قوام ملک
 بزمیرتش همت گاشته و بنیانش را برافراشته اللهم اغفره تنظیم و تزیین مسجد بجناب
 حقایق باب امام جمعه است که شرح احوال و ذکر کسب حاصل مشارالیه در این کتاب سابقا
 گذشت و آن جناب بعض اوقات امامت انجاری نماید و مردم را موعظت فرمایند
 (دیگر جناب معارف ایاب آقا علی آقا صاحب احکام الشریعه و کاشف الاسرار
 الطریقه لا زال من الافات محفوظا و من الامال محفوظا در عرض سال ما صیام و بعض
 اوقات دیگر را در آن مسجد امام است ولی مرحوم والد ماجدش اعنی قطب دائرة
 الفضل و الکمال شمس فلک الرفعه و الاجلال الحاج الوتاج حاجی آقا محمد نازنجانه رادر
 همه مشهور باجماعت در اینجا بجای آورده و مردم را موعظت میکرد و روح البدر و روح
 (مسجد) وکیل که آن را مسجد شاهی نیز گویند در محله میدان شاه قریب بارک و عمارت
 حکومتی است بانی آن پادشاه سعادت مند کریم خان زند است چون بواسطه زلزله در
 ارکانش تزلزلی راه یافته بود مرحوم فرمانفرما حسینعلی میرزا طاب ثراه همتی نموده آنرا
 فرموده دفعه دیگر نیز پادشاه اسلام پناه خسرو مجاهد ناصر الدین شاه قاجار خلد الله
 تعالی ملک عمارتش کرد در این اوان هم بعضی واهستام جناب قوام الملک محمد رضا
 خان مرتضی دیگر شد با بجه مسجدی است وسیع جدارش رفیع بنایش معطر بنایش محکم
 بر یک از عرض و طولش نزدیک هشتاد قدم متوسط است در سمت قبله و طرف
 مقابل آن در وسط و طاق بزرگ با سکو برپاست و در فضایش دریاچه طولانی پراز

آقا علی آقا
 جنابش را در طریقت
 و قاضی شاه نامند
 سرسلطان نعمت الهی است
 حاجی آقا محمد
 و قاضی رسته که بنام او
 سیصد و یک هجری بنام
 اتفاق افتاد و بقایای آن
 دهن نموده اسم طریقت آن
 منور علی شاه بوده
 الله

آب زلال و مصطفی در طرف قبله اش شدتانی است که یکصد قدم طول و قریب پنجاه
 کام عرض دارد در مشتمل بچهل و بیست ستون سنگ که هر یک را قریب پنج ذراع ارتفاع
 است و در آن منبری است که چهارده پله دارد و آن از یکپارچه سنگ مرمر است که
 آن را از تبریز حمل نموده بدینجا آورده اند شدتانی دیگر در سمت جنوب آن است با
 وسعت و فصاحت در فصل نور هوایش چون برده العجز است و در قلب ششانی قلب
 حرارت اندوز و در بسیاری از ازارهای آن مسجد سنگهای مرمر کلان بکار رفته و
 نقش های ممتاز حجاری شده و امامت این مسجد بجناب سیادت و سعادت است
 حاجی سید علی اکبر عالی است و هو السید الپند و البحر المعتمد علامه العلماء و فمائه
 اطال الله عمره و روزهای جمعه را در سمار بنا هست و مرکز دایره فقاهت جناب امام
 جمعه مذکور بر منبر بزرگ بانی فصیح ادا می خطبه مینماید و به سیانی ملج مردم را موعظت فرماید
 اللهم ابصره و ایده بمحمد و آله الطینین الطاهیرین المعصومین
بجاء و مزار است شیراز
 در شیراز بقعه های بسیار و مقبره های بسیار داخل و خارج با هر کوی و درمذاریا کوه
 مرغزار دیده می شود که بعضی را امام زاده داند و برخی را شیخ و پیر خوانند ولیکن بغیر از
 چند بقعه و مزار معدود که محل خلافت نیستند باقی را امامین دانیم که نیستند و بنام لقب
 چیتند با سپم و رسمی که اکنون خوانده میشوند اعتمادی نیست در چندین شیراز
 نامه که در قرون ساله نوشته شده و همچنین در دیگر کتب تواریخ از اولیا و عرفا و
 فضلا خواه شیرازی یا غیر آن که در این خاک پاک مدفون اند نامی برده و شرح احوال
 نموده اند حتی اینکه از محل و دفن آنها ذکر می کرده اند اما چه فایده که مسطورات سابقه

توضیح
 لفظی است بر
 و مای از جاهای ایشان
 برد العجز
 بهجت روز است که آنکه
 آن بیت و ششم شاط است
 و شاط بیت و ششم است
 در وجه شمشیر تقصیری گویند
 که آن در کتب نجوم مسطور است
 و بعضی آن را برود العجز خوانند
 زیرا که این روزها اکثر ایشان
 است
 کبر اول موسر را
 و زیستان است
 قلب شش
 مخفی نیست که آنش
 است

مجموعات ما را معلوم نمی نماید (مثلاً) بنویسند فلان شیخ مدفنش در چنین و بجهت
است یا فلان پیر قبرش در کوه سراجان فلان سید بدروازه دولابنجی است
است یا فلان عارف بدار است سادات رخت از جهان برده مرقدی که را بعد از نصیر
نویسد و مضع دیگری را خاکستان بالیه و کما از محال و اکنه نام میبرد که ما را از آنها
اطلاعی حاصل نیست بسا از محلات که اسمشان تغییر یافته و چه بسیار از مساجد
و مدارس که از میان رفته نه از محله حصان و کوه سراجان خبری است و از
دروازه دولابنج و دار السیاده اثری اگر در محلت یا را بگذاری بقعه یا مزار بنی بنیم
که بر آن خطی نباشد البسته نخواهیم دانست که صاحب آن که خواهد بود مگر از خانه
وزیر زمین یا سنگهای مزار بزرگ از زیر خاک برآمده و معلوم بوده که الواح اولیای کرام
است ولی از پوشیدگی دانسته نشده که از کیست و نامش چیست بنا بر علی بن
از ذکر آنها میگذریم چو اگر مقصود از این مضایح ایشان است که بر ما مجهول و نا
معلوم است و اگر مراد شرح احوال آنهاست که در کتب و دفاتر مسطور و مرقوم
بلی الکافیهایم بزرگ امام زادگان و مشایخی که مجهول المکان فی اند بلکه صاحبان صحن و
وسر ایند و خفقان در بقاع و تنگیا سخت از امام زادگانی معدود و نگارش
میرود بعون الله تبارک و تعالی

بقعه متبرکه که شاه چراغ مدفن حضرت سید امیر احمد ملقب بشاه چراغ و سید السادات
است پدر آن بزرگوار موسی بن جعفر علیهم السلام را گویند سی و هفت اولاد بوده
از ذکور و ناث احمد و محمد و حمزه از یک مادر بودند میر احمد را از همه بیشتر دوست
میداشتند که بسیار با و رع و فاضل و جلیل القدر و کریم بوده و شبها تا صبح مشغول

که اگر است بعض
بنیخ اول یا کسرا آن عرب
کج است
بقره حضرت شاه
چراغ در محله بازار مرغ
منه

عبادت گویند حضرت شاه چراغ هزار بنده در راه خدا آزاد نموده و آن جناب را
خدم و شتم بسیار بوده در عهد مأمون با جماعتی کثیر اراده شیراز فرموده که از اینجا خبر سا
یخچ مت برادر خود حضرت رضا علیه آلاف التحية والثناء رفته باشد در آن وقت
قلیخ خان نامی از جانب مأمون در شیراز حاکم بود چون خبر ورود آن بزرگوار را شنید
زنیان که در بهشت فرخی شیراز است و تفصیل آنجا پیش از این مرقوم شده است
تلاقی فرستیدن شد بنای محاربه را گذاردند حین جدالی که از سپاه قلیخ فریاد کرد که
مقصود شما با رسیدن بخدمت حضرت علی بن موسی است وفات یافت
این خبر جماعتی که بدوران حضرت بودند متفرق شدند مگر معدودی از اخوان غوثی
پس حضرت چون امکان بازگشتن نداشت رو بشیر از نهاد مخالفین تعاقب کرده
در آن محل که الان مرقوم آن بزرگوار است بدرجه شهادت رسید بعضی خشنود
که چون بشیر از آمد در گوشه منزوی و مشغول عبادت بودند تا آنکه بخوار رحمت حق پیوست
و بر مدفن آن حضرت کسی واقف نبود تا آنکه امیر مقرب الدین که از وزیران و قرب
یا فستحان آتابک ابوبکر بود خواست در آنجا بنیاد عمارتی کند قبری ظاهر و در
آن جسدی صحیح بدون تغییر و تبدل و خاکی در دست آن یافتند که بر آن نقش بود
القره الله احمد بن موسی صورت حال را در حضرت آتابک معروض داشتند ابوبکر
قبه بر قبر آن بزرگوار بر آورد بعد با ملکه تاشی خاتون که نامش در ذکر میمند مذکور شد
کنبدی بلند بر آن مشد برافراشت و در جنب آن بقعه مطهره مدرسه عالی بنا کرد
و مرقد خود را نیز بنمایه آن ساخت و تاسیخ آن به قصد و نیاچه بگری قریب بوده و از
آن مدرسه اکنون اثری نیست نمیدانیم چه شده و که بوده و از خیرات آن کلمه خیر

در ترکی معنی بزرگ
در ذکر میمند
مذکور شد که تاشی
خاتون مادر شاه شیخ
ابو اسحق بن محمود شاه
منه
۳ مسعود بن بدر الدین
صحیح

پیش از این با در این کتاب ذکر می نموده ام (با جمله) بر آن حرم مشرقه باز منتهی نگذاشته
افزوده شده و صریح آن را خاقان مغفور تعالی شایسته قاجار میر و طیب ترین مرقه
نموده مرحوم میرزا محمد حسین متخلص بعالی شیرازی که از جمله سادات انجاست اشعاری
مشتمل بر تاریخ می سروده نقش کرده اند ماده تاریخش این است

کلیک عالی زد برای سال تاریخش رقم | مرقه پست محمد یافت این سیم حجاب
از سقف تاج در آن آن بقعه تمام آینه است و مرحوم فرزند که شرح حالش که
در تاریخ این کاری آن اشعاری گفته فراز طاقچه های حرم دور تا دور نوشته اند و شرح این است

چون آینه شد رواق دایوان	روشن شد از آن چراغ ایمان
آنکه بر سر تیره بود	تاریخ و در طلب بودند
فرهنگ که با ارادت خاص	از روی نیاز و صدق اخلاص
از معتقدان خاندان است	مداح امیر مومنان است
کتاب بطلب ز روی هیئت	تاریخ و از چهره ایمان

جاری بلور و قدیمای موفور هر یک مفادیه نور و روشنی بخش دیده بنا و کور
و آن رواق عالی طاق را دو باب است که از سیم ناب است یکی را پادشاه زاده
ازاده حضرت والا ظل السلطان سلطان مسعود میرزا بانی آئینه و اشعاری مشتمل بر
تاریخ اتمام آن مرحوم وقار بن وصال رحمة الله علیها سروده و بر تیره نقش داده اند تاریخش

بهر اتمامش فرمود باین بنده وفا	که تاریخ می قطع سنجیده ساز
من در اندیشه که در جمع می آمد	این در رحمت از شاه بیا با دانه

درب دیگر را مرحوم حاجی نصیر الملک میرزا حسنعلی خان مؤسس گردیده ابیاتی حجاب

میرزا محمد حسین
خلف صدق میرزا محمد
کلیات سابق فارس است
مرقد
تاریخ است
که کینار و دو بیت چهل و شصت
میرزا
بهر تیره
یعنی هر چه که در پیش
یعنی شخص و بیست و نه
چراغ ایمان
کینار و پست و شش و شصت
این در رحمت
ایضا یک عدد که داخل کرد
کینار و دو بیت و هشتاد
و نه می شود

کینار

شوریده گفته و بر استوانه آن منقوش است ماده تاریخ اتمام آن این است که مرقوم میگردد
سرود منطق شوریده بهتر از پیش | کشاده بین در ایوان شه ز سیم و زیر
از این فقیر مؤلف نیز تاریخ خواستند اشعاری انشا نمودم که تاریخش در متن مرقوم فدا
کلیک فرصت از تی تاریخ اتمامش | این در از حاجی نصیر الملک باشد با دکار

کینار عرش سالی آن که بقدر کوشش سر کوب سپهر برین است بجایشی بای می خفا
بترین خاک نشینان آن آستان تلایک پاسان را که دایمان این دولت جای
مدت اندک بگاه و پگاه در حق پادشاه اسلام پناه این دعاست که خدایش عمر و باد کوش
معمور باد تا نقدی را به تذهیب آن کینار مصر و ف دارد و قلب شیعیان را سرور
و مشعوف در صحن و حرم آن امام زاده واجب التعظیم بسیاری از اولیاء و فضلاء
مدفون گردیده اند و در سمت جنوب صحن مجازی در بزرگ یک قطعه ساعت بسیار
مماز که رنگ آن فروز تر از چهل من است بر فراز عمارتی بر پاست و آنرا نیز شایسته
سابق الذکر شکر الله سحیه طلب نموده و بدان مکانش نصب فرموده در زیر صحنه
آن ساعت چند شعر مرحوم وقار تاریخ انشا فرموده بر سنگی نقش نموده نصب گردیده
شعر آخر آن که متضمن تاریخ است این است

ز د تاریخ بنای او رقم کلیک وقار | ساعتی عمر ملک باد ایکی پال دراز
در آن حرم منور و بعض اوقات در صحن مطهر عالم عامل کامل و بارغ فاضل و صل
استادانا الرشید السید جناب شیخ مفید لا زال لمجا النواص و العوام الی قیام من
علیه الصلوة و السلام ناز چکانه را امام است و مروج دین سپید الانام فرزند
سعادتمندش جناب شیخ عبدالحی متخلص بواش که پیشتر هانامی از وی برده شده

کشاده ای
کینار و پست و شصت
شود مینه
این در تاریخ
نیز کینار و پست و شصت
نه است
ساعتی تاریخ
کینار و دو بیت و هشتاد و دو
شود مینه
بارغ
نفت است از کوی
که در نقش از اصحاب
کینار و شصت
جناب شیخ مفید
نزد پدر تحصیل کرده و میکند
و نیز با صلوات برین الناس در کوی
و تراف و قبال حیات شریفه
والله اعلم و اشتغال
دارد

سین

در این اوقات در آن آستانه گاه گاه بر منبر ارتقا جوید و مردم را موعظت کنید اللهم ائده
 بتایید اکت از موقوفات حضرت شاه چراغ علیه السلام است بعضی از دو کالین
 کار و انسانی و حامی چنین ملک میمند و توابع آن که سابقا ذکر میمند اشارتی باین
 مطلب شد و تویست آنها بالفعل بدست قدوه اصحاب و زبده ارباب گال
 عارف کامل و مرشد فاضل فخر السالکین جناب میرزا جلال الدین محمد حلیقی
 مجد الاشراف است و مشیت و تنظیم بقعه شریفه بکف کفایت برادر کتروالا
 کمرش جناب میرزا محمد رضای نایب التولیه صاحب الاخلاق المرصیه است
 برادر دیگر ایشان جناب میرزا ششم ناظم التولیه متخلص بادیب سیدی است
 ارباب و از علم سلوک با بهره و نصیب این رباعی را از ایشان بخاطر دارم
 بگرفته بر اطراف رخت مشکین
 یعنی در توبه را بپسته است گناه
 مات است بر خواره نیکو تشا
 ماشاء الله ثم ماشاء الله
 خدام آن آستانه متبرکه که جماعتی از معتبرین بودند که داعی حق را بیک گفته رخ در خال کمان
 نهفتند رحم الله اکنون باز ماندگان ایشان بخدمت خود مشغول اند سیاه جناب میرزا
 هدایت الله این میرزا حمد که بحسن کفایت میمند رانیست دارد و اخذ مالیات مینماید
 تا وجه آن صرف مرمت و مخارج آستانه آن حضرت علیه السلام
 بقعه مطهره سپید امیر محمد مضع آن حضرت است پدر بزرگوارش حضرت بوسی
 بن جعفر علیه السلام بابرادرش حضرت شاه چراغ از یک مادرند چنانکه گفته آمد و گز
 و آن حضرت از اهل فضل و صلاح و تقوی بوده قائم اللیل صائم النهار در عهد خلفا
 آمده و در آنجا منزوی شده گویند که از حق الکتابه کلام الله مجید بسیاری از بندگان ازاد

جناب میرزا جلال
 الدین سلسله ذبیته را
 سرسپد است و هم
 والدش میرزا ابوالقاسم
 شهباز میرزا با میرزایست
 این کار داشته
 بقعه مطهره
 سید امیر محمد در
 محله بازار مرغ بست
 منه

فرموده چند سال قبل شی آن بزرگوار را در خواب دیدم در حالتی که قرآن مجید
 میفود فقر را فرمود مثال مرا برکش و اشاره کرد پروه که برای تصویر میباید و اشته چون
 کردیدم چراغ افروخته تا هنوز شبیه مبارکش از نظر من زرقه بود بر آن پروه مذکور
 رنجتم و نادور و زبانه تمام رسانیدم و بر آن بقعه نقش ساختم در اینکه آن حضرت را
 شید کرده اند و یافاته مختلف نوشته اند بهر حال بقعه منوره اش مطاف نیکو
 و محل فیض است بسیاری از سادات و انصار و صلحا و ابرار در جوارش مدفون اند
 در طرف دست چپ آن بزرگوار مد کوی چلی است و در آن کوچی که بروسی
 نقش است ابراهیم بن محمد بن موسی و میگویند فرزند آن حضرت است و فقیر بعض
 از کتب دیده ام که حضرت سید امیر محمد را فرزند می است معروف بابرانیم جناب
 و در عقبات عالیات نیز فرزندی است معروف بابرانیم جناب و میگویند
 ولد دیگر حضرت سید میر محمد است الله اعلم (باجمله) بر بقعه اش کنبندی بر پاست
 که در این از منته انرا مرحوم ظهیر الدوله ساخت ولی بواسطه عدم اهت تمام معاران
 بنای خرابی را دارد و معتنخان آن آستانه را همواره بوجوه مسعود پادشاه اسلام خلد
 الله ملکه این دعاست که حق تعالی دولتش را پائینده دارد تا برمت آن کنی بهمت
 بکار دکنید و عدنا در شاه افشار بکرم وی آن بقعه مرمتی شده و ضریح آن مرحوم
 شاهزاده معتمد الدوله او پس میرزا طاب شاه فقره نموده و مرحوم فرزندش شعیب
 سروده که بر فقره نقش شده داده تاریخش این است
 از تی تاریخ آن بجلقه احباب
 لفظی چپم ز بجزدان بخور
 ناکه قبر هسنگ سر ز حلقه بر او
 گفت بجز سالش از ضریح نه

معتمد الدوله
 پسر مرحوم حاجی معتمد الدوله
 فرزند میرزا طاب شاه
 ضریح منوره
 یکزار و سیصد و چهارده
 چون سر حلقه که هشت باشد
 از آن افراج شود یکزار سیصد
 شش میشود

و حد ران اطراف ضریح مطهر را نیز شاهزاده مرحوم مذکور آئینه کاری کرده جزاه العیة
 موقوفات بسیاری آن حضرت داشته از ضیاع خوب و املاک مرغوب و تولیت
 اتها بسادات دست عین بوده ولی دیگران برود و دهور از میان برده اند در
 این اوقات بعضی و اہتمام جناب سیادت اقتساب عالم عامل و فقیہ کامل
 المحمّد بن محمد الداعی آقا میرزا پدایت اللہ کہ شرح احوال الش در ذکر مسجد حاجی ضییر
 الملک گذشت جزئی از آن موقوفات را باز پس گرفته کہ وجہ آن را بمصارف بقعہ
 شریفہ برساند و از جملہ سادات مذکورہ کہ بتولیتش دخلیت است جناب
 عمدہ الفضل و فخر الحکام آقا میرزا ابوالحسن ابن مرحوم میرزا احمد ابن میرزا محمدی دست
 غیب است جناب ایشان جامع معقول و منقول است و حاوی فروغ اصول
 وقتی فقر قدری از التیات را بسجده کش استفادہ مینمودم برادر کمترش میرزا جلال
 الدین محفل فقه و اصول است و در بقعہ مطہرہ مذکورہ بامامت مشغول حفظہا
 تعالی خدام آن اسپستانہ قبر کہ مردمانی اند بحسن عقیدت موصوف و بدیا
 معروف کر بلائی محمد اسمعیل مردی است متعز و خیر اندیش برادر کمترش کر بلائی محمد
 باوی ذاکر شخصی است صداقت کیش فرزند سعادتمندش حاجی شیخ محمد جوانی
 بعقل پر و صاحب رای و تدبیر ولد دیگرش حاجی آقا بنجامد شہیر شدہ اللہ کہ تمام
 نطق بندگی آن بزرگوار را بر میان بستہ از خرمن افضالش سنبہ غنائی چیدہ بقعہ
 نانی کہ رسپیدہ قانع و شاکر باشد و ہموارہ با سپتر تمام آن بقعہ رفیعہ بہت کارند
 و خداوندان دسپنگاہ و صاحبان جاہ را برترین آن بارگاہ مرغوب و محرک آیند
 در ہمین سنوات بعض از آن خدام را بہ بند رسوایی کذا افتادہ بود سرکار

میرزا محمدی
 مرحوم تہذیب میرزا اسمعیل
 است و میرزا اسمعیل پدر جناب
 آقا میرزا پدایت اللہ مذکور بنا
 بر این دو بزرگوار ابن عم
 میشوند
 استرام
 مرثت خواستہ و
 عارت خواہ
 شدن
 منہ

جلالت

جلالت آثار کبر شاہ خلف مرحمت پناہ آقا خان محلاتی را ملاقات نمود مشار الیہ از
 استجا کہ خدمت بزرگان دین مبین خاصہ فرزندان سپید المرسلین را بر خود واجب
 لازم میداند بدان ملاقات خرسند شدہ جاری فروزندہ ترا خورشید از بلور سبز و
 پیچیدہ بیشکشی آن امام زادہ واجب التعظیم تسلیم نمودہ روانہ شیراز فرمود
 میخیم روزی کہ آن جبار را میخواستند در حرم مطہر منصوب دارند این فقیر ناظر بود و
 از اشراف کہ سالہا در مہمبای اعتکاف داشت نیز در اینجا حاضر فرمود صاحب فرشتہ
 این جبار دو ماہ پیش از این بقبری از شخص توانا می شنود و از حالت پرش نمود
 بجاست کہ در صفت این جبار سخنی سرای و از احوال خویش وصفی نمائی تا بحضرتش
 افتاد دارم و از آن پرتو شیش یادارم و چون آن روز چارہ عزم حرکت را داشت ناچار
 چند شعری عاجلا سرودم و بہیات جدید کہ مشرب الہالی ہند و پستان است
 اشارتی نمودم و فرستادم این است

امدا زہبت یکی جبار با زینت فر	بہر ایوان شہشاہ ملائک لشکر
زادہ موسی کاظم نہ کردون جلالت	حضرت میر محمد شہ کیوان انصر
خرن علم خدا معدن اسرار و جو	منبع جو و سنجا پادشہ جن و بشر
وہ چہ جاری بنظر پاک ترا زروح	وہ چہ جاری بصفا صاف ترا زور
آسمان است تو کوئی کہ بود در ملک	کاہ ابیض بنظر آید و کاہی اخضر
آسمان ز است بسی اختر و این ہم	ایمانی است کہ دارد ز چرخان
کاہ ساکن بغیر از این چرخ رشید	کاہ کردندہ چوارضل است بی جو
انداز آن چارہ رخشدہ جبار بنظر	یک چہ ناہید و دگر مشرعی تیر و تر

میرزا محمدی
 معنی شخص و حضرت
 کہ گذشت
 بسط
 در اینجا بمعنی خبر کتب
 است
 کاہ کردندہ
 اشارہ است حرکت
 روزی زمین با اعتقاد ایشان
 قائل اند بہ حرکت از برای آن
 (محلی از مفصل)
 فیساغورس و ہمیں از دیگر حکای
 یونان و حکای حالیہ بودہ کہ
 از حکای ایران را اعتقاد این
 کہ کردہ زمین چون دیگر کواکب
 دو حرکت دارد یکی حرکت
 کہ در عرض بہت و چهار حرکت
 بر محور خود حرکت میکند و این
 شخص روز و شب است یکی
 دگر حرکت افقہ کہ بر شمس در
 عرض کمال کردہ و این حرکت
 باعث تبدل فصول است این
 حرکت سالانہ نیز گویند و این
 فقیر مؤلف در کتاب دریا کی
 مفصل و مشروح تفصیل آن را
 نوشتہ ام و اعتراضات
 و جوابی آن را نیز
 نگاشتہ ام
 ناہید
 ستارہ زہرہ است
 عطارد است

چون شعاعی فدا از عکس هوا از این زمین
آمد از مبین این چارچو در ملک فایرس
افزین رفت ز مردم همه بر آن استاد
بنده فرصت نمایان شد و فکرم کای قوم
لیک باید پستاید کسی را به شای
میر با شکوشتان قهر زمان کبر شاه
امر او در همه اکناف و او همچو قصدا
گلشن خاطر او را همه علم است بهار
اهل بند از نفس او همه دارند حیات
ای جوادی که بود شخص تو در جوهر
در دو پیش ز نام شده بودی جو یا
کفته بودی چه کسی است این بی شای
بنده را رفته در این و سپید پانچو
اندر این مدت عمر از پی تحصیل فزون
گاه در مدرسه ساکن بی میل علوم
گاه در منطق از روی تصور تصدیق
گاه در هندسه و بیات و ضابطه
گاه جزائی و مساجی و احکام حدیث
گاه در ملک طریقت بصفا بر زمین

کوفی امینخته و ریخته بر جنس کبر
یافت شیر از زو زینت و زیبای کبر
که نموده است چنین صنعتی از دست
افزین است و اگر چه بر آن صنعتگر
کاین چنین به یه فرستاده ابارت
که در او داده بسی رتبہ خدای کبر
حکم او در همه اطراف و ان همچو قید
شاخه همت او را همه جو است
نفس عیویش بسکه بود جان و
وی میری که بود خلق تو در حسن
ما که آگاه ز عالم شوی و پیستخص
من تو را میدهم از حال خود ای میر
سه دوش سال و لیکن دو سالی کمتر
رنجها بردم و او درم از آن کج
از معانی و بیان نیز حساب و قدر
گاه در حکمت از دین تحقیق
بجسم از کوکب ابرام فراخ حال و صو
که چنانکه فرنگ آمد اید و ن باثر
گاه در کوی حقیقت بفراراه پسر

سرد و شش سال
مخفی نیست کسی و شش
سال است
احکام جدید
مراد بیات و هندسه و حساب
و جزائی و غیره و ملک است که طری
تازه نوشته اند
منه

گاه دیگر تبارش از پی تدبیر معاش
با وجودی که ز کرم همه پست خیر
عجب است اینکه با بر این کرم کشید
فضل را پایا به برقه است این رجا
من چاره نمون و عتک کج خمول
با چنین حال زود مان بکشم نشان
شد بشیرین سخنم قافیه کار و نوک
تا که دور بود ارض بیک سال تمام

همه اعدای تو سرشته بد انسان که زین
رای اجباب تو آسند و چو مهر انور

بقعه منوره سپید علاء الدین حسین مشهد آن حضرت است و او نیز فرزند موی
بن جعفر علیم السلام بعضی نوشته اند قلع خان والی شیراز را بوستانی بود واقع در این
مکان که الحال بقعه مطهره است و در محل مرتفعی از آن باغ نوری ساطعی میدیدند بایر
مذکور اظهار داشتند آن موضع را شکافه جدی یافتند تازه با جمالی بی اندازه
که در یک دست مصحف و در دست دیگر شمیری برهنه داشت بعلا مات داشتند
آن حضرت است قلع حکم کرد بر آن قبر بقعه ساختند در این قول اشکالی است
این این است که شبه نیست در اینکه ظهور قبر آن بزرگوار سالها پس از شهادتش بود
و قلع مذکور معاصر آن حضرت و برادرش بوده چنانکه مذکور شد که محاربه کرد (لی)
مگر اینکه بگویند این قلع خان غیر از قلع خان مذکوره است (با جمله) بنا بر آنچه

محل
بنشینم کم نام بودن و کم
مید
مقتدر
در محل بال گفت کبر
واقع است
غیر از قلع خان مذکور
دیگران بوده اند که با لعل
خوانده میشد مثل اینکه یکی از
آباکان آنرا با سجان را قلع لقب
بوده همچنین ابو بکر بن سعد
زکی لقب باین
لعل بوده
منه

از تفتح باقیمان است که آن بزرگوار در باغ قلعه تشریف برده و در شاخته شهیدش نموده
 پس از مدت ها که آن باغ خراب شده و جز بقای از آن باقی مانده در زمان صفویه بعلامات
 و آثار می مضجع آن حضرت را بافتند بسیاری که ذکر یافت پس میرزا علی نامی از اهل هند
 که صاحب اموال کثیره بوده بنائی بر آن قبر گذاشته و ملاک و بساطین بسیار بر بقعه آن
 حضرت وقف نموده و خود وفات کرده در آستانه آن بقعه مدفون میگردد و تو
 متوفات بدست پسرش میرزا نظام الملک که وزیر صفویه بوده میاقد و از آن
 پس باولاد مشارالیه و بسیاری از آن ملاک را از میان برده و متصرف شده اند
 که فقیل که آن کنون بدست جناب میرزا محمد علی ابن مرحوم میرزا ابوالحسن است که در
 ذخیره منصب سر رشته داری را دارد و جوانی نجیب و از کمالات صورتیه و صفویه
 با نصیب (خلاصه) سلطان خلیل بن حسن بیگ که از ترکمه ابق قونیلو بوده در زمان
 حکمرانی خود بقعه را مرمتی درست نموده و بر عمارتش افزوده و تاریخ آن بالای سردر
 اول نصیب است این شعر

این بنا کرد دولت سلطان خلیل	سال تاریخش سبوح از خیر ماقی و السلام

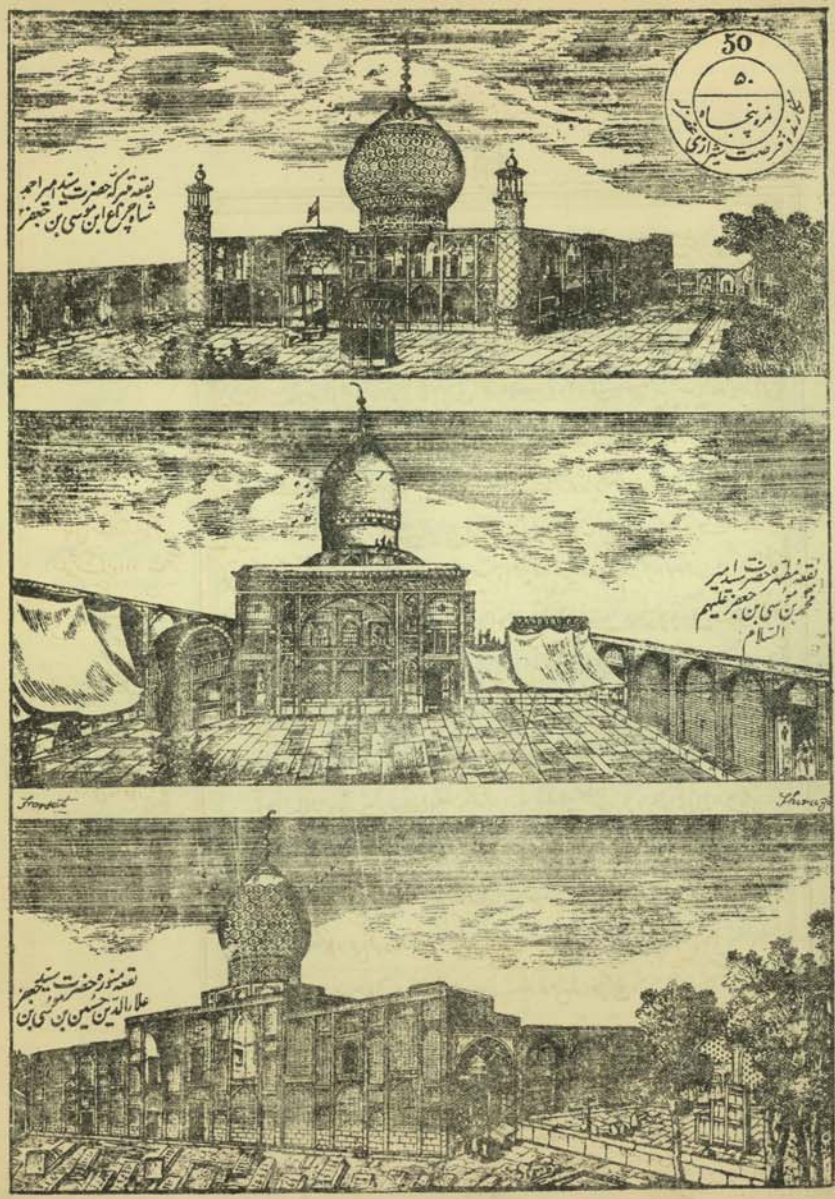
گنبدش را که از صده زلزله منهدم شده بود مرحوم مشیر الملک میرزا ابوالحسن خان بر پا
 داشت و رواقی مطهر را تمام جناب جلالتاب قوام الملک محمد رضا خان اینده
 کاری کرده اشعاری جناب شوریده سروده و تاریخش

منطق شوریده بهر سال تاریخش سرود	روی نه افلاک ازین آینه با این گرفت

(با جمله) نقشه صحن و سراو گنبد و بارگاه سه امام زاده واجب العظیم مذکورین
 علیهم الصلوٰه والسلام را از جهت تین و تبرک در و قد کشیدم نموده بجاه (۵۰)

ذخیره
 جایی است که در آن
 اسلحه و اموال
 ضبط کنند
 ذخیره
 غایب از بین دو کلمه تاریخ باشد
 کلمه و السلام جز آن نیست
 روی نه افلاک
 یکبار و یکصد و شش شود
 منته

در این جا
 در این جا
 در این جا

بقعه شریف حضرت سید المرعش
 شاه چرخ این عین بنی

بقعه شریف حضرت سید المرعش
 شاه چرخ این عین بنی

بقعه شریف حضرت سید المرعش
 شاه چرخ این عین بنی

بقعه امام زاده ابراهیم بعضی او را ولد صلب حضرت امام موسی علیه السلام میدانند
 و مرحوم حاجی اکبر نواب نیز گوید که طعن من این است که از اولاد آن امام علیه السلام است
 و می نویسد که بعضی گویند آن بزرگوار با مرزید بن علی بجکومت من در عهد مامون مشغول
 بود و این قول را نسبت به باب رجال میدهند اما علم بهر حال بقعه دارد و
 از آنجا که یکی خان سردار خراب نموده و بقعه مستحکم و وسیع بنا نهاده
بقعه شاه میر علی بن حمزه بن امام موسی علیه السلام مضجع و مشهد آن بزرگوار است
 نوشته اند که بعد از پدر عالیقدر با جمعی از اهل و عیال فراراً بشیراز آمده در کوه شمالي
 خارج شهر در مغاره منزل گزیده در ایام هفته هیزم جمع میفرموده و در روزی معین
 بدر دروازه آورده میفرودخت و آذوقه هفته خود و عیال را برداشته مراجعت می نمود
 چون و کلاهی عباس در قلع و قمع او و اولاد طاهرین امیر المؤمنین سماعی بودند روزی یکی
 از غلامان آنها آن بزرگوار را دیده شناخت بضرب تیغ سرش را از بدن جدا ساخت
 گویند سید مظلوم سر خود را از زمین برداشت تا آن موضع که مدفن شریف او است
 دوید و بر زمین افتاد و بخون غلطید تا سه روز از حلقوم مبارکش ذکر لا اله الا الله استماع
 میشد بعضی میگویند سر او را بر داشتند و بیجا بردند و آنجا دفن کردند خلاصه
 بقعه ایست شریف و روضه عتیقه واقع در خارج شهر نزدیک دروازه اصفهان
 و اطرافش قبرستان و قتی سید مراد خان زند آن را مرمت نموده و بعد با محمد زکی خان
 و در این از منته مرحوم مؤید الدوله طما سب میرزا طاب شاه نیز عمارت فرموده و
 آن با جمعی از سادات حمزوی است
بقعه سید تاج الدین عزیب اسم مبارکش جعفر بن فضل بن جعفر بن علی بن ابی طالب

مذکور در مجلس ابان
 کرده اند
 محمد زکی خان
 نوری است و او وزیر
 سابق فارس بوده
 بشیراز
 اندن آن حضرت را بعضی در
 سینه بکبر از او دوست و بیت
 نوشته اند
 حضرت
 بر وزن متیم یعنی پاک و
 بزرگ و بلند است
 بقعه سید
 در مجلس سبک سیاه
 واقع شده

علیم السلام چون آن بزرگوار را ولقب بوده یکی تاج الدین و دیگر غریب چنانکه مذکور شد و محوام الناس بقلط مشهور سید حاجی غریب میخوانند و از اہم دو نفر میدانند که در آن بقعه دو قبر است یکی از سید است دیگر از حاجی غریب بعضی دیگر گویند یکی حاجی است و دیگری غریب بر صورت سهو و اشتباه است و حق همان بود که نیم بلی دو قبر هست که الان در سردا به آنجا موجود است یکی سید جلیل مذکور است که شش از اینک امام زاده است از اہل فضل و علم بوده احکام رسول اللہ را ہمیشہ بزرگ شمرده و رفتار نموده و تلاوت قرآن اکثر میفرموده قبر دیگر از محمد بن حسن ثقیانی بن حسن علی بن طالب علیہ السلام است بقعه شریفه محل استجابت دعاست و در منازعه و مراغه بدان تربت که رفته قسم خورد طرف غیر الحق را ردی عارض میشود بسا که ملاک میکرد و این کمر را بجز بر سپیده بنای اول آن بقعه معلوم نیست که نموده ولی وقتی مرحوم حاجی میرزا علی اکبر قوام الملک در صد و آبادی آن برآمد مرمت خوبی کرده و در سر در جنب بقعه است بسیار باصفاء ولی افسوس که رو بخرانی نهادہ خدا جمعی از ارکان دولت اسلام را توفیق دہد کہ با بادی آن اقدام نمایند و از موقوفات بیع بزرگ خادم آن بقعه جناب ملا محمد حسن بن ملا محمد حسین عابدی است باز بہد و تقوی متدینی پارسا پدر بر پدر بخدمت آن استاند شغل بوده آن

بقعه علمدار یکی از قبلاع است و آن قریب بمسجد جامع در جوار مسجد علمدار که مرقم شد واقع گردیدہ در کتب چند کہ فقیر جمع نموده و حاضر دارم از سہ علمدار نام می برند (یکی) شیخ ابوسعید محمد بن الیثم از اولیا خدا بوده و از امیرانی کہ در راه خدا جنگ می نمود و در مرمت مزارش تاکیدات نموده اند (یکی) دیگر شیخ ابو العلاء حضرمی علمدار بعضی

حسن بن علی
گویند فاطمه دختر امام
حسین علیہ السلام را از وی حج کرد
و در کربلا از خم بسیار ری خورید
از شهادت امام او را از
میان کشتگان برده
زخمهایش را مریم
تا دند بپوشید
حاصل
کرد
بیم
برون جسد را بقدری محلی
برآوردند
حضری
منسوب بحضرت که نام شهر
و قبله باشد سیم آن هم مفتوح
است حال میشود
مضمون
منہ

ابو العلاء

ابو العلاء نقضی نوشته گویند از کا بر اولیا است و ادراک شیخ کبیر را نموده است (یکی) شیخ عبد اللہ علمدار کہ در زمان محمد بن یوسف بشیر از آمدہ و مدفن او در ب دروازه اصفهان نوشته اند این علمدار سوی البتہ ما نحن فیہ نیست اما آن دو علمدار دیگر کہ مرقم شد نمیدانیم بقعه حالیه از کدام یک آنها باشد ولی احتمال در علمدار اول است کہ ابوسعید است و اگر چه بقعه سید علمدار معروف است منافی نیست کہ سید باشد شیخ هم باشد و شاید کہ بقلط سپیدش خوانند اللہ تعالی اعلم بالصواب

بقعه سید حسن کیا میان مسجد وکیل و بازار وکیل واقع شدہ یعنی یک ضلع از دیوار بقعه متصل است بمسجد ضلعی متصل بازار بقعه کوچکی است مدفن سید مذکور و آن از بزرگان سادات قزوین بوده کہ بشیر از آمدہ از جهت فراغت و حضور و عبادت گویند دارای سیرت زکیہ و اخلاق پسندیدہ بوده و فاتش در حد و ششصد ہجرت است

بقعه سید ابوالقاسم شیرازی در سمت شمال غربی شیراز است خارج از شهر بمسافت یک میدان اسب بقعه کوچکی دارد اطرافش قبرستان است از احوالش چیزی معلوم نشد جز اینکه سیدی است جلیل القدر از اولیا اللہ و باشاہ داعی الی اللہ معاصر بود و مراد داشته زمانی کہ شاہ نعمت اللہ ولی قدس سرہ بشیر از آمدہ شرف خدمت آنجا را فرمود

بقعه بی بی دختران بعضی نوشته اند کہ نامش بی بی خدیجہ و کنیتش ام عبد اللہ مستند است فاضلہ از اولاد حسین بن علی بن الحسین علیہم السلام در محله میدان شاہ واقع شدہ گویند بنیاد بقعه اش را از فی از سلاطین نمادہ و چون بسبب زلزله انہدام بار کا نشاہ یافتہ بود مرحوم محمد قلیخان ایلمانی تجدد عمارتش پرداخت و بقعه عالی بر مرارش ساخت صحنی بزرگ دارد کہ بقعه مذکورہ در وسط آن واقع است اطرافش ہمہ قبرستان است

ادراک

تقصی
بالفتح مشوب است
تقصی کہ نام بلدی است
در افریقیہ منہ
شیخ کبیر
مراد ابوسعید محمد بن جعفر
است کہ ذکرش باید شد
شیخ
بالفتح مدفن و دانستند و
بزرگ و معتبر قلیہ است و آن
کیک حاجی را سر سپرد شد
و مراد بود شیخ گویند
در قدیم آن شخص را کہ
سیادت داشتہ
هم شیخ بنامیدہ
منہ
سخت
بقع و کسہ اقل بمیتر
و بزرگ و خداوند است و سید
نیز کیا گفته اند و آن بقعه
در محله درب شہزادہ
واقع است
منہ

و در آن صحن بسمت شمال بقعه قبر و مزار عبدالعزیز مبارک است که شرح احوالش این است
عبدالله مبارک بحرانی عالمی بوده ربانی شیخی فاضل عارفی کامل دارای فضایل
 ظاهری و باطنی بر سر مزارش محل استعجاب است و عاست که اکثر تجربه رسیده است
 در سینه بخزار و دو سیست و چهل و دو بر حمت حق واصل گردیده رحمه الله علیه
بقعه خاتون قیامت در سمت جنوبی شیراز بقلیل مسافتی دور از شهر واقع گردیده و
 آن کثوم بنت اسحاق کوکبی ابن محمد بن زید بن حسن بن علی بن ابی طالب علیه السلام
 گویند آن سپیده که مرگ از تقدی بعضی خلفا و بشیر از آنده از ستم قتل و منتب در خانه
 شیخ احمد بن حسین که از عباد و شیراز بوده اقامت گرفته و محقق گردیده جوقی از غلظت
 حالش و قوف یا قف از پیش تا فتنه آن مطلوبه بجای در افتاد و وفات یافت پس
 همان موضع مزار کثیر الاوارش شد و شیخ مذکور و پسرش حسین بن احمد که از شیوخ
 کبار روزگار است و شیخ عبدالرحمن بن محمد اقلیدی و شیخ ابوسعید ساجی که
 عالمی مدتی بوده و شیخ جمال الدین حسین بن ابی بکر پوشکانی که با شیخ احمد مذکور
 بوده و چند نفر دیگر از سادات که از اولاد و نوادگان زید بن حسن علیهما السلام اند همه
 در جوار ام کثوم علی نفسها المطهره سلام الله دفن گردانند
بقعه منصوریه در محله دزک در مدرسه منصوریه که تفصیلش بعد بیاید واقع است
 و در آن بقعه دو مزار است از پدر و پسر (یکی) سید الحکام امیر صدر الدین
 محمد شیرازی کنیتش ابو المعالی است و نسبش بخند واسطه بحضرت سید الشهداء علیه
 السلام میرسد گویند بیکس از اقربان او را الزام نداده بلکه بر یکی در مناظره فایز کرده
 و صاحب تصنیفات کثیره است از جمله حاشیه قدیم و جدید بر شرح مطلع دیگر

مبارک
 نام پدر عبدالعزیز است
 ام کثوم
 بعضی گویند در زمان
 عادالدوله بشیر از آنده و عا داز
 در سینه سیصد و سیست و دو
 نشست و او از سلاطین عالم
 است
 شیخ عبدالرحمن بن محمد
 دانش در سنه اقصی و وفات
 و هشت بوده
 شیخ ابوسعید
 در سنه شصت و سی
 چهارم جری وفات
 نموده

حاشیه بر شرح تجرید دیگر حواشی شریفه شریفیه دیگر حاشیه بر کشف دیگر رساله
 حل مغالطه مشهور بجزاصم دیگر رساله فارسی در معرفت جواهر و خواص و قیمت آن
 و غیر ذلک در سنه نهصد و سه هجری بدست فقه فخره ترکمانیه شهید گردید (یکی) خا
 الحکام امیر غیاث الدین منصور شیرازی ولد امیر صدر الدین محمد در خدمت پدر خود
 تحصیل علوم دینی و معارف یقینی نموده از جمله تصنیفات ایشان است کتاب
 تجمل الکلام دیگر شرح هیاکل الانوار دیگر شرح بر رساله اثبات واجب پدر خود
 دیگر کتاب تعدیل میزان دیگر کتاب معیار الافکار دیگر محاکمات میان والد خود و
 جلال الدین دوانی در حواشی ایشان بر شرح تجرید دیگر محاکمات میان آنها در حواشی
 شرح مطلع دیگر کتاب تجرید در حکمت که الیات و طبعیات را بعبارت موجز بیان
 فرموده دیگر رساله در معرفت قبله دیگر کتاب معالم الشفاء دیگر اخلاق منصوری
 دیگر مقالات العارفين دیگر رساله قانون السلطنه دیگر ریاض الرضوان دیگر کتاب
 اساس در علم هندسه و وفات آن جناب در سنه نهصد و چهل و هشت بوده
بقعه و ار الشفاء در محله لب آب است و بسیار کوچک است و چنین است
 دارد که قبر میر سید شریف علاءه جرجانی در آن است اگر چه فقیر را علم قطع باین مطلب نیست
 ولی چون اکثر ائمه و همین است بشرح احوالش پرداخت و سابقا در این کتاب
 نامی از آن جناب برده شد و هو علی بن محمد بن علی الحسینی صلیکی است کامل و عالمی فاضل
 گویند از تربیت یافتگان علاءه رازی است و بعضی او را از اصحاب خواجۀ علاء الدین
 نقشبندیه اسپه اند در زمان شاه شجاع بن مظفر بوده و یا سعد الدین قناترانی مباحثه
 و فایز آمده و در عهد امیر تیمور که در کان پسر قدر فته و باز بشیر از مراجعت کرده و در

دیگر حاشیه بر
 شرح شریفیه

ایشان چندین طایفه
 از استرآباد تا خوارزم و از آنجا
 تا بلخ و بخارا و پسر قدس صحرایی
 بوده اند سلاق و شلاق می گویند
 در این از منته محب الله
 کالعه و مند و شفا
 از شارت کرنا
 تعدیل میزان
 در علم منطق است

که شاه شجاع ساخته که الحال گویند مدفن اوست باقاده فضل و کمال پرداخته و در آنجا در کس میگذشت در پینه هشتصد و شانزده وفات کرده این رباعی از او است

ای حسن تو را بهر همتی نایست	وی از تو بهر دلشده پیغایست
کس نیست که نیست بهره و راز تو	اندر خور خود بجز عهه باجایست

(مخفی نماند که امام زادگان بسیار و بقعه های بسیار در شیراز هست چنانکه پیش از این مذکور داشتیم ولی چون نام و نسب آنها مجهول بود بدکترام نپرداختیم اکنون از بعضی مزارات عرفا و غیرهم که حقیقت احوالشان معلوم است ذکر میروم

مزار ابو عبدالله محمد بن حنفی معروف بشیخ کبیر در محله درب شاهزاده است نزدیک میدان نقاره خانه عالی پست بازار وکیل بقعه کوچکی دارد و در اطراف آن بقعه صحن و ایوان بوده که الحال مردمانی متصرف شده خانه و کاروانسرا ساخته اند (با جمله) شیخ مذکور از اهل اهل تصوف بوده و از عالم شیخ شیرازی الاصل می باشد شرح احوال و غوارق عادت او را در بسیاری از کتب نوشته اند که از غایت اشتیاق لازم باطنی نیست گویند صد و ده یا سیصد سال عمر کرده و حسین بن منصور حلاج بخدمتش رسیده و شیخ ابو الحسن اشعری نزد او چیزی خوانده و بسیاری از مشایخ در کف فیض صحبتش را نموده اند و تصنیفات بسیار دارد از جمله کتاب شرف الفقراء علی الاغنیاء دیگر شرح الفضائل دیگر جامع الزوائد دیگر کتاب الفضول دیگر کتاب الاستذکار دیگر کتاب التوامع دیگر کتاب لبس المرتعات دیگر کتاب الاعانة دیگر کتاب اختلاف الناس فی الروح دیگر کتاب الاقتصاد دیگر کتاب فضل التصوف دیگر کتاب المفردات دیگر کتاب اللؤلؤ و دیگر کتاب المجمع و التفرقة دیگر کتاب المعراج دیگر کتاب مسائل علی بن سهل دیگر کتاب

نقاره خانه
بالای سردری واقع شده
که یکطرف آن میدانی است که
در آن اطفاست و محل توجع
و مکان سپه بازها و یکطرف
دیگرش میدانی موسوم
بمیدان قوچخانه که در آن
قوچهای دولتی وادار
توپخانه است
منته

از علی بن ابي سالم دیگر کتاب المنهج فی الفقه دیگر کتاب الاستدراج دیگر کتاب آداب العباد
دیگر کتاب جامع الدعوات دیگر کتاب المقصد الكبير والصغير و غیر ذلک دیوانی نیز دارد
که بنظم و تشریف نموده و قتی فقیر مؤلف آن را دیده ام ولی از اشعارش بخاطر ندانم این کثیر را در
در تذکره با بنام آن جناب نوشته اند

هر کسی را کار خویش و هر دلی را یار خویش
صیری بی همتا شناسد قیمت دینار خویش

وفاتش را مختلف نوشته اند اصح اقوال در پینه سیصد و هفتاد و یک هجری است و در
جوار او بسیاری از مشایخ مدفون شده اند مثل فضل بن محمد خادم شیخ کبیر و حسن بن علی
شیرازی معروف بشیخ صغیر و شیخ عبدالسلام پسر شیخ کبیر و شیخ حسین بن محمد با زیار که
مصابیح شیخ کبیر بوده و غیر ذلک اما مزار بچکارم معلوم نیست

مزار شیخ بدل در وسط میدان نقاره خانه مذکور است و تا قبر شیخ کبیر قریب چهل
کام فاصله دارد و آن مزار بهین نام معروف است ولی چون دو شیخ را شیخ بدل خوانده اند
مانند اینیم که این مزار از کدام یک باشد زیرا که خط لوح آن مزار محو و نابود شده است

(یکی از آن دو) شیخ فخر الدین احمد است معروف بشیخ بدل که با و بر بوده و تصنیفات دارد
از جمله کتاب مصباح ذوی الالباب و کتاب کثیر الاخیار و کتاب النجاة و کتاب
سراخلاقه و غیره و وفاتش در سنه شصده و هفتاد و چهار از هجرت بوده

(یکی) شیخ بهار الدین نیز معروف بشیخ بدل که در طریقت رتبی عالی داشته و در مذهب معتزله
سی و نه درود جهان را گفته اند شسته از اینکه بر ما مجهول است که آن دو کدام یک باشد
بسبب آن مزار از هیچیک آتیان نبوده و غلط شهرت یافته باشد العلم عند الله تعالی

مزار شیخ روضه جهان در محله تال کف است بقعه عالی بوده از سنگ و کپه اطراف

فضل بن محمد
وفاتش در سنه سیصد و هفتاد
و هفت بوده
حسن بن علی
وفاتش در پینه سیصد و
هفتاد و پنج است
شیخ عبدالسلام
در حیات پدر وفات نموده
شیخ حسین بن محمد
وفاتش در پینه سیصد و
نود و یک اتفاق افتاده
شیخ فخر الدین
و لد شیخ شرف الدین
عبدالله قاسمی است
روضه جهان
متعد بوده اند و یکجا
بقعه و مزار مذکور است علی
ابو محاسن است

آن بقعای او نهاد و سر او صحنها بوده الحال تمام را جماعتی تصرف شده در آنها ساکن اند و بکمال
 کا و کوسفند قرار داده اند باینکه روز بهان کنیتش ابو محمد است پدرش ابی نصر و خوش
 شطاح معروف بوده و سابقا در این کتاب در ذیل ذکر شهر فسانا می آید آن برده شده گویند
 مولدش فسانا است مدت پنجاه سال در جامع عتیق شیراز و عظیم فرموده و او را در علوم
 رتبه بلند بوده و پایه اربعه تصنیفات دارد از آن جمله تفسیر عریش دیگر کتاب الانوار فی
 کشف الاسرار و دیگر رساله شطیحات عبری و فارسی و در حیات خود سفر نموده مدتی در
 مکه مجاور شده و در شیراز آتابک سعد زنجی و ابوبکر بن سعد که در آن عصر سلطنت و ایت
 اختصاص داشتند مجاورت و معاشرت شیخ مفرح میبودند در سنه شصت و شش هجری
 بمصر هشتاد سالگی وفات نمود این باغی از او است

دل داغ تو دار و دار نه لب و خنجر	در دیده تو سینه و کمره بر دو خنجر
جان منزل تست و زنده و زنده	در پیش تو چون سپند بر سوختی
بما سخن از کوئی از شعر پسنانی	و نظم نظمی را بر فرق خرد زدن

مزار شیخ نور بخش در محلت لب آب قریب بدروازه شاه داعی است خانقاهی
 عالی داشته موسوم بخانقاه نوریه خلوت خانه با در اطراف آن بوده و صحنهای وسیع
 داشته الحال آنها را بنصب برده و مواشی و غیره در آنها کرده و موقوفات آن را از میان
 برده اند مزارش هنوز باقی است و بهو محمد بن یحیی بن علی الجیلانی اللاهیجی النور بخش خلیفه سید
 العارفین سید محمد نور بخش است گویند سال اکتساب کمالات از جناب سید نموده اند
 اعیان و اوصیان کامل شده پس از فوت مرحوم سید رحل اقامت در شیراز انداخته جمعی
 اقتباس معارف از حضرتش میفروند قاضی نور الله نوشته که میر صدر الدین و علاء الدین

شطاح
 کسی را گویند که شطیحات کند
 و آن با صطلح صوفیه کلماتی است
 که طاهر خلوت مشرق نماید
 مثل آنرا که گفتن منصور و کوش
 فی سبیل سبوی الله گفتن ابی بکر
 و غیر ذلک است
 سید محمد
 میر شیخ طاهر الدین است
 و فاضل در سنه شصت و شش
 زنده بود و بر مشرب درستی
 است

در بعضی از مقامات رکاب شیخ را از روی تعظیم گرفته سوارش میافکند شری بر مزی کلشن راز
 نوشته سسی بقاتح الاعجاز و مثنوی در بحر رمل منظوم کرده مشتمل بر تحقیقات معنی با سراسر الهی شود
 و دیوانی نیز دارد و قریب پنج هزار بیت و اسیری تخلص داشته و با ملا عبد الرحمن جامی معاصر بوده
 این بیت از او است

عالم چو نقش موج بحر وجود است	بود همه جهان بحقیقت نمود است

و در آن خانقاه نیز مزار ولدش احمد بن محمد اللاهیجی است که تاریخ فوتش نهصد و بیست و هجرت
مزار شیخ ابو زحره در سمت جنوبی بیرون و متصل بشهر است بقعه کوچکی دارد و بهو عبد الوهاب
 بن محمد بن ایوب الاردوبیلی عالمی بوده زاهد معاصر شیخ کبیر و همسر حاجان گویند در جامع عتیق
 شیراز خلق را و عظیم فرموده و مردم معتقد می بوده اند در سنه چهار صد و پنجاه هجری گویا زنده
مزار شیخ شمس بن عبد الله صوفی کنیتش ابو زکر یاست از اکابر متقدمین است و از مشایخ
 مشایخ در شیراز که زده می معتقد می بوده اند و بر شیخ کبیر در زمان تقدم دارد چنانکه شیخ مذکور که
 در ضمن سخن تقریری از او تجدید فرموده و مزارش در بقعه کوچکی است بیرون دروازه شاه
 اول قبرستان دارالسلام و این کورستان بسیار قدیمی است با صفت و وسعت و در کوه
 از آن متبای بسته موسوم بصفه تربت علی الحقیقه آن سرزمین افانیت قرن عرصه است
 از بهشت برین چو که اجساد چندین از پیران و اولیا کرام و علما عظام در آن مدفون اند
مزار شیخ ابو سائب بن اسحاق شامی مشهور بآثار رسول الله و اولیا و مقرب مزار
 کثیر الاوارش در دارالسلام است قریب بمحارطاق (چهار طاق عمارت رفیع است که
 میرزا محمد علی خان شیر الملک پدر میرزا ابوالحسن خان شیر الملک در آن مدفون است)
 گویند پدرش مردی تاجر بود اموال بسیاری داشت با چند مواز فرق مبارک تاج افیاد

شیرازی
 بر کلشن راز نوشت گویند در
 هرات نزد ملا عبد الرحمن جامی
 فرستاده می این را با جامی
 جواب نوشت
 ای خرقه زور بخش از باب نیاز
 خرم ز بهار خاطر است کلشن راز
 یک ره نظری بر سر عظیم انداز
 شاید که برم در بحقیقت ز مجاز
 و شرح مذکور را داشته
 هشتصد و هشتاد و هجرت نمود
 و تاریخ وفاتش را بعضی سنه
 و دوازده نوشته اند
 شیخ
 منبع اول و سکون ثانی است
 صد هجرت
 شخصی از عقبات علایات است
 بار نموده با سجا آورده بر قطعه از
 زمین گسترده و بر روی آن مساجد
 بسته که چون استخاری حرمینند
 جدیدیت بر روی تربت
 واقع میگردد
 سرشته
 آثار رسول الله
 شعر النسبی نیز میگویند
 است

یعنی محمد مصطفی صلی الله علیه و آله چون وفاتش رسید و در گذشت و پسر داشت یکی ابوالشام
مذکور بود که آن شعراست را خود برداشت و دیگر اموال را برادر داد و چون وقت موت رسید
وصیت نمود که آن مویار را در چشم من بنمید و دفن کنی چنان کردند و وفاتش در اوایل
امیر عضدالدوله در سنه سیصد و چهل و شش بود

مزار محمود پدار نیز در دارالسلام است کتیبتش ابو محمد و تخلصش عیانی در علومات غریب از
از جفر و اعداد مسلط بوده رساله با در این مطالب نوشته از جمله منظومه است مستحق سجده
بعضی گویند از اهل خضر است

مزار شاه منذر بن عبد الله در محلت درک واقع است بقعه دارد و سرائی گویند از
فرزندان پادشاهی است که ترک حکومت و دنیا کرده بعضی بر آنند که از اولاد منذر بن
است پیش از این از احوالش چیزی معلوم نشد

مزار شیخ جفید در صحن مسجد حاجی باقر در محله درک که مرگوم شد در زاویه واقع است
و حاجی نزدیک آن مسجد است که آن هم حاج شیخ جفید است و عوام الناس شیخ جفید
گویند (مخفی فنانا) که سه شیخ جفید بوده (یکی) بغدادی است که شرح احوالش در
اوایل کتاب مسطور آمد و دفن او در بغداد است (یکی) دیگر شیخ جفید بن فضل الله
لقب بصدر الدین است که شیخ الاسلام بوده و مرشد امام مدنی در خلوت نشسته بود
چندی زیارت که معطره و بلا د شام مسافرت نموده و بشیر از مراجعت کرده و قضای
زیاد دارد و از جمله کتابی در شرح احادیث نبوی و کتاب ذیل المعارف فی ترجمه القواف
و وفاتش در سنه هفتصد و نود و یک بوده (یکی) شیخ جفید ابوالقاسم شیرازی است
که از مشایخ کبار و از معارف روزگار بوده روایات و اجازات در حدیث و فقه

سجده
بکسر پسین مملو فتح هر دویم
که در میان ایشان سکانت
در آخر لام معنی آینه است
بعضی گویند این نظری است
منذر بن قیس
از تابعین است گویند او را
شعبه گویند بر تعداد را حاذی
رباطه شیخ ابو ذر غفاری
جفید
بنام اول بقعه تصغیر
است

و وعظ میکرده و کتابی در ذکر مزارات اولیا و شیراز نوشته و تاسنه هشتصد و اندی است
پس از این مقدمه گوینم که مزار مذکور معلوم نیست که از کدام یک آن دو جفید باشد که
لوشن مخفی و متلاشی است بسا که از هیچکدام آن دو نفر هم نباشد الله تعالی اعلم
مزار سیویه عمرو بن عثمان التوحی شیرازی کتی با ابوالشیر یا ابوالحسن و اول اعرف
است و آن مقدمای نخوین است در محله سنک سیاه واقع گردیده در دکانی کوه
مزارش سنکی است سیاه و شفاف و آن محلت را بواسطه آن سنک مزار سنک سیاه
خوانده اند و بر آن سنک خطی دیده می شود گویند سیویه سخرا از خلیل امونه چنانچه سابقا
در این کتاب در ذکر حال خلیل مسطور گردید و در ادبیات نیز پیشوای یمنکان خود بود
در سنه یکصد و نود و اند و وفات نموده (مخفی فنانا) که در شیراز دو تخته است که
اتها را قوه گویند یکی را قوه اولیا و دیگری را قوه قلندران که در آنها مزار است
که در اینجا مرگوم میکرده

قوه اولیا که در بازار مرغ واقع شده صحنی دارد و وسیع اطرافش طاقماست که در
حقیقت مسجد است و در فضایش قبرستان و دو درب دارد و سه مزار از اشخاص
بزرگ آنجا است یکی از آنها شیخی است لقب باولیا دارد و الان هم قیام آن مدیون
شرح احوالش را حاجی ندیدم ولی بر لوح مزارش چند شعر است که آن را خود چند روز قبل
از آنکه وفات یابد گفته و شعر آخر که مشتمل بر تاریخ است این است

بیک هفته پیش از وفات اولیا
خودش هفت حشرش بود بار رسول
و دو مزار دیگر که صدوقی بر روی آنهاست معلوم نشد که کیستند و قطعه از آن فضا را
با یک طاق پیسر مرورش سفید دل سپاهی خانه ساخته و متصرف گردیده

اولیا

جمع است ولی لقب است
شخص واحد را از این گفته
القاب بسیار است
مثل اینکه شخصی انوار و
دیگری اسرار و دیگری
انوار لقب دارد
حشرش بود بار رسول
کبزار و یکصد و نوزده شیوه

قنوه قلندران از قنوه مذکور یعنی از بازار مرغ که شخص میگذرد در حالیکه رویش قبله باشد بخط پستیم بدون انحراف بمقدار یافند و پنجاه قدم متوسط در طرف دست چپ قنوه قلندران است و آن در محله دزک واقع گردیده فضایی کوچکی است که در آن نشان است و یکطرفش طاق برای نماز و در آن طاق دو سه لوح مزار کهنه است معلوم است که از شیخ اند خطوط آتیا خلی محوشده درست خواندنی شود یکی را خود فقیر بر حجتی خواندم این کلمات است **الصاحب الاعظم الشهید نظام الدین ابن الصاحب السعید الوالد** اخیل الدین و تاریخش سته هشتصد و سی و هفت هجری است (سپتور نیست) که سنجاری نابکار با آره سینه ز شانه پر سیرا بریده و پیه تیشه عناد ریشه پشدا را بر کنده غایب خود در آن بقعه درمی کشاده و آنجا را انبارد که خویش قرار داده و این اعلامی است

علمای اعلام را و السلام

بدانکه قبور و مزارات دیگر از شیخ کبار و عرفای عالیمت دار و حکمای این دیار است که خارج از شهر است یعنی در تکیه ها واقع شده اند و شرح احوال صاحبان آن بجز در ضمن ذکر کتاب یا بدینکاشته آید و ما بسیاری از ابنیه شهر را از قبیل مدارس و اسواق و حماما و غیر ذلک هنوز نامی نبرده و تفصیلی ننوشتیم و سزاوار این بود که پس از فراغت از ذکر آن ابنیه سنجاری شهر پرور ازیم و لیکن محض آنکه سلسله مذکوره که بدست داریم گستره نکرد اکنون از شهر سیریه ون میروم و طریق ذکر کتاب یا را میگویم آنجا مراجعت کرده از ویکیز آن

شهر سخن میگویم و بانه التوفیق

تکایای شیراز

تکیه سعیدیه در سمت شرقی شیراز بسافت یک میل تقریبا قریب بجوی که قلعه بندرش

بشاد
بفتح اول یعنی راستی و درستی است گذشت
تکایا
جمع کیده است در لغت یعنی تکیه بخیری دادن یعنی نکامیزانده و مکان بود و باش فخرانم گویند و این عربی است مشتق از و کتا بعضی نوشته تکیه فارسی است منه

گویند تفصیلش گذشت و آن تکیه مشتمل است بر چند عمارت تحتانی و فوقانی بناوشن مرحوم کریمخان زند نهاده در باغهای اش اشجار بسیار با شمار غرس شده قبر شیخ عمار که در زاویه واقع شده و در جوار آن تکیه دبی است که چندین خانه دارد آن است و جمعیتی دارد تقاضای که در جنب تکیه است موسوم است بقنات بندر که سابقا مذکور شد مسطح بر زمین تکیه نیست ولی آبی است مخصوص که وقف بر آن بقعه نموده اند اگر متصرفان آن آب حیاض و ریاض آن را سیراب دارند که در کار لایزال از زلال انبساط

بخشاید شرح احوال این است

شیخ سعدی و هو مصلح الدین بن عبد الله اصل آن بزرگوار از کازرون فارس میباشد و تولدش در شیراز علی بن طراز شده اجدادش همه از فضلا و اهل علم بوده اند و ملا قطب الدین علامه شیرازی را خواهر زاده است و علی تحقیق یکصد و دو سال عمر نموده پس از ده سالگی مدت دوازده سال در شیراز تحصیل مقدمات و علوم ظاهری کرده و مدت بیست سال در مدرسه نظامیه بغداد نزد ابوالفرج بن جوزی و غیره اکتساب دیگر علوم نموده و بعلم باطن و سلوک توجیهی کاملانده داشته و مدت سی سال مسافرت و سیاحت مشغول و چندین سفر حج کرده بعضی را پیاپی پیاده مشرف و باطراف روم و هندوستان و سایر بقاع ربیع مسکون گردش فرموده و در سومات رفته ببنزک ایشانرا شکسته و مدت سی سال دیگر در بقعه حالیه که مرقد اوست سکونت و انزوا داشته و در مدت عمر صحبت جمعی از مشایخ کبار رسیده با شیخ عبدالقادر جیلانی مکالمات کرده و شیخ صنفی الدین اردبیلی را در شیراز ملاقات نموده و جلال الدین محمد مولوی یزدی را در روم دیدار فرموده و امیر خسرو دهلوی در ملک دهلوی او را پذیرائی کرده گویند ارادت

مصلح الدین
معروف است و نامی
بعضی از کتب شریف
الدین مصلح بن عبداللّه
نوشته اند و برخی شیخ
عبدالله سعدی
نکاشته اند
سومات
بضم اول و او بمولایم
ساکن نام تخته ایست این
لفظ هندی است و
در اصل سوم نامه بوده
پس از آنرا حذف
نموده اند
منه

شیخ شهاب الدین سهروردی بوده و با هم سفر نموده اند و اساتید و را یکی از ارکان اربعه
 ملک فصاحت و بلاغت دانند و اهل سخن جنبش را بلبل هزار دستان خوانند و یوا
 نمکدان شعر گفته اند و ظهورش در زمان سعد بن زکریا بوده و در نزد سلاطین سیاهان
 فارس معزز و محترم میزیسته و خطاب پدری بوی میوند تبتی بلند داشته و قراوسگان
 طعام میداده و فاش را در سینه ششصد و نود و یک هجری نوشته اند (معنی فاشاد)
 در مذہب و مشرب شیخ اختلاف کرده اند جمعی از اهل تسنن و برخی شیعیان و اندیش
 قاضی نورالله شوشتری که جد و جدی دارد و پای می افشار که شیخ شیعی است و قاضی
 حمل برقیه میداند فقیر مولف گوید که ما را به مذہب آن کاری نیست نه شیعی بود
 ما مستحق عذاب می شوم و نه شیعی بودنش مستوجب ثواب سخن ما در کلمات اوست
 که از توصیف و تعریف مستغنی است در وصفش همین بس است که شخص غبی عربی را
 چنان گفته که بسیاری از اساتید عرب را آن قدرت نیست و پاریسی را نیز ترا و طغنا
 اکنون احدی از شعرا بدین ملاححت و شیرینی سخنی نیامورده و کلماتش بوستانی است
 از کلماتی تحقیق حکمت آمیز و بوستانش کلماتی از اثرات معرفت شوق انگیز و لغاتش
 که تازی و فارسی بهم آمیخته یا قوت ربانی و کوه ربانی را مانده که در هر ریخته قلبش آب
 طیب طبله عطاران برده بدایعش مضامین بدیع غبار لال از خاطر سترده هر مزی از
 خاتیش خاقی است و رانختن سخن سرایان و هر شعری از غزلیات قدیس و نیرت
 در گوش قافیه بنجان نزلش مایه برت و نشاط است مطایباتش باعث طبیعت
 انبساط (یا بجله) از وی کرامات و خارق عادات بسیار نوشته اند که فقیر در کمال
 آنها نشد و در تذکر باقیست و بسیاری از فضلا و حکما در جوارش بزرگوار مدفون اند

ارکان اربعه
 کی شیخ سعدی است بکر
 حکیم فردوسی دیگر حکیم از وی
 دیگر شیخ لفظی
 کلبستان
 کتاب بشراست
 بوستان
 نظم است بحر طراز
 طغنا
 کلمات
 کتابی دیگر است
 طغنا
 طغنا
 همه غزل است
 بدایع
 نیز غزلیات است
 غزلیات
 ایضا غزلیات
 اوست
 غزلیات
 نیز از عرف الف الی آخر
 است و همین دفاتر و کتب
 جلداست موسوم
 بکلیات

از جمله حکیم متاده مرحوم ملا علی لقب بقطب پیوسته مزاج را طبیعتش طالب بود و خوش
 بر طبعش غالب مرحوم میرزا علی انصاری که باید بر فقیر نسبتی داشت و وقتی در شیراز
 در کار دیوان اوقات میگذاشت در تیار سخن فوت مرحوم حکیم مذکور اشعاری گفت که
 لوح مزارش نقر است و ماده تیار سخن این است از دایره قطب رفته بیرون
 از تار بنمای نادر ممتاز است که نوشته شد

نکته حافظه نیز در سمت شرقی شیراز است ولی چندان مسافتی با شهر ندارد و آن
 از جمله مکانهای معروف عالم است بنیادش نیز از مرحوم کریم خان اسکندر الله فی الجحان است
 و آن دو طرف است طرفی بسیار وسیع و بار و ج که اراغینش قبرستان است در و
 آن قبور مزار خواجه علیه الرحمه واقع شده لوح مزارش سنگ مرمر بسیار بزرگ است
 که بعضی اشعار او را بر آن نقر کرده اند محجری از آن دور آن است و بر آن مزار قدسیت
 اما طرف دیگر باغچه است که در آن است اشجار بسیار و انواع اشمار و در میان طرف
 مذکور حجراتی است که بهر دو طرف مذکور در باباز میشود و در وسط حجره با تالاری است
 ملوکانه و اساسی بزرگانه نیز در دو طرفش کشاده و در آن چهار ستون از سنگ برپاست
 در جلوان تالار دریاچه است که از آب کنجا بادهش محجری است و آب انبار نمی
 در زاویه استیجاست الحی تکیه بدین نهاد و سرشت روضه ایست از روضه های

شرح احوال خواجه این است

خواجه حافظ و هو شمس الدین محمد بن الشیخ کمال الدین پدرش از اهل قومی سرکان
 بوده بشیر از آمدن متوطن گردیده تولد خواجه در شیراز شده و در اینجا تحصیل نموده
 چندی در خدمت شمس الدین عبدالله شیرازی و چندی نزد میرزا سید شریف علی

از دایره الخ
 کبزار دوست بود
 دوستی شود
 مسافتی
 که بدو از دایره اصناف دارد
 قریب یکبار و به قصد
 قدم متوسط
 میشود
 قوی در سرکان
 در جانب شمالی نهادند
 و نهادند در حد و حدان

استفاده علوم فرموده و اغلب از اولیاء و ملاقات نموده مانند شاه نورالدین نغمه الله
ولی و سید محمود شاه داعی الی الله و سید ابوالوفا شیخ زین الدین خوانی و کمال بخندی و
قرآن مجید را تمام در حفظ داشته و تخلص را بدین جهت حافظ قرار داده و بسبب کش
آنچه بر فقیر معلوم گردید بکمال و شش سال رسیده و در مدت عمر سفری تا شهریز و کرده
و بوطن باز گردیده و میر غلامعلی متخلص بازاو در تذکره مؤلفه خود که مسمی بخزانة علمه
می نویسد که محمد قاسم فرشته در تاریخ خود نوشته که سلطان محمود شاه والی دکن در عهد
شعرا می عرب و عجم بدر بارش میر قلندر و از چشمه سار احسانش شاداب می شدند
خواجہ حافظ نیز بسفر دکن رغبت نموده لیکن بواسطه موانع از قوه اش بفعال نیامد میرزا
فضل الله ایچو که از تلامذه علامه تقی زانی بود و در دکن منصب صدارت داشت
زری از برای خواجہ فرستاد تدارک سفر کرده حرکت نموده آمد بهر مزبختی نشست قصصا
با مخالف وزید دریا را بشورش آورد و خواجہ از آن سفر قنقر شده بهبانه از کشتی درآمد
غزلی گفت که مطلعش این است

دیمی با غم سپهر برون جهان کجی می آید
ای بغروش دلچ ما کزین بستر می آید
غزل را میرزا فضل الله فرستاد و خود بشیر از شافت و نیز صاحب خزانه عامره نوشته
که در کتاب مرآة الصفا مسطور است که خواجہ را پسری بود مسمی بشاه نعمان بهند
در برهان پور وفات یافت و قبرش نزدیک قلعه آسیر است (بالجمله) وفات
خواجہ در سنه هفتم و نود و یک هجری است اشعار در دربارش مشهور آفاقی است
دیوانش را لسان الغیب خوانند و کتاتر از میرزا از عیب دانند و اینکه گویند بعض
از سلاطین آن عصر خواجہ را چوب زده دیوانش را در آب افکند بعد پشیمان گردید

خواف
بر وزن سحاب
ناجیه است به نیشاب
میر غلامعلی
از فضل است او را شاداب
الند نامند بهرین نوع
سید عبدالحلیم الکرامی
وفات میرزا در سنه
یکهزار و دویست بوده
از تالیفات او است
کتاب سحر لعل جان
بر وزن
بجزیره است در
فارس معروف
منه

دکن

و اشعارش را جمع نموده این فقیر چند آنکه تفحص نمود کسی را ندید که ذکر این مطلب را
کرده باشد ظاهرا اصلی ندارد الا اینکه بعضی از صاحبان تذکره مثل صاحب مجمع
الفصحا و غیره نوشته اند که پاره از اشعار دیگران را سهوا در دیوان خواجہ کشانند
و بعضی از غزلیات سلمان ساوجی در آن است و این فقیر در دیوان کمال بخندی
که بسیار گفته و مندرس بود این شعر را دیدم

جانب و لبا کجا دار که سلطان ملک بخیر و اگر سپاه ندارد
(خلاصه) در نظر شخص سخن شناس قبیح اشعار خواجہ چون آفتاب روشن ظاهر
است بسبب و طریزی او را است که دیگران را نیست لای ابدار هر غزلی از او آویز
کوش و کردن روزگار است و دراری اشعار هر ورق از دیوانش زیور ساعده
نهار سالکان مسالک طریقت را از آن راحتی موقفاست و ناچین مناسبت حقیقت
نعمتی همتا کتاب مرقوم نشینده المرقون از غایت اشتیاقی که دیوان آن خواست
اشعاری از آن نوشته نشد چنانکه از شیخ سعدی بهمن الحاطی مرقوم نیفتاد
در جوار خواجہ علیه الرحمه بسیاری از فضلا و حکما و عرفا دفون اند از جمله مولانا
شیرازی نامش محمد ولدش شیراز از جمله عرفای صاحب جاه بوده و در فنون شعر و
قصاید مصنوعه کمال مهارت را داشته در مقابل قصیده مصنوعه خواجہ سلمان ساوجی
سه قصیده در مدح امیر علیش گفته و بهر از آن گفته و آنها در نزد فقیر موجود است
و ثنوی موسوم بسحر حلال که در شعرش صنعت از صنایع علم بدیع بکار برده که
عقل در آن حیران است و او را نیز دیوانی است قریب دوازده هزار بیت و رساله
در علم معا و رساله در علم عرص و قافیه قریب هشتاد سال و اندی عمر نموده و در

امیر علیش
از اهل خواست و دعا
از اراضی تبرستان است
در شهر شری
از آن ثنوی صنعت
موجود است (کی)
صنعت ذبح و برون که آماراند
بحر خواندنی بحر مل مسکن
محدوف و مکر بحر سیر مسکن
ملطوفی کفوف
(کی) و قافیه کین که هر شعری
دو قافیه است
(کی) تجنیس با پها
منه

سنة نصد و چهل و دو هجری وفات یافته در طرف دست چپ خواجه مدفون است
علیها رحمة الله چند فرزند متنا از این جناب متولد شد

یا من باصبر و از خود از وفا طلب	یا تو که پاک و امنی صبر من از خدا طلب
باور من ناید که شد در پوست من می دوست	عاشق اندر پوست کی کجند جویند دوستی
زاهد بر کعبه روان کاین ره دین است	خوش میرو و اما ره مقصود ندان است
کرمن از در و تو مردم بر دولت دی سواد	جان من کر خاک شد بر خاطرت کردی سواد
صد بار که از جور توام خون رود از دل	از در چو درانی همه بسیر و نود از دل
چو یار رخت سفر بست من بکار کنم	وداع غم سر کنم یاد و اع یاکر کنم

از جمله مرحوم حجة الاسلام جناب حاجی شیخ مهدی که در ذکر مساجد نامی از ایشان مسطور گردید در سمت شمال شرقی کتبه مدفون است و تاریخ وفاتش در حاشیه استخراج مرقوم شد
از جمله پستید سند معتد عالم عامل فقیه کامل میرزا محمد باقر وفاتش سنه یک هزار و دو و چهل و دو
از جمله حکیم متکلم الحاج میرزا محمد رضا بالای سر مرحوم حجة الاسلام مذکور مدفون است که نیز در ضمن ذکر مساجد نام و تاریخ وفاتش نگاشته شد
از جمله مرحوم میرزا عباس حکیم که در طرف راست خواجه مدفون است ذکر احوال و تاریخ ارتحالش نیز در این کتاب در ضمن تفصیل دار ابرجد مرقوم گردید
از جمله مرحوم حکیم زین العابدین هروی بود شیخ طبع و خوش اخلاق در سنه یک هزار و سیصد و هفت وفات یافت قریب بقبر خواجه دفن شده
از جمله میرزا نظام الدین دست غیب از جمله فضلاء عصر خود بوده و شعر را نیکوی مژده در سپنه کبزار و سبی بر حمت حق تعالی پیوسته

۱- وفات او را
علامه که یکی از شعر است
قطعه گفته ماده تاریخ این است
پادشاه شعر بود اسلیله
بر سنک مزارش ان اشعا
منقوش است
سنة مذکور
جده جناب ملا باشی میرزا محمد باقر
است که از ملا باشی میدان
شاهی نامند زیرا که در آن محله
خانه دارند و مشارالیه از فضلا
و از نجباء شیراز است والد
باجدش مرحوم حاجی میرزا
سید محمد ملا باشی است

از جمله آقای خواجه طاهر ادر اصل خصی بوده و در مسجد نواع تکاتف داشته دارای انفاست
و صاحب محاسن مکتوبه گردیده و فاتش سنه یک هزار و دو و سیست و دو است
از جمله آقای باشم ذبی عارفی است کامل و سالکی و اصل در کبزار و صد و نود و نه و فاتش
از جمله میرزا عبدالباقی سیدی است طلیل و موحیدی فیل فوئش سنه یک هزار و دو و سیست و فاتی
و در جنب کتبه مذکوره یعنی بطرف غربی آن کتبه دیگر است موسوم بقوامیه که در آن فن
مرحوم میرزا علی محمد خان قوام الملک که سابقا شرح احوالش در ذکر دشت ارژن تبصری
مرقوم افتاد و در طرف شمال شرقی کتبه حافظیه نیز طاق و ایوانی ساخته اند که در آن
مدفون است مرحوم قاسم خان والی که در شیراز نگران بود و در سنه یک هزار و دو و سیست و
هشتاد و نه وفات یافت حاکمی بود در ویش نش و نیکو روش رحمة الله علی سریرت
و در خارج کتبه نزدیک بدر ب آن بروی سکونی قبر مرحوم میرزا محمد حسین یزدی است
عالی بود بصیر و فقیهی بی نظیر و مکتبی خوش تقریر در سنه یک هزار و سیصد و هشت از جهان گذشت
و قریب بآن است مزار کثیر الاوزار جناب سید احمد قزوینی نوربخش که در سنه یک هزار و دو و
هشتاد و شش بدر و د جهان فانی را کرده (مختی منیت) که قلیلی از اراضی و اطراف کتبه
هست که از موقوفات آنجا است توثیقش بجای ملا علی نامی بود که سرای دار و برت
کتبه بود و بر حمت ایزدی پیوست اکنون بدست فرزند سعادت مندش حاجی غلام حسین
جوانی بنجابت قرین و بادانش و دین در تنظیم و تطیف کتبه ساعی است

کتبه چل تان در شمال شرقی حافظیه است بمسافت سیصد و پنجاه قدم متوسط و آن
کتبه کوچکی است که نیز کریم خان زند رحمة الله علیه بجهت فقرا ساخته و در سمت رو بقبله
کتبه یک اربی بزرگ و چند طاق و حوضی در پیش آن عمارت است باغچه دارد و در گن

میرزا عبدالباقی
در مرحوم آقای میرزا باقی
ذبی است و آقای میرزا باقی
والد حاج محمد الاشراف
میرزا جلال الدین یزدی
العالی منه
توثیقش
در سابق بدست سلسله
میرزا نظام متولی حضرت سید
علاء الدین حسین بوده
بعد با او گذار بدست
حاجی ملا علی و در کتبه
نموده اند

چمن گلهای الوان در آن شکفته و در آغوش هر یک ای خرم خرم طراوت خفته چمن لوح خار
 بقطار در آن فضا است میگویند درویشانی بوده اند ولی حقیقت حال را فیهتر معلوم ندارد
 داخل در آن تکیه میشوند قریب بطرف دست چپ فراری است معروف است
 که آن قبر شیخ الطعمه است شرح احوالش از این قرار است

ابو اسحاق اسمش احمد مشهور بشیخ الطعمه شیخی بزرگوار و فاضلی عالمی مقدار بوده و در
 شاه نعمت الله رسیده و ارادت و رزیده و بشاه داعی الله معاشر بوده و در وفاتش
 شاه داعی مرثیه سروده دیوانی دارد تمام سخن در وصف الطعمه گفته اکثر اشعار خواجده
 قصین نموده و آن اشعار اکثر در افواه مردمان هست بچند فردا گفتا میرود

چه عجب کنکر اگر بمنض بریان شد	همه دانند که در صحبت کل غری است
کجا پزان سحر که سپر کله واکند	ابا بود که گوشه چشمی بباکنند
مطمئن باز پای از جبهت قیامه زید	آدرا سب ز چشم که روان خا بد بود

و فاش در حد و حد و هشتصد و سی بوده در تذکره ریاض العارفین مسطور است که قبرش
 در تکیه چهل تنان است و جمعی را نیز همین اعتقاد است چنانچه مردم شمس (احمال)
 برای رفع ابهام میگویند که در این اوان خود این فقیر جبهت کاشته قدری از آن سنگ مزار
 مذکور را که در زیر گل پنهان بود ظاهر ساختم و آن را خواندم بر آن نقر شده این کلمات الخ
 المقفور السعید الشهید جمال الدین محمود بن الضمیر بن محمد بن جمال الدین محمود الاقرنی فی
 سنه خمسین و سبعمائه انتی پس معلوم شد که این مزار از شیخ الطعمه نیست اگر مقصود صاحب
 تذکره و غیر هم همین لوح مزار است اشتباه کرده اند و اگر در جای دیگر از تکیه چهل تنان
 مدفون شده قبرش از میان رفته معلوم نیست

شیخ الطعمه
 از آن جهت خوانند که
 اکثر سخن از طعام و اغذیه
 گفته و دیوانی ساخته
 افزون
 بلوکی است قریب
 قلعه شهریار در کربلای
 که در کربلای کشت
 حسین و پسر همام
 هشتصد و پنجاه و
 پنج

و جزئی از اراضی اطراف آن تکیه و تهن بر آن تکیه است که کفایت از مرمت آن میکند
 سابقا موقوفات بسیار داشته از میان برده اند بنقد این جزئی از زمین و کفالت امور تکیه
 بمشردی حسین و ولد مرحوم محمد خان است سرای داری است سخنی الطبع و سلیم
 با عدم بضاعت ساعی در آبادی تکیه است و در جنب تکیه مذکوره باغچه است
 مستی بعشق آباد آنرا غرس نموده رئیس الفقراء درویش علی محمد که سامه داستان باستانی
 و در این محل بلبل هزار و پستان (مخفی پوشیده نماناد) که در جلگه میان حافظیه و
 چهل تنان مذکورین سکونی است و روی آن قبری است از مرحوم حاجی علی صغیر
 معروف بشیر کر (شرح احوال آن)

جناب حاجی علی اصغر سیاف شیرازی در اوایل حال عمر خود را بر ریاضات
 عبادات مصروف نموده تا صاحب مقامات بلند و حالات ارجمند گردیده جماع
 کثیر بخدمتش اعتقاد داشتند و نقش ارادتش را بر لوح ضمیر میکاشانند کتابی بطریق
 ششوی منظوم فرموده هفتاد و هزار بیت در مطالب عالیه رسیقه و مقاصد غامضه
 و شرح احادیث ائمه اطهار علیهم السلام از عجایب و غرایب اینکه آن جناب علیه
 نرفته و خطی نوشته الف را از ابا زناخته یلیم الله من یشا من عباد الله الحقائق السعاده
 و یؤیده بنصره و فاش در سپنه بکزار و دویست و شصت و دو هجرتی

وصاف هو شرف الدین عبداللہ بن فضل الله الشیرازی نیز مزارش میان تکیه
 حافظیه و چهل تنان است در شعر شرف تخلص می نموده کتاب تاریخ و صفات که در
 دیرون از اوصاف است از مصنفات آن جناب است این رباعی از او است
 ترکان که چشم شیر دروغا بنجر و شد در صلح بعشرت و مدارا کوشند

در جلگه
 یعنی مقدار دویست
 قدم از حافظیه که میگذرند
 بان قبر میروند
 حاجی علی صغیر
 از میدان جناب حاجی
 محمد حسین بن الدین اصغری
 نعمت الهی است و از آن
 جناب حسینعلی شاه لقب فیه
 و اکنون میدان او در سیاحت
 شامیه نامند
 مذکور و وارده جلد
 است پنج جلد آن
 اسرار است و هفت جلد
 موسوم بختیال
 منه

که در صف رزم همچو خنجر نشیند که در کف بزم همچو سپاغر نوشند
 نیکه هفت تنان از آن پادشاه ارجمند کریم خان زند بناماده فاصله میان این نیکه
 و چهل تنان محبت دارد و سیست قدم متوسط است و آن بنای باشکوه در دامنه کوه
 واقع شده و آن کوه را چهل مقام نامند که ذکرش خواهد آمد و آن نیکه دو طرف است
 طرفی باغچه مانند است که در آن اشجار بسیار غالب انار غرس شده در سمت رو قبله
 چند طاق است مسکن فقرا و مساکین آب انباری در این طرف نیز هست طرف
 دیگر فضائی است با نمایش و آرایش محل استراحت و آسایش تالاری رو قبله دارد
 بسیار مرتفع و دستون از سنگ یکپارچه در آن برپاست که در تمام ایران ستونی بدین
 باشکوهی دیده نمی شود از راه تالار همه از سنگهای مرمر که یکپارچه است در جلوه تالار حوضی
 نبل دریاچه ایست که از سنگش بنیاد است و آبش از کنایه باغچه دارد از نهالهای
 نارنج و ترنج انباشته سرد و کاجش سر فلک افراشته پراکنده ای رنگین است و نمون
 از بهشت برین قبور هفت تنان در وسط واقع است شش هزار بقعه و یکی در کنایه
 نوشته اند آن هفت نفر از ابدال در آن جا که هنوز این بنای عالی را نداشته مشغول عبادت
 بوده اند هر کدام که فوتش میرسیده باقی ماندگان او را غسل داده کفن نموده بجای گذارند
 چون یک نفر از آنها باقی ماند و اجل موعودش نزدیک شد قبری برای خود حفر نمود و بهر
 آمده عتالی را خبر کرد که فقیری فوت شده بیایا اتفاق او را تغیل و تجیر نمایم همراه
 آمده بر در صومعه که رسیدند در پیش عتالی را گفت خارج از در بایست آمدن داخل
 شوم چون صدای تجیر مرا شنیدی داخل شو مشغول امر معهود باش عتالی ایستاد و در
 داخل رفت پس از چند دقیقه صدای الله اکبر بلند شد عتالی با ندر و نوحه

یکی که در کنار
 واقع شده همان است
 که آخر همه وفات
 یافته

کجا

که پانها دید همان درویش وفات یافته و جزا و کسی نیست و بر سینه خود کاغذی هشت
 و بر آن نوشته که من قبر خود را حفر نموده ام الحال عسقم ده و کفن نما و بجاک بسیار غنا
 بو صیت او عمل نموده و مراجعت بشهر کرد بعضی از قبور عرفا نیز در آن نیکه هست در
 جنب نیکه کاروانسرا و بار بندی هم مرحوم کریم خان برای نزول قوافل ساخته (با بجله)
 قدری از اراضی در اطراف آن نیکه است که وقف بر آن است تولیت آن سابقا
 مرحوم آقا عبداللہ مدرس بوده است

جناب آقا عبداللہ مدرس شیرازی ملقب بفتح العلما متخلص بکلامی ابن مرحوم آقا
 علی اشرف متخلص با که است غرض جناب مشارالیه از فضلالی زمان ممتاز و بین
 الاشمال و الاقران با اعزاز بوده و فاقش در سنه یک هزار و دو سیست و نود و نه هجری است
 در بقعه متبرکه حضرت سید میر محمد علیه السلام مدفون است از او

سر حلقه زلفش چو شدی بالستم	از هیچ و جسم زمانه بکسر پستم
بشیاری عشق من که از روی صفا	ناخورده می از خار چشمش مستم

پس از فوت آن مرحوم بنقد متونی آن نیکه چند فرزند ارجمند ایشان است اعنی جناب
 آقا میرزا خلیل ادیبی است بی همال و عدیل از علم طب خیر است و در طبابت بصیرت
 جناب آقا علی اشرف و ازای مجدد و شرف و جناب ابوالعالی صاحب رتبه عالی
 و جناب میرزا جلال زبده اهل کمال تجاری است نیک اندیش و مرهم نه دلهای

ریش اللہم حفظکم
 هزار شاه شجاع پشت نیکه هفت تنان در سمت شمال آن است بمسافت کفین
 قدم دور و قدیم آنجا بقعه بوده و باغی اکنون اطراف مزار زمین است که در آن

جناب

بعضی از قبور
 از جمله سپید سلیمان
 از اهل مصر از جمله عرفا بوده
 در سپید یک هزار و هشتاد و چهار
 وفات یافته اینها شایع عهد
 اگر کرم نامی از شایع بکار
 در سنه یک هزار و یکصد و نود
 یک فوت نموده آن
 قبر در طرف اول است
 در بسمت واقع
 شده

زراعت میکنند (شرح احوال شاه شجاع) ازال مظفر است پدرش امیر مبارزالدین محمد بن مظفر کرمان و شیراز را فتح نمود و حکمران شد بطوری سفاک و بیایک بود که خود مباشر امر قتل مقصرین می شد قریب هزار کس را بدست خود کشت و پسران خود شاه شجاع و شاه محمود را اذیت میکرد ایشان بشورت افرایدر گرفته جس کردند و چشمش را میل کشید پس از چندی درگذشت و شاه شجاع بعد از کحول شدن پدر بر سر ریسلطنت جلوس پادشاهی بود عالم و عادل فاضل و کامل بلطف طبع و حسن خلق متصف مدارس را معهود میداشت و خود در مجالس علماء حاضر میشد میان او و برادرش مخالفتی دست داد با هم جدا نکردند تا در سپنه هفتصد و هشتاد و شش شاه محمود وفات نمود و شاه شجاع در شیراز

او این رباعی را گفت

محمود برادر من شیر گمین	میکرد خصومت از تی تاج و کین
کردیم دو بخشش تا بساید خلق	او زیر زمین گرفت و من روی زمین

وفات شاه شجاع در سنه هفتصد و هشتاد و شش است خواجه حافظ در تاریخش گفته جیف از شاه شجاع و کریم خان زند سکی بران قهر انداخته در بعضی از کتب دیده ام بهاء الدین عبدالصمد نامی که از علماء راجع بوده و تصنیفاتی دارد از جمله کتاب سکار المستمل و قوانین در منطق و نیز در سپنه مذکوره وفات کرده برابر قبر شاه شجاع قریب یکوهن این فقیر قطعه از پستک او را یافته ام که در صحرای افتاده بود و کمذا حاجتی دیگر از بزرگان آن حوالی مدفون بوده اند که اثری از آنها نیست

(کشوف باد) که در این سمت از شهر نیز چند کتیبه دیگر هست که در کوه واقع شده اند لهذا باید نخست از کوه های اینجا بجای ذکر نمود سپس از آن کتیبه ها تفصیلی داد

مظفر بن غیاث الدین خاقت
و این طبع بهجت
نفروده اند خاکه
در تواریخ مخطوطه
است
چشمش را که
میل کشیدند در سنه
هفتصد و هشتاد و شش
این رباعی را
کشته شاه شجاع گفته که
در جوارش نیز از شاه محمود
ای شاه شجاع قتل و در سنه
خود را بجان داشت محمود بن
بر روی زمین اگر چه هستی و روز
باشد که بهم رسد در زیرین
بهاء الدین
از فرزندان شجاع است
عموی است

بدانکه از تنگ الله اکبر که سابقا مرقوم شد چون شخص داخل میشود در حالتی که رو به شهر در طرف دست راست آن کوهی است و در سمت دست چپش نیز کوهی است این دو کوه از شمال بجنوب است از طرف شمال فتمی می شود بجائی که آن را نمه زرد گویند و قریب شهر است و از طرف جنوب فتمی میشود به تنگ سعدی نزدیک بقعه شیخ علیه الرحمه آن کوهی که در طرف راست واقع شده در آن است کتیبه مشرقی و بابا کوهی و غیره که ذکرش باید اما کوهی که در سمت دست چپ است از کوه چهل مقام نامند وجه تسمیه اینکه در آن کتیبه ها و غار های بسیار است و در هر یک فقط محرابی ساخته اند از جهت تمیز قبله و در آنها آیام سابق مردمانی متراض مشغول عبادت و ریاضت بوده اند هر یکی از آن مغاره ها مقامی می خوانده اند و عدد آنها چهل بوده این فقیر اکثر آنها را دیده ام محرابشان هنوز باقی است و از آنها در آن کوه است چهار طاق که بر فراز کوه رفته تنگ الله اکبر واقع شده چهار پایه دارد و از چهار درجی کشاده و بر بالای آن بقعه کعبه ای بوده که اکنون خراب است هر ضلعی از آن عمارت مربع مقدار سه ذرع و نیم است و ارتفاع آن غیر از کعبه سه ذرع و نیم نیز سه ذرع ارتفاع داشته بعضی گویند در این چهار طاق قبر است ولی آثاری از این دیده نمی شود برخی بر آنند که آن را تابکان فارس ساخته برای اینکه در اینجا آید و جلگه شیراز را نظیر در آورند و هنگامی که سان لشکر میدیدند پادشاه اینجا را تر خویش قرار میداده اما آنچه بنظر این فقیر رسیده این است که آن بنا از امیر عسکری باشد (از وضع ثانی آن چنین استنباط نمودم) و علت ساختن آن شاید بر سر قبر کسی باشد بهجت آنچه مذکور شد که در حق تابکان میگویند بعید نماید و از جمله نادیده کردن آن

از آن کوه که در تنگ
آن نزد است و در سمت
این کوه باغات بسیار است
بیشتر است غالب آنها
درخت انگور
است
چهار طاق
مذکور در اعوام الناس
که او در میان مردم
بسیار
بر سر قبری باشد که
از بعضی پیر مرد های کهن سال
فقیر شنیدیم که سابقا در
آن دو لوح قرار داده اند که
خود دیده بودند

جاه مرتضی علی چون همین اسم شهرت داشت فقیران را نکاشت این است
 برقله که چهل مقام (بدین تفصیل) و معکاهی است چندان از سنگ و گچ و گران
 ساخته و دو آب انبار بزرگ نیز پرداخته اند و اطاعتی هم یک دربی دارد که اندر
 وسیع است در آن اطاعت روبروی درب طاعتی است کاشی کاری شده ایا
 و احادیثی بر آنها نوشته آمده و در آن چندین پل است که چون بپایین رود نصفه
 می رسند کوچک و بزرگ که بر بنده چرخ نتوان رفت بوریانی فرش آن صفت
 و آن محل نماز و مقام نیاز است مردم میگویند اینجا قدحگاه حضرت مرتضی علی علیه
 السلام است بعضی را گمان این است که اینجا در قدیم دخمه و معبد پارسی بوده
 بهر صورت شبهای شنبه جماعتی کثیره در آن مقام رفته میوتیه نمایند و حاجتی که
 از خدا طلب میدارند بسیار واقع شده که حاجتشان برآورده میشود (غیر از این)
 محقق است که حضرت مرتضی علی علیه السلام بعالم ظاهر بشیر از تشریف نیاورده
 و آن مکان هم اگر قدیم دخمه و معبد پارسیها بوده است بوده باشد ولیکن مردمان
 اشخاصی که با عقاید درست پائی در اینجا میهنست دوستی بدمان آن بزرگوارانند
 البسته مراد حاصل خواهند کرد

حکایت از پدر یاد دارم که مرا فرمود وقتی کسی بر سر قبر یکی از مشرکین نشسته بود
 شخصی عبور کرد پرسید صاحب این قبر کیست آن کس بزاج گفت قبر یکی از اولاد
 که با شما و از آن حاجت برآورده میشود روز دیگر آن شخص استخار رفته فاسحه خواند
 حاجتی طلب نمود همان روز برآورده شد که حسن عقیقت داشت و خلوص نیت
 از جمله آثار در که چهل مقام است

که اینجا نوشته شد
 از آن جلد است این حد
 مثل این مثل سفینه نوح
 من شکست بر من کف
 تخلفت غم غم غم
 نه

تخت ضرابی یکجایه است در که کوه بالای سر کتیبه هفت تنان مذکور در پان
 کوه تا تخت مزبور مقدار یکصد و نه قدم است تخمینا در آنجا سه اطاق از سنگ
 گچ ساخته اند که در پیش آنها ایوان است و در جلو ایوان سکونی وسیع و باغچه کوچکی
 دارد و نظر انداز خوبی است و آب انباری هم در زیر مسکو ساخته اند که در زمستان از
 باران دیل کوها پر شود و در تابستان بکار رود
 چون ذکر آثار در که چهل مقام بپایان آمد از آثار کوه دیگر که در طرف دست راست
 و کفتم در آن یکجایه مشرقی و غنبره است بیان نمایم
یکجایه مشرقی در آن کوه است یعنی نزدیک تپه ننگ اند که از دامن کوه مقداره
 سی قدم که بالا روند میرسند چندین مسطحه که طبقه طبقه است و در آن طبقات
 باغچه باست و در طبقه آخرین که فضائی است وسیع و حوضی در وسط دارد که آب
 آن حوض از کنایه است طاعتی است بسیار بزرگ از آنجا در وسط آن طاعت باست
 محجری است و آثار قبری در آن هزار از عماد الدین محمود الحنفی الحسینی گویند وزیر شاه
 ابواسحاق انجوی بوده اند تعالی اعلم و چند اطاق دیگر در گوشه و کنار آنجا هست که از
 کوه طبعی است یعنی سنگهای بزرگ بوده که آنها را در گذارده اطاق قرار داده اند و
 سمت رو قبله است و اطاق و ساز متناز است که در جلو آنها ایوان است آن را
 چند سال قبل از این مرحوم میرزا عبداللّه معتمد الملک نموده الحاق اوقاتی که زمام وزارت
 فارس بکف اقتدارش بود بذل مال در وجود آثار خیر میداشت و تخم مغفرت و احسان
 میکاشت چنانچه پیش از این در ذکر کار و انشای میان جنگل فنا از خیراتش شطری در
 طری سطری مرقوم افتاد اکنون ولد سعادت مندش که در عصر جاه صاحب مسکات است
 میرزا یوسف

تخت ضرابی
 در تپه اش این است
 که شخصی بود از معاصرین
 لقب میرزا که در ضرابخانه
 قدیم شیرازی داشت
 آن تخت با سادات
 عماد الدین
 محمود داشت در سنه
 هشتصد و بیست و شش
 هجری است نه
 میرزا عبداللّه
 معتمد الملک فوئش در
 سال یک هزار و سیصد و
 چهار هجری بوده نه
 میرزا یوسف
 ولد ارشدان مرحوم است
 برادر کترش میرزا منصور
 جوانی است فقیر
 مشهور
 نه

خدايش عمر داد و بر خردار کرد و انا و ما بد را قدا جوید و انا رش را عمارت کند
تعمیر از حق به مشرفی که بمقدار باشد قدم تخمینا کند بر کنار جدول رکعنا با دطایق و
روانی است و انا و انا بر خردار و در آن دیده میشود که عمارت بخوبی بوده و در گوشه انا و انا
مزاری است که سنگ بسیار بزرگی دارد و بر آن خطی که نام صاحب قبر باشد
نقش شده و خرائیکه بالای سرش بخط ثلث نوشته کل من علفها فان و شی و خذ و یکدیگر
انجلا و انا الزام مشهور است که آن قبر مشرفی است که یکی از شیخ عرفات
اگر چه بر مجهول است که قبر که باشد ولی از قراین که صاحبان تذکره و غیر هم ذکر کرده
و نشانه داده اند باید قریح جوید که مانی باشد و جماعتی کثیره هم اعتقادشان همین است
و انکه برخی را مشرفی دانستند ظاهرا اصلی ندانسته اند

خواجوی کرمانی علیه الرحمہ کنیتش ابوالعلاء است اسمش محمود بن علی بن محمود
بنواجو صاحب فضل و کمال بوده و از مشاییر ایل عرفان و حال و ادب و ایل حال شغل
استیفا اشتغال داشته و قزاق سلطان ابرسمحمد خان چنگیزی بوده بعد بخدمت
جمعی از مشایخ رسیده دست از ان عمل کشیده پای در امان عزلت سپیده
بکوشه ارمیده گویند از مریدان خاص رکن الدین علاء الدوله سنائی است
در شاعری فصیح و بلیغ و در بیان طبع خود و یوایش دیده شده قریب بمبت بر اثرات
است مشتمل بر قصاید عربی و عجمی و غزلیات و ثنویات و دشوئی و فحش و سب و بی
الانوار و کیری موسوم بهای و دهمایون و فالتش در سپنه هفتصد و چهل و دو و شش
جانی که مذکور شد این اشعار از او است

نوشته اند مقیمان متبذره نکا
به لاجورد در این نه گستا به زر کا

مثل آنکه در دست سال
 شخص بخاک می کشد و دست سال
 تقریباً مثل آنکه در دست سال
 بود که در دست سال شد
 تنگ است که اگر کسی در دست سال
 کسی بزرگ محبت به برقی نماید
 مردم شیراز را از آنکه در دست سال
 پرسیدیم آن بزرگ محبت به برقی
 داشتند از خواجهی که در دست سال
 آنست باین دلیل باید برقی باشد
 الله تعالی اعلم
 محمد
 کنایه از فطرت است
 منته

که ای مویه نقش نگار خانه چین
تو یکه خانه شش منظره روح دو کون
زهفت منظر زنگار خور دانسته کون
چو در شش در این کعبه شش سو
مجاوران زوایای عالم ملکوت
که تا برون زردین مصطفی جسانی
چو آفتاب کرم میل ارتفاع بود
گذشت گو که عمر همچو سیاه
تو را چو سپهر و باراد کی می آید نام
مکن بچشم شماتت نظر مردم آنگاه

تیمیه حسین آباد نزدیک شیرخواجه است و برکنار جو وسع کجای است در درامنه
کوه دوسه اطاق دارد و یک حوض و چند باغچه فقر ارا محل راحت است و مسکن
مکان استراحت گذشته از این تیمیه برکنار جدول رگناباد بدر از اشجار بسیار تن
کرده اند بعضی هم بنای عمارت نموده اند و در حقیقت هر قطعه از آن اراضی بختی و
محل تفریح است و در اکنه مذکور چند سبک مزارک آن افتاده بعضی بی خط
است برخی هم که با خط است از معارف نیست همین قدر استیلاط میگرد که با خط
در سابق ایام کورستان بوده

نیکه بابا کو بی در سمت شمال نیکه مشرقی است بمسافت بعیده (تفصیل آن)
از پایین کوه تابان نیکه قریب یکمزار قدم است و آن معتمداهی است که در آن

مشهور
 جہات است
 روح
 روح انسان در روح حیوانی و نباتی
 ہفت
 ہفت کوی
 ہفت آسمان و اہست
 مضار
 یعنی میدان است
 دوازہ مضار مذکور در آخر است
 مشہور
 یعنی ششدر شدہ
 محل ششدر شدن است
 این لفظ فارسی را صیغہ عربی
 جاری کرده اند
 مشہور
 پنج و چہار
 مراد پنج خواص و چہار
 ارکان است

یک طاق است و چند طاق متعاقبانی فقره فقره و طبقه طبقه ترتیب داده اند
 درخت سرود چار و پنج و نارغرس نموده اند حوضی نیز دارد آب آن از چشمه است
 که از کوه جاری است همواره از این آب زلال آن حوض لال و لیر زیست است
 آن فضای جانفراشی نشاط انگیز تمام شهر از دور منظر نظر است و ضیاع آن صحرا را
 نظرا منظر (مخفی نماند) که آن عرصه مذکوره قریب به هزار کوه است ولی از آنجا
 بمقدار شصت قدم چون شخص بالاتر رود بقعه میرسد که در آن قبر بابا کوهی است و
 از آن بقعه تا بقعه کوه چندان مسافت ندارد (شرح احوال بابا کوهی این است)
بابا کوهی لقب است شیخ ابو عبدالله علی بن محمد بن عبدالله شیرازی را و او از
 شایخ است در خدمت اصحاب کمال بحسب علوم و فضایل اشتغال داشته
 و از جمله مریدان شیخ ابو عبدالله حقیف مشهور بشیخ کبیر بوده و در اقصی بلاد سفر نموده و
 شیخ ابو سعید باو بخیر یاد و رغبتش آورده بهشتا در میان ایشان رفته پس بشیر از رحلت
 و در مقارنه که الحال بر آن بقعه ساخته اند و قبور است اقامت کرده علمای صوفیه و
 وی تشریف می کشند و استادان و زوی میخواستند کونیند هر چه می یافتند در راه خدا فخر
 میکردند و فقره و مساکین طعام میدادند و قریب یکصد سال عمر نموده و در سنه چهارصد
 چهل و دو هجری وفات نموده و تخلص کوهی میکردند دیوانی بزرگ دارد این شعرا را زود
 روح بحر سیت که عالم همه غرقند در او
 بس عجب دایم اگر جسم لغت در معینت
 نیست اشیا اگر او عین همه اشیا نیست
 و دردم کان قطره خونی است چون جاکو
 یکم از فرط بزرگی می بیند در جهان

نیمه حسین آباد در دامنه کوه بابا کوهی است بمقدار شصت قدم بالاتر از زمین چند

طاق
 محل نکرستین است
 ضیاع
 بر وزن رجال جمع
 منبعه نبع اول است
 یعنی آب زمینی
 مزرع باشد
 مقدار شصت
 قدم را بماند ساخته اند
 که بسولت بر آن بارفت
 بعضی محمد بن علی بن زین
 ولی ظاهر جان علی بن
 بوده
 بعضی
 یعنی کنار دینی
 دو راست

طاق و ایوان ساخته اند باغچه دارد آبش از جدول و آب انباری است که در پای آن
 کوه است جای با صفائی است این کجیه تازه احداث شده
 چون ذکر نمایانی که در طرف مشرق و جنوب و بامین آنها بود شد گذشت از مصلی که
 نیز در آن سمت است یعنی در صحرا محاذی کوهی است که مشرقی و بابا کوهی در آن است
مصلی طاق بزرگی است که در آن محرابی نموده اند و دو عمارت فوقانی کوشیده اند
 بر دو طرفش ساخته اند و همنه آن طاق مقدارشش ذرع و ارتفاعش هفت ذرع است
 اطراف آن طاق همه محل گشت و زرع است و آن مکان قبله اهل صفات محل
 استجابت دعا
نیمه شاه داعی در سمت جنوب مایل بمغرب شیراز واقع شده مسافت شصت
 قدم متوسطه دراز دروازه معروف بشاه داعی استجاده و طرف است یکطرف
 باغچه است پراکنده کلبه های کونا کون و کاجهای مرده و موزون سمت رو بقبله اش
 عماراتی است نیکو بنیان و در پیش آنها سراسر ایوان یکطرف دیگر فضائی است
 و تری پاکیزه و مطهر حوضی دارد و طاقی آب انباری در واتی و این عمارات را حرم
 کریم خان زند ساخته داعی الی الله که از عرفای افاق است مزار پرازانوارش در آن
 و لوح قبرش از یک پارچه سنگ ساق (شرح احوالش این است)
شاه داعی الی الله شیرازی لقب سید نظام الدین محمود از سادات حسنی است
 اجدادش همه نیز داعی لقب داشته اند سیدی است فاضل معتمدی کامل صاحب
 مقامات عالیله سید ابوالوفا که شرح احوالش گذشت مرید دوست کونیند خود دارد

بضم اول و فتح صاد و لام
 مشدده است در آخر
 الف بصورت یاء
 الحرفان
 که محل زراعت است سیاحتها
 قبرستانی بوده مشهور
 بقبرستان مصلی اکنون ای
 از آن قبور باقی نیست
 لوح قبرش
 دو ذرع و نیم طول و نیم نرغ
 یک که عرض و هفت کوه
 ارتفاع دارد

سجده شاه نورالدین نعت الله داشته و از اکابر خلفای او بوده و بسیاری از اعظم عرفا
 ملاقات کرده تصنیفاتش بسیار است عربی و فارسی اسامی بعضی از آنها این است
 کتاب حاضر السیر فی احوال خیر البشر دیگر رساله خوارزمی دیگر رساله بیان عیان دیگر
 رساله جواهر الکونوز دیگر رساله نظام و سرانجام دیگر رساله قلب و روح دیگر رساله
 مراتب الوجود دیگر رساله الفوائد فی نقل العقائد دیگر رساله اشاره الثقال دیگر رساله
 ترجمه الاخبار العلویه دیگر رساله الشهد متعلقه بالعد دیگر رساله الرموز دیگر رساله
 کیلیه دیگر رساله المطلق دیگر رساله المعده دیگر رساله فی معنی الحبه دیگر رساله
 تحفه المشتاق دیگر رساله المراتب دیگر رساله طراز الایاله دیگر رساله رضایه دیگر
 رساله ولایه دیگر شرح بر بعض کلمات محی الدین دیگر شرح بر فتوی مولوی رومی
 دیگر شرح بر گلشن راز مستقیم بنسب گلشن دیگر شرح بعض از اشعار عطار و مثنویات
 سته نیز منظوم فرموده بدین تفصیل مثنوی مشابه مثنوی پنج روان مثنوی چهل صباح
 مثنوی چهار چمن مثنوی چشمه زندگانی مثنوی عشق نامه تصنیفات و تالیفات مجید
 دارد که مسطور در مذکره است ذکر همه موجب طول کلام خواهد بود دیوان اشعاری
 از غزلیات و غیره پراخته ولی کماب است و مدت عمرش نزدیک بیست
 سال بوده در پسنه هشتصد و هفتاد و هجری از دار فاعالم بقا توجیه کرده این اشعار را

اعیان جهان مظنه اسما و صفات	اسما و صفات آیه حضرت ذوال
مجموع مراتب که بستی شد قائم	امواج و جباب که در بحر جایتند
بلبل اگر ناله برآورد و است	خاصه که از طرف گلستان جداست
سبزه بستی نفسی میزند	و آن نفس از بجه کسی میزند

از سلاطین ملک و اتدیل نموده
 سگی در نهایت اقباله تفصیل
 گذشت بر وضع ان
 قرار داد

کود یک قطره که بی ذوق است
 از یکمید که از مشوق او
 آه که بر ذره رقیب من است
 چند طلب باشد و مطلوب نه
 از طلب خویش کس آگاه نیست
 در طلب هر چه سر میری
 عشق طلب کن که بجای رسی
 سر بر سلطنت فخر
 مرو شود هر که بر دی رسید
 هر که شناسای خود و دوست
 چو ضعیف نشاید کجای شست
 اگر موج دریا بود صد هزار
 ز یک آفتاب است این رود
 خلافت از من و دست دعوی که
 اگر در تعین صفات قدیم
 علی الحق که کن که مایین نیست
 یقین عین ذات است جصفا
 نه نفی صفات است این فلک
 که ذات و صفات و تعین کی

کردن یک ذره که بی طوق است
 باغ نهند و کمر از ذوق او
 در طلب مهر حبیب من است
 جور رقیب و رخ محبوب نه
 ورنه که جوینده آن راه نیست
 آن طلب او ست اگر بگری
 و ز قدم او بنوائی رسی
 تا خیزی ملک سلیمان بیخ
 ای خنک آن دل که بد زنی
 خاک بغرنش که بجز پوست نیست
 که یار دگال الهی شناخت
 تو مجموع یک آب دریا شمار
 ز روزن فضولی ماو منی
 و کمر نه همان است معنی که بود
 مخالف نماید تو را ای سلیم
 چرا که آن همه خیر یک عین نیست
 تعین همه اعتبارات ذات
 با ثبات اندیشه مختصر
 اگر در خیال من تو شیک است

چون منش
 این چند بیت از
 سبزه روان است

همه نام با هر پستی است نام
چند زاده ایست
که سحر و کر صلیب دارند
ای سالک ره چه خفته خیز
صوفیه و حکیم را با کن
کر راه خدای می نور دیه
عزت چه بود که شتر از عزیز
خاموشی را بسی خواص است
فطرت آدمی چه خوش شجر می
کو ملک از غنم بشری سوز
کر چه ذات از صفات ممتاز
هر دو هستند و هست نیست
هست یک عین در هر طوطا
همه اصحاب در حجاب خود
یاد حق می کنند و غافل از او
ندارد شبیه چه بشمار و پست
پس او وحدت او جزئی نیست
چو وحدت دان تو باقی صفات
بخود هست و بخود باشد بخود

مستند این
این از اشعار فتوی سنی
بجمل صباغ آن چنان
می باشد
صلیب
گویند معرب صلیب
است بفارسی طلا گویند
و آن شبیه داری است که
حضرت عیسی علیه السلام را
با قضا و نصاری بر آن زده
باین شکل
+
فطرت آدمی را
این ابیات از فتوی
موسوم به چهار چرخ است
مستند
این چند شعر از فتوی سنی
بجمله زندگان است
که آن چهار است

محال است انفصال عکس از نور
ای همه فعل و صفات ذات
عشق پستغنی است از تشبیه
مطلق از اتحاد و از توحید
سالکان را در سلوک پنج بیج
اندر این ره هر یکی را پایه است
کر چه از یک نور یک ضو بوده
بنا هر کر چه می بینیش زود و
ظاهر از هر مظهری آیات تو
بر تر از تشبیه و از تشبیه
فارغ از اطلاق و از تقیید
بیج از او بکشود نی بی بیج
هر یکی را در خور خود مایه است
ادم و خاتم دو پر تو برده اند

(خلاصه) چند نفر از بزرگان و اولیا را که در جوار داعی الی الله مدفون اند از جمله
سید قاسم فرزند آن جناب است که در سنه هفصد و بیست و فوات یافته است
چون از ذکر تکایای اطراف شهر فارغ شدیم از چند نکته و فزاکه تا شیراز نشاء
دارند نیز ذکر می نمایم
شیخ اقطع که او را پیر بنات نیز خوانند اسمش سید محمد فرارش در سمت جنوب
عزنی شیراز مسافت دو فرسنگ تقریباً در دامنه کوهی است و او در مغاره که کن
داشته پس از وفات در بهانجا بنجاک سپرده شد بقعه بسیار کوچکی بر سر آن بنا نموده اند
بعد با محمد علی خان المغانی قشقایی این جانی خان را همی عظیم روی داده و از آن راه میگذرند
بقبر شیخ مذکور ملحق میشود اتفاقاً از آن مملکه خلاصی یافته استجا را مرمتی کرده و وصیت
نماید که چون اجلش رسد در جوار شیخ دفنش کنند در سنه که هزار و دو و بیست و
شصت و شش هجری که از جهان میگذرد جسدش را حمل نموده در آنجا بنجاک میسازند
و بنای بکنیه میسازند تا لاری که بواسطه دو ستون از سنگ یکپارچه قائم است بنیاد

ای همه این
این چند بیت از
فتوی موسوم به عشق نامه
است که نظم فرموده
افطح
یعنی بریده دست
بناب
بقسم اول است یعنی
بخ و بن آب چون که در جوار
آن بقعه از شیخ و بن کوه
آب جاری میشود
و چند چشمه است
محمد علی خان
پدر حاجی نصر الله خان
المغانی حاکم است که
شرح حالش سابقاً
گفته شد

میکند و سنک بسیار بزرگی بر قبرش میافکنند اشعاری بجهت تعارب مرحوم داوری
 این وصال گفته بر آن نقش نمایند و آن قبر در تالار مذکور است بطرف دست چپ
 شیخ قدس ستره بطوری واقع شده که مزار شیخ در اعلا و قبر المغانی در اسفل است
 زیرا که مزار مذکور در بطن مدی بوده چون جلوان را تالار برپا نموده اند لهذا فضائی تالار
 دو طبقه بنیاید و قبر المغانی در طبقه پایین است و در آن یکجمله خدایا ق و دیگر سبب و باغچه
 هم دارد و آن تالار و بنا با مرور و دور روی بگرای نهاده بود در این از منته حاجی نصر
 خان المغانی مذکور بر ممت استخار پر داخته بسر کاری جناب میرزا علی خان بوانا
 ملقب با توار می که از جمله سلاک ذہبی است مجاہدی است صاحب حال ولی
 حمید و خصال (شرح احوال شیخ مذکور) بعضی گویند فقط شیخ است برخی نوشته اند
 نیز زیادت داشته این فقیر هم در لوجی که بدیواران بقعه نصب است و تاریخ
 مرگت اول استخاست که چهل و چهار سال قبل از فوت المغانی مذکور است دیدم
 که آن بزرگوار اسپید خوانده (ایضا) اختلاف است در اینکه این همان شیخی
 که شرح احوالش در مثنوی مولوی است یا غیر آن است در تحقیق این معنی استخاست
 به تفحص معلوم کردم این است که سیه شیخ اقطع بوده (یکی) شیخ ابو الخیر اقطع بنیاف
 که نامش حماد است و آن غلامی بوده از مریدان شیخ جنید بغدادی و شغلش زین
 تفصیل قطع دست او را مولوی در مثنوی بیان فرموده خلاصه آن این است که
 شیخ در کوچه مسکن ساخته و عبادت پر داخته با ثاری که با دوازده رخت آفکندی عفت
 کردی و بجهت تعالی عمنود می که بدست خود اجتنانماید از تقصا چند در و زبادی نوزید
 و میوه ترخیخت مجاشعش از پای افکند ناچار بدست میوه چیده تناول نمود اتفاقاً در

افقاری است
 لقب طریقت است
 در اشعار صبور و تخلص نمایی
 و شعر را میزد و با میکوید این
 بیت را از وی یاد دارم
 ای تو را با حسرتی کار می
 در پس پر پرده غمخواری در
 در دل حسرت زده نموده
 از جمال خویش چپای در
 چنان
 بتا قرشت و با اسجد
 و فون و الف و در آخر
 فون ایضاً می است
 نزد یک مصرع
 ایضا
 میوه چیدن از درخت
 من

چند در آن که در آمده تا مسروقانی را قسمت سازند یاران شهنه در قفای ایشان تاخته
 دست و پای آنها و دستی از شیخ بریدند **مثنوی**
 غیرت حق کو شالش داوود و از آنکه فرموده است او فوایا لهنو
 چون خواستند پایش را زیر بندگی شیخ را شناخت یاران شهنه را آگاه ساخت و
 کاری غلط بوده بعد از ترش برخواستند و از وی عذر باخواستند **شونی**
 گفت میدانم پس این شیخ را می شناسم من کنه خویش را
 من شکستم حرمت آیمان او پس یقیم بر دود پستان او
 دست و پای ما و مغر و پوست بادای و اسیر فدای حکم دست
 سپس خدای تعالی در وقت کار دستش را غنایت میفرمود تا بزیل تواند یافت و قفا
 شیخ در سال پسند و چهل در انطاکیه بوده (یکی دیگر) شیخ ابو یعقوب اقطع که کا
 شیخ جنید بوده و عمری در که میگذرانیده و بحق تعالی عهد بسته بوده که بی وضو
 بقرآن گذارد و وقتی بغفلت عهده را شکست اتفاقاً جمعی در دوان را دستگیر کرده قطع
 دستشان حکم دادند شیخ پانی پیش نهاد گفت این قوم را من سر کرده ام دست را برید
 چنان کردند مریدانش سبب را پرسیدند گفت دست کنه کار بریدنش اولی
 (یکی دیگر) سید محمد اقطع مذکور است در سبب قطع دستش بعضی همان را گویند که در
 حق شیخ ابو یعقوب مذکور کردید و برخی بر آنند که در دستش آگه پیدا شد از قطع نموده
 و سببش من خرسپندم بقطع این دست که وقتی کنای کرد فقیر مؤلف از
 شخصی تفتی موزن شنیدم پسید مذکور در اوایل حال در کوه تودج فارس بعد از سبب
 پس در این کوه که مدفن اوست آمده و تاریخ فوشت معلوم نشد

او فوایا لهنو
 اشاره است باین شعر
 و او فوایا لهنو و او فوایا لهنو
 تفحصوا الايمان بعد فوایا
 چنان
 با فتح یعنی قسم باو کند
 چنان
 دست سبب است
 چنان
 بفتح همزه که کاف تاری
 بر وزن فخره مضی است
 که عضو از آن خورده شود
 چنان
 کوه تودج
 سابقاً در زندک کرم
 فاسطوره کرده
 من

شیخ ابواسحق معروف بسبز پوشان در سمت جنوب شیراز در کوهی مسافت
 فرسخ دور از شهر و از دامنه کوه تا مزاران ربع فرسخ است در دره وسیعی واقع شده مرقد
 دارد و در چند جای از آن کوه آب تقطیر نمایند در برکه ها که از کوه تراشیده اند و در سنگها
 جمع می شود آبش کوار است و همسانی با وسعتی در جلوان مرقد است (شرح احوال شیخ)
 بعضی آن را سپید ابواسحق خوانند و برخی سپیدش ندانند و از تاریخ فوتش اطلاعی
 نیافتیم زیرا که لوحی بر قبرش نیست جز سنگی بی خطا و در پاره از کتب قدیمه دیده ام که
 شیخ از عرفا و مرتاضین بوده و با سیلات و سیلاب می نموده چون در صحرای قریب
 بان کوه وفات نموده در آن کوهش برده بنجاک سپردند بعضی از مردم این شیخ را با شیخ
 ابواسحق کازرونی یکی میدانند و حال آنکه غلط محض است ما شرح احوال شیخ کازرونی
 سابقا نگاشته ایم

شیخ دانیال بقعه ایست در دهی موسوم بحرقان در سمت جنوبی شیراز است
 چهارمیل تخمیناً این ده متعلق است بجناب آقا سید مهدی تاجر کازرونی که از جمله سادات
 عالی درجات است شخص کریم است و لطفش عظیم بین الامثال معزز و محترم است
 والد ماجدش جناب حاج میرزا ابوالحسن و برادر کبیرش جناب حاج میرزا احمد آملی
 اهل فضل و علم اند و او ایل حال بمدرسه رفته تحصیل کرده الحال تجارت اشتغال دارند
 اللهم احفظهم (با جمله) بقعه مذکوره مشهور است بدانیال و ابالی اینجا یقین کرده اند
 که آن دانیال پیغمبر است حتی بعضی هم که از اهل دیات این مطلب را شنیده در کتاب
 خود نوشته اند در این اوقات فقیر در خدمت صاحب ده مذکور سکنه الله تعالی
 در اینجا رفته چند آنکه تقصص نمودیم و در خاک کاوش کردیم لوحی که بر آن خطی باشد نیافتیم

مرقدان
 بفتح جیم و کسر راء همد
 و سکون سین و قاف
 و الف و نون آ
 سید محمد
 آقا سید محمد
 مولدش شیراز است
 اصلاً کازرونی است
 منته

جز آنکه در شالوده دیوار آن بقعه پسکی طولانی هستی بود که بر آن خطی ثلث و کوفی بعضی اشعار
 شیخ سعدی را نقش کرده اند در نهایت امتیاز حجاری شده ولی اسمش را از سنگ
 متعذراً نموده اند کما نم این سنگ از آن مزار باشد بهر حال از شالوده اش برآورد
 در بقعه مذکوره نهادیم و ما قبر دانیال را پیش از اینها در ذکر شوشتر نگاشته ایم و اینجا
 دانیال پیغمبر نیست

شیخ شهریار در سمت جنوب شرقی شیراز است مسافت کمتر از فرسخی در
 میان صحرای بقعه کوچکی دارد اطرافش قبرستان است و در آن بقعه دو مزار است
 یکی از آنها نوشته صاحب النفس القدسیه و المقامات العالیه شهریار بن احمد بن علی
 الفسائی و تاریخش ششصد و شانزده است بر لوح دیگر نوشته الشیخ الصالح
 العابد السالک جمال الدین حسین تاریخش نیز سپنه مذکوره است و تاریخ مرگ
 آن را سپنه به قصد و نود و سه نوشته الله هو العالم بحقایق الامور

شیخ علی جوین در یکطرف پسکی شیراز در سمت مذکور است از حالش چیزی
 معلوم نشد و آن بقعه در دهی است که متعلق است با نام زاده واجب التعظیم و
 التکریم حضرت سید میر محمد و تولیت آن بجناب سیادت ماب مجتهد الزمان
 آقا میرزا هدایت الله مذکور است مرکز آنکه تیم که قبور و مزارات افزون از شمار دارند
 و خارج شهر مسافت قریبه و بعیده هست که مانده از عمده ذکر همه آنها نمیتوانیم بیاوریم
 و حالشان را ما معلوم است که آنها گمانند و درجه عهده بوده اند زیرا که الواحشان جز
 شده پس رشته این مطلب را قطع نمائیم و باز گشت بشهر کرده از دیگر انبیه شیراز
 سخن می سپریم بحمد یعون الله تعالی

تاریخ مرگش را
 نیز بر لوح مزار نقش نموده
 یعنی در سپنه مذکوره بکار
 عوض نموده تجدید کرده
 منته

مدرسه های شیراز

مدرسه آقا باباخان در محلّه درب شاهزاده در جنب مسجد وکیل است یعنی در پشت یکی از شبستانهای آن واقع شده بنای آن مدرسه از مرحوم کریمخان زند است که بنا را آن را نهاده و با تمناش موفق نشده پس مرحوم حاجی محمد حسین خان صدر اصفهانی شروع در اتمام آن نمود باز توفیق نیافت از شیراز رفته کجا مرحوم آقا باباخان بارقروشی مازندران فرارش باشی مرحوم فرافرا حسینعلی میرزا در سال کچرازد و دیست و چهل اند مدرسه را تمام فرموده و جدرانش را بکاشیهای الوان زینت نموده و بعضی از املاک بوآیات را آن وقت کرده و تولیت آن اکنون بجناب حاجی هدایت الله مدرس است که تاکنون در صیغه بارده شد (باجمله) مدرسه باروقی است بیست و دو حجره دارد و چهار کلاس و یک رسی فوقانی بر سر در آن ساخته اند حوضی طولانی در وسطش قرار داده اند جناب شیخ مرتضی ابن مرحوم شیخ ابوتراب ابن مرحوم ملا محمد علی محلاتی و جناب سید سلیمان ابن حکیمین متالین مدرس اینجا هستند و فقها الله تعالی

مدرسه بابله در محله سر باغ در جنب بقعه شاه مندر مذکوره است و نام اصلی آن مدرسه بابلیه بوده اکنون آن مدرسه خراب است

مدرسه حاجی میرزا قاسم خان در محله سر باغ است و آن در حقیقت مسجد و مدرسه سابقا فقط مسجد بوده مشهور بمسجد حاجی حسین حاجی میرزا قاسمخان مذکور آن را وسعت داده سمت رو قبله اش را حجراتی تختانی و فوقانی ساخته برای طلاب در زاویه آن در حجره قرب سی سال است جناب حاجی علی مرشد است که شرح حالش در کا زردون گذشت

مدرسه حکیم در محله بازار مرغ در و را بقعه حضرت سید میر محمد است کونیند آن را

مدرسه های شیراز
که نام میسریم حروف
تبعی اولی اقامت خود است
بارقروشی
شهریست از مازندران
در اصل بارقروشی بود
کبر و ال یعنی دهی که در اینجا
بارقروشی میرسد
بوآیات
بلوکی است از خاک
سر و سیمانه مشرق و
شمال شیراز سابقا
بشت مرغ و درازان
حاصلش غله و مسجدا
است از پیشینه خود
حاجی میرزا قاسمخان
برادر مرحوم حاجی ملاعلی
میرزا ابوالحسن خان مذکور
است

میرزا نظام الدین دست غیب بنا نهاده و حاجی شجاع الملک مهر علیخان نوری کارزارگان شیراز بود و بحسن عقیدت ممتاز در سنه کچرازد و هفتاد و دو مرتش فرمود مدرسه ایست با صنعت و وسعت مدرس آن جناب محمد مصاب میرزا قاسی حکیم شیرازی است که در علوم ادبیه با بر و در حکمت البیّه قادر است و ذوالزیا پسین است که کم معلم مدرسه حکیم است و هم قوام الملک حالیه را ندیم

مدرسه خان در محله سخی بیک است بنای آن را الله وردی خان افشار نهاد و امام قلیخان پسرش با تمام رسانیده (آنها از جانب صفویه و البان فارس بود) و املاک بسیاری بر مدرسه وقف کرده اند و تولیت آنها را با و لا ذکور قرار داده اند جناب میرزا محمد شیر میرزا آقا بزرگ ابن میرزا شریف که از جمله ادبای عالی مشرب و فضلالی با ادب است از اولاد ایشان است ولی آن املاک با تمام از میان رفت و دیگران متصرف اند و این مدرسه را سابقا تاجری مرمت نموده پس از آن مرحوم حاجی میرزا علی اکبر قوام الملک در حدود پنجاه کچرازد و دیست و هشتاد تجدید عمارتش پرداخته الحال هم انهدام دراز کافش راه یافته این مدرسه از دیگر مدرسه با بزرگتر باسکو است و در تابدورش سی و دو حجره است و همین عدد است حجرات فوقانیه اش و بهر چهار سمت آن طاقی بلند و ایوانی دلپسند ساخته اند و پیشانی طاقها و حواشی آنها بکاشی های الوان زینت داده و سوره های قرآنی نوشته اند حوضی بزرگ در پیش در وسط آن است و بر فراز کرباس لانش یک ارسی هفت دهنه بسیار بزرگ است که در آن صدر المتالین شیرازی مباحثه میفرموده و این مدرسه را طر فی دیگر نیز بنهت که با عیجه و چاهاب و مبال است این طرف هم وسیع است مدرس حالیه آنجا بنهت

امام قلیخان
مدرسه را در سنه کچرازد
بیست و چهار ساخته او
شاه صفی میرزا ده شاهی
قاضی در سنه کچرازد
چهل و سه متول است
صدرالمتالین فضل
طاهرای شیرازی است
دی در حکمت سرون از حقه کچرازد
و شرح حالش در اکثر کتب مطبوعه
و مرقوم است تصنیفات بسیار
دارد از جمله شرح را اصول کافی
دیگر شواهد و بویه دیگر کتابها
اربعه دیگر کتاب الهدایه دیگر کتب
حکمت الاشواق دیگر کتب
النبات شفا و رساله های علمی
دانش در صبر و حالکونی که عاقل
چ بوده در سنه کچرازد
چنانچه و جری

حاجی سید محمد علی کازر دینی و حاجی ملا محمد تقی فسانی است که نامشان سابقا برده شده
 همچنین جناب سیادت انساب آقا سید علی اکبر کرمانی زید فضلہ العالی که عالمی است
 فقیه و عالمی و جیه مدرسی دیگر در اینجا است و این فقیر در سابق ایام در این مدرسه تحصیل
 و تدریس نمودم متعلما و معلما (بالمجمل) جناب صاحب دیوان در عرض سال موجب
 جیره بخادم این مدرسه و علوفه بدواب آبکش میرسانید تا طلاب بیچاره اگر که بی
 آب داشته باشند یک دو سال است آن را موقوف فرموده خداوندش محبت کند
 که بر طلب علم و دینیه رحمت آرد و مقرری متروک را برقرار دارد و بیرون مدرسه یک
 درب آن آب انباری است متعلق بدروسه و آب مخصوص دارد که در آن جاری
 مدرسه تمام در محله بال گوشت از تمام مدرسه با آب و تر و منظم تر است اطرافش حجره
 و تالاری باشکوه با چهار کوشواره دارد کتیبه بانی بخطوط جلیده و ترا بدوران بر روی کاشیها
 نوشته اند و در فضایش حوضی بزرگ است این مدرسه را مرحوم حاجی میرزا علی اکبر
 قوام الملک در سنه یک هزار و دو سیست و هفتاد ساخته و موقوفاتی بر آن نهاده تا از آن
 تعزیه داری کنند و در لیالی مخصوصه بقرآن مساکین طعام دهند و لیست آن چون بخدا
 صاحب دیوان مذکور است در غیبت خود از شیراز نظم و نسق آن را بدست هر کس
 صلاح و اندازا شخص با کفایت دهد در این اوقات امر و نهی اهلک موقوفه بخدا
 بیان الملک است (اعتراف) از نام و نسب این مرد بزرگ نخواهم گذشت
 خوشتر آن باشد که سزولبران گفته آید در حدیث دیگران
جناب بیان الملک میرزا عبدالوهاب ابن خا جلال العالی میرزا محمد رضا
 بیان الدوله است که مولد و منشأش آشتیان است اجدادشان همدا علمای

بنوع اول برجه
 که پستوران را بخورد
 آشتیان
 از توابع قلم است بستان
 چهارده فرسنگ دور از
 آن واقع در سمت چپ
 قبله و مغربش این بلد
 سردیه است
 م

بوده بیان الدوله مذکور در عهد شباب در آشتیان و آذربایجان تحصیل فرموده در
 تفسیر و احادیث و اخبار قدرتی یافته سپس به دارالخلافه طهران آمده دارای امتیازات
 دولتی شده و جزو زواری استجا گردیده کاهی از طبع متین و فکر رزین اشعاری شیرین
 میفرماید و دانشش تخلص می نماید این مطلع قصیده را از او بخاطر دارم
 دست قدرت کو هر دم جو کرد گل چین بودش اندر آستین دست امیر المومنین
 بیان الملک مذکور در گذشت معزی الیه است وی نیز در طهران و تبریز علوم
 و ادبیه را محصل آمده از جمله فاضل است با علی درجه فاضل در انشاء و تحریر کلام
 اعجاز نگارش بدیضا نماید و بدوق سلیم ناد را شعری می سپرید سالهاست که
 سفر و حضر ملازم خدمت جناب صاحب دیوان و پیشکاراوست این شعر از وی
 سر خمیه حسن بوسی می باید تا پرده عصمت زلفا بدرد
 مشارالیه را دو برادر است یکی جناب میرزا محمد تقی تخلص به پیش دیگر می
 که پستونی دیوانند این صاحب جاهی است با مدرک و آن اکاهی در ویش ملک
 از جناب پیش این سه بیت را یاد دارم که در اینجا می بخارم
 هر کس که با روی چو تیغ نظر انداخت در مهر که عشق پیشیت سپر انداخت
 بی دین و دل انگس که بروی تو نظر کرد بی پاوسه انگس که بی پای تو سر انداخت
 امروز غنیمت شمرای عاقل دمی تو ش کاین کار نشاید که بروی تو سر انداخت
 مدرسه مقیمه در محله لب آب مدرسه ایست خراب در و راه مسجد جامع واقع
 شده حاجی مقیم نامی از طایفه آشتی با دروازه سلاطین صفویه ساخته
 مدرسه مقیمه منصوبه در محله مذکور از بنای امیر محمد رالدین محمد دشتکی شیرازی است

در بعضی از لغات
 و کسر لام تشکیل نموده اند
 برخی نوشته هان
 اول درست است
 و غیر آن غلط تحقیق
 و تفصیل در کتب
 لغت هست هر که
 خواهد رجوع نماید

در سال هشتصد و هشتاد و سه ساخته و باسم ولد خود میر غیاث الدین منصورش خوانده
تولیت آن بار شد و لاد است اکنون بدست جناب حاجی میرزا حسن طبعیات
که در ضمن ذکر فسانا مشرقم افتاد و در دالان این مدرسه در بقعه هزاران و دویز کوکرا
که مذکور شد و این مدرسه دو طرف است طرفی دارای حجرات دلبند و طرفی باغچه
مانند و خلوتی می نیز دارد

مدرسه میرزا علی اکبر در محله بازار مرغ و بروی بقعه حضرت سید میر محمد است
بنای آن را میرزا محبت الله نامی پستونی نهاده و مدرسه تحمیدیه ش خوانده بعد با میرزا
علی اکبر نامی مرمت نموده و بدین اسم معروف شده سپس حاجی میرزا قاسم خان
برادر حاجی میرزا ملک در سال یک هزار و دویست و هفتاد و نه آبادش ساخته
مدرسه نظامیه که اکنون به مدرسه سید علاء الدین حسین شهرت یافته در محله
بال گفت در ضمن آن بزرگوار واقع شده بنایش از میرزا نظام الملک وزیر فارس
چون مرور و دهور عزابی در ارکانش راه یافته بود محمود خان مروی شتی حکم مرحوم حاج
محمود الدوله فرزند میرزا در سال یک هزار و دویست و نود و چهار تجدید عمارتش پرداخت
مرحوم ملا احمد اربلی در این مدرسه تدریس می فرمود
مدرسه هاشمیه در محله بال گفت قریب است به مدرسه قوام مذکور آن را
مرحوم حاجی محمود ساخته و بنام ولد خود حاجی هاشم هاشمیه اش خوانده
حسینیه بای شیراز
حسینیه بای شیراز در محله میدان شاه بنای آن را مرحوم محمد قلیخان بای شیراز
نهاده و بطرز خوبی خوش و وصفی دلکش ساخته بکاشیهایی رنگارنگ تزیینش داده تا ایلا

میرزا محبت الله
مذکور بنای مدرسه را در سال
یک هزار و اند هفتاد
میرزا قاسم خان
بنای مدرسه مذکور را در سال
هفتاد و نه کرده
ملا احمد اربلی
اذ با بکاشی اعلی الله مقامه
در فضل و زهد آتقی سلیمان
عالم است شرح انوار
بسیاری از کتب سلطه
کرده از جمله تصنیفات
آن جناب است بجا
جمع الفوائد و البرهان
و کبریه الیای دیگر
حدقه اثرش و فائز
در ریختن شرف
نصود و دود
بحری بود

در سال هشتصد و هشتاد و سه ساخته و باسم ولد خود میر غیاث الدین منصورش خوانده

ملکانه در آن بنیاد کرده اطرافش حجرات است
حسینیه قوام همان مدرسه قوام است بواسطه تعزیه داری در آن حسینیه اش هم خوانده
حسینیه گردان (گرد باج) همان مسجد گردان است که تفصیلش مرقوم شد
حسینیه مشیر در محله سنگ سیاه قریب مسجد شیر است از بناهای حاجی میرزا
ابوالحسن خان مشیر الملک است تا لاری شاهانه و منازل و غرف ملوکانه در آن ساخته
در ایام سال اکثر تعزیه داری در آن میشود
حسینیه بای دیگر نیز بسیار است از جمله حسینیه مرحوم حاجی محمد صادق تاجر اصغفانی که با
آثار خیرات کثیره است آن را نیز بنا نهاده و در آن حسینیه نیز فرزند سعادتمندش جناب
میرزا محمد شفیع هو صاحب الحسب المنیع روضه خوانی نمایند و یکین را طعام میفرماید
(دیگر) حسینیه مرحوم حاجی محمد علی نمانی که از تجار معروف بود و بحسن نیت موصوف
دولت را بخدمتش جنابان حاجی محمد حسین و حاجی محمد ابراهیم ساکی طینت و حسن طویت طر
خیرات و مبرات را همواره مسلوک میدادند
بازار بای شیراز
بازار و بازارچه در شیراز بسیار است معروف و مشهور آنها چند بازار است
بازار دکیل از بناهای مرحوم کریمخان دکیل است قریب مسجد دکیل چهار بازار از آن
و پنج ساخته شالوده بای آن از پستکهای کلان قرار داده و در وسط چهار بازار چهار سونی
که نقش بسیار بلند و طرزش دلپذیر است کمر بازار داری در ایران بدین اسلوب و بنیان
دیده میشود یکت بازارش تا بر سپید چهار سونی مذکور چهل و یکت طاق است آن را
بازار بزازان گویند از هر گونه انقشه و استعداده دارد و بسیار و بلور فروش و خیاط و غیره

حاجی محمد صادق
نوش در سینه بزرگوار
سید و پنج بوده
حاجی محمد علی نمانی
دفاتش در سال یک هزار و
سید و دو عجبی
واقع شده

در سال هشتصد و هشتاد و سه ساخته و باسم ولد خود میر غیاث الدین منصورش خوانده

نیز در آن هست حاجی محمد رحیم ابن مرحوم شیخی غیاثی است که اطلس خرج را قیام
 شخص استعدا و آن استاد بی نظیر نارسا و فقیر است در این بازار بخیا طشت مشغول
 (همچنین) در این بازار است میرزا عباس علی دو آنکه در حرفه مذکوره یکانه است در علم
 ادب فرزانه (بازار دیگر) چهل و شش طاق است آن را بازار کلاه دوزان نامند
 از کلاه دوز و اصناف دیگر دارد مع بسیاری از صرافان و مخصوص در حجره چند کارکنان
 جناب حاجی میرزا ابراهیم صراف و خزانه دار مشغول بنقادی اند و حاج مشارالیه در قص
 و بسط امورات دیوانی قادر و تواناست (همچنین) در این بازار است دکه جناب
 آقا محمد حسین صراف فرنگی چون رتق و تق کار فرنگیها و حواله جات آنها بجناب ایشان
 باین لقب اشتباه یافته گذشته از صرافانی دارای کالات عدیده و مخترع صنایع بدیهه
 میباشد (بازار دیگر) نوزده طاق است در آن همه علاقه بسند و یراق بافند
 (بازار دیگر) ده طاق است در آن تمام سراج و ترکش دوزانند و در وسط بازار
 اول که بازار بزازان باشد نیز بازاری است یازده طاق در آن جماعت شیرازی
 در ب این بازار فتنی میشود در رب مسجد وکیل
بازار نو ابتدای آن استای بازار کلاه دوزان مذکور است و انتهایش دروازه اصغیان
 متوقفش نیز از آخر دکه است و در آن اصناف متفرقه اند
بازار شیردوازده طاق است هم آنکه و آخر قریب بازار وکیل است در آن زنند
بازار معروف باز دو بازار ابتدایش از درب بازار وکیل است تا بر سپه بازار
 حاجی که ذکرش نباید در رسته این بازار احوال حاج و انحراف هست متوقفش از چوب
 میباشد بطریق شیب بامی از هر حرفه در آن یافت میشود

حاجی محمد رحیم
 بواسطه اینکه در صنعت
 خود استاد است همچنین
 از اهل ذوق و کمال است
 نامش برده شد
 صنایع چند
 در شیراز بازار دوازده طاق
 چینی سازی و مردم فرنگی سازی
 و عمل بانی غیر ذلک چون کسی
 نیامد و کارش نشناختند کار او
 کشید بلکه بیچاره اموالش را در آن
 مصروف داشت و
 تلفت نموده
 شد

بازار بزازان

بازار مسکران قریب چهل طاق بازار کوچک است در آن جماعت مسکران اند و حاجی
 میرزا محمد علی در صنعت مذکور استاد و دارای هنر است در این بازار دکه دارد
بازار مرغ (سوق الطیر) نزدیک بازار مسکران است در آن جماعتی زرگر و غیره
 میباشد و چند نفر از اهل صنعت دارد (از جمله) میرزا محمود ابن مرحوم غلام حسین
 از فنون زرگری بکمال با خبر است و در این حرفه صاحب هنر گذشته از صنعت مذکور
 از کالات معنویه نیز بهره دارد و دو بایل فضل و ادب روزگاری میکند زاندر برادر که تروی
 آقا محمد جعفر در و آگری از مردمان هنری است آقا حبیب الله نیز از بازار دوزانند و در صنعت
بازار کفشان در آن جماعتی کفش دوزانند و این بازار قریب مدرسه خان است
بازار حاجی یک و هشتاد و هشت است باز دو بازار مذکور دهنه دیگرش قریب
 حضرت سید میر محمد در آن صنایع و حرف متفرقه است
بازار آقا یازده طاق دارد و چهار سوئی واقع باین صحن حضرت شاه چرامی علیه السلام
بازار معروف چهار راه بیت و چهار طاق است و آن باین صحن حضرت شاه چرامی
 و مسجد نو مذکور است در این بازار اکثر خوراکی فروشدند مذکور داشتیم که بازار و بازار
 بسیار دیگر در شیراز هست که در صدد ذکر آنها نیستیم
کاروانسرای کرمک در بازار وکیل یعنی در بازار کلاه دوزان مذکور از بناهای
 مرحوم کریم خان زند است و چهار آتش و طبقه است و دو طرف دارد و در باعه صندلی
 در این سر امال التجاره را غوثیه می نامند
کاروانسرای رودخی نیز در بازار مذکور است عرصه اش از همه سراها بزرگتر است

غلام حسین
 در صنعت فلزکاری کمال قدرت
 و تسلط را داشت در این
 بود این کمال بآن مرحوم در سنه
 یک هزار و سیصد و نه وفات
 و تفریح و تفریح در آن بخش مردم
 ماده تاریخ این است
 فوت خانه فرصت سال آن
 بهای قربان در قرب حق سیدی
 مرحوم مذکور را برادری بود و غلام
 یک در صنعت مذکور و غلام
 الحی در امان نظیر داشت و خط
 سکنه را نیکو می داشت در سنه
 هزار و سیصد و چهار
 وفات نمود
 بازار آقا
 محل بزازان است اینجا
 شد

بازار بزازان

و از بناهای وکیل ایضا و در آن تجارت و جماعتی از پارسیان اند که نیز تجارت دارند
ایشان است ملاخبر و شاهجهان مردی است فرزانه و خردمند بی یگانه
کار و انصرای توام هم در آن بازار است حجرانش و طبقه تمام تاجر نشین و
این سرادربارین از منتهای بنا و نماده شده حسب الحکم خشنده کوهر درج اصالت و فروز
انتر برج جلالت علیا حضرت فرشته خصلت حاجیه کوکب الدوله دامت شوکتها
زوج جناب توام الملک حایله و صیدیه مرحوم حاجی نصیر الملک مشارالیه ملک را
عاقله ایست و دولت را کافله عریضه

رأیت انما زطلاوة الایمان
خشنا لم یزلکما انقشہ ان

کار و انصرای قیل در بازار شیر کران مذکور است از بناهای کریم خان
و در آنست تجارت و جمعی پیل و رو غیر ذلک
کار و انصرای کلشن که آن را سرای شیر می گویند حاجی شیر الملک ساخته
سرای است خوش طرز و بار و حجرات فوقانی نیز دارد و در آنجا اکثر تجارند و جناب
حاجی میرزا کریم صراف که سابقا نامی از او برده شد در یکی از حجرات تجویل داری خانه
مبارک مشغول بود و در این اوان که بعقبیات عالیات مشرف شده و لدا و جمدن
جناب حاجی میرزا غلیل که از جمله تربیت شدگان فارس بلکه ایران است در عمل
مذکور صاحب جاه است و این کار و انصرای از مرتب بر سر راهی دیگر است که در آن
سکونت دارد و جناب معارف ایاب قدوة العارفين و زبدة الپساکین آقا محمد
اصفهانى که بشغل عباد و زری و صنایعی که متعلق است باین حرفه مشغول است از
دست بچ خود لقمه نانی حاصل نموده و بکسج قناعت غنوده منت از کس نمیکوید و

رأیت انما زطلاوة الایمان
یعنی دانست چنان و شرف
حسن و خوبی ایان آن زنی که
نمیده است سایه و اقبال
داده من
کار و انصرای
کلشن مذکور در سال یکزار و
دویست و هشتاد و اند
ساخته شده
آقا محمد کاظم
گاه کاوه فردی یاد و نامی میکش
از او بخاطر دار که کند
دلبر من که بدینسان دلبری کند
هم دل از من هم مرا زدل بری
و که
در کم نیست میدی و ناکردن
ترس از دشن خون ریز و ناکردن
کریه چشمش با بخت این میکش
خنده زیر لب و رو بقتا کردن
منه

جز راه حق نمی بود و کاسیه شعری می گوید
کار و انصرای حاجی آقا جان دو کار و انصرایست هر دو در بازار واقع
شده است در آنها تاجر و خیاط و پیل و رو غیر ذلک ساکن اند
کار و انصرای نال بیک در بازار مرغ مسکن پیل و روان و عنبر هم هست
کار و انصرای چراغ علی خان نیز در بازار مرغ است بنای اولش از امام فرد
بیک خلف بکی والی فارس بوده و چهره اعلی خان توانی آن را وقتی عمارت نموده
و تولیت آن بدست جناب رکن الملک شیرازی است که شرح احوالش این است
جناب رکن الملک نام نایش میرزا سلیمان خان خلف یکی است مولدش
شیراز در علوم عربیه و ادبیه ماهر است و در اقسام خطوط و انشا قادر و تهاست که
در دارالطفا صفتان نایب الحکومه و ملازم خدمت حضرت الاطل السلاطه
و شعر را عرشی و عجمی نیکو میفرماید و خلف تخلص بنیادین و شعر را از او بخاطر دارم
دل غمین بوصول تنی ز نوشاد
که رشک لعبت فرخار و شوخ نشاد
بجوی خنده و شیرین ما و لا بکذر
به بین که تیشه بفرق هزار فر باد

در دالان سرای مذکور حجره ایست که که حاجی آقا جان زرگر شیرازی است و وی در
این عمل و صنعت شخص اول است و در موضع کارش نال
کار و انصرای دقاها ایضا در بازار مرغ مذکور واقع شده که مسکن عزیمت
کار و انصرای شیخ نصر در آن اکثر غریبا منزل مینایند و در بعض حجراتش
پیل و رو نیز هست و در حجره آنان جناب حاجی میرزا احمد بنجامینی ولد مرحوم حاجی
محمد جعفر مسکن دارد و باینکه جوان است در مسائل نجوم با قدرت و توان است و

حاجی آقا جان
فرارش باشی جناب توام الملک
حایله است
بنای آن
در سال یکزار و دویست و هجری
بوده من
فرشاد
نام شهری است
حسن و زیور گذشت
کاروان سرای شیخ نصر
در سال یکزار و دویست و هجری
ساخته شد و در محله بازار
مرغ است چون غریب بخت
شیخ نصر پسر شیخ عبدالرسول
خان حاکم و شعر واقع شده این
اسم معروف است الا
بنای آن از شیخ مذکور
نیست

سال استخراج تقویمی می نماید

کاروانسرای شاه چراغ در جنب صحن مطهر واقع شده چون اراضیش را بعضی از مردم بغصب برده بودند در سنه چهار و سیصد و چهار قدری از آن را بتعزیت حکومت بدست آورده و ضلع از آن را ساخته هنوز دو ضلع دیگر آن (مخفی مانده) که کاروانسرا و بار بند های بسیار در شهر شیراز و خارج آن هست که ذکر همه آنها موجب اطغاب خواهد بود و سربای تاجر نشین آنها بود که مرقوم کردید ولی باقی اکثر محل نزول قوافل و مسافران است از جمله مثل کاروانسرای حاجی عباس **جناب** حاجی عباس تاجر باشی است و هم اکنون وکیل روس است مولدش از دوابد میباشد مرحوم والدش حاجی جلیل بوده از مشاهیر تجار و خود مشاغل چهل سال است در شیراز سکونت دارد انتظام امور تجار روسیه بکفایت است (بالجمله) در خارج شهر کاروانسرا باست مثل کاروانسرای شاه میر علی حمزه بیرون دروازه اصفهان از بنا های مرحوم وکیل کریم خان زند محل نزول قافله است و همچنین مثل بار بند شیرازی بیرون دروازه کازرون از بنا های حاجی شیر الملک که محل نزول قافله است

حمامات شیراز

حمام در این شهر بسیار است اکثر آنها لطیف و پاکیزه که در سایر بلاد حامی بظافت آنها کمتر دیده می شود حمام های مشهور این است

(در محله میدان شاه) حمام وکیل حمام باقر آباد هر دو از بنا های مرحوم کریم خان است ولیکن حمام وکیل مذکور حامی است که خالی از اغراق در تمام ایران لطیف تر دیده نشده و نخواهد شد پس تو نه های عظیمه غریبه در آن است که از تجاری آنها عقل حیران می شود

کاروانسرای حاجی عباس
قریب بدروازه اصفهان
است
کلیت
بقع بزرگ و کاف پاری و
سکون فن و تفرشت
در آن در لغت رفته
یعنی وکیل عامل
است

در

و اکثر سنگهای جدران مرمر است و در هر صنفه از جا که آن حوضهای لطیف خوش طرز ساخته شده معلومات دیگر دارد که ذکر آنها موجب طول کلام است و تمام در

و حمام بی بی دختران و حمام رضا قلینجان عرب و حمام خانی
(در محله سنگ سیاه) حمام شبک حمام عبد الله بیک حمام دروازه و غیر ذلک
(در محله سرباغ) حمام حسین آباد حمام سرباغ
(در محله درب مسجد) حمام کلدسته چوکه قریب بکلپشته مسجد نو واقع شدند
(در محله بازار مرغ) حمام میرزا بادی حمام نواب حمام صدر آباد حمام شیخ الاسلام
(در محله اسحاق بیک) حمام نقشبک حمام سرو حمام ارک حمام نظری خان
حمام حاجی نصیر الملک حمام تقی خان حمام کودک و غیر ذلک
(در محله بال کف) حمام للاحسین حمام حاجی هاشم حمام حاجی زین العابدین حمام
حمام اسپتانه یعنی آستانه سید علارالدین حسین حمام بال کف و غیر ذلک
(در محله لب آب) حمام گلشن حمام علدار حمام زبیده حمام امام زاده ابراهیم
(در محله دزک) حمام شیخ جغتید حمام نقشبک حمام حکیم
(در محله درب شاهزاده) حمام خواجه حمام آقا باباخان حمام شجاع الملک حمام
خیران حمام حاجی غلام حسین خان مشارالیه جوانی است دارای حبیب و نسب
متواضع و مؤدب در امورات دیوانی صاحب کفایت و درایت حمام آقا طاهر
مشارالیه در زمان ریاست مرحوم حاجی میرزا علی اکبر قوام الملک عامل و ضابطه بوده
معزاً از میریاسته از وی اولادی چند بصره ظهور آمدند و همه بر حمت حق پیوسته اندی از
آنکه باقی مانده عالیناب میرزا احمد مردی است جهانمیده و دانا محبوب القلوب

کلدسته
در شیراز جانی را گویند
که بالای آن مؤذن افغان
کوید خواه منار باشد
باطاق مرتفع و
غیر ذلک
حمام میدان
این حمام وقف بر استحضرت
شاه چراغ علیه السلام
است
تقی خان
و تقی از جانب مادر شاه افشار
حاکم شیراز بوده
کودک
بقع کاف پاری سکون
زبیده
بعضی اول و تقی ثانی است
حاجی غلام حسین خان
خلف مرحوم حاجی محمد حسن است
که از سلسله بادی خان کلانتر
سابق فارس بوده
آقا طاهر
در سینه کهنه رود
شصت چهار دقت
یا فته
است

در

کما در کربلا در روزی دگر
 صد شکر از آن غایت کرم در
 آنرا که از پشت دست رخسار
 آن کرد و با طاف رخسار
 باغ نظر خیزد و در آن عارض
 سوسو ارم خود نشان عارض
 از وده خندان رخسار
 حاصل بود علی التقدیر
 کرمش که پیش ارم کشته
 کرم غایت بود و در آن کما
 در و محله واقع شده
 قدسی از آن جز محله
 میدان شاه است
 و قدیمی دیگر جز
 محله درب
 شاهزاده
 میدان طویل
 میدانی است که در آن سپاه
 ایالت را می بندند و
 انبارهای دیوان نیزند
 آنجا است
 (نه)

حاجی
شیخ الاسلام رادوان
اشعاری است و صفات خاص

دور از دروازه باغ شاه است از بنا بای نظام الدوله حاکم شیراز است اکنون مالک است
نصف آن را مؤمن الوزاره که نام وی در ذکر کارزون گذشته و نصف دیگرش از
امیر الامراء العظام فخر الدین عطاء الدوله است معزی الیه و ولد مرحوم حاجی
عبدالحسین خان عطاء الدوله می باشد

باغ شیخ دوست قدم تخته دار از باغ مذکور قبل است باغی است روح افزا و
نشانه از کاپستان ارم انواع کلهای الوان که تخم آن ها را از فخرکستان آورده در آن عمل
آورده اند سابقا این باغ از جناب حاجی شیخ محمد حسین شیخ الاسلام بود که شرح الحوش
بیاید پس میرزا حسن علی خان نواب شیرازی ساکن طهران که وکیل دولت انگلیس است
و سفرای خارجی را رئیس مالک آن در جنب آن باغ بستانی دیگر میرزا جعفر علی خان
نواب برادر معزی الیه ساخت و در آن چندین دست عمارت جابجا برافراخت
تا سفرای مذکوره را مسکن باشد و در عرصه آن باغی های بسیار که از روی عروسان بازار
اراسته تر است ترتیب داد

(اعراض) بر مطالعه کنندگان این کتاب مخفی نیست که فقیر مؤلف را تقصیر در عبادت
بسیار است که در ضمن کلام چون مطلبی بنظر آید درج نماید و کس را بدین سیاق تالیف
البته مخفی نخواهد بود پس از حاجی شیخ الاسلام مجلسی بانی خواهد شد

جناب شریعت دار حاجی شیخ الاسلام مذکور و ولد مرحمت پناه حاجی شیخ ابوالقاسم
شیخ الاسلام است سالهاست که این منصب در خانواده ایشان است و منصب
بائنها و ایشان اصلاً از قبیله قاضی احسا و قطیف اند بقدر جناب شیخ مذکور بقصداً
مشغول است و ولد سعادت مندش جناب مستطاب حاجی شیخ محمد باقر که در علوم

ای بار جفا پیشه و فانیست که
بر جانت و سوختگان هم نمی کن
ای نهال بان شاه زحاکم خبری ده
وی آه بان ماه بهر جلد زری ده
بقصد صد دل ترش خد نکست
کذا ذری که با جامه نکست است
کی آه مراد و سبب از نیست
دل خست که از روی رسک است
دو رضا را چه می شی زار خست
از گرم ده حاجی باقر سایه دیو خست
مرحوم
حاجی عبدالحسین خان
عطاء الدوله در سنه ۱۲۸۰
بصد و پیزده
وفات یافت
حاجی شیخ ابوالقاسم
وفاتش در مدینه منوره در
سنه ۱۲۸۰ و در سنه ۱۲۸۰
هشتاد و شش جری
است
حاجی
بنفع تاد و شد مدیم
نام قبیل است
حاجی
شیخ محمد باقر حاجی شریعت دار
وفا متخلص در ۱۲۸۰
در چشم سن بر روی نوای بر فدا
در سوختن زلف تولد می گرفت

در سوختن زلف تولد می گرفت
در سوختن زلف تولد می گرفت
در سوختن زلف تولد می گرفت
در سوختن زلف تولد می گرفت
در سوختن زلف تولد می گرفت
در سوختن زلف تولد می گرفت
در سوختن زلف تولد می گرفت
در سوختن زلف تولد می گرفت
در سوختن زلف تولد می گرفت
در سوختن زلف تولد می گرفت

شرعی و غیره با کامل است به نیابت پدر بزرگوار حاجی بر مسند قضاوت جلوس یافت
و اصلاح امور مردم را میفرماید از برای ابائی فارس این مفاخرت بس است که
در محکمه مخنکه ایشان تاکنون بر شوه اخذ دیناری نشود و کاری با شسته بکشته
باغ زعفرانی نیز در جنب باغ شیخ است جناب میرزا آقایی تاجر معروف تبریزی که
از جمله سادات محترم و تجار معظم است آن را تازه غرس نموده

باغ حاجی عطاء الدوله در سمت شمال شهر است بمقدار کمتر از سیلی دور از شهر مشار الیه
آن را بنای نهاده که نامش پیش از این ذکر کردیم و گذشته

باغ میرزا آقاخان بهمن اسم معروف است در جنب باغ عطاء الدوله واقع شده
آن را جناب حاجی عز الملک که پیش از اینها ذکر آنها را شیرازی نامی از ایشان برده شده
بناموده در وسط باغ عمارتی بهشت که چهار فصل است بنیاد نهاده حیاضی چند بر دور
آن عمارت است آبش خوشگوار هوایش سازگار خاکش رشک جبر بر ساقش

باغ ابوالفتح خان در جوار باغی است که پیش مذکور شد و این باغ از حیث آراستگی و
زیارتی چون باغ بهشت است بلکه داغ بهشت عمارت عالی و آبشار باغی متعده
دارد بقدر مالک این باغ است امیر الامراء خان بابا خان امین دیوانخانه ابن عبد الحمید
خان ابن محمد اسمعیل خان ابن حاجی اسپدالد خان جناب مشار الیه در فوت و وفات
مستغنی از توصیف و تعریف است حفظ الله تعالی

باغ ارم نیز در سمت شمال شهر است و بالاتر از باغ مذکور یعنی تا شهر یک میل قدر
بیشتر است بستانی است بی مثال و گلشنی بهشت شمال قضای جانفرایش طرب
امیز هوای دلکشایش نشاط انگیز سرویش سرافلاک کشیده انهار و چشای

تبریزی
از آن جهت گویند
که اکثر معاطل این جنس را می یابند
حاجی
اسد الله خان براد
مرحوم حاجی میرزا علی اکبر قوام
الملک است از شایعین
و کمال بوده و فاش در
سنه ۱۲۸۰ و در سنه ۱۲۸۰
هشتاد و شش است
سنه

از حاجی

میرزا حسنعلی خان در اوان وزارت وفات یافت باقی ماندن ازین نصیر بخش را خواست عرض نمودم
آه حاجی نصیر الملک که در جهان زین مصیبت عرصه کی راه افغان زاده حاجی قوام الملک را که فارسی بر سر برادر و کشتن مانده بود بعد از اودی سی بنیاد شد و در بار روضه از او سی یاد در دوزخ باشد کرد و این هفت کاین روایتی رود که در آن راه اول پر و جان در ملک بنان او عطا و کرد نام بر هم ریخته خانه شکست در بنان مرغ و خوش گدازان قوت و وفاداری بال کشود و پرید و با هم تفرس شدند نامور تر کتب مثل احسن و علی و در پیشگاه اندر جاری بران شد در دوم عشر صفر یکبار در این باره باریست خویش قریب و جدا شد بر مرز و رسید افزون بود و کجی کز همان جبریت و در پیشگاه اندر نیز تاریخ سال افزونیت و بیعت مسکن حاجی نصیر الملک کوی ن

از خاک و مید و عاراتی دارد و شایسته شغل بر بالاری که بواسطه دو پستون قوی پیکر بر پا و ارسای با کوشار با و اطاعت و اقامی دیگر از فوقانی و تحتانی داراست اشارت به متعدد از هر جانب آن روان است و سبزه های اطراف جویش چون خط بر کرد عارض نوش لبان بنای اول آن را حیرت قلجان نیلانی نهاده سپس مرحوم حاجی نصیر الملک خرد و حکم بنیاد عمارات مذکوره داده حاجی محمد حسن معمار که در فن بنایی نظیر است و معمار شیران بار ابر آورده باغی دیگر بر آن افزوده اند آن نیز بهوش معطر است و فضایی معتبر خلوتی دیگر دارد که نارنجستانش نام نهاده اند بار بند و کوشکی هم برای آن قرار داده بقدر مالک آن باغ است جناب نصیر الملک ابوالقاسم خان که در ذکر مروست نامش مسطور و شرح حالش مذکور شد

باغ رشک بهشت گلشنی است منو سرشت این باغ در پشت باغ حاجی عروا الملک است که مذکور شد خاش غیرت مشک و عنبر است آتش حسرت سلسال کوش ایوانی مرغوب و منزلی مطلوب در آن ساخته شده مالک و صاحب آن مرحوم میرزا نعیم قوری بوده که شرح احوالش گذشت پس از آن با دلاوس رسیده مانند جناب قوام لشکر و غیره که نیز ذکر حالشان سابقا گذشت و باغی دیگر در جنب آن است که آن رشک بهشت پامین گویند

باغ حبیب آباد بوستانی است نیکو بنیاد در طرف قبلی باغ ارم مذکور و سابقا عمارت عالیله داشته اکنون در آن گانش اندام روی داده ولی اشجارش با شمار و شمارش است مالک آن مرحوم حاجی میرزا فتح الله قوری و غیره بوده مشایر الیه در شیراز افزون میزیسته اکنون پورته آن رسیده که از آن جمله است جناب حاجی میرزا اسد الله

کتابخانه

کتابدار باشی خلف مرحوم حاجی مذکور و میرزا حسنعلی خان رونق که شرح حالش باید **باغ ناری** در سمت شمال است مسافت کمتر از میلی باشد بنای آن مرحوم نیکان ناری مذکور در سینه کبزار و دو بیست و سی و پنج نهاده قدیم عمارتی محکم و بنایی مستحکم و است در جلوان حوضی هشت بوده که آثارش هنوز باقی است کوشکی در جلو باغ و اردوگون بتعلق زمان جمعی آن مالک انداز جمله جناب مستطاب امام جمعه که شرح احوالش در این کتاب شده و دیگر توابه عالیله و خیر بلبند اختر مرحوم حسینی میرزا بی فرمانفرما زوج مرحوم میرزا ابوطالب ذاب که نامش سابقا زینب این نامه آمده تحریر شده و گویند البت انکیش پاپی لفضیلت التیارات علی الرجال

و نزدیک باغ ناری مذکور باغی است آن را باغی حاجی میرزا محمد خوانند **باغ تخت** قلم اینجار سپید و سر شکست خانه را گویا از این قصه عرصه است که بی اختیار اشکش روان است و نام از این تحریر تشریری که چون طومار بخود چسبان (ذکر معلومات این باغ و خرابیش این است) که در جانب شمال شیراز مسافت کمتر از میلی قریب یک و نیم کیلومتر با باکو بی در آن است قطعه کوچی بوده آنکه تراجیه بر بالا آن عمارتی ساخته آن را تخت قراچ میخانه اند پس از قریبها خاقان شهید بنایی تازه و تخت قاجارش میخوانند بعد از مرحوم محمد شاه قاجار مرتبه با بران افزوده و حوضی در جلوان احباب ساخت و آن را باغ تخت می نامیدند و این از جمله باغهای ناری (وضع آن باغ) عرصه تمام باغ قریب یکصد چارمین زمین است از در آن که داخل میشوند بوستانی است دو خیابان وسیع دارد که در حواشی آنها سبزه و دلب و چمنها بلند بقطار است و در ضمن آنجا درختان گل ریاحین بوده و در سایه متن باغ از کوه

کتابخانه

یعنی اگر جماعت زمان اند این زن باشد هر آینه افزونی دارند زنها بر دنیا

حاجی میرزا محمد

پسر حاجی میرزا حسن ناظر فرمان با باشد از حاجی میرزا محمد مذکور بود میرزا باقر و از میرزا باقر و لاری سعادت میرزا حسین در زمره

ابن خیر است

تشریر

خلعت و شتر ساری

آنکه قراچ

از جمله آبا بجان سلفی بوده که در فارس از جانب سلاجقه حکومت داشتند در سده چهار صد و شصت عمارت مذکور را بنا نهاده منته بنایی تازه

که خاقان شهید نهاد در سال هزار و بیست و هشت بوده و تاریخ شهادت این پادشاه سنه ۱۰۱۰ و بیست و نه است قریب در بخت اشرف

بعد

که محمد شاه قاجار مرتبه با بران افزوده در سال هزار و دو بیست و هشت و اندوه و تاریخ فوت

کتابخانه

کتابخانه

کتابخانه

کتابخانه

کتابخانه

کتابخانه

کتابخانه

کتابخانه

اشجار با آنها موجود است در انتهای باغ مذکور دو رسته پله و دو درگاه است که بالای رسته پله بر طرفی دیگر که در آن حوضی است طول آن مقدار نود ذراع عرضش شصت و پنج ذراع است در سمت شمال و جنوب آن حوض باغچه های پرازان پنج و ستر و سایر اشجار نیز دارد ایضا در دو سمت مذکور دو عمارت کلاه فرنگی است بقرینه که در ایوانهای متعدده از تختانی و قو قانی است و در سمت رو بقبله هفت طبقه و مرتبه است که طول آن طبقات قریب بطول حوض است بعضی کتریخی بیشتر و در انتهای طول آن طبقات میلهای مرتفع مضع از کاشیهای الوان برپاست و عرض هر یک از آن مراتب ده ذراع و بیشتر و کمتر است و در هر طبقه دو رسته پله بقرینه ساخته اند که از طبقه دیگر بالا میروند و در میان پله از طبقه بالا تا پائین آبشارهای عریض است که از فراز به شیب آب میریزد و در عرصه هر یک از آن طبقه ها حوضهای کشولی و غیر کشولی ب شکل مربع و محش است بعضی مثنی و مستدس و در میان نشان قناره ها قرار داده اند و در ضمن حیاض مذکوره باغچه هست که دارای نارنجهای قوی پیکر باغچه است و همچنین اشجار دیگر در مرتبه و طبقه بالا تا لاری است رفیع با عرصه وسیع در دو طرف آن بالا ر بقرینه اسی با دو کوشوار با و ایوانهای متعدده ساخته اند بوضعهای خوش و طرزهای دلکش و تالار مذکور دو رویه است که روی دیگرش بطرف خلوت و فضائی است که آن هم باغ مانند است دریاچه طولانی در وسط آن است در باغچه های پرازان پنج و ستر و جای بجای رسته حامی بسیار ممتاز در زاویه اش نباشد و این طرف را دربی است که از اشجار بطرف کوه میروند این بود تقریب باغ تحت بر سیل اجمال و اختصار روی پیران افسوس و در لغت که تمام آن بنا با وسرا به منهدم شده و در هم ریخته و ریشه اشجار آن هم

طول حوض
مذکور شد که نود ذراع
سابقا که دقایق و کشکی یک
ساخته بود و بر روی آن حوض
دریاچه مانند روان بود و بر
از قاشیهای که آماجیر
کر یا بل بود و سازند
روی آن کتی
میسکد
نقشه

در قناره

در باغ باغی که از بلاد بعید می آمدند نقشه یا عکس از آن برداشته می بردند اکنون آمده مکران شده سرانگشت تحیر بدان میگزند در این اوقات فقیر مؤلف در اینجا که داشتم و بجزایه های مذکوره نظری و آن سرای ویران گویا زبان حال این بیت مضمون را بود ایام که بگویم گذری باز گزینند شود ایام که برویم نظری باز گزینند خدای تعالی عمر بادشاه اسلام شاه و وزیر اصفت جاه را پاینده دارد که بر پیش میگذرد باغ میرزا محمد رضا در سمت مذکور است ایضا نزد یک باغ بخت بستانی است غرض آن را مرحوم میرزا محمد رضای مستوفی که سابقا نامش در ذکر کر بال برده شد بنا نهاد و باغچه دیگر در جنب آن نیز هست که در آن گل کاری می نمایند و چند دست عمارت هم دارد تعلیق این دو باغ بکلی و داشت میرزا علی محمد خان مستوفی است که نیز نامش مذکور کرد و بجانب میرزا کر معنی که اسم وی نیز در ذیل از سخنان مر فغانا

باغ نور شمال شرقی شیراز دو میدانی درواز شهر در جنب مصلی است بوستانی است خوش چون روی دلداران و لجوی و هوایش مانند طبله عطاران خوشبوی حدیقه ا باروح و صفها روضه دلکش و دلکشا خوابه شیرازی علیه الرحمه در صفت آن فرمود

میان جعفر آباد و مصلی
عجبر امتی می آمد شملش

باغ نور مذکور چند طرف است اول فضائی است که قلیل اشجار دارد از آن گذشته بکریایی حکم اساس رسیده پس داخل بطرف دیگر میشوند در آن لاری بسیار مرتفع و دور و در جنبش دوارسی و دو کوشوار است و در جلوتالار دریاچه است بهشت که دو تابدورش نود و دو ذراع میشود و فضای این باغ مرتبه مرتبه است مثل بر اشجار نارنج و دیگر فواکه و ریاحین و انواع گلهای رنگین در وسط باغ آبشار هست

در این باغ که از بلاد بعید می آمدند نقشه یا عکس از آن برداشته می بردند اکنون آمده مکران شده سرانگشت تحیر بدان میگزند در این اوقات فقیر مؤلف در اینجا که داشتم و بجزایه های مذکوره نظری و آن سرای ویران گویا زبان حال این بیت مضمون را بود ایام که بگویم گذری باز گزینند شود ایام که برویم نظری باز گزینند

رحم را محمد رضا در ستر
سصد و دو ذراع نود
جنف آباد
باغ جهان دارا ضعی طرا
آن است که ذکر شد
آن چون این باغ معنی باغ نور
میان اراضی مذکور و
مصلی که ذکر شد
واقع شده خواهد
فرمود میان
جنف آباد و مصلی
نقشه

که در آنها فواره بابر پاست آبش از کلبا و است (طرفی دیگر) در پشت تالار
 مذکور واقع است و آن خلوتخانه است که در آن بیتات بسیار ساخته شده این بنا
 مذکور به مرحوم حسینعلی میرزای فرمانفرما خلف خاقان مغفور در پال کینزار و دست
 بیست و پنج نهاده و آن مرحمت پناه از حکام نیک ذات حمیده صفات بوده
 بهم خود را همواره بخیرات و مبرات مصروف میداشته و او را اولاد بسیار ذکور و
 انثا بوده که اکثر مرحوم شده اند بعضی از اولاد زاده های وی بالفعل در شیراز هستند
 (چون) نواب محمود میرزا بن نادر میرزا بن فرمانفرمای مذکور جوانی است با بخت
 جواد بی با بخت مدد و تهنه النجایا محمود انحصار (و چون) نواب ضیاء الدین
 میرزا و سهام الدین میرزا ولدان بهاء الدین میرزا نورین غیرین حفظهم الله تعالی
 (بالجمله) طرف دیگر باغ نوسمی بفرهاد آباد است از امر مرحوم حاجی محمدالدوله قزاق
 طاب ثراه بنا فرموده عمارات فوقانیه اش متعدد است در یکی از آن عمارات
 در سقف اشکال فلکی و کواکب کشیده اند و تاریخ بنا را وصال علیه الرحمه فرموده
 زیست باغ نوابان مکان آباد

در فضای این باغ هنری است جاری و در باغچه های گل کاری طرف دیگر باغ نو
 مسمی بامیر آباد است که میرزا بنی خان امیر حاکم شیراز ساخته در آن اشجار نارنج
 سید و حساب است پس از تفصیل و تعریف باغات مذکور که گوئیم که آنها دیوانی
 بودند و برود و در هر مقام آن بنا ها خراب و ویران شد و بزره خلوتی دیگر داشت
 شمایی باغ که الحال اثری از آن باقی نیست همچنین حاجی داشت که از میان رفت در
 این سنوات نواب مستطاب نوز میرزا بن رضا علی میرزای نایب الایاله این

مغفور فعلی شاه تاریخ جلوس
 سینه کینزار و دست و دوازده
 و تاریخ نوشتن سال کینزار و دست
 چاه بگری است مدت
 سی و هشت سال بوده و تیر
 در آن است مده
 نادر میرزا
 نوشتن در سینه کینزار و دست
 پنج است
 زیست باغ انج
 کینزار و دست و چاه و دست
 میشود مده
 سیرانی خان
 در سینه کینزار و دست
 چاه و دست و شیراز
 آمده مده

میرزای فرمانفرمان باغات را از اعلی حضرت اقدس شریاری خواسته و گرفته
 و مالک گردیده جزئی مرمتی نموده و باز هم در کار است ولی چون بنای اولش البتة
 شد این شاهزاده ازاده از آن خاص معزز و محترم فارس
 باغ جهان فادر برابر باغ مذکور واقع شده بنایش از کینجان زند است در وسط
 حقیقی آن کلکشت عمارتی است هشت در میانش حوضی است از سنگ مرمر
 و در فضای باغ نیز دو حوض و انبار های پیر چهار خیابان دارد که در آنها سرو های
 بقطر است و در سایر اراضی آن درختان نارنج و انار این باغ هم دیوانی بوده چند
 سال است جناب مؤتمن الملک و ادا جند صاحب دیوان که سابقا در ذکرین
 نام نمیش برده شد از دولت متصرف شده برتش کوشیده آبادش ساخته
 جلو باغ مذکور که تفصیلش گذشت نزدیک تکیه حافظیه باغی دیگر است متصل با
 باین طور که سردیوار این باغ مسادی است با زمین باغ جهان نمای اول یعنی این
 باغ در کودی واقع شده اشجارش همه انار است این را جهان نمای پایین میگویند
 که هم کینجان وکیل ساخته و در جنب آن ایضا باغی دیگر که نارنجستان است جناب
 مؤتمن الملک مذکور غرس نموده و جدیداً احداث است
 باغ و گلش در سمت شرقی شیراز است فاصله کمتر از نیم فرسنگ در پای کوه
 قلعه فند که سابقا در این کتاب مذکور شده بتانی است و کوش رو خدیو
 دش فضای و گلش تراز باغ ارم بهواش بدم عیسی توام اشجار لیمو و نارنجش
 از هزاران انغرون درختان تبادی و توتنجش بر دلف و موزون متن باغچه های
 از ریاضین غیرت از رنگ حواشی جدا و لش پرا ز گل های رنگارنگ در و لش

جهان فادر
 در اراضی جعفر آباد
 واقع شده که مذکور
 شد
 در پای
 قلعه جهان فادر
 که چون بر فراز قلعه آن کسی بر آید
 تمام عرصه و اعیان باغ
 مد نظر دارد و در کوه
 تماشا می غری دارد
 مده

عمارتی است بطریق کلاه فرکی که در میانش حوضی است و در آن آب روان است و تالاری شاهانه متصل بآن اطراف و ایوانهای منقوشه و منازل مفروشه که نیز اهلان بیکدیگر است ساخته و پرداخته اند حوضی بزرگ در جلوان تالار است و در هر سوی وجانب آبشارهای بسیار عمارات و حیاض دیگر هم غیر از عمارات مذکور باقیمانده حاجی دارد و آب این باغ از قنات بند راست که باب سعیدی مشهور است در آنجا نخل هم بعمل میآید نقد مالک و صاحب باغ جناب صاحب دیوان رفیع خان است و بسیاری از آن عمارات را معزی الیه بنا نهاده و از باغ و گلستان آنجا سعیدی چندان مسافتی است

باغ بودک در سمت شرقی مایل بجنوب است باغ بزرگی است اقسام و انواع انار لطیفه در آن بعمل میآید بر سر درش تالاری وسیع و عماراتی رفیع بنیاد شده این باغ نیز از جناب صاحب دیوان است

باغ سلطان آباد در سمت جنوب شیراز مسافت بیشتر از فرسنگی تا شهر و آن باغی است فرخ انجیر حدیقه طرب است عماراتی شاهانه دارد و چند خانه علیی در جنب آن است و اراضی اطرافش متعلق بآن ده است که زراعت می نمایند مالک این ده و آن باغ جناب میرزا محمد شفیع ابن مرحوم حاجی محمد صادق اصفهانی است که در ضمن حقیقت نامش برده شده

باغ قلعه شاهزاده یکم نیز در جنوب شهر مسافت بیشتر از مصلی عمارتی بر سر در آن است و مالک بود آن باغ و قلعه مزبور آن را مرحوم حاجی شیخ زین العابدین عم بزرگوار جناب امام جمعه حالیه و اکنون حکم در اوست با و لادش رسیده از جمله اولاد آن مرحوم است

شاهزاده یکم
دفتر نیک اختر حضرت
خاقان اقصی شاه قاجار
است که زوج
دی خان بود
منه
مرحوم
حاجی شیخ زین العابدین
نوش در سنه یکم از و سید
چار بوده منه

جناب حاجی شیخ محمد علی که از جمله تجار نامدار و از معززین این دیار است دیگر جناب آقا شیخ عبد العزیز که مالک قلعه و باغ مذکور است

باغ درکی در جانب غربی مایل بجنوب شیراز است مسافت کمتر از نیم فرسخ باغی با انواع فواکه مشحون لتری و ساروش از بهار افزون صاحب است آن را حاجی محمد حسین زارع ابن مرحوم ابوالحسن بیک مردی است نیکو نهاد و متدینی با اعتقاد سلیم الطبعی صدیق زکی النفسی شفیق (منفی منیت) که باغی دیگر میدانی فاصله تا باغ مذکور است از درکی بالا کویند مالکش و رسته مرحوم حاجی میرزا ابوالحسن خان شیرالملک است **باغ جنت** در سمت غربی شیراز بمقدار فرسنگی دور است و آن در صحرا یک کشت واقع شده گلشنی است بار و ج و صفایستانی طرب افزایمیه اشجارش از قبیل میاه انار و چون سلسبیل این باغ نیز از حاجی شیرالملک مذکور بود الحال بوارش آن رسیده

باغ گلشن (آن را عقیف آباد نیز گویند) در سمت غربی است نیز مسافت نیم فرسخ بوستانی است بی شبه و مثال هوایش در نهایت اعتدال کل و دریا حینش بر روی دکه جوهریان را ریخته و ما معینش با کوثر و سپهر آینه در بهاران بر برگش بهاری نقد ساز کند و فراز بر سر و ش نذر دی زمزمه آغاز در میان باغ عماراتی بنیاد شده بی نظیر و بطرز بی دلپذیر آبشاری از میان آن عمارات پیوسته جاری در و است که آبش راحت بخش روح و روان مرحوم قوام الملک میرزا علی محمد خان اسکندر پاشا آن بنا را نهاده و بدیگر عمارات نیز باغ را زینت داده گوشه قریب آن بوستان برپا نموده و خلوت و باغی دیگر بر آن انستوده مالک بالفعل آنهاست خلعت

در سکه
بکسر و آل و سکون را
ملکین و کاف تازی گشت
و یار پکنه و لفر
سکشن
بشم کاف عربی نفع
شین محمد و نون ساکنه
منه

خلف ارجمندش قوام الملک جلیله
باغ نشتری در جانب غربی مایل بشمال است بمسافت میلی تا شهر نیریز
 در شکست کارخانه چین است و شکست هوایش غیرت خلد برین بنیانی حکم و عمار
 مستحکم در میان آن ساخته شده بنیاد آن باغ و عمارت آن را جناب مسعود الدوله
 حاجی فضلعلی خان که نامش سابقا در ذکر دولت آباد مرودشت برده شده نهاد
 مرزو پوش را از فواکه و گروم رونق داده
باغ رحمت آباد در شمال غربی بمسافت میلی تا شهر ایضا و آن دوسه طرف است
 در طرفی عمارت تختانی و فوقانی دارد همه مرتب و منظم حیاضش حسرت کوثر و زمزم
 در وصف آن همین بس که جناب مستطاب امام جمعه حاجی شیخ یحیی زید فضلعلی
 که نام مبارکش پیش از اینها مرقوم گردیده بانی این بنای موشق الارکان است و ملک
 بالفعل آن خطه الله عن الحدیثان
باغ بلیوز قریب بر حمت آباد است مرجم میرزا عجب داد الله خان بلیوز و کار
 در آن عماراتی فوقانیه تو بر تو بطریقی خوب و بوضعی مرغوب ساخته اکنون متصرفست
 آن را میرزا علی محمد خان خلف آن که جوانی است بکلیه کالالت آراسته از اعیان
 سرشته وی هم بلیوزی و کارگذاری را دارد و بزبان و خط انگلیسی ماهر و قادر است
 با تخمهای دیگر در آن حوالی بسیار است مثل باغ جناب میرزا آقاسی تاجر که در باغ و عمار
 نامش برده شد و غیر ذلک باغهای که از دیگران است
باغ حوض که آن را باغ نو میثیری نیز گویند در سمت غربی مایل بشمال و تا شهر مسافتی
 ندارد اراضیش قریب یکصد پیمان است خیابان های بسیار دارد و در سمتی

نشتیری
 بنظم سپین همد و سکون
 فون و قاف مضبوط و در
 همه مکسوره و در
 آخر با تختانی
 کرده
 جمع کرم بفتح اول که رزبا
 باغ حوض
 وجه پستید اینک حوض
 دایره ماندی بد
 عمارت آن است
 که در حق آن است
 من

آن باغ عماراتی عالی است که دور تا دور آن دریاچه حلقه مانند ساخته و تحتی بی بر
 آن انداخته اند که بوسیله آن داخل در آن عمارت میشوند در سمتی دیگر نیز چندین
 عمارت دیگر بنا نهاده اند و در جانبی دیگر آب انباری و مسجدی برای نماز است
 توصیف و تعریف این بستان از حیرت تحریر و عرصه تقریر بیرون است زیرا که از
 هر گونه گل و دریاچین در آن موجود است و از هر قسم فواکه بوجه اکل در آن فعل می
 بنیاد باغ از مرحوم حاجی میرزا ابوالحسن خان مشیر الملک است اکنون بزرگوارش
 انتقال یافته
باغ بحبت آباد آن را باغ صاحب دیوان هم خوانند در جنب شرقی باغ حوض شرق
 جناب میرزا فتحعلی خان صاحب دیوان در سال یک هزار و سیصد و یک بنا نهاد
 طویل و باریک و در جنب آن ساخته و نزدیک بدر باغ چند طاق ایوان
 طولانی برپا نموده و از هر گونه فواکه در آن غرس کرده ولی مالک بالفعل آن عبداللہ
 خان یکل سکی ولد مرحوم داراب خان یکل سکی است که از خواین قشقایی است
 جوانی است بشوکت و شان معروف و بشجاعت و دلیری موصوف بواسطه
 حسن خدمتی که نسبت بدولت علیه ایران از وی بمنقشه شهود رسیده و مقرب
 بصولت الدوله گردیده
باغ حاجی محمد همدی کشمیری و آن از جمله تجار محترم بود در این سنوات بنا نهاد و
 عمارت و سراهای نقش و خلوقی دلپسندی مانند باغ تمام دو بار بند
 بنیاد کرد و بر حمت حق پویست کارخانه انگلیسی نیز در جنب آن است
چون از ذکر باغات دور شهر فارغ شدیم اکنون گوئیم که در میان شمال و جنوب

مناجی
 محمد همدی خوش درشت
 یک هزار و سیصد و هشت بود
 انگیز
 کبر عز و سکون بین
 همه و شمع کاف تازی
 در راه مطهره و دو
 یعنی ج گردان این
 کل انگلیسی است
 SCREW
 من

برادر کترش نیز اسپید محمد نیز از نجای این شهر است و از تربیت یافتگان پیر
الحمد در رب العالمین که از ذکر این شیره و متعلقات آن فارغ شدیم و گذشت

علماء و فقهاء شیرازی

مضی نماید که قبل از شروع در تالیف این شیراز نامه که از لحقات آن انجام است مقدمه
مذکور داشته که خواهش بعضی این است که شرح احوال رجالی که از شیراز برخاسته اند
نخاسته آید اکنون میگویم اولاً با بسیاری از اولیاء و عرفا و حکما و علمای شیرازی
در ضمن مطالب نام برده و شرح حالشان را نخواستیم تا ثانی اینکه اگر بخواهیم تمام
آن اشخاص را بنام خیر نام ببریم و از احوالشان بنویسیم کتابها و دفترها باید پرداخت
و حال اینکه در بسیاری از کتب رجال قدما نام آنها ثبت و ضبط است لهذا
در این کتاب شرح حال تمام لازم نیست جز معدودی از معاصرین

(این مطلب نیز مستور نماید) که فقیر مولف شروع تالیف این شیراز نامه سال
قبل نمود و چند ورق از آن را برشته تحریر کشید پس چون عواین روزگار مازگار
باز داشت و الام و اسقام بی دریم از پای در آورد و دستی که جز به نیروی آن غایب را
یارای تحریر نیست از کار ماند مدتی این مشغولی تاخیر شد و مرحوم حجه الاسلام
الحاج میرزا محمد حسن شیرازی تاسنه یکبار و سیصد و دوازده هجری در قید حیات در
سامرا متوقف بود الحال که باز شروع تالیف تته شیراز نامه بنمایم مرغ رویش
قفس تن را شکسته و ملکوت اعلیٰ پیوسته ان الله و انما الیه راجعون پس از آن
بایکه دیگر حادثه و نا بیه روی داد و آن قتل شاه شهید السلطان السعید ناصر الدین شاه
غازی اسکند الله الغفور فی دار السور بود و شد اند که از این دو حادثه جانسور و واقعه

یعنی چون آنکه
نابغه
یعنی حادثه و مصیبت
است
قتل شاه شهید
اعنی ناصر الدین شاه غازی
در عشر دوم ذیقعد سنه ۱۲۸۵
سیصد و سیصد و ده است چنان
آسوده در تاریخ آن اشعار
گفته ماده اسرار این است
شدند دوران بنا گشته اند
و جلوس آنحضرت مظفر الدین
شاه در شهر دیکه روز جمعه ۱۲۸۵
شاعری در تاریخ آن بنا گشته
مظفر شهنشاه با زیب و وز
نماده سر تخت افروز
تاریخ این جشن گرام گفت
شد اکنون پیر جانشین پیر
منه

غم اندوز در ارکان ملت و دولت تزلزلی روی داد چو که آن یک مروج ملت احمدی
بود و این یک حافظ دین محمدی و شرح قتل آن شاه مظلوم را تمام مل و دول در کتب
بسیار و روزنامه های بسیار ثبت نموده اند و تفصیل داده اند و فقیرانه چندان از تحریر
خاطر اشفته میکرد که شطری از آن را بجا نماند و طبعی بکار و پس در مصیبت شاه شهید
سعید بطریق اصطبار پویم و بدولت عمر پادشاه جدید رشید ازل و جان عاکویم
اعنی آنحضرت قدر قدرت قضاصولت جمشیدشان خورشید نشان شهریار
کردن چشم و جهاندارانچ خدم خسرو عادل و خدیو باذل السلطان الاعظم و الحاکم
المعظم مظفر الدین پادشاه قاجار غلغلانده ملکه و سلطانه و ابدانده نوره و بر بانه زریه
شاهنشاهی که همواره آسایش عباد را طالب است و آرامش ملادرار اغلب حتی
جهانگشائی که هرگز کرد و هرگز دامن رای نیرش گذرشته و زنگ بوس پر این ایمنغیرش
نخسته تا باور ننگ سلطنت و جهانبانی نشیبت در عدل کشاد و دست ظلم

بر بست لمؤلفه

خدایگان معظّم مظفر الدین شاه
نماد که براورنگ پادشاهی نای
که هست و ارث خورشید و افروز
کشاد دست بعد از بست پستی

(علی الجمله) برویم بر سر مطلب یعنی ذکر معدودی از علماء اعلام ذوی الحمد و الاحرام
جناب مستطاب سیادت و سعادت اغتساب حجه الاسلام و المسلمین مخزن
اسرار الهی و مطلع افوازا قنای سیه افضل ایزدی و ظلّ تفضلات سرمدی الحاج
میرزا محمد حسن مجتهد شیرازی نور الله تعالی مضجعه و روحه سالها در سامرا مقیم
بود چنانکه مذکور شد و کفیل امور کافه نام و مروج مراسم اسلام ظهیر ملت بیضا

اصطبار
میر کردن و تحکیم
نمودن
ساعترا
بفتح پسین مملو
و فتح میم و راء الف بقصر
است و بعد هم آمده و سرین
بضم پسین و راء الف و سرین
ضم راء نام شهری است در کما
دجله باین شمال و مغرب بغداد
و مسافت آن تا بغداد بقصد
پنج میل است از بنایای مقصم
است و در آن مدفون است
حضرت امام علی نقی و امام حسن
عسکری علیهما السلام
منه

در تاریخ شیراز

نیز

نیز

و نصیر شریعت غراره شعبان سنه مذکوره از این سرای جسمانی بعالم روحانی شتافت و سوار
 اهل عالم از گردنم کرد و رت یافت خلفی سعادت مند از وی باقی است یعنی جناب
 علی آقا ان نیز در سائر سکونت دارد و تحصیل مشغول است و از قبائل و عشائر آن
 مرحوم در شیراز معدودی هستند از جمله جناب حاجی میرزا باقران مرحوم حاجی میرزا
 سید محمد ملاباشی از اجله سادات شیراز است و بفضیلت و حسن عقیدت از اقران
 ممتاز مرحوم حجه الاسلام راسر خاله است و از حاج مشارالیه ولد است میرزا عبد
 الباقی در شیراز تحصیل مشغول است و محصل معقول و منقول و از جمله نبی اعظم مرحوم
 حجه الاسلام جناب سید آقا است با اینکه در ریگان شباب است پیوسته طالب
 درس و بحث کتاب است صرف و نحو و منطق را نیز ذوقیده و خوب فهمیده
 صنعت دیگری را نیز داراست برادرش میرزا عبدالحسین نیز از سادات نجیب است
جنابان حاجی میرزا محمد تقی شیرازی و آقا میرزا ابراهیم شیرازی محلاتی بوده و در سائر
 تشریف دارند صاحبان قوی و اجهادند علمای دیگر هستند که نامشان
 در ضمن ذکر مساجد و غیره ماسطور آمده

ادبای و فضلاء شیراز

از ادبای و فضلاء نیز در این کتاب متفرقه ذکر کرده حاجت تکرار نیست و چون از این
 سادات فخرالدوله نامی برده نشده در اینجا بطریق اختصار ذکر میشود چه از فضلاء
جناب حاجی میرزا رحیم فخرالدوله در جمیع علوم تیار در علم طب قادر و شعر آنگو
 میسروده و تخلص بیدل می نموده خاقان صاحبقران را ندیم و یکجیم باشی مخصوص گشته
 در پسنه کهنه از دوست و شش در معصومه تم از جهان خانی در گذشته از او است

حاجی میرزا باقر
 سابقا نامش در ذکر حافظه
 برده شده و از جناب
 نیز نامی ماسطور آمده
 حاجی میرزا محمد تقی
 برادر جناب آقا میرزا محمد
 علی محمد شیرازی است
 که در مساجدش
 مرقوم شد
 آقا میرزا ابراهیم
 این مرحوم ملا محمد علی مجتهد
 محلاتی است که در ذکر
 مسجد مولی نامی از آن برده
 شده

که خداوندیت باید بندگی کن شاه را
 بجز از غم بجز زلف تو و دانه خال
 بیایانی است عشق ایدل که سیدان پیش
 ندانم عشق را منت لی هر کس که عاشق شد
 خواجگان در بندگی چیستند قدر و جاه
 کس ندیدم که سبک دانه تند و امی چند
 بمنزل کی رسی تا کم نکر دی در بیابان
 مسلمان کافرش میخواند و کافر مسلمانش

جناب حاجی میرزا علی فخرالدوله مخلص بفرز ولد حاجی میرزا رحیم مذکور است
 که جنابش نیز جامع علوم عقلیه و نقلیه بوده از ریاضی و طبیعی نیز مجرب با حاصل
 و شعر را هم خوب میفرموده در سنه کهنه از او پس پصد و شش وفات کرده بعین
 غالباً تشریف بردند از او است

در کشوری که افراخت سلطان عشق
 کفنی مرا خنجر برده ز اسرار عشق زد
 درواکه شد گرفتار دل در نهایت
 از پافا و کانیم از دست لشکر غم
 کفنی نهایتی هست شام فراق را را

از مرحوم حاجی میرزا علی مذکور چند اولاد است که در طهران و شیرازند و بین اللفا
 سرافند از بدین تفصیل
جناب میرزا سید رضی نایب الوزاره در علم ریاضی و انشا و مدارج تیار
 ارتقا جسته و در طهران ساکن گشته مقبول سلطنت و محبوب دولت است
جناب میرزا محمد حسین خلف حاجی میرزا علی مذکور دارای علم و عمل است
 و در زهد و تقوی بی بدل در پی همدی شعری می سراید و همدم تخلص میناید از او

دایت
 یعنی علم لشکر است
 دایت
 سابقا مرقوم شده که
 مقابل روایت
 است
 جناب
 میرزا محمد حسین راسر
 نیک اختر میرزا عبد الله
 مشغول تحصیل علم
 طب است

حاجی میرزا باقر
 سابقا نامش در ذکر حافظه
 برده شده و از جناب
 نیز نامی ماسطور آمده
 حاجی میرزا محمد تقی
 برادر جناب آقا میرزا محمد
 علی محمد شیرازی است
 که در مساجدش
 مرقوم شد
 آقا میرزا ابراهیم
 این مرحوم ملا محمد علی مجتهد
 محلاتی است که در ذکر
 مسجد مولی نامی از آن برده
 شده

ای زلف تو بگردن به کرده سلسله سری نیم بخار معنی لای کجایی پای گرفنی جز لای تجرئی حکیم کرد	وز آتش رخ تو خورافروخت مشعل که وصل تست از پس هفتاد حله زان لب کند تبسمت اثبات

جناب حاجی میرزا حسن ایضا ولد مرحوم حاجی میرزا علی است از ادبیات
دیگر علوم آگاه است و در خصایل حسنه صاحب جاه در شیراز معزز و محترم است
وجود شریفش مغنم کاهی تغنا شعری میفرماید و با پس تمخلص می نماید از اوست

آه که دل طاقت فراق ندارد بنده رویی نه توام که تحقیق	میش از این تاب احتراق ندارد همچو به آسمان حقائق ندارد

جناب حاجی میرزا محمد علی منشی نیز اندر ابرار است مردی فاضل و در سبک
از علوم کامل استماع شده که اکثر از بیج البلاغه را حافظ است آن نیز در طهران آن است
و جناب میرزا محمد را در کتب مشارالیه است جوانی است آراسته و از بهر عیب است

جناب میرزا قاسم متخلص بضیاء ولد از جمند حاجی میرزا حسن سابق الذکر است
در اکساب علوم جهدی وانی دارد و سعی کافی شعر را هم خوب میگوید از او

کس ندانم که طلبکار چنین روی نباشد پای بر خاک نمی بهر چه بر دیده من	که دلش سخت تر از آهن و از روی نباشد حیف سرو است که پایش بلبل نمی

این سلسله مذکوره با جناب حاجی میرزا محمد باقر باشی مذکور بی اعام اند و میرزا
قاسم ضیاء را خالی است نیکو حال یعنی سرکار میرزا حسینعلی خان سرتب که از علم
ریاضی مخصوص هندسه آگاه است و در توخانه مبارکه معاد صاحبان در فنی تحصیل میازاد

چون باز شود چرخ شاه محبت در هم کشند شهر جبریل امین را	

جز لای تجرئی
تحقیق و ذکر آن شایسته
مفصل گذشت
مرقوم کردید
محق
عبارت است از
مذنی در آخر مراد
تحقیق آن سابقا
مستور کردید
منه

مذکور

ترجمین اگر چه در این شیراز نامه فقط از علماء و فضلائی باید ذکر شود که شیرازشان مولد
باشند با هموطن ولی از انصاف دور است با وجود بودن جناب حاجی شیخ رئیس
در شیراز نامی از ایشان برده نشود و زینت افزای این کتاب نگردد

جناب مستطاب قدوسی خطاب قدوة العلماء و المتفقیین و عمدة الحکماء
المتأیین نواب اشرف اسعد امجد ابوالحسن میرزا المعروف بجای شیخ رئیس
ابن مرحوم خسام السلطنة محمد تقی میرزا ابن خاقان خلدایشان فاضلی شایه قاجار طایفه

الندشرا هم است وجود مبارکش مجمع علوم روحانی و مورد فیوض سبحانی است که
اسرار ملک و ملکوت است و ناظر انوار تقدس و جبروت در این اوان شیراز را

از قدوم سمیت لزوم خود غیرت فروردین و رشک خلد برین فرموده که در
آن نزول اجلال نموده ماه صیامی را در مسجد توپیشوای جماعت و مردم را بارشاد و

موعظت مستفیض کرده خلق فیض یاب صحبت آن افادت مآب شدند اکنون
هم مجلس درسی فراهم آمده بتدریس علوم عقلیه و نقلیه اشتغال دارد

(شرح احوال خجسته مالش) در کتابی که مفصلا و مشروحا خود نگاشته و بطبع رسیده
مختصری از آن این است که مولد ایشان دار السلطنة تبریز است و در دارالافتاء

طهران و خراسان بسفرهای عیدیه تحصیل علوم عربیه و ادبیه و حکمت و کلام و فقه
و اصول و طب و حساب و هندسه نموده و در سائر این کلمات مرحمت پناه

حاجی میرزا محمد حسن خجسته الاسلام اسکنه الله فی دار السلام مستفید شده و چندین
بکله معظه مشرف گردیده و در سائر بلاد روم رفته و بعشق آباد و سمرقند و بخارا سیاحت

نموده و بهند و پستان سیر با فرموده پس از جانب بمبئی بشیر از تشریف فرما شد

مرقوم
خسام ابی الحسن محمد تقی
میرزا اکثر در صفحات
بر وجه فرمانروائی داشته
و در اشعار شوکت
تمخلص می نموده
و قاتلش در سنه
یکهزار و دویست
هفتاد و هشت
هجری بود
که در آن سبک
خود را کاشته و تحت تقدس است
که اشعار و نشانی ایشان
باشد که بعد از
آن می آید
منه

منه

که مرقوم افتاد و چند کتب تالیف کرده از جمله کتاب اتحاد الاسلام برای سلطان موم
مرقوم داشته دیگر کتاب الابرا برای دروخته قادیانی و دیگر کتب نفیس که آن
اشعار فارسی و عربی و فحش است و این همه کتاب بحکله طبع آرا
شده فقیر آنها را اجالا دیدم و خود در کفیف حضور آن عالم ربانی و عارف صمدانی
نمودم اظهار مرجمت و رافت دیدم پاره از تالیفاتم را ملاحظه فرموده مورد تحسین
کردیم در شرح جریخت تخلص میفرماید اشعار در بارش اگر چه همه فحش و نفیس است چند
شعر میخواند و بر کاف در اینجا نکاشته میشود چون کتاب فارسی است اشعار فارسی اختیار نموده
زان در خم زلف توره شان کز فقیه
خورشید وجودیم بکیم جهان را
اسوده بمانید بجز آب و پی منبر
از دوش ریاحنه قد سالوس کشیدیم
براه که مطرب زد در گوش سپردیم
زین پس من و آن خوشه اخور سرخ
خوشا دمی که خراب از شراب ناب شویم
روادار که منت کشیم از سماع
طریق حکمت آن است لافلاطون وار
چو زده رقص کنان در هوای اور و زکی
خون دل باری که شیر توتیر است
کر بادل غنچه سر صلیح نداریه

کاشخامین و دل خانه و کاشانه کز فقیه
چون شمع نبالیم که پروانه کز فقیه
ای مسجدیان باره میخانه کز فقیه
وز دست جی ساغر متانه کز فقیه
هر پند که ناصح داد افسانه کز فقیه
صد شکر دل از سجد صد دانه کز فقیه
بناباب که ذرایم تا خراب شویم
چو زلف ساقی دایم بر جوتاب شویم
میان خم بشینیم و خود شراب شویم
جی تحسین در آنم و افتاب شویم
ابروی تو تا چند کج دار و مرز است
پس عمره ات از چیست که در جنت یز است

قادیانی کی است
که چند سال در قندهار
ادعای مهدویت
چنانکه
سازان
بر وزن ناموس هر زبان
و دروغ گو و کاذب خود
بازده و صلاح جان
دیده مردم را بغیر
و فریب را نیز
کوشند
چند

عظیم

واعظین و اهل منبر شیراز

جناب ملا عبد الله فاضل شرح احوالش در ذکر زرقان مرقوم شد و گذشت
جناب حاج میرزا محمد باقر اصطهباناتی و اعظمی است شیرین کلام و فاضلی عالیتقام
جناب حاج شیخ علی صدر الواعظین فضی است عرب لیسان و بلغی رطب الیسان
جناب آقا شیخ احمد اعتماد الذکرین اعظمی شیرازی و اعظمی است عظیم الشان و
شیرین زبان در عریت صاحب جاه است و از اخبار آگاه
جناب سید عطاء الله سلطان الذکرین شیرازی سیدی است نجیب فاضلی آداب
جناب حاج ملا علی محمد شیرازی فاضلی است خبر و ذاکری با تقریر
جناب حاج ملا علی اصغر لسان الواعظین شیرازی فصاحتش مشهور است فضلش
موفور از حدیث با خبر است و کلامش با اثر
جناب حاج ملا علی شیرازی فاضلی است جلیل القدر و ذاکری وسیع الصدر
جناب حاج ملا اسمعیل معروف به بلبل ادبی است اریب کلز از مصیبت را
عندلیب حافظ مرانی بسیار ناصرا اهل بیت اطهار
جناب حاج میرزا محمد ذنب در اخبار علمش و با حدیث فضلش کاف
جناب شیخ محمد باقر شیرازی جوانی است خلیق و ذاکری منطق
جناب ملا ابوالقاسم ذاکرین معتمد قادم است و حضرت سید محمد را خادوم
جناب سید محمد رضای بیرجندی در مرثیه خوانی بی نظیر است و در فوج سرافراز
دیر ویش محمود شیرازی فقیری است پاکدامن و بر منابر مدیحه خوان از مولف
خوش و متخلص دارد و نظم مجالس روضه با قاسم حسین نقیب السادات است

جناب شیخ محمد باقر
خلیف مرحوم فاضل
شیرازی فاضلی است
ناقصی و ادیب است

این بابی از کتاب است
از بعضی علما
در بعضی کتب
برداشت شده است
در بعضی کتب
در بعضی کتب

صدر الواعظین
نجیب است و اصلا
اصفهان
میه
بدرجه و فاضل
مجدد است
در شیراز بعضی کتب
در تکی می کردی است چون
این طایفه در قندهار
ایران شرارت میکردند
آنها را گرفته آورده بشیراز
نماز و باشند و سایر طوایف
آنها شرارت نموده بودند
موسوم باین اسم شدند
بعضی دیگر کتب فاضلی
یعنی میرزا قاسم کرده آنها
پسر آقا بوده پس سایرین
خوانده شدند
میه
خلیف مرحوم سید فضل الله
سروستان است از رفته
خوانهای جلیل القدر
عظیم الشان بود علیه
رحمة الله الودود
میه

در بعضی کتب
در بعضی کتب
در بعضی کتب
در بعضی کتب

شیخ مرتضی
 خلف مرحوم میرزا فضل بن شیخ
 اسدالله است خویش و تبارش
 همه از خاندان علم و فضل اند که
 با جناب امام محمد قربان دارد
 (دیگر) او را برادر می است
 انتر جناب شیخ محمد حسین که کافی
 نیکو نهاد و فاضلی باک اعتقاد علم
 معقول و این چون مشغول دارد است
 (دیگر) وی را عی است او هم
 جناب شیخ ابو القاسم که عالی
 عالم و کافی فاضل حکیم است
 ارباب الله اعظم
 میرزا ابو القاسم
 ابن مرحوم حاج میرزا محمد است
 و مرحوم حاج محمد و کزادر
 دوست و متفاد دانا
 نبوده
 میرزا احمد
 دانش رسنه کزادر
 سید روح نبوده
 میرزا
 بقدر اول که کمال است
 که ملک و پسر علی
 و حسن داشته
 باشند

بسم الله الرحمن الرحيم

اداره جانی که در شیراز است هم داخله است هم خارجه (اما اداره جات داخله) توپخانه مبارک که هم بوضع جدید و اسلوب اطریشی است یعنی در آن توپهای تپه دارد و از وی قانن فرخستان و هم بوضع قدیم توپ دارد و انتظام امورات توپخانه بکف کفایت امیرالامراء العظام عطاء الدوله فرج الله خان است که ذریع صاحب اختیار می نامش برده شد رئیس ذخیره توپخانه امیرالامراء العظام اسعد الدوله محمد خان طهرانی است

میرزا آقا محمد
 ابن مرحوم حاجی میرزا عبد
 الرحیم شریز است
 و حاجی آقا محمد در سنه
 دولیت هشتاد و
 هشت وفات نمود
 میرزا
 آقا محمد بقراقرغ
 اطباء زمان خود بود و در سنه
 یک هزار و دو و سی و شش
 پنج مرحوم شده و باقی
 فرزندش آقا محمد غفره قائم
 غفره الله تعالی و آن
 مرحوم را پسری که
 است میرزا ابو
 الحسن در سنه
 است
 میرزا
 محمد آقا و فرزندش در سنه
 دولیت و دو و سی و
 آنرا طبایب معروف
 است
 میرزا
 محمد علی خان ابن مرحوم حاجی میرزا
 محمدی ابن مرحوم آقا میرزا
 علی اردکانی بن محمد
 است
 محمد

حاجب الدوله
مذکور را برادر می بود

طهران محمد تقی خان و جوان
که رئیس اطاق ای محاکمات
دیو استخانه عدلیه بود و عسکر خان
افشار که در کتب ترسل پاش
مسطور است جدایشان است
بالله و بان یکی را سری هست
محمد علی خان امیر خجسته که کنون در شیراز
است حرانی است بلند قبت
عالی قدرت صاحب اصالت و
دارای جلالت سخی الطبع و کرم قیاد
مرد و بهم وقتی خیر وقت الله
آورده اند از این خیر تاریخ خوشتر را
خواست دوروزی نگار تاریخ می
کردم و قد نداشتی در خواستیم
این مرحوم در کفزار می می کرد
بنده را دیده فرمود تاریخ خود را
خود میگوید تا تو اسوده کردی پس
مصرع را بخواند
شده یاد من کرد کار رحیم
چون پیدارش شده جدیدیت در
فوت آن کفتم و اشار به بنوب
مذکور نمودم
بفتح اول می بسکوند
است

این مرحوم محمد تقی خان حاجب الدوله افشار چندی است از دار الخلافه طهران شیراز
تشریف آورده نظر بانیکه مامور باین کار گردیده و معزنی الیه مستغنی از توصیف و تعریف
این مؤلف است چو که در سنخون عربیه و ادبیه ما هر دو در کاشتن خط تعلیق در است
(امیر خجسته و سرتیب اول) سلطان علی خان نقصر الملک مدعطاء الدوله مذکور است
(سرتیب دوم) مصطفی قلیخان ایرومی است که خدتهای فیانی بدو رسیده
(سرتیب سوم) امیر حسین خان نصیر نظام است وی نیز عطاء الدوله را ولد است
(سرتیب یکم) بای توپخانه) کریم خان سپهزاده مرحوم حاجی امیر که در ضمن باغ فتح آباد
نامش مرقوم شد و سرتیب مذکور و ابای حسب و نسب است و از قرآن مجید
(دیگر) محمد طاهر خان ولد کریم قاسم خان معروف به بیضانی مشاور الیها و سلسله اینها
از معزین و محترمین شیرازند (دیگر) محمد علی خان ولد مصطفی خان (دیگر) محمد
(سرتیب ششم) داران توپخانه) جناب میرزا آقا ولد جناب میرزا معصوم نور حدیقه
اصالتت و نور حدیقه نبالت (دیگر) جناب میرزا حسنعلی ولد سعادت مند جناب
میرزا علی اکبر مستوفی این حاجی میرزا فتح الله که سابقا نامشان در ذیل باغ حبیب آباد
مرقوم افتاد میرزا حسنعلی مذکور را بطبعیت سلیم و ذوقی مستقیم جوانی است عیاش
شاعری قلاشش رونق مخلص نماید و شعر نیکو میسر آید این اشعار از او است

چو ترک چشم سپیا غم غم کرد	بزار خون بدل عاشقان غمزد کرد
نشاط نشاء چشمست چو دید زاهد	بساط صومعه را وقف باطل میگردد کرد
بترک چشم تو نازم که می ترسم	نمود کاری و لاحق بطرز قاعده کرد
قرار عهد مودت نهاد و در سلوک	چو بی قراری قلب مرا مشاء کرد

دلم خون دیده ام خوش باشد آهسته آهسته
نمود اول بازار شیرازی می جنبی
چو باغبار بارم بارش آهسته آهسته
در آخر شتری بیدار شد آهسته آهسته

(یاورهای توپخانه) حاجی آغا زخان داماد الله خان (سلطانهای توپخانه) محمد خان
و چند نفر دیگر (نایبان توپخانه) نواب مرعشی قلیخان از شاهزادگان شیراز است
و من الاکفاه سرافراز دیگر میرزا محمود ابن میرزا هدایت الله دیگر فرج الله بیک
(وکیل بایشه) رضا قلیخان شخصی است با شعور و بکار وانی مشهور (وکیل)
میت نفر (توپچی) یکصد و چهل نفر
قورخانه مبارکه محل ذخیره و تدارکات لشکری است رئیس آن معتمد السلطان
میرزا محمود خان سرتیب و مترجم است که شرح احوالش باید (سرتیبه از توپخانه)
جناب میرزا محمد علی است که در ذکر بقعه حضرت سید علاء الدین حسین نامش مرقوم
شد (تخیل دار) حاجی آقا بیک نامی است که رئیس معزنی الیه را خد متکذرا است
نادیده اینکه از اهل فضل و سواد واقع شده علم عربیت را دار است
ملکراف خانه مبارکه مرکز شیراز پس کا زرون و بوشهر و بهبهان از طرف
دیگر آباده تا برود باصفهان رئیس در شیراز بقصر السلطنه است از اهل آذربایجان
(اشخاصی که از اهل شیرازند و دارای منصب امتیاز خواه در شیراز باشند یا نقاط دیگر)
میرزا احمد خان سرتیب برادر کتر جناب حاجی میرزا محمد حکیم باشی است (دیگر)
نواب عبد العلی میرزا سرتیب خلف از جمند نواب نوذر میرزا (دیگر) علی خان
سرتیب برادر کتر کریم خان سرتیب است توپخانه مذکور شد (دیگر) میرزا عبد کریم
سرتیب برادر میرزا احمد خان مذکور (دیگر) میرزا محمد حسین خان سرتیب (دیگر)
میرزا آقا خان و میرزا محمود خان سرتیبان دو برادر نیک (دیگر) میرزا لطفعلی خان
(دیگر) میرزا کریمخان یاور (دیگر) میرزا بادی خان یاور ابن جناب علامه میرزا احمد

مرعشی قلیخان
خلف مرحوم فتح میرزا است
که از شاهزادگان غلام شیراز
فوتش در سنه یک هزار و
دویست و نود و
هفت است
میرزا کریمخان
ولد بیک آقا است
جناب
علامه العالی میرزا احمد
این مرحوم میرزا محمد علی است
در علوم ادبیه و فنون مکیه
قادر و تواناست و در
عدا و فضلا و با شعا
عربیه و فارسیه بسیار
دارد

پنج

پستخانه مبارکه مرکز شیراز خط عبوران کازرون بو شهر فسادار آب جرد بهتر نام لار
 آباد تا اصفهان رئیس در شیراز جناب میرزا محمد علی خان سرتیب کاشانی صاحب
 نشا و اقیاناز است و دارای هر گونه کالات در طب جدید مقاش بلند است
 و در گفتن شعر بی شائبه و مانند غبار تخلص میفرماید این اشعار را از او بیاد کار دارم

لار رسم گیاه است که از خاک بر آید آینه روی تو صافی است خدایا دل در سر کوی تو چه یوسف بخت قوی دل و جان در کف اخلاص نهاده این آتش رخساره که فروخته اند این زهد که سزده مفتی شده مشکل آلوده چه غم رفت غبار را بر بخت	حقیقت که از خاک بخت ناک بر آید لکذا که آسیده ز دل چاک بر آید دارم غم آن روز که غمناک بر آید که خانه برون آن بت چالاک بر آید چم است که دو دزدل افلاک بر آید از مدرسه یک صاحب ادبک بر آید از مرحمیت بر میان پاک بر آید

باجمله در پستخانه میرزا عبدالوهاب خان سر بنک و ناظم است و فخر اعظم حاجی
 آقا زکریا و است و خرد مندی دانشور میرزا جلال الدین سر شیدا است و جلال آیت
بیکری کرمی شیراز با میرالامراء العظام اعتماد السلطان حلیت الله خان است
 و کاهی که به صورت مسافرت اختیار کند برادر کامکارش استقام الممالک میرزا
 محمد علی خان مختار در امر مذکور است و پیش از این نام آن دو برادر والا که در ذکر باغ
 بیکری مطور شد و گذشت (و از جمله کار گذاران بیکری است میرزا باقر داروغه
 که از سطوتش بازار دزدی کاسد است و دوکان زن مژدی فاسد اصلاح بعضی
 این مجلس با جنابان میرزا محمود ندیم ملقب با دیب العلماء و میرزا مهدی شمس العلماء

عبدالوهاب خان
 و اجزاء مذکوره دیگر
 از بالای شیرازند
 زن بزرگ
 قریبانی را گویند
 و آن معروف
 است
 من

در
 بکری

شکست و بست کار کسبه و حساب بچه دیوان آنها بجناب میرزا اسکر الله و میرزا
 محمد جعفر اقیان است که نامش سابقا مرقوم شد

وکلا که در شیراز چند نفر اند وکیل قوسل خانه دولت انگلیس معتمد السلطان میرزا
 حیدر علی خان نواب است که نیز نامش سابقا مذکور شده (وکیل) کار گذار می
 روس جناب حاجی عز المملکت است که اسم آن هم از پیش گذشت (وکیل)
 شهنشیری دولت عثمانی بجناب میرزا سید محمدان مرحوم حاجی سید ابراهیم اصفهانی

دیوان خانه عدلیه بجناب میرزا محمد خان امیر خلف مرحوم حاجی باشم خان امیر
 است که نام ایشان نیز مرقوم آمده و با میرالامراء العظام خان بابا خان امین دیوانخانه
 که در ذیل ذکر باغ ابو الفتح خان نامش مذکور گردیده معزی الیه را برادری است شکیک
 اختر جناب توام دیوان حاجی حبیب الله خان جوانی صاحب اصالت و دارای

ریاست تجارت بجناب مؤمن الوزاره و ولد ارجمند است که پیش از اینها
 در ذکر در ریاست کازرون نامی از آنها مرقوم افتاد

کیمانی تجارنی که مرکب است از جمعی تجار معتبر عده معاملات آنها تقدیمی
 رئیس ایشان جناب حاجی عبدالرحمن صاحب است و غشی استخامیرز عبدالرزاق
 شیرازی متخلص مجرم در غنی ادبیه و انشا اسلم این دولیت را از او بجا طر دارم

صحن چین باغخانه چین است	ساحت بشان یا بهشت چین است
یار تجلی نموده در همه عالم	بوالعجب است اینک با یار بهشت

مکرخانه شیراز در کاروان سرای مکرک است که مذکور شد و آن محل عبور و مرور
 مال التجاره داخله و خارجا است که در آن عمو می کنند

اداره

شیراز
 محمد جعفر از نمایان
 در ذکر از سپه خان برده
 شده و از اشعارش
 این سبیت را بطرف
 دارم

تا بر رخ ای حسن سر زلف زیند
 ز تار پسته کفر بامیان گزیده ایم
 مری چو عارض تو بگردون آیم
 سر دی چو قامت تو بکشش بزم
 اندر همش تمام و بیا بر سر نهاد
 در راه عشق خوش بقای بخت

نامش
 در ضمن ذکر باغ رخ
 مرقوم گردیده

حاجی

سید ابراهیم در حیات
 خود وکیل دولت مذکور بود
 سینه بکزار سینه و سواد
 یافت منته

کیمانی
 بغم کاف تا زنی سکون
 میبرد بار سلفه

COMPANY
 در انگلیسی یعنی شرکت است
 منته

غیر ذلک و اسامی ایشان در طبعاتی چیت در قوم شود
 میرزا ابو الفتح خان شیر میرزا خانی از بستنیان عظام دیوان فلک انتظام
 است ولی از اسپتقا استغفا جسته اکثر باغی اشتغال دارد میرزا غایت الله
 و میرزا محمود و ولدان معزی الیه نیز صاحبان خط و ربط اند
 حاج میرزا آقا در استغفای طولا دارد و شانی والا شیر و قرا برادر است
 میرزا داود و بختی شوی دیوان است و محسود اقران آنها را نیز برادر
 میرزا اجواد بنی نهاد دارای حساب و سیاق است و از امثال خود طاق
 حاج میرزا هاشم خان ستونی دفتر خانه است و بین الاقران فرد و کانه
 حاج میرزا سعید خان از سادات رفیع درجات است صاحب خط و کمال
 میرزا منصور و میرزا خلیل و ولدان شیر و قرا و میرزا علی سابق الذکر برادران
 (طبقه دیگر از ارباب تلم)

میرزا سید رضی از سادات حمزوی است آفتاب سپهر معالی و انضال است
 و تخلص بلند اقبال و ولدانش میرزا بهائی و میرزا جمال این اشعار از بلند اقبال است
 از زار و غوره و آن غوره تا کور کرد
 خود که رقم غوره شد آنکوز نا کرده
 خود که رقم رفت آن آنکوز دغم تا شود
 خود که رقم مایه کرد و تلخ و شیرین نشاء کرد
 کوا میدیکه کرد آن نصیب با عالم
 ساقی امشب که مبار و زیست خم ساز

چشمها باید براه انتظارش کور کرد
 ترسم از این کو خوراک مور باز نکرد
 باز ترسم که نکند تلخ و نا که شور کرد
 لعل کون کرد و بوجون غنچه و کافر کرد
 و رشود مشایده با به طلعتی چون حر کرد
 تا سورا پر کنی از حرم زمانی دور کرد

میرزا بهائی
 دارای ذوق طبع است
 و در شعر بهائی تخلص نماید
 این اشعار از او است
 عاشق روی توام با کثره مانع کار
 بیستمین تو را با این و با آن کار
 روی تو را یک شب روزگار
 پیش رخسارت شمع و ماه تابان
 سرده می لاله می کفزار بی غنچه
 چون تو را دارم ذکر با باغ و بستانم

ده بلند اقبال را می پیای بی نام
 میرزا محمد حسین حمزوی دفتر و حساب را نیکو می نگارد و بر اقران خویش مزین دارد
 میرزا ابو القاسم ابن مرحوم میرزا هدایت الله حمزوی است دارای کمال معنوی
 میرزا الطیف الله حمزوی در مسائل و مکاتیب بنی نظیر است و در تقاسمی شیر
 میرزا علی ولد جناب میرزا کر معنی است که در ذکر اسبجان و غیره نامش برده شد
 مشار الیه در زنی اصحاب استیفاست و هم در سلک ارباب انشا برادر کترش
 میرزا مصطفی صاحب خط و تحریر است و از نقاشی خیر
 (طبقه دیگر از اصحاب دفتر)

میرزا مرتضی لکرنویس است در این منصب بدرجه بلند اعتلا یافته و بمقام ار
 ارتقا جسته دارای اصالت است و صاحب نبالت
 میرزا عبدالحسین ابن مرحوم میرزا الطیف الله ستونی منصب استیفا مفتخر است
 و در این پیشه معتبر میرزا علی نقی برادر کترش نیز بجلیه کمال آراسته همچنین میرزا محمد حسن
 حاج میرزا محمد تقی ابن مرحوم حاج میرزا حسین محاسبی است با تدبیر و مصدا
 صافی ضمیر و دلگرمش میرزا مهدی جوانی است خوش تحریر و نیکو تقریر
 حاج میرزا علی محمد ابن مرحوم حاج میرزا اسد الله خط را خوب و با سلوکی مزخرف
 میرزا عباس ابن مرحوم میرزا ابو القاسم سیدی است بنحیب متلفعی ادیب ولد
 با سعادتش میرزا حسینعلی جوانی است دانشمند و در انشائی مانند
 میرزا اسمعیل ابنا دی محاسبی عیدم نظیر است و مترشلی بصیر و فشی خیر
 (طبقه دیگر از اهل انشا)

میرزا الطیف الله
 کاهی شعر میگوید و واحد تخلص
 شیدا از دست
 برد که در او عشق رخ یار نباشد
 هیچ خبر از عالم اسرار نباشد
 ز اشقی حال من آگاه نمکدود
 آنکس که بوی تو گرفتار نباشد
 عالم همه مست از این غنچه نیست
 یکدزد در این میکده شایسته
 هر کس که چه واحد شود از این
 در وحدت ذات تو شایسته

میرزا محمد
 میرزا الطیف الله ستونی
 روز قدری راه می
 ای کجایم که سده
 یکدزد و سجد
 بجزی است
 میرزا اسمعیل
 خلف مرحوم میرزا محمد حسین
 علمی است و با انانیت
 قریب شول که از مضامین
 شیراز است مشار الیه
 چون در استخوانی دارد
 لهذا این لقب
 معروف
 شده

میرزا محمد علی منشی خوش نویس در چرخ انشا بدری است ساطع و گلکش سینه
 قاطع در خط شکسته و جید عصر و فرید دهر است و لک کرش میرزا حاجی قانیر کمال بابهر
 میرزا علی اکبر منشی فغانی سیاح کمال را غیث است و بشیه جلال را لیسث
 ناپلیون کیاست است و افلاطون فر است میرزا اسمعیل ولدش با اینکد را و ان
 جوانی است خلاق الفاظ و معانی است

میرزا رفیع سیدی است جلیل الشان ترسلای رفیع المکان میرزا زین العابدین
ارجمندش دارای این دان علم عربیت را طالب است و بکلمت راغب
میرزا اسمعیل شرح حالش در ذکر قلعه مزایجان گذشت

میرزا علیخان حقایق نگار در نگارش انشاء قادر است و در غزل سرائی ماهر در
شعر حقایق تخلص مینماید و غزل را نسبی که میرزا یادداشت

جان و دل گفتند و بر قیمت یکسویس کرد
مانند شاهین صفت مرغ دل را آشکار
دل مکر ز تار کیسویس بدوش افتاد و دید
کفکش دیوانه شتم از غمت خنید گفت
درد جان من را می دلدار میازد و دو

میرزا ایلخان منشی و شریک است و علم ادبیه را تحصیل
میرزا نصر الدین مرحوم میرزا آقا با خط و سواد است سخی الطبع و جواد
میرزا دادا و دین مرحوم میرزا رحیم ادبی است کریم و اریبیم این چند نفر
منشی (یعنی این طبقه) همه کار گذاران جناب جلالت مآب آقامی توأم الملک اند

میرزا علی خان
 خلف مرحوم میرزا جعفر
 خان حقایق نگار عروسی است
 که در علم تاریخ و محاضرات
 کتب با نوشته و از جمله
 ابل ادب و فضل بود
 در سنه کمر او
 سیصد و یک
 وفات
 کرده
 سنه

نشیان دیگر نیز دارد که پیش از این نامی از ایشان برده شد
(طبقه دیگر از اصحاب استیفا و انشاء که متفرق ماند)

میرزا اسد احمد پیری است روشن ضمیر دیری والا تدبیر بانجا حساب جنبر
بصیر دیوان حاجی میرزا اسد الله در ملک استیفا صاحبجاه است از حسابگاه
میرزا محمد علیخان شیر میرزا آقاخان ولد جناب میرزا احمد وقایع نگار امین و
است در کمالات محمود قایل و طوائف

میرزا حسین خان خلیف مرحوم علی رضا خان در خط و سواد در تنقیح و دارد و
 انتشار و نظم و نثر و بی ریف و قتی فقیر الیهات حکمت را در یک مدتی استفاده و
 اندک می کردیم و این مسلک را میسریم و غنیمت را رسید و بهمنز او را ایم
 محمد باقر خان ولد قاسم خان بیضا فی ارازل و فخر است و جوانی و دانشور
 میرزا علی محمد خان سر رشته داراست نه بل در می سخن نگار

سیرا محمد جعفر نسابه از اسادات جلیل است و در انسابی بدیل میرزا جواد ولد
محمد شنبه منصب استیفاء و انشا هر دو مقتر است و در ادبیات مشتمل
سیرا محمد کاظم جوانی است متواضع و مؤدب مترسلی دارای حسب و نسب
سیرا اسمعیل خان خلف مرحوم سیرا ابوالحسن خان نشی باشی جوانی است
که زبان فارسی دان ادبی منشی اریبی خوش تحریر با تقریر در خط نسخ و تعلیق
بد و در انشا و املا و وحید

میرزا حسنعلی خلف میرزا آقا بزرگ جامع کمالات عالیہ و حالات متعالیہ است
میرزا ابوالحسن ابن میرزا محمد نقیب محرری است ادب مسالم اوس را

مشایخ گراز
 قبل میرزا محمد باقر
 و میرزا محمد صادق و میرزا علی
 است و بعض دیگر
 میرزا محمد
 فایح بخارا را میباید این کشور است
 و با موطنی الوزاره
 برادرش
 قاسم خان
 جبال و عاقل شیراز است و
 الاقران ممتاز و سرفراز باشد
 همان سابقا کلاته فارس بوده
 این در بکوت میباشد که
 وقت برضیانی شده و
 میرزا محمد کاظم
 مرحوم سزاوار او القاسم است
 و میرزا محمد کاظم خراسانی
 زاده خوجره و دمشقی مرحوم
 (ضیاء الملک بود) حاجی
 (الملک) برادر زاده مرحوم
 سزاوار او الحسن خان (ملک)
 کس از فوت مرحوم شتر
 می و وزارت فارس را
 نیز سزاوار و سید
 وفات یافت
 مرحوم سزاوار او الحسن خان
 نیز برادر زاده مرحوم جدش میرزا
 اوقی بن شطرنج است
 و سزاوار او

۱۰

جانب
لاسلطه تعالی از این کتاب
بیدخت من محال گناید
است که تا مشیدم حدس چل
فرسنگ است تخمینا و جانب
مشا را لیسر سلسله تسلط
است یعنی طریقه فقه الهی را دار
خود نماز از مرحوم حاج محمد کاظم
سعادتی شاه طاهری العرفاء
اصفا فی است و در طریقت
سلطه تعالی شاهن نامند بجهت
با کرم و ارادت و زنده
برش دانند تفسیری بر زبان
تجد نویسنده فخریده ام و در
بر اصل کافی و تالیفات دیگر
دارد در فقه و اصول و حکمت
و وحید است که در فقه در
نموده ام از کلمات آرازی و
کمال در وجودش یافتیم

مرحوم
حاج میرزا یوسف
از فضلا و ادباء و دانشا
قدرتی کامل داشت کتابی
بفاتیح الارزاق در علم غایت
نوشته و کتابی در علم خطا
و ترجمه احادیث قدسیه
در سنن کبیرا و تصدیق
در کتب شریفه
الله علیه
مرحوم
آقا فاضل در سنن کبیرا و تصدیق
شصت و نه و فاتی دهم
طهر شاه پیرایه غلبه
السلام

دیده و مطالب حکیمه را رسیده با فخر بحدسی کرده ام
میرزا فرج الله فاضل مدته در علوم روحی کشیده اکنون منصب انشا رسیده
حاجی میرزا اشکر الله خلف مرحوم میرزا بزرگ هم خداوند ملک و دقراست
هم مسلک سیر و سلوک را بی سیر بسیاری از عرفا را دیده و بخدمت جناب
سلطه تعالی رسیده خواهرزاده اش نیز از حسینعلی نریسبک سیاقی است و دارای چنان
میرزا علی رئیس المصدقین خلف مرحوم حاج میرزا یوسف نوری شیخ المصدقین
مردی است شوخ و طریف و با هر کس ایف در انشا قادر و در علم زراعت ماهر

خوش نویسان شیراز

خدا نواز اساتید خوش نویسان را در این کتاب نام برده ام اکنون از عدد و دی نیز
ذکری نمایم بقول الله الذی خلق اللوح و العلم و الذی علم الانسان ما لم یعلم و حرف اول
از نشان تبارک و تعالی است

مرحوم آقا فتحی شیرازی این آقا محمد جعفر نستعلیق می نوشته وصیت کمالش در این
کوش زده جهانیان است که حاجت بوصافی این فقیر غنیست و شعر بسیار بنویسند و
و مخلص حجاب می نموده این اشعار از دست

تعیین از بنی از تو می برم امید کست درست نیارستند بپوده ز عشق زلف سیاه تو نرسند که بسایه سرو قدست شوم قانع ز عکس روی تو و مستی و چشم تو کرد	که هست کشته تیغ تو زنده جاوید بس است حاجب خورشید تو نور بنویشتن که شوم روز شتر نیامید مرا که کرده امی دست روزگار چوید کنند آینه را و شراب را جمید

کلان

کلان مبر که حجاب از رخصه خاک شود
برو بخاروی از دامن تو دست امید
جناب ادیب میرزا رضا فی نیز پی تعلیق میکار و وضع طریف و شوخی دارد و در
مرحوم حاجی محمد حسین ثلث نویسی از این فن نهایت اکامی داشت بطریقت عسکری
مرحوم ملا عبد الله در چندین خط چون ثلث و شکسته و نستعلیق دست داشت ولی
ثلث را بهتر می نوشت اکثر تکیه ها که در حسیه های شیراز است خط او است
مرحوم میرزا بابا سیدی بود نجیب از همه خطوط با فصیب در جوانی در کده مش
جناب میرزا حسن در خط نسخ سریع العلم است و خوش نویسی مسلم شوی مولوی
در این اوقات نوشته طبع رسانیده انداز سادات جلیل شیراز است و بفضل
مرحوم میرزا سیدی علی اگر چه در شکسته شیوه غیر از درویش عبد المجید را داشته ولی درین
خط لولای شهرت بعالم افزاشته و فیضیست در علوم خصوص علم طب چندان بوده که
میتوان گفت خوش نویسی و در مرتبه آن جناب است در شعر نیز مخلص را و از او

اگر بنواخت بتری دل سرگردا که بصد خشم شدی ز لطم دامن را بر تو افکند و نیکند بیای جان را	کاشش بیرون نکشیدی دلم یکبار که بصد خشم شدی ز لطم دامن را بر تو افکند و نیکند بیای جان را

جناب میرزا علی اکبر پسر زاده مرحوم میرزا کوچک منجم است و خط نستعلیق
جناب میرزا علی تقی خلف مرحوم میرزا یوسف مذتب باشی در خط نستعلیق حد
زمان و فریادوان است شیوه شری را اختیار کرده و آن را بایه اعلی در جوی قصوی رسانیده
جناب میرزا غلام رضا شیرازی نستعلیق را بسکی خاص میکار و دو سکت مخلص دارد
مرحوم میرزا فضل الله برادر کتر میرزا علی تقی مذکور است در اوایل حال شبکسته زب

جناب آقا محمد باشم مردی است نیکو نما و در خط نستعلیق استاد است

جناب ادیب
گاه شعر بنویسد این رباعی
از دست
اوصاف عالی است کاتبان خوش
قلم علی بحسب خدایش نبود
تا حشر ادیب کبر زو صفتش نبود
یک حرف زدنش ترشایش نبود

مرحوم
حاجی محمد حسین در کده مش
و نه و فاتی دهم
مدون الله

مرحوم
ملا عبد الله در کده مش
و نه و فاتی دهم
دارا پس شربت

مرحوم
میرزا بابا و فاتی دهم
دوست و همکار و نایب
چهار سالگی وفات نمود

مرحوم
میرزا سیدی علی خوش در سنه
کبیرا و دست شصت و نه

دروش
عبد الله و اصلا طاعانی است عمری
دو و راتسلطه صفهان سکونت
داشته و لباس کسوت بوده خط
شکسته چنان شور روی من است
که میرزا در خط نستعلیق و فاتی
بوصافی فخرت داشت در سنه
کبیرا و کبیرا و فاتی دهم
السلامه صفهان بوده و دیوان
اشعاری دارد و دیه عام

والله اعلم
بما فيه
الغيب

وایره
 شلت با قسا همانی که بر منسلع
 سن قساوی باشدمان را چنان
 الاصلع خوانند و اگر دو منسلع
 بود آن یک قساوی است این خوانند
 و اگر هیچ کدام را بر نبود
 خصلت الاصلع
 دانند

بر اهل خیرت و بصیرت این معنی واضح و لایح باد که مقصود ما از نقاشی آن کس نیست که فقط پیشه اش نقش و نگار باشد یا رنگ آمیز متصرف و جدا بلکه مراد نقاشی است که از روی برهان نقشه نگار و در این فن استادی کار دارد (و مستور نیست) که نقاشی را از خیرت است از داشتن چند علم (از جمله) علم مهندسیه زیرا که تمام نقوش در عالم علم بحسب بیات مرکب انداز اشکال هندسی خطوط و دایره و مثلث و مربع و محس و نحوها با قسامات و تدریج و ذوالشرف و ذو الشرف و ایملج و عیملج و غیری ذلک که اگر این علم را ندانند ترکیب و تقسیم اشکال را نتوانند کرد (از جمله) علم مناظر و مایه کشی را نیز از آن راسا بقا در این کتاب مرقوم داشتیم که اگر این علم را دارا نباشد قریب و بعد و مسافت میان اشکال را در نگارشش میزان خود نخواهد کشید پس از این تقریرات مبرهن شد که علم نقاشی (یعنی آنکه از روی برهان است) از تمام علوم و صنایع

برین با قسامیستی قسمی است که
لا اعلش قسادی باشد و در این
قسمی اصطلاح آن قسادی است
و در زمانه باشد قسمی بعضی که
قسمی اصطلاح قسادی باشد
و در زمانه باشد هر کدام را نامی نهاده
اقسام دیگر هم دارد

مبت

شیعین

معتزلی

1

مشکل تر و صعب تر خواهد بود چو اگر کسی از صنعتهای معموله نقضی یا تصویری عینی قوی
بهر سه بعد کس ملقت نشود مگر کسی که از روی فطرت سلیم و سلیقه مستقیم دریابد که
مثلاً پایه فلان سریر را بتجا بلند نموده یا دامن فلان لباس را خط کوتاه کرده یا با لفرض
فلان حلقه را صیباغ خرد ریخته یا فلان کاسه را ساجش کلان ساخته و در صورتی که هم
با آن معایب کس برخورد داشته باشد مذکور به باز کار آید استعمال را میثاید آندر عمل
نقاشی و نقشه کشی اگر مثلاً در صورتی یاد درخت و عمارتی که البته در خارج مابعدا و در
اندک اختلافی پیدا شود همه کس از خواص و عوام آن خلاف را فهمد و دریابد که خطا
با اصل نیست و عمل بیفایده خواهد بود این است که می بینید تمام فنون در عالم پرور
دو بهر تغییر می پذیرد حتی خطوط با این که خطاطی یعنی خوشنویسی از همه فنون مشکل تر و
عالی تر است که الخط نصف العلم مع ذلک بواسطه اینکه خط مابعدا ندارد در هر دوری
طوری بروز میکند و خطی تازه وضع میشود بخلاف نقاشی از روی برهان که از ازل عالم
تا آخر آن همیشه بر یک قانون بوده و خواهد بود (خلاصه) غرض ما از این مطالب
این است که همه کس را نقاش نتوان خواند حتی نقاشی که خوب نقطه و پرداز کاری
کند و رنگ را لطیف بکار برد ولی از روی برهان عمل ننماید آن هم نقاش نیست و امر
در که زمین اهل فرنگستان در نقاشی اسپتاد ترند البته دیده اید اگر صورتی که میکشند
حالت آن را بینانید که معلوم میشود صاحب آن معمو است یا سرور و ساکت است
یا متکلم و وقوف است یا درمور و از بعدا است و فرنگستان قلیلی از این را می بینند
متفرقه در محالک ایران و از شیراز معدودی اند که نقاشی را از روی قاعده کرده
و میکنند بدین تفصیل که ذکر می شود

صباغ
زر زراکونید
منه
نخا پس
مسکراست
منه

三

بر آن سرمد که در سپهرین کائنات
 تهنی است که ز رفیع و از آن جبار
 بدست افتد اگر سوزی از سر زلفش
 صدش گره زغم و بادی استوار
 مرا بخت جان و لاجال وصول
 چیست که تو را یب از نایب
 لطفی غان و فاش در دست بجز
 دوست باشد و دوست و در
 استلم شیزه و فن آمد و محبت
 میرزا محمد علی خان و سودا ملک که
 صاحب خط و انشاء است و چون
 صفات بی همتا آن مرحوم خلقت
 سعادت و توفیق باشد حفظ الهی
 میرزا محمد علی خان فاش
 سینه که از دوست مشتاق
 پنج است نیز در دار
 السلام و فن آمده
 آقا محمد حسین
 شعر بگوید و فاش خلقت
 از دوست
 بر نیاید بجز از تو با راس
 نیست در سر و فصل و آرا
 گفته از دست فاش و بی و در
 هر که می گویم محبت میرزا قویست

مرحوم میرزا آقا سالار فرنگستان نقاشی را کامل نموده بشیر از مراجعت کرد و فقیر
 در نزد او این علم را اتمم پس بدار اخلاف و لهر ان رفته وفات یافت رحمه الله
 آقا محمد حسین اغوی این فن را بنهایت تکمیل کرده که چون نقاشان فرنگستان کار
 میکنند در این اوقات بمبئی اقامه دارد و شعر را خوب میگوید خلقتش ترکی است
 استاد آقا کوچک از محمد کوکی تانکون با آقا محمد حسین مذکور انبارا ست نقاشی
 میرزا باقر خلعت مرحوم میرزا محمد علی معلم است و برادر علامه العلماء مذکور در نقاشی
 و ساختن مجسمه صورت و کل مسلم است بر بنگران مقدم در شعر حضرت خلقت متین
 میرزا لطف الله مستوفی در باب فک و کوشش گذشته در فن نقاشی تهنی است
 میرزا مصطفی نیز ماش گذشته خیر نقاشی تحصیل حکمت الهی ریاضی هم شیخ
 (استخاض کل و به ساز از معاصرین) مرحوم لطفعلی خان با سپله مرحوم حاجی
 الملك نسبت داشت اگر چه صورت مکرری هم می نمود ولی کل و به سازیش در تمام جهان
 انحصار داشت و از سابقین و لاحقین باستانی او دیده نشده
 مرحوم آقا محمد علی نیز در کل سازی تهنی درجه کمال بود و لدرا جندش آقا محمد حسین امروز
 در به سازی منحصر است و بندرت شعر هم میگوید
 (مذهب های شیراز) میرزا محمود مذهب باشی ابن مرحوم میرزا یوسف برادر بزرگ
 میرزا علی نقی خوش نویس مذکور است در مذهب کمال تسلط را دارد و همچنین بر
 دیگر ایشان میرزا اسد الله مذهب و زرنشان کار است و از پنجای روزگار
 میرزا محمد تقی مذهب باشی نیز در عمل مذکور نهایت مهارت را دارد و از بهشت در
 و این معنی نیز ستور نماد که شخص مذهب را علم مهندسه لازم است ولیکن اگر

وله الصفت
 بر آن سرمد که در سپهرین کائنات
 تهنی است که ز رفیع و از آن جبار
 بدست افتد اگر سوزی از سر زلفش
 صدش گره زغم و بادی استوار
 مرا بخت جان و لاجال وصول
 چیست که تو را یب از نایب
 لطفی غان و فاش در دست بجز
 دوست باشد و دوست و در
 استلم شیزه و فن آمد و محبت
 میرزا محمد علی خان و سودا ملک که
 صاحب خط و انشاء است و چون
 صفات بی همتا آن مرحوم خلقت
 سعادت و توفیق باشد حفظ الهی
 میرزا محمد علی خان فاش
 سینه که از دوست مشتاق
 پنج است نیز در دار
 السلام و فن آمده
 آقا محمد حسین
 شعر بگوید و فاش خلقت
 از دوست
 بر نیاید بجز از تو با راس
 نیست در سر و فصل و آرا
 گفته از دست فاش و بی و در
 هر که می گویم محبت میرزا قویست

علم مناظر و مایا را ندانند باکی نیست و عمل مذهبی و کل سازی جزئی و فنی از فنون نقاشی است
تجارت شیراز
 مقصود ما از تجارت اشخاصی است که دارای دولت و مال اند بلکه مراد ما آنست
 که از اهل سواد یا صاحب حال اند چند نفر از ایشان را در این کتاب بتقریری ذکر کرده ایم
 در اینجا نیز بعد و دی را نام انشاء الله تعالی میبریم
 جناب حاجی علی رضا مردی است درست کرد کار و راست گفتار سالها
 معتمد مرحوم حجه الاسلام حاجی میرزا محمد حسن روح الله روحه بوده مسائل فقهیه شرعی
 جناب میرزا محمد حسین لقب بصلح و نور چشم اهل فضل و سواد است و
 قره العین اصحاب صلاح و سداد سپیدی است جلیل و فاضلی ثل زید قدسه
 جناب حاجی سپید محمد حسن ابن آقا سید محمد باقر هم حکمت با نسبت هم قناعت است
 جناب میرزا محمد حسین ابن مرحوم حاجی میرزا زین العابدین فاضلی است عاقل و قریب
 جناب حاجی محمد صالح شیرازی معروف بکشمیری اکثر مالک یوروپ دیده
 و معارج کمالات رسیده برادر زاده اش میرزا محمد صادق در خط و سواد ممتاز است
 و از تجارت محترم شیراز و از منسوبین مشایخ الهیاست جناب حاجی محمد خلیل که جوانی است
 در کمالاتی بدلی زبان فرانسوی و انگلیسی را تکمیل کرده با حسن و جوی نویسد مجاوره
 جناب حاجی میرزا زین العابدین و حاجی محمد تقی خلفان مرحوم حاجی خلیل از تحصیل
 کردگان و دهرند و از تربیت شدگان محضر
 جناب میرزا آقا بن میرزا محمد حسن ابن حاجی خلیل مذکور است و بفضیلت مشهور
 جناب رکن التجار میرزا عبد الله مدرک سابقا در این کتاب نامش مرقوم

میرزا محمد صادق
 خلعت مرحوم حاجی محمد حسین
 کشمیری است که در ذکر
 باغش نامش برده
 شده است

جناب میرزا آقا این حاجی میرزا جو کثیری هم دارای کمال است هم صاحب حال
 جناب حاجی میرزا محمود و حاجی محمد تقی و حاجی محمد باقر ولدان مرحوم حاجی محمد حسن
 منسوب با اسمعیل بیک از بدایت عمر تا کنون تحصیل علوم کمر همت بسته اند و کجا
 منافی کسب معارف نداشته اند یاد و برادر اخیر وقتی فقیر به درس تفسیر بودم
 جناب آقا محمد کاظم و آقا محمد خلیل و آقا محمد جعفر خلفان مرحوم حاجی محمد ابراهیم بیک
 بیک هریک را از کمال نصیبی است مرحوم والدشان در علوم ادبیه و عربیه سیمای
 علم بیات و حساب عظیم العبدیل بود و در همت سببی بدیل
 جناب حاجی محمد کریم خلف آقا محمد اسمعیل برادر زاده حاجی محمد ابراهیم مذکور
 دارای کمالات صوری و معنوی از علم عربیه بهره مند هزارها اشعار عرب و عجم را حاصل
 است برادر کتورش حاجی محمد رحیم نیز صاحب ذوقی است سلیم
 جنابان حاجی سید میرزا و آقا سید احمد و حاجی سید محمد و حاجی سید علی و آقا میرزا
 حسن ولدان مرحوم حاجی میرزا سید حسن که مدتها در عقبات تحصیل کرده و در سیرت
 بیات جدید را تکمیل نموده مشارالیه از تجارت محترم شیراز تا کنون در مبنی مطبع ناصری
 که سرآمد مطبعهای آنجاست متعلق با آنهاست فنون طبع کتاب با درجه کمال مشاهده
 جناب حاجی میرزا ابوالقاسم این مرحوم حاجی میرزا کوچه یک محترم مدتها کسب
 علوم دینی کرده و مباحث یقینیه رسیده و بذوق مستقیم کاهی شعری میکوی
 (و دیگر) تجاری هستند که فقط اوقات خود را با خد مال مصروف نداشته بلکه
 کسب کمالات را پیش نهاد خاطر ساخته بر سر بازار دانش متاع هنر افریدارند بغیر از
 مسکک صدق را بی نوبت و جز منبر راستی ارتقا بخینند (از جمله آنهاست) جناب

حاجی محمد حسن خوشنود
 سید کبیر زار و سید و چهار پو
 و اسمعیل بیک جد ایشان
 میاشد که در کارهای
 دیوان بوده است
 مرحوم
 حاجی محمد ابراهیم بیک کمال
 و دوست و خود و خوشنود
 عرض راه که مطبوعه و آقا
 نموده اند
 آقا محمد اسمعیل
 ماهر خوشنود در سبک نگارش
 و دوست و خود بوده
 میرزا

میرزا داود نازی و آقا محمد رضا و میرزا ابوالقاسم گلستانه و آقا محمود پشته خفتم الله تعالی
 جناب حاجی میرزا اسد الله معروف بدلال سیدی است نجیب مقتدی
 با اینکه بی سار طریق مدرسه نبوده و علم عربیت را تحصیل نموده از مهارت کتاب و
 مجالست با ذوی الالباب رفته رفته ادبی آمده شیرین بیان منطقی چرب زبان
 همواره اوقات خود را بچاره جوئی مشکلات اهل شیراز مصروف میدارد و لحنه
 سعی و کوشش را در اصلاح امور مردم فرو نیکند از دین خدا بی عز وجل عمر او زیاد کند
اهل صنایع شیراز
 چند نفری معدود را از اهل صنعت پیش از این یاد ضمن ذکر بعضی از اکنه نام برده ام
 از قبیل نقاش و زرگر و خیاط و غیر ذلک اکنون در اینجا معدودی دیگر را که هر یک به
 صنعتی شیراز و در حرسه خود بی نظیر یا دمی نمایم
حکاگ جناب میرزا علی محمد در حکاکی هنرمند است و در این فن بی نظیر و مانند ندارد
 الیه میرزا محمود مذکور با شای را برادر است و بصنعت خویش مشتهر
 جناب ملا علی لقب بتقاد حکاکی مفرسم و انکشتی و نشان کمال قدرت و تسلط دارد
 هم بر روی عقیق و امثال نقش میکند هم بر روی فلزات مهرهای منگنه نگین و سرنگین را که
 نقش برجسته باشند در کمال استادی عمل میاورد و از شیوه میوه عیار پذیرفته و بی نقصی تعلیم
 ساعت ساز میرزا ابوالقاسم بدقیق این صنعت استاد بی هنرمند و زیست
 شکست و بست ساعت صحن حضرت شاه چراغ با او است
صحاف میرزا محمد حسین و میرزا محمد رضا ایضا خوان مذهب باشی مذکورند
 صحافان کتب و دفاتر اند و در این صنعت ماهر

جناب
 میرزا داود خلفت
 مرحوم حاجی میرزا ابوالقاسم
 است
 آقا محمد رضا
 دل حاجی عباس علی نازی
 و دختر زاده مرحوم حاجی
 حاج
 میرزا

ز رکر و شبه آن و بایست که به میرزا احمد زکریا در این حرفه هنر و راست با وجود اینکه جوان
 و خرد سال است از پیران سالخورده در صنعت خویش استاد تر است (دو اکرم)
 حاجی عبدالرحیم و آکر می قابل است و در این عمل کامل (مرصع کار) آقا محمد علی ابن
 کر بلائی محمد شیخ (قلزنی) آقا محمد اسمعیل صانعی است بی بدیل
 خاتم ساز حاجی نصر الله و آقا حیدر علی در این صنعت بی نظیر اند طریقه اینکه هر کوزه را
 در مالک ایران چون شیراز از عمده بر نیایند بلکه منحصر بانجام است
 تفنک ساز در شیراز بسیارند و هر جزئی از تفنک و نخوان را کسی استاد است
 (لوله ساز و چخاخ ساز) میرزا غلام حسین (قداتی) میرزا غلام علی اینها ولدان
 حاجی محمد اسمعیل اند که او نیز در این فن ماهر بوده
 چاقو ساز استاد عباس علی در ساختن چاقو و مقراض چنان است که علس را با کلاه
 خوب فرخستان فرق نتوان نمود
 نجار منحصر است با استاد محمد جعفر و استاد محمد رحیم مانند نجارهای ماهر فرخستان
 صنعت نمائی میکنند و مرجع فرنگیهای این ملک اند
 قالی باف در احشامات اکثر زنهای این صنعت را دارند و دریل عرب و قشقایی و
 غیره باین عمل بطور میرسد ولی از تمام روی زمین قالی قشقایی ممتاز تر است
 (مستور نباشد) که انحصار اهل صنایع فارس بچند نفری که در اینجا مرقوم افتاد
 و معدودی که پیش از اینها مسطور اند نیست بلکه از هر قبیل صنعت گردارد و مانند جد او
 علاقه بند و کفش و سراج و خراط و ترمیاف و کارخانه چاپ عباسانی و چیت زنی غیره که
 آن اشخاص مخصوص آن کارند و هر کس بخواهد که صنعتی را بیاموزد باید به آن استادان رجوع کند

میرزا احمد
 برادر میرزا نصر الله زکریا
 طایفه تخلص است که
 ذکرش میاید
 میرزا
 معروف است و بزرگ
 آن را چنان گویند
 قالی
 فرش معروف است
 که از پیش میافند و آن
 است ترکی و طاهرا
 صحیح و مربوط آن
 قالیان باشد یعنی
 زیادتی در آن
 احسن

شعراى شیراز

و انبیا را موز حقایق اگر پرش فرماید که سلسله شعراى عالم بقدر را بجهت سبب
 دیگر سلسله با مؤخر داشتی (جواب گویم) چون بسیاری از شعراى شیراز را که اکثر آنها
 این فن بپشتندیش از اینها در این کتاب بتفرقه مرقوم داشته و شعرشان را بجا
 بودم میخواستم از دیگران چشم پوشم و بذكرشان نکوشم اکنون که شیراز نامه را بدینجا
 رسانیده ام می بینم اشخاصی که با فقیر مصاحب اند ذکر باقی را طالب اند
 (نیز شاید سوال رود که آن چشم پوشی را سبب چه بوده) میگویم آنکه جامع اشعار مردم
 است تا چاراست از این اشخاصی را بجمع آوردن ابیات آن جماعت بجا روتا
 از ایشان شعری بدست آرد و این خالی از رنج و مشقت نخواهد بود زیرا که باید بای
 تعلق میان نهادن و بدستی آورد از هر کس بیتی خواهند گوید اکنون که
 دارم که مانع از تحریر است یا الحال طالعی که موجب تاخیر شده اند که فقیر را نه حال طبع
 از اینای زمان است و نه مجال دست بوسی از این وان لهذا از هر کس که دوستی
 خواستم چنانچه آورده میبخارم و آن را که بمسامحه گذرانیده و امیکندارم
 (و مستور نماد) که فقط از معاصرین اهل شیراز نام ببرم یعنی از اشخاصی که در کن
 زما نشان را نموده باشم و از معاصرین هم که ذکرشان در تذکره ها شده و بطبع رسیده باش
 نام نمی برم (ایضا مخفی نباشد) که از بعضی شعر که مولدشان بلوکات فارس باشد
 ولی در شیراز نشو و نما یافته و در اینجا اقامت دارند که در حقیقت شیرازی محسوب
 میشوند اگر نام ببرم اشاره بولدشان خواهم نمود و بالله التوفیق و بهجوسی فی کل
 آغاز میرزا محمود خان مرحوم و الدش از اهل ارسنجان است و خود از فعال زمان

بسیاری
 از شعراى شیراز را که نام
 برده ام از قسب حساب است
 داشته و ابی و از بدی و بقیه
 و خود حافظ و حکم و داری
 در حقیقت و سعدی و کسری
 و عالی و فرنگی و قافى و شاعر
 و در سال و قافى و شاعر
 از بدست و شاعر شیرازی
 مسطور است که در فهرست
 نام تمام نوشته شده
 و مجلس بدست
 خواهد آمد
 میرزا
 محمود خان با در زاده آقا
 میرزا فرج الله و حاجی حسین
 خان ارسنجانى است که
 مشا را بهما از بزرگان زاده
 و از جمله از بزرگان

یارم حجاب زلف چو از چهره باز کرد	بر روی عاشقان در عشرت فراز کرد
نیامودین و دل آن ترک سیتین	تا ساز دلر با یی عشاق ساز کرد
آخر دلم فتنه بدم بلا یی عشق	با آنکه لب الهام زبان احتر از کرد

آخر مرحوم محمد علی بیک از طایفه قلی بود و خوانین قشایه را خدمت می نمود

کر بریشان کنی آن زلف خم اندر خم	ترسم ای دوست که اشتیاقی عالم را
چین زلف تو فکند کبری در کارم	بخشایم بخت این که محکم را

افسرده آقا محمود مددی ذی شان است و که خدای دریاست فتح آباد و مرودشت را

بچشم سپهر ز دودلم باز کشید	فدای ز کس مستش که دلنواز کشید
چو دید کعبه رویش سجده شد زاهد	صفی مقابل رویش بی نیاز کشید
فکند و لوله و شور در عسراق عجم	چو دوش مطرب دل نغمه حجاز کشید
بنازم آنکه مرا طرب ز عاشقی آید	مرا بسوی حقیقت خود از حجاز کشید

بدیع مرحوم میرزا فتح الله از سادات جلیل شیراز است و در فنون شاعری سخن پردا

کیم ز لعل لبست بوسه دستش با	دام قند کمر مرابوس باشد
کن لبث مراد و زان لب شیرین	که لازم است بد و ز سر کس باشد

باب میرزا عبدالحسین از مردمان بهمنی است و پیشه اش صورتگری

چون شیر خدا تو را است فریاد سی	خوش باش و مکن ز حشر اندیشی
البسته بوطه ملاکش نه نهد	آنکس که بود باعث ایجاد کسی

جناب نامش میرزا حسام الدین خلف مرحوم شیخ مهدی جناب و ابا عجمی جامع عین شیراز امام و بین الانام با احترام بوده مشارالیه گذشته از اینکه در فنون ادبیه قاصر است

افتر
وفاش در شیراز
در سال کبیر اردیبهشت
و دا است
افسده
اصلا فیه بادی
نوش در سنه کبیر
دوست و نود و هشت
در طرمان واقع شده آن
مرحوم عمیر افضل
عقاب مخلف است
که پس از ای قوم
میکرد
منه

بعلم نجوم ماهر چندی است که بسبب امراض مزمنه از پایی در آمده لهذا از اشعارش چهری بدست نیامد جز این دو شعر که از آن جناب بنحاطر دارم

گفت پیغمبر با و از نیل	که ز نور واحد من با یی علی
این معایافت بر با نشن خباب	شد ز با جید اسم هر دو نیل

حجاب مرحوم حاجی محمد مهدی تاجر در علوم تجرد در خط تعلیق قادر و ماهر از اوست

آهین دل بین که نخی پند از وی خرم	سخت تر زان دل من که چنان دل کام
آن بت جادو که صد و شش بوی رام سازد	سادگی بین از دلم کورا با منون رام خواهد
ساعتش در پرده دیدم آتش سیر تابان	جرات دل بین کزین ساعد عشرت تمام
دام اگر آن زلف پر چین دانه کران خالین	مرغ دلهای مکریم دانه جوید دام خواهد
کر میل دل دلم سوزی بسوزانسان که خوا	هر چه سوزی بشیش او خوشتران خواهد

ختمت آقا عبد الرحیم دوش سلیم بصنعتگری لواف و مستغوری شعرش صاف

اپرده زان جمال دلار برافقا	از پرده رازهای بختانی در افقا
از پر تو جمال توای شمع انجمن	پروانه وار آتشم اندر بر افقا
هر که با صحنی نیست سریه	در پیرش نیست زوایش اثریه
چشم از هر دو جهان دخت چو باز	هر که بکشد برویت نظریه
پای کوبان ز لحد بر جنیزم	اگر کنی بر پسر خالم کذریه
هر که کنار پری رویان کرد	زادیت نشینده خبریه

حرم مرحوم میرزا محمود حمزوی در انشا نظم و نثر مسلک بود و بین الاقران مغرور محترم

ربن دلهاست از بس چشم مست فزین	شیخ را هم بشکر دم دل کن پزینش

شدن سجدای
چون کسی از اصطلاح نذر
و نبات اعداد آگاه باشد
علی این معارف و دنیا بدان
این است که چون عدد خود
کله اسجد را که الف و با جیم
و دال است حساب کند
دوست و دو عدد می شود
عدد خود که خود و دا است با عد
علی که یکصد و ده است چون با جیم
جمع شود نزد و بیست و دو خواهد
بود فقیر و لطف گوید و بیست
و ده هم عدد درت
است
حجاب
نوش در سال کبیر
سیصد و چهار است در
دارالطبع و فنون شد
نوش
وفاش در سنه کبیر
دسیصد و شش و هشت
شاه چهره داغ شده
منه

کشت الفاداد الخ یعنی
بر طرف کرد دل حجاب
برده خود را بس نور رخسار
توروش و تابان کردید و عیار
فضلت الخ یعنی باب فضل و
بخشش تور و درون دل درخت
دوستی برک آورده است
ما شفته
الخ و قتی که این شعر را شنیدم فرمود
بودند شب در خواب شیخ عید
دید و شعر مذکور را بجهت آن
میخواند شیخ را که تر میباید
و هنگام خواندن کافی در اقل
مصراع کافی زیاد میکند کافیه
میخواند فرمادی آن بجهت آن
مؤلف خواب مذکور را نقل نموده
و فرمود این قصیده را بنظم فرمود
فقره قصیده و مشتمل بر این
برشته نظم کشیده بجهت شعر
و بعضی رسانیدم
لقد بغيت الخ یعنی
بر آنجهت رسیدی از حسن
جالت یعنی در جالت یعنی بالاجتماع
از آن حسن نیست
خود و جهل الخ یعنی نور ز
خود میرانی آنرا که کان را از آنجا
دیده
و فاش در سال
کثیر از دوست و دوست
است تقربا

مرد و زن شاه و کلامی و عارف شیخ و شاعر باید از کوشش کمی رخت مغرب پتن کمر از لطافت چون بری بودی نهان از دامن بر نیاید خاران بگری که اندر دل کشت	کیست انکونیت چون من دست دل با گاه رفیق آمدن و پستی کمر در گردش ان صغیرا من تن کر بند پیرا بنش جز که مکرگان تو کرد از کجایه سوزش
داور استادنا السید الرشید جناب شیخ مفید شرح احوال مفصله در این کتاب	
الهی بر دلم از معرفت نوری و کربخت سوی آنکه درستان علم و حکمت هر دم کشت الفواد حیا فیروز و جبهه اشراق لعل شیرین تو شور افکن عقل و دین است	مرابح کرامت از سر رحمت بر کجاست بر افشایم ز احسانم هزاران بار و بخش و بما فضلک فی انشا شجر الموده و اوتفا خسر و دل شکری را که پسندد این است
در ازل فرما دل عشق تو شیرین یار دشت نور احد تا بد از جمال محمد سرو چو باشد که در بهشت بخت ما شفته روی تو از عهد الستیم	جلوه کرامت از دل جلال محمد قیمت طوبی با عتدال محمد اشقه چو موی زازل بوده و بستیم گفت جز بر روی من مفکن نظر کفتم بچشم
بالم ارنو و صنوبر و ماه و کواکب زده طعنه بر آسمان لعنت دوی محمد دره مرحوم آقا بزرگ با اینکه دارای سواد فارسی هم نبود شعر را بی غلطی سپرد	یکدم از لب شیرین کار رشده و شکر کن که هم تلخی آتاق و هم طهور صفایه نور و نهجک شیخی الوری من الطلقات شده رشک عطر و گل جهان نفا بوی محمد

این

از چای ماهی پیر سی از اه دل من ناله و آه و فغان دارد و فسر یار و خورش زلف بر باد دمی دمبدم و غافل روشن از روی سفید تو بود و در جهان از سر مهر دل زده بدست آر دمی	ستم از حد چه بری چسیت کناه دل من ای شه حسن حد کن ز سپاه دل من که جز آن جای دگر نیست پناه دل من تیره کشتی چو شب از دو سیاه دل من ای که خورشید جهان استی ماه دل من
راغب مرحوم میرزا غلام حسین مثنی بود و اکثر کتب حکام بنادرات را می نمود	
دمی در خلوتی یاد لبتای خاص جو بار چشم آن است تم از مویه شد چون موی بار یک حکایت از سر زلفش نشاید چو کام از خرم حاصل نکرده مگر پیر خراب تم به بخشد خوشحال دل آنکس که داد	به از عمری است اندر گلستان که بنشانی در آن سپرد و روان ز تاب طره لاغری میانی که دارد هر سر سر مود استانی نیاز از موی سوس در مغای بسر متی سپک رطل گرای بسر شور غم شیرین زبانی
رخصت میرزا محمد حسین برادر کمر فقیر است در سفر با خدمت میفرمود و در آن حال بود	
کیست آن لوطنا که تنها گذرد آن که بکشتن دل خود شاد کند در باغ اگر بید مژگه بیند	زین همه ناز و نغم چه به تنها گذرد هر لحظه نفس بر و پشاد کند شاید دل و الم من یاد کند
روشن میرزا عباس علی در خط تجارت سائر است و کمالش از شعرش ظاهر	
جدی سخن ای باد صبا که بگویند کاین ناله شکیه کجاستش بر تن	

راغب
و فاش در سال
سعد و سهجری در قصبه
جهرم که یکی از مضامین
فارس است واقع
شده رحمة الله علیه

کی بود کجایم که تو فارغ به نشینی دین و دل و دانش همه در راه تو دادم از هر چه در افاق بود دیده توان روشن اگر از عشق تو مشهور جهان	وانگاه مرا بر سر آتش نشینی جان نیز بکف داشته ای بستانی الاز جمال تو که اندر دل و جان غم نیست که تو خسر و جوان جهان
ساکت جناب میرزا ابراهیم ادیبی است فاضل و محقق کمال در خط نسخ و کمال مغله باشد چرخ و جز بر طبع هر سافل نکود کی ز کج و راستی هرگز کمی دارد و قضا از خودم نیست محصولی در این عالم بجز غم خیر ساز سفر سب از هر رود و کوی جان راه بس باریک و شست تارک غم لان آنجا لایق دیدار دلدار است آنکوشش فانی ساکت از سودای عشقت مونداده سوی	یکدم از آزار عالی بهمان غافل نکود آنچه طبعش جور باشد چکه عادل نکود تخم نشادی که نشان کز آن تر حاصل نکود تن بکنان که جانان را ز جان حایل نکود وای اگر او بادیم در این ره بآل نکود ور خودی باقی است دیدار قابل نکود بر که مجنون تو لبی شد ذکر عاقل نکود
ساکت میرزا محمد صادق شرح حالش در ذکر کار و زون سابقا گذشت از او است هر آنکس اگر از سیرت قصه شناسد بجوکان فت در کوی رضاشد	
سحاب جناب آقا محمد تقی ابن حجاب ادیبی است پرمایه و حکیمی بلند پایه زبان انگلیسی را کامل نموده در این زبان وقتی فقیر را معلوم بوده در مدح امین السلطان سرود امین سلطان صدر اجل و زیراول بجنس بر بستر از اصل طبع کشته خدا یگانا صدر را هم از هما بست تو	تو ام ملت و دولت مدار حکم دول بنوع بر شرف از اصل ذات شمشیر اسد بچرخ بلرزد از استماع حل

ساکت
اصلش نریزی است
که قصه از فارس است
بآل
معنی جوان است
ساکت
اصلا کار و زنی است

نور

پیش ارض کالت سپهر کینقظه بیزد کوه و قارست زمین چو یک خرد دل مسلمی حاجی اسد الله مردی است زراعت پیشه و خردمندی بکجا اندیشه از او شنیده ام که قضا شصت و یکسان که تا زابل دلی یکدلی نشان نکند ز تیره حادثه آماج خود کند هر دم هر آن دلی که بخود بر گزاین کان نکند بلند همت رندی که بر در دوزن در از دست طمع هر کد و یان نکند	
سهیل میرزا الطیف اسد از خطاطی و نقاشی و دیگر کالات خیر است و مختص گاه از بهر تو عالم کی از زاری دل حال دل را بیک کویم که گشت یاری دل باجای تو دل باز تو را یی طبلد کوچه سپ از دم در کاز دست یاری دل	
سبحان میرزا محمد حسین با اینکه در بدایت جوانی است طبعش در نهایت روانی وقتی نزد مرحوم میرزا امین نجوم دیده و تذکره بمسی بشکرستان فارس برشته تر کشیده و اشعار و در تاریخ این کتاب فقیر سروده اکنون مضبوطش دارم تا در آخر کتاب بخارم شعری میرزا ابوالقاسم نیشابری است و زبانی بیک شیرازی و کارش بسیار خوب است	
خوش بود در کشف سر حقیقت جا پادشاهی به از این جلست که تویم لب پیمان بوسه که به میان درست بست بالعلل شکر خای تو اش ایام	
سبحان مرحوم حاجی محمد علی معروف بجکان بوده و دارای فضایل و صاحب ادراک بالب میگویند او من می پرستی کنم تن درستی را همه عالم بجان چون من کفتمش پستم غلام و سر مسار از قلم	

نور

سهیل
اصلش نشانی است
مرحوم

میرزا امین سپیدی
بود بحسب از حکمت و سیاست
بالفضیلت از ارض اقدس
مقدس بدینا در شهر از افاق
داشت آخر دواع جهان گفت
بیرون در ب حلقه مد فون شد
سال خوش بکسر و رسید و داد
شعر را بست کوی فرود
از ادب است
سید کی بود که در حبه تو در دانه
یا کمال دل که بودای تو در دانه
جای در حلقه خاصان که بکمال
از ازل حلقه بکوش در میخانه
بفحش معنی قصه
از عدا و فضلا و علما
محبوب می شود در شهر شهید
مقدس بخت مرحوم حاجی
علامه پیر داری رسید چون
پایه فضیلت او را دیده و شناخته
معش ساخته و فاش و رسیده کرد
و دوست و جفا و یک است
اکنون آن مرحوم را خلقی است که
میرزا علی محمد چون صاحب طبع
شده شخص خاص و دادم از او
نور

شاب
ارستانی

فوتش در سنه یک هزار و دو
و بنقاد و اندر صحنی سپید عمار
الدین حسین مد فون است

خلف مرحوم میرزا محمد زین العابدین
برقال است چون از اشعار آن
مرحوم بدست نیاید مرقوم

فوتش در سنه یک هزار و دو
بشاد و اندام اتفاق افتاده

سکوت قدوه عافین
جهان در زنده ساکنین

زمان مرحوم میرزا ابوالقاسم
شرازی است مین حیات

جمعی کثیر را در دیده دارا است
در زنده چهره ترش خوانند

فقر در این اعصار ساکنی کمال
چشم روزگار ندیده زیر که هرگز

داعیه نداشت تا رخ فوتش
چو آتش لب لایق است

یا فقه که از او دوایت
سی و نه است در جم

حضرت شایخ
مد فون است

بت پرستم خلق میدانند و حق دانند	تا تو بت را میر پرستم حق پرستی نمیکنم
شهاب صدر الشعرا میرزا حسنعلی شرح حالش در ذیل ذکر است	سبحان مرقوم
نرسد دست امیدم چو بدامان صالت	لا حرم دست امیدم و دامان خیالت
علم الله که خد نکست این همه تا شمرند	که اشارات دلاویز تو و غنچ و دلاست
آتش در دلم افروخته عشق تو که آن را	نشانده گران چشمه نوشین زلالست
دیده شیر به خنجر چه سان میزد در دلم	بچنان خنجر به خنجر زده پشیمان غزالست
سپید میرزا عبدالعزیز طیب والد ماجد جناب میرزا محمد حسین طیب سابق الذکر	جان من عید شد و عیدیم از تو هوس
عیدیم از لب میگویم تو کیوسه بس است	شیوا جناب میرزا سید محمد صاحب کمالات عالیهاست و محصل حکمت متعالیه
ای در طلبت خلق جهان در گشت تاز	تو روی نهان کرده از رخوت تاز
چون مار که زیدگان بخود می پیچم	بایاد سر زلف تو شبهای دراز
صابر مرحوم آقا مهدی دارای کمالات عدیده بود و خط پست تعلیقش پسندیده از او	افت جان من و جان جهان
انکه دل برده ز من افت جان خواهد شد	لاله سپان داغ دل خلق عیان خواهد شد
کره باری شود از کاشن رویش بینم	صادق جناب میرزا محمد صادق روانش قریب بعالم ملکوت است از بریدن ای
سینه که مجروح شد از اثر عشق	می نپزیرد علاج جز که بتدیر عشق
مصلحت حال مانع بتدیر عشق	بر سر ما هر چه رفت رفت ز تقدیر عشق
ز مرز عشق را بجزیران منکرند	خرج بر قص اید از باکت فرامیز عشق
ضایع و بجا صلیم جلوه حسنی کجا	تا پس باز شود از دم کسیر عشق

زاهد

زاهد و عجب نازناصح وضع دراز	ما دلی بر نیاز از غنم و شور عشق
صبا میرزا نظام الدین محمد خلیف مرحوم حاجی میرزا ابوالقاسم شریف الحکام است	چو دلم بودی اول بیستام شناس
تو بجه طریق خوابی بخش بر تو غم	که حلال کردم اما نه تیغ بوقایع
صفا مرحوم میرزا ابراهیم معروف بجای آقای اولیا سمیع کاشا به خط وی بطبع رسیده	خوایسم سپر و سر کشید که من
کفتم از کجک به که کرد غرام	بجو کجک در ی حمید که کن
کفتم این عشق را که شد غلام	اشک بر چهره ام دوید که کن
صفا میرزا علی اکبر شغلش صحافی است و روانش روشن و دانش صافی از او است	مقیم کعبه کوی تو ای بر رویم
حدیث حور و قصورم بخوان که گویا	زفت در وضه رضوان جوانی تو
قسم بوی تو ای دلبر بهشتی روی	که با وجود تو دوزخ بود چو میسویم
صنعت مرحوم میرزا آقا ساعت ساز بود و از ظرفهای شیراز صنیت تراش	دخوش طبعهای او کوش زدها نیان است و آوازه شوخی هایش مشهور تمام ایران
بعید فطر کل و دل خوش است بوس کنار	علی الخصوص که تو ام شود بفضیل بها
من و تو و کل و دل ای سپر سه در و راز	که مانده ایم زندان و قید غصه و دوا
کنون که روزه برفت و کل آمد از مرغ	بیاور آنکه برنگ و بویک است و بهار
شراب تلخ مرا بخش و بوسه شیرین	از آن دهن پراز نوش و لعل شکر بار
ضیائی جناب میرزا سید علی حکمت الهی را دیده فقه را سنجیده طب را پسندیده	

دخ

حاجی شریف
میرزا ابوالقاسم شریف
الحکام از اطمینان حدیث
استاد بود و دانش
سنه یک هزار و سیصد
نادر بر در رب
حافظه مد فون
است
اولیا سمیع
سلسله ایشان تمام
لعب معروفند از قرار مد فون
جدا علی ایشان سمیع
بوده طبع بار بار از او
داعیه بود و با خود
مرحوم حاجی آقا در
یکزار و سیصد
در شیراز بود
بقیاش
بودند
صنعت
فوتش در سنه یک هزار
دوایت و نود و ده
در دار السلطنه
است

دلغ عشقی که بود از تو بختان دل ما	منی آن دم که شود لاله عیان از گل ما
معنی شمس به سیت که نهان بود کنون	استکار او بود شده است از دل ما
طالب مرحوم عبد الله خان خلف احمد خان کرچی که غلام حسین علی میرزا می باشد	
مصور اند چشم تو را بنابر کشید	چو شام جبر تو زلف تو را در کشید
شبحی که چو ابرو در مرک زنده شد	اگر جنازه محمود را یاز کشید
طالع مرحوم میرزا محمد طیب از فنون ادبیه با نصیب در اول جوانی بسرا می بودی	
جهانی دل بدان شمشیر ابرو	گرفت و بست در زنجیر کیو
فاده خال سخن قیامی از شکفت	کنار زلف مشکین چون ترازو
دل شد در خم زلفش گرفتار	چو اندر چرخ شمشیر ز تیر
برخ زلفش کجش کونی نشسته	بگلزار جنتان شیطان زانو
نکون بود ز طالع بی وفایی	وسیلے هر چه از تو باید هست
طایر میرزا نصر الله سابقا نزد فقیر علوم عربی را دیده و دوره از منطق را شنیده اکنون معقولات را عجب است و از صنایع زرگری را طالب از او بخاطر دارم	
نماز کن نماز که نازت بجهان می آید	بوسه از لب لعل تو بجان می آید
رخ و زلف و خط و خالست کلستان	چه کلستان که بصد باغ جهان می آید
کجا غنچه لب را بنابر همه کس	یک شکر خنده که باروخ جهان می آید
جای طایر پس از این کوشه میخاید	ز آنکه خاکش همه کون و مکان می آید
عارف مرحوم آقا نور محمد ارسنی دوزی بود مهرانده و ناشی خوانی محبت خاندان	
کنار من چو پریشان برخ کلاه کند	حجاب طره پسنبیل بروی لاله کند

طالب
دفاش در سنه
کیمز و سپید و
شش است بیرون
در ب حافظیه دق
شده
طالب
دفاش در سنه
کیمز و سپید و
سجری جسدش را
بعقبات حمل نمود
عارف
دفاش در سال
کیمز و سپید و
در دارالطبع
مدفون است

بلک چین سپه زنگه ابشور اند	چو آن کنار پریشان برخ کلاه کند
ز دست ساقی مهوش بود چو حیات	بجای باده اگر زهره در پیاله کند
نظر بقوی بر معیان علاج دماغ	بدور لاله و ریحان می دو پا کند
هر که کام ز لعل تکار شد حاصل	بیل رقیب شب و روزانه ناله کند
عاشق ابراهیم خان از طایفه زنداست و در قصیده سرای دلیستان آواز	
ان سپه دنا ز کبریا درستی	خوبان ششمه باغ و روند را در
جانانه که در صنف میدان لبری	بر هم ز نذر کردش چشمی سیاه را
دیدار یار شاد انکار مدعی است	گر زانکه در مواجیه خواست کوا را
عطار د محمد علی میرزا مفتی بشا بنزاده آقا که در ضمن ذکر آرسنجان بقری می باشد	
تا که باغیان را ز راه وفا خورده	بس پستما با من ای یار جفا خورده
این دل دیوانه مارا بست بر خرد	پای بند حلقه زنجیر کیو کرده
کرته پستی از چهره وای ز کربس میرد	ترک اساتیکه بر شمشیر کرده
عقاب سیادت ماب میرزا فضل الله خلف مرحوم میرزا ابوالقاسم شرف	
وقتی نزد فقیر تو خوانده و نجوم دیده و صورت کرمی اموخته و مخلص گرفته از اوست	
بس که غم بر دم چو نیست	مرده ام را ز کربش ترست
بر قامت نظر چو میان قیام	از شوق پیس برهن چو قیام
از لعل شکر بر خود می نوش لب	دشنام اگر دی جلد من عاقبت
عنایت میرزا عنایت الله عتقا و التولیه از سادات دست غیب و خیال است	
بی نیازم از دوز عالم ساخته احسان عشق	

مرزا ابوالقاسم
دفاش در سال
کیمز و سپید و
شش است بیرون
در ب حافظیه دق
شده
طالب
دفاش در سنه
کیمز و سپید و
سجری جسدش را
بعقبات حمل نمود
عارف
دفاش در سال
کیمز و سپید و
در دارالطبع
مدفون است

عاشق
دفاش در سنه
کیمز و سپید و
شش است بیرون
در ب حافظیه دق
شده
طالب
دفاش در سنه
کیمز و سپید و
سجری جسدش را
بعقبات حمل نمود
عارف
دفاش در سال
کیمز و سپید و
در دارالطبع
مدفون است

عقاب
دفاش در سنه
کیمز و سپید و
شش است بیرون
در ب حافظیه دق
شده
طالب
دفاش در سنه
کیمز و سپید و
سجری جسدش را
بعقبات حمل نمود
عارف
دفاش در سال
کیمز و سپید و
در دارالطبع
مدفون است

عنایت
دفاش در سنه
کیمز و سپید و
شش است بیرون
در ب حافظیه دق
شده
طالب
دفاش در سنه
کیمز و سپید و
سجری جسدش را
بعقبات حمل نمود
عارف
دفاش در سال
کیمز و سپید و
در دارالطبع
مدفون است

عقل چو ناله باشد عاشقان را فخر از او
صد هزاران عقل گردیده است بر دلان
عیش میرا علی محمد ز فقیر چیزی بخواند
و از صنایع کلاه دوزی میداند و تخصص
دل من در خشم کیسوی تواناده بیند
همچون آبوی دشتی که در افتد بکند
صد در بند تو صیاد و چنان رام شود
که برانی اگر شش باز در آید در بند
بخشاپسته خندان و شکر ریزی کن
تا که شکر بس در شک و بسوزد دل فند
از شستایان سوی پستان می از ناخرم
تا که از شرم قدت سست شود سر و بلند
عرا مرحوم سید اسد الله از سائیدین فن است
در اوایل حاجی بود و آخر تاشد میرح

کرده عشاق جان نشاز را
وین دل در بهشت قطار قطار
کی مایکپان نظاره کنی
ای سکه گت بود هزار زار
تاکی از خون عاشقان سازی
چند تا سعادیه نگار نگار
در بهشت جمال تو دارو
هندوی زلف بقرار قرار
ای بسا دین و دل که در عالم
کرده آن دیوانه نگار نگار
دم مقراض را بسازم من
که برآورده زان دو مار و مار
در خماریم سیاقا بر خیز
از پی دفع این خار خرم آه
بهشت جنت بده بیک سحر
که خدا کردت آن دو چار و چار
که میرد کسی به بشیاریه
هرگز شش بر سر مرار مرار
مست شوازی و انا الحی کو
تن چو منصور از آن بدار بدار
بزبان خرناسیه شیر خدا
نزد ما عاشقان میار میار
که دو عالم تمام مست علی است
باده ماسوی بدست علی است

در سپال که از دود
دود و فایده داشت در دار
اسلام نمودن شد فقیر عیسا
قبل از فو شش حاضر بود اشعار
خود را که در اوراق سفر قدس داشت
طلب کرده و آنچه بجا بود از منو
شستند و بفضیله حاج آقا عظیم
السلام که مژده خامه و عدا
خواست بجهت تار و نخوت خود
گفت و وصیت کرد که رقیب خود
نقش نایند پس شهادتین بران
را نه و جان بجان آفرین بیکم کرد
این است تاج شش
چو شد سید اسد الله از دار و نسا
خدا را بنده بود و مصطفی
شهادت گفت و وقت از جان
گواه داد و لایک مست بجا
نی تا به خود این فرد را گفت
کم آمد و الفت از نام غرا
کرده عشاق
انچه این ترجیع بندی است شش
برده بند که تمام آتیا تحسین
در محضر حضرت عظیم
المؤمنین علیه
السلام

از بکر

از بس که غم سپینه من بستر راه را
دیگر مجال آمد و شد نیست آه را
تقوی مرحوم آقا فتح الله طباطبائی بود
طبعی بخت داشت و استادانه شعری سرود
کنون که گشت لب گشت شکسته
تا بیا که بساید بدل نمود کنون
بخواه باده ز کین و سیه و سیمین
ز خوب و زشت جهان که در چوینگری
بسیار ساز طرب پیش از آنکه دست قضا
فجرا آقا ابوالقاسم شغلش کوزه گری است
و میلس لبخوری طبع خوشی دارد و از او
اقای است جالت که جهان سایه او
همه ذرات جهان زیور و پیرایه او است
بست عالم چو کی طفل و سیه از ره مهر
فیض عام تو شش و روز بجان ای او
ادمی که نشود پسته بدم خور و خواب
دل ز بهر خانه طلبکار جالش همه عمر
که که فخر تپی دست بود نیست غمش
قدانی میرزا نصر الله در کوشه از مسجد
مکن کرده و بساط رمالی گسترده از او است
با آنکه بوصول تو مرا دست رسی نیست
دل داده به بخت چو من امر و کس نیست
انبای زمان را بوس باغ و بهار است
مارا بجز از باغ جالت بوسی نیست
از مستی چشم تو بیا بیست حذر کرد
کورا حذر از شعله و بیم از عیسی نیست
فرخ ملا محمد علی در شعر طبعش بلند است
و دارای صنایع و لیسند از او است
تا بیدل مهر تو ای دلبر مرده و مست
کی نظر بر رخ خورشید و بیدر و مست

نوشته
دقش در سینه بکر
و مسدود و در دار
السلام مدفون
خشت تیار
کوره آفریزی است
خار
دلفت یعنی کوزه است
اگر آشتا کرده بخیال اینکه
یعنی کوزه که راست معال
آنکه چنین نیست
صناع
علامه علی پیر است
از جمله خطوط تعلیق و ترنج و
غیر هارام مقراض چنان می بیند
مانند خوشنویسان مشهور
و کلمه ای بجهت ترسازد و
سالم است که بخت
میرزا لطف الله
مستوی و در لکن
و می شغل
بوده و است
مده

بر بکر

با وجودت در غمای تو کوته نظری است کفتم ای ترک بیا ترک جفا کن گفت خام بروی چو محراب تو هر سو که بود در سداق رخ چون ماه تو ای مشکین	نظری که بقدر سرب و لب جوست مرا ترک عادت نتوان کرد که این نخست قبله هسکام عبادت بهمان سوست جسد از موی چو مویده چو اموست مرا
قصیده میرزا علی اصغر منطقی است زبان او که از تش غم هست بجایم شرار تو از جان که عزراست نظر باز رفتن در کار هر سرکش که از جمله سزنا انگش که خبر یافت ز تو زو خبری با گوشه نشینان نشین تاب نشیند	کرا تش غم هست بجایم شرار تو بتوان توان باز رفتن نظر باز تو جز عشق نخواهست در جبهه سزنا بر غمیری و او بعالم خبر از تو هر فتنه که برخاسته در رکذ از تو
نکاح مرحوم لطفعلی خان خلف مرحوم آقا محمد لک از ادبای زمان بود و فصلای او امروز نکاح را ده نوش آمده در جوش و خروش بودی می سرتا بقدم تمام هوش آمده این پخته شدی از آن خوش آمده	
کیهان میرزا آقا خلف مرحوم وجدی جوانی است فنی و ادیب انگلیسی زبان و عیان در ظلمت شب کشته بر قتل بسا غرابه از اینا من ساسی که آن زیبا مرا یکدم وصال او میر چون نشد عمری نه تنها چشم او دار در سر خون ریزی کیهان	و یا سپرون مه من کرده رخ را از نقاب منو از با ده چشم مرا مست و خراب بیداری است می نیم وصال این زن کند با تیغ ابرو و قصه جان شیرین
مایل ملا محمدی روضه خوان است و هم معلم اطفال دبستان دیوانی دار و از او مایل	

سر
آمو
بچه نام
رودخانه است
معروف میان ایران
دوران
نکاح
فوتش در سنه
یکزار و دویست و هشتاد
بشت اتفاق افتاد مرحوم
آقا محمد والدش له
یکی از پسران مرحوم
حسینعلی میرزای
فرمانده بوده
منه

مثنوی

خیزای دل سودا سینه پایی بسرم زن زلفین مسلسل را می سبیله مو بکشا ره دل تا که بران زلف و آفتاده است از پریشانی دل زلف تو را خواندم شک	بر ساغری دپستی با خاطر خرم زن صد سبیله خاطر را زان سلسله ای صبر و آرام جدا دل ما افتاده است خردم کفتم که و همت بجفا افتاده است
محمود مرحوم حاجی محمود تاجران مرحوم حاجی علی معروف بکلمه دوزخ و له از او از یک که خور و خون دلم ترک است چو کان عشق او بدلم یک لطمه زد کفتم نشانش بلب چو باریستم	نکند است بهره به لب می پرست کوئی نمائده قابل چو کان دست او سیل سرشک و مکان نشست او
مستور آقا عبدالرحیم دواگر جوانی است با مدرک خلیقی شیخی مسلک از او است یوسف مصر در این شهر باریکی است بمحو کار کرد و در زنی در همه جا آفتاب رخ و آفتاب بھر آینه	همه باشند خریدار و خریداری است چون بوحدهت نکری نقطه بر کار یکی است مختلف کر چه نماید همه انوار یکی است
مضطرب آقا حسنعلی قصاب چشم از حلیه بیانی عاری است و در کج و قوس انکه از روز خنچتین ساختند جان من کر نه از روز ازل اندامش از جان ساختند باغبان در گلشن را خواهد نماید بر توان	طلم باشد که گشتند از پریان سران پس چرا تشخیص نتوان داد جان از تش پرده از عارض بر افکن شرکین کن کلاش میکنند با ده زبان عیب ملامت سوسن
انکه گرم خاک کردم پای نگذار و بجناک خام طمع بین که خواهم دست خود کرد	

فوتش در سال
یکزار و پینصد و ده
هجری اتفاق افتاد
منه

اگر دامن را فدا کردی چه بر من بگذرد
من طمع دارم که وقتی کیسم اندر پیش
مضطرب هر کس که بگریزد پیش تر عشق
مرد توان خواندش از خوانی بخوانی

منظر میرزا غلام حسین در مدرسه مکان گزیده و محصل علوم گردیده و نزد فقیر خوش
باقامت تو سر و لب جو یا چیت
هر کس که مست ترکس مستانه تو شد
جانی که حسن توره تقوی و زهد زد
زاهد کرت بجوی خرابات ره دند
ساقی ز توبه توبه دهد شیم ز سر ز

منظر جناب شیخ عبدالمجید سراج الشعر اخلف مرحوم حاجی شیخ مهدی منس
اگر اندر برم آن شاه پنهان زاید
تا شود پندام تو چون طایر یک
هر که در راه تو اول قدم از جان کند
راز عشق تو ندانم که امان گزیم

منظم مرحوم میرزا محمد ابراهیم سیری بود صفائی نهاد و مجردی از علاقی آزاد و در تعلیم استاد
بجز لطف که او با ما ندارد
نصیب جان هر کس نیست
تو خواهی که از سندی جوی تو کنم
بر سر کوی توام دایم و از خبری
طعنه بر منی معنی دن انصاف نبود

نامش
در ذکر سجده آقا بابا
خان گذشت
در سنه بگذرد و دست
و در دست و قود و همت
این فقیر در صحن بی بی خزان
عبوری نمودی را دیدم بر سر کبر
نشسته در حالیکه حقار آن قنارا
خبر میکرد پس اظهار مهربانی نمود
این قمر را بجهت خود داده و منام
و تاریخ فوت خود را یا غفور تو ام
پس از این مطلب چند و ذکر
از جهان فانی بسوی واریاتی
رخشت بر کشید و در آن بر
مژده فون شد
رحمة الله الملك
الغفور علیہ و
علی سرت
منه

مولس جناب میرزا عبدالحسین از پدر بزرگوار خود ارشد و یافته و نور هدایت
بر عارض خود ریخته مشک تر از
خطا است که برگرد خدایت زده
تا خط تو سر زد دل من خورده دو
دلها که گرفتار غم زلف تو کشند
مولس اگر دست فقیر غم زلفش

مهدی میرزا مهدی خان از خوانین فتح آباد است و از عارفان سیکو نهاد
کطالب عرفانی می دل ز صفایم
گر صحوه نه چنگال در چنگل شایان بر
ورنفس جو روین تن اید بسبر
هنگام بر نشانی جمعیت خاطر جوی
با در غش میا صد طعنه بدمانی
بر غرض دل آبی از اشک پای ریز

علیا مرحوم سلطان علی خان از طایفه زند است و دیوان اشعارش دلپسند از او
از چای شون بچشم تو حیا نبود
بجان ابروی خود تیره دار نی
از می وصل بتاسا غنا پرین
که در این کمنه بینای بقای نبود

میرزا میرزا احمد جوانی است فرزانه و از اجزای پستخانه دانش اندخته و علم غایت فقیر
مرا بصیر و سیکب انصاف شاکر
خبر نداشت که خود هر چه بود غارت

بزرگوارش
جناب آقا علی آقا است که
شری احاشش در ذکر
سید تو تبرجی مسطور
کرده
مهدی خان اصلا از فتح
آباد مرد دشت بیاض
که بلوکی است
از فارس
فوتش در طهران
سال بگذرد و سپید و دود
بوده دیوانی مرتب ساخته
و در تیب نموده و دست
و دلمان دوست خند آنکه
خواستم آفتابی از آن
بنویسم تا با لای کرده
مضائقه نمودند
منه

بشاه حسن توانم که عالمی تسخیر	بدون لشکر دی منت وزارت کرد
خراب از تو نه چندان شد افتاد	که قهر نه توان دیگرش عمارت کرد
متاع عشق تو را کرد دل بجان سودا	چه سود پاک ز سودای این تجارت کرد
بر زباده زمیست با عویسنو	که نوبهار چمن را ز نو فضا رست کرد

ناصری امش میرزا ناصر ولد میرزا صادق مذکور است و در انشا و شعر مشهور

از زو می کند دلم چندی	با سر زلف دوست پیوند
چه شود که رحمت ارباب	بوصال تو از زو مندی
یا چه کرد که لوح کا می	عیش خوش سازش بشکرت
نه بچین است چن خط	نه بمهر است چن لب تید
دل نیاز را نخواهد بود	بزروی و لب تو کف تید
چشم تو کرده منکر دجانی	کوشش دل داده نشود پید
یکه تواند که بخت من	که بیای دلش بود بندید

ناطق جناب شیخ محمد ابن جناب آقا میرزا محمد علی مجتهد از مشایخ الیهام نامی و در کتب مشهور

آن روز که انصاف بر رخ موی کرد	صد سلیله دل بسته کیسوی کرد
شاید که در نعمت فردوس نخواه	آنان که اقامت بسر کوی تو کرد
صاحب نظر این تضاد شوق جان	محراب و عاقبه ابروی تو کرد
هر فتنه که برخاست بعد تو افق	بنیان وی از ز کس جادوی تو کرد
دیوانه برنجبیر شود عاقل و مارا	دیوانه از آن زلف سمن بوی تو کرد

نوا باج الشعرا میرزا حمید علی ابن جناب آسوده که امش در این کتاب سابقا

در ذکر
سید حاجی شیر
العلک تهرانی از آقا نای
مروم کرده و شرح
احوال جناب
ناطق مسطور
آهده
منه
جناب
آسوده شرح احوالش
و شعرش در ضمن
ذکر نقد تهرنوم
کرده
منه

آهده در ظل آفتاب تربیت بدین ترقی جسته و فنون شاعری را نیکو دانست شعر را نیکو میگوید

هر که که آن صنم کند در دلم	تاب و توان زرق بر د و صبر از دلم
پروانه وار سوختنم از زو بود	اشتب که آفتاب بود شمع مخلم
کفتم سپر و ناز نداری چرخ غرام	کفاز شرم قامت او پای رکلم
در پای او ز شوق دهم جان اگر کند	از راه مهر دست بگردن حایلیم

نوا میرزا مهدی نشتی شاعری است ما بر خلف مرحوم حاجی ملا آقا بابای تاجر

لاست شراب و حدیتم می توان	سر خوش ز می جستم ای سبانه
امروز در این مستی که جان بدیم	فردا هم از ابل رحمت می سازیم

واقع جناب صدر الشریع شیخ عبدالحی ابن جناب شیخ مفید و اورا منسوخ کرده و تفسیر کرده

الا ایها الیاتی کن ریحی بر این دنیا	که دارم اشتیاق می اور کاسا و نا و لیا
بسی تشنگ شدم حاصل بروز فرقتت	چو دیدم روی خوبت شد مرا حل جملک
چراغ روی خوبان کی بجشد روشنی	که مهر طلعت او بر تو اندازد بخت

واصلی مرحوم آقا خان بانی طبعش روان و صفاتی در خط نستعلیق طایق و یکا افان

خسکین رفت و نیاید بسرم از ناز	عمر بگذشته که گوید که بسز نایباز
کی توانم که دل از مهر رخت بگیرم	که تویی در همه آفاق بخوبی مست از
میل ازادیم از کج تقصیر نیست	برو بالی که کف سوس کلستان باز
کرنا دل پس از این واصلی از دزد فری	عجب نیست که از مرده نیاید باز

وجدی مرحوم میرزا محمد علی نشتی در سرودن شعر قادر بود و بجا شوق خط تعلیق

آنکه در خلوت دمی بی یار خویش آرام دارد	حاصلی از عشق بازی که غیر از نام دارد

نبت

بر او اصلی
قرب
دارد
آهده
بنام
این
نکته
چند
و دهم
و اصلی
لطیف
و این
و قی
(خلاصه)
تاریخ
این
بسیار
نوشته
تقصیر
کلیت
و اصلی
سال
و دهم
مرحوم
حسین
لاست
داشته
شیراز
و دهم
نموده

نیت عاشق در بود صدا حقش کشته بینی
بی دلار می زمانی طاقت دارم دارد
در بدستی زلف یار و در بدستی جام دارد
عاشقی دارد دلاست عاشقی دشنام دارد
کو من بر خویش تمت ای ترسی از ملا

وحدت مرحوم میرزا قاسم مرحوم میرزا غلام حسین راغب در بوته قاف
شاید سرگوشی خراب است مقام
آن زاهد سالوس نم خود که ز خا
من طایری از عالم قدسم که در اینجا
مقبول چو در حلقه خاتم چه تفاوت
وحدت برضایش خونها دم

ولی محمد ولی میرزا ملقب باقا شایب زاده خلف مرحوم صدر در ضمن ذکر اربابان
چند بر طره آشفته خود شانه
بچو موی شوم از غم چو کشتی نه لطف
آشایان تو را جام صفت دلشده خون
دل سیه چشم تویی سرچو زلفت سیه

مسیح مرحوم ملا محمد حسین واقع خوان بود و کلا ترانه را بهر اردستان حال
در حضرت توری سیاه آورد
نویدم از آن در که اتیبه ساء
از شیراز شعری بسیار دیگر بوده و هستند ولی چون بعضی سفر اختیار کرده ملاقاتشان
نمودم یا اینکه از ایشان شعری بدست نیامد و بهین قدر گفتار گفت و السلام لا کلام

وحدت
فوتش در یکم از
سید و شمس اتفاق
افاده
بشار
در سینه بگزارو
دوست و نود و دو فانت
نموده در یکجه حافظیه
بسمت شرفی
مدفون آمده
نیز

بسم الله خیر الاسماء
قل اللهم مالک الملک توتی الملک من تشاء وتزعج الملک من تشاء وتفر من تشاء
وتذل من تشاء بیdk انحر انک علی کل شیء قدیر

در این اوان که شیراز نامه بانتار سید کتانی بدست آمد در ذکر سلاطین و حکام شیراز
چون ترمیش در اینجا خالی از نفعی نخواهد بود لهذا آن را ترجمه نموده ملحق بشیراز نامه بنمایم
(تفصیل آن کتاب) یکی از معارف حکمای فرانسه (گنت کینو) و قبی دار
انحلافه طهران بوزیر مختاری آمده و کتابا تالیف نموده از جمله تاریخ ایران است که
بطبع رسیده و در او اثر آن نام حکامی که از جانب سلاطین در بلاد ایران ایالت
داشتند اندیا سلاطینی که خود بنفبه آنجا با را مقرر سلطنت نموده اند فهرست مانند
نوشته از جمله حکام و سلاطین شیراز را نیز نگاشته و ابتدای آن را از زمان عبد
الملک مروان که بنای دوباره شیراز شده قرار داده تا اوایل سلطنت اعلیحضرت
ناصرالدین شاه قاجار اسکنه الله فی دار القرار و تاریخ زمان را نیز مرقوم داشته
(مخفی نیست) که در هر یک سطر او نام حاکمی است که در زمان سلطانی دیر از
ایالت داشته یا از جانب آن بوده بعد از آن نام پادشاهی است که در آن عصر بوده
و در آخر سطر تاریخ آن سال است و اتفاقا هرگاه پادشاهی شیراز را پای تخت داشته
یا عبور آنجا قدمی گذاشته اعم از یک روز یا مدتی مدید نام آن پادشاه در اول
نوشته می شود و در مقابلش که (بنفبه) مرقوم میسرود و مذکور ساختیم که
گنت مرقوم تا اوایل سلطنت پادشاه شهید سعید مذکور نوشته ولی از آن
پس راین فقیر خود تفحص و تبیین نموده بکاشتم الحمد لله رب العالمین

گنت
بسم کاف تازی و
سکون خون و تار و شست
در آخر کینه بضم کاف
پارسی و کسر بار بجد و
سکون یا دخی و قون
مضموم و در آخر و او
حکام
که مدت حکومتشان
و اصل و پستان نوشته
نشده بواسطه این است که در
بسیاری از کتب قوامی
و مشروحات کرده هر کس
خواهد رجوع بآنها نماید
نیز

خوانده
 میشود بمشغول و مینویسد
 از اتفاقات که کند پس از آن
 بجهت تصدیق و استوار
 در غرض داشت
 ۱۰
 الواجب
 از دوست و بهت و بهت
 مدت پنج سال و نه
 ۱۱
 المتوکل
 از دوست و سی و دو بهت
 چهارده سال و دو ماه و نه
 ۱۲
 المنصور
 از دوست و چهل و دو بهت
 چهل و دو سال و نه
 ۱۳
 المستعین
 از دوست و چهل و دو بهت
 سه سال و نه
 ۱۴
 المستظهر
 از دوست و پنجاه و دو بهت
 چهار سال و دو ماه و نه
 ۱۵
 المستظهر
 و پس از این غلبه الهی بر او
 محمد بن واثق را زود و خلافت کرد
 ۱۶
 المستظهر
 از دوست و پنجاه و دو بهت
 مدت و نه
 ۱۷
 المستظهر

[illegible]

۲۲/ مصمم

五

پسر کشته است
 المصطفی بن ابی طالب
 از چهارصد و هشتاد و هشت
 مدت بیست و چهار
 سال و سه ماه
 المصطفی
 بن المصطفی بن ابی طالب
 دو و از ده مدت بیست و
 سال و در قرب بیضا
 کشته شد پس از المصطفی
 الراشد پسرش تا
 کمال خلیفه بود نیز
 کشته شد
 المصطفی
 برادر مستر شد از
 پانصد و سی مدت بیست
 چهار سال و سه ماه
 آتابک
 مظفر الدین بن سقر بر روی هم
 سیزده سال پادشاهی کرد و
 پیش از اینها متفرق در این ملک
 تاریخ بعضی آتابکان را مرقوم
 داشته ایم
 المصطفی
 از پانصد و پنجاه و پنج مدت
 یازده سال و سه
 المصطفی
 پسر المصطفی بن ابی طالب
 و شصت و هشت سال

امیرانز..... برکیارق زمان المصطفی بن ابی طالب ۴۸۷
 چقری بن سلطان محمد..... المصطفی بن ابی طالب ۵۰۲
 آتابک جاولی و سقاوه..... سلطان محمد در زمان المصطفی ۵۰۴
 سلطان سلجوق بن سلطان محمد و آتابک قراجه..... المصطفی بن ابی طالب ۵۱۰
 آتابک قراجه ایضا..... المصطفی بن ابی طالب ۵۱۲
 آتابک منکوبرس بن داود..... المصطفی بن ابی طالب ۵۳۰
 امیر بوزاربه..... المصطفی بن ابی طالب ۵۳۲
 ملک شاه پسر سلطان محمود سلجوقی..... المصطفی بن ابی طالب ۵۴۲
 آتابک مظفر الدین بن سقر بن مود و سلجوقی..... المصطفی بن ابی طالب ۵۴۳
 نور الدین زنکی..... المصطفی بن ابی طالب ۵۵۲
 ملک شاه بن سلطان محمود ایضا..... المصطفی بن ابی طالب ۵۵۴
 آتابک زنکی بن مود و..... المصطفی بن ابی طالب ۵۵۵
 آتابک مظفر الدین بن سقر بن مود و ایضا..... المصطفی بن ابی طالب ۵۵۷
 آتابک مظفر الدین زنکی بن مود و..... المصطفی بن ابی طالب ۵۵۷
 آتابک شمس یعقوب بن ارسلان..... المصطفی بن ابی طالب ۵۶۳
 آتابک مظفر الدین زنکی ایضا..... المصطفی بن ابی طالب ۵۶۴
 شمس ابن آتابک زنکی..... المصطفی بن ابی طالب ۵۷۱
 آتابک مظفر الدین ابوشجاع سعد بن زنکی..... المصطفی بن ابی طالب ۵۹۱
 سلطان غیاث الدین ابن سلطان محمد خوارزمشاه..... المصطفی بن ابی طالب ۶۰۱

آتابک

از پانصد و پنجاه و پنج مدت
 یازده سال و سه
 المصطفی

از شصت و هشت سال
 المصطفی بن ابی طالب
 ۵۷۸

آتابک سعد ایضا..... المصطفی بن ابی طالب ۶۲۲
 آتابک قتلغ خان ابوبکر بن سعد..... المصطفی بن ابی طالب ۶۲۳
 آتابک محمد بن سعد بن ابوبکر..... المصطفی بن ابی طالب ۶۵۹
 محمد شاه بن سلفر شاه بن آتابک سعد..... المصطفی بن ابی طالب ۶۶۰
 سلجوق شاه بن سلفر شاه..... المصطفی بن ابی طالب ۶۶۱
 ابش خاتون دختر آتابک سعد..... المصطفی بن ابی طالب ۶۶۲
 امیر انجیانو..... المصطفی بن ابی طالب ۶۶۷
 امیر سوخو خاقان نوین..... المصطفی بن ابی طالب ۶۷۰
 ملک شمس الدین محمد بن مالک..... المصطفی بن ابی طالب ۶۷۲
 بولو خان..... المصطفی بن ابی طالب ۶۸۰
 امیر طاشمنکو..... المصطفی بن ابی طالب ۶۸۱
 ابش خاتون ایضا..... المصطفی بن ابی طالب ۶۸۲
 سید عماد الدین شیرازی..... المصطفی بن ابی طالب ۶۸۳
 خواجه قوام الدین..... المصطفی بن ابی طالب ۶۸۵
 شمس الدین بیودی..... المصطفی بن ابی طالب ۶۸۷
 جمال الدین ابراهیم ملک الاسلام عرب..... المصطفی بن ابی طالب ۶۹۲
 شرف الدین خلص..... المصطفی بن ابی طالب ۶۹۸
 شمس الدین محمد..... المصطفی بن ابی طالب ۷۰۰
 جمال الدین ابراهیم ایضا..... المصطفی بن ابی طالب ۷۰۳

آتابک

از پانصد و پنجاه و پنج مدت
 یازده سال و سه
 المصطفی

از شصت و هشت سال
 المصطفی بن ابی طالب
 ۵۷۸

آتابک سعد ایضا..... المصطفی بن ابی طالب ۶۲۲
 آتابک قتلغ خان ابوبکر بن سعد..... المصطفی بن ابی طالب ۶۲۳
 آتابک محمد بن سعد بن ابوبکر..... المصطفی بن ابی طالب ۶۵۹
 محمد شاه بن سلفر شاه بن آتابک سعد..... المصطفی بن ابی طالب ۶۶۰
 سلجوق شاه بن سلفر شاه..... المصطفی بن ابی طالب ۶۶۱
 ابش خاتون دختر آتابک سعد..... المصطفی بن ابی طالب ۶۶۲
 امیر انجیانو..... المصطفی بن ابی طالب ۶۶۷
 امیر سوخو خاقان نوین..... المصطفی بن ابی طالب ۶۷۰
 ملک شمس الدین محمد بن مالک..... المصطفی بن ابی طالب ۶۷۲
 بولو خان..... المصطفی بن ابی طالب ۶۸۰
 امیر طاشمنکو..... المصطفی بن ابی طالب ۶۸۱
 ابش خاتون ایضا..... المصطفی بن ابی طالب ۶۸۲
 سید عماد الدین شیرازی..... المصطفی بن ابی طالب ۶۸۳
 خواجه قوام الدین..... المصطفی بن ابی طالب ۶۸۵
 شمس الدین بیودی..... المصطفی بن ابی طالب ۶۸۷
 جمال الدین ابراهیم ملک الاسلام عرب..... المصطفی بن ابی طالب ۶۹۲
 شرف الدین خلص..... المصطفی بن ابی طالب ۶۹۸
 شمس الدین محمد..... المصطفی بن ابی طالب ۷۰۰
 جمال الدین ابراهیم ایضا..... المصطفی بن ابی طالب ۷۰۳

آتابک

از پانصد و پنجاه و پنج مدت
 یازده سال و سه
 المصطفی

سلطان
ابوسعید سلطنتش
سال تقریباً فاش
سی و شش

ارباخان
وسلیان خان و چند نفر
دیگر از مغول چند روزی
مدعی سلطنت شدند ولی
استقلال نمی توانستند
ولی دو نفر یکدیگر را
بودند

شاه
ابراهمی شش سال
در ذیل ذکر می شد

امیر
مبارزالدین در مقصد
چاه و چهارپس از آن
بشیرزاده و آن را
کرد و در سنه مقصد
چش پسرانش
کشید و در آن
سلطنت شد

شاه
شجاع مدت سلطنتش
چهار سال و جنگ
در همین پهنات بود
حالتش در فاش
و در آن سال
و در آن سال

سلطان
زین العابدین
جلوسش

شیخ عزالدین ..... سلطان محمد خدا بنده ایضا ۷۰۶
امیر اشق ..... سلطان محمد ایضا ۷۱۳
شیخ عزالدین ایضا ..... سلطان ابوسعید بهادر خان ۷۱۶
ملک طغای ..... سلطان ابوسعید ایضا ۷۲۰
شیخ عزالدین ایضا ..... سلطان ابوسعید ایضا ۷۲۲
ملک شرف الدین محمود ایخو ..... سلطان ابوسعید ایضا ۷۲۵
امیر مسافر ایاق ..... سلطان ابوسعید ایضا ۷۳۵
غیاث الدین کبیر ..... ارباخان از نژاد قوی خان بن ۷۳۶
امیر حسین بن امیر شیخ محمود ..... سلیمان خان از نژاد هلاکو ۷۳۹
ملک جلال الدین مسعود بن محمود ایخو ..... سلیمان خان ایضا ۷۴۰
امیر حسین ایضا ..... سلیمان خان ایضا ۷۴۱
شاه ابواسحق ..... (بنفسه) ۷۴۳
امیر مبارز الدین ال مظفر ..... (بنفسه) ۷۵۴
شاه سلطان خواهرزاده امیر مبارز الدین ..... امیر مبارز الدین محمد ۷۵۵
امیر مبارز الدین ایضا ..... (بنفسه) ۷۵۸
شاه شجاع ..... (بنفسه) ۷۶۰
شاه محمود برادر شاه شجاع ..... (بنفسه) ۷۶۵
شاه شجاع ایضا ..... (بنفسه) ۷۶۷
سلطان زین العابدین ابن شاه شجاع ..... (بنفسه) ۷۸۶

سلطان
زین العابدین
جلوسش

امیر تیمور ..... (بنفسه) ۷۸۹
نصرت الدین کجی ..... امیر تیمور کورگان ۷۸۹
شاه منصور ..... امیر تیمور ایضا ۷۹۰
امیرزاده عمر شیخ سیور غال ولد امیر تیمور ..... امیر تیمور ایضا ۷۹۵
امیرزاده اسکندر بن عمر شیخ ..... امیر تیمور ایضا ۷۹۶
امیرزاده پسر محمد ..... امیر تیمور ایضا ۷۹۷
امیرزاده محمد سلطان ابن میرزا جهانگیر بن امیر تیمور ..... امیر تیمور ایضا ۷۹۸
امیرزاده پسر محمد ایضا ..... امیر تیمور ایضا ۷۹۹
امیر سعید برلاس ..... امیر تیمور ایضا ۸۰۲
علی بیگ غلبی ..... امیر تیمور ایضا ۸۰۲
امیرزاده رستم بن عمر شیخ ..... امیر تیمور ایضا ۸۰۲
امیرزاده پسر محمد ایضا ..... امیر تیمور ایضا ۸۰۵
امیرزاده پسر محمد ایضا ..... شاه رخ شاه ابن امیر تیمور ۸۰۷
تیمور خواجی نایب پیر محمد ..... شاه رخ ایضا ۸۱۲
امیرزاده اسکندر ..... شاه رخ ایضا ۸۱۲
میرزا بقیر ابن عمر شیخ ..... امیرزاد اسکندر ۸۱۴
امیر لطف الله ..... شاه رخ ایضا ۸۱۷
امیر سید علی ترخان ..... شاه رخ ایضا ۸۱۷
شاه رخ شاه ..... (بنفسه) ۸۱۷

امیر تیمور
جلوسش در سنه
بنقصه و هفتاد و یک
و اندک در شیراز
نزد بعضی هم نود و پنج
مدت سلطنتش سی
سال و نود و شش سال
بنقصه و هفت
شاه رخ
جلوسش در بنقصه
هشت و هرات شاهی
وی چهل و سه سال و نود
او در سنه بنقصه
و پنجاه
سنه

جلوسش

سلطان
محمد باو شاه قزلباش
پنج سال قتلش در سنه
و چاه و پنج منته

مرزا علاء الد
درت سلطنتش رسال برسد
اکثر محذول بود منته
مرزا
ابوالقاسم با سلطنتش
نفت سال قتلش در سنه
و شصت یک منته
مرزا
معز الدین رادر بعض
از نسخ میرزا مظفر الدین
فوت شده اند
مرزا
جهانشاه قزلباش
سال قتلش در سنه
هفتاد و دو منته
مرزا
حسن بیگ شرح حالش
گذشت منته
سلطان
یعقوب نیز ذکرش گذشت
مرزا
رستم بیگ چلباش
نیم سلطنت نمود
مرزا

ابراهیم سلطان بن شاه رخ ..... شاه رخ شاه ایضا ۸۱۷
میرزا باقر ایضا ..... شاه رخ ایضا ۸۱۸
شاه رخ شاه ..... (بنفسه) ۸۱۸
ابراهیم سلطان ابوالفتح بن شاه رخ ..... شاه رخ ایضا ۸۱۸
میرزا عبدالعزیز بن ابراهیم سلطان ..... شاه رخ ایضا ۸۳۸
سلطان محمد بن میرزا بایسنقر بن شاه رخ ..... (بنفسه) ۸۵۱
میرزا علاء الدوله بن میرزا بایسنقر ..... (بنفسه) ۸۵۵
میرزا ابوالقاسم بابر بن میرزا بایسنقر ..... (بنفسه) ۸۵۶
میرزا معز الدین بن بختیار میر تیمور ..... میرزا بابر ۸۵۶
امیر جهان شاه ترکان ولد قرا یوسف ..... (بنفسه) ۸۵۷
میرزا پیر بلاق بن امیر جهان شاه ..... امیر جهان شاه ترکان ۸۵۷
امیر یوسف بن امیر جهان شاه ..... امیر جهان شاه ایضا ۸۶۷
امیر نظام الدین احمد ..... امیر جهان شاه ایضا ۸۶۹
امیر سپید علی ..... امیر جهان شاه ایضا ۸۷۰
عمر بیگ موصول ..... امیر حسن بیگ ترکان ۸۷۳
سلطان خلیل ..... امیر حسن بیگ ایضا ۸۷۴
امیر منصور بیگ ترکان ..... سلطان یعقوب ۸۸۲
امیر منصور بیگ ایضا ..... میرزا رستم بیگ بن امیر منصور ۸۹۷
قاسم بیگ پرتاک ترکان ..... میرزا رستم بیگ ایضا ۹۰۰

بنفسه اول نام خان

قاسم

قاسم بیگ ایضا ..... میرزا سلطان مراد بن سلطان یعقوب ۹۰۳
میرزا سلطان مراد بن یعقوب بیگ ..... (بنفسه) ۹۰۳
قاسم بیگ ایضا ..... میرزا سلطان مراد ایضا ۹۰۶
امیر یعقوب بیگ بایندری ..... میرزا سلطان مراد ایضا ۹۰۸
شاه اسماعیل صفوی ..... (بنفسه) ۹۰۹
الیاس بیگ ذوالقدر ..... شاه اسماعیل صفوی ۹۰۹
منصور بیگ افشار ..... شاه اسماعیل صفوی ایضا ۹۱۰
خلیل سلطان ذوالقدر ..... شاه اسماعیل ایضا ۹۱۱
علی سلطان چخیک لود ذوالقدر ..... شاه اسماعیل ایضا ۹۲۶
اوغلی سلطان ..... شاه اسماعیل ایضا ۹۲۹
علی سلطان ذوالقدر ..... شاه اسماعیل ایضا ۹۲۹
مراد سلطان ..... شاه طهماسب صفوی ۹۳۱
حمزه بیگ ذوالقدر ..... شاه طهماسب صفوی ایضا ۹۳۱
غازی خان ذوالقدر ..... شاه طهماسب ایضا ۹۴۰
ابراهیم خان ذوالقدر ولد کل بیگ ..... شاه طهماسب ایضا ۹۴۷
سلیمان میرزا و ابراهیم خان ..... شاه طهماسب ایضا ۹۶۰
سلیمان میرزا و علی سلطان تانی اوغلی ..... شاه طهماسب ایضا ۹۶۲
ولی سلطان بن علی سلطان ..... شاه طهماسب ایضا ۹۶۶
محمد خان بیگ ذوالقدر ..... شاه طهماسب ایضا ۹۷۳

سلطان مراد سلطنتش
پنج سال چند ماه و بعضی
سه سال انقضای نمود
دی در شهر از در سنه
نمود که از آنجا گران
کرد منته
اسماعیل بن سلطنتش
بیست و چهار سال و فاش
نه نصد و سی اثنان
ذوالقدر
طایفه بوده اند و قزلباش
آنکس تان حکومت داد
بعد از آن اخفاء آنها متفرق
شده جمعی بخرق عجم و بعضی
روان شدند
شاه
طهماسب مدت
سلطنتش چاه و چهار سال
تقریباً فاش در سال
نصد و هشتاد و چهار
بود
منته

سید

شاه
جلوس در سال کبیر
و صد و شصت و یک
پس از دو سال از قتل
و کور شد که کند

ابراهیم خان
قرب و سال شاهی
پس از آن که کور گردید
شاه

اسمعیل ثالث اول تاشیر
ابو تراب بود در ابتدا جرای
بعلی مرد استخوان چندیاری داشت
بعد بر کرم خان یوسف پس
بنواب محمد حسن خان رو
آورده

کریم خان
مدت حکمرانش سال
و چند ماه و فرزندش
یکمزار و یکصد و نود
سکه سابقا قریب
شد

کریم خان
برادر ای کریم خان بود
ابو القاسم خان
و محمد علی خان پسران کریم
خان وکیل بوده اند

صادق خان
برادر وکیل بوده
علی خان
خواهرزاده وکیل خان مذکور
است

۱۱۶۱	صالح خان بیات ایضا	شاه مرغ شاه
۱۱۶۱	فتحعلی خان افشار	ابراهم خان افشار
۱۱۶۴	صالح خان ایضا	شاه مرغ شاه ایضا
۱۱۶۵	علی مراد خان بختیاری	شاه اسمعیل ثالث
۱۱۶۵	معصوم علی خان افشار	شاه اسمعیل ثالث ایضا
۱۱۶۵	ابو الحسن خان شیرازی ایضا	شاه اسمعیل ثالث ایضا
۱۱۶۵	هاشم خان بیات	کریم خان وکیل زند
۱۱۶۶	صالح خان بیات ایضا	کریم خان وکیل ایضا
۱۱۶۷	صالح خان ایضا	ازاد خان افغان
۱۱۶۸	بدر خان زند	کریم خان وکیل ایضا
۱۱۷۰	صادق خان زند	کریم خان وکیل ایضا
۱۱۸۰	کریم خان وکیل	(بنفسه)
۱۱۹۳	زکی خان زند	ابو القاسم خان و محمد علی خان
۱۱۹۳	صادق خان زند ایضا	(بنفسه)
۱۱۹۶	صید مراد خان	علی مراد خان
۱۱۹۹	جعفر خان زند	(بنفسه)
۱۲۰۰	صید مراد خان ایضا	جعفر خان زند
۱۲۰۲	جعفر خان زند ایضا	(بنفسه)
۱۲۰۳	صید مراد خان ایضا	(بنفسه)

لفظی

خواجهزاده وکیل خان مذکور
است

۱۲۰۳	لطیفی خان زند	(بنفسه)
۱۲۰۴	خسرو خان برادر لطیفی خان	لطیفی خان زند
۱۲۰۶	حاجی ابراهیم خان شیرازی	آقا محمد شاه قاجار
۱۲۰۶	آقا محمد شاه قاجار	(بنفسه)
۱۲۰۷	حاجی ابراهیم خان اعتماد الدوله	آقا محمد شاه قاجار ایضا
۱۲۰۹	فتحعلی خان جهان بانی	آقا محمد شاه قاجار ایضا
۱۲۱۲	محمد علی میرزا	خاقان فتحعلی شاه قاجار
۱۲۱۲	حسینعلی خان قاجار برادر فتحعلی شاه	خاقان فتحعلی شاه ایضا
۱۲۱۳	رستم خان بیات	خاقان فتحعلی شاه ایضا
۱۲۱۳	محمد علی خان قاجار قواقلو	خاقان فتحعلی شاه ایضا
۱۲۱۴	حسینعلی میرزا نصر انفرما	خاقان فتحعلی شاه ایضا
۱۲۴۵	خاقان فتحعلی شاه قاجار	(بنفسه)
۱۲۴۵	حسینعلی میرزا نصر انفرما ایضا	خاقان فتحعلی شاه ایضا
۱۲۵۰	حسینعلی میرزا ایضا	(بنفسه)
۱۲۵۰	نصرت الدوله فریدون میرزا	محمد شاه غازی
۱۲۵۲	شاهزاده فریدون میرزا	محمد شاه ایضا
۱۲۵۵	میرزانی خان مستزینی	محمد شاه ایضا
۱۲۵۶	صاحب اختیار نصر الله خان قاجار	محمد شاه ایضا
۱۲۵۶	فرهاد میرزا نایب الاایاله	محمد شاه ایضا

لفظی

فتحعلی شاه جلوس
در سی و یکمین اردو دوست
دوازده است که مذکور کرد
مرحوم فتحعلی خان صاحب ملک الشعراء
عجب نیکو فرموده
ز تخت آقا محمد خان شاهی
(بنفسه) از عدد تخت که کبر
چهارصد و شصت و دو آقا محمد خان
بشمارد و چهل و پنج است اخراج
سک کرد و عدد بابا خان که شصت و
پنجاه و هفت باشد احوال شود
پس بیست و یک جلوس مذکور نموده
آن است و وقایع خان
مغفور در سال کبیر
و دوست نگاه
است که سابقا
مطهر گردید
حسینعلی میرزا
این سلطنت خزان
چند روزی در شیراز
نقطه دار گردید
محمد شاه غازی
مدت سلطنتش که هشتاد
سال و چند ماه است
و تاریخ فوتش نیز
سابقا مطهر
شده

میرزا نجی خان قزوینی ..... محمد شاه عازی ایضا ۱۲۵۹
 صاحب اختیار حسین خان ..... محمد شاه ایضا ۱۲۶۰
 سید حسن فیروز کوی سرتیپ صاحب اختیار ..... محمد شاه ایضا ۱۲۶۲
 نظام الدوله حسین خان صاحب اختیار ایضا ..... محمد شاه ایضا ۱۲۶۳
 نظام الدوله ایضا ..... ناصر الدین پادشاه قاجار ۱۲۶۴
 معزالدوله بهرام میرزا ..... ناصر الدین پادشاه ایضا ۱۲۶۴
 نصرة الدوله فیروز میرزا ایضا ..... ناصر الدین پادشاه ایضا ۱۲۶۶
 مؤید الدوله طهاسب میرزا ..... ناصر الدین پادشاه ایضا ۱۲۶۹
 حسام السلطنه سلطان مراد میرزا ..... ناصر الدین پادشاه ایضا ۱۲۷۵
 مؤید الدوله ایضا ..... ناصر الدین پادشاه ایضا ۱۲۷۷
 یحیی الدوله مسعود میرزا (طل السلطان) ..... ناصر الدین پادشاه ایضا ۱۲۷۹
 حسام السلطنه ایضا ..... ناصر الدین پادشاه ایضا ۱۲۸۲
 طل السلطان مسعود میرزا ایضا ..... ناصر الدین پادشاه ایضا ۱۲۸۶
 وایله محمد قاسم خان ..... ناصر الدین پادشاه ایضا ۱۲۸۸
 طل السلطان ایضا ..... ناصر الدین پادشاه ایضا ۱۲۸۹
 حسام السلطنه ایضا ..... ناصر الدین پادشاه ایضا ۱۲۹۱
 معتمد الملک یحیی خان ..... ناصر الدین پادشاه ایضا ۱۲۹۲
 حاجی معتمد الدوله نصر پاد میرزا ..... ناصر الدین پادشاه ایضا ۱۲۹۳
 جلال الدوله سلطان حسین میرزا صاحب خان ..... ناصر الدین پادشاه ایضا ۱۲۹۸

ناصر الدین
 پادشاه قاجار
 الله تعالی مضحکہ تاریخ
 جلوس و شاد شاد
 مرقوم گردیده است
 سلطنتش قریب پنجاه
 سال است
 منته

شاه قاجار
 ناصر الدین
 پادشاه
 جلوس و شاد شاد
 مرقوم گردیده است
 سلطنتش قریب پنجاه
 سال است
 منته

ناصرالدین
پادشاه قاجار
الله تعالی
جلوس و شهادت
مردم کرد و
سلطنت و
سال است

معه الدوله او پس میرزا ناصرالدین پادشاه قاجار ایضا ۱۳۰۵
رکن الدوله نواب محمد تقی میرزا ناصرالدین پادشاه ایضا ۱۳۰۹
نظام السلطنه حسیقلی خان ناصرالدین پادشاه ایضا ۱۳۱۰
رکن الدوله ایضا ناصرالدین پادشاه شهید ایضا ۱۳۱۱
رکن الدوله ایضا علیحضرت مظفرالدین پادشاه ۱۳۱۳
خلد الله تعالی ملکه و سلطانه

جلوس مینست مانوس این شاهنشاه عجب کتی پناه و شهریار بی هال ایضاً
پیش از این نگاشتم و شرمه از خصال مرضیه اشش عرضه داشتم اکنون بهم
حق گذاری بر زبان خامه صداقت ختایه یکدوازده اشفاق و مرحمت ملوکانه اشش که
نسبت به عموم خلایق مسلوک فرموده است

(از آن جمله) چون علیحضرت شاهنشاه شهید سعید در حیات خود مالیات
خجاستی و قصابی دارا اختلافه را طلباً لرضاء الله معاف فرموده بودند پس این
علیحضرت قدر قدرت شاهنشاه عالمیان پناه که سر بر سلطنت و جهاندار می و
آباد نادر کار میکار بفر مقدم مبارک زمینت داد از همت بلند نیت برای فایده حال
رعایا مالیات آن دو صنف را از جمیع ایران مرفوع داشت خلاصه و غنچه نقران
آفتاب لعلان که در این معنی شرف صدور یافته این است
امروز که بمیامن الطاف شامله خداوند متعال و مشیت کامله قادر ذوالجلال تخت
وتاج کیان را بوجوه مسعود همایون ما زین و بلج و خراج مملکت ایران را در کفایت
معین فرمود سال اول جلوس مینست مانوس بخت سلطنت موروثی است

نواب
ستغاب از غرض احمد
والا رکن الدوله خلعت
نادر سلطان تاجدار محمد
شاه قاجار
شاه است
منه
نظام
است لطفه العالی
ادان که او امرت خجاستی
و سیزده است در دار خلافت
طهران سکونت دارد و هم
در این اوان شنیده شد
که برادر والا که بر حیدر
قلی خان امیر سنجک سابقاً
نام داشت مرفوع قضا
ملقب بقزلباشان
الدولت گردید

این نعمت عظمی بر عایت بندگان خدا که ودایع کردگار متدیراندی پردازیم و تسبیح
 امر معیشت آنها را که اولین درجه اسودکی و جمعیت خاطر است و تهنیت ملوکانه
 میسریم عمده معاش بنی نوع انسان بکوشش و نمان است و باین ملاحظه علحضرت
 شاهنشاه شهید مبرور البسه الله تعالی حلل النور محض مشوآت اخرویة امر و مقرر فرموده
 که عوارض و مالیات دیوانی قضایی و خبازی دار الخلافه طهران من جمیع الجهات معا
 بوده مباشرین امور دیوان و جهات من الوجوه متعرض مباشرین این دو صنف هیچ اسم
 و رسم نشوند اعلمحضرت اقدس بایون باینز این توفیق رفیع شایسته را صادر و حکم
 شاهنشاه طیب الله مرقدہ را مجری و مضمی فرمودیم و برای ترویج روح پر قوت شاهنشاهی
 نور الله مضجعه خواستیم که این امر و خیر ابدی را تکمیل فرماییم تا علیه از بده السیما میونه
 پیچیل سعادت دلیل و مابعد با معافی این دو صنف را عمومی نموده و شامل حال
 عموم اهالی مملکت ایران فرمودیم و لایات بزرگ و کوچک ایران را از شهر با قضا
 و دیات از عوارض مالیات قضایی و نا توانی الی الابد معاف و مرفوع القلم داشتیم
 تخلف کننده بلعنت خدا و نفرین رسول کفر قار و سخط و غضب شاهنشاهی و دو جان و
 شد مقرر آنکه جناب مستطاب اجل اشرف امجد انعم ظاهراً للعزة و الشوکه الاقبال
 قواماً للحمية و العظمة و الاجلال میرزا علی اصغر خان امین السلطان صدر اعظم دولت علیه
 ایران که در ابتدا و اسطه این امر خیر و از جانب شاهنشاه مغفور با جوار و انتشار آن مامور
 بوده مراتب کفایت و دولت خواهی و شاه پرستی خود را در هر موقع بطوری که مکنون
 خاطر پدر تاجدار بزرگوار مابود کمالاً بمنصه ظهور رسانیده اند این حکم حکم بایون مارا
 نیز بجمع اهالی مملکت ایران اعلان نماید و سواد این فرمان مهر لعلان مبارک را

بکسر اول و بضم
 آن نیز معنی است
 یعنی سوسی و کرانه
 و طرف ابد
 است
 مشوآت
 جمع شوآت معنی
 پاداش یکی
 می

طبع و منتشر نموده خلاصه این بر لیغ طبع خسروانه را در اجار صلبه منقور و در بجزو شهر
 منصوب دارند که بنحو است خدا الی الابد از مشایخه تغییر و تبدیل مصون و محروک
 ماند یقین داریم سلاطین با غر و تکین آئینده که مشکلی از یک سلطنت و مقصدی امر
 خلافت گردند بقا و استمرار این امر خیر را موجب فوز و فلاح خود شمرده متعرض
 تغییر و اختلال آن نخواهند شد و از معایب طعن و لعن اجتناب و احتراز خواهند نمود
 حررتی شمس روی الحجة المحرم الحرام ۱۲۸۱ هجری
 دیگر از جمله اشفاق ملوکانه اعلمحضرت بایونی از استجایانیکه ترقیه حال آحاد قبا
 و افراد بر ایا محل توجه خاطر هر مطاهر شاهنشاهی است رای صوابنا پیش چنین اقتضا
 فرموده که کوسفندان فرد سال از بهنام و حلاط و حلاط و حلاط را به تیغ بدر لغت کنند
 و بسختشان بکشند بلکه بکشد بکشد بکشد تا اعتلاف نمایند و از خردی بر آیند تا در شیت
 مردم کشایش بیشتر شود و موجب برکت و افزایش گردد
منت خدای جهان را که ابالی ایران از ادانی و عالی و والی و مالی میاسن آن
 الطاف ناقنای مقتدر و مهابی اند حق جل و علا نورشید رایش را تابنده و
 سایه معدتش را بر مفارق اهل اسلام پائینده دارد و محمد و اله الاطهار
خاتمه پس از اتمام این تالیف شایان و انتظام اتم آن که از فضل تادان
 بختش موفق گردیدم و در افش را ملحق ساختم بمحض انور اسپتاد بزرگوار خود اعنی
 عالم ربانی و عارف صدقانی استادنا السید جناب شیخ مفید طول الله تعالی عمره
 تا از نظر کیمیا اثرش بگذرانم از حسن اتفاق عالم عامل و بجزیر کامل کشف علوم شری
 و وصف فنون حکمت محقق تحقیق دین و تدقیق تفسیر معین مظفر فیض الهی و

بجزو اول اصل
 میانی که جزو است
 با کسر جمع بفتح
 اول است معنی
 بزرگ و کوچک و غیر
 سال
 حلاط
 بکسر جمع بفتح
 است معنی بزرگ
 حلاط
 بضم حار و جمل و تشدید
 لام بزرگ و کوچک
 کوسفندان
 حلاط
 علف خوردن است
 و چهار پایان است

مصدر فضایل نامتسای جناب مستطاب حاجی میرزا ابوالحسن اصطهباناتی و امام الله
ایام افادته بلاقات شیخ بزرگوار و استاد عالیقدر مذکور آمده شرف حضور داشته
پاره از تحریرات این تالیف را بدیده مرحمت دیده از خطا و زلم چشم پوشیده از
تشویش زبان باقرین کشودند و مورد تحسین فرمودند (تتمیم) مولود و نشانی معظم الله
اصطهبانات است که مذکور شد اوایل عمر علوم عربیه و ادبیه را در دارالعباد و در
منو و فقه و فقه ریاضی را در مشهد مقدس و فقه و اصول را نیز در نزد خدمت استادان
الاعظمان آقا محمدجعفر و میرزا محمد رضا و غیر ذلک تلمذ فرموده و از آن دو بزرگوار اجازه
گرفته و علوم عقلیه را بهمتی درجه کمال رسانیده از جمله تصنیفات آن جناب است
شرح تشریح الافلاک دیگر حاشیه بر تخریق قدس دیگر کتاب الحصن الحصین فی
شرح لایمین دیگر کتاب لمعات النور فی تفسیر آیه النور دیگر شرح دعای کمال دیگر
کتاب تسلیس دیگر مطلع الانوار و غیر ذلک خدای جهان را شاکرم که تا آخرین
نامه بنام مبارک این دو بزرگوار ختم بخیر کردید تاریخ ختم تالیف آثار عجم و شیراز نامه
در اواخر شهر ذی الحجه الحرام سنه یک هزار و سیصد و سیزده هجری است والسلام علی من ابع

تاریخ اتمام تالیف

از جناب میرزا محمد حسین شجاع شیرازی که سابقا شرح احوالش مسطور گردیده است
چند از این تالیون کتب این تاریخ کتاب
لوحش الله کلش است این پر زور کجایین
بس نکاتش و لغزب است مضامین
رخ چو آری سوی آن نماید چن با نکل
مرحبا زین طرفه مضمون وین کتاب مستطاب
بارک الله عز و جل است این پر زور کجایین
بس بایش و نشین است معانی پر زور
سرچو بکشی از آن کجاست چن خلد با

آقا محمد جعفر
از اجل علامه مرحوم حاجی
شیخ مرتضی و استاد علامه
آن بزرگوار است
وی کرانی است
میرزا محمد رضا
از اجل علامه مرحوم
حاجی شیخ محمد حسن صاحب
جواهر الکلام و اصل
یزوی است
بلد الامین
در علم کلام است
منه

فی خطا کفتم که با چشم معنی بسکری
نامش آثار عجم زبان شد که آثار عجم
تا شود روشن که از کلمات که و از رای سیت
کردم استفسار مطلب و دوش از پیر خرد
کاین کتاب نغز و چندین جلد دیگر همچنین
فرصتش با دواختن کاترین کجاست نشانه نظم
در همه فی است قادر خاصه اندر شاعر
عزم قصور را کند با کلمات موئی میکشد
چون فروغ مهر و روشن رای فرصت افقا
از شعاع مهر و روشن می فشانند ما تاب
کاتب این خط نغز و دلش مشکین رقم
انکه شاید با سپتادان خط میری کند
از پی اتمام تالیف و شروع طبع آن

نایمان یاری زیاری سز جمع آورد و
آمد آثار عجم چون جام جسم از قزوین
بهنا تممت الکتاب و ختمه با خنجر و القواب بعون الله الملك الوهاب
کتابه العبد المذنب المحتاج ابن الحاج میرزا سلطان
احمدی الدارابی الملقب بالشیخ محمد القاسمی
احمدی الشیرازی المکی بابو
غفر له الله

مصاب
بضم اول است
است از باب افعال
یعنی راست آورد و سینه
چنانکه در فقهی الارباب
مذکور است که
اصابر و استیصال
نایمان یاری
از کلمه یاری که سز آورد
یعنی بار خدای تعالی را
ادخال نماید تاریخ
یک هزار و سیصد
سیزده می شود
اب
یعنی رونق و بها
سز
میرزا حسن خان سز
که معلم فقه غلج ساوه است
فیر و مرحوم سز از فخر آقا کاران
الاشعار فقهی باشی حضرت و بعد
متخلص بطرفه در اتمام تالیف
کتاب فیه تاریخ می سروده و در
منو و فقه و فقه ریاضی و
حضراتی و مشن نظامی را یکایک
داراست و از اشخاصی است
و نایب است
تاریخ
شد مؤلف این زکفر و فقه و فقه
طرفه آثار عجم کاترین کجایین
دوش با سز و کجاست تاریخ
از پی اتمام تاریخ تالیف این کتاب
کفتم آثار عجم تاریخ سال او است
نکته که انوارانی که در حدیثی است

شرح احوال جناب مصنف دامت برکات

محرر این کتاب مستطاب و خط بخاری نام باصواب حقیر فقیر ذره بمقدار محمد قدس
 بحسب غفره الله العزیز الغفار گوید که مجلی از شرح احوال مصنف حفظه الله تعالی این است
فرصت الشیرازی و هو المیرزا محمد نصیر الحسینی الملقب بمیرزا آقا داماد آیدیا
 حیات و برکات این میرزا جعفر المخلص بهجت ابن میرزا کاظم الملقب بشرفا بن الحکیم
 البصیر میرزا نصیر علیهم رحمۃ الله الملك القدیر جناب مصنف در این کتاب شرح
 احوال مرحوم میرزا نصیر را در ضمن ذکر جرم نکاسته و تاریخ فوت میرزا کاظم و میرزا
 جعفر را در حاشیه مرقوم داشته اکنون تمییزا لنسب المصنف معروض میدارم که مخیر
 میرزا کاظم مولدش دار السلطنه اصفهان بوده و از باریان نجات درگاه سلطان زمان
 وقتی او را بفشارت حیدرآباد و کن مامور ساخته بدان جانش میفرستند رفته و مرزا طاهر
 کرده بعمل استیفا که داشته مستقل بوده تا در او اخر عمر از قاعی زمره بوالفضول خان
 شریفش از توقف در ایران طول بخمال بازگشت بحد رآبادی افتد در آن حال عثمان
 انجا هم مکاتبی میفرستند و بدان ملکش طلب مینمایند لهذا از اصفهان بدان ملک
 رفته رعل اقامت میافکند رفته رفته نواب و حکمران انجا به پیشکاریش اختیار میکنند
 و در همانجا وفات مینماید در باغی موسوم بباغ چند لال مدفون میگردد پس خلفش
 یعنی والد ماجد مصنف که تازه بجد بلوغ رسیده از اصفهان بجناب شیراز آمده
 تا از راه بوشهر بسجید را با در و اموال بدر را بخود دارد و چون توقف در شیراز بمصلحتی
 تأجری بنبل فاجری را وکیل و ناذون در توکیل غیر کرده بحیدرآباد میفرستد وکیل
 مذکور رفته و ترک آن مرحوم را گرفته پی سپار بلا دهند و ستان میشود و از انجا بدار حساب

حقیر را
 مصنف در اوایل این
 کتاب نامی برده و شرح
 احوال را نگاشته و در
 از اشعار را
 مرقوم است
 چندی لال
 بنوعی هم سه نقطه و سکون
 و ضم دال جمله و دوا
 ساکنه و لام و الف
 و لام و کمر و آخر
 نه

و میرزا میرود پس والد مصنف از رسیدن این خبر و یاس از مالیه پدر متاهل شده والد
 ماجد مصنف صبیح رجعی خان مذہب متخلص به تسلی را بزوحیت گرفته شیراز را
 مسکن مالوف مینماید همچنین بود تا و گذشت (بالجمله) جناب مصنف در سال
 یکم زار و دویست و هشتاد و یک در شیراز متولد شده از آغاز عهد بلوغ تا دیری
 خارج معارج تعلیم و تعلم آمده گاه در نحو و اشتقاق اوقاتی صرف داشته گاه از منطق
 و حکمت بزرعه تصور دانه قصد این کشگاه در اندیشه بیات و حساب گاه در فکر هند
 و اصطراط بحسبین بر پر پیشتر رسیده و بیشتر دیده میلش زیاده گشته و شوقش از
 حد گذشته منتهو مان لا یشبعان طالب علم و نیا و طالب علم اکنون ادبی است فصل
 و اریب کامل علمی بنماید و حکمی خردمند چنانکه استادنا الوحيد و مولانا الفرید الحکیم الصدوق
 و العارف الربانی الشیخ مفید ادام الله لنا ایام لقائه در تعریف وی می فرماید

فرصت آن شمع جمع ابل سبز	که نذر دست برین ز نفع بشر
فیلسوفان دهر را شاید	که بفضل و بهتر شود رهبر

و اکثر تحصیل آن جناب بخدمت حضرت شیخ بزرگوار بوده و اغلب بملاقات استاد
 از ایشان خاطر خویش را سرور نموده اتحق شخصی بدین مایه کمال و بدین پایه استعداد
 از رجال حرج کهن سال در صنف روزگار و صغیر لیل و نهار کم شنیده و کمتر دیده

تو لا تحاسب شیخ الله انیت	الکات الفضائل فی نجم ولا عصب

خلاصه علاقه بر اینها خاندانش در فنون صورتگری سحر آفرین است و در هر طرح نقش
 موجب هزار آفرین وقتی فقیر در پاره از نوشتجاتش دیدم پس از بیان شرم زنده
 از حالات خویش مرقوم داشته بود چیزی را که مختصش این است باوصف این

رجعی خان
 تسلی شرح احوالش در تذکره
 مسطور است
 منومان الخ
 یعنی در بعضی اندک سیر
 فی شوقی که طالب
 دناست دیگر
 طالب علم است
 لولا الخ
 یعنی اگر نبی بود مکتبهای
 صنع خدای تعالی نبود
 این فضیلتها در کو
 و نه در عصبیت
 نه

حال عجب است که مدار معیشت از کمکاری است که ناش از سخت جگر است و آتش از
آتشک بصر نقاش کارخانه عالم و مصور بنی آدم از صنایع صورتگری آموخت و خادام
ساحری اگر چه کسی است بلند مقدار ولی کاری است بس دشوار با وجود اینکه اگر بگوید
این حرفت مرجع حکام و ارکانم و بواسطت دیگر بهر با مقصد شرافت و اعیان نه مرا
هرگز سودی از ایشان است و نه یکدینار ستمی از دیوان مکر فیض این دشمنان و بهمت
پاکان زمان شامل حال کرده تا بسیار کارهای بزرگ را بتوفیق پروردگار در صغیر روزگار
بیادگار گذارم انتهى اللهم استجب دعائه و اوفم حیاة و لقائه و و فقه کل خیر یزیدک
قدیر حمید مجید نام برخی از تصنیفات و تالیفات آن جناب این است
کتاب دریای کبیر مثل بر علوم کثیر دیگر شطرنجیه دیگر اشکال المیزان دیگر بحوالیجان
دیگر فتنات نشر دیگر شتوی منظوم مسمی بهر نامه دیگر دیوان اشعار قرب ده نشر
از قصاید و غزلیات و ترجیعات و مسطعات و رباعیات دیگر این کتاب آثاریم
که مطبوع طبع الوالالباب و فحول است و مقبول نظر از باب انحصار و عقول خفا که می
از بزرگان فحار و حکما و ادبای عالمی تمام اتمام الله الملك العالم تقریفاً فی بران نگاشته
و جناب مصنف را مقرون به سخن و افسردین داشته اند بدین تفصیل که ذکر میشود

تقریظ

للحکیم الزبانی والعارف الصمدانی الخیر الاعظم و البحر الاظم الاستاد الفرید والمولی
الوحید الشیخ معین ادام الله تعالی شرفه

بسم الله الرحمن الرحیم

بعذار پستایش و سپاس خدای بی قیاس و درود و سلام بر پیغمبر و اهل بیت عصمت

اشکال المیزان
در علم منطق است
بحوالیجان
رساله است در موسیقی
و نسی که میان آن
و علم عروض
است
تقریظ
مع کردن ایشان را
که او زنده باشد و صراحت
کفته که بضاعت همین
معنی است

اساس نگاشته میشود که الحق این کتاب فضایل نصاب آثار عجم را نفع و نعمت
و تائید زمان چنین مولفی سودمند و مصنفی دلپسند تالیف و تصنیف شده بحیثیت
محتوی بجای هر دو و هر کون و وسیفه است تمثلی از امتعه نفیسه علوم و فنون که عالم مقار
در توالیب الفاظ آن کنجیده و یکجمله آن نکات در هر سطر آن مضمر گردیده **عزیز**
فقی کل لفظ منینه زو ص من

و این کاشف است از کمال فضل و دانش و فطرا و ادراک و نبش مولف و مصنف آن
بس است حجت قاطع کمال فضل تورا همین کتاب که بهر حرف اوست درین
انصاف میدهم که جنابش با بصیرت و اطلاع از علوم و فنون در انشاء نظم و نثر و
مهارت در لغات و خطوط مختلفه و صنعت تصویر بی نظیر است لهذا از کتاب با
صوابش کافه نام از عالم و جاهل و اهل معنی و صورت بهره ور شوند **شعر**
بهار عالم حسنش دل و جان زنده میدارد بر نک اصحاب صورت را با بر معنی را
از خدای عالم درخواست مینمایم که آن عزیز را توفیق رفیق سازد که بتالیف کتب نفیسه
دیگر هم سر از دهره مغنی بدین مجیدی شیرازی فی شرف ذی القعدة سنه ۱۲۱۱

تقریظ

للحکیم الکامل و العالم العادل عمده المتابعین و قدس دوه المستقیمین نواب مستطاب
ارفع المجد والا الحاج ابو الحسن میرزا الملقب بالشیخ الرئيس طویل الله تعالی عمره
بمنه تعالی و بهو نعم النصیر و منه المبدأ و الیه المصیر شکر دار فرصت که عالم دمی است
خردمندان برای اثبات اثر و بهوش پسندان برای اظهار بهر متع از فرض برند
و تجرع از غصص احتمال سر و در کرم کنند و تحمل درشت و نرم سیاحت بهر ساحت

فقی کل لفظ
معنی پس در هر لفظی از
آن کتاب بهر عبارتی است
از آرزو و در هر سطر از
آن کتاب سگی از شرف
است
فرض
جمع فرصه است که معنی
نوبت و موافقت
رو زگار باشد
غصص
جمع غصه است که

نمایند و ترک آسایش و راحت تا آنرا رحمت بخشد و اطوار قدرت در شناسائی حجت
الاطلاق مجاهده کنند و در آیات انفس و اتفاق مشاهده معلومات را در قید و قود
مربوط سازند و مستورات را در طی مسطورات مضبوط و نقشه مختصات از آثار
و مقبسات از اسفار را با نقش و نگار ارائه نمایند و بیاد کار گذارند از یونیدگان کن
طریقہ انیعه و جویندگان آثار حقیقه است جناب معارف نصاب لطایف کتب
ادیب ماهر و ارباب قادر و شاعر سحر الذی سحره حلال و شعره اعذب من العذب
الزلزال میرزا آقائی فرصت شیرازی که فرصت عمر غنیمت شمرده و در تکمیل احلاط
رنگبارده و بسوق حلی و بشوق فطرت و استقامت و استقامت فکرت کما
جامع و نافع مشتمل بر همه طرائف و کرامت و یاد کاری نفیس از عمر گرانمایه گذاشته چون
یکی از مزایای این سید نجیب و ادیب لبیب صنعت نقاشی است که در این هنر
نامانی است و مصور صور آمل و نامانی غارات قدیمه و امارات قومیه فارس و
غیره را در کمال اعتناء و دقت و با کمال لطف و رقت مرسوم و معلوم کرده و چنانکه
در جامی خود نموده سزاوار است که قاطبه دانایان و ارباب بصیرت و نمایان
نیکو سیرت این مرآت جهان نارا بچشم خریداری و اعتناء ملاحظه آرند و حقوق جمعی
این فاضل دانشمند را لازم الحافظه دارند که متعبه خادم الشریقه الطاهره و الداعی للهدی
الطاهره ابوالحسن القایار المعرف بابا شیخ الرئیس

مقررات

للعالم الخیر و الفاضل الخیر حاوی الفروع و الاصول جامع المعقول و المتقول المح
میرزا ابوالحسن الاصطهباناتی ضاعف الله تعالی قدره

مفصلات
یعنی روده شده
مرا نقشه ای است
که اخذ شده
مقتضیات
چیزه ای که ذکر کرده
و دریافت شده
است
امارات
نفع اول جمع اماره
یعنی نشان
علامت
مقررات
میرزا ابوالحسن
زید فضل العالی را
جناب مصنف در
آخر کتاب ستود
و شرح احوال را
ذکر نموده

بوالمرز

بوالعزیز العظیم انی لما دخلت شیراز و هی بلده یحبی الیه اثرات کل شی و یحبی بها
حیوة طبیة کل قبسیله و حی تشرفت بخدمته العالم العامل الوحيد و ملذذ بصحبة
الفاضل الکامل الفریدمولانا الشیخ المفید البالغ فی العلوم المبلغ الاقصی و الجاهل من
الفنون المحظ الا و فی فاذا بکتاب آثار العجم فقلت یا ایها الملا انی انی انی کتابت
قیمه ما تشبهی الا انفس و ملذذ الاعین من جدید و قدیم بغنی کتاب اراک عیاناً
اجل و اشرف نوع المقول بتعبیه و قصوره بمیعاً مرئی العیون مرعی العقول
و قد جمعه و الله و صورته و رصفه مقصود الا فاضل مطلوب الا مثیل منقود الماثیل
شاعر لطافة خیاله کافاس النسیم و وقاده ذنبه لیساهی نار الکیم له طبع سلیم و ذوق
تویم و درک حکیم و فهم مستقیم ادیب اصیل حبیب جمیل حبیب جلیل من سلاله
النبی و نسله و الفرع مطابق لاصله اعنی السید البصیر المیزان محمد نصیر الملقب
میرزا آقا المخلص بفرصت قد الله عمره و ما جعل عنه و بین البلاد سدا و انا الا
الاحقر الحاج میرزا ابوالحسن الاصطهباناتی

مقررات

للفاضل الادیب و الکامل اللیب اصبح المتکلمین و الملح المترسلین جناب جلاله
بیان الملک میرزا عبدالوهاب الاثنیانی زاد الله تعالی فضله و اجلاله
هو الحکیم الوهاب آثار عجم که جام جم و مقیاس دانش پشیدایان و میزان پیش
کیان و دور بین اشکانیان و جهان نمای اساس ساسانیان است حاصل سیرت
فاضل نبی مانند و حکیم دانشمند شاعر ماهر مصور قادر مانی عصر جناب رفعت
و معالی نصاب میرزا آقائی فرصت سلمه الله تعالی الحق یحبی است شایکان

یحبی الیه یعنی
جمع کرده میشود
بسی آن
جناب
بیان الملک را نیز در ضمن
ذکر کرده با نام بزرگ
و شرح حالش
نکاشته

درست

هو الاول والاخر الحمد لله والمنته كن اين كتاب مستطاب لسبع و ايتيام جناب
سيادت اقبال زبده ارباب حال و دو سپتدار اصحاب كمال حاجي ميرزا
اسد الله تاجر شيرازي معروف بدلال از خانه ذره بمقدار و بنده كنه كار مرتضى
الى الله العفار والمجتبى بالرسول والذ الانخير صلوات الله عليهم اجمعين والتمنا
كثيرين بنده حضرت محمده الله صاحب الزمان خاتم الامه خليفه الرحمن على الله تعا
فى ظهوره و توار الارض بنوره ابو على محمد قسى الحسينى الشيرازى غفر الله الملك
باقام رسيد و آغازش بانجام كشيد للفقيه المحقق فى تاريخ اتمام التحرى

سوی حق روی دل اور از جهان
آن خداوندی که بی یار معین
آنکه نیروی شهن اشجود است
هر که را خواهد پستاند ملک را
که نخواهد او نگاهد پهلوی
غیر ذات او فاند کس ملک
که نماند باشد در قوا حال جم
فرصت مای که حق باشد نصیر
ساخت این نامه که ماند یاد کار
جدا و انشوری که لطیف طبع
نرا و باعث پروین هم معین
در هزاران قرن کس نماند است

از خان

از یکمان جهمان کاه سخن
این کتابی که بر عارفتی خوش
این کتابی که بر معانی کفو
بر کمال او کوی صاف است
چون که این نامه از اسرار است
حاج میرا بداند از کز طبع پاک
همی بکاشت مردانه بکار
چون بگویند کردار ذو المین
خامه از ترقیم آن برداشت سر
رقم اندر محفل اهل سخن

رومی قدسی باکی اور دو گفت

بهتر از این نامه نبود در جهان

بعون الله تبارك وتعالى وبتأييد أئمة الهدى عليهم السلام الله ذى العزة والعلی
در روز سه شنبه هشتم شهر ذی الحجه احرام میبندند و نیز در یسعد و چهاره هجری

از تخریبش فراغت حاصل گردید و اقله حش اقله امشاید

المحمّد احفظ مصنفه و بايے طبعه و اعطته

ووفقی لما تحب وترضی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لقد كتب في دار العلم شيراز صانها الله عن الاعجاز وطبع ببندره بمبئي في المطبع الناصري

ردوی پنج
مراد این است
که کلمه ردوی که در ویست
شانزده است بابت
عدد دیگر که مجموع دو
و پنجاه بشود پنج
تا پنج اذ حال نماید
پس میشود یک هزار
سیصد و هجده

بِسْمِ اللَّهِ وَتَعَالَى اللَّهُ وَقَدْ سَمِعْتُ كَلَامَهُ

[illegible]

ترجمہ عبداللہ خضر المولف الافرقہ صحت علی الشیخ ایضاً

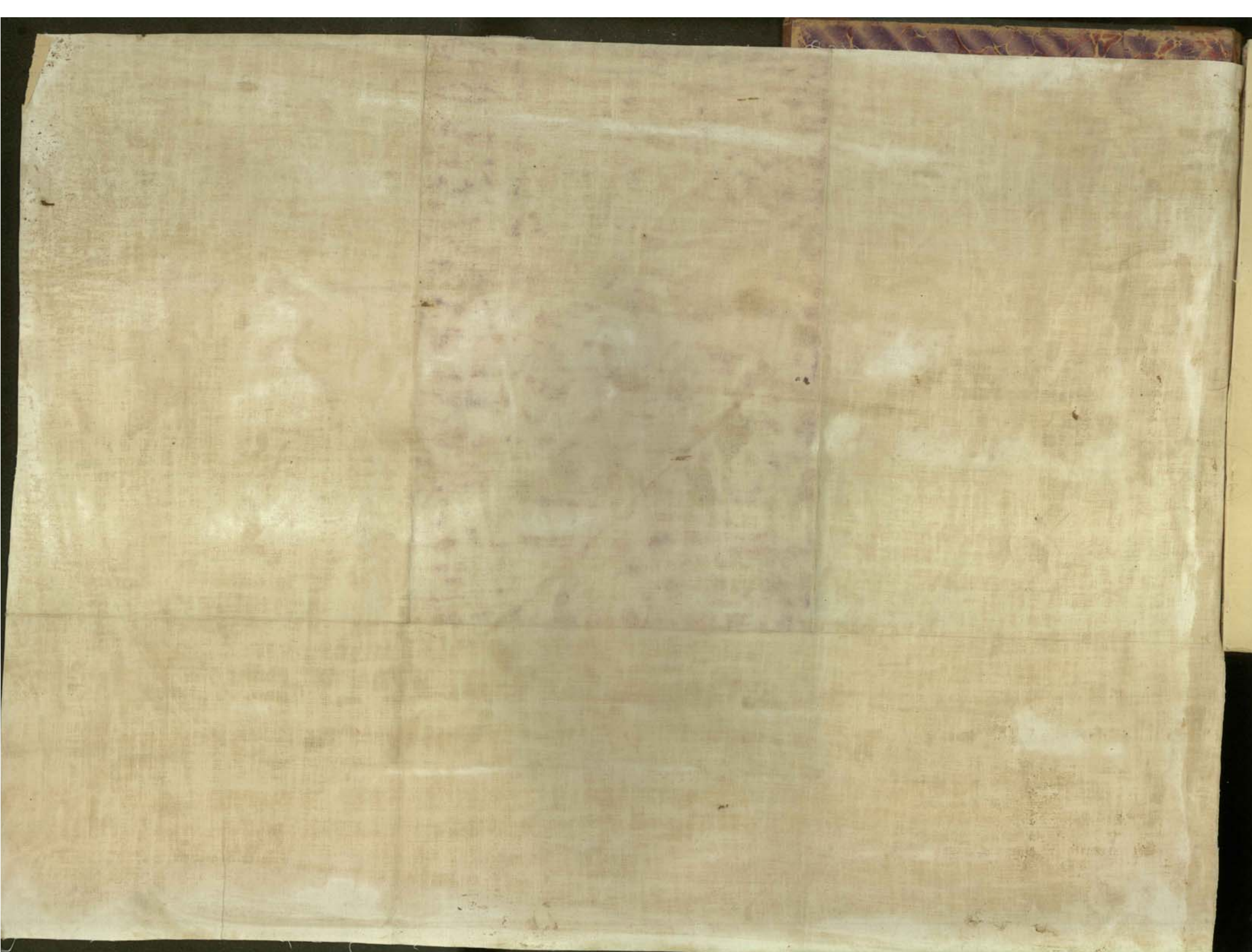

بسم الله الرحمن الرحيم

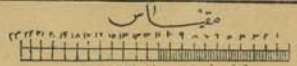
الحمد لله الذي جعل في كتابه
الغيب ما لا يعلم الا به
والظاهر ما لا يدرك الا به
والقادر على كل شيء
والعظيم على كل شأن
والجبار على كل خلق
والعزيم على كل شأن
والقادر على كل شيء
والعظيم على كل شأن
والجبار على كل خلق
والعزيم على كل شأن

والقادر على كل شيء

بر فاصله یازده و سه روز می رسد است
چنگلی بیست
در این قسمت نام نواحی صحاری و بولک و قصبه های فارس
و اکثر دیات معروف آن کارشن یافته و بسیاری از دیات
غیر معروف بواسطه ضیق عرصه نوشته نشده است
نقشه کاغذی
نگارنده محمد نصیر میرزا آقا قاضی میرزا علی غفر
سنه ۱۳۱۱ و زیاده و کم

